MIHAIL SADOVEANU

OPERE

ACEASTĂ EDIȚIE APARE SUB
SUPRAVEGHEREA AUTORULUI

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ

MIHAIL SADOVEANU

OPERE

5

APA MORȚILOR * UN INSTIGATOR *
BORDEIENII * NEAMUL ȘOIMĂREȘTILOR

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ

C. 133200

Fotografie din anul 1913

MIHAIL SADOVEANU

APA MORȚILOR

1911

I

În *Istoricul oraşului Săveni,* un prefect vechi a scris aceste cuvinte despre capitala ţinutului pe care îl ocîrmuia :

«Originile oraşului Săveni se urcă pe la 1800—1820. Intăi a fost un sat ale cărui începuturi se pierd în noaptea timpurilor şi care se zice că-şi trage numele de la un boier al lui Ştefan cel Mare, numit Sava Hatmanul. Pe la 1800 importanţa sa a început a creşte, vechea capitală de ţinut a decăzut tot mai mult, şi la 1835 capitala judeţului s-a strămutat la Săveni. Datorită hărniciei unora dintre prefecţii partidului liberal, astăzi oraşul se bucură de o bună administraţie, are patru şcoli primare, un liceu, o şcoală profesională şi alte instituţii folositoare. Populaţia sa se urcă la 15.000 de suflete, ş. a.»

Multă vreme a urmat, după apariţia broşurii, luptă între cele două gazete de partid. Conservatorii au început să atace cu străşnicie administraţia liberală şi au dovedit negru pe alb :

1. Că nu-i adevărat că toate instituţiile oraşului ar fi făcute de liberali ;

2. Că partidului conservator îi revine onoarea clădirii liceului şi palatului administrativ ;

3. Că liberalii au făcut o administraţie de codru ; că la clădirea şcolilor primare, a palatului de justiţie, ş. a., *au furat* cel puţin şasezeci la sută şi acum chiar aceste clădiri sînt în stare de ruină...

4. Că viitorul este al partidului conservator, al cărui şef este, etc., etc.

Indată gazeta liberală a ieşit cu documente şi cu felurite dovezi şi a făcut următoarele declaraţii :

1. Că nu-i adevărat nimic din ceea ce cu atîta laşitate insinuiază onorabilii de la *Alarma ;*

2. Cu cifre şi fapte se dovedeşte ce cumplit jaf au făptuit conservatorii la clădirea liceului şi a palatului administrativ ale căror ziduri chiar încep a crăpa ;

3. Că viitorul este al partidului liberal, ş. c. l.

După aceste importante declaraţii de o parte şi de alta, au urmat altele : *Voinţa* începu a arăta nenumărate abuzuri ale administraţiei conservatoare, la cumpărarea cailor de la pompierie, la prunduitul străzilor, ş. a. Iar onorabilii de la *Alarma* începură să întrebe cu un zîmbet satisfăcut : «Dar pe vremea cînd se făceau trotuarele, ce s-a întîmplat ? Cum se face că domnul Neculai Irimia, pe-atunci primar, şi-a clădit chiar la acea epocă o casă de milionar ?... Vom veni cu acte şi vom zdrobi neruşinarea şi îndrăzneala acelora care reprezintă regimul funest ce a adus ţara la ruină, ş. a.»

A fost atacat cu această împrejurare şi domnul Vasilică Popazu, unul dintre membrii marcanţi ai liberalilor, fost şi actual consilier comunal. Dar domnia sa, om cu duhul blîndeţei, a zîmbit cu durere numai şi s-a tînguit, în după-amiezile calde, la cofetărie, pe cînd toţi oamenii de samă ai tîrgului se adunau acolo şi sorbeau cafele, cetind gazetele.

— Unde sînt averile mele ? suspina dumnealui, întinzînd braţele : unde sînt ? De ce mă osîndesc degeaba, pe mine, om cinstit ?... Iaca, fetei pe care am măritat-o, nu i-am dat un ban zestre...

Ceilalţi, şi cei atacaţi şi cei cruţaţi, făceau haz :

— Da' ce te îngrijeşti aşa, cucoane Vasilică ? Aşa-i lupta politică... Ce să-i faci ?...

Şi cuconu Vasilică, nalt, slab şi osos, se îndoia pe scaunul lui, ca îndurerat de un cîrcel, şi suspina :

— Dar ce au cu mine, cucoane ? Eu îmi caut de nevoile mele... Ce au cu mine ?...

A fost atacat şi maiorul Stahu, om violent, ginerele lui cuconu Vasilică Popazu. Maiorul a început a-şi suna cu zgomot sabia lui de rezervist şi a făcut gură mare la cofetărie. A declarat că va tăia el urechile căţeilor acelora care mîzgîlesc hîrtia, scriind tot felul de prostii !

Au fost atacaţi însfîrşit şi alţi mulţi oameni de samă ai oraşului, foşti primari, foşti prefecţi, actualul primar, actualul prefect, profesori, preoţi, cu prilejul apariţiei broşurii *Istoricul oraşului Săveni ;* apoi s-a făcut încet-încet linişte, — căci toate se potolesc în lumea aceasta. Şi-n Săveni nimic nu s-a schimbat. A rămas oraşul tot ca şi înainte de apariţia broşurii fostului prefect, tot cu acelaşi liceu, cu acelaşi palat administrativ, cu aceleaşi şcoli, cu aceeaşi cofetărie, cu aceleaşi mahalale pline de ovrei, cu aceleaşi străzi murdare, cu aceleaşi felinare chioare, — cu toate binefacerile la care luaseră parte, pe rînd, cele două partide istorice.

În timpul nopţii (fac cu durere mărturisirea), simt de multe ori cu groază că lumina ochilor nu mă ajută

în căutarea străzii pe care mi-am așezat sălașul : trebuie să dibuiesc cu bățul, ca un orb. La calendar scrie lună și cerul e plin de nouri ca păcura ; iar din pricină că scrie lună la calendar, administrația cată să facă economie de petrol : ceea ce nu poate să fie decît spre folosul nostru al tuturora. Dar groaza sporește în nopțile acestea negre ca iadul : căci pe unele străzi sînt adevărate rătăcăni, în care căzînd un biet cetățean poate să-și frîngă o mînă, un picior, ori să-și rupă gîtul... Noroc că lampa cea de sus, de pe seninul cerului, ca o binecuvîntare, ca o milostivire a Celui prea înalt, își revarsă destul de des binefăcătoarele sale raze asupra acestei nenorociri de jos.

Nu mai vorbesc despre vremurile acelea cînd zăgazurile cerului se deschid și binecuvîntate ploi adapă pămîntul. Atuncea șuvoaie repezi curg pe străzile piezișe, bălți care oglindesc cerul și arborii tunși ai grădinii publice se întemeiază în fața palatului administrativ, oceane de noroi se întind în mahalalele mărginașe.

Dar oamenii nu sînt niciodată vinovați : totdeauna găsim o pricină, de la care pornesc faptele lor ; ei nu sînt decît biete viețuitoare mînate de fatalitate ; împrejurările sînt de vină. De aceea poate nu din pricina oamenilor noștri orașul ni se află într-o stare de plîns ; poate că nu ei sînt de vină că s-au cheltuit bani peste bani, sume mari și totuși nu s-a făcut nimic bun, nimic durabil.

Palatul justiției crapă și amenință cu pedeapsa surpării și pe judecători și pe judecați ; primăria arată geamuri lipite cu hîrtie, ca niște ochi de orbi ; în școli, în timpul iernii, suflă vîntul și bieții copii tremură, iar profesorii reumatici se plimbă prin clase în paltoane, cu căciulele în cap, și tușesc...

De ani de zile primarii burtoși s-au străduit să facă ceva și n-au izbutit, din pricină că opoziția se împotrivea, ca să facă ea cînd partidul ei va veni la putere.

Am ajuns într-o stare tristă. Nicăieri nu se poate odihni cu plăcere ochiul. Pe Strada Mare, umblă birjari în zdrențe, cu trăsuri hodorogite, cu caii șchiopi, cu ochi dureroși ; la grădina publică în fiecare an copacii vechi sînt schilodiți fel și chip, iar pe alei în fiecare an se pun arbuști noi ; și după fiecare schimbare de primar, se modifică și planul grădinii publice, o biată grădină în care se înghesuiesc oamenii, ascultă muzica și înghit colb.

Pe străzile fără nume ale mahalalelor ovreiești, în vremea verii o zarvă mare se ridică, amestecată cu miasme ; iar de cum dă răceala se închid căsuțele ca niște morminte, și o tristeță adîncă pune stăpînire peste toate.

In puținele uliți cu grădini și cu case albe, se arată rîndunele peste an și zboară fluturi ; cîntă și cucul cîteodată. Dar între darurile gingașe ale naturii, omul tot cu suflet fără blîndeță a rămas ; ș-aici urcă împleticindu-se bărbați ; ș-aici fac politică cetățenii.

Rare sînt casele în care se odihnesc suflete domolite de profesori pensionari, de preoți bătrîni, care-și aduc aminte de pe vremea rușilor și de pe vremea cînd altfel era viața în tîrgul acesta.

II

De cum dau căldurile primăverii, pînă la cele dintăi semne ale iernii, la cofetăria «cea mai bună» din Săveni se adună lumea subțire. Domnu Iozef, un ovrei mititel, cu părul alb, palid la obraz, cu vorba moale

și trăgănată, umblă încet de la masă la masă, cu un zîmbet de prietinie: dumnealui are multe cunoștinți despre mușteriii săi și a schimbat mulți prefecți. Madama Roza pare a fi fost cîndva, pe vremuri, o femeie nu tocmai urîtă. Din trecut i-a rămas un rîs prea ușor și glasul gălăgios și vesel. Mai ales cu săbiile garnizoanei face haz. Ochii însă i-au rămas mititei, între sprîncene și obrajii crescuți și nasul are o coloare rușinoasă.

Intr-o zi caldă de la sfîrșitul lui martie, cea dintăi zi mai caldă a anului, lumea bună din Săveni a ieșit pe uliți, ca să se mai bucure de soare. Pe urmă, în lumina după-amiezii, boierii s-au oprit la mesele roșii de tablă scoase de domnul Iozef pe trotuar. Unii au cerut bere proaspătă, alții cafele, unii au prins a juca table.

Era acolo domnul prefect Eugen Eustratie, nalt, subțire, cu mustața căruntă și cu fața smeadă, plină de bunăvoință și de prietinie; era fostul prefect, cuconu Nicușor Negruș, scurt, gros și plin ca un sac, alb la obraz și bine ținut, cu glas plin de dulceață, cu gesturi bine rotunzite, ca în fața onoratului tribunal. Era primarele, tînăr, foarte blond, îmbrăcat după ultima modă: domnul Anibal Damian. Era fostul primar, domnul Andronic Papadopol cu mînile lui tremurătoare ca niște oase de schelet și cu vorba-i peltică de palicar. Era președintele tribunalului, Alexandru Lascar, cu picioarele lui mici în ghete fine, cu mînile lui mici în mănuși fine, castanii, cu capul lui mic tuns, ras și frezat din proaspăt, îmbrăcat din cap în picioare după cea din urmă modă: o privire o strecura spre picioare, o privire spre mînile care țineau cu eleganță un bastonaș, o privire spre fereastra care-l oglindea, ș-o ultimă ochire plină de gingășie spre

cucoanele care-l priveau și-l salutau zîmbind cu line mișcări din cap, de sus în jos. Mai erau advocați, profesori; era și domnul general Nicolae Hrisanti, frumos și mîndru ca un leu. Era acolo tot ce avea Săvenii mai ales. Ziua aceea caldă îi trezise pe toți și-i scosese la soarele primăverii ca pe un cîrd roșu de *vacile-Domnului.*

Deputații lipseau. Erau la București: votau legi. Și cei adunați la cofetărie tocmai începuseră a vorbi despre ceea ce reprezentanții națiunii discutau: reforma legii electorale. Prefectul, cu vorbirea-i ușoară, arăta că e nevoie de o așa reformă, pentru ca cetățeanul să fie sigur de votul lui, să știe că legea-i garantează secretul votului.

— Negreșit! zise de la altă masă conu Nicușor Negruș, fost prefect, cu mulțămire vădită; — lucrul acesta trebuie să se facă... Și-și mișca valurile bărbiei mari, înghițind cu lăcomie o prăjitură.

Președintele tribunalului începu să rîdă tremurîndu-și capul:

— Nu știu dacă convine unui partid o reformă adevărată...

— Cum adevărată? întrebă cu seriozitate prefectul.

— Natural! strigă generalul Hrisanti. Cum am mai face alegeri sigure, dacă se garantează secretul votului?

— A, nu! s-avem iertare, generale! rosti vesel prefectul. Noi ne gîndim întăi la binele public. Dovadă, că voim să facem reforma... Ministrul a adus legea... E adevărat că opoziției nu-i convine, de aceea chiar se împotrivește...

Cuconu Nicușor Negruș se simți jignit în numele partidului său.

— Ce spui, nene Eugen? strigă el lungindu-şi buzele şi grămădindu-şi în piept bărbiile, ca şi cum ar fi fost foarte dezamăgit. Apoi noi, dragă, am dat multe dovezi... îmi pare rău... Vra să zică dacă facem opoziţie...

— Vra să zică dacă faceţi opoziţie, trebuie să atacaţi o lege bună? întrebă, înălţindu-şi sprîncenele, Anibal Damian.

— Cum? da' dumneavoastră n-aţi atacat atîtea legi excelente? strigă Papadopol, fostul primar, scuturîndu-şi în aer mînile de schelet.

— Stăi, frate, stăi! cuvîntă Negruş cu duhul blîndeţei; noi trebuie să fim blînzi, să discutăm în linişte...

— Cum? strigă iar, deodată, înfuriat, Papadopol, scuturîndu-şi mînile; numai dumneavoastră aveţi drept să faceţi opoziţie?... Imi pare rău! M-am purtat totdeauna leal cu dumneavoastră, dar dumneavoastră pretindeţi una şi alta. Asta nu se poate!

Partidul lui Papadopol deodată avu un zîmbet; deodată conservatorii simţiră focul luptei curgîndu-le în vine. Iar liberalii priviră zîmbind pe prefectul lor.

— Domol, dacă-i vorba să discutăm, apoi trebuie să discutăm domol; *Romînul* e naţie blajină... zise cu linişte şi apăsat prefectul; şi partizanii săi începură a rîde privind cu coada ochiului spre fostul primar.

Palicarul Papadopol sări în picioare şi zvîrli la dreapta şi la stînga două scaune. Pielea obrazului i se înroşi sub năvala sîngelui. Mînile-i tremurau ca scuturate de friguri.

— Domol? strigă el. Domol? De discuţie fugiţi, — da' de altele nu fugiţi!... De discuţie fugiţi; vă feriţi să răspundeţi ce s-au făcut felinarele care era

vorba să se cumpere... Dar cu trotuarele ce s-a făcut? De asta vă feriţi dumneavoastră!...

Şi deodată căzu pe scaun, cu un rîs de răutate.

— Lăsaţi, frate, lăsaţi! zise Negruş, întinzînd cu blîndeţă mînile înaintea sa, parcă voia să binecuvinteze.

— Cum să lăs? zise încet şi repede, sculîndu-se drept în picioare, Anibal Damian. Cum să lăs? Nu se poate! Vreau să întreb pe domnu Papadopol numai un lucru: ce mai fac cei doi cai ai pompieriei, pe care domnia sa i-a economisit în grajdurile sale?...

Soarele împrăştia puzderie de raze. Şi în lumina lui deodată începură a sticli ochii, începură a luci dinţi cu zîmbiri de pace ori de răutate. Luară cu toţii odată cuvîntul, şi, ca-ntr-un parlament improvizat, începură să-şi zvîrlă în cap, cei de azi şi cei de ieri, palatul de justiţie, primăria, liceul, şcolile, şi toate cîte le frămîntaseră gazetele *Voinţa* şi *Alarma* chiar în toamna ce trecuse.

Printre luptători umbla liniştit, cu părul alb şi cu obrazu-i palid, Iozef cofetarul. Madama Roza ieşise cu nasu-i roş în prag şi privea şi asculta curioasă. Făcea loc bărbatu-său cînd intra, cînd ieşea, — apoi iarăşi, ca şi cum ar fi fost trasă de un resort, apărea în prag şi se rezema de uşor, cu mînile încrucişate pe piept.

Dezbaterea urma tot mai furtunoasă şi mai repede; tot aşa de repede se adunau pe cerul de primăvară nouri cenuşii. De cîteva ori cercară în zadar prefecţii, care erau veri, să-şi potolească partizanii. Se sculă de la locul lui şi generalul Hrisanti şi se apropie întăi de Eustratie, pe urmă de Negruş; îşi puse mîna cu taină la gură:

— Şade rău, *monşer,* faţă de toţi... de Iozef... Şi

vin cucoane ca să petreacă... să ia o prăjitură... şi găsesc scandal...

Cercă şi Eustratie, cercă şi Negruş, întinzînd mînile, să potolească mai ales pe cei doi potrivnici întru primărie. Dar ei nu conteneau, înghiţeau cu furie prăjituri şi apă, şi-şi azvîrleau acuzări unul altuia.

Dar deodată sună muzica regimentului; într-o furtună de tobe, de talgere, de clarinete şi de alămuri de tot felul, se apropie, umplu viforoasă strada; şi regimentul trecu în pas cadenţat cu soldaţi prăfuiţi, cu ofiţeri mîndri zîmbind din cînd în cînd şi plecînd săbiile în semn de salut. Învăluirile muzicii se depărtară; fulgerările armelor trecură. Luptătorii conteniseră. Generalul zise, răsucindu-şi o ţigară:

— Aici e puterea ţării, domnilor, degeaba vă sfădiţi dumneavoastră...

Luptătorii însă voiau să dovedească că nu se dau cu una cu două; Anibal Damian îşi înălţă cu dispreţ obrazul balan, Papadopol îşi înălţă mînile. Dar după furtuna muzicii porni deodată un vîrtej de vînt, nourii se lăsară asupra soarelui şi picături începură a pîrîi. Toată lumea se ridică şi trecu în cofetărie: o încăpere mare cu scaune şi canapele de postav roşu. Cele cîteva trăsuri cu cucoane care se plimbau pe Strada Mare sosiră în galop, se opriră şi iar voiau potrivnicii să-şi înalţe glasurile, cînd năvăliră cucoanele rîzînd, îmbujorate la faţă, spăriate de stropii de ploaie.

Ana Hrisanti intră cu greutate, grămădindu-şi pe uşă trupu-i uriaş. Intrată, se întoarse cu un zîmbet vesel şi apucă de mînă pe Maria Stahu.

— Poftim, drăguţă, intră, macar o dată să te vadă aici toată lumea, fiinţă prea singuratică!...

Toate feţele zîmbeau. Ana Hrisanti era cunoscută ca femeie veselă, iubitoare de aventuri. Se vorbeau

foarte multe pe socoteala ei. Iar nevasta maiorului Stahu, foarte tînără, subţire şi palidă, intră iute şi trecu spre masa generalului. De la o masă din fund se sculă şi maiorul Stahu arătîndu-şi în lumină obrazul roş; şi uşa se deschise iar, ş-o învăluire de vînt parcă împinse în cofetărie şi pe cuconu Vasilică Popazu cu cele două fete ale lui.

Rămase linişte deplină şi cu toţii priveau curioşi, căci toţi ştiau istoria Mariei Stahu. Ştiau că e nefericită în căsnicia-i cu maiorul, om cu mult mai în vîrstă decît dînsa. Ştiau că între ea şi tatăl său Vasilică Popazu domneşte răceală din pricina mamei de-al doilea ş-a celorlalte două fete, surori vitrege. Mai şopteau unii că ar fi ceva între Maria Stahu şi Iorgu Voinea, proprietar tînăr, de la Plopeni. Cu toţii din tîrg însfîrşit, la epoca aceea, aşteptau în fiecare zi veşti despre ceea ce se mai întîmpla cu aceşti actori care jucau o comedie ori o dramă. De aceea toţi, şi bărbaţii, şi, mai ales, femeile, priveau curioşi pe Maria Stahu. O văzură schimbînd o vorbă, ca în treacăt, cu bărbatu-său, care se aşeză zîmbitor şi prietinos lîngă dînsa; o văzură întorcîndu-şi cu răceală ochii şi dînd din cap spre Vasilică Popazu şi spre cele două fete ale lui...

— Parcă nu i-ar fi tată... şopti o cucoană către bărbatu-său.

Generalul Hrisanti începu să rîdă cu veselie la o glumă a nevestei lui. Prinse a face haz şi maiorul Stahu. Maria deodată păru căzută pe gînduri, cu ochii negri aţintiţi spre învăluirile de ploaie de-afară. — Purta peste părul bogat o pălărie neagră cu pană de struţ; rochia cenuşie îi strîngea trupul uşurel şi tînăr. La piept avea un mănunchi de viorele. Era o arătare de primăvară; şi prefectul se aplecă la ure-

2 C. 133200

chea lui Anibal Damian c-o vorbă tainică. Amîndoi zîmbiră ca la o veste fericită ; şi toţi cîţi le urmăriseră mişcarea zîmbiră şi-şi întoarseră privirile spre înfăţişarea gingaşă a Mariei Stahu.

Dar ropotul grabnic de ploaie stătu şi suliţi lungi de raze de aur răzbăteau înveselind geamurile cofetăriei ; în stradă luceau bălţi proaspete, ca nişte oglinzi. Ana Hrisanti vorbea veselă despre plimbarea pe care o făcuse cu Maria Stahu pînă-n marginea tîrgului ; îşi întorcea obrazul plin, rumân, cînd spre general, cînd spre maiorul Stahu, dînd din cap şi din mîini, apoi apucă de braţ pe Maria :

— Iaca, drăguţă, a dat soarele ! zise ea. Putem să ieşim din iad...

— Credeam că mergem acasă... — vorbi încet Maria şi se întoarse spre bărbatu-său.

Generalul începu să rîdă, văzînd că mulţi dintre cei veniţi cu ploaia se sculau ; apoi făcu semn de prietinie, cu mîna, lui Vasilică Popazu :

— Şi dumneata pleci ? de-abia ai venit... Popazu îşi îndreptă trupul lung şi întinse spre general gîtu-i subţire, de care parcă era aninat capul cu păr puţin şi cu barba ca matasa păpuşoiului. Pe obraz se ivi în încreţituri dese un zîmbet blajin şi umilit :

— Apoi eu cu fetele am ieşit, domnule general... Ştiţi... o leacă de soare... o leacă de aer...

— Asta trebuie... asta trebuie... zise generalul repede, ca să zică ceva.

Vasilică Popazu făcu doi paşi mari şi se apropie încovoindu-se. Zise cu nespusă bunătate, cu glas dulce :

— Da' dumneavoastră ce mai faceţi ?... Da' mata, Mărioară, parcă te văd cam palidă...

Pe cînd grăia, încovoiat, dădea mîna cu toţi. Fetele stăteau drepte, cu mînile în lungul trupului, la masa părăsită.

— Da' dumneata, ginere ? Bine ? tare frumos ! de asta mă bucur... Sărut mîna, madam Hrisanti, sărut mîna... Eu am ieşit cu fetele ! Ai ieşit şi mata să mai vezi primăvara... Mă bucur tare mult... Da' mata, Mărioară, te văd cam palidă...

— N-am nimica, tată, zise Maria Stahu, mă simt foarte bine.

— Aşa ? De asta mă bucur. Prea bine... Şi foarte vesel dădu iar mîna cu toţi şi cu braţele întinse se întoarse spre fetele lui şi începu să le mîie încet, pipăindu-le spatele, spre uşă.

Toţi din cofetărie priviseră cu luare-aminte. Şi cei ce mai rămăseseră, ieşeau. Acum Anibal Damian iar îşi înălţa cu dispreţ capul, privind peste umerii altora pe Andronic Papadopol, vrăjmaşul său. — Maria Stahu ieşea sprintenă, urmărită de privirile bărbaţilor ; generalul rămase cu cotul pe masă, gînditor, învăluit de fumul ţigării. Maiorul porunci o cafea cu rom. Duruitul trăsurilor porni afară. — Apoi uşa se deschise smuncită şi un om tînăr, cu barba mare neagră, intră, se opri o clipă drept şi privi cu oarecare mîndrie în juru-i.

Maiorul Stahu începu a răcni, întinzînd braţele :

— Aicea, Iorgule ! Aicea, Voineo !... Bine-ai venit, frate !

Un murmur trecu prin toată încăperea, feţe zîmbitoare se înălţau, braţe se întindeau. Şi Iorgu Voinea trecea surîzînd spre Stahu. Era încălţat cu cizme de lac cu turetci nalte, — mijlocul i-l strîngea un spenţer de catifea. În cap purta o şapcă albastră rusească, cu cozorocul scurt plecat pe ochi. După faţa-i tînără,

după înmlădierile trupului voinic, se cunoștea omul crescut în aer, în soare și vînt.

Dădu prietinos mîna cu Stahu, cu generalul. Apoi se așeză pe scaun și își întoarse obrazul spre domnul Iozef, care se și înfățișase la stînga lui, stînd încovoiat, cu capul plecat, așteptînd porunca.

Iar în jur zarva porni din nou. Și dezbaterea veche se învenină iar. Andronic Papadopol își înălță mînile și strigă către Voinea:

— Domnule Voinea! domnule Voinea! mă mir că nu te-ai înecat cu tot cu trăsură în unele din lacurile create pe străzi de dumnealui!...

Și cu un gest tragic își întinse brațul osos spre Damian.

— Ba să mă ierți! ba să mă ierți! Dacă aș prundui ulițile cu ceea ce au luat unii și alții din averea comunei, cu bani buni să prundesc, poate aș umplea gropile... Dar așa cu ce? Ce ne-a mai rămas?...

Rîsete mari întovărășiră răcnetul primarului.

Andronic Papadopol începu să se scuture cu mînie, începu a repezi scaunele la dreapta și la stînga și căuta să-și facă loc, vînăt la față, cu ochii bulbucați, cu buzele strînse.

— Domnule! strigă el, tremurîndu-și în toate felurile pe sus brațul drept. Domnule! Te poftesc să-ți retractezi cuvintele...

Damian se răsturnase pe scaun și obrazu-i balan lucea de bucurie ca un soare.

Dar nici de data asta n-avea s-ajungă la un sfîrșit dezbaterea celor doi dușmani întru primărie. Partizanii unuia și ai altuia se mișcau cu mînile întinse, apărînd parcă ceva scump, madama Roza se văita într-un colț c-o mînă la falcă, domnu Iozef alerga de la masă la masă strîngînd cești și paharele. Pe di-

naintea cofetăriei trecu trăsura generalului; o clipă durui; cei dinlăuntru văzură chipul zîmbitor al doamnei Hrisanti și profilul palid, sub pălăria neagră cu pană de struț, al Mariei Stahu. Pe urmă un cal poticni într-o baltă, se prăvăli pe o coastă, apoape în cădere. Vizitiul struni caii din toate puterile, lăsîndu-se pe spate, trăsura se opri zguduindu-se. Țipete de spaimă se auziră afară. In cofetărie toți se ridicaseră în picioare. Generalul se ridicase cu sabia zăngănind și se repezise. Se repeziră în sus și Voinea și Stahu.

— Ai văzut? Ați văzut? strigă Papadopol cu plăcere nespusă. Asta-i administrația domniei sale. Domnule general! asta-i administrația domniei sale!

Acuma sări, îngălbenit, cu ochi crunți, Anibal Damian, și începu să-și facă loc printre cei care cercau să-l oprească.

Papadopol însfîrșit se răzbuna și nu mai putea de bucurie:

— Asta, domnilor, e administrația domnului *Animal* Damian!...

Afară nu se întîmplase nimic, trăsura plecase, cei ieșiți intrau. Damian se repezi într-un avînt de mînie nebună spre Papadopol, rostind:

— Grecule! îți arăt eu ție!

Dar deodată se ridică în fierbere un om mai mînios decît toți, sau care părea mai mînios decît toți: Iorgu Voinea. De la ușă se repezi, cu capu-nainte, își făcu loc, și puse mîna pe un scaun. Își încordă brațele vînjoase și-și umflă pieptul:

— Afară politica! administrația nouă și veche afară!...

Era în amenințarea lui un avînt de furtună; era poate o glumă; dar se vedea că omul ușor putea trece

de la glumă la faptă de mînie. Voinea era chiar cunoscut ca om furtunos şi cam într-o parte.

Frămîntarea se linişti ca prin farmec. Papadopol îşi căută pălăria şi ieşi repede, după ce zise celor din juru-i cu un zîmbet de îndoială :

— Salutare ! salutare ! la revedere.

Ceilalţi se aşezară pe la locurile lor ; încet-încet se făcu linişte. Prefecţii căutau să aducă cîte-o glumă în dezbatere şi găsiră prilej să-şi spuie cîte-o vorbă bună ; iar generalul şi maiorul Stahu rîdeau răsturnîndu-se pe scaune, pe cînd Voinea, crunt, stăpînindu-şi un zîmbet, îşi trăgea scaunul la masă.

— Măi Iorgule ! strigă Stahu, ai avut haz ! Asta a fost straşnică !... Ziua de azi nu putem noi s-o trecem aşa, după asemenea ispravă !...

III

Maiorul Stahu din tîrgul nostru e un om în putere încă, bine făcut, scurt, pieptos, roş la obraz, cu un gît ca de taur. Îşi ridică cu mîndrie, înainte de a începe o vorbă, mustaţa groasă, roşcată. Îndată se aprinde, grăind în orice împrejurare cu mînie, cu un glas care are ceva dintr-un gemăt, un glas rostit cu dispreţ, parcă, cu bărbia îndesată în cravată. Şi cînd s-aprinde, rana închisă, pe care o are la frunte din vremea războiului, se înroşeşte puternic şi-şi lămureşte bine, între tîmplă şi ochiul stîng, conturul de potcoavă.

Ca pensionar ce este, n-are ce face. Acasă în gospodărie nu prea stă ziua, de şi are nevastă tînără.

— Obicei vechi, zice el ; ce poţi să-mi faci ?

Repede îşi inspectează dimineaţa cei doi cai mărunţi şi cînii de vînat, apoi porneşte pe uliţa mare, să se întîlnească cu unul şi cu altul. La un pahar de băutură, după aceea, prinde a istorisi isprăvile lui vînătoreşti, amintirile din oaste şi persecuţiile lui împotriva ovreilor.

In sara aceasta de primăvară sta în fundul unei odăiţi, la o crîşmă pe care o descoperise el nu de mult.

— Are un vin ! zicea cu admiraţie către cunoscuţi ; are un vin !... Şi-şi ridica ochii spre cer şi întindea o mînă într-o parte. — Şi este acolo o copilă, dragul meu !... Şi ducea la gură trei degete de la mîna dreaptă.

Sta în odăiţa strîmtă, cu căpitanul Cristian, din activitate, alt vînător mare, şi cu Iorgu Voinea, proprietarul de la Plopeni. — Abia intră Voinea, şi maiorul ţinu să dea importanţa cuvenită întîmplării de la cofetărie. Începu deci cu un glas şi cu un ton potrivit după paharele sorbite pînă atunci :

— Dragul meu ! şezi colea pe scaun, şi bea un pahar de vin. Trebuie să serbăm izbucnirea ta ! Brava ! Am mare chef azi ! la cofetărie eram bleg, da' acum am chef ! E un vin, dragul meu, e un vin !... Şi este o copilă !... Şezi... De jumate de ceas te aştept şi de jumate de ceas căpitanul ista îmi trînteşte nişte minciuni de vînătoare, de-mi vine să-i vîr pumnu-n gură, să-i fac mutaţie la fălci. Bine, mă, ce fel de vînător eşti tu ? Minciuna, mă, se spune ca să fie crezută ; mai cu gingăşie ; dar nu aşa, tronc ! parcă ai trage c-un ciomag în baltă...

Voinea îşi zvîrli pălăria şi mantaua pe-un divan şi-şi trase un scaun. În vremea asta, căpitanul Cristian îşi răsfira cele două caiere fumurii de sub nasul

turtit şi rîdea de se prăpădea, ridicînd capul spre tavan şi coborîndu-şi-l îndată spre genunchi, un cap aşezat pe un trup lung, deşirat, strîns în uniformă.

— Ce rîzi, mă ? ce rîzi ? strigă maiorul cu mînie şi se întoarse spre Iorgu Voinea. Ştii ce-mi spune ? Azi, zice, cum am ieşit în huceagul din vale, zice, am împuşcat şase sitari. Auzi dumneata ! Unde-s sitarii ? Unde i-ai dus ?

— Unde să-i duc ? răspunse Cristian. Acasă la mine. Ce ? ţi se pare lucru mare, domnule maior ? Unul după altul, în jumătate de ceas. Pîl-pîl-pîl-pîl ! — Şi eu, tranc ! şi pe urmă *aport !* Şi mi-i aducea Azor în gură... Era o frumuseţă !

— Ei apoi, urlă maiorul, trîntind cu pumnu-n masă. — Să nu-i zdrobeşti ţeasta capului ? Şi privea cu ochi furioşi pe Voinea, care zîmbea sorbindu-şi paharul. Mai are el poveşti de acestea. Aista-i vînătorul cel vestit care şi-a încărcat puşca cu piroane. A intrat în pădure... Să vezi cum a fost... A intrat în pădure, vede o vulpe, — o ia la ochi, tranc !... tocmai cînd trecea vulpea prin dreptul unui copac. Ce-ţi pare dumnitale, bre Voineo, pironul nimereşte drept în coada vulpii şi ţintuieşte vulpea de copac. Coşcogea vulpe ! Şi pe loc Cristian scoate cuţitul şi se repede. Cum îl vede vulpea, începe să se frămînte îngrozită ; trage, întinde, se zbate, — ţuşti ! scapă din piele, o ia la goană şi lasă blana aninată în cui !

Amîndoi rîdeau acum de bubuia odaia ca de tunet. Maiorul se îneca şi tuşea, iar Cristian, ca un foi, creştea spre tavan şi scădea; ridicîndu-şi mînile deasupra capului şi trîntindu-le apoi de masă. Chihăia subţire, cu lacrimi în ochi :

— Cheh-cheh-cheh-cheh ! domnule maior, mai las-o, domnule maior ! Asta o ştiu de pe cînd era bunica

fată mare ! Cheh-cheh cheh-cheh ! tot aşa spuneai şi dumneata că ţi-a căzut în *aret* cînele la o locantă, în faţa listei de bucate, pe care listă de bucate era scris: ciulama de prepeliţe ! Astea le ştim noi, domnule maior ! le ştim de mult ! cumplit le ştim, domnule maior !...

Amîndoi le ştiau şi totuşi se zvîrcoleau rîzînd. Apoi după ce se mai liniştiră, se împăcară, căzură la învoială, cu trei sitari. — Acu începu să rîdă Voinea.

— Aşa da, trei sitari înţeleg şi eu !... vorbi maiorul. Hai, luaţi de ici. E vin bun, bre, vin *pervai,* nici n-aţi mai băut voi aşa vin. Acu, cît îi şagă-i şagă. Să vă spun eu o istorie, bre, c-o vînătoare. Cristian o ştie, da' tu, dragul meu, n-o ştii... Să vă istorisesc eu o vînătoare de raţe... Nici în America nu s-a întîmplat aşa ceva. Acu vreo cinci ani a fost. Eu eram cel mai prima vînător, asta se ştia. Găteşte prefectul o vînătoare, şi, firește, mă chiamă şi pe mine. Eu sînt văr ou prefectul... Sînt văr şi cu primarul conservatorilor, iar al liberalilor mi-i nepot... Noi stăm bine, — ş-apoi le spun eu multe lor... I-aţi văzut şi azi în ce stare sînt. Mai ieri le-am spus : Bre, ce-mi umblaţi voi mie cu patriotism ? Patriotism, bre, acesta este ! şi mă băteam cu palma peste rană ! Acesta, mă, făcut de fierul păgînilor !... Da' voi, zic, cum faceţi patriotism în gospodăria comunei ? Ştim noi, zic, cum faceţi ! Mă rog, cum s-a făcut în tîrgul ista al dumneavoastră, zic, trotuare ?... Intr-un rînd a fost unul mai cu cap şi nu ştiu cîte zeci de mii de franci a cheltuit ca să facă trotuar de-acasă, de la el, pînă la primărie... Dar ca să mulţămească pe prefect, a făcut şi prefectului trotuar de-acasă pînă la prefectură. — Cade guvernul ; vine altul la primărie. Alt văr. Apoi el de ce să n-aibă trotuar de-acasă

pînă la primărie? Şi-şi face şi el trotuar, face şi celui-lalt prefect... Şi pe urmă se duc aceştia şi vine cela-lalt; dar el se mutase în altă parte de tîrg... Hai, face trotuar de-acasă pînă la primărie!... Să vezi cum rîdeau! Şi eu zic: faceţi, băieţi, faceţi! Aveţi fete şi-i nevoie de zestre. Ce să le faci?... Aşa-i vremea... Şi făceau un haz!... Ei îs băieţi buni, nu se supără...

Da' să vezi cu vînătoarea. Sînt de-atunci vreo cinci-şase ani. Hotărăşte cuconu Ghiţă, prefectul, cel care a scris Istoricu, să facem o cumplită vînătoare la iazurile lui Grumeza: trei iazuri unul după altul, de sute de fălci, ş-o răţărie, ş-o răţărie, de se întuneca soarele cîteodată.

Bine, se face. Se încarcă două hărăbăli cu toate cele ce trebuiesc, cu mîncări, cu vinuri; mă rog ca pentru o petrecere straşnică. Ne luăm noi cu toţii, primar, director de prefectură, toată administraţia mai de samă, şi toţi prietinii. Ne luăm cartuşe, nu glumă, ne suim în trăsuri şi hai după hărăbăli, la iazurile lui Grumeza.

Ici era deal, colo deal şi înainte şi înapoi păduri de trestie cît a fi lumea. In fund, departe, o iezătură ş-o moară; dincoace altă iezătură şi altă moară, şi hăt la vale, luncă, moară şi altă iezătură... Mă rog ţie, aşa loc de vînat şi Dumnezeu din ceruri l-ar fi văzut şi ar fi zis: Aferim!

Da' noi, ca nişte oameni cumsecade, întăi ne punem la ospătat dis-de-dimineaţă, la răsăritul soarelui şi mîncăm repede, şi bem cîte un păhărel de vin, şi veselie şi vorbă pe pajişte, între sălcii, — şi pornesc nişte discuţii, dragul meu, phe! nişte discuţii cumplite... Iar cositorii se duceau pe dealuri, la iarbă, şi-

rag, şi se uita prefectul, văru-meu Ghiţă, după dînşii şi rîdea cam a batjocură...

— Ei vezi, zice, ei sînt mai boieri decît noi!

Şi începe să se supere, că el, ca prefect, are năcaz cu proprietarii, că toată lumea strigă că ţăranul, domnule, e leneş şi umblă numa cu rachiu-n cap... Şi vorbă şi strigăt, că ţăranu aşa, că ţăranu pe dincolo... Măi, mă gîndesc eu, ce dracu, cînd are să se sfîrşească harhatu ista? Şi încep să mă-nfurii, şi-mi umflu eu pieptul şi pornesc... Acu, mie, drag nu mi-i ţăranul... De ce să-mi fie drag? Nici n-am de-a face cu el! Da' mă gîndesc eu: toţi cuconaşii ceia ce-mi fac? Ce-mi umblă ei şi întîrzie vînătoarea? Şi mă mînii cumplit, bre, cumplit mă mînii!... şi unde nu încep a boncălui la ei ca un taur, pe onoarea mea! — Ce? zic. Acela-i leneş? Bine. Leneş să fie! O primăvară, o vară, o toamnă, munceşte de-a valma cu dobitoacele lui: şi-i leneş! Dacă munceşte una, vă întreb cînd bea?

Dar hai să zicem că bea! Da' noi, bre, zic, noi cumplit muncim! Noi, bre, sîntem oameni straşnici! Straşnici oameni sîntem! — Şi urlam tot mai păgîn. — Straşnici sîntem! Dimineaţa, zic, după ce răsare soarele, crăpăm un ochi numai şi prindem a căsca: Haac! şi ne întoarcem pe ceea parte şi mai tragem un somn. Intr-un tîrziu, ne deşteptăm adică, ne întindem şi iar prindem a căsca: Haac! şi strigăm să ne vie cafeaua. Bine. Vine cafeaua! bem cafeaua! şi iar ne păleşte căscatul! Şi abia-abia ne îmbrăcăm; şi după ce ne îmbrăcăm, mai gustăm ceva, şi ieşim la plimbare. Ieşim! Ne întîlnim cu unii, ne întîlnim cu alţii. Hai să bem o ţuică. Te duci. Bei, bre, o ţuică, mai bei una, mai mînînci un peştişor c-o franzeluţă şi mai dai pe gît un păhărel, pe urmă, bre, ţi-i foame.

Și după ce mai guști ceva, te duci repede la masă, — și-acolo te-așezi și începi, mă-nțelegi, și dă-i, și dă-i! Inghite un fel de mîncare, pe urmă încă un fel, pe urmă al treilea fel, și-al patrulea fel, și trage-i vin și ia o bucățică de brînză și-un măr, și iar o leacă de vin, pe urmă o cafea... Și pe urmă, o leacă de somn după masă, ha? și hor-hor! hor-hor! Și pe la toacă te scoli, și simți așa un fel de lene... Și te scoli încet, și pornești să iei o leacă de aer...

Și te oprești, colo, cu prietinii, și bei o bere, două, joci *carambol;* pe urmă mai bei o bere... Și într-un tîrziu, bre, iar te abați pe la o țuică și iar ți-i foame, și abia aștepți masa de sară... Și la masa de sară, dragul meu, iar trei-patru feluri de bucate, mă-nțelegi; și vin, și lichior, — și pe urmă te pălește așa o lene, măi, o lene te pălește... și parcă-ți vine să te culci nu știu cum... Da, da, bre! așa-i, bre! lasă-l să fie leneș, zic. Tare-i leneș, zic. Bine că-i leneș! zic. Și ei se tăvăleau pe iarbă și făceau un haz! Nimenea nu putea să mai vorbească.

Și-așa le-am curmat eu discuția, și pornim cu toții la deal, în colo, la cel dintăi opust. Pînă acuma s-a cam încurcat povestea, da' de aici înainte vă spun cum a fost vînătoarea... Numai să nu rîdeți atîta, și să mă lăsați să sorb un pahar de vin.

Maiorul era furios, ca totdeauna cînd povestea, după un număr respectabil de pahare și potcoava i se înflăcărase între tîmplă și sprînceană.

— Iată cum a fost! strigă el. Ne-am dat jos și trăsurile stăteau gata, cu caii înhamați. Și cu toții ne-am înșirat pe opust. Pe urmă a pornit semnalul. Și oamenii intrați în iaz cu luntri și cei de pe maluri, gonașii, au început a chiui cumplit, a șuiera din toate părțile și a zvîrli cu bolovani în stufării, și era o

larmă! și era, bre, o larmă! și s-au ridicat în sus mii de rățe, bre, mii de rățe! mă-nțelegi? Și treceau îngrozite peste opust. Și noi de ici poac! poac! poac! trăsneam din toate părțile. Și ele treceau și noi trăgeam. Și cădeau una după alta. Care pe iezătură, care în stuh, care pe baltă, nimenea nu le-a mai știut numărul... Cîte au rămas prăpădite, cine știe! S-au strîns oamenii, le-au cules. Au umplut o jumătate de haraba.

Și ne-am suit, dragul meu, în trăsuri. Gonașii s-au așezat iar, din coada iazului de-al doilea, iar noi ne-am dus la celalalt opust. Și iar ne-am înșirat. Și iar au pornit urlete și fîșcîituri, și rățele iar au înegurat cerul, și iar buluc asupra noastră, și iar pocnete după pocnete, și iar cădeau, care aripate, care moarte, cădeau, bre, parcă era o minune... Și veneau și le culegeau de prin apă, de prin papură, de pe drum... Măi! se opriseră țăranii din coasă pe dealuri și stăteau și se uitau ca la o minune... Măi, și era un rîs, ca la o comedie era, pe onoarea mea!

Și iar în trăsuri, mă-nțelegi, și hai la moara a treia. Da' acuma, cînd au zbucnit rățele, — he-hei! tocma-n naltul cerului s-au suit și umblau vîrtej, spăimîntate, pe sub nouri, de nu le-ar fi ajuns nici dracu pe-acolo... Ne-am cățărat noi pe moară, am cercat și cu cîte-un glonte, degeaba! umblau pe la vîntul cel turbat și au lăsat dracului și cuiburi, și ouă, și pui, și s-au dus ca o negură spre vadurile Moldovei.

Sumedenie de rățe împușcate, bre! Afară de cele prăpădite, stricate, rănite numai. Și pune-te după aceea pe chef pînă în sară! Și dă-i, și dă-i... Așa ceva, îți spun drept, rar se întîmplă...

Cristian căpitanul de-abia își trăgea sufletul și se îneca cu pahare de vin, pe cînd maiorul, mai liniștindu-și viforul mîniei, parcă își adusese aminte de ceva, crăpase ușa și se uita cu luare-aminte, pîndind, așteptînd, căci la crîșma «Vadanei» vinul avea un gust deosebit de ochi negri sprîncenați.

IV

Maiorul avea chef. La ușă stînd, își îngroșă adînc glasul și strigă:

— Aha! fiți cu luare-aminte! Și cu dreapta întinsă îndărăt, făcea semne repezi de liniștire. Vine domnișoara Țipra! Ura! brava, domnișoară Țipră!

«Fata Vadanei» intră zîmbitoare, cu bluza-i de matasă roșie plesnind sub revărsarea sînilor. Se feri de mînile întinse ale maiorului și puse a cincea sticlă de vin pe masă; apoi se feri rîzînd de brațul lung al căpitanului Cristian și se trase fricoasă pe ușă privind la oaspeți pe sub sprîncenele-i negre.

— Poate doriți ceva gustare! vorbi ea ascuțit, tremurîndu-și capul.

— Dorim! dorim! gemu cu entuziasm maiorul Stahu. Și pe sub mînile lui fata se strecură și ieși chicotind pe ușă.

— A dracului șerpoaică! rosti cu pătrundere Cristian.

— Face bune parale! zise și Voinea, ca și cum ar fi fost vorba de-un cal de soi.

Iar fata vădanei veni iar cu zîmbetele ei, cu ochii lucind sub sprîncene, cu strecurările ei. Se apropia numai atît cît trebuia pentru niște mușterii cu parale; ieșea totdeauna la vreme, fără să se supere de pipăirile unei mîni îndrăznețe.

Și cu *fleacurile jidovești:* scrumbie marinată și pastramă de gîscă și cu vinul *pervai,* maiorul Stahu se simțea tot mai aprins.

— Măi! am așa, un gust de chef, cum de mult n-am mai avut!...

Asta era vorba lui cea mare la chefuri: «cum de mult n-am mai avut!», de și prea puțin trecea de la un chef la altul. Dar vorba venea de la sine, cum de la sine veneau stările de fierbințeală, crescînd către sfîrșitul obișnuit. Avea stări de entuziasm, de haz, pe urmă de negură și deseori cheful avea și o notă de jale.

Îndată, după pahare repede băute, ochii prinseră a-i străluci ca oțelul. Vorbirea bogată-i mai conteni. In schimb căpitanul Cristian chihăia și grăia întruna. El avea beția hazlie.

— Acu ce-are să se întîmple? zicea el repede. Am să mă întîlnesc cu colonelul. Bun. Zice colonelul: — De ce n-ai fost la cazarmă? Zic: Ordin de la domnu maior! — Care domnu maior? — Domnul maior Stahu!... Cheh! cheh! cheh! — Da' ce-ai făcut cu domnu maior Stahu? — Am petrecut, domnule colonel! — Ai petrecut bine? — Bine, domnule colonel! — Bun vinu? — Bun, domnule colonel, vi-l recomand și dumneavoastră! Cheh-cheh-cheh-cheh!

Și, cu obrazul roș ca o coajă de rac fiert, dintrodată Cristian începu să se desfășure nesigur, lung și osos. Se înălță încet spre bagdadie, — apoi își scoase pieptul în afară și începu iar să rîdă repede și ascuțit, privind la cei doi tovarăși.

— S-a-mbătat! zise încet, cu dispreț, maiorul Stahu.

Cristian își conteni numai o clipă rîsul, îl privi fix, spăriat parcă, cu răsuflarea oprită, apoi iar începu un rîs repede cu triluri.

La rîsul acesta nedemn, maiorul Stahu răspunse bînd un pahar de vin, și deodată se simți apăsat ca de-o mîhnire: i se tulburară privirile; o aburealâ ușoară i se împînzi pe obraz și rămase tăcut, zîmbind.

— Ce ai, prietine? întrebă cu blîndețâ, clătinîndu-se ușor, palid, Voinea.

— Ce am? răspunse cu zîmbet de dispreț și durere maiorul Stahu. Ce am?... Dragul meu, tu ești singurul meu prietin... Dă-te cu scaunul mai aproape... Lasă-l pe Cristian să rîdă ca un nebun... Tu ești singurul meu prietin; și eu acuma m-am îmbătat... Da' nu face nimica... Vreau să-ți povestesc ție o durere a mea...

Maiorul își trecu mîna peste frunte. Glasul deodată i se coborîse, mișcat; parcă înlăuntrul lui se iscase o durere aspră.

— Frate Iorgule! zise el încet. Eu am petrecut o viață cu veselie, da' acu petrec cu jale. Vezi tu? la asta am ajuns...

Dădu din cap, ca și cum ar fi făcut o încheiere disperată.

— Da! zise Voinea cu pătrundere, înțeleg!

— Ce înțelegi tu? Și tu ești amețit...

— Imi pare rău...

— Ce să-ți pară rău?... Tu ești băiet tînăr. Da' ești băiet bun și-mi ești drag... Da' tu durerea mea n-o poți înțelege. Trebuie să ți-o spun eu...

Voinea se dăduse aproape cu scaunul și sta cu cotul pe masă, cu capul rezemat pe mînă. Se simțea într-o stare plăcută, într-o ameteală ușoară; și-n clipele acelea avea parcă pentru maior o dragoste sinceră, o pornire de prietinie pînă la jertfă. Da din cap, zîmbind fericit; parcă înțelegea orice cuvînt, pătrundea orice nuanță.

— Uite, dragul meu! zise deodată maiorul. Eu am fost în război, am intrat în foc... Cum era inima mea atuncea, în foc, așa-i ș-acuma... Am stat eu, frate, holtei — ce-mi păsa — pînă acu doi ani... Ș-acu doi ani, precum știți, m-am însurat... Acu o cunoașteți pe nevastă-mea: fată blîndă și frumoasă, bre!... Nu că mă laud, — da' asta se știe... frumoasă cumplit! Acu ce se întîmplă? nu se întîmplă nimic... Sînt nenorocit, bre! Nu i-s drag, nu știu ce este... De-o bucată de vreme ca străini, bre... ca străini!... Se uită așa la mine... cum s-ar uita la scaunul ista... Știi tu ce-i asta pentru mine? că mie mi-i dragă... E tînără, bre, e frumoasă... Mie mi-i dragă, ce vrei?... Eu cunosc viața, eu știu să prețuiesc așa ceva... Da' uite, asta-i... Nu știu ce are...

— Și nu i-ai spus? întrebă deodată Voinea, încruntînd ușor din sprîncene.

— Cum? Ba i-am spus, bre, i-am spus... Ea ce să zică?... Da' eu văd: nu i-s drag! Și-i numai o copilă, care nu știe nimic de-ale vieții...

— Tocmai de asta...

— Cum tocmai de asta?... Adică-i prea copilă pe lîngă mine... Asta m-am gîndit și eu... Da' viața mea de-acuma-i dusă... fără dînsa... eu nu pot să trăiesc...

— Aș! trec toate, trec... Așa-s femeile... cu gînduri... zise Voinea, cu filosofie, ca și cum ar fi vorbit despre ceva foarte indiferent. Apoi deodată îi luci în minte icoana Mariei. Tresări parcă. Întrebă repede:

— Și ea ce zice? ce zice? Cum ți-a răspuns?...

— Nu mi-a răspuns nimica; înțeleg eu. Ce să-nțeleg? Ș-un copil ar înțelege... Da' asta nu se poate.

Trebuie să întreb hotărît : ce ai ? ce este ? — Eu știu, bre ? șopti deodată Stahu cu taină. Poate să-i fi întors cineva capul... da' nu cred...

— Nici eu nu cred... grăi Voinea, și rămase cu privirile ațintite la pahar.

— Atunci cum ? strigă maiorul. Așa degeaba ?... cum așa ?... Am să pun picioru-n prag. Întreb : ce e?

— Inima femeii, ca noaptea... vorbi Voinea, iar filosofic. Poate are nevoie de distracție. Ar trebui să mai umblați. Veniți la mine... Facem o vînătoare... Ne suim în munte. Trebuie așa ceva...

— Ai dreptate... zise gînditor maiorul.

Și Voinea, însuflețit, începu a dezvălui planuri de petrecere. Maiorul îl asculta întristat. Și el vorbea cu prietinie ; cîteodată își asculta propriul lui glas ca pe un glas străin. Din cînd în cînd, în ameteala lui, i se aprindeau ochii și-i luceau umezi. Pe jumătate se simțea sincer ; ș-avea și conștiința că, vorbind și ademenind, își pregătește zile de bucurie, ori ceasul unei întîmplări extraordinare care i-ar umplea de lumină viața. Simțea cum i se conturează în suflet o icoană, a Mariei, — și deodată se opri și voi să întrebe pe maior, să-i asculte din nou mărturisirea durerii lui... Se stăpîni însă.

— Să veniți ! zise el iar, repede și însuflețit. Să-mi făgăduiești... Numaidecît trebuie să veniți ! Facem, colo, o vînătoare strașnică, cu Boboc și cu Ion Axinte. Numai cerbii să-i vezi trecînd pe la piciorul muntelui, atîta, — și-i o priveliște de care trebuie să-ți amintești o viață... Și drumul pînă sus... sus... e o plăcere... Ascultă, fără glumă, zău să veniți... N-ai idee ce plăcere mi-ai face, ca prietin ce-mi ești...

— Vin, dragă... zise pe gînduri maiorul. — Luăm și pe căpitanul Cristian. Da' el acuma s-a îmbătat cumplit !...

Rămase ca toropit, cu ochii la pahar ; iar Voinea îl privea fix.

— Oare ce face acuma ?... rosti deodată Stahu.

Întrebarea asta și-o punea și Voinea ; înaintea ochilor lui el nu mai vedea pe tovarășii de petrecere.

V

Într-un tîrziu ieșiră cei trei tovarăși de la crîșma Vadanei. Cristian căpitanul avea o ciudată încurcătură în sabie din trei în trei pași, ș-atuncea se răsucea pe jumătate într-o parte și se poticnea. Scotea apoi un «Hm!» plin de mirare și se întorcea iar la drum drept. Maiorul Stahu era întunecat și trist.

— Aș bea parcă o cafea... zise el cu trudă, către Voinea. Da' nu, — mai bine mă duc acasă... De ce umblu eu așa după fleacuri pe uliți, noaptea, cînd acasă m-așteaptă nevasta ?...

Și prinse a rîde cu amărăciune.

Se despărțiră. Voinea porni grăbit spre hanul la care trăsese. Deșteptă pe vizitiu, pe stăpînul hanului, — și erau două după miezul nopții cînd ieși în trăsurica-i ușoară din tîrg. Caii strănutau din cînd în cînd în răcoarea nopții de primăvară, vizitiul pocnea din bici, mai mult ca să se deștepte pe sine.

Voinea simțea o ușoară durere de cap. Nu-i era somn. Vîntul premergător zorilor îi adia pe la urechi ușor, îi răcorea fruntea înfierbîntată. Aburii vinului se risipeau încet-încet.

O ceață ușoară plutea peste cîmpii ; luna pătrundea c-o lucire neclintită, de la asfințit, prin visul acesta al pămîntului. Mirosea plăcut țărîna, umedă încă de mustul omătului.

— Mîne ieșim la arat, Petre ! zise deodată Voinea către vizitiu.

— Apoi a da Dumnezeu ș-om ieși, cuconașule... răspunse cu prietinie romînul.

Și Voinea se simți deodată pătruns de un fel de bucurie. Noaptea aceasta blîndă de început de primăvară, negura ușoară care plutea peste toate, pămîntul bine mirositor, în care tresărea viața unui an nou, — parcă răspundeau ca un acord lin unui cîntec deodată trezit în sufletul lui.

Și-n legănările trăsurii, căuta să deslușească oarecum simțirile care-l cercau, dar stăpîn pe gînduri nu era, nici putea să unească un gînd fugar cu tremurul care-i învăluia sufletul. Era plin de prea multă tinerețe și viață și pornirile lui aveau ceva furtunos totdeauna.

Din cea dintăi tinerețe a lui, de cînd începuse încă de la tatu-său gospodăria, așa era. O pornire aprigă parcă pîndea îndărătul fiecărei hotărîri. Rămăsese în el ceva de la bătrînul Panaite Voinea, plugar vechi, om mare ca un uriaș, violent și bun la inimă. Iorgu Voinea zîmbi aducîndu-și aminte de unele isprăvi ale bătrînului : cum primea la patronul lui pe moșnegii satului, cum îi poftea în odaia lui și-i cinstea cu cafea și tutun. Pe urmă obiceiul lui de-a se duce duminica foarte regulat la biserică... Acolo, după leturghie, sta de vorbă un sfert de ceas cu gospodarii, întreba de holde, de vite, mai înțepa c-o pildă pe cei care nu erau oameni tocmai de ispravă. Tot atunci căuta să facă împăcăciune între cei care aveau pricini de sfadă, ori

ceva de împărțit. Ambiția asta de fruntaș între fruntași și de împăciuitor și sfătuitor era cea mai mare mîndrie a lui cuconu Panaite.

— Eu sînt om drept... zicea el ridicînd mîna dreaptă în sus. Și adăogea : Eu un cuvînt am... Eu nu nedreptățesc. Dar nici nu sufăr să mă nedreptățească altul pe mine...

Cu toate acestea mulți l-au nedreptățit și mulți l-au înșelat : în adevăr nu dintre țărani și dintre slugile mărunte ; ci dintre ceilalți : vătafi, vechili, contabili. — Pe cînd Iorgu se ridica și începea singur să poarte treburile moșiei, bătrînul îi zicea :

— Băiete, tu mie-mi sameni. Ești însă mai aspru la mînie decît mine... Eu am fost nour de ploaie, tu ești nour de grindină... Ar trebui să nu porți revolverul cela totdeauna la tine... Și-i mai spunea : Iorgule, de haina neagră ferește-te... Țăranul e omul lui Dumnezeu, numai să știi cum să-l iei ; eu cu el am trăit o viață lungă și l-am cunoscut bine... Tu păstrează în minte vorba asta a mea...

Cuconu Panaite, uriașul cu obrazul rumân, și alb ca fulgul de nagară, a rămas ca o icoană luminoasă, în sufletul feciorului. Ca un sfînt îl vede, în cei din urmă ani, în strană, la biserică, în fumul lumînărilor, cu mînile împreunate pe piept, cîntînd pe nas, lîngă psalt, cîntece vechi de pe file unsuroase și picurate de ceară.

Bătrînul s-a dus ; dar o parte din sufletul și din pornirile lui au rămas în fecior și unele parcă au crescut, mai ales dragostea de pămînt și un fel de frăție cu plugarii. Mai avea ceva, în deosebire de bătrîn : o mîndrie care-l făcea să treacă prin viață ca un om ce se simte din altceva plămădit. Din mîndria aceasta izvorau mîniile lui aprige.

În gîndurile lui, Voinea zîmbi. De multe ori pusese mîna pe revolver în izbucniri de acestea, dar pe urmă i se domolea inima, ca unui copil.

— Nu sînt om rău... șopti el încet.

Vizitiul Petrea pocni din bici; gîndurile boierului se risipiră ca un stol de paseri spăriate. Apoi în legănările droștei parcă se simți limpezit. Își aduse aminte de maior, de căpitan, de ceea ce se vorbise la crîșma Vadanei. Iar zîmbi. În amețeala lui, se purtase ca un prietin, cu vorbe blajine de mîngîiere, în timp ce punea la cale un plan, — ceva nedeslușit, în care totuși era o nădejde plăcută. Vorbea cu maiorul și se gîndea la Maria. «Hm! ciudat animal e omul la beție»...

Căuta să alunge un gînd aţîţător. Dar icoana Mariei Stahu deodată-i răsări înainte, în negură. Voinea simți că i se închiseseră pleoapele. Rămase așa ca-ntr-o toropeală dulce. Niciodată, gîndindu-se la o femeie, n-avusese sensația aceasta, de trecere peste hotarul pămîntesc.

— Ciudat lucru! se gîndea el. Numai de cîteva ori am văzut-o... de cîteva ori am vorbit cu ea... De ce-a născut în mine pornirea asta? Poate pentru că mi-a mărturisit Stahu că nu-l iubește... Trebuie să fie ceva dureros în viața ei... Spun unii și alții că ar fi fost sacrificată de părinți...

De bună-samă, asta este. Și deodată ploaia de peste zi îi veni în minte. Spaima cailor. Iuțeala cu care s-a avîntat el afară. Acuma vede limpede: ea i-a zîmbit, parcă i-a mulțămit și i-a dat a înțelege c-un semn că nu-i nimic, nici o primejdie, și zîmbetul acela prietinesc l-a făcut pe dînsul să se zvîrlă deodată, într-o pornire aprigă, într-un fel de exaltare, mînios și fericit, între luptătorii politici de la cofetăria lui Iozef.

VI

După ce se despărțiră de Voinea, Stahu și Cristian căpitanul umblară o vreme pe uliți, către locuința maiorului. Unul se împiedica în sabie și se mira, parcă înveselit de asemenea lucru, iar altul era din ce în ce mai mîhnit. Așa ajunseră: o căsuță cu balcon, cu grădiniță dinainte. Sta tăcută și liniștită; prin storul unei ferestre pătrundea ca o părere de lumină.

— Nevastă-mea nu doarme... zise Stahu oprindu-se. Apoi de-acu, frate Cristiane, intru și eu la ale mele. Da' nu intru pe-aici... nu vreau s-o tulbur... intru pe dindos... asta-i obiceiul meu... eu pe oameni nu-i tulbur din somn...

— Vă salut, domnule maior! strigă Cristian lipind călcăiele și făcînd salutul militar; mă retrag și eu, mă simt foarte obosit...

— Stai! vorbi cu glas schimbat Stahu. Vreau să-ți spun ceva. Doi ani, bre, de cînd m-am însurat, eu am fost om cumsecade... Ș-am fost fericit... Da' de-acu-i greu de tot; văd c-am început să beau iar... Mi-i urîtă casa. Nevasta mi-i tare dragă... Da' cînd o văd așa, parcă mi se-ncrîncenă carnea pe mine... Ce să fac? Mă gîndesc! nu mai ține la mine... — Vezi tu? Asta-i durerea mea! sfîrși el, cu tristeță.

Cristian începu să se legene și să dea din cap în semn de compătimire, — pe urmă porni pe uliță împiedicîndu-se în sabie.

Maiorul Stahu stătu o vreme în cumpănă, parcă nu-i venea să intre acasă. Apoi păși hotărît pînă la poartă, bătu în ea de două ori cu pumnul. Un cîne prinse a lătra. După aceea tăcu: Stahu începu să mormăiască și cînele îl cunoscu după glas.

Rîndaşul veni să deschidă. Stahu intră tîrîndu-şi picioarele. După cîţiva paşi se întoarse şi întrebă tare:

— Mă, n-a fost nimeni pe-aici ?

— Nu, cucoane, n-a fost... răspunse nedumerit omul, scărpinîndu-se în capu-i buhos.

— Bun. Închide poarta. Hm ! Ce te uiţi, măi, aşa la mine ?...

Mormăind nemulţămit, Stahu deschise uşa de dindos. Pătrunse cu două tropăiri neegale în săliţă. Îşi lepădă undeva, la întîmplare, prin întuneric, pălăria şi paltonul, şi, cu toată luarea-aminte de care era în stare în ameţeala lui, apăsă ivărul de la odaia nevestei.

— E cam tîrziu, vorbi el către sine. — Dormi, Mărioară ?

În odaie lucea neclintită lumina lămpii.

Ca şi mobilele lucii, ca şi cadrele din pereţi, părea nemişcată şi Maria Stahu. Stătea într-un jîlţ scund, sub lumina lămpii şi cetea. În încremenirea odăii, numai ochii deodată i se mişcară pe obrazul smead. Apoi după ce intră Stahu, o izbi mirosul de vin şi de tutun : nările-i tremurară. Gura ei avu o încreţire dureroasă şi pe obrazul tînăr i se întinse ca o ceaţă.

— Nu dormi? întrebă iar Stahu oprindu-se lîngă uşă.

Ea îl privi cu pupilele mărite.

— Nu dorm... răspunse încet şi lăsă cartea pe genunchi. Dar ce ai ? ce te uiţi aşa la mine ? Unde ai întîrziat ?...

Stahu se cumpăni o dată, apoi ochii i se înegurară.

— Mărioară ! rosti el cu un glas scăzut. Uită-te la mine. Iată în ce stare m-ai adus...

Maria începu să clipească repede din ochi. Înţelesese de ce bărbatu-său şovăieşte şi rosteşte cu greu-

tate cuvintele, şi din suflet i se urcă pe buze o undă de dezgust. Nu răspunse.

— Vezi ? grăi Stahu, ridicînd glasul. Mă urăşti, mă duşmăneşti... Ce ţi-am făcut eu ?... Eu sînt barbatul tău şi iată în ce stare am ajuns.

— Ce vrei să spui, Tudore ? De ce vorbeşti aşa?... rosti lin, cu milă, Maria.

— Cum ? zise Stahu privind-o fix. Ce vreau să spun ? Nu vreau să spun nimic. Da' tu ce vrei să spui ? Vrei să spui să mă duc să mă culc, căci m-am îmbătat ! Din pricina ta, pentru că mă urăşti !

— Nu te urăsc, Tudore ! şopti iar Maria.

— Ba mă urăşti ! gemu Stahu răguşit. Iată cum te uiţi la mine, mă sfredeleşti cu ochiul. Da' asta nu se poate ! — Dragă Mărioară, zise el deodată muiat, cu durere. De ce nu ţi-i milă de mine ? de ce mă pedepseşti, de ce nu mă laşi să mă apropii de tine, ca altădată ? Ca la un Dumnezeu mă uit la tine şi tu mă dispreţuieşti... Ţi-i silă de mine... — Dar asta nu se poate ! strigă el, deodată îndîrjit. De ce te uiţi aşa şi nu spui nimic ? Cum ? Eu sînt stăpîn aici, eu poruncesc ! Şi tu eşti femeia mea !...

Maria vorbi iar blînd :

— Du-te, du-te şi te linişteşte.

Stahu se lăsă greu într-un scaun, apoi îşi încovoie grumazul şi-şi puse coatele pe genunchi.

— Hm ! mormăi el, ca şi cum ar fi vorbit singur. M-am ameţit şi cîte prostii n-am spus eu azi... ba cu nişte răţe... ba cu nişte primari... Acu abia vorbesc... Nu-i aşa că m-am ticăloşit, Mărioară ?...

Stătu un timp aşa, apoi se ridică în picioare.

— Nu se poate ! începu el tare. Cum aşa ? Ce mă priveşti aşa ? Parcă aş vrea să te zugrum, aşa te uiţi la mine, totdeauna cînd intru la tine... Asta nu se

poate, asta nu se poate! răcni el, și obrazul i se umplu de sînge. Deodată făcu doi pași, șovăind, și cuprinse mîna Mariei. Se aplecă, sărută mîna, apoi cercă să tragă spre sine trupul subțirel al femeii. Maria se zbătu scurt cu putere, cu dezgust; căzu în jîlț și ochii i se umplură de lacrimi...

Maiorul începu să rîdă cu răutate.

— Nu te supăra... mă duc... iaca, mă duc...

Așteptă un timp cu ochii la Maria; apoi se hotărî: se lăsă spre ușă, o deschise, ieși.

I se auziră bocănirile ghetelor prin sală. O ușă, închizîndu-se, vui. În odaie iar rămase neclintirea luminii și tăcerea. Maria oftă greu și stătu încă multă vreme în locul ei; după aceea încet, cu ochii duși, ca apăsată de gînduri grele, începu să se dezbrace. Înainte de a se strecura în așternutu-i cu horbote, închise ușa cu zăvorul.

VII

Tăcerea, care o împresura pe Maria lui Tudor Stahu, părea tot mai adîncă, cu cît gîndurile singurătății și icoanele vieții se îmbulzeau mai tare, săpîndu-i o dungă de mîhnire pe frunte. — Sta neclintită, pe-o coastă, cu ochii mari ațintiți în semi-întunericul odăii: ochii ei urmăreau din nou o viață, ca-n atîtea zile și nopți pustii.

Acu trei ani, cînd părinții au dăruit-o ca pe-un lucru fără preț unui om trecut prin toate, unui holtei tomnatic, ea nu-și dăduse sama. Era un copil prost și neștiutor. Avea numai părerea de bine că scapă de năcazurile îndurate în copilărie; dar acuma, la cincisprezece ani se mai adăogiseră trei, și-n acești trei

ani i se deschisese mintea; orizonturi nouă se arătaseră; în inimă primise loviturile nenumărate ale înțelegerii, și se trezise cu mîhniri de orice clipă lîngă un om de altă vîrstă, pentru care n-avea dragoste. Se trezise dezgustată, — i se părea că vreme de trei ani omul acela, bărbatul ei, își bătuse joc de dînsa...

Vremuri depărtate se întoarseră în lumina amintirii.

Mama, Aglaia, apare încununată de raze, demult, demult tare, în cea dintăi copilărie. E frumoasă, cu fața hotărîtă, o fată de răzăș crescută în bielșug, la țară... Maria o vede harnică ca o albină în gospodărie, apoi gînditoare, cu ochii duși, cu urechea ațintită la un glas, care povestește o întîmplare grozavă de demult. E glasul babei Ștefănoaia și povestește întîmplări năprasnice, cu ursitoare... «Era odată... era odată...» parcă sună un glas vechi și straniu în urechea Mariei.

Era odată o mamă bună, ș-o chema Aglaia, și mama aceea a murit!... Și cînd a murit ea, au rămas doi copii mărunți, numai de-o șchioapă, și plîngeau prin colțuri și se uitau spărioși la figurile străine care se grămădeau în jurul lor. Pe tată îl chema Vasilică Popazu. Și cuconu Vasilică Popazu, un om cu capul mititel și cu gîtul subțire și lung, un om mare, adus din șele, își tot freca barba țăpoasă și tot își potrivea pe gîtul lung gulerul negru, de doliu. Avea un zîmbet sfios, un glas moale și furișat și se uita la toată lumea așa de blînd, parcă-i veneau lacrimi în ochi de cîte ori făcea o mișcare, ori rostea o vorbă. El primea lumea întristată care venea, el chema pe femeile ostenitoare prin colțuri și le spunea cîte ceva dînd dintr-un deget și uitîndu-se într-o parte, el parcă-și aducea apoi aminte, își scotea batista cu chenar negru și-o ducea la ochi și suspina deodată adînc...

Moarta sta în sicriu, între flori ; — pe scaunele şi pe jîlţurile din jur şopteau cucoane şi foşneau din rochii ; şi se strîngeau în colţuri «boieri» fumînd din ţigarete de chilimbar. — Pentru Maria toată *sărbătoarea* aceasta însemna că maică-sa a murit şi privea la toţi cu ochi mari, neştiutori şi sta cuminte lîngă frăţiorul mai mare, un copil slăbuţ şi palid cu ochii lucitori, bolnavi parcă. Dar deodată a înţeles că ceva cumplit s-a petrecut în casa aceea ; deodată un vînt de durere i-a sfredelit inima, îngrozind-o. In liniştea dulceagă a salonului, cuconu Vasilică Popazu a tresărit şi s-a ridicat în picioare. Şi-a scos repede din buzunarul de dinapoi al redingotei batista cu chenar negru, a tuşit, a făcut un pas, a încercat parcă să deschidă braţele... O tînguire dureroasă se auzea afară, undeva, în ogradă. Şi dintrodată uşa se dădu la o parte şi o bătrînă mohorîtă se năpusti spre sicriu, bocindu-se, pierdută, orbită de lacrimi. Şi îndată după dînsa un moşneag înalt, în straie de şiac, «răzăşul cel bătrîn», intră cu ochii topiţi de o mîhnire sfîşietoare. Se uită în dreapta, se uită în stînga, se ploconi cu stîngăcie, spre cucoane şi spre boieri, apoi se alătură de baba lui, îşi puse coatele pe marginea sicriului şi începu să plîngă şi el fără glas, cu ochii aţintiţi spre faţa liniştită a moartei. Bătrîna bocea cît o ţinea gura ; moşneagul gemea încet. Oaspeţii se priveau fără nici un cuvînt, cu o uşoară lumină la colţurile buzelor, iar cuconu Vasilică Popazu nu ştia ce să facă cu batista, tot cerca s-o ducă la ochi, avea un zîmbet plin de stînjenire, — apoi deodată pe obraz i se săpă o încreţitură grozavă de durere... Pe urmă faţa i se linişti ca la o aducere-aminte : făcu doi paşi, repede pînă în colţul unde stăteau copiii : pe amîndoi îi luă de mînă şi, cu paşi măsuraţi se apropie de

bătrîni... Maria plîngea, îi curgeau două rînduri de lacrimi şi nu-şi putea lua ochii de la bătrînă... Bătrîna aceea era «bunicuţa». Iar băieţelul, Panaite, tremura din tot trupul ca scuturat de friguri.

Intr-un tîrziu, bătrînul Matei Dumbravă, răzăşul, îşi şterse domol lacrimile, pe cînd bătrîna tot se bocea zvîrlită peste sicriul înflorit. Îşi trecu mîna mare şi aspră prin barba căruntă, apoi îşi întoarse privirile spre copii. Dădu încet din cap şi se uită mult la dînşii, visător : apoi se aplecă, le învălui obrazurile cu barba, şi însfîrşit, ridicîndu-se, întinse mîna spre ginere. Vasilică Popazu se repezi, îşi puse dreapta în mîna bătrînului, şi cu stînga trase batista din coada redingotei. Obrazul iar i se încreţi adînc, — colţurile gurii se aplecară în jos, ochii se micşorară... Copila, fără să vrea, privindu-l, încerca o simţire de frică.

Dar lumea începu să se mişte. Afară se auzeau glasuri. Oameni desculţi aduceau prapurile de la biserică. Sosiră şi popii cu dascălii, şi o mireasmă de tămîie se răspîndi în toată casa.

Cu mintea-i crudă, copila nu pricepea multe. Îi pătrunsese în inimă durerea grozavă a bunicilor, apoi avu o simţire ciudată cînd auzi pe tată-său într-un colţ de odaie, după o uşă, vorbind aspru cu Maria, una din femeile de ajutor.

— Ce mai trebuie ? iar mai trebuie ceva ?

— Trebuie, cucoane Vasilică, vai de mine !... — gemea femeia, groasă şi greoaie, şi oftă adînc. Trebuie pînza pentru pod, trebuie o leacă de vin, trebuie o găină neagră de dat peste groapă... Ei — pe urmă trebuie o leacă de pomană la norodul sărman... O leacă de rachiu, o leacă de pîne...

— Cît rachiu ? cîtă pîne ? — întrebă repede cuconu Vasilică, încreţind fruntea.

— Dă, — oftă femeia... — cît socoți, cucoane Vasilică... vreo cincizeci de pîni, o vadră de rachiu... Dă, trebuie!...

— Așa de mult? așa de mult? — suspină îngrozit Vasilică Popazu. Așa de mult?... Și-și puse mînile în cap. Copila îl văzu cu obrazul așa de înăsprit și se trase cu frică la o parte. Dar intra în aceeași clipă bătrînul, — și o jale smerită se răspîndi pe obrazul tatălui ei... Dau, dau, cum nu? dacă trebuie, ce să fac?... Pentru sufletul ei, saraca, pentru sufletul răposatei... Și copilul înțelesese că în toate acestea era ceva nefiresc.

Apoi sicriul moartei a fost ridicat pe brațe, a fost scos, — și-o îmbulzeală se iscă. În îmbulzeala aceea brațe moi o cuprinseră și traseră și pe Panaite lîngă dînsa și glasul bunicăi gîlgîia în lacrimi și pieptul bunicăi mirosea a busuioc.

— Dragii bunicăi, dragii bunicăi puiuți!... Haideți cu bunicuța...

Și porniră lin și cîntau glasuri aspre, iar bunicuța se bocea, cînta cu jale, — și toate cucoanele întorceau capul spre ea și-o priveau ciudat. Dar bunicuța nu vedea; ea cînta plîngînd, îi curgeau lacrimile și mergea după sicriu cu copiii de mînă, — și alături pășea rar și bunicul, încovoiat, cu barba-n piept, cu privirile încruntate și pline de foc...

Totuși atuncea, în ceasurile acelea, copila nu pricepea adevărul. Plîngea de jalea bătrînei, cu sufletul răscolit de vaietele și lacrimile de lîngă dînsa. Nici nu băgă bine de samă cînd pe maică-sa au coborît-o în mormînt. Vedea — dar pentru dînsa, atuncea, toate erau nedeslușite; numai frate-său Panaite a prins să tremure și să țipe ascuțit... A început a se zbate, a căzut la pămînt cu ochii sticloși... Pe urmă, cu tatăl

său și cu bătrînii, venea încet spre casă, în tăcere, — și-și aduce bine aminte că-n ziua aceea era primăvară și se scuturau merii de floare...

«În ziua aceea, — se gîndea Maria, cu ochii ațintiți; în ziua aceea a murit mama, am cunoscut poate și pe tata... și era primăvară... și se scuturau merii de floare...»

Oftă adînc, fără să-și clintească privirea de nebunie pe care o avea de-o bucată de vreme.

După ce ajunseră acasă, bătrîna bunicuță începu iar să plîngă. Cu greu s-a ogoit. Iar cuconu Vasilică Popazu părea foarte mîhnit, își încrețea fața în răstimpuri și ofta adînc ridicîndu-și ochii în bagdadie. Și murmura cu jale:

— Ce femeie a fost! ce femeie! Neprețuită! Și cum îl auzea, bătrîna iar era năvălită de lacrimi.

A stat la masă. Panaite nu mînca. Avea un obraz ca de ceară și-i ardeau ochii. A rostit cu voce schimbată:

— De-acu mama nu mai vine!... Și fetița a înțeles parcă pierderea pentru totdeauna a ființii iubite; și a rămas uimită, c-o greutate fără nume în suflet. Numai Panaite privea înainte, țintă, palid. El înțelegea.

După masă bătrînii și tatăl au început să vorbească. Și a zis bunicul:

— Apoi de-acu, ginere, om face și noi cum om putea... Casa asta, pe care am dat-o de zestre, va rămînea pentru Maria...

Și cuconu Vasilică dădea cu amar din cap, fără să răspundă... Și murmura:

— Ce femeie a fost! ce femeie!

Cînd au plecat bunicii, au luat și pe copii. Și Maria simte și-acuma o adiere de căldură în suflet: îi

era așa de dragă bătrînica Măgdălina ! avea în ochii mititei atîta bunătate ! Și tot își aducea aminte de Aglăița ei moartă, plîngea și săruta pe frunte pe copii. Iar bunicul Matei umbla, nalt, prin gospodăria largă, prin toată averea lui cu cinste cîștigată ; și-n vremea verii își petrecea vremea între știubeie, între «muștele» lui... Copila, privind și pricepînd mișcarea vieții din juru-i, își aducea aminte și de clipele trecutului, de dragostea mamei duse, — și cu tot sufletul se îndrepta spre bătrînii aceștia buni... Ei erau părinții ei. De tată, de cuconu Vasilică Popazu, nu se putea apropia cu dragoste. Simțea, de și fragedă și neștiutoare, simțea că acolo, la pieptul lui, în ochii lui, în glasul lui, nu-i iubirea adevărată, care uită de toate, care înțelege și alină...

Și din vara aceea de lumină și din alte zile ale altor ani, au rămas icoane limpezi de-ale copilăriei, care nu se mai șterg. — Maria zîmbea ca-n copilărie, văzîndu-le întoarcerea. Erau lucruri neînsemnate, — însă își făcuseră cuib în sufletul ei și din cînd în cînd răsăreau trimițînd o undă de lumină lină asupra năcazurilor vieții. Își aduce aminte cum într-un rînd, pe cînd venea cu Panaite în căruța bunicului, caii s-au oprit la o fîntînă în marginea unui sat... Era un soare fierbinte și orbitor. Și la umbra unui gard de cătină dormitau niște purcei... Ș-un băiețel în durligi, c-o nuia de răchită, tot îi gîdila... Și ei își ridicau boturile și-și sticleau ochii blînzi și grohăiau încet, parcă îl întrebau ce vrea, de ce le tulbură liniștea amiezii... Și icoana aceasta aduce pe alta — din gospodăria bunicului. Iată o veste tristă vine, adusă de-un argat, că scroafa cea balană, cea care cîntărește o sută de ocă, s-a îmbolnăvit de gît... Și iaca pe bunicuța Măgdălina spăriată, alergînd grăbită, cu copiii

după dînsa... Și la umbră, lîngă coteț, tocmai în fundul ogrăzii, zăcea balana și gemea. Și s-a repezit bunica ș-a făcut în grabă doctorie cu sămînță de in, ș-a venit c-o cîrpă mare, ș-a legat pe sub fălci pe bolnavă cu doctoria caldă. Și copiii stăteau minunați în preajmă, și toți ai casei se strînseseră. Și priveau cum balana, ridicată puțin pe cele două picioare de dinainte, sta cu capu-ntins, legată pe sub fălci, cu ochii dureroși și gemea, gemea trudnic, ca un om căruia i-i lehamite de viață...

— Parcă-i baba Măria... — a zis deodată fetița. Și toți au prins a rîde...

Ș-așa clipe multe de lumină din trecut veneau să mîngîie ceasul de încremenire și de mîhnire al Mariei Stahu. Izvorau ca dintr-o negură, treceau, se depărtau, și se pierdeau lin, ca umbre în visuri... Și sufletul parcă cerea gîndului stăruință în aceste plaiuri ale trecutului, — și-n tăcerea tainică a zilelor căzute, luceau clipe de fericire : un drum de țară umbrit de sălcii, spumegarea apelor în lăptocul unei mori, — și-n prisacă, în livadă, unde mirosea cîteodată așa de plăcut a mintă și a mătăciune, poporul de albine sporea parcă tihna cu murmurul moale al muncii... Și bunicul Matei răsare, cu custura în dreapta și c-o bucată de fagure între trei degete ale mîinii stingi... Zîmbește — și întinde spre copiii lui, spre «mlădițele lui», dulceața florilor... Și vine și bunicuța Măgdălina încet pe cărare, printre flori, și zîmbește și ea ; — ș-odată parcă vede Maria cum sta bătrînul și privea gînditor la băiatul care umbla încet, mîhnit, printre arbori... Și zice :

— L-aș chema să-i dau și lui miere... da' nu-l mai ostenesc... E becisnic băietul... Da' fata samănă cu noi...

Şi bunicuţa oftează, ca totdeauna... Ea îndată oftează şi îndată plînge.

Icoane din prisacă stăruiesc o vreme, apoi aburul lor se risipeşte; şi iată o zi de toamnă cînd copiii se întorc cu bunicul în tîrg, acasă, la şcoală. Iată, bunicul stă pe scaun, şi cuconu Vasilică Popazu se plimbă încolo şi-ncoace prin odaie. Îşi freacă mînile şi are un zîmbet dulce şi prietinos... Şi parcă are lacrimi în glas şi i se încreţeşte obrazul cînd grăieşte către bunic:

— Iaca ce-i... da, ai auzit bine... S-a vestit prin tîrg... Cînd îmi aduc aminte! ce femeie era, ce femeie... Alta nu se mai poate găsi aşa... Da' m-am gîndit: cum să rămîie copiii neîngrijiţi, cum să rămîie gospodăria aşa, de izbeliste?... Mi-au spus unii şi alţii: iaca este o femeie cumsecade... are şi ceva parale... Trebuie să iau o gospodină...

Şi cuconu Vasilică Popazu avea o înfăţişare aşa de blajină şi vorbea aşa de dulce! Iar bunicul Matei Dumbravă se uita în pămînt şi cu stînga îşi tot aducea şi rodea între dinţi un fir din barba-i căruntă. N-a zis nimic. S-a sculat, a sărutat copiii şi a ieşit. Iar cuconu Vasilică l-a urmărit vorbind încet, pînă la poartă. Şi bunicul Matei i-a zvîrlit numai aşa, o vorbă:

— Dă! fă şi dumneata cum crezi c-a fi mai bine... cum te-a ajunge capul...

A dat bici cailor şi s-a dus, pe drum alburiu, prin nouri de pulbere, spre liniştea gospodăriei lui.

Copilei i s-a strîns inima, şi şi-a adus aminte de plecarea bunicului, — cînd a văzut mişcare neobişnuită în juru-i, muzică, petrecere şi o fiinţă străină, care a rămas după toate cu cuconu Vasilică în casă... Sta pe-un scaun, parc-o vede, şi rîdea. Era voinică,

plină, cu pielea lucie şi cu bărbia alipită de horbota gulerului rochiei. A întins mînile:

— Copii, veniţi încoace!...

Şi tatăl tuşeşte încet, apoi zice cu hotărîre:

— Hai, apropiaţi-vă, sărutaţi mîna... De-acum înainte aveţi mamă...

Fata s-a apropiat, curioasă, şi-a alăturat buzele de o mînă care mirosea a săpun parfumat, — apoi s-a întors în loc spăriată; Panaite striga cu îndîrjire:

— Nu mă duc! nu-i mama. Mama a murit!...

Era palid, cu ochii bolnavi. Cuconu Vasilică avea un surîs uscat de stînjenire. Cucoana Safta tot cerca să rîdă, dar nu mai întindea mînile, nici nu chema.

Aşa a intrat o străină în casa lor. Doi ochi verzi se aţintesc cu îndărătnicie asupra ei în acei ani depărtaţi ai copilăriei. Vorbe de nemulţămire tresar, pe urmă se ridică blesteme, pe urmă o mînă o ajunge şi o plesneşte... Copila pricepe tot mai bine ce-i suferinţa şi încet-încet devine tăcută, fricoasă şi gînditoare.

Doi copii, două fetiţe, sporesc în doi ani familia lui cuconu Vasilică. Zilele de măcaz se întrerup: vine bunicul Matei cu căruţa lui şi-şi ia nepoţii la ţară. Pe urmă, deodată răsărită şi deodată înţelegînd mai bine mişcarea din juru-i, Maria pricepe că în casa în care trăise cu dragoste maică-sa, un război ascuns a pornit... Nemulţămiri şi vorbe rele. Ea le răbda supusă. Se deprinsese şi cu blestemele dureroase şi cu privirile înegurate ale cucoanei Safta. Ea răbda; numai Panaite, băiatul, c-o năvală de sînge în obrajii palizi, îşi înălţa capul şi-şi sticlea ochii.

— Ce vrei? Dă-mi pace! Nu-mi eşti mamă! Mama a murit!

Şi cucoana Safta îl alunga c-o vargă de trestie, — şi el se mistuia pe dată în vreun dos, unde nimeni nu-l mai putea descoperi. Şi cum venea cuconu Vasilică, cucoana Safta îşi pornea tînguirile :

— Ce să fac, dragă, cu băietul ista, că mă năduşă ! Îmi scoate peri albi. Numai năduh şi amar... De asta mi-am lăsat eu viaţa mea tihnită, ca să-şi bată joc de mine un rău ? De-ar trece vacanţa mai degrabă, să-l văd dus la şcoală !...

— Ce ţi-a făcut, dragă ? linişteşte-te ! Unde-i tălharul ?...

Şi cucoana Safta cu lacrimi istorisea şi repeta vorbele nelegiuite ale copilului. Şi înaintea prînzului, cînd ieşea la iveală Panaite, cuconu Vasilică îşi punea mînile în şolduri şi se apropia cu o zîmbire răutăcioasă de el. Îl întreba scurt, îi zvîrlea două cuvinte, apoi începea să-l bată cu palma peste obraz şi peste ceafă. In cele dintăi vremuri, băiatul ţipa ca-n ghiarele unei fiare, pe urmă răbda, cu dinţii strînşi. Iar într-un rînd, suferind tăcut sub lovituri, a căzut pe duşamele şi a prins a se zvîrcoli cu spume la gură...

Cucoana Safta mormăia prin casă :

— Un rău... un rău şi pace bună... De învăţat, învaţă prost... De răspuns, răspunde... ş-acum a deprins şi a se preface...

Şi Maria parcă aude un glas duios, moale, într-o sară, pe cînd numai ei doi, fraţii, erau acasă. Stăteau în întuneric şi ochii lui Panaite licăreau. Şi glasul lui avea lacrimi picurînd în muţenia odăii.

— Mărioară, Marie... eu nu mai pot... Simţesc eu că am ca un fel de boală. Mă doare capul... şi visez urît... Parcă nici la şcoală nu mai pricep nimica... Nu ştiu ce să fac... Şi mama asta nu mă poate suferi. Şi tata mă asupreşte şi mă bate... Fug uneori şi mă

duc pîn' la ţintirim, ca să văd mormîntul maicei noastre... Dar mi-i frică să intru înăuntru şi plîng pe afară, pe lîngă gard... Mă gîndesc aşa, că dacă s-a dus maica cea bună, de-acu degeaba mai trăiesc pe lume...

Maria, în tăcerea odăii, simte strîngerea de inimă de odinioară. Din sara aceea Panaite a luat o hotărîre, care a rămas neclintită în mintea lui bolnavă. A tăcut ca un mut o vreme, răbdînd, după aceea a dispărut deodată. Nu s-a întors acasă, sara.

Cuconu Vasilică a prins să-l caute. Oricum, era copilul lui. L-a găsit rătăcind pe-un drum de ţară, pornit poate spre răzăşia bunicului Matei. Cu mîngîieri şi cu vorbe blajine l-a adus acasă. Aicea l-a dezbrăcat şi i-a dat o bătaie cumplită cu biciul de piele. Bătea şi striga :

— Ai să mai fugi ? Ai să mă mai faci de ruşine ?...

Şi copilul tăcea, îndărătnic, pe cînd şiroaie de lacrimi îi înecau obrazul.

La cîteva zile a fugit iar. — Altă bătaie. Pe urmă judecată :

— Bine, măi ticălosule ? Cum să fugi tu de la casa părinţilor tăi ? N-ai ce mînca ? n-ai ce îmbrăca ? Ha ?

Panaite tăcea.

— Nu vrei să răspunzi ? Fiinţă ticăloasă ! Da' şcoala ? Nici macar patru clase primare nu vrei să isprăveşti ?... Măi, tu eşti o ruşine pentru mine ! Nici capu-n lume n-am să-l mai scot din pricina ta ! Nu vrei să-nveţi ? Nu vrei ? răspunde ! ce te uiţi ca un dobitoc, într-un singur loc ? Nu vrei să mai înveţi ?...

Copilul părea mut. Conu Vasilică întinse mîna spre bici. Atuncea se arătă în prag şi cucoana Safta, groasă, cu pielea obrazului lucioasă, cu ochi rotunzi şi cu vîrful nasului ridicat uşor în sus.

— Lasă-l, frate, nu-l mai ucide... Dacă nu-i place şcoala, să-l dăm la o meserie...

— Auzi, măi ? auzi, măi ?... vrei să te faci meşte-şugar ?...

Băiatul privea fix înainte-i. S-a dus fără nici un cuvînt la un dulgher, — pe urmă, după două zile a fugit. L-a adus cuconu Vasile, i-a făcut un rînd de straie nouă, l-a trimes iar la şcoală, băiatul a fugit din nou. Avea el un gînd neclintit, avea ceva într-însul care-l alunga de la căminul părintesc şi Maria plîngea în urma lui şi înţelegea că frate-său porneşte pe un drum fără întoarcere.

Aşa au urmat, vreme de aproape un an, multe bătăi crunte. Slăbise copilul şi se purta ca o umbră. Numai ochii nedomoliţi trăiau în el, arzînd ca de boală. Şi cuconu Vasilică acuma nu mai avea nici o oprire faţă de el. Îl punea jos, începea să-l îmblătească cu sălbătăcie, îl închidea într-o camară întunecoasă, dădea cucoanei Safta cheia, se plimba pufnind un timp prin casă, după aceea ieşea în tîrg. Dar cu toate bătăile, închisorile şi postirile, băiatul rămînea îndărătnic : o îndărătnicie sălbatică.

— Of ! se tînguia Vasilică Popazu, am ajuns de rîsul oamenilor. Mă duc la primărie, consilierii comunali, colegi cu mine, mă-ntreabă : Mă rog, ce tot aud de băietul dumnitale, cucoane Vasilică ?... Mă duc la cofetărie ca să-mi mai văd datornicii şi să-mi asigur procentele, toţi sar şi mă-ntreabă... Nu ştiu ce să fac ! Trebuie să-l omor, alt chip n-am... M-a apucat un fel de turbăciune. Nici la şcoală, nici la meserie... Numai fugar pe drumuri... ca o hienă, dragă, ca o hienă, pe lîngă ţintirim... Am să-l alung, am să-l desmorţesc... să nu-mi mai poarte numele, să nu mai aud de dînsul!

Şi-n mintea Marici deodată se lămureşte o icoană : frate-său Panaite, slăbit şi trist, se apropie într-o sară de dînsa, îi ia mîna şi începe să plîngă.

— Dragă Mărioară, dragă surioară... eu nu mai pot ca să mai stau în casa asta... Am să mă duc în lumea largă, da' tu să nu spui nimănui...

Glasul i se întoarce în auz lin, cu un accent de poveste veche. A sărutat-o, şi s-a dus. — A murit ? mai trăieşte ? De-atuncea Maria nu l-a mai văzut. A rămas în sufletul ei numai umbra lui dureroasă, pe urmă încet-încet şi umbra s-a risipit. Ş-o amintire nedesluşită i-a rămas numai : demult, demult, a avut un frate, care s-a prăpădit în lumea mare...

Maria oftează. — Acuma începe viaţa ei adevărată. Acuma simte duşmănia ascunsă a mamei vitrege. O simte ani după ani, cu cît surorile ei mai mici cresc. În barba ţăpoasă a lui Vasilică Popazu se arată fire cărunte, ochii au ceva licăritor, ascuns, nesigur, ca o apă sub negură. Cum se poartă cu lumea, plecîndu-şi capul, întinzîndu-şi gîtul lung, cu vorba mieroasă, strecurîndu-se nesimţit, pîndind parcă în orice clipă, cu ochii pretutindenea şi nicăierea îndreptaţi, aşa se poartă şi cu copila lui. N-o asupreşte, însă copila înţelege că n-o iubeşte. — Iar cucoana Safta, din ce în ce mai greoaie, şi cu obrazul lucind de grăsime, sta pierdută de dragoste între copilele ei. Nici ea n-avea vorbe de vrăjmăşie către Maria, — dar rochii nouă numai pentru odraslele ei izbîndea să smulgă de la cuconu Vasilică Popazu, dar bani pentru teatru, pentru circ, tot numai pentru odraslele ei şi tatăl, în zgîrcenia lui, era bucuros să împuţineze cheltuiala şi uita pe Maria... Afară de asta, simţea copila cum o împresoară totdeauna aşa un aer mocnit de vreme rea. Nu-i mai arunca cucoana Safta vorbe rele, n-o

lovea, dar nici cu zîmbet, nici cu vorbă blîndă n-o dăruia : tot ceea ce dă farmec copilăriei nu cunoștea Maria. Trăia ca într-o peșteră în casa părinților ei.

Așa creștea. Și bucuriile ei erau numai săptămînile de vară, cînd intra în blînda pace a gospodăriei bunicului Matei. — Dar într-un an și aici o găsi durerea: bunicuța Măgdălina puse mînile pe piept și sufletul i se călători spre lumea dreptilor. Era o zi ploioasă cînd au îngropat-o în țintirimul satului, — și Maria își simțea pieptul bîntuit ca de un vînt de ghiață. Bătrînul umbla lîngă dînsa gîrbovit și alb, — ș-a-casă, în odaia mohorîtă și rece, s-a așezat pe scăunașul lui lustruit, la colțul vetrei, ș-a privit mult, mult, cu ochii întunecați spre nepoată. A oftat cu greutate ș-a grăit :

— De-acu, Mario, numai cu tine am rămas... Fie-ți milă și nu mă uita... Mai vin' de mîngîie cîteodată pe moșneag...

Fetei i-au venit lacrimile-n ochi, — și singură, trează, noaptea, în așternutul ei, a plîns mult, cu amărăciune și și-a adus aminte și de moartea mamei, demult, în negura copilăriei.

La treisprezece ani cucoana Safta a început să *discute* cu cuconu Vasilică Popazu, despre viitorul Mariei.

— Eu zic s-o ținem acasă, subt ochii noștri... zicea cucoana Safta. Învață gospodăria, că tot nu știe nimica ; mai ia sama de fetițe, și-nealtea ne-aduce un folos... De ce s-o trimeți la Iași ? ce-i mai trebuie școală ? Și nu-i cine știe ce deșteptăciune !

Cuconu Vasilică se scărpina în barba-i rară și aspră :

— Așa-i, frate, așa-i... ai dreptate... Dar ce-are să zică lumea ?... Asta-i : lumea ce-are să zică ? Și în

ziua de azi tot e bine să ții seamă de ce zice lumea... Unde mai pui că tinerii se uită și la asta : să știe fata o leacă de franțuzește, o leacă de pian... Om mărita-o și noi mai ușor... Oi face ce-oi face ; oi rupe de unde n-am și i-oi da... Oricum, trebuie o leacă de educație...

Cucoana Safta răspunse cu amar :

— Da' trimete-o dragă și la școli... cheltuiește pîn' ce n-a mai rămînea nimica pentru *estelante două*... Dă-i ei tot... Și casa tot a ei... Și ce mai ai, dă-i tot ei și la urmă om rămînea fără nimica... Despre mine trimete-o și la Han-Tatar...

— Ce să fac ? gemu cu ochii în bagdadie cuconu Vasilică. Ce să fac ? Altfel nu se poate ! N-aș da, cum n-aș da din inimă, dar trebuie să stăm și noi în rînd cu lumea...

— Pentru cine dai ? Pentru ce bunătate dai ? strigă mînioasă cucoana Safta. Toată ziua-mi șade bozumflată, nici mi-ajută, nici îmi vorbește... Pentru așa ființă trebuie să facem cheltuială ?...

Oftă cucoana Safta ; oftă cu ochii în bagdadie și cuconu Vasilică. Și fata s-a dus la un internat, la Iași; — iar tatăl, foarte des, c-o dragoste nemaipomenită, istorisea la cofetăria tîrgului cum învață fata la Iași și cum cheltuiește el cu dînsa, ca să-i dea o educație aleasă.

Cîțiva ani de pension repede au trecut, cu învățătură puțină și cu prietine bune, de vîrsta ei. Maria se bucura că a scăpat de frigul casei părintești. Pe urmă deodată, într-o toamnă, cucoana Safta a zis :

— De-acu destul... Să mai rămîie și pentru fetițele mele ceva...

Cuconu Vasilică a oftat și și-a plecat capul. Își făcuse datoria.

Iar Maria se simţi mai tristă. Totuşi, zilnic, pe tăcute, ţinea piept mamei vitrege. La o aluzie răspundea c-o vorbă nehotărîtă ; la o privire furişată răspundea c-un zîmbet fugar ; şi-n curînd înţelese că ea e mai tare : casa în care locuiau era a ei şi cu cît trecea vremea, cu atîta cucoana Safta avea o strîngere de inimă... Putea veni un mire, lua pe Maria, lua şi casa... Şi un an întreg Maria a înţeles că durerea cea mare a cucoanei Safta asta era. Şi a ajuns aşa de dezgustată încît şi-a închipuit că maştihă-sa e-n stare s-o otrăvească, numai să n-o vadă răpindu-i bunul întru care nădăjduise, bunul care trebuia să fie al fetelor ei... al fetelor pe care Maria ajunsese să le urască...

Ce s-a întîmplat ? Cum s-au pus la cale lucrurile ? Pe de o parte Maria voia cu orice preţ să scape din casa în care fusese aşa de amărîtă ; cuconu Vasilică cu bucurie ar fi vrut să vadă liniştită pe cucoana Safta... Cucoana Safta voia orice, cu condiţie să nu se înstrăineze casa, — casa clădită în ani de muncă grea de bunicul Matei.

Maria a fost neştiutoare, a fost o copilă. Abia împlinise cincisprezece ani. I s-a părut că nu mai poate suferi, că trebuie să plece ! Şi repede s-au făcut lucrurile : cuconu Vasilică a găsit un ginere, căruia nu-i trebuia nici o casă, căruia nu-i trebuia nici o zestre, căruia-i trebuia numai fata... Şi Maria deodată s-a trezit în toiul unei nunţi... A avut apoi o noapte de spaimă şi dezgust, şi în zile de-a rîndul a privit, supusă şi umilită, la cel ce-i era soţ... Un om cărunt, un om fălos şi bun care o iubea... Şi copila căuta să se convingă că-i bine aşa...

— E mai bine aşa decît înainte...

Şi nu-şi da samă de nimica...

Bunicul Matei fusese bolnav în iarna aceea, nu putuse veni la nuntă. Iar primăvara, cînd a venit şi a dat mîna cu maiorul Stahu, s-a îngălbenit ; ş-apoi, cînd a rămas singur cu nepoata, a întrebat-o cu tristeţă :

— Ce-ai făcut, drăguţa bunicului ? Te-au silit să-l iei ?

— Nu m-a silit nimeni... răspunse Maria, cu o privire nesigură.

— Atuncea ţi-a plăcut ţie ?

— Am vrut să scap de *dînşii*... şopti fata.

— Ai vrut să scapi ?... Bine, puteai să scapi şi altfel... Eşti o copilă, eşti o copilă... Văd că nu pricepi, şi mă doare inima... Ce-au fost în stare să facă !... şopti bunicul cu mîhnire... Tu, fetiţo, nu-ţi dai samá de ce-ai făcut, dar ei ştiu bine, ei îşi dau samă...

Maria privi cu uimire pe bătrîn.

— Nu ştiu cum a fost, zise iar bunicul, dar ce-i făcut, de-acuma-i bun făcut... S-a isprăvit ! Numai cînd vei simţi nevoie, vină la bunic, nu-l uita... Are să se deştepte sufletul tău, ş-ai să-ţi dai samă...

Bătrînul era gîrbov şi trist ; s-a suit în trăsurica lui şi s-a dus. Iar vorbele lui, ca nişte picături stăruitoare, săpau în sufletul Mariei...

VIII

A doua zi maiorul Tudor Stahu se trezi mahmur. Stătu o vreme cu ochii aţintiţi în lumina care se strecura pe lîngă storuri, o lumină aurie de primăvară. Apoi păru a-şi aduce aminte de ceva ; puse mîna pe clopoţelul de pe măsuţa de-aproape şi începu să-l sune. Începu să şi strige, încruntînd sprînceana :

— Calistru ! măi Calistru !

Calistru, sluga veche a maiorului, ordonanță de demult, deprinsă cu obiceiurile stăpînului, sosi numaidecît cu cafeaua neagră. Era cu mînicile suflecate, cu părul tuns scurt, milităreşte, ş-un nas lung şi ascuţit i se întindea peste mustaţa neagră-roşcată, ca matasa uscată de păpuşoi. Privi la stăpîn cu ochii lui mititei şi întrebă cu obişnuitu-i zîmbet, după ce aşeză tablaua cu ceaşca pe măsuţă :

— Porunciţi, domnule maior !

— Ce face ? zise întunecat Stahu. Ai adus cafeaua ? Bun. Cizmele de vînat, gata ? Cum e afară ?

— Afară-i frumos, bunătatea lui Dumnezeu ! rosti Calistru cu surîsu-i de prietinie.

Maiorul iar încruntă sprînceana şi făcu pe nas : «Hm !»

— Vă duceţi la vînat, domnule maior ? îndrăzni Calistru.

— Nu mă mai duc... Apoi tresări : Cum ? Ce te uiţi aşa la mine ? Ce face cuconiţa ?

— Nu pot pentru ca să ştiu, domnule maior...

— Aşa ? Şi cîte ceasuri să fie ?

— Acu au bătut nouă la Sfîntu-Neculai...

Stahu tăcu iar. Sluga îl privea cu ochi pînditori. Ştia că din mahmuria stăpînului trebuie să iasă ceva.

— Măi Calistru ! strigă deodată maiorul ; şi Calistru tresări. Măi, cum nu mi-ai văcsuit tu ghetele, ha ? Auleu ! apoi stricăm prietinia, măi haidăule ! Teapuc de beregată şi-ţi trîntesc doi pumni la ceafă, măi Calistru !

Servitorul se repezi ca un uliu asupra ghetelor şi se grăbi să iasă. Şi maiorul prinse a-şi sorbi cafeaua. Îşi aprinse şi o ţigară şi începu să se gîndească stînd toropit în lenea aşternutului.

Îşi simţea capul tulbure şi trupul ostenit. Nu se gîndea la ceva lămurit. Avea după amiază şedinţă la consiliul judeţean, căci maiorul făcea ş-o leacă de politică liberală şi prefectul îl alesese în consiliul judeţean.

— Mai am vreme pînă atuncea, mormăi el ; întăi stau la masă şi pe urmă mă duc... Îşi aduse apoi aminte de vînătoarea lui Voinea, — vînătoare de iarnă la care-l poftise cu zece luni mai înainte... Eram toţi cam cu chef... mormăi el iar. Şi pe urmă dintrodată îi veniră în minte împrejurările serii trecute, nedesluşite, ca în ceaţă, petrecerea pînă tîrziu, întoarcerea acasă, scena cu Maria... Şi o fierbinţeală iute îi umplu coşul pieptului.

Pe nevasta lui o iubea ; căutase să se înfăţişeze ei totdeauna tare, plin de demnitate, om cu suflet tînăr ; ş-acum de-o bucată de vreme simţea el bine că a slăbit, că zi cu zi pierdea, ca la un joc de cărţi, cînd te urmăreşte nenorocul. Şi parcă şi el se simţea mai mic, de cînd Maria se uita cu alţi ochi la el.

Strîngerea de inimă îi deşteptă ca un fel de mînie. «Trebuie, trebuie numaidecît să limpezesc starea asta de lucruri»... se gîndi el. Şi începu să strige cu glas mare pe Calistru şi să sune clopoţelul.

Ceru de spălat. Cea dintăi picătură de apă îl înfioră, apoi, subt unda rece pe care i-o vărsa de deasupra Calistru, începu să gîfîie, să geamă, să pufnească, udîndu-şi faţa şi părul, zvîrlind stropi în toate părţile. Cu un Haa ! de uşurare se îndreptă şi începu să se frece mînios cu prosopul.

Într-un tîrziu, îmbrăcat fercheş, ca un adevărat fost oştean, intră în odaia Mariei. O găsi cetind lîngă fereastră. Se apropie repede şi o sărută pe frunte. Cercă să pară vesel.

— Ce mai zici, Mărioară ? Te-ai sculat dimineaţă ? ai dormit bine astă-noapte ?

— N-am dormit bine, zise Maria. Mă doare capul...

Faţa lui Stahu se întunecă.

— Astă-noapte am venit cam tîrziu... zise el deodată.

Maria tăcu şi-şi întoarse privirile spre carte.

— Acu mă duc în tîrg... zise maiorul iarăşi. Am o mică afacere. Trebuie să mă întîlnesc cu prefectul. Ştii, el e om care uită. Afacerile lui nu le uită, dar de-ale altora mai greu îşi aduce aminte... Trebuie să fac o recepţie... nişte prund... Prundul s-a împrăştiat, dar eu trebuie să fac recepţia în regulă, aşa ca toată lumea să fie împăcată...

Începu a rîde. Maria se ridică şi prinse a umbla domol prin odaie.

— Ce să fac ? zise iar Stahu. Le spun eu : Măi, astîmpăraţi-vă ! — Pe urmă le spun în batjocură: Adunaţi, băieţi, zestre pentru fete ! Da' pe urmă mă gîndesc că aş fi prost dacă aş sta cu mînile în sîn şi m-aş uita la ei... Nu-i aşa ?...

Maria părea că se gîndeşte la altceva. Zise :

— Lucrurile acestea nu mă interesează, Tudore...

Maiorul îşi pironi asupra ei ochii. Avu o înmlădiere umilită de glas, amintindu-şi de sara trecută :

— Mărioară, cred că nu te-ai supărat...

— De ce să mă supăr ?... N-am drept să mă supăr...

Glasul cu care fură rostite vorbele acestea, glas de nepăsare şi plictis, izbi pe Stahu. Ochii i se înăspriră.

— Dar cred că nu uiţi că sînt barbatul tău... zise el brusc.

— Nu uit !... răspunse Maria.

Stahu voia să mai zică ceva, dar se stăpîni. Mai stătu o clipă, aşteptînd un cuvînt, apoi ieşi repede trîntind uşa. În ogradă prinse a răcni la Calistru ; se duse apoi la cai şi zvîrli peria şi ţesala pe podele, ieşi şi lovi cînii de vînat cu piciorul în deşert şi potcoava i se înflăcără între tîmplă şi ochiul stîng. Începu să strige pe rîndaş :

— Gavrile, mă Gavrile, vină-ncoace, mizerabile !...

Gavril flăcăul se înfăţişă într-un suflet, cu pestelca-i albastră peste straiele-i ţărăneşti şi cu părul vîlvoi. Obrazu-i roşcovan, cu mustaţă puţină balaie, era înfricoşat.

— Vină după mine în grajd.

Gavril intră în grajd după stăpîn.

— Ţesălat e-acesta ? începu a urla maiorul. Curăţenie e aceasta ?... Dă peria şi ţesala încoace...

Gavril ridică peria şi ţesala şi le dădu lui Stahu.

— Măi nenorocitule, nu se ţesală aşa... Altă dată să găsesc caii fără un pic de colb pe ei... Cînd oi da cu batista pe dînşii un fir de colb să nu se ieie... Ai înţeles ?...

— Am înţeles !...

Dar vorbele-i fură izbite îndărăt de pumnul maiorului. Apoi ţesala şi peria îi intrară în părul mare. Se vîrî într-un colţ, gemînd.

— Lasă-mă, cuconaşule ! strigă el după aceea cu durere. Stahu îl izbi cu piciorul, zvîrli apoi peria şi ţesala şi ieşi gîfîind.

La zgomotele de-afară, Maria deschise fereastra ; Stahu se simţi parcă umilit văzînd-o ; ieşi repede pe poartă ; şi în urmă-i ieşi din grajd şi Gavril, ştergîndu-şi cu mînica obrazul sîngerat, şi scuipînd crunt.

IX

Maria rămase gînditoare în urma lui. Ca-n foarte multe dimineți, maiorul a rostit din gîtlej tirada cu prefectul, cu zestrea fetelor și celelalte. Ca-n multe alte dăți a cercat să-i aducă un zîmbet pe față, a încercat să sfărme ghiața care sta parcă înaintea ei. Nu poate izbuti: de-aceea are un rîs silit, — și de-aceea ceva străin, ceva mîhnicios rămîne în urmă... De aceea a avut și izbucnirea de mînie. In trei ani de zile Maria a deprins toate mlădierile de voce; a descoperit și rostul «micilor afaceri», împotriva cărora se ridica Stahu cînd erau făcute de alții; a înțeles multe. Mai demult nu-și dădea samă aproape de nimic, — acuma s-a făcut ca o lumină în toate... Acuma din nepăsarea aceasta bolnavă nu mai poate ieși. De prefăcut nu se poate preface...

Cînd a intrat maiorul în casa lui cuconu Vasilică Popazu, Mariei nici prin minte nu i-a trecut că pentru dînsa vine. In visurile ei, în ceasurile de amărăciune, își făcuse ea planuri de scăpare: era vorba în visurile ei de-o căsătorie — însă cel ce avea să vie s-o scape era o ființă foarte nelămurită, «cineva». Cînd cuconu Vasilică și-a întins gîtul și și-a apropiat de urechea ei barba țăpoasă, ea a rămas uimită.

— Știi de ce-a venit maiorul? a întrebat el cu un zîmbet dulce. Știi din ce pricină ne-a făcut cinstea să vie în casa noastră? Nu știi? Pentru tine, drăguță, a venit...

— Pentru mine? de ce?...

Cuconu Vasilică începu să rîdă cu poftă, privind-o cu ochi lucitori.

— Cum, drăguță? nu înțelegi de ce? Cum se poate să nu înțelegi? Doar ești fată de măritat!...

Fata a înțeles, s-a înroșit, s-a spăimîntat, — pe cînd Vasilică Popazu rîdea întinzîndu-și gîtul, pîndind-o parcă. Și îndată, ca și cum s-ar fi temut să nu piardă vremea, a început să laude: Om care nu se uită la zestre, maiorul... Nici nu-i trebuie lui zestre, căci are cu ce trăi! Unde mai găsești așa oameni în ziua de azi! Om care s-a luptat cu vitejie în război... Om respectat, om cinstit, cu desăvîrșire cinstit... Un om care impune tuturora!...

Fata era un copil crud. Nu înțelegea multe. A vorbit totuși și ea, cu îndoială, c-o instinctivă simțire de respingere:

— Da-i om în vîrstă...

Cuconu Vasilică începu să rîdă cu poftă.

— Cum? Ha-ha! om cu părul negru!... La tine maiorul e om în vîrstă!... Cine vrei tu să-ți fie barbat? Un copil?... un netrebnic? Apoi aceia nici nu se însoară, drăguță! Aceia umblă după fleacuri...

Maria n-avea nici un gînd. Parcă nici nu-i venea a crede că o căsătorie între dînsa și-ntre un om de altă vîrstă s-ar putea face. Dacă s-ar face, s-ar alege totuși c-un bine: mai scăpa de veșnicele vorbe de ceartă, de veșnicele înțepături, de viața aceea tîrîtă în tină, de care avea parte în casa tatălui ei și a mamei vitrege... Insfîrșit, o căsătorie e o căsătorie... Se mărită atîtea fete, de ce nu s-ar mărita și ea?... Totuși o simțire ascunsă de împotrivire stăruia în sufletul ei... Dar conu Vasilică nu era departe. După cîteva zile deodată începu să vorbească în casă către toți, și către Maria, ca despre un lucru isprăvit...

— M-am întîlnit și azi cu maiorul... Și el e de părere să facem cît de curînd nunta...

— Nunta? zice Maria, cu uimire, c-o simțire de teamă. Eu n-am spus nimica...

— Ba da, drăguță, rostește blînd, uitîndu-se în altă parte, tatăl. Ba da, drăguță, a fost vorba... Chiar am și dat făgăduiala maiorului, pe cuvîntul tău... Și ne-am înțeles. Zice el singur chiar : Mie casa miresei nu-mi trebuie... Eu n-am nevoie de nici o zestre... Am spus eu că nu se poate, că nu știu ce, — el nu, că vrea să ieie pe Maria fără zestre... Bun om ! grăiește el tare dintrodată, frecîndu-și mînile. Bun om !... Așa om rar se găsește !...

Și privea cu lacrimi în ochi, zîmbind, pe Maria... Pe urmă s-a sculat, a sărutat-o pe frunte, i-a urat toată fericirea pe care o poate ura un părinte... Cucoana Safta tăcea, cu ochii într-un punct oarecare din părete.

Acu înțelege prea bine Maria ce-a fost cu casa. N-a fost nici o vorbă între maior și tatăl său. Maiorul a înțeles din toate că Maria vrea să lase casa pentru «surioarele» sale mai mici ; Maria a înțeles că maiorului nu-i trebuie casa... Asta o voia și cucoana Safta, asta era toată dorința inimii sale... Și cuconu Vasilică cu o însuflețire nemaipomenită a mînat lucrurile, a dus, a rostogolit parcă spre sfîrșit pe fată, a făcut acte de tot felul, — și dintrodată Maria, copilă de cincisprezece ani, s-a trezit în casa ei, nevasta lui Tudor Stahu... Un om pe care nu-l cunoștea, un om la care se uita cu sfială...

— Fără nici o îndoială, se gîndea Maria, atuncea eram *alta*...

Era atunci o fată sfioasă, care suferise mult în casa părintească. Era o copilă care nu cunoștea dintr-ale vieții decît răutățile de vorbă ale cucoanei Safta. Mai departe însă nu pătrunsese înțelegerea ei. Nici n-avusese cum să pătrundă, căci fata fără mamă niciodată nu intrase în balurile orașului, în casele altor fete ;

niciodată nu se bucurase, nu se întristase în fața lumii. Pentru mîhnirea ei nu trăise în lume decît cucoana Safta. Acuma cucoana Safta putea și ea să răsufle : scăpase de-o piatră și rămăsese cu fetițele ei dragi și cu casa Mariei... Ea era mulțămită și cuconu Vasilică, mulțămit și el, își freca mînile și-și întindea gîtul în gulerul prea larg al cămășii...

In căsnicie, lumina înțelegerii nu se făcu dintrodată.

Tudor Stahu se arăta blajin și plin de iubire. O cuprindea de după mijloc, o trăgea spre el ; și Maria întorcea capul, se ferea, îi punea palma în piept după ce obrazul lui bărbos îi atingea pielița fină a feții. Și încerca o simțire de teamă cînd îl vedea tulburat, cu ochii lucitori, cu un zîmbet ca de beție. Se gîndea : «Trebuie !» Și se lăsa dusă de brațul lui ; îi era rușine, își punea mînile pe ochi, — și rămînea după aceea c-o oboseală în toată ființa, cu fața către părete, cu nici un gînd în minte. Cîteodată totuși nu primea cu răceală, nepăsătoare, pe soț. Dezamăgirea simțurilor, înșelarea, însă, îi lăsau ca o otravă în suflet după aceea.

Dar încet-încet, pe cînd frumusețea i se dezvălea tot mai plină, pe cînd mintea-i întindea cercuri de lumină tot mai departe, — lumea începu să i se arăte cu amărurile și plăcerile ei, lumea dornică de petreceri și dezamăgită... Începu să aibă cunoștințî în lumea în care se învîrtea, începu să se legene în baluri după acordurile moi ale orchestrelor, începu să simtă o deșteptare pentru plăcerea vieții : fibre tainice din ființa ei se mișcau... Zilnic întîlnea figuri însuflețite de veselie, ori abătute de mîhnire, figuri de femei dintre cunoștințile ei, — și-i intra în înțelegere aproape fără să vreie pricinile bucuriilor unora ori a

tristeţii altora. — Dragostea, numai dragostea pornea toate! Dragostea aducea bucuria şi mîhnirea, dragostea aducea ura şi răutatea... Şi Maria simţea ceva straniu, o înfiorare cîteodată, — văzînd goana aceasta după plăceri, în preajma ei. Nu, — ea nu încercase încă nimica din toate acestea. În căsnicia ei nu era nimic din nebunia aceea fără nume, din înălţarea aceea pînă la tainice şi sfinte plăceri, din coborîrea aceea pînă la ura grozavă. Se gîndea ea totuşi, lovită ca de un vînt, cutremurată în pacea-i sufletească, că trebuie să aibă şi ea partea ei în lume. Poate de-acuma înainte are a trăi, a iubi, a suferi...

O uşoară oboseală a venit în vremea asta, cînd veşnica toamnă şi veşnica primăvară a iubirii suflau pînă la dînsa flori parfumate şi frunze veştede... Începu să se simtă străină cu totul de Tudor Stahu. Şi în ceasurile-i de gînduri şi de singurătate deschise într-un rînd o carte, din plictiseală. Era o carte împrumutată de la o «prietină», de la nevasta generalului Hrisanti, de la Ana Hrisanti. Această prietină nu mai era tînără, nu mai era subţirică; avea bărbie grea şi sufla grozav, strînsă în corset. Dar tot încerca să arunce priviri de foc ca altădată, şi cu un zîmbet vag, asculta şoaptele ofiţerilor tineri ai garnizoanei... Una din cărţile tinereţelor trecute ale Anei Hrisanti începu să cetească Maria. Şi alte zări, nebănuite, se deschiseră; deodată se simţi cu imaginaţia răpită spre ţărmuri romantice...

Ş-acuma, ceas cu ceas, în nopţile-i nedormite, Maria se lăsa purtată pe cărările înflorite ale istoriilor de dragoste şi durere. Deodată o cucerise patima cetitului. — Împrejurările lumii care se mişca în juru-i erau acum de multe ori una cu umbrele care se mişcau între romane şi lumina neagră a ochiului ei.

Aşa au urmat luni după luni, — aşa i-au trecut zilele; aşa tot mai gînditoare rămînea în faţa maiorului Stahu; pînă ce în pustiul care se întindea înainte-i şi-n sufletul ei, Maria începu să bănuiască un abur de lumină, în care părea că stă închisă fericirea zilelor viitoare.

Din cînd în cînd, în cîte-o miercuri după-amiază, se ducea la Ana Hrisanti. Unele cunoscute ale ei zîmbeau vorbind de Ana Hrisanti, de trupu-i uriaş care abia se mişca, de stăruinţa-i de a părea încă tînără. Totuşi Mariei îi plăcea în vremea aceea s-o cerceteze. Era o femeie inteligentă, care ştia multe şi care vorbea frumos.

O găsea răsturnată în scaunu-i lung de împletitură de trestie, cumpănindu-se alene înainte şi-napoi. Îi era cald, mai mult pentru că era strînsă în corset; hainele plesneau: grăsimea aceasta leneşă era disperarea Anei Hrisanti. O carte deschisă sta alături pe-o măsuţă. Din frumuseţa tinereţii nu-i rămăseseră decît ochii şi zîmbetul. O privire adîncă, umedă, sfredelitoare, neliniştită, — ş-un zîmbet care părea că închide totdeauna o taină. Sta groasă şi greoaie, cu bărbiile revărsate peste sîn, privea drept şi zîmbea din scaunul ei... Cîteodată un ofiţer tînăr, stînd pe scaun cu sabia între genunchi, cu mînile pe strajă, îndrăznea surîzînd cu sfială să puie o întrebare, să dea un răspuns. Ana Hrisanti îl privea lung, cu zîmbetu-i neclintit.

Mariei îi plăcea mai bine s-o găsească singură. Se aşeza pe-un scaun alăturea de dînsa. Şi Ana, cu vorbirea-i lesnicioasă, îndată învăluia întrebări după întrebări, la care de multe ori ea singură da răspunsuri. Mariei îi plăcea s-o asculte, — mai ales cînd Ana începea să scoată din trecutul ei, la lumină, în-

tîmplări de-ale tinereţii, aventuri plăcute în aducerea-aminte...

— Eu am fost, dragă, zise ea odată, ca un jucător de cărţi... Tu eşti tînără, tu nu ştii lucrurile acestea încă, dar mai tîrziu ai să le pricepi. Acu eşti cea mai nevinovată şi mai neştiutoare fiinţă... Eu, drăguţă, n-am putut înţelege viaţa fără iubire. De ce zîmbeşti cu mîhnire?... Ai să te pătrunzi şi tu de adevărul acesta: în tine doarme un foc mare, draga mea... Are să izbucnească el odată! Femeia, dragă, cu cît înaintează în viaţă, cu atîta trebuie să puie preţ mai mare pe puţinele clipe de plăcere... Mergem ca într-un vîrtej, ne apropiem de hotarul cel negru, de aceea trebuie să căutăm a ne bucura cît putem mai mult de o clipă de plăcere... Sînt unele femei, dragă Marie, care păstrează pînă la sfîrşit tinereţa simţirii; în sufletul lor are răsunet chemarea fiecărei primăveri noua. De aceea ne luptăm noi, unele, cu atîta disperare împotriva îmbătrînirii...

Maria sta căzută pe gînduri.

— Eu cine ştie de-oi avea parte de fericire în lumea asta.

— Eşti copilă! vorbi rîzînd Ana. Tu ai o mare putere: tinereţa şi frumuseţa...

Cîteodată, stînd singure, în zilele de ploaie, nevasta generalului întreba cărţile despre viitor.

— De multe ori cărţile spun adevărul... zicea ea şi începea să le întindă. Nici eu n-am crezut odată în ele, dar de-atîtea ori mi s-au arătat cu veşti adevărate încît acuma cred... Mi-au prevestit multe dureri şi multe bucurii...

Maria credea îndată ce Ana Hrisanti, însufleţită, începea să dezvăluie sorţul cărţilor.

— Uite, dragă Marie, este o fiinţă, o femeie roşcovană, care nu-ţi vrea binele... se arată cu vorbe rele în preajma ta... şi tu ai vărsat lacrămi din pricina ei...

— Asta-i cucoana Safta, maştiha mea.

— Ea trebuie să fie. Pe urmă pe omul acesta de cupă... cine este?... dacă-i barbatul tău, tu nu-l iubeşti, şi te-nţeleg, draga mea... Poţi să spui tu orice, zadarnic îmi spui, pe omul acesta tu nu-l iubeşti... Poate să fie barbatul tău, poate altcineva... dar nu-l iubeşti!

Acum să le încercăm pe maslu... Uite, vezi tu, bucuria ta va veni de la omul acesta cu ochi negri.

— Cine-o mai fi fiind!... zise Maria rîzînd.

— Nu rîde, nu întreba ce este... Ziua de mîne nu ştim ce ne aduce. Uite, ţi s-arată bucurie la aşternut şi-un om cu ochi negri... Asta-i dragostea, dragă Marie... Orice-ai spune tu, asta ţi se pregăteşte... Şi dacă n-a fi adevărat, să ştii că eu pe cărţi mîna n-o mai pun... Iată şi veste ţi se arată... Ai să primeşti în curînd veste de la el...

Cu cît se cufundau mai departe în cercetarea viitorului, cu atît Ana se înflăcăra, prevestindu-i năcazuri şi dureri, şi cu atît Maria Stahu credea; căci lucrurile despre care vorbea prietina ei aduceau un răspuns noptilor ei de gînduri.

Şi Ana Hrisanti o cerceta cu ochiul ei adînc, îi zîmbea cu dragoste, şi Maria începea să se mărturisească: îi vorbea despre copilăria ei tristă, despre năcazurile de mai pe urmă, despre căsătoria aceasta care-i ridica respingere în suflet.

Prietina căuta să descurce împrejurările, le lămurea, făcea judecăţi asupra lui cuconu Vasilică, asupra cucoanei Safta, executa şi pe maiorul Stahu; şi povestea întîmplări care se asemănau cu ale Mariei, vorbea despre oameni care semănau cu ai Mariei;

și-n ceea ce spunea era pătrundere, și-o ușoară răutate; Maria o asculta cu plăcere.

— Dragă Marie, zise într-un rînd Ana. Eu am acu clipe de mîngîiere, pentru că îmi aduc aminte de zilele cele bune ale tinereții. Am și ceasuri de amar, căci zilele cele bune au trecut de mult... De n-ar fi însă în mine restul acesta de tinerețe, inima nezdrobită, grozave mi s-ar părea ceasurile pînă la sfîrșit... Tu, dragă, cînd vei înțelege, ți-i pregăti și tu mîngîieri pentru anii tîrzii. Chiar altfel nici nu se poate. Crezi tu că unei femei i se dau daruri așa, în zadar?... Tinerețea ta nu poate trece prin lume fără rost, ascultă ce-ți spun eu... Dac-a trece, vina a fi a cui a lăsa-o să treacă!...

De la o vreme, Maria a început a se duce mai rar pe la nevasta generalului. În premenirea pe care o încerca cetind, gîndind, — ca șarpele din poveste căruia-i cade pielea, — Maria simțea cum se luminează, cum sufletul ei, ca un Făt-Frumos, își ia avînt în vîltoarea lumii. Simțea în renașterea aceasta și ceva curat, care o îndepărta întrucîtva de Ana Hrisanti. Pentru Ana nu era în lume decît o plăcere: plăcerea simțurilor. Ea îi zicea plăcerea iubirii. Și cerca să mai întoarcă din cînd în cînd clipele tinereții nu numai în amintire și făcea mărturisiri Mariei, cu un fel de bucurie răutăcioasă.

Dar Maria vedea bine că sufletul ei altceva începea să ceară. În ceasurile ei singuratice se înălța numai cu gîndul spre acele plaiuri unde crește floarea rară, și se gîndea cu strîngere de inimă că într-o viață rar i-i dat unei ființi să nimerească pe cărarea care duce acolo.

Trăind și înțelegînd, acuma începea să cerceteze cu alți ochi lumea tîrgului. Și cu cît cerceta și înțe-

legea, cu atîta o mîhnire ciudată o cucerea: căci pretutindeni găsea prilej de mîhnire. În zîmbetul dulceag al lui cuconu Vasilică Popazu, în privirile-i piezișe, — acuma vedea din ce în ce mai bine prefăcătoria. În vorba potolită a cucoanei Safta vedea o silință. «Trebuie să vorbească blajin cu mine — se gîndea — fiindcă i-am lăsat casele dar pentru odraslele ei»... Către surorile mai mici n-avea dragoste: parcă prea semănau bine și cu cuconu Vasilică și cu cucoana Safta, se uitau pieziș și vorbeau prea mult... Tudor Stahu o iubea, vedea bine, ș-avea supărări văzînd-o întruna gînditoare și mîhnită; dar Maria se gîndea că mîhnirile lui au o pricină nu prea deosebită; ea voia să doarmă singură de la o vreme...

Și cum i se aprindeau ochii cîteodată, cum i se înfierbîntau, cum tot sufletul îi tremura, parcă pornind către ceva necunoscut, dureros și dulce! Visa ceva despărțit cu desăvîrșire de norocul lumii. O umbră nelămurită o întovărășea, zări cu amurguri tăinuite se deschideau. Și-n amintirea ei, Maria găsea potrivite, pentru ceea ce avea să fie, numai icoanele limpezi de la țară, din satul bunicului, din luncile dimprejurul satului, liniștea cucernică și lumina aceea cernută printr-un painjeniș de aur.

In vremea asta viața își dezvăluia înaintea ei durerile. Cercetînd fără să vrea ca să găsească undeva o fericire, vedea pretutindeni durerea pentru femeie — acolo unde nu era ceva asemănător cu o parte din viața Anei Hrisanti. Multe zile a urmărit viața familiilor vecine. Auzea rîsetele fetelor, cîntecele lor, — dar pentru dînsa fetele nu erau femei... Ele aveau să fie femei, și suferința pe urmă aveau s-o cunoască. Iar femeile erau departe, prea departe de ceea ce visa Maria, — și multe duceau un trai crîncen. Nu era

pentru dînsele zi de bucurie: fiecare clipă era înveninată de năcaz, fiecare blid, fiecare albitură, puii de la cloşcă, lipsa unui ou din cuibar, întîrzierea barbatului, — toate amestecau chinuri şi plămădeau dureri în suflet. Viaţă de roabe, fără ideal! Pe de altă parte, celelalte, cele care vînau plăceri de-o clipă, se înşelau ele singure. Trăiau din minciună, se mulţămeau ca cerşetorii din darul trecătorului.

Maria tresări dintrodată; un zgomot scurt vui în odaie, parcă o lovise cineva. Apoi zîmbi; oftă. Îi căzuse cartea de pe genunchi.

Ca-nspre nişte prietine bune, îndulcitoare ale singurătăţii, îşi îndreptă privirile asupra cărţilor ei aşezate în rafturi. Fiecare pereche de scoarţe negre parcă alcătuia o urmă în care urma să trăiască o părticică din sufletul ales al unui scriitor. În paginile acelea vibrau durerile şi bucuriile oamenilor. Fiecare carte îi aducea aminte de o sensaţie rară. Se întrebase deseori, cînd ajungea la cea din urmă foaie, unde sînt oamenii aceia care au suferit ş-au scris? Nu mai sînt. Trăiesc însă fantasmele visurilor lor, au rămas în ele părţi din sufletele lor.

Ciudată i se părea acuma pornirea ei de la început, care acuma se mai potolise. Întreaga fiinţă îi vibra cînd se cufunda în cetire; plîngea şi se bucura şi se întorcea ca de pe altă lume la viaţa ei de toate zilele. Acuma după atîtea povestiri ale durerilor altora, îi plăcea din cînd în cînd să deschidă cîte o carte care cuprindea cercetări mai reci asupra suferinţilor şi asupra nefericirilor obşteşti. Toate erau cuceriri asupra necunoscutului şi asupra nopţii în care trăise...

Acuma iar se gîndea şi cerca să-şi lămurească sufletul, să întrebe viitorul. De cînd înţelegea mai bine durerea înconjurătoare, parcă un dor mai mare o ardea: să aibă parte să se înalţe şi ea deasupra mizeriei zilnice. Dar un gînd de melancolie îşi făcea loc; poate nu va avea noroc; se gîndea că e legată cu lanţuri de viaţa de acum. E legată şi cu lanţuri şi poate pentru o fericire din dragoste e prea tîrziu. În îndoiala aceasta însă era nădejde bolnavă şi pătimaşă, nădejde înfiorată de teamă.

X

Săptămîna Patimilor veni cu zile umede de aprilie. Ploua în două cu fulgi de ninsoare, pe urmă dădea cîteva clipe soarele, şi iar începea ploaia. Apoi se aşeză bură mocnită şi rece ca toamna şi o umbră de tristeţă păru că se cerne peste toate.

Maria îşi petrecea zilele singură, tristă, cetind. Maiorul avea un aer închis ca vremea de-afară; ceva dureros tremura în el; din cînd în cînd, la masă, schimba o vorbă cu Maria. Pe urmă pleca. Noaptea se întorcea tîrziu; i se auzeau pe sală paşii neegali şi glasul mînios. În privirea lui, în mişcările lui, în mînia stăpînită, pătrundea ca un fel de disperare. Şi Maria se simţea parcă tot mai străină de el, tot mai singură.

Dar vineri dimineaţa tresări cu un ţipăt de bucurie. Se deschisese poarta de dindos şi bătrînul Matei Dumbravă se arătă încă înalt şi voinic, cu dulama de suman, scînteind de pulberea burei. Se simţi cu sufletul încălzit de o fericire nespusă, parcă se întorcea o clipă rară din copilărie. Se sculă, sprintenă, cu obrazul deodată îmbujorat, ieşi în săliţă şi acolo se repezi la bătrîn cu braţele întinse. Îl cuprinse de umeri, simţi răceala ploii ş-un miros aspru de lînă.

Apoi își ridică obrazul spre figura bună cu barbă căruntă a bunicului; îi văzu zîmbetul blajin de *altădată,* zîmbetul mamei ei moarte și ochii plini de dragoste de părinte. Nu se putu stăpîni. Își plecă fruntea pe pieptul lui și începu a suspina.

Bătrînul îi apucă tîmplele între palme și o sărută pe frunte. Apoi își dezbrăcă repede dulama și-și zvîrli căciula de oaie pe-o măsuță.

— Ce-i, Mărioară, fata bunicului? întrebă el cu un glas ca o muzică blîndă. Ce ai? De ce plîngi? Ești singurică acasă?...

Îi pipăia obrajii moi, se aplecă asupra ei, îi mîngîie părul pieptănat lins. Și Maria îi privea trupul înalt și voinic încă, sprîncenele mari peste ochii cu căutătură tare, fața brăzdată de vreme și nevoi, îl vedea tot așa cum era odinioară, tot în straiele lui de postav gros, roșcat; vedea în el singura ființă care putea să-i înțeleagă durerile și înstrăinarea. Și începu a rîde cu lacrimi, înveselită.

— Poate ești bolnavă... o întrebă bătrînul Dumbravă cu grijă.

— Nu, bunicule, sînt bine. De bucurie plîng. Acuma sînt și mai bine, de cînd te-am văzut... Șezi colea, lîngă mine și spune-mi ce mai faci?... Glasul deodată i se stînse ca într-un suspin de fericire. Nu mai putu urma. Așeză pe bătrîn lîngă dînsa pe canapea și iar își plecă pe umărul lui fruntea.

— Vai, bunicule, ce bine-mi pare c-ai venit. Spune-mi ce mai faci? Cum o mai duci cu bătrîneța...

— O duc bine cu bătrîneța... răspunse zîmbind bătrînul. De făcut, ce să fac? Stau și eu singur și mîhnit, în casa în care am trăit o viață cu bunicuță-ta Măgdălina...

Glasul bătrînului deodată se tăiase.

Maria ridică fruntea; rămase cu ochii ațintiți în gol; apoi lacrimile începură să-i izvorască iar.

— Bunicule, bunicule! zise ea, plecîndu-se subt umărul moșneagului ca subt o aripă. Tare-i rău cînd te simțești așa, singur... străin... și n-are cine-ți spune o vorbă de alinare... Văd eu că ți-s întristate bătrînețele...

Dădu din cap, așa cum sta, cu ochii ațintiți. Apoi deodată își acoperi obrazul cu amîndouă mînile și dădu drumul unui strigăt de durere:

— Și eu îs singură și nenorocită, bunicule!...

Bătrînul încruntă sprînceana și se îndreptă din șele.

— Cum? Da' maiorul unde-i?...

Maria nu răspunse deocamdată; plîngea. Apoi își șterse repede lacrimile și rămase cu ochii țintiți în pămînt.

— El e dus, are afaceri... răspunse cu glas domol.

— Bine, dar ce este? nu ține la tine? A lăsat casa? Ce este, drăguță?... Ce este? sfîrși bătrînul cu glas înfricoșat.

— Nu, bunicule, ține la mine... nu pot să spun că nu ține... Dar nu pot, bunicule, nu mai pot, sînt nenorocită!... Mi-am legat viața de-un om bătrîn... nu mi-i drag... Acu mi-i oarecum cînd s-apropie de mine... Bunicule! eu n-am știut nimica; atuncea pot să spun că n-aveam ochi, n-aveam înțelegere... M-au dat după el... Ș-acuma ce mai pot face?...

Se opri. Își șterse lacrimile. Bătrînul Matei Dumbravă o privi un răstimp în tăcere.

— Bine, Mărioară, grăi el încet, întorcîndu-se spre dînsa; tu n-ai avut tată?... Zîmbi cu tristețe. Îmi spuneai că-i cu voința ta... Te-am întrebat eu odată și tu nu mi-ai vorbit ca acuma... Am înțeles eu de-

atunci că eşti copilă orfană... După moartea mamei tale, în casa ta ai rămas ca o străină... Ce-au voit ei, ce-au urmărit ?

Maria tăcu o clipă.

— Parcă mata nu ştii, bunicule ? Au vrut să le rămîie lor casa... Asta a fost singura mea avere — şi le trebuia lor...

— Asta este... murmură bătrînul întorcîndu-şi în pămînt privirile.

— Bunicule, începu Maria încet, nu ţi-am spus niciodată cum a fost. Acuma mi s-au lămurit toate, am înţeles toate şi vreau să le ştii şi mata. Acum eu pe altcineva n-am. Mata mi-ai mai rămas... De aceea mi-am simţit sufletul aşa de trist ş-aşa de bucuros cînd te-am văzut...

Şi întăi întrerupt, pe urmă din ce în ce mai însufleţită, Maria porni a se mărturisi bătrînului Dumbravă. Toate nopţile ei de gînduri şi de tăcere se deşteptară, îi aţîţară cuvintele. Povesti despre şireclicul lui Vasilică Popazu, despre bucuria cucoanei Safta, despre amorţirea în care trăise doi ani. În tăcerea odăii şi-n lumina mohorîtă care pătrundea de-afară, bătrînul asculta cu capul plecat. Glasul Mariei avea cîteodată ca un tremur de jale. Către sfîrşit, lacrimile iar începură a izvorî ; şi bunicul apucă mîna albă a nepoatei şi cu mînile lui arse de soare şi vînt, mîni mari şi încreţite de muncitor al ogorului, începu să o mîngîie. Sta cu capul plecat şi asculta, şi-n ochii lui tari, sub sprîncenele mari şi cărunte, plutea ca o negură o mîhnire nemărginită.

Stătură aşa amîndoi o vreme în odaia liniştită a Mariei, vorbind. Apoi tăcură şi fiecare rămase cufundat în gîndurile lui. În bătrîn se tălăzuiau simţiri

aspre ; firea lui liniştită fusese sfîşiată de tînguirile Mariei, ş-acum o mînie se grămădea în sufletul lui.

Într-un tîrziu tot Maria risipi aerul de mîhnire ce-i împresura ; tresări luminată la faţă, ieşi de la întuneric parcă cu un zîmbet, cu întrebări pe care i le aduceau pe buze amintirile fericitelor zile ale copilăriei.

— Bunicule, da' casa noastră bătrînească ce face ? în grădină a început a da colţul ierbii ? Copacii scot muguri de flori ? Albinele şi-au pornit zborul în prisacă ?...

La întrebările acestea, faţa bătrînului începu să se însenineze.

— Doamne, Mărioară, zise el. Mult îmi pare de cînd n-ai mai fost tu pe la chinovia mea... Toate se deşteaptă, ca-n toţi anii. Stau acolo, dragă, ca un sihastru... De multe ori zile întregi nu văd obraz străin. Mă gîndesc de multe ori la tine... Imi vine în minte faţa ta... Imi aduc aminte şi de Aglaia... Sămănaţi amîndouă... Aşa eşti tu acuma — cum era ea pe vremea cînd am măritat-o cu Vasilică Popazu... Dar n-a avut noroc să se bucure de viaţă ; s-a dus de tînără în mormînt... Mă gîndesc eu aşa cîteodată... A fost ca o floare... Nu i-a priit pămîntul în care am răsădit-o...

Maria se alătură de bătrîn şi întinse mînile să-l mîngîie.

— Mă mai gîndesc iar uneori, grăi Matei Dumbravă şi la copilul acela care s-a dus în lume... Cine ştie pe ce meleaguri se chinuieşte... Despre nacazul lui nu pot şti nimic, cum ştiu de-al tău...

— Împotriva soartei nu ne putem pune... zise Maria cu un uşor zîmbet de tristeţă.

— Nu vorbi aşa. Eşti copilă. Aici este cineva vi-

novat. Îl ştii tu, căci acuma ai înţeles. Ani de zile l-am cercetat şi eu pe omul acesta, cu îndoială... Parcă-mi făceau rău vorbele lui blajine, umilirile lui. În el numai dulceaţă părea că este. Dar din pricina lui am prăpădit pe Aglaia. Ş-acuma durerea ta tot de la dînsul porneşte. Te-a vîndut, ţi-am mai spus-o o dată... I-au trebuit casele, nu-l lăsa în pace lăcomia... Iartă-mă, drăguţă, că-ţi vorbesc aşa ; dar acuma eu sînt tatăl tău... Se deşteaptă în mine mînia şi de-aceea nu pot învălui vorbele... Şi mai este cineva, — urmă bătrînul cu glas liniştit, — trebuie să stăm noi de vorbă...

— Tudor nu-i de vină, bunicule... Ce vrei să faci ?...

— Nu-i de vină. Am să vorbesc numai cu el...

— Bunicule, nu te mînia... Nu-ţi tulbura liniştea sărbătorilor...

Bătrînul Dumbravă tăcu şi rămase zîmbind, cu privirea asupra Mariei.

— Ce bine sameni tu cu maică-ta... zise el după o clipă.

Maria îl apucă de după cap şi-l sărută pe frunte.

— Bunicule, văd că te tulburi şi te mînii. Parcă mi-i frică ! Bunicule, atîta bucurie am şi eu, nu-mi strica bucuria... Lasă-l pe Stahu... Ce-i vinovat el dacă nu mi-i drag ?... Iaca, are să vie... Eu trebuie să mă duc să văd de cozonaci şi de pască, şi de ouă roşii... Macar sărbătorile acestea să le petrecem împreună cu mulţămire...

Bătrînul dădu din cap şi oftă.

— Aşa vorbea şi maică-ta... grăi el iar. Aşa îl apăra pe Popazu... Şi eu rămîneam cu sufletul ca de ghiaţă, iar bunicuţă-ta Măgdălina ofta şi plîngea, tot drumul, pe cînd ne întorceam la gospodăria noastră... Toată viaţa ei bătrîna a plîns de durere şi nemîngîiată a trecut în lumea cea veşnică... Nu ştiu ce mulţămire are sufletul ei acuma pentru viaţa ta...

Bătrînul privea încruntat înainte ; Maria simţi că i se iezeşte o undă de foc la inimă.

XI

La amiază, cînd veni acasă maiorul Stahu, găsi pe Maria umblînd înseninată prin casă ş-avu o mişcare de veselie în suflet ş-o pornire de recunoştinţă către bătrînul Matei Dumbravă. De multă vreme în cuprinsul casei lui nu adiase rîsul ; de multe zile ca un fel de nour împiedicase lumina unei bucurii.

Scutură cu prietinie mîna bătrînului, începu să-l întrebe apoi de toate ale lui, de sănătate, de gospodărie, de holde. Potcoava din frunte i se înflăcără. Ieşi în sală şi începu să strige la Calistru :

— Calistru ! măi flăcăule ! ia să iai tu clondiraşul cel verde şi să te duci tu pînă la Vadana la crîşmă şi să mi-l aduci plin, într-o clipă ! Hai, mai repede ; ai venit ?...

Calistru se repezi tropăind pe poartă, încheindu-se din fugă la mintean, din fugă aşezîndu-şi în cap pălăria pleoştită ca un clopot ; iar Tudor Stahu, frecîndu-şi mînile, se dădu iarăşi aproape de răzăş.

— Ştii ce vin, moşule ? zise el. Straşnic vin ! Aşa mulţămire am că te văd, încît nu se poate să nu bem noi împreună un păhărel... Vinul bun e sănătate la om...

— Aşa este... grăi bătrînul, mişcat în sufletul lui de bunătatea şi de veselia maiorului. Se cade să

cinstesc un pahar dulce în casa nepoatei... Atîta mi-a mai rămas şi mie dintre odrasle... atîta mlădiţă...

Maria intră repede în odaie, zîmbind către bătrîn. Tudor Stahu se apropie de dînsa cu ochii plini ca de o rugă umilită, îi apucă mîna şi i-o sărută.

— Acuşi stăm la masă... zise Maria. Pînă ce vine Calistru şi eu îs gata... Da' bunicul posteşte în săptămîna asta, adăogi ea îndreptîndu-se spre maior; trebuie să-l urmăm şi noi...

— Apoi da, trebuie să ne pocăim şi noi!... strigă maiorul foarte bucuros. Şi pentru el vorba asta trebuia să aibă un înţeles mare, căci o mai repetă o dată şi pîndi cu ochii, cerşi o privire a Mariei.

Veni Calistru gîfîind, simţitor şi el la lumina care intrase în casa stăpînilor lui. Bucătăreasa, grasă şi cu obrazul unsuros, intră ca să aşeze masa.

— Ce mai faci, madamă Palaghie? îi strigă maiorul vesel.

— Surut muna, coconaş... senatosa... Asta mai bun chit tote... facem muncare... sfadim cu Calistru...

Şi rusca începu a rîde, întinzînd faţa de masă şi sunînd tacîmurile.

La cel întăi pahar de vin, băut după toate regulile de artă, cu plescăiri din limbă şi cu ochiri în zarea ferestrei, o veselie neobişnuită cîştigă sufletul maiorului. Începu a vorbi tare, cu aprindere, prinse a povesti bătrînului istorii din vremea războiului şi întîmplări care se petreceau acolo, în tîrg, subt ochii lui. Mînca repede, îşi umplea paharul foarte des, îndemna şi pe bătrîn, şi faţa i se înflăcără.

Maria se simţea fericită, din pricina venirii bunicului Matei. Din cînd în cînd întîlnea privirile bătrînului; îşi zîmbeau atunci. In sufletul ei, alinat de o clipă de bucurie, năştea acum o pornire de milă pentru Stahu. Zîmbea la izbucnirile lui, părea că-l ascultă, ca şi cum n-ar fi auzit de zeci de ori năstruşnicile-i poveşti.

Dar încet-încet, către sfîrşitul mesei, gălăgia lui Stahu crescu. Amîndoi, bătrînul şi nepoata, tăceau acum. Îşi zîmbeau. Maria ar fi vrut să fie iar singuri, să fie tăcere în jurul lor, şi să-şi aducă iar aminte de zilele cele bune ale trecutului. Apoi deodată căzu pe gînduri, cu durerile-i sufleteşti deşteptate: simţi parcă cum o aburire rece pătrunde şi risipeşte vremea bună care se aşezase în sufletu-i. Din timp în timp Stahu aţintea asupra ei doi ochi pătimaşi, plini de dorinţi; şi ea înţelegea prea bine graiul ochilor acelora...

Apoi după masă Stahu cuprinse pe bătrîn de după cap:

— Să mergem, moşule, să ne plimbăm oleacă prin tîrg... zise el. Acasă nu mai avem ce face, căci gospodina noastră îşi ia în stăpînire laboratorul aluatului de Paşti...

Începu a rîde, într-o ameţeală uşoară.

— Aşa-i, nu rîdeţi, urmă el, cu chef de vorbă. Aici are loc o chimie tare complicată... Cozonacii pentru o gospodină moldoveancă sînt o datorie grozavă... Parc-ar fi una din cele zece porunci. Mai sînt apoi o mîndrie cînd ies frumoşi, cînd trebuie să strice gura la cuptor ca să-i poată scoate afară. Mai sînt şi-o ruşine mare cu zile de păreri de rău cînd s-au dogorit prea tare ori au rămas închirciţi: trebuie în cazul acesta din urmă îndosiţi, trebuie să aibă o cucoană în cazul acesta o tărie deosebită de suflet ca să răspundă, cînd o prietină o întreabă cu un zîmbet foarte dulce:

— Da' cozonacii matali cum au ieşit?

Aluatul de Paşti mai impune o datorie : două nopţi nedormite... Gospodina ar putea dormi, dar asta n-o face : tot şicul este să nu dormi două nopţi, altfel cozonacii pot fi în primejdie... Fără asta, nu se poate face nimic... Insfîrşit casa în zilele acestea de campanie e răscolită în tot felul şi mîncarea nu se mai face... Supărare şi ceartă : şi asta se cere, pentru ca să iasă cozonaci frumoşi... Noi prin urmare nu mai avem de ce sta acasă, căci Mărioara se duce să strîngă în chingi pe madama Palaghia...

— Cum ? vra să zică aluatul de Paşti e de vină *aici* ?... întrebă cu un zîmbet fin Matei Dumbravă.

Maria se strecură tăcută pe uşă. Stahu rămase privind la bătrîn ; apoi se întunecă la faţă. Se uită în juru-i şi întrebă cu voce scăzută apropiindu-se tare de bătrîn :

— Poate ţi-a spus ceva ?

— Ce vrei să-mi spuie ? răspunse bătrînul neclintit. Este ceva între dumneavoastră ?...

— Este, răspunse repede Stahu. Ascultă-mă, moşule. M-ai văzut rîzînd, m-ai văzut făcînd haz, dar sufletul mi-i bolnav... Eu ştiu ce să cred ? Sufăr : mă gîndesc că poate Maria nu mai ţine la mine... Nu ţi-a spus nimica ?

— Că are ceva, îmi închipui şi eu, zise cu linişte bătrînul Dumbravă. Am găsit-o schimbată, mi s-a părut mîhnită... Eu ştiu care să fie pricina ? a cui să fie vina ?... Ea-i tînără şi simţitoare... Să nu nesocotiţi sufletul ei şi simţirea ei...

— Dar mi-i dragă, moşule, ca lumina ochilor...

— Eu nu spun că nu ţi-i dragă... Eu nu spun nimica... Dacă are ceva, — singură ea ştie ce are... Cercetează şi vindecă... Eu ştiu din parte-mi un lucru : că numai pe dînsa o am pe lume, că mi-i dragă. E

copilul copilului meu, sînge din sîngele meu. Vreau s-o văd fericită... Cum i-a fi voia, aşa va face, aşa mi-a fi şi voia mea, numai s-o văd cu obrazul senin...

Glasul bătrînului era pătruns de o asprime neobişnuită. Stahu stătu o vreme gînditor, voind să dea parcă un răspuns, căutînd în el un gînd lămurit. Pe urmă se hotărî să curme începutul acesta de vorbă despre durerea lui. Chemă o undă de veselie pe faţă, se sili să rîdă şi mai umplu o dată două pahare. Glasul totuşi îi era stăpînit de tristeţă.

— Să lăsăm asta, moşule, zise el. Nu pot eu să-ţi spun toate, să-mi dezvălesc acuma sufletul... Cred că în multe mi-ai da dreptate... Să mai bem paharul acesta şi să ieşim... Şi să nădăjduim că lucrurile s-or îndrepta...

Ciocniră. Matei Dumbravă zise încet :

— Să deie Dumnezeu să se îndrepte !...

Afară stătuse ploaia ; printre pîlcuri de nouri lucea din cînd în cînd soarele. Ochiuri de apă stătătoare sticleau pe uliţi ; lăstuni chiscuiau cristalin în preajma lor, căutînd mîl, pentru ca să-şi pornească cuiburile... Pe uliţi umblau puţini oameni. Paşii celor doi tovarăşi aveau ecou ; aerul era aşa de limpede încît sunetele parcă izbucneau subt o cupolă de cristal.

Tăceau. Bătrînul deodată se închisese şi părea că stă la pîndă spionînd pe maior, ca să înlăture în orice clipă un răspuns şi chiar o întrebare... Maiorul simţea că nu va putea să cîştige pe bătrîn împotriva Mariei şi înţelegea că lucrul aşa trebuie să fie. Cerca să stăpînească pornirea obişnuită de supărare, cerca să vorbească, să pară vesel.

Grăiau despre lucruri indiferente. Stahu căuta să puie în curent pe bătrîn cu politica tîrgului, cu isto-

ria feluritelor fețe simandicoase pe care le întîlneau...

La o răspîntie de drum, deodată maiorul își ridică brațele în sus și prinse a striga :

— Aha ! iaca și socru ! iaca și cuconu Vasilică Popazu !...

Popazu căuta parcă să se strecoare repede pe lîngă zid, într-o uliță dosnică. Dar la răcnetul lui Stahu se opri, își întoarse gîtul lung și subțire în gulerul prea larg al cămășii, și o mirare mare, amestecată cu un zîmbet de bucurie nespusă, se zugrăvi pe obrazul lui cu barbă rară. Întinse brațele-i osoase, se apropie de cei doi tovarăși, cuprinse cu amîndouă mînile dreapta lui Stahu, cu amîndouă mînile scuturâ și mîna bătrînului Dumbravă și avea un glas plin de dulceață :

— Ce bucurie mare ! ce fericire ! începu el pe un ton tainic parcă, din gîtlej. Trebuie să mulțămesc lui Dumnezeu pentru întîlnirea aceasta... — Ce mai faci, tată ? urmă el întorcîndu-se spre bătrînul Dumbravă... Nu ne-am văzut de un secol... Iaca, mă duceam și eu degrabă spre casă... Am cam întîrziat cu masa... Dumneavoastră ați mîncat ?

— O-ho ! dumneata să fii sănătos, răspunse maiorul, — și-am băut un vinișor *pervai !...*

— Așa ? bun !... zise cu bunătate Popazu înghițind parcă ceva. Credeam să vă poftesc la mine. — Știi nu ne-am văzut de mult... Mai stăm de vorbă, mai spunem una, alta... Da' Maria ce face ?...

— Bine...

— Da' dumneata, ginere, ce mai faci ? tot așa ? grăi deodată tare Matei Dumbravă.

— Eu ? suspină cuconu Vasilică cu un zîmbet blajin ; eu ?... bine... bine... cum dă Dumnezeu... știi mata... Cînd vrea Dumnezeu — toate-s bune... da'

cînd nu vrea, apoi poți să faci orice, degeaba... Dar drept să vă spun, îmi pare rău că ați stat la masă V-aș fi poftit la mine...

— Cum zici ? strigă rîzînd maiorul. Ia mai spune o dată, că-s în stare să primesc poftirea... Vorba ceea : două mîncări nu strică... Ce te mai faci, socrule ?... După ce ai aflat că am stat la masă, acuma te faci a ne pofti și nu știu ce... da' lasă, că ne cunoaștem noi...

— Vai ! da' cum se poate, dragă, să spui una ca asta ?... Da' eu cu toată inima, cu toată dragostea... Doar mă cunoașteți... știu eu că șăguiești... (Și începu a rîde deodată tare, cu privirile fixe).

— Și vra să zică o duci foarte bine !... grăi iar dintrodată, fără să zîmbească, răzășul.

Cuconu Vasilică își opri rîsul, îi rămaseră numai buzele întinse într-un zîmbet stînjenit.

— Da... bine... binișor...

— Da' casele fetei ce mai fac ?... întrebă iar, cu nepăsare, bătrînul...

— Cum ? cine ?... a da... casele !... Bine... Poate știi, noi ne-am împăcat... am făcut așa, un aranjament... Trebuie să știi dumneata, tată... Știi foarte bine... — Și iar începu a rîde.

— Un aranjament ? eu n-am știut nimica... Casele celea cu munca mea, cu banii mei sînt clădite... și aș vrea să știu și eu ce mai fac...

— Bine !... se grăbi să răspundă cuconu Vasilică... Da' ce bucurie am că ne-am întîlnit !... Numai de un lucru îmi pare rău... Da' nu face nimic, cu altă împrejurare... Acuma mă grăbesc și eu, mă așteaptă acasă cu masa... Să ne vedem cu bine... cu dragoste... Cred că ne vedem și mai tîrziu ; mai stăm de vorbă. Tare m-am bucurat !...

Şi cuconu Vasilică, plin de prietinie, strînse cu două mîni dreapta lui Stahu şi a bătrînului, se închină pe jumătate către ei, cu capu-i mic, cu gîtu-i subţire şi cu cravata mînată spre ureche, pe gulerul cel larg; şi se grăbi să ocolească colţul, cu paşi iuţi, pe tălpile picioarelor, fără să bocănească cu călcăiele.

Bătrînul Dumbravă mai stătu puţin în loc, cu sprîncenele uşor încruntate, privindu-l cum se duce. Apoi oftă o dată adînc, parcă gemu.

— Acesta mi-a fost ginere... a ţinut pe Aglaia mea... zise el încet, cu dinţii strînşi.

— A! e un om nepreţuit!... răspunse rîzînd maiorul.

Merseră un timp în tăcere. Pe urmă deodată bătrînul întrebă, fără să privească la maior.

— Te rog, un lucru să-mi spui, ginere... Cu casele cum a fost? N-ai vrut dumneata să le iei?

— Cum? Nu. Mi-a cerut el mie acest sacrificiu, altfel se arăta greoi. Se tînguia întruna: nevoi şi năcazuri... Că altfel nu se poate, că şi fata aşa voieşte... că vrea să lase surorilor ei mai mici casa... A! e vulpe bătrînă cuconu Vasilică... Şi pînă ce n-am făgăduit formal, n-a fost chip... S-au făcut şi acte...

— Hm! gemu adînc bătrînul. Casa ceea, domnule, am muncit-o în tinereţele mele... Am vrut să fac un cuib copilei care s-a dus... Şi cu şi bătrîna mea ne-am străduit, ş-am adunat, ş-am făcut un lucru frumos şi gospodăresc... Acu socoteam să rămîie nepoatei. Mult am stat şi m-am gîndit: cum se poate să puie străinul mîna pe ea? Asta nu se poate!...

— Adevărat! zise Stahu, ca să spuie ceva. Dar întorcîndu-şi privirile spre bătrîn, rămase uimit, — aşa-i era de neguroasă faţa şi de ameninţător ochiul. Ar fi vrut să facă o glumă, să aducă o rază pe obrazul

acela trist, dar parcă-şi simţi secat izvorul glumelor... Şi bătrînul păşea tăcut şi gînditor lîngă dînsul.

Aşa intrară în cofetăria lui Iozef. O găsiră goală. Un singur om, mititel, încovoiat din şele, şedea pe un scaun plecat asupra unei cafele şi-şi plimba ochii pînditori în toate părţile şi pe deasupra meselor. Avea doi ochi mici, negri şi sfredelitori.

— Cine-i acesta? se întrebă cu mirare, cu glas scăzut, maiorul. Ce caută aici?... Trebuie să fie străin...

— Cine?...

— Cel de colo, cu cafeaua...

— A, omuşorul de colo? vorbi încet bătrînul. Eu mă gîndeam la Popazu...

Bătrînul se întoarse tăcut acasă. Abia răspundea cu gîndul dus lui Stahu. În mintea lui se întorsese o parte din viaţa din trecut de pe cînd trăia «bunicuţa» Măgdălina, şi Aglaia, aşa de blajină şi aşa de frumoasă... Şi Popazu — care tot aşa era şi pe atunci, cu zîmbet tot aşa de dulce, cu ochi tot aşa de miloşi, cu vorba tot aşa de învăluitoare şi de prietinească...

— La ce te gîndeşti, moşule? îl întrebă într-un timp Stahu.

— Am o rană veche, care mă doare... răspunse cu glas înăbuşit bunicul Matei.

XII

Dar ziua aceea era pesemne bogată în întîlniri şi oaspeţi. Abia ajunseră acasă, abia schimbară cîteva cuvinte cu Maria şi se mai înseninară amîndoi, şi bătrînul şi Stahu, — abia primi veste grabnică madama Palaghia pentru două cafele, — şi Calistru se

înfățișă și dădu de știre cu oarecare taină că a venit boierul de la Plopeni.

Stahu tresări de pe scaunul lui și se repezi spre ușă:

— A! Iorgu Voinea! strigă el. Poftește-l aici. Mișcă mai repede, Calistrule!... — E un băiet tare bun... adăogi maiorul întorcindu-se spre bătrînul Dumbravă... Și deschise ușa.

Intră repede, în straie de catifea gălbie, cu botfori și cu pălărie moale, Iorgu Voinea.

— Bucuroși de oaspeți? întrebă el. Am venit la tîrg și m-am gîndit să mă abat și pe la dumneavoastră... Cred că nu vă supărați că nu sînt în mănuși și-n redingotă...

— Nu ți-i rușine? strigă Stahu strîngîndu-i mîna. Mai încap vorbe de acestea între prietini?...

Stătu puțin gîndindu-se. Apoi se repezi și deschise ușa și începu a striga:

— Calistrule! măi Calistrule! du-te și dă ordin madamei Palaghia: încă o cafea!... Și poftește pe cuconița...

Apoi începu a-și freca mînile cu mulțămire. Dar iar își aduse aminte de ceva, și se plesni peste frunte. Bătrînul Matei se ridicase în picioare de pe scaunul lui, și Voinea aștepta și el.

— Stăi! stăi! strigă maiorul. Uitasem că nu vă cunoașteți. Și doar sînteți vecini!... Moșule! nu cunoști pe Iorgu Voinea, de la Plopeni?... Cum se poate să nu vă cunoașteți? Nici tu, Iorgule, nu cunoști pe bunicul nevestei mele?...

— Ba acu-l cunosc... grăi vesel Voinea scuturînd mîna bătrînului... Chiar voiam să cunosc pe domnu Dumbravă... De la mine și pînă la dumneata nu-i

decît o fugă de cal... De știut te știam: despre oamenii vrednici se duce vestea...

Bătrînul fu deodată măgulit și rîsul deschis al lui Voinea îl cîștigă.

Zîmbi cu prietinie și zise:

— Eu am cunoscut pe tatăl dumnitale; am avut pe vremuri cîteva afaceri... Ș-am trăit noi bine cu cuconu Panaite, Dumnezeu să-l ierte...

— Ai cunoscut și pe tata! atunci ești om vechi... zise Voinea.

— Firește — vechi... răspunse bătrînul... Pe vremea aceea dumneata erai un puișor de om numai...

Voinea simți o undă de căldură dulce în piept, la vorba asta care-i aducea aminte de trecut, de lumina de altădată. Amintirile din copilărie sînt totdeauna un liman ferice: o insulă a florilor.

Incepură a vorbi, întăi de timp și de holde, pe urmă maiorul amestecă în sfat cîteva întîmplări și glume de-ale lui; iarăși era bine dispus, vorbea tare, din gîtlej și potcoava din frunte i se înflăcără. Apoi deodată se opri. Zise:

— Da' Maria de ce nu vine? Și privi țintă spre bătrîn... Cozonacii, păștile, ouăle roșii! adăogi el tare, rîzînd. Ia să mă duc și s-o aduc...

Ieși. Voinea-n urma lui întrebă deodată pe bătrîn:

— Da' albinele ce-ți fac, domnule Dumbravă?... Mi-a vorbit o dată madam Stahu despre prisaca dumnitale.

Bătrînul parcă se înălță în scaun și prinse a lămuri lui Voinea toate afacerile muștelor lui: asta-i era patima cea mare; fără asta el nici nu înțelegea viața!

— Și dumnitale îți place stupăria?...

— A, da, îmi place tare... îmi aduc și eu știubeie... Ș-am să te rog să-mi fii dascăl pentru început... Iar

bătrînul, cu un zîmbet de bunătate şi de fericire, începu să-i dea sfaturi şi să-i lămurească în acelaşi timp cum îşi întocmise şi cum îşi îngrijea el de-atîţia ani prisaca lui...

Voinea îl asculta cu gîndul dus aiurea. Vorba aceasta cu albinele o stîrnise mai mult ca să facă plăcere bătrînului; dar mintea lui nu era atentă la asta, ci era necontenit fulgerată de un gînd neliniştitor. Dintrodată, dimineaţa, în ajunul acesta al Învierii, se simţise singur în casele lui de la Plopeni, singur şi trist... Dintrodată i se păru viaţa mai sarbădă şi mai fără rost decît totdeauna. Şi-n acelaşi timp îi răsări în minte un gînd şi-n suflet o dorinţă; să se repeadă pînă la tîrg, să vadă pe Maria Stahu.

Dorinţa venise ca un fulger. Dădu repede porunci, se sui în trăsură şi îndemnă pe vizitiu să grăbească caii. Dar ajuns la tîrg stătu la îndoială; pe urmă o teamă ciudată îl cotropi. Intră într-o locantă; după ce mîncă, ieşi şi rătăci la întîmplare pe străzi... Stăpîn nu mai era pe el. Se gîndea: Bine, la Stahu se poate duce, pe Maria o va vedea; în aceasta nu este nici o vină... Dar în gîndul ce-i fulgera mintea se mai adăogise ceva, un sîmbure de hotărîre... Şi de aceea sfiala îl cuprinsese şi sta la îndoială; era în el un îndemn tainic, să facă ceva, să zică ceva, să arăte prin ceva Mariei că-n el primăvara a adus o schimbare, că a înflorit în el pentru dînsa floarea cea veşnică...

Şi la urmă nu mai putu răbda. Intră la Stahu. I se păru ciudat că vede pe maior zîmbind şi primindu-l aşa de bine. Avu un fel de bucurie văzînd pe bunicul Mariei — pe bunicul aceleia pentru care încerca o dulce simţire...

Că maiorul îl socotea prietin, că faţă de această prietinie el avea o datorie, — acuma Iorgu Voinea nu se mai gîndea. Se gîndise o zi întreagă şi se găsise vinovat, iar la urmă o pornire neînvinsă îl mînase într-acoace... Toate scrupulele căzuseră. Şi nu numai că venise; dar strînsese mîna cu tărie şi zîmbise ca niciodată lui Stahu, şi-i spusese vorbe bune; iar în faţa bătrînului în fiece clipă parcă-i venea să rostească o frază plăcută, o linguşire uşoară...

— De unde a năvălit în mine fătărnicia aceasta?... se întreba el şi zîmbea, pe cînd bătrînul îi vorbea de albine. Şi-n piept îi creştea neliniştea şi gîndul fix îl îndemna către acel *ceva,* pe care negreşit trebuia să-l îndeplinească în ziua aceea...

Pieptul i se încălzi tare. În sală se auzea glasul gălăgios al lui Stahu. Uşa se deschise, şi într-o rochie simplă, intră Maria, pieptănată lins, palidă şi cu ochii mari, aşa cum o văzuse el în unele nopţi de nesomn. O clipă i se împainjeniră ochii...

Apoi Maria se apropie de el, îi întinse mîna. Maiorul zîmbea în prag. Bunicul Matei zîmbea alături, cu ochii aţintiţi la fetiţa lui...

Acu o vedea bine, limpede, lîngă dînsul. Şi dintrodată îşi închipui că are o datorie către sine însuşi; că ar fi o umilire să dea înapoi. Era om care punea preţ pe mîndrie, se socotea mai deosebit decît alţi muritori şi privea în juru-i cu sprînceana încruntată...

«Am să-i ţin mîna într-a mea mai mult...» îşi zise el cu inima bătînd.

Şi simţi în tot trupul strecurîndu-i-se o căldură dulce cînd mîna Mariei se lăsă într-a lui. Se plecă spre mîna aceea albă şi mică şi o sărută încet. Apoi o strînse uşor, o mai ţinu o clipă şi înfiorarea de căldură parcă crescu, cu o săgeată de suferinţă.

În clipa următoare iar i se puse un painjeniș înaintea privirilor. — O clipă. Începu a rîde și întrebă tare, privind spre maior :

— Bucuroși de oaspeți, madam Stahu ?...

Avea în rîs ceva nefiresc, el singur simți aceasta, și parcă se trezi din ameteală. Maria îl privi o clipă fără să zîmbească, apoi îi zise :

— Bucuroși, cum nu. Cînd vii la noi, totdeauna ne faci plăcere...

El își întoarse privirile spre ea ; parcă se aștepta să înțeleagă ceva din privirea aceea...

Insfîrșit ceea ce-și pusese în gînd — săvîrșise ; se simțea oarecum mulțămit. Apoi se gîndi că pentru un om care a săvîrșit asemenea îndrăzneală, rîsul e ceva nepotrivit. Își încruntă ușor ochii și prinse a vorbi foarte serios despre lucruri fără însemnătate...

XIII

Maiorul a intrat în sara aceea bine dispus în odaia lui. Venirea bătrînului Dumbravă, a lui Iorgu Voinea, îl înfierbîntaseră. După cafeaua poruncită madamei Palaghia, Calistru adusese o leacă de vin bun și Stahu își dorise și lui, dorise și altora, toate fericirile. Vorbise mult cu glasul lui răgușit și iar își adusese aminte de istoria cu vînătoarea de rațe și cu «văru-său prefectul».

Apoi către sară Voinea nu voise să mai stea : plecase, cu toate protestările maiorului. Parcă avea ceva Voinea, o neliniște, o grijă mare. Maiorul chiar îl luase puțin la vale :

— O fi fiind ceva la mijloc, Iorgule... O pereche de ochi negri !...

— Asta trebuie să fie... se gîndea Stahu dezbrăcîndu-se domol... Cînd i-am spus asta, nici n-a rîs, nici nimica ; s-a întors deodată spre mine, parcă l-aș fi apucat pe neașteptate de braț...

Pe urmă maiorul începu a se gîndi la Maria. O însuflețire neașteptată avusese toată ființa ei. Nu vorbise, nu rîsese mult, însă tremura ceva vesel în ea, ca o lumină. Asta o simțise el așa, ca ceva vag, cum simțești afară soarele, dintr-o odaie întunecoasă. Schimbarea asta o adusese în casă răzășul cel bătrîn. «Detreabă om ! și ține mult la Maria ; atîta urmaș mai are...»

Cum sta pe scaun, lîngă lumînarea aprinsă pe măsuța de noapte, descheindu-și pe pipăite manșetele, deodată rămase neclintit. Un gînd care-l cercase în răstimpuri peste zi se deștepta iar. Se ridică hotărît în picioare, își trase repede surtucul pe mînici și ieși din odaia lui în vîrful degetelor. În odăi era tăcere; în sală era cam răcoare ; Stahu își simți inima bătînd.

Puse hotărît mîna pe clampa de la odaia Mariei. Cînd deschise ușa îl învălui lumina lină a lămpii. Se opri în prag. Parcă nu se aștepta la lumină. Maria nu dormea ; sta în jilțul ei obișnuit și cetea. Stahu închise cu grijă ușa în urma lui și înaintă zîmbind spre Maria.

— Știam că ai să vii... zise ea deodată, privindu-l drept și lăsîndu-și cartea pe genunchi. Maiorul se opri.

— Mărioară, vorbi el încet, și în obraz îi năvăli sîngele. Astăzi te-am văzut înseninată... și împăcată... Așa de bine-ți ședea, și erai așa de frumoasă...

Maria se ridică în picioare, cu ochii lucind. Grăi cu hotărîre :

— Tudore, lasă-mă singură... De-atîtea ori ai intrat aici şi eu m-am supus, ca o roabă. Am fost o fiinţă neştiutoare. Acuma ştiu că am dreptul să fiu stăpînă pe mine... Vreau să fiu stăpînă... Vreau să dorm singură!... Asta trebuia s-o înţelegi de mai multă vreme. Acuma ţi-o spun eu...

Ca o suflare de spaimă tremura în glasul ei. Stahu simţi că se dărîmă ceva în el. De-atîta vreme, de cînd trăia cu fiinţa aceasta, subt acelaşi acoperiş, îşi închipuia că o cunoaşte. Bănuise pînă acuma un capriţiu, ceva trecător, — şi asta îl îndurerase destul. Dar acuma ceva nebănuit se ridica înainte-i. Pe femeia lui n-o cunoştea. Sta înaintea lui o fiinţă străină.

— Cum? ce este? strigă el deodată, cu sîngele zvîcnind în tîmple. Ce s-a întîmplat? Nu eşti nevasta mea? N-am drept asupra ta? Ce fel de vorbă-i asta? Cine a pus la cale istoria asta? Eu sînt stăpîn aici!... Te-am întrebat de-atîtea ori, ce este? Ce sînt eu? Îţi sînt străin?... Eu sînt barbatul tău!...

Se opri gîfîind.

— Tudore, grăi Maria tremurînd, nu striga... Aude bunicul... Ascultă-mă. Mă vezi că sînt tulburată, că tremur, dar hotărîrea pe care am luat-o o ţin, chiar dacă aş muri! Am tăcut şi am răbdat atîta vreme. Cei de-acasă m-au dat unui om pe care nu-l cunoşteam, m-au vîndut! Acuma văd că n-am nimic pentru omul acela! văd că mi-i străin... Şi vreau să fiu stăpînă pe sufletul meu şi pe trupul meu... Dacă eşti om, trebuie să mă înţelegi!...

— Cum? ce este? ce spui? gemu maiorul cu mintea rătăcită parcă. Nu eşti tu femeia mea, legiuită?... Cînd te-am luat, n-ai avut minte? nu te-ai gîndit? n-ai judecat? Ce fel de vorbă-i asta?...

— Nu, nici n-am avut minte, nici n-am judecat... zise Maria încet... Acuma ţi-am spus ce-aveam de spus... În astă-sară ştiam că ai să vii şi m-am hotărît...

— Bine, dar ce-o să faci? cum aşa? unde-o s-ajungem? strigă maiorul scos din fire.

— Nu ştiu!... răspunse Maria.

O clipită urmă tăcere între ei. Maria se lăsase în scaun şi avea răsuflări scurte, pripite. Ca o slăbăciune o cuprinse după silinţa grozavă pe care o pusese ca să vorbească.

— Poate iubeşti pe cineva! strigă deodată Stahu.

Maria nu răspunse.

— Nu se poate! nu se poate!... urmă maiorul. Ochii deodată i se rătăciră. Avu un gemăt scurt, un fel de ţipăt de mînie, înăbuşit. Se repezi la Maria şi o cuprinse în braţe.

— Nu te atinge de mine! nu mă atinge! strigă ea zbătîndu-se. Lasă-mă... lasă-mă!...

Dar el o cuprinsese strîns, parcă o zugruma; gîfîia repede şi voia s-o sărute.

Ea era zguduită ca de friguri şi ţipa chinuit:

— Lasă-mă! te urăsc! te disprețuiesc!... lasă-mă!...

Şi gemătul ei era chinuit, prelung şi înăbuşit; apoi se ascuţi mînios. Se zbătea cu disperare, cu silinţi nemărginite în braţele bărbatului. Pe urmă deodată un hohot nestăpînit, nebun, un hohot de rîs amestecat cu plîns izbucni; braţele-i căzură în jos, tot trupul i se dărîmă, parcă un jungher i-ar fi străpuns inima...

Şi cînd Stahu se ridică suflînd şi pufnind cu sălbătăcie, ea rămase zdrobită la locul ei. Îşi ridică mîinile, îşi acoperi ochii cu palmele şi începu a plînge

cu sughițuri. Lacrimi amare năvăleau și-i frigeau obrajii.

Cu cele din urmă silinți respinse pe Stahu, care voia să-i ia o mînă, să i-o sărute. El se învîrtea acum în jurul ei, cerca să zîmbească, cerca să rîdă. Încercă s-o cheme pe nume:

— Mărioară... Și-i tremura glasul.

Trupul ei fu zguduit deodată, tresări ca subt o împunsătură.

— Du-te! strigă ea descoperindu-și obrajii și privindu-l cu sălbătăcie. Ieși! lasă-mă!...

Și iarăși începu să-i scuture mădularele un plîns disperat...

Stahu mai stărui puțin în odaie, apoi ieși; în sală se opri; ascultă un timp plîngerea înceată, necontenită, un bocet de moarte parcă, și i se strînse și lui inima. Apoi trecu în odaia lui.

Iar în urmă-i Maria rămase plîngînd multă vreme sub lampa liniștită. Îi curgeau fără contenire lacrimile. Parcă-i murise năprasnic o ființă dragă.

XIV

Dimineața, bătrînul Matei Dumbravă, cum văzu pe Maria, o întrebă cu grijă:

— Ce ai tu, Mărioară dragă?... Ești galbănă la obraz, cum e turta de ceară... Ești bolnavă?...

— Mă simt slabă, bunicule... mă doare capul... zise ea cu glas trist și ochii i se umeziră...

— Nu cumva e-o suferință cu bucurie? grăi bătrînul cu un zîmbet șiret.

— Nu! nu! răspunse Maria repede, c-o înfiorare de groază. Și-ndată adăogi, apropiindu-se de bătrîn:

Bunicule dragă, tare sînt supărată... Aș voi parcă să nu mai trăiesc...

Parcă voia să plîngă; dar se stăpîni c-o silință mare, își plecă fruntea pe umărul bunicului și rămase așa...

— Îți aduci aminte, bunicule, cînd eram o copiliță curată și nevinovată, fără grijă și fără dureri mari și tu mă sărutai pe frunte și-mi puneai între degete un fagure de miere... Ca lamura aceea a florilor era sufletul meu... dar acuma-i amar... amar ca fierea!...

Nu-și putu stăpîni un suspin.

Rămase așa un timp; apoi se ridică în picioare. Își căută jacheta și pălăria și se pregăti de plecare.

— Unde te duci așa de dimineață?

— Mă reped pînă la o prietină, dar mă întorc îndată; nu te teme, că nu te fac s-aștepți...

Ieși repede, trecu aproape în fugă prin ogradă. Iar bătrînul rămase îngrijorat în locul lui.

«Ce să fie între ei? ce să fie aici în casa asta? se întreba el. Trebuie să fie în sufletul fetei un zbucium mare. Altfel cum? căci mai sînt femei care nu-și iubesc barbații și cu toate acestea se împacă cu soarta lor.»

Apoi prin mintea bătrînului trecu o icoană fugară din ziua din ajun.

«Băietul acela de ieri, se gîndi el, feciorul lui Panaite Voinea... Parcă se uita prea lung și prea ciudat la fată... La dînsa însă n-am văzut nimic... Nu se poate, ea e curată și cinstită, samănă cu maică-sa.. Trebuie s-o sfătuiesc, trebuie să-i spun să îngăduie, să rabde... Așa a răbdat și maică-sa... A răbdat pînă la mormînt... Să rabde ș-aceasta pîn-atunci?...»

Bătrînul oftă în singurătatea odăii.

«Nu trebuie să rabde! şopti el deodată. Pacat de sufletul ei...»

Ş-o înduioşare îl cuprinse gîndindu-se la jalea de altădată a bătrînei lui Măgdălina şi la durerea tăcută a Aglaei, fata lui cea fără de noroc. Scene din trecut se întorceau în mintea lui. Îşi aminti şi de moartea fetei, de îngroparea ei şi de Popazu care-şi flutura o batistă şi părea nemîngîiat... Dar ochii aceia vicleni, cum cercetau, cum pîndeau, cu toate că se învăluiau în lacrimi!... «Atîta fată mi-a mai rămas, şopti în sine-şi, nu se poate s-o pierd şi pe asta...»

Şi fără voie se ridica într-însul ca un val mînia veche împotriva lui Popazu; şi nu numai împotriva lui Popazu, ci şi pe maior parcă-l vedea înainte-i şi-l privea ameninţător.

In vremea asta Maria ajungea grăbită la Ana Hrisanti. Îi ieşi ordonanţa înainte.

— Acasă cuconiţa?

— Acasă. Abia acu s-a sculat...

Maria vroia să spuie, să mai întrebe ceva, dar la un geam, alături, cineva începu a bate repede. Ea se încovoie puţin şi privi: zări pe Ana, care-i făcea semne prietineşti de chemare cu mîna şi cu capul...

Pătrunse înlăuntru. Nevasta generalului îi ieşi înainte, grasă şi greoaie ca totdeauna, o cuprinse în braţe, o sărută şi o trase după sine în odaie.

— Draga mea... zise ea, repede, aşezînd pe Maria lîngă dînsa, pe canapea; dacă ţi-oi spune ceva, n-ai să mă crezi... Ştii că astă-noapte te-am visat?... Te-am visat, da... Parcă era o vreme de ploaie... şi tu stăteai pe-o margine de apă şi eu dincoace... şi strigai la mine să-ţi trimet o luntre ca să treci...

— Ai avut visul acesta? întrebă Maria şi păru mirată.

— Da, închipuie-ţi. Ei, dar nu mi-ai spus ce faci... Bine, soro, eu acu văd; ce ai? parcă te-ai sculat de pe boală... Unde-i mîna? Adă mîna-ncoace... Eşti rece. Ce s-a întîmplat?...

Ana scotea strigăte ascuţite, pline de uimire, se pleca asupra prietinei ei, o pipăia; iar buzele Mariei deodată începură să tremure; ochii i se umplură de lacrimi.

— Ce-i, drăguţă, pentru numele lui Dumnezeu! s-a întîmplat o nenorocire? Eşti palidă ca o moartă!...

Sări de la locul ei, trecu săltat pe covoarele moi, pînă la divanul ei larg şi nalt, apoi pînă la măsuţa de dinaintea oglinzii uriaşe de toaletă încărcată cu tot felul de pomezi, ape şi parfumuri; se întoarse cu un flaconaş pe care-l destupă repede şi un miros ascuţit se răspîndi în toată odaia.

— Trage pe nas... miroase tare, drăguţă, că are să-ţi facă bine...

Maria începu a zîmbi cu durere şi-şi feri domol, capul. Grăi, cu glas moale:

— Nu-i nevoie... nu mi-i bolnav trupul...

Urmă un răstimp de tăcere. Ana se întoarse pînă la oglindă şi puse sticluţa la locul ei. Apoi se aşeză iar lîngă Maria privind cu luare-aminte, aşteptînd.

— Mi-i sufletul greu... plin de venin... mumură cu jale Maria.

Se opri.

— Spune, draga mea, spune ce ai... o îndemnă cu dragoste Ana.

Maria îşi întoarse ochii mari, umbriţi. Începu iar:

— Am venit la tine... atîta prietină am... Ieri a venit la noi bunicul... I-am spus şi lui din durerile mele, el mă înţelege, mă mîngîie cu vorba... Dar simt mîngîierea lui şi numai cînd se uită la mine... Sînt

unele lucruri însă pe care nu i le pot spune lui... Mi-i rușine, mi-i groază să i le spun... Dar nici așa nu le pot ținea în mine, parcă simt că m-ar zdrobi... Ascultă-mă, nu știu ce se petrece în mine de cîtăva vreme... S-a făcut un fel de deșteptare... Abia acuma, precum știi, am început a privi în juru-mi și a înțelege, abia acu aș putea zice că am început a judeca... Și deșteptîndu-mă acuma, am văzut că nu poate fi nimic între mine și între barbatu-meu... nu-l iubesc... Și nu numai că nu-l iubesc, dar mi-i silă de dînsul... Și sînt... sînt unele lucruri între mine și el... pe care le socotesc ca ceva necurat...

Se opri. Ana îi apucă mînile ; șopti :

— Înțeleg ce vrei să spui...

Maria urmă, înfrigurată :

— Parcă acuma, după ce m-au întinat alții, aș voi să mă simt iar liberă și curată... Tu trebuie să mă înțelegi căci ești femeie... Și de luni de zile mă feresc... mă feresc de el... Și ochii lui mă urmăresc, mă fixează, mă pîndesc... Îi înțeleg ce vor. Îi înțeleg la masă, la amiază, îi înțeleg sara... Și parcă mă urmărește un animal de pradă ! — Și ieri așa de bucuroasă eram, că a venit bunicul... Toată copilăria mea parcă se întorsese... Îmi simțeam sufletul ușor... Așa mîngîiere aveam, încît toate le-am uitat... Am fost veselă... am fost poate prea veselă... Am schimbat cu Stahu mai multe vorbe decît altădată... Pe urmă, după amiază, a venit pe la noi și Iorgu Voinea... Am stat ș-atunci de vorbă... Și sara am știut că *el* are să vie la mine... L-am înțeles toată ziua : necontenit m-au țintit ochii lui... Și am vrut să fac o silință grozavă, să-i hotărăsc că nimic nu mai poate fi între mine și dînsul... să-l rog să mă ierte, să mă lase în pace. Ah ! cît de dureros lucru ! cît de rușinos ! S-a

zvîrlit asupra mea, m-a zdrobit, și-a bătut joc de mine... Am crezut că am să mor, de rușine și de disperare... Nu mai pot ! învață-mă ce să fac... Trebuie să fug din casa aceea... Acuma-l disprețuiesc... Spune tu, ce să fac... Învață-mă, ești singura mea prietină!...

Cuvintele din urmă izbucniră ca niște țipete. Se opri deodată și-și stăpîni plînsul ; numai lacrimi începură să-i curgă încet pe obraji. Privea la Ana Hrisanti cu ochii măriți, ca-n amintirea unei spaime. Apoi își șterse obrajii în neștire, îi conteniră și lacrimile și rămase cu gîndul dus, cu privirile rătăcite.

— Lucrul acesta te-a putut face așa de nenorocită ? întrebă încet Ana.

Maria dădu cu tristeță din cap.

— Ești tînără... vorbi înduioșată nevasta lui Hrisanti și de-acuma ai să trăiești... Nu te poate nimene sili la nimica... Liberă ești... Du-te de la el, dacă altă scăpare nu-i, fă ce vrei... Se opri, zîmbind. Ești prea simțitoare, de aceea ești așa de nenorocită...

Se opri iar, apucă mîna dreaptă a Mariei și începu să i-o mîngîie.

— Dragă copilă, fii cuminte și liniștește-te... Am crezut, urmă ea zîmbind, că ți-a murit cineva, cînd ai intrat așa, zbuciumată, cu vocea plină de lacrimi. Pe urmă am crezut că e vorba de-o dragoste... așa, fulgerătoare. — Se dădu mai aproape de Maria și o cuprinse de mijloc. — Dar ce legătură este între Iorgu Voinea și barbatu-tău... Acela-i un om tînăr, un băiet subțire și deștept... ce poate să fie între ei doi ?...

— Nu știu dacă este prietinie la mijloc... murmură Maria.

— Atuncea ce a căutat ieri la voi ?...

Ana începu a rîde încetinel. Maria avu o tresărire uşoară.

— Nu ştiu... răspunse ea... Apoi din întunericul minţii deodată, pe nesimţite, ieşi la lumină o impresie, pe care în ajun o primise şi n-o băgase în samă... Deodată i se puse înainte figura serioasă a lui Voinea, cu sprîncenele uşor încruntate; parcă simţi o strîngere de mînă mai prelungită ca de obicei... Şi ochi care altfel o priveau decît în alte dăţi... Inima i se ghemui în piept.

— Nu ştiu... vorbi ea cu glas înăbuşit... O vizită obişnuită a fost... Nu-i ceea ce te gîndeşti tu...

Şi parcă voia să strîngă în sine, într-o taină de nepătruns, icoana ce i se deşteptase în minte.

— Sufletul tău, draga mea, trece printr-o schimbare, zise Ana... Tu n-ai iubit niciodată. Ai să ajungi şi tu acolo unde trebuie, ai să iubeşti ş-ai să fii fericită suferind... Şi-n cea mai mare durere de dragoste n-are să-ţi fie sufletul aşa ca-ntr-o peşteră goală, umedă şi rece, cum ţi-i acuma... Zădărnicia vieţii, tiCăloşia vieţii, te chinuiesc acuma... Am avut şi eu clipe de-acestea... Am trăit şi eu odată aşa ca-n întuneric — şi mi se părea că am să mor singură şi pustie... pe urmă m-am mîngîiat...

Maria nu-şi putea stăpîni un zîmbet uşor:

— Parcă mi-ai da în cărţi, aşa de frumos îmi spui...

Ana începu a rîde:

— A! dragă, şi cărţile au rost în viaţa unor femei cum sîntem noi... Sînt o mîngîiere... Dacă vrei, pot să-ţi caut, să-ţi spun soarta cetindu-le... Dar pentru ceea ce suferi şi pentru ce te aşteaptă, pot acuma să-ţi dau deslușiri şi fără cărţi...

Şi nevasta lui Hrisanti se simţea parcă bine, aşa lîngă o durere tînără; parcă mai întinerea întorcîndu-se în trecutul ei şi aducînd pilde pentru împrejurarea de faţă. Începu a povesti o întîmplare de dragoste, de demult, c-un băiat tînăr, fără mustaţă, o fiinţă pasionată şi romantică, se pierdu în amănunte, o înfierbînta amintirea; şi Maria o asculta cu durerile puţintel potolite, legănată ca-n picurările unui descîntec.

Intr-un tîrziu, cînd se despărţiră, Ana o îmbrăţişă cu privirile înlăcrimate; iar Maria porni spre casă pe gînduri, palidă, cu mintea tulburată, fără să fi luat vreo hotărîre.

XV

În liniştea odăilor, pătrunse deodată prin pereţi vibrarea clopotului de la Sfîntul-Gheorghe şi cuconu Vasilică Popazu ridică fruntea, îşi potrivi favoritele şi mări lumina lămpii. Începu să tuşească, ca şi cum abia acum ar fi dobîndit învoire pentru asta, şi deschise grăbit uşa care da într-un iatac, alături.

— Ce fel de vorbă, frate? strigă el. N-aţi auzit clopotul?...

Lumina lămpii, pătrunzînd în odăiţa strîmtă, descoperi pe cele două fete ale lui cuconu Vasilică. Ruşinate parcă, Lucreţia şi Minodora începură să se foiască. Se ridicară apoi în capul oaselor la marginea patului şi prinseră a se freca la ochi.

— Hai, hai, dădu îndemn cuconu Vasilică, să nu mă faceţi să întîrzii ca anul trecut...

Tocmai atunci se auzi şi glasul cucoanei Safta, alături de Popazu:

— Ei, ce staţi aşa? încă nu v-aţi dus?

Cuconu Vasilică tresări. Nici nu simţise intrarea nevestei. Iar cucoana Safta, cu faţa aprinsă de do-

goarea cuptorului, cu mînicile suflecate, dădu năvală spre domnișoare. Glasul ei repede umplu îndată încăperile. Și bărbatul și fetele începură a se mișca mai cu vioiciune. Cucoana Safta găsi pălăriile fetelor ; ea găsi într-o clipă bastonul prăpădit al lui cuconu Vasilică, găsi și lumînările de ceară curată, — și ea-i scoase, vorbind necontenit, în răcoarea nopții de aprilie.

— Duceți-vă, hai, că altfel n-aveți să găsiți locuri în strane. Să băgați sama, să nu vă picure cineva cu lumînările. Să nu uitați să-mi aduceți nafură. Eu, pînă ce-ți veni, scot și pasca din cuptor... Supa de găină fierbe la foc...

Dumneaei vorbea încă ; domnu Popazu și fetele se înfundaseră în întuneric. Mergeau tăcuți tustrei, puțin înfiorați de răceală după aținirea care-i cuprinsese. Cerul, sus, era plin de flacările stelelor. Clopotul bătea adînc, apoi împrăștia în liniștea orașului tremurări melodioase. Fetele, subțirele, mergeau înainte, repegior. Cîte-un felinar arunca o lucire pe obrazurile lor albe. Cuconu Vasilică Popazu în paltonu-i lung ca un laibăr, cu pălăria tare îndesată pînă la ceafă și pînă la urechi, făcea pași mari în urma odraslelor lui și-n luminile fugare ale drumului, fața lui cu pielea arsă descoperea obișnuita-i îngîndurare. (Toată viața stătuse cufundat parcă în gînduri grele cuconu Vasilică Popazu.)

Înșirîndu-se după nenumărate umbre tăcute, tustrei intrară în țintirimul vechi al bisericii. Apoi, sub bolta de piatră, îi izbi dintrodată căldura mulțimii. In policandre ardeau făcliile ; cetanii și cîntări sunau. Cuconu Vasilică își împingea încet, pe la spate, fetițele subțirele și se pleca domol peste capetele oamenilor, zîmbind cu dulceață.

— Faceți loc, vă rog... numai oleacă... fiți buni...

Și oamenii își înălțau ochii spre favoritele lui cărunte și se dădeau încet, cu greutate, la o parte. În urma fetelor, prin înghesuiala cumplită, se strecura și Popazu. Cînd ajunse lîngă strane, aproape de scaunul episcopului, răsuflă greu și începu să-și șteargă obrazul cu o basma mare, roșie. După aceea prinse a se ploconi repede, cu un zîmbet blajin către toți boierii cunoscuți și către toate cucoanele. Cu unii prietini de-aproape dădu mîna, întinzînd un braț lung peste capetele credincioșilor. Începu după aceea iar a-și face loc, a se înghesui, cu un zîmbet încremenit pe fața-i gînditoare. Și lîngă o strană în care stătea un tînăr, se opri din nou. Îi dădu «sara-bună», se grăbi să-i strîngă mîna, și, uitîndu-se spre fete, căuta să-și aducă aminte cum îl chiamă. După zece cuvinte schimbate în șoaptă, strecură cuconu Vasilică o tînguire despre bătrînețea și durerea lui de picioare, și tînărul ieși cu anevoință din strană, iar cuconu Vasilică Popazu se furișă cu iuțeală în locul lui. Trase dinainte-i pe fetițe, foarte mulțămit, și oftă, ostenit :

— Ce tînăr cumsecade !... Și căuta să-și aducă aminte cum îl chiamă. — Îl privi, îl pîndi cînd își întoarse ochii și-i zîmbi cu dragoste, apoi rămase gînditor în locul lui cu coatele pe marginile stranei, cu mînile împreunate pe piept.

Incepu a privi peste capetele oamenilor. Vedea pe unul, vedea pe altul, oameni din vremea lui. Vedea și tineri, foarte mulți necunoscuți, cei mai mulți poate «licențiați», și privindu-i avea parcă o sfială și o strîngere de inimă. Se gîndea : «În ziua de azi băieții aceștia cer zestre multă...» In urechi îi intrau neînțeles cîntările slujbei sfinte, prin freamătul nedeslușit de șoapte și de mișcări ale mulțimii. — Sta cu lumî-

narea în mînă şi aştepta să treacă vremea, ca în toţi anii. Dumnealui nu venea la biserică decît o dată în an : la Înviere. Aşa era el deprins din tinereţă : o dată pe an, la Înviere. Duminicile şi-n sărbători n-avea vreme. Sufletul omului e cea mai bună biserică... — zicea el către prietini. Eu vin o dată şi bine.

Cuconu Vasilică, aducîndu-şi aminte de vorba asta, dădu cu mulţămire din cap şi zîmbi către necunoscuţii din juru-i. — Apoi deodată, fără să ştie cum, băgă de samă că din a doua strană la dreapta lui îl priveşte cuconu Neculai Ghiţescu, un bătrîn scurt, gros, cu desăvîrşire chel. Începură îndată a şopti pe la spatele omului care sta între ei. — După ce se întrebară de sănătate şi de grădini, după ce-şi amintiră de nişte «Învieri» vechi la care intraseră cu lună şi de la care ieşiseră cu viscol, cuconu Vasilică păru iar mulţămit şi prinse a zîmbi la cei din juru-i. Atunci zări într-o strană dimpotrivă şi pe bătrînul Dumbravă cu Maria şi începu a le face semne de dragoste nemărginită.

Apoi, în alt răstimp, avu o amintire şi o mişcare spre cuconu Neculai Ghiţescu ; dar dintrodată, brusc, rămase cu ochii pironiţi înainte-i şi zîmbetul i se şterse de pe faţă. Căută să se facă mai mic în strana lui ; se aplecă spre fete şi le întrebă ceva cu vocea schimbată, după aceea, pe furiş parcă, iar îşi ridică privirile. Un om stătea la trei paşi de el. Stătea palid, neclintit, ascultînd slujba. Cuconu Vasilică îl vedea în profil. În suflet începură a i se zbate valuri de nelinişte şi ochii îi rămaseră cu îndărătnicie pironiţi asupra omului.

O spaimă ciudată îl încleştă : ar fi vrut să se facă mic, să se mistuie într-o clipă printre picioarele oamenilor ! Ş-odată cu spaima, o mirare dureroasă îşi

făcea loc. — Ei, cum e cu putinţă asemenea întîmplare ? O viaţă poate zice că a trăit liniştit, fără zguduiri, căutîndu-şi de nevoi, — ş-acu iată, într-o noapte de Înviere, tocmai într-o noapte de Înviere, ca un vîrtej se iscă din senin... Cum se poate întîmpla una ca asta ? Omul care stă aproape de el e feciorul, e Panaite, care a fost un bezmetic şi un rău în copilărie, care l-a ruşinat ani de-a rîndul şi care pe urmă s-a dus în lume... Ce caută el acuma, aicea ? Asta-i vorba ! Ce caută el aici lîngă surorile lui ? lîngă tatăl lui ? Tocmai acuma cînd fetele, saracele, trebuie să iasă în lume, tocmai acuma cînd el are nevoie de mai multă consideraţie, tocmai acuma şi-a găsit să se întoarcă ruşinea aceasta, ticăloşia aceasta ? Mai bine murea pe-acolo pe unde a fost, prin toată lumea !...

Cuconu Vasilică Popazu îşi şterse fruntea de sudoare. Privi în juru-i. Toată lumea asculta liniştită o cetanie lungă şi monotonă. Fetele stăteau drepte, neclintite, zîmbitoare, fără grijă. Lui îi veni să rîdă. În adevăr, potrivirea aceasta, nenorocirea aceasta, era mai presus decît orice închipuire a lui ! Îşi şoptea încet, cu un glas mai mult lăuntric : «Ei, cum se poate una ca asta ? cum e cu putinţă aşa ceva ?» El îl crezuse mort pe Panaite ; de multă vreme nu mai avea nici o grijă dinspre partea lui.

Şi amintiri tulburi i se învălmăşeau în minte. Cînd i-a murit cea dintăi nevastă, Panaite era de nouă ani. Era un băieţel firav, nu tocmai deştept. Şi îndărătnic nevoie mare. «Cînd îi veneau lui hachiţile, se gîndea cuconu Vasilică, nu putea să-i facă nimeni nimic. Se trîntea jos, prindea să urle, să se zvîrcolească, — de-mi puneam mînile-n cap. Cu şcoala greu mergea ! Nu era chip să-l atingă un profesor. Îndată începea să ţipe şi să se zvîrcolească. Iar îndată ce-a

murit mama lui, n-a mai fost chip să-i mîn la învățătură. Se ascundea prin colțuri, suspina și plîngea.»

— Ce ai tu, măi băiete, vină-ți în fire, măi băiete! îi zicea cu năduh tatăl, iar băiatul parcă nici n-auzea. Sta cu ochii în gol — și vedea pe maică-sa moartă: așa își închipuia cuconu Vasilică. — L-a lăsat o vreme; a așteptat. — Pe urmă omul s-a însurat, căci avea nevoie de gospodină. Acuma cucoana Safta de bună era bună femeie, dar pe drept cuvînt nu putea înțelege ce caută băiatul acela mare toată ziua prin casă. Școală nu-i? De ce nu se duce la școală? Nu vrea să se ducă la școală? Atuncea trebuie dat la o meserie. Ca să steie așa degeaba acasă — nu se poate cu nici un chip. «Are dreptate nevasta!» s-a gîndit cuconu Vasilică. A luat pe băiat și l-a dus la școală. A urmat el acolo, la școală, două-trei săptămîni, pe urmă dintrodată, iar s-a tras prin colțuri plîngînd. Nu — că el nu vrea să se mai ducă la școală!

— De ce nu vrei, măi băiete? întreba tatăl.

— Așa, nu vreau să mă mai duc la școală.

Atuncea și-a ieșit din sărite și cucoana Safta.

— Apoi bine, frate, așa trebuie să asculte un copil de părinți? Asta-i o rușine!

Și cuconu Vasilică a luat un băț ș-a tras o bătaie bună lui Panaite. Pe urmă l-a dus la școală. — A trecut o zi — și copilul deodată s-a făcut nevăzut. A fugit! L-a căutat cuconul Vasilică Popazu blăstămînd cu amar, și cu greutate mare l-a găsit într-un fund de mahala jucîndu-se cu niște băieți de țigani. L-a adus pe sus acasă și s-a înțeles cu cucoana Safta. L-au închis, l-au pus la post, l-au mai bătut. Pe urmă iar l-au trimes la școală. După două zile, iar a fugit. Acu l-a găsit la groparul țintirimului: ajuta omului

la îngrijirea mormintelor. L-a găsit chiar la mormîntul Aglaei. I-a fost mai mare rușinea lui cuconu Vasilică. — Iar l-a luat și l-a dus acasă. Acolo și-a făcut omul datoria și l-a judecat:

— Ce ți-i de cap, măi băiete? Ai tu de gînd să te faci om cumsecade? Dacă nu vrei să înveți carte, am să te dau la o meserie... Ce? vrei să te dau la ciubotărie? nu ți-i rușine? Vorbește!...

Dar copilul sta cu capu-n piept, îndărătnic, și nu spunea nici o vorbă. — Apoi iar l-au pus într-o cameră la post, pe urmă, l-au apucat la bătaie... C-o frînghie udă l-au bătut: l-au făcut negru de vînătăi. Se strînsese mahalaua de-atîta țipăt. L-au dat însfîrșit la un ciubotar, — că doar s-a rușina și s-a întoarce la carte. Degeaba! copilul acela era făcut spre rușinea lui cuconu Vasilică Popazu! A fugit de la ciubotar; a fugit pe urmă de la un fierar; pe urmă de la un croitor; pe urmă a rămas hoinărind așa, pe drumuri, ca un ticălos. L-au mai prins, l-au mai bătut; pe urmă dac-a văzut ș-a văzut, Popazu a zis:

— Am copii, am fete. Dacă băietul se trage spre ticăloșii, ce pot să-i fac? Am să-l alung, am să-l desmoștenesc. L-a lăsat în plata Domnului! Pe vremea aceea cînd încă erau proaspete întîmplările acestea, aproape cu lacrimi istorisea prietinilor lui de-aproape, cuconu Vasilică; se bătea în piept și cu lacrimi povestea. Acesta era adevărul; n-avea nici o vină cuconu Vasilică. El și-a făcut datoria; Dumnezeu i-i martor! — Ș-așa s-a ales un ticălos din copilul acela. A ajuns așa de rău, așa de nemernic, încît umbla ca un cîne prin ușile oamenilor, bătut și suduit. Umbla prin măhălăli, căra apă desculț și cu capul gol, — de casa părintească nu s-apropia. Numai din zvon, de departe auzea de el, și se ferea să spuie celor de-acasă.

Și-l arătau cu degetul oamenii care știau cine-i ; și lui cuconu Vasilică îi era așa de rușine cînd îl vedea, cîteodată, încît îi venea să intre în pămînt !

Mare năcaz a avut cu acest băiet ! Și niciodată n-a înțeles din ce pricină a ajuns la așa ticăloșie.

A auzit apoi că s-a dus în lume. Parcă s-a simțit mai ușurat după aceea. Și chiar afacerile lui și politica, i-au mers mai bine. În zece ani și-a uitat această durere, și cu banii puși deoparte a putut să-și înjghebe cîte ceva... zestre pentru fete... A măritat și pe fata rămasă din căsătoria întâia ; pe asta a măritat-o fără zestre, și i-a rămas de la ea, pentru bunătatea lui, casele în care locuia...

Ș-acuma, băietul, — ce caută ? El îl socotea mort. Ce caută ? Altă avere de la Aglaia n-a rămas. Băietul n-are nici un drept, n-are de ce să mai intre în casa lui. — Ce caută el, de ce-a venit în biserica tîrgului, ca s-asculte Învierea, după doisprezece ani ? Asta-i întrebarea, ce caută ? — Și ce s-a ales dintr-însul ? Ce-o fi ajuns ? Tot derbedeu ? Tot ticălos?... Oare are de gînd să se întoarcă în casa părintească?...

Cuconu Vasilică Popazu tresări și deschise ochii mari : un murmur răzbătea pe sub bolta bisericii și oamenii începură să aprindă făcliile repede, de la unul la altul. În lumina asta tremurătoare, cuconu Vasilică își văzu deslușit băiatul : palid ca un mort, cu trupu-nvălit într-un suman rupt...

Oftă greu. Gîndi, amărît : «Ah ! asta-i tot spre rușinea, spre nenorocirea mea ! Ce fac eu ? ce-am să fac ?»

Îi bătea inima. Îl cuprinse o ameteală, apoi simți o durere mare la tîmple. În neștire porni cu mulțimea de oameni, în neștire primi anafura ; prietinii îi strigau veseli :

— Hristos a înviat ! și el răspundea cu glas stins :

— Adevărat a înviat !

Nici n-a știut cînd s-a îndreptat spre pridvor și cînd a ieșit. Sfertul lunii se ridicase pe cerul curat ș-o adiere aducea miresme din grădinile înflorite.

— Să mergem mai repede ! zise el către fete. Și porniră, cu făcliile aprinse.

Făcu cîțiva pași. Apoi deodată, ca și cum ar fi lunecat într-o prăpastie, simți pe feciorul nemernic lîngă dînsul. Îl ajunsese cu pași ușori și se alăturase de el, pășea domol alături, ținînd la înălțimea pieptului luminița tremurătoare. Cuconu Vasilică auzi un glas slab, ca de om bolnav :

— Hristos a înviat !

Își întoarse gîtul lung și subțire spre străin și abia răspunse, cu silă, înghițind un nod silnic :

— Adevărat a înviat !

Fetele întoarseră capetele. În luminile pîlpîitoare văzură obrazul ca de ceară, un obraz de rob flămînd și bătut, văzură sumanul rupt, o pereche de pantaloni ofițerești, și picioarele desculțe. Porniră mai repede : înțeleseră că-i un cerșetor, și-l știau puțin darnic pe tatăl lor. Se simțeau stînjenite, oarecum rușinate... Știau că cuconu Vasilică va rosti cuvintele obișnuite :

— La muncă, că ești voinic cît un taur !

Dar nu, tatăl lor tăcea și pășea alături cu străinul.

— Mă cunoști ? întrebă omul, cu glasu-i bolnav.

Cuconul Vasilică nu răspunse.

— De ce nu te uiți spre mine ? întrebă străinul cu blîndețe. De doisprezece ani nu m-ai văzut.

Popazu își încetini pașii ; fetele ascultau.

— Eu de la început te-am văzut și te-am cunoscut... zise iar omul. Am vrut să vin să-ți sărut mîna,

ca unui tată, dar m-am gîndit că poate n-ai să mă cunoşti şi-ai să mă loveşti...

— De ce să te lovesc? întrebă, cu glas înăbuşit, tatăl.

— Aşa — cum mă loveai şi cînd eram acasă...

Omul avea un glas muzical, umilit şi bun, — dar fetele se înspăimîntară. Deodată înţeleseră un lucru grozav — ca şi cum o nenorocire se abătea peste viaţa lor. Porniră aproape în fugă; gîfîiau; şi cuconu Vasilică abia se ţinea de ele. Făcea paşi mari, se simţea ameţit şi ca un nebun, la fiecare pas îşi punea aceeaşi întrebare: ce să fac? ce să fac?

Luminiţile făcliilor pîlpîiau aproape să se stingă, apoi creşteau. Şi tuspatru mergeau încovoiaţi prin noapte. Nu rostiră nici o vorbă pîn-acasă. Suiră trei trepte de piatră; intrară într-un antret, apoi în sufragerie. Fetele se năpustiră undeva, în întunericul odăilor, spre mama lor; cuconu Vasilică ridică lumina lămpii, atîrnată deasupra tacîmurilor sclipitoare şi se trînti pe-un scaun, oftînd adînc. Întoarse o privire piezişă spre Panaite, care rămăsese în picioare, aproape de uşă, cu căciula de oaie în stînga şi cu făclia aprinsă în dreapta.

Prin casa largă se simţea ca o învăluire de vînt. Se auzeau frînturi de glasuri. Veni şi-un strigăt prelung, ascuţit, un strigăt de mirare nesfîrşită; apoi, dintrodată, cucoana Safta se arătă în prag. Vorbi repede:

— Ce s-a întîmplat, frate? Ce este?

Cuconu Vasilică întoarse spre ea doi ochi trudiţi, fără să spuie nimic. Străinul, cum sta, aşteptînd parcă ceva, lîngă uşă, rosti lin, cu glasu-i plin de bunătate:

— Hristos a înviat!

Cucoana Safta tresări, mînioasă:

— Ce este? ce vrei? ce cauţi aici? Cine eşti? Apoi se întoarse spre bărbatu-său: Ce stai aşa, frate? Întreabă-l! Vezi ce-i. Nu-l lăsa să steie aici. Noi avem ale noastre. Masa-i gata. Ştiu că n-o să stăm cu el pînă mîne-dimineaţă!

Cuconu Vasilică se sculă cît era de nalt:

— Te-am cunoscut, zise el către fecior. Dar ce cauţi aici, în casa mea?

— Am venit să mai văd casa în care a murit mama... zise străinul, încet.

— Bine. Ai văzut-o, du-te...

— Vorbe, vorbe! strigă deodată, supărată, cucoana Safta. De ce ţi-ai făcut de cap? De ce-ai plecat aşa, bezmetic, prin lume, dacă-ţi era dor de casă?...

— Aşa, m-am dus, zise Panaite rar; aveam în mine ca un fel de boală, aveam în mine ceva care mă alunga parcă de casa părintească... — Tăcu o clipă. — Mie mi-a fost dragă tare mama... şopti el cu durere. Ş-aveam în mine aşa, un fel de răutate, o boală... O dată m-am dus şi i-am grijit mormîntul, căci nimeni nu se mai îngrijea de mormîntul ei... Pe urmă dumneavoastră m-aţi asuprit, m-aţi bătut... n-aţi văzut că era în mine o suferinţă... Ce puteam să fac? Parcă mi-am dat samă? M-am dus prin uşile străinilor, după ce m-aţi alungat!

— Şi pe urmă ce-ai făcut? întrebă cu glas gros cuconu Vasilică. Acu ce faci?

— Pe urmă?... pe urmă n-am făcut nimica... oftă încet străinul. Am umblat, aşa, prin lume... Ce puteam să fac?... Eu am fost un băiet bolnav...

Se opri o clipă; apoi se întoarse cu un zîmbet trudit spre cucoana Safta:

— Eu îmi aduc aminte cînd mă băteai în cap... Ziceai că-s prost și îndărătnic... Dar eu aveam o boală în mine, care nu mă lăsa liniștit... Numai Maria avea milă de mine... Ce face ea acuma ? S-a dus și ea din casa asta ?... — Eu am și *ducă-se-pe-pustii*... rosti el c-o înmlădiere tainică de glas... Și-apoi acuma am venit să văd casa unde a murit mama... Pe urmă am să mă duc iar în lume... Am să mă întorc poate la mănăstire... Este la munte o mănăstire... Și-acolo poate am să mă călugăresc...

— Și-acu ce vrei ?... Eu nu-ți mai sînt tată... Ai fost un ticălos, te-am alungat !...

În fața umilinții pribeagului, cuconu Vasilică Popazu deodată își cîștigase stăpînirea de sine.

— Acu ce vrei ?

— Eu nu vreau nimica... Să nu credeți că vă urăsc... Eu în viața mea n-am făcut nimănui rău... N-am omorît macar un pui de găină... Eu ticăloșii n-am făcut... Dar dumneavoastră m-ați bătut și m-ați alungat pentru că v-am făcut de rușine... Am umblat și eu așa prin lume... Cînd a avut cineva milă de mine, am mîncat, cînd m-au batjocorit și m-au alungat, am răbdat... Acu m-am oploșit la o mănăstire. Acolo vreau să mă întorc. — Iar acu am vrut să văd și casa mea... Dar văd că vă uitați cu ură la mine, văd că voiți să mă alungați... Eu nu v-am făcut nici un rău... Dac-ar fi trăit maica mea, s-ar fi înduioșat de mine, nu m-ar fi alungat și poate n-aș fi ajuns așa, un nemernic, ca să umblu prin ușile oamenilor... Macar spuneți-mi unde-i Maria...

Lui cuconu Vasilică i se părea că visează. Ei, cum s-a putut să aibă în viața lui, el, parte de așa nenorocire, de așa rușine ?

— Du-te ! du-te ! zise el scos din sărite. Du-te în treaba ta ! caută-ți de drum ! Nu veni să mă amărăști și să mă rușinezi iar... Ieși ! ieși ! ticălosule ! răcni cuconu Vasilică întărîtat. Ieși, că tu m-ai amărît. Lasă-mă acuma ! nu mă mai face iar de rușine !...

— Tată ! șopti cu durere străinul. Nu ți-am făcut niciodată rău. Acu-i noaptea Învierii... De ce mă alungi ? Am așteptat o vorbă bună ; pe urmă puteam să mă duc în lumea mea... Eu sînt un om bolnav... Dac-ar fi trăit maica, aș fi murit la casa părintească...

— Nu vezi că-i nebun ? zise cu adîncă uimire cucoana Safta. Du-te afară, omule ! Caută-ți de drum.

— Mă duc ! zise omul cu glas trudit. Și ieși încet, cu făclia lui tremurătoare.

În urma lui, cuconu Vasilică se apucă de cap :

— Ei, cum se poate ? cum se poate să am eu parte de așa nenorocire în viață ? mai bine murea din leagăn decît să-l văd așa ! Mă face de rușine dacă stă aici, în tîrg...

— Du-te și închide poarta ! zise cucoana Safta. Eu am s-aduc la masă... Am să chem și pe fete. Nici n-ai idee cum s-au îngrozit !

Cucoana Safta porni ca s-aducă supa. Cuconu Vasilică ieși să puie lanțul la poartă. — În josul scărilor se opri cu inima strînsă. Făclia lui Panaite ardea la doi pași de el în întuneric.

— Ce-așteptî ? du-te ! strigă el aspru.

— Mă duc ! șopti feciorul. Numai să nu mă bateți. Dacă nu vi-i milă de mine, mă duc ! Simt eu că pe cale are să-mi vie neputința, dar pe urmă am să mă scol și-am să mă duc în lumea mea...

Făcu doi pași, în drum. Cuconu Vasilică pusese mîna pe lanț și se pregătea să închidă poarta. Bol-

navul se întoarse deodată, parcă şi-ar fi adus aminte de ceva. Se apropie de Popazu.

— Tată, zise el încet, cu umilinţă, spune-mi macar unde să găsesc pe Maria...

Popazu nu răspunse. Cu cuiul de fier de la poartă izbi pe flăcău în obraz.

Bolnavul şovăi cu un ţipăt de durere: apoi căzu pe spate greu şi începu să geamă şi să horcăiască în întuneric.

Deodată lumini tresăriră la colţul uliţii, la doi paşi de poartă. Popazu avu o mişcare de retragere; dar lucirea lumînărilor îl învălui şi descoperi şi pe pribeagul care se zvîrcolea în tină.

Un glas dădu vestea creştinească:

— Hristos a înviat!...

— Adevărat a înviat! răspunse repede şi cu glas moale cuconu Vasilică, apoi puse mîna pe porţi ca să le închidă. O căldură cumplită îl încinsese deodată: cunoscuse glasul bătrînului Dumbravă. Lîngă bătrîn, stăteau Maria şi maiorul.

— Ce este? întrebă cu glas tare Stahu. Cine a căzut aici, jos?

— Nu ştiu ce este! un nenorocit... începu iute şi bîlbîit Popazu. L-am auzit strigînd... am venit... îl văd căzut jos... — Vă duceţi acasă să ciocniţi ouă roşii? urmă cuconu Vasilică zîmbind cu dulceaţă... Tare bine... Am avut tare frumoasă noapte a Invierii... De mult n-am avut aşa Înviere...

Din ogradă, din coridorul luminat al casei, un glas ascuţit începu să cheme:

— Vasilică! Vasilică! n-ai mai isprăvit cu ticălosul cela?... Hai, frate, c-am adus supa... Închide poarta bine... Silueta neagră a cucoanei Săftica se văzu o clipă, neclintită, în prag. Apoi dispăru.

— Iaca vin... iaca vin... vorbi tulburat cuconu Vasilică... Să-nchid poarta...

— Ia stăi, frate... că aici avem un nenorocit care poate moare... staţi puţin... zise deodată, cu tărie, bătrînul Dumbravă şi se aplecă cu lumînarea asupra căzutului. E un biet nenorocit... urmă el. Ce ai, omule?... Văd că s-a mai liniştit... Ce este? de ce-ai căzut?... Te-a bătut cineva?

— Dumneavoastră mai staţi? eu mă duc... n-am vreme!... bîlbîi grăbit cuconu Vasilică.

— Stăi, frate, stăi, ginere! vorbi bătrînul. Trebuie să-l ducem la dumneata...

Drumul era împînzit de o lumină tremurătoare; faţa pribeagului se zugrăvea palidă, ca ceara. Doi ochi trudiţi clipeau acuma des şi cercetau feţele care se plecau asupra lor...

— Îşi vine în fire... zise cu milă Maria...

Deodată Popazu smunci lanţul şi puse mîna pe porţi; apoi se reculese: bătrînul Dumbravă se întorsese spre el. În aceeaşi clipă, glasul celui căzut se înălţă slăbit în tăcerea nopţii.

— Nu mă bate, tată! striga nenorocitul. Nu mă lovi!... Am venit să văd casa noastră, în care a murit mama, pe urmă mă duc... mă duc... şi nu mă mai întorc...

Se ridicase într-un cot şi privea ţintă, înfricoşat, spre tatăl său. Cuconu Vasilică încremeni mut la locul lui; ochii tuturora se aţinteau spre el. Apoi ca o lumină de înţelegere se făcu în mintea Mariei; i se strînse inima; izbucni într-un ţipăt zugrumat:

— Bunicule! bunicule! e Panaite!... ce s-a întîmplat?... cum a căzut aici?

— Maria... gemu cu jale şi pribeagul, şi se ridică scurt în genunchi, întinzînd braţele spre soră-sa.

Urmă un răstimp de încremenire. Apoi bătrînul se aplecă şi ajută pe căzut să se scoale. Vasilică Popazu, cu faţa ciudat încreţită, începu a se trage îndărăt. Făcliile îl urmau, şi-ntre ele venea băiatul bolnav, ţintind ochi de groază spre cel ce-l alungase, bătîndu-l. Şoptea încet, întrerupt, ca un copil după un plîns lung :

— Am venit să văd casa... Am venit să caut pe Maria... Şi m-au alungat... şi tatăl meu m-a lovit cu fierul în obraz...

Picături de sînge i se scurgeau de la coada ochiului drept... Maria grăbi pasul, îl privi în faţă, îi văzu sîngele, şi-şi acoperi obrazul cu palmele, zguduită de un plîns amar.

Cuconu Vasilică Popazu nu se mai putea împotrivi ; sui în neştire, umblînd pieziş, scările de piatră. Ceilalţi îl urmau de-aproape. Chemată de vuiet, ieşi într-un fîlfîit de fuste şi cucoana Safta.

— Ce este ? ţipă ea înfricoşată. Şi pironi ochii rotunzi asupra oamenilor străini care năvăleau în casa copilelor ei : i se părea că vede fantasme ieşite dintr-un mormînt... Ce este ? răcni ea a doua oară. Dar cuconu Vasilică avea un obraz brăzdat ca de o silinţă grozavă. Se uită la ea, fără să-i răspundă. Şi cucoana Safta, disperată, îşi pocni palmele una de alta, se întoarse şi năvăli în odăile din fund, spre fetele ei...

Lampa atîrnată lumina lin mişcarea domoală din antret. Bătrînul Dumbravă aşează pe Panaite într-un jîlţ. Maria, suspinînd, se aşează lîngă frate-său... În sufletul ei acum bîntuia furtuna altei dureri.

Bătrînul Dumbravă se îndreptă din şele şi se întoarse spre Popazu. Îi licăreau ochii sub sprîncenele tufoase.

— E copilul dumnitale, grăi el cu voce joasă şi lină. Pentru ce l-ai alungat ?...

Popazu tresări. Faţa i se încreţi : parcă avu un zîmbet. Nu răspunse.

— Pentru ce l-ai alungat, pentru ce l-ai bătut, ca pe-un cîne ?... urmă bătrînul şi vocea, stăpînită, îi tremura.

Trăsăturile lui Popazu parcă schiţau acuma o mască batjocoritoare.

— Şi ce vreţi de la mine ? strigă el deodată, cu glas aspru, din gîtlej. Pentru ce-aţi intrat în casa mea, să mă tulburaţi ? Eu n-am nimic cu ticălosul acesta. Nu-l mai cunosc... Nu vreau să-l ştiu, nu vreau să-l primesc !... Duceţi-l de-aici !...

După silinţa acestei izbucniri, rămase cu gîtul întins, cu capul plecat, gîfîind.

— Ani şi ani de zile te-ai prefăcut... grăi bătrînul zîmbind amar. Acuma nu te mai prefaci... Ai zîmbit, te-ai zvîrcolit, ai rostit vorbe dulci... Acuma a venit vremea să-ţi dai pe faţă sufletul...

— Da, a venit vremea !... urlă Popazu scos din fire... Tremura, şi vinele frunţii îi erau umflate. A venit vremea ! şi ce vrei ?...

— Vreau să-ţi cer socoteală ! zise bătrînul cu tărie.

— Cui să ceri socoteală ? Să-mi ceri dumneata, *mie,* socoteală? Dar cu ce drept ? Cine eşti dumneata? Nu te mai cunosc... ieşiţi afară... ce căutaţi noaptea în casa mea ?...

Tremura din tot trupul şi privea înainte-i cu ochii umpluţi de-o ură neagră.

— Mai întăi... începu bătrînul, şi glasu-i creştea; mai întăi, casa nu-i a dumnitale... Eu am muncit la dînsa, cu palmele acestea, în tinereţele mele... Eşti un străin într-însa... Al doilea, am drept să te întreb,

căci în casa aceasta a locuit copila mea, pe care ai chinuit-o pînă la mormînt... şi au dreptul să locuiască aici copiii ei pe care i-ai chinuit şi i-ai alungat... Va veni vremea să-ţi spun eu: ieşi afară din casa aceasta!... Sînt răzăş şi ştiu să port un proces!...

În jîlţ, pribeagul deschisese ochii şi apucase mîna dreaptă a surorii lui; o săruta şi o umezea cu lacrimi. Iar Maria îşi simţea buzele tremurînd, iar inima, bătînd, parcă era ţinută numai de-o coardă subţire, negrăit de dureroasă. Aţintea ochii spre tatăl său — ca spre ceva străin, venit de pe alte tărîmuri. Maiorul încremenise, mut, lîngă uşă.

— Nu vă cunosc! nu te cunosc! ieşiţi afară din casa mea!... Puţin îmi pasă de proces! puţin îmi pasă de toate... Fă proces, fă ce vrei... numai daţi-mi pace!... Se zvîrcolea, şi urla cu ochii ieşiţi din orbite.

— A! cîne rău! strigă cu mînie bătrînul Dumbravă. Aş putea să te zdrobesc acuma în picioare... aş putea... dacă n-aş avea credinţa că va împlini Dumnezeu de sus judecata cea dreaptă... Sînt şi eu vinovat, — sînt vinovat că mi-am dat copila în tîrg, străinilor... Trebuia s-o ţin acolo, la ţară, în pămîntul nostru... Ar fi trăit, s-ar fi bucurat de viaţă...

Aici ai otrăvit-o tu, au otrăvit-o şi alţii ca tine... Şi nu te-ai mulţămit numai cu atîta... Ai alungat şi pe Maria... pe copila ei... ai dat-o, ai vîndut-o ca pe-un lucru fără preţ... Am găsit-o fără bucuria vîrstei ei, fără mulţămirea vieţii... Şi-i tînără, ca o floare... Şi pe asta ai vrut s-o ucizi!... Rămîi tu aici, dar n-ai să te bucuri pînă la sfîrşit...

Bătrînul Dumbravă tăcu, gemînd cu obidă. Panaite, pribeagul, se deşteptase deplin din amorţeala lui, şi-acuma privea la tatăl său cu doi ochi negri, ameninţători, doi ochi în care deodată se aţîţase ura celui

horopsit şi lovit. Iar Maria, ca şi cum s-ar fi înăbuşit, sări de la locul ei, cu privirile înflăcărate:

— Bunicule! strigă ea, apucînd pe bătrîn de mînă. Să ieşim de-aici... Să ne ducem... De-acu m-am hotărît! Şi-au bătut joc de mine — ca de-un lucru... M-am hotărît! mă duc cu tine, mă duc acolo, la ţară, unde şi mama, sărmana, trebuia să rămîie... Îl luăm şi pe Panaite. O să fii şi tu mulţămit... O să mi se liniştească şi mie sufletul... căci nu mai pot!... nu mai pot!... Dacă rămîn aici, între dînşii, mă otrăvesc!...

Cuprinsese pe bătrîn de-o mînă, ridicase de la locul lui cu cealaltă mînă pe Panaite, — şi-i trăgea spre ieşire într-un avînt furtunos. Se simţea cu sufletul zbuciumat, cu mintea plutitoare ca-ntr-un abur fierbinte de nebunie. Dintrodată ca un vulcan izbucnise din sufletul ei pornirea neînvinsă: să se ducă, să părăsească lumea aceasta în care nu fusese fericită, să se întoarcă pe plaiurile care o chemau cu dulcile amintiri ale copilăriei. Aici nu cunoscuse iubire, aici sufletul ei se chinuise ca-ntr-o temniţă! Şi mai este fratele înfors din pribegie, şi bătrînul Dumbravă care nu mai are altă bucurie decît pe dînsa... Pentru dînşii, trebuie să se ducă acolo, să le îndulcească zilele cele din urmă poate... Ca fulger — urmă amărăciunea pornirii de bucurie care o mîna într-acolo, spre locuri nedesluşite: Pentru că de iubire nu va mai avea parte, cel puţin să uşureze ceasurile unui nenorocit, şi să lumineze cu mîngîieri cele din urmă zile ale unui bătrîn... «Mă voi jertfi!» se gîndea ea, şi se întoarse cu pornire aprigă spre tatăl ei. Rosti aproape fără voie, cu un fel de dezgust:

— O viaţă ai strîns... dar iubirea copiilor n-ai ştiut s-o agoniseşti...

Nările-i tremurară fierbinți ; ochii i se umplură de lacrimi ; cuvintele acestea parcă-i aduseseră o amărăciune în gură.

Porniră încet spre ușă. — Din întuneric, din locul ei de pîndă, ieși deodată cucoana Safta. Începu să dea din mîni uitîndu-se numai la cuconu Vasilică :

— Ce-a fost, frate ? Ce calici, ce sălbatici au trecut pe-aici ?...

Cuconu Vasilică începu să rîdă deodată, cu spasmuri.

— Haide, frate, că se răcește supa... îl îndemnă cucoana Safta... dar întâi du-te și închide bine poarta... să nu mai intre și alții...

Popazu șovăia ca un om beat, cu buzele încrețite.

Ceilalți patru ieșeau, cu făcliile stinse, pe poartă, și bătrînul Dumbravă, întunecat, se mai întoarse o dată și ridică brațul drept :

— Închide poarta — și zăvorăște blăstămul... rosti el cu mînie. Popazu puse mîna pe canaturi și le izbi icnind ; lanțul zurui, prin ulița goală trecu fiorul unui ecou.

XVII

Cum ajunseră acasă, pribeagul căzu trudit pe un pat și adormi. Nu fusese în stare să răspundă nimic întrebărilor Mariei : numai dădea din cap, cu ochii grei și zîmbea ca unei arătări fericite. Maria îl învăli cu grijă, stătu un timp privind obrazu-i galben și stors, îi ascultă răsuflarea scurtă și chinuită — și se gîndea la copilul de altădată plin de suferință lăuntrică, atît de bătut, atît de asuprit, fugit în lume, în necunoscut...

Iată-l, s-a întors, — o arătare jalnică, cu fața umbrită de moarte...

Ceva nedesluşit îi purta sufletul ca pe o apă viforoasă. Într-o pornire, într-o înălțare de nebunie, se simțea plină numai de gîndul ei de a părăsi toate, de a se jertfi. Cu amar dezgust se gîndea la viața-i petrecută în întuneric, tîrîtă în noroi și la Vasilică Popazu... Un gînd o cerca cugetînd la tatăl său, — parcă ar fi vrut să fie tălmăcit în cuvinte : «Din pricina lui a murit mama...»

Pe bătrînul Matei Dumbravă îl ajunsese o mînie cumplită — o mînie tîrzie de om încet și așezat și așa îl găsi Maria după ce lăsă singur pe Panaite. Vorbea tare către maior, îi număra pe degete toate cîte îndurașeră copiii lui, toate drepturile lui asupra casei răpite cu hapca. Se plimba cu pași mari prin casă, icnind, apoi deodată se oprea, întindea mînile, și, cu sprîncenele încruntate, dădea drumul unui potop mînios de vorbe.

— Am fost un prost, am fost un mare prost în vremea mea ! striga bătrînul... A venit la mine, parcă-l văd, îndoit de șele, schelălăind... Că așa, că pe dincolo, că el nu mai poate de dragoste... Auzi dumneata !... Mai degrabă să crezi că s-or preface apele Moldovei în lapte și munții în bucăți de aur... decît să-i crezi omului acestuia vorba asta ! — Că el are s-o ție bine, că el n-a vrut să se însoare la tîrg, că fetele de la tîrg nu-i plac... Of ! dacă știam... dacă-l știam eu atunci cine-i, puneam mîna pe furcă, îl luam ca pe o pală de fîn și-l zvîrleam peste gard !... Dar noi n-am știut, noi am crezut în vorbele lui, noi la țară sîntem niște oameni proști, cu sufletele bune !... Și mi-a omorît, domnule, copila ! răcni cu strășnicie bătrînul, privind crunt pe maior. Ș-a pus stăpînire

pe casele ei — și mi-a alungat nepoții... Dar are să-i plătească Dumnezeu pentru toate!... Mărioară, aici ești? Ai văzut? ai văzut cum a lovit în față ș-a alungat din poartă pe copilul lui? Ai văzut cum ne-a alungat din casa *mea*? Ai văzut cum rînjea, cum ne privea cu ură?... A trebuit atunci să pun mîna pe ceva să-i zdrobesc ca unui șarpe capul... Soarele nu trebuie să-l mai încălzească, pămîntul nu trebuie să-l mai hrănească!...

— Bunicule, liniștește-te... eu mă gîndesc că mi-i tată... și trebuie să-l iertăm... vorbi Maria, privind cu dragoste la bătrîn... Să-l lăsăm, să lăsăm toate... Ne-om duce de-aici, ș-om uita...

Atunci, la vorba asta, Stahu se trezi ca dintr-o toropeală și vorbi cu dureroasă uimire, privind cu îndoială spre nevastă-sa:

— Bine Mărioară, am crezut că glumești... se poate asta?... n-ai casa ta?... poate te duci numai pentru cîtăva vreme... asta înțeleg... cum să mă lași așa?...

Maria se întoarse deodată spre el, privindu-l țintă:

— Poate vrei să mă oprești? întrebă ea iute.

Bătrînul se oprise în mijlocul odăii și privea cînd la unul, cînd la altul...

— Bine, frate, eu nu înțeleg... începu el cu glas mai domolit.

— Iaca, bunicul nu înțelege, bunicul nu știe!... strigă cu foc Maria... Să-i spun cît drept și cîtă putere ai asupra mea?... Pune mîna pe mine, leagă-mă, vîră-mă la întuneric, într-o chilie!...

Se opri, cu privirile înegurate și umede.

— Mă duc... urmă ea încet și cu hotărîre... Mi-ați zdrobit sufletul... Mă duc, și n-o să mă opriți!... Nu mai vreau să fiu un lucru... vreau să fiu stăpînă pe

mine... Să pot — acuma, în clipa asta aș pleca... De oprit n-ai să mă oprești... Mîni mă duc!

Maiorul avea sensația unei destinderi: parcă i se golea ființa de putere. Nu i se deșteptă nici glasul tare, nici mînia lui obișnuită, nimic. Vedea bine că nu se va împotrivi.

— Bine, Mărioară... vorbi el încet și cu mîhnire... Bine... du-te, dacă așa ți-i voia...

Maria îl privea încă hotărîtă; dar după vorbele acestea îndîrjirea-i căzu, o lucire de milă îi trecu prin ochi. Se întoarse și ieși încet.

În urma ei, Stahu și bătrînul Dumbravă rămaseră tăcuți. Ochii maiorului erau plini de mîhnire. Bătrînul ar fi vrut să întrebe: Ce-a fost între voi?... Se simți o clipă înduioșat. Apoi văzu în fața lui capul plecat al lui Stahu, grumazul ușor gîrbovit, se gîndi că omul acesta aproape bătrîn e bărbatul fetiței care a ieșit, stăpîn pe trupul ei, — și parcă înțelese că ceea ce trebuia să se întîmple vine ca o orînduire dreaptă a unei puteri necunoscute.

— Așa vrea Dumnezeu... murmură el.

Maiorul tresări și ridică fruntea încrețită.

— Fata face cum i-i voia... zise bătrînul hotărît.

XVIII

Drumul pînă la Adîncata a fost o plăcere neînchipuită pentru Maria Stahu.

Mergeau într-o trăsurică ușoară, cu coșul din mlajă împletită, vopsită galben. Doi cai mărunți, rotunzi ca niște pepeni, mergeau liniștiți, în trap domol, din cînd în cînd strănutînd, din cînd în cînd țăcănind din potcoave. Pe capră, un flăcău cu pălăria lată-n bouri,

în straie albe, cu bondiță înflorită cu lînuri, îi strunea și-i atingea rar cu vîrful biciului ; mai mult le da îndemn din gură. Lîngă flăcău, Panaite, primenit în straie curate, negre, cu fața trasă și tristă, părea gînditor, cu ochii duși — privind parcă la lucruri din alte vremuri, din alte locuri. — Pe perina de dinapoi a trăsuricii stăteau bătrînul și Maria. Amîndoi erau cu fețele luminate, vorbeau despre drumurile de demult.

— Îți aduci aminte, Mărioară, cînd veneai la noi... mai știi cum îi zice satului aceluia ?... Dar drumul de colea, știi încotro duce ?... uite și iazul din Valea Oilor, iaca și crîșma lui Irimia...

Maria părea a-și aduce aminte de toate — de și icoanele vechi se șterseseră. Acuma toate îi pătrundeau și i se săpau în suflet, nouă, cu o limpeziciune rară de linii. Vedea satul Mărculești ca într-o ceață, în livezi, și biserica albă înălțîndu-și turla sclipitoare în cerul curat ; ș-un drum străjuit de arini ocolind spre el, pe iezătura din Valea Oilor ; și iazul limpede și întunecos, oglindind întors și satul și biserica, și arinii, și lumina orbitoare a soarelui... Pe urmă, la crucea drumurilor, hanul lui Irimia. Acolo-i popas. Un scrînciob împodobit cu brazi se învîrte, hora înflorită se leagănă-n soare, și o alăută zice așa de subțire, așa de ciudat cîntecul, iar cobza are o bătaie în strună, puternică, un sunet adînc care tresare ca ceva viu în liniștea zilei, — și parcă tactul acesta răsunător poartă pașii jucătorilor, într-un ritm vioi... Maria privea cu sufletul plin de soare : i se părea că pentru dînsa fuseseră orînduite toate acestea în lungul drumului. — Apoi își aduse aminte de zilele cele vechi de la Adîncata.

— Bunicule... mi-au răsărit acuma în minte grădina și prisaca de-acasă... Și parcă simțesc cum îmi

adie în suflet un miros plăcut de ceară... așa cum îl simțeam atunci, demult... în căldura verii...

— N-a trece mult ș-ai să-l simțești iar... zise bucuros bătrînul.

— Și-mi aduc aminte cum mă ținea într-un rînd bunicuța de mînă... și mă trăgea la o parte, pe carare, și-mi zicea : Nu pe-acolo, drăguță... nu te-apropia de adăpătoarea mușteloг...

— Bătrîna nu mai trăiește, grăi încet bătrînul. De puțină bucurie a avut ea parte în viața ei...

Și la glasul trist al moșneagului, Maria se simți deodată atinsă între ochi de săgeata lacrimilor. Și fără voie, privind la Panaite, care-i zîmbea trist și tăcut, — pieptul i se umplu ca de o undă uncropită...

Rămase așa dusă pe gînduri, pe cînd trăsurica pornea încet înainte. Pînă și suferința aceasta, pe care i-o aduceau amintirile din trecut, avea ceva dulce în ea. Și ceva mîngîietor, ca într-o întremare după o lungă suferință, o pătrundea și cînd se gîndea că-n răzășia de la Adîncata ea va fi o alinare pentru cele din urmă zile ale unui bătrîn și pentru tristele zile ale unui copil bolnav... Căldura, lumina, mirosul pămîntului, mișcarea din sufletul ei, toate se amestecau acuma... Se știa că sufere, vedea că o cearcă gînduri triste, — și cu toate acestea sufletul și-l simțea bine... Și ciudat i se părea și asta acuma : că bătrînul zîmbește, de și își aduce aminte de bunicuța Măgdălina ; că Panaite o privește fericit, de și suferința-i era zugrăvită pe față...

Multă vreme stătu ca într-o toropeală. Apoi o deșteptară clopotele cailor : băteau într-un chip deosebit. Privi în juru-i. O pădurice plină de muguri tineri se revărsa pe laturile drumului și suia și ea, cu drumul, la deal. Paseri cîntau răsunător pe ramuri înalte,

era liniște pretutindeni și tăcere, și soarele umplea adîncurile cu o lumină lină. Vizitiul sărise de pe capră și mergea pe lîngă cai, prin șanț. Cizmele-i stîrneau din cînd în cînd un foșnet prin frunzele moarte ale anilor trecuți. Chipul lui tînăr privea visător înainte, prin lenea dulce a zilei. Din cînd în cînd pornea să fluiere o frîntură de cîntec, — apoi începu cu glas domol un cîntec de voinicie... Se opri iar — și începu a scurma cu un deget într-o latură a chimirului... Scoase o foiță mică, scînteietoare: un solz de pește. Il potrivi în gură, îl frămîntă puțin și porni cîntecul, ușurel, din solz... Maria îl privea cu luare-aminte. Și cîntarea aceasta, ca și liniștea pădurii, ca și suspinul paserilor, i se părea ceva nou și tainic.

Caii se opriră deodată în vîrful dealului. Bătrînul Dumbravă zise:

— Iaca și Adîncata.

Pădurea fugea în două părți, desfăcută ca două aripi. O vale repede, prin care șerpuia drumul, se lăsa către sat. Ș-acolo, în fund, sta risipită în livezi vechea așezare a răzășilor. Ogoare arate se întindeau apoi și mai departe, pînă în zarea dreaptă, unde juca lumina ca-ntr-o ceață. Și cine știe unde, dincolo, peste-o apă, iar se ridicau coline, apoi dealuri împădurite și însfîrșit munții albaștri, cu pete de omăt încă, sub cer curat de primăvară. Toate se vedeau ca printr-o pînză rară, aveau ceva nedeslușit, ceva melancolic.

Maria privea în depărtări, unde parcă umbreau zăvoaie și tresăreau scînteieri de ape.

— Pîn-acolo, în zăvoaiele celea, se-ntind pămînturile noastre... vorbi Matei Dumbravă privind lung în văi, parcă de multă vreme s-ar fi despărțit de pămîntul bătrînesc.

Stăteau în loc, priveau valea, satul și zările depărtate. — Apoi într-o vreme Panaite, ca și cum s-ar fi deșteptat dintr-o visare, întrebă:

— Da' aici ce-i ?...

Un răstimp el stătuse cu ochii ațintiți asupra unei rîpe repezi care se deschidea în stînga drumului: parcă-l atrăgea adîncimea seacă, plină de lespezi de piatră, cu buchete rare, gălbii, împrăștiate printre crăpături. In fund, tufișuri pitice ascundeau adîncul.

Bătrînul făcu un pas către parmaclîcul care țărcuia drumul înspre adîncime.

— Acolo-n fund curge o apă... zise el; un pîrău care merge spre Moldova și încă îmi poartă ș-o moară a mea, în colo, în cîmpie... Aicea îi zice Rîpa lui Vodă... Este o poveste: a rămas din vechi printre răzăș](*)... Zice că vodă Ștefan cel Mare a găsit c-o vină grozavă pe niște boieri... voiau să-l vîndă leșilor... Boierii aceia stăpîneau toată valea asta a Moldovei și el i-a adus aici și i-a pus să sară în rîpă... Apoi pe urmă le-au înălbit oasele în pîrău; și Vodă a împărțit moșiile lor la ostași... De-atunci e răzășie aici...

— Grozavă pedeapsă! murmură Maria... Stau pietrele pînă în fund ca niște cuțite... Și avu un fior.

Panaite privea zîmbitor rîpa, parcă ceva îl atrăgea spre adîncul ei. Maria îl observa cu teamă. Dar el își întoarse zîmbirea spre ea, ș-o cuprinse cu dragoste de mînă.

— Să mergem!... zise vesel bătrînul.

Vizitiul se zvîrli pe capră, caii grăbiră pasul.

Cum intrară printre gospodării, printre zaplazuri nalte, cu porți mari înflorite, printre case drănițite, începură a se arăta obrazuri de prietini. Zîmbeau toate rudele și toți prietinii lui Matei Dumbravă, la

cruci de drumuri, sub streşina porţilor, pe prispele caselor.

— Hristos a înviat! Bine v-am găsit!... le striga bătrînul.

— Adevărat a înviat! răspundeau toţi din toate părţile... Bine aţi venit...

Caii umblau acuma la pas. Unii dintre gospodari mergeau o bucată pe lîngă trăsurică, priveau cu luare-aminte spre Maria, întrebau de veşti de la tîrg, apoi se opreau la o poartă, unde era cislă. Hora se opri o clipă la crişma cea mare de piatră şi cu toţii întoarseră obrazurile spre drum... Femeile care stăteau jos se ridicară şi începură a întinde capetele, una peste umărul alteia. Apoi se întrebau şi se mirau — după ce trecu trăsura mai departe.

Toate i se păreau senine şi vesele Mariei. Noutatea îi atrăgea sufletul de pretutindeni.

Gospodăria lui Matei Dumbravă se înălţa în celălalt capăt de sat. Acolo se înşira o bucată bună în lungul drumului un gard vechi, cu streşină de draniţă. Poarta, frumos săpată şi înflorită, se deschise şi din streşina porţii îşi luă zborul un stol de hulubi. O casă largă, cu cerdac de jur împrejur, cu ferestre pitice, cu gratii de lemn. O fîntînă cu roată la o parte. O grădiniţă într-o latură a casei. In cealaltă parte acareturile unei gospodării grele... Şi după un gard de despărţire, livadă întinsă şi veche, în care se zăreau ştiubeiele cu străchini de lut, ca nişte pălării, deasupra lor.

— Asta-i sărăcia mea!... zise bătrînul întinzînd dreapta şi cuprinzînd parcă printr-o mişcare totul. Spusese vorbele c-un fel de mîndrie, parc-ar fi grăit unor străini. Apoi puse o mînă pe umărul Mariei,

apucă de braţ cu cealaltă mînă pe Panaite şi adăogi zîmbind:

— Tot ce-i aici, al vostru este. Eu, ca mîni-poi-mîni, n-am să mai fiu...

Repede, fără să-şi mai schimbe straiele, fără să se mai hodinească de drum, Maria începu să-şi orînduiască, cu însufleţire, odăiţa ei. Molipsit parcă de vioiciunea ei, şi Panaite ieşi din obişnuita-i amorţire şi începu să-i ajute. Purta scaune de ici-colo, muta un pat încordîndu-se. Bătrînul aducea cuie, le bătea prin pereţi pentru o fotografie ori un tablou, «pentru *pozne* şi flecuşteţe», cum zicea el. Iar Maria se înmulţea: îşi răsfira rochiile în toate părţile, apoi le aduna, potrivindu-le într-un sipet uriaş; scotea la iveală o mulţime de nimicuri care împodobeau un colţ; şi patul ei, pat de văduvie şi de gînduri, îl îmbrăcă cu grijă într-un macat roş închis, şi-l potrivi în fund lîngă fereastra care da înspre livadă; şi lîngă fereastră, la lumină, aşeză etajera cu cărţile, prietinile ei de trei ani de zile. Un răstimp lung urmă prefacerea aceasta în vechea casă a lui Matei Dumbravă. Pe urmă se potoliră toţi; la urmă bătrînul mai aduse o oglindă, ceea ce lipsea odăii.

— Iaca şi oglindă, zise el. In oglinda asta s-au privit şi Măgdălina, «bătrînica» ta, şi maică-ta... S-au petrecut prin ea două tinereţi... adăogi cu tristeţă moşneagul. Acu a venit rîndul tău...

— Am să mă uit într-însa, ş-am să-mi aduc aminte de cele duse... vorbi Maria, şi rămase privindu-se mult, pe gînduri, în oglinda lucie, cu ramă veche, neagră.

Apoi, singură stînd în odăiţa ei, înaintea ceasului cinei, — se lăsă pe-un scaun şi privi în juru-i. Toate erau simple, orînduite pentru o viaţă nouă. Din ge-

nuna întunecoasă a vieţii ei de la tîrg, scăpase: acuma-i zîmbea lumina ş-o bătea vînt liber.

Se întoarse spre fereastra livezii: cele din urmă luciri ale soarelui ajungeau pînă la dînsa ca nişte fire lungi de aur. Stătu privind într-acolo, spre lumina risipită în depărtări şi pe livada înmugurită, — şi fără voie îi veni în minte legătura înoirii pămîntului, cu înoirea sufletului ei. Era bucuroasă, se simţea alta dintrodată, n-avea decît o prea uşoară părere de rău pentru Tudor Stahu, pe care-l lăsase aşa de supărat.

— Nu cred că-i pentru totdeauna... glumeşti... a zis el. Ai să te întorci... Am să vin să te văd, ş-o să stăm de vorbă...

«Nu, el nu m-a înţeles... nu mă poate înţelege, se gîndi Maria. Pentru dînsul pornirea aceasta este un capriciu... L-am simţit deprimat, întristat grozav, fără putere să mi se împotrivească, cu toate acestea s-a recules: nu-i venea a crede... Are să vie să mă vadă... I-am spus că poate să vie şi asta l-a întărit în gîndul lui: că ceea ce fac eu e o pornire trecătoare, o uşoară criză de nebunie... Dar cine poate să s-apropie macar de prăpastia care s-a săpat între mine şi tot ce-a fost: el şi cel ce mi-a fost tată, şi cea ce mi-a ţinut loc de mamă, şi toţi... Atîta zdrobire am îndurat... Sufletul nu se mai ridică după aşa vifor...»

De-aici pornea unda de mîhnire care întovărăşea simţirea de bucurie şi de libertate. În renunţarea aceasta la toate, în cugetul că nu se mai poate să mai găsească ce e al tinereţii ş-al vieţii nebune, — în schivnicia aceasta pe care o socotea ca o jertfă sfîntă ce avea s-o înalţe, — zăcea aburul de mîhnire care dădea farmec acestui început de viaţă nouă.

Se ridică de la locul ei, îşi potrivi pieptănătura, îşi privi lung obrazul alb şi ochii cerniţi. Apoi, cu

ochii la oglindă, îşi aduse aminte de vorbele bătrînului şi zîmbi cu tristeţă:

«Trei rînduri de ochi cerniţi a arătat sticla aceasta lucie... şi puţine bucurii poate a oglindit ş-are să oglindească... S-a zugrăvit într-însa o poveste tristă de cîte ori ne-am apropiat de ea...»

Inchegarea aceasta de cuvinte i se păru potrivită şi zîmbi cum zîmbeşte un artist la tresărirea unui viers.

Apoi ieşi repede. Glasul bătrînului o chema:

— Mărioară! Mărioară!...

Pătrunse, mişcată, în odăiţa în care era pusă masa. Imbrăţişă pe bătrîn şi pe Panaite c-o pornire de dragoste amestecată cu milă şi zîmbi cu prietinie către baba Nastasia care slujea la masă şi-şi purta cu vrednicie de colo pînă colo trupu-i nalt.

— Babă Nastasie, ce-a mai fost în lipsa mea peaici? întrebă vesel Matei Dumbravă.

— Dă, nînaşule, ce să fie? Bine. Da' de ce nu m-ai întrebat cînd ai pus piciorul întăi pe pragul casei? A fătat Huluba, vaca cea porumbă. Moş Avram a luat sînge calului alb. S-au mai rătăcit nişte oi, pe urmă s-au găsit, da' pe dracul cela de Culai l-am luat eu la trei parale şi i-am tras o moară ca aceea... Ţipa spînzuratul de comedie... — Mătuşă Nastasie! mătuşă Nastasie! nu mă omorî! — Heai! nu te omor, drace, da-i mai prăpădi oile?... — Nu le mai prăpădesc!

Baba Nastasia grăia tare şi da din mîni; pe urmă se opri, zîmbind Mariei ca unui copil:

— Da' mata de ce nu mînînci, duduie? de ce te uiţi la babă şi-i asculţi fleacurile? Aşa-i c-am îmbătrînit?... Cînd erai mata aşa, numai cît o gîgîlice, eu eram în putere... da' acu tot mi s-au petrecut puterile, tot am scăzut, cum scade piatra morii la

ferecat... Dar nu mă dau... Mai am încă de furcă... Ci luați și gustați, nu vă uitați la mine... Da' domnișoru de ce nu mînîncă ?

— Mînînc, mînînc... zise domol, coborînd ochii în farfurie, Panaite... Acu te-am cunoscut... Dumneata ești mătușa Nastasia... Demult, demult, mă țineai în brațe, și îmi aduc aminte că într-o zi mi-ai dat niște cireșe coapte...

Ridică ochii plini de suferință ; și bătrînei deodată i se șterse zîmbetul de bucurie de pe față. Oftă prelung și Maria o auzi murmurînd încet, pe cînd trecea pe lîngă dînsa :

— E bolnăvior... și slab, sărăcuțul...

Trupul tare, figura energică, cu ochi negri și cu sprîncene groase, a bătrînei Nastasia, de cîte ori treceau prin lumina lămpii, aduceau aminte Mariei de o mulțime de clipe scumpe din trecut.

După masă bătrînul stătu puțin de vorbă, se simțea trudit și somnoros. Rămaseră singuri Maria și Panaite. In toată casa se întinsese liniște, glasul bătrînei Nastasia contenise. Amîndoi frații păreau palizi, în lucirea luminii și se gîndeau. Apoi, într-un tîrziu, Panaite șopti cu un glas încet, plin de dragoste și de lacrimi :

— Surioară dragă... știi că este o poveste... Cum erau doi frați, un băiet ș-o fată ; și le adusese tatăl lor o mamă vitregă... Și maștiha nu-i putea suferi și le dorea moartea — ș-a pus pe om să ducă pe copii în pădure... să-i lase acolo... și ea se gîndea că dacă or rămînea singuri, a veni o fiară, și numai oasele or rămînea în locul acela... Dar fata presărase cenușă pe carare ș-a luat pe frățior de mînă și s-au întors amîndoi la lumină, pe dîra de cenușă...

Pribeagul privea cu ochi luminoși la soră-sa : era în ochii aceia lumina înțelegerii.

— Panaite, zise domol Maria, mult trebuie să fi suferit tu cît ai umblat prin lume...

— Am suferit, răspunse băiatul, dar așa mi-a fost scris să duc o cruce în spate... Am avut ceva în mine, boala mea, care mă purta... Și tatăl meu... din sîngele lui am ieșit... și milă de mine n-a avut... n-a știut să potolească suferințile care erau în mine. Am umblat așa, pe un drum lung, care mi se părea fără sfîrșit... Și uneori mă primeau suflete bune, mai lucram... dar eram slab... Unii au căutat să mă robească... și m-au pedepsit... m-au bătut... Și mai mult trăiam așa, ca-ntr-o negură... rar îmi venea înțelegerea... Pe urmă, uneori, cădeam jos, — am avut așa o slăbăciune... și nu știam nimica... Mă trezeam lîngă o fîntînă... la marginea unui sat... Ș-așa am tot slăbit, ș-am tot pribegit... nu mi-am dat samă unde mă duc... Eram ca o frunză, mă purta vîntul ba ici, ba colo... Ș-așa a fost...

Pribeagul ridică ochii și zîmbi surorii lui. Rămase apoi un răstimp visător.

— Intr-un rînd m-am oprit la o mănăstire... începu el iar... Am stat acolo un an și mai bine... Era în munți și primprejur păduri de brazi, ș-așa de frumos sunau clopotele în codrii de brad și în văgăunile muntelui... Și eu eram acolo, la ascultare : îngrijeam de icoane, le ștergeam frumos, îngrijeam lumînările... altceva nu puteam face, că putere n-am... Ș-apoi veneau monahii și cîntau acolo și ceteau de prin cărți... Era frumos. Pe urmă nu știu de ce m-am dus de-acolo... M-am trezit iar rătăcind... Pe urmă a fost așa : că a vrut Dumnezeu să mă aducă într-o noapte a Invierii

lîngă tata... şi m-am uitat la el şi mi-am adus aminte de toate... Mi-am adus aminte şi de tine...

Mărioară... suspină pribeagul, cu glas schimbat, tainic. Ai văzut cum m-a bătut şi m-a alungat?... Mi-a tras în cap cu fierul... Ai văzut ce-a făcut cînd ai venit tu şi bunicul... şi barbatul tău... Eu m-am uitat la el şi m-am gîndit; am zis: Aşa vrea Dumnezeu, tu nu-mi mai eşti tată... Eu în sufletul meu te urăsc pe tine!...

— Te-ai gîndit tu la asta? întrebă tresărind Maria.

— Aşa am spus eu încet... şi mă uitam la el... din jîlţul cela... Şi-mi plăcea cum striga la el bătrînul şi da din mîni. Putea să-l ia c-o mînă şi să-l zvîrlă pe scări în mijlocul ogrăzii...

Incepu să rîdă, ochii i se întunecară parcă şi fugiră în laturi.

— Frate dragă, vorbi iute Maria, sculîndu-se în picioare, e tîrziu şi eşti trudit... Du-te şi te culcă... Deacu avem să fim amîndoi aici... Am să te îngrijesc... ş-ai să te faci bine... Ai să te însănătoşezi...

— Şi ţie mult rău ţi-a făcut... mult rău... vorbi Panaite dînd din cap ameninţător. Mult rău ţi-a făcut. Am înţeles eu toate... eu aşa am un ceas — cînd înţeleg toate...

— Du-te şi te odihneşte... vorbi iar Maria.

Il luă de o mînă, îi cuprinse cu un braţ gîtul şi-l sărută pe frunte. Simţea frămîntîndu-se în ea o milă şi o jale nespusă.

După ce Panaite intră în odaia lui, Maria stînse lampa din sufragerie şi trecu în odăiţa ei. Aprinse o lumînare de ceară şi se mai uită o dată în juru-i la tot ce orînduise pentru viaţa-i viitoare. Se dezbrăcă, se aşeză în aşternut şi luă o carte; dar în curînd mîna-i alunecă la marginea divanului; rămase cu ochii aţintiţi în bagdadie, gînditoare. O învăluiau gînduri după gînduri. Stînse lumînarea, se întoarse pe o coastă. Lumina lunii umplu odaia. Se întoarse cu faţa la părete, — dar gîndurile n-o părăseau şi din trup orice oboseală dispăruse. Se întoarse iar în lumină şi rămase aşa, cu ochii mari, suind şi coborînd cu gîndul şi sufletul ca pe o scară către lună — de unde vedea în neorînduială privelişti felurite din viaţa-i trecută şi lucruri nedesluşite, ca-n pîclă, din viaţa-i viitoare. Cîte-o imagine fugară trecea, Stahu, Ana Hrisanti, Iorgu Voinea... pe urmă se făcea o schivnicie la poale de munte, într-o poiană... şi sunau clopotele... şi se vedea pe sine în haine cernite... Se trezi murmurînd:

— Asta-i icoana vieţii mele...

Şi iar se întoarse către părete şi strînse pleoapele, dar aţîţarea n-o părăsea. Abia într-un tîrziu o trudă plăcută îi muie trupul. Se strînse în aşternut, în căldură, şi adormi.

XIX

Adîncata, 12 mai 189...

Dragă prietină! Iată o lună şi mai bine de cînd am plecat de-acolo, fără nici o părere de rău, fără să cercetez pe nimeni înainte de a pleca. Numai pe la tine m-am abătut din fugă, pentru că tu ai ştiut ş-ai priceput totul; şi tot tu eşti singura fiinţă la care mă gîndesc cu dragoste de-aici, din schivnicia mea.

Ai fost bună că mi-ai trimes tu întăi cîteva rînduri. Mi-ai pus cu glas mare întrebarea: ce mai faci? — şi scrisoarea ta m-a găsit lucrînd aici, în gospodăria noastră, ca una dintre cele mai harnice albine ale bunicului.

De cînd am venit aici, pot să-ţi spun că aproape n-am avut vreme să cuget la ceva, şi asta a făcut mult bine sufletului. *Aproape* n-am avut vreme, — căci de gîndit tot m-am gîndit : asta este una dintre multele mele suferinţi şi dintre puţinele bucurii.

Astăzi, scrisorii tale, a urmat o ploaie straşnică de primăvară, «o ploaie grasă» cum zice bunicul ; «aur», «aur», cum strigă mătuşa Nastasia, majordomul nostru. Şi pe cînd curge această ploaie grasă, acest aur şi cîntă picurii streşinilor, pe cînd majordomul, cu un sac în cap, pus ca o glugă, aleargă prin ogradă şi potriveşte ciubere, poloboace şi putinele pe la toate picuşurile, — eu îţi scriu.

Ce să-ţi spun ? cum mi-am împărţit viaţa ? Mă scol foarte de dimineaţă... Altfel nici nu s-ar putea aici, căci *cobăile* mătuşii Nastasia cotcodăcesc şi ţîrîiesc de cum se zăreşte de ziuă... Pe urmă trebuiesc mulse vacile, pornesc argaţii la lucru şi mătuşa Nastasia strigă la toată lumea parcă s-ar afla într-o pustie, ş-ar fi beduin, ş-ar implora pe Alah, la năvala simunului... Apoi, cîteodată se-ntîmplă că vine vremea umplerii borşului : atuncea trebuie mătuşa Nastasia să se mînie şi să tragă pe cineva de cap... Trage de cap pe fata care-o ajută la treburi. Pe Culai băietul de la oi nu-l poate trage de cap, căci e tuns chilug : pe dînsul îl bate cu măturoiul... Asta este o condiţie — fără asta nu se face borşul acru... Chiar nici eu nu sînt scutită de un răspuns iute, cu sprîncenele încruntate... Pe urmă, către amiază, cînd bate soarele, bătrîna vine către mine, la straturile cu flori, mă scutură de cîteva fire de colb, şi-mi zîmbeşte cu bunătate :

— Te-ai cam supărat mata pe mine, azi...

— Nu m-am supărat, mătuşă Nastasie, zic. De ce să mă supăr ?...

— Apoi ştii mata, azi am umplut borş... şi m-am purtat cam acru... aşa se cuvine...

Prin urmare, mă scol cu noaptea în cap. Şi am atîta de lucru, — nici nu-ţi faci idee ! Pînă la vremea cînd tu îţi iei cafeaua în aşternutul cald şi te gîndeşti, cu plictiseală, ce-ai să faci pînă la amiază, — eu am făcut o inspecţie în grădinuţă, la cloştele cu pui, la albine...

În grădinuţă urmăresc răsărirea florilor. Nici nu-ţi faci idee ce simţire de bucurie am cînd zăresc colţul unui fir de busuioc, al unei rozete : un sîmbure de viaţă, care creşte, tinde către soare... Dar puii care aleargă prin lumină, şi se abat cu pliscurile strălucitoare asupra crupelor pe care le împrăştie cu mînă darnică mătuşa Nastasia ! Îi cunosc pe toţi, le ştiu colorile, ştiu care-i mai melancolic şi mai slăbuţ, care-i bătăuş, cu porniri de a stăpîni anul viitor întregul popor al ogrăzii...

Pe urmă vine rîndul ştiubeielor. Acolo-i mare meşter bunicul. Stau lîngă dînsul răstîmpuri îndelungate şi-l privesc cum cercetează ştiubeiele ieşite mai slăbuţe din iarnă, şi-l ascult cum îmi lămureşte atîtea lucruri necunoscute pentru mine. Prisaca se umple de soare şi albinele încep a se ţese ca o hoaspă de aur...

Vine vremea mesei : lăptării cît de multe. Fratemeu s-a întors de la cîmp, unde a umblat pe lîngă oameni şi şi-a plimbat prin soarele primăverii suferinţa tăcută. Vorbim puţin, pare cufundat în gînduri, e palid ca-ntr-o prelungită convalescenţă. Stau de vorbă mai mult cu bunicul : totdeauna are ceva de spus : observaţii meteorologice, prognosticuri asupra recoltei, amintiri din zile vechi... Pot să-ţi spun şi eu. luîndu-mă după cele spuse de dînsul, că anul acesta,

de şi s-au făcut mai tîrziu arăturile, adică de şi e vremea tîrzie, pîne se va face. Pot să-ţi dau şi semne de an bogat: omizi nu s-au arătat, fluturi foarte puţini, gîngănii rele nu se văd; în cîteva dimineţi s-au lăsat pîcle... Mai cu samă pîclele acestea, în mai, par a fi semne de an mănos... Toţi plugarii sînt veseli. Trec dimineaţa oamenii la prăşit şi le aud zarva veselă pe drum, dincolo de gard... iar la amiază, cînd e tăcere, adie cîte-un cîntec duios din ogoare.

Pe deal, deasupra Adîncatei, s-a încheiat codrul. I-am urmărit înverzirea treptată şi înflorirea. S-au umplut apoi de floare livezile. Acum toţi pomii şi-au nins petalele. O mare de verdeaţă se întinde în toate părţile... Spre Moldova — totdeauna aburiri de ape... Pare zarea aceasta aşa de tainică! Parcă ascund ceva văile munţilor, după vălurile acestea uşoare... Şi munţii, aşa de departe se arată, aşa de pierduţi, tot mai pierduţi, trepte-trepte, suind în cer...

Cîteodată, colindînd prin frumuseţile acestea, îmi simt aşa de liniştit şi de senin sufletul, îmi pare aşa de bine că mă găsesc singură, c-o carte, — şi mă opresc, urmăresc zborul unei gîze, cîntecul complicat al unei paseri.

Alte dăţi, totuşi, parcă-s singură. Imi aduc aminte de vorba ta: că sînt prea tînără, ca să mă îngrop în cimitirul unei singurătăţi... Mă gîndesc că o să mă deprind cu toate, că mătuşa Nastasia se va banaliza, că bunicul n-are să aibă ce să-mi mai spuie, că are să vie iarna, lungă, goală, întunecoasă...

Dacă viaţa mea, aici, n-ar avea un scop, firește că gîndurile aceste mi-ar săpa sufletul şi mi-ar tulbura prea des liniştea. Dar eu aici am venit c-o hotărîre mare: să isprăvesc printr-o înseninare a sufletului o viaţă care m-a umilit şi să mîngîi zilele a

două fiinţi pe care le iubesc foarte mult. Cu cît surprind mai des la bunic înaintarea bătrîneţii, cu cît urmăresc progresul tristeţii la frate-meu, cu atîta mă simt mai pornită, cu dragoste şi milă, către ei! Mai cu samă la Panaite e ceva ciudat: e ca o plantă care tînjeşte; parcă s-ar sui din pămînt în toate mădularele lui un suc otrăvit, care-i sărăceşte şi-i ruinează fiinţa...

Uneori am clipe cînd, înseninînd pe fiinţile acestea dragi c-o vorbă, c-un zîmbet, îmi pare că nu poate să fie în lume fiinţă mai fericită decît mine!

Să nu uit să-ţi spun că bunicul, ca răzăş adevărat ce este, a pornit un proces cum se cade tatălui meu pentru casele noastre, pe care le stăpîneşte el pentru fetele cucoanei Safta, — pentru fetele iubitei mele mame, care mă iubeşte aşa de mult!

XX

Săveni, 14 mai 189...

Draga mea Marie! Tu nu ştii că ai fugit din Săveni cu *cineva*. A, da, ai fugit. Ai lăsat pe maior, după ce un an a ştiut tot satul şi barbatul n-a ştiut nimic şi te-ai dus. Eşti o fiinţă fără ruşine şi fără suflet! Ai înşelat o comoară de om, «bun ca pînea cea caldă», ş.c.l. Se zice că ai fugit cu un subprefect, care, paremi-se, a fost permutat de la noi mai săptămîna trecută. Alţii jură că ai fugit cu un bătrîn. Te-ai lăcomit la parale «ş-aici făceai pe fudula»... ş.a.

Vezi tu ce logice fraze izvorăsc din gîndirea săvenilor de parte femeiască, iau întrupare în vorbe şoptite şi aleargă pretutindeni ca nişte vietăţi vîscoase, pipăind cu tentacule şi strecurîndu-se în urechi... Trebuie să ştii că odată cu organul vorbirii s-a

dezvoltat în săvencile noastre și organul auzului — într-un chip extraordinar. Nu numai vorbesc mult, cu o nesfîrșită bogăție de supoziții la fiecare lucru cît de mic, dar și ascultă grozav. Urechile acestor femei sînt ca niște ventuze... Se lipesc de orice — și sug tot ce ar sămăna cu un sînge rău.

Maiorul Stahu din pricina asta a avut accese de supărare. Au venit unele babe să-l mîngîie și să-i dea știri despre tine: probabil că ești la Iași, probabil că la București ai fugit, ș-acolo trăiești cu un ofițer. Ce putea să facă bietul om? Ființile acestea sînt așa de convingătoare, încît el simțea nevoia să vie la mine ca să-l încredințez că tu în adevăr ești la Adîncata.

O mîhnire mare apasă asupra lui Stahu. Cînd îl văd așa, cu obrazul încremenit ca într-o mască de bolnav, mi-i milă de dînsul. Vorbește cu trudă, încet, parcă el singur se plictisește de ce spune. Mi se tînguie: că te iubește, că te-a iubit și ți-a împlinit toate voile, că hotărîrea asta a ta a fost o izbire grozavă pentru sufletul lui... Pare a înțelege că nu mai ai nimic pentru el, dar nu-și închipuie cum de ți-a venit așa lucrul acesta, parcă ar fi o boală...

— Ce s-a întîmplat? ce este?

Tot asta mă întreabă. Cîteodată parcă s-ar lăsa înclinat să creadă tot ce se spune prin tîrg: simte nevoia unei lămuriri. Eu ce-i pot spune? De mîngîiat nu caut să-l mîngîi, lămuriri nu-i dau. Ce lămuriri i-aș putea da? Îi spun și eu că trebuie să rabde, — că așa sînt femeile cîteodată, și altele de felul acesta. Și-l încurajez la resemnare. Pare-se însă că resemnarea lui nu-i în liniște. Cîteodată îl văd cu obrazul obosit și bătut ca de un abur fierbinte, cu glasul răgușit, cu ochii injectați de sînge... Își aduce

aminte că a trăit îndelungată viață de holtei, — și are întoarceri către viața aceea. E mînios atunci, vorbește de tine ca de un lucru pe care l-a stăpînit și pe care cată să-l dobîndească iar, pe cale legiuită ori pe cale silnică. Se rătăcește maiorul dumnitale. În clipele cînd îl văd așa, nu-mi pare rău că l-ai lăsat, de și ai lăsat un om trecut ca să-ți cheltuiești zilele tinereții lîngă un bătrîn și lîngă un bolnav. Nu mă îndoiesc totuși că sufletul tău se va ridica într-a doua revoltă, orice-ai spune tu de jertfă, de mulțămirea acestei jertfe și altele de felul acesta.

Într-o duminică, de curînd, m-am întîlnit și cu Iorgu Voinea de la Plopeni, la cofetăria lui domnu Iozef. Cetățenii din Săveni în fiece zi trebuie să înalțe rugi către Domnul pentru nemărginita-i bunătate, că a îngăduit să se clădească orășelul acesta în jurul cofetăriei lui domnu Iozef. — Voinea era cu maiorul. Se pare că sînt prietini. Stăteau la o masă într-un colț și maiorul făcea mărturisiri dureroase. Vedeam după obraz, după gesturi. M-au văzut apoi și s-au înfățișat ca să-și prezinte omagiile. Maiorul Stahu mi se părea foarte trist și Iorgu Voinea mi se părea destul de mulțămit — chiar prea vesel mi s-a părut pentru tristeța lui Stahu. Bineînțeles, nu rîdea nici nu glumea, însă nu zadarnic mi-a dăruit maica pătrundere.

— N-ați mai primit nici o veste de la Maria?... m-a întrebat Stahu... Închipuiți-vă, eu nu mai știu nimic... Am ajuns într-o stare ridicolă...

Iorgu Voinea părea că n-aude. Privea într-o parte, părea că nu-l interesează nimic din istoria asta. Iorgu acesta Voinea este un om primejdios. — Glumesc, bineînțeles.

Ce să-ţi mai spun ? că în afară de ceea ce eu singură cu simţurile mele bag samă — maiorul, după ceea ce prietinile mele spun, ar fi căzut la patima beţiei şi anume căderea aceasta s-ar întîmpla foarte des într-o crîşmă zisă a Vadanei. Crede ce vrei despre asta. Eu îmi spăl mînile, ca Pilat din Pont.

Tocmai. Văd că a venit vorba de prietinile mele. Eu am, draga mea, două feluri de prietine : cele care mă iubesc şi cele care mă urăsc. Nu-i nici o deosebire între ele — căci pe unele dintre cele care mă iubesc, mi se pare că le urăsc eu. Cu aceste prietine am destul năcaz. Cu darurile pe care le au, de a asculta şi a vorbi şi de a-şi da drumul fantaziei (trei daruri la dînsele absolut fără legătură), nu se ocupă numai de tine şi de maior ci şi de umila scriitoare a acestor rînduri. A ! cîte lucruri din cele pe care le spun ele, n-aş voi eu să se adeverească ! Cum n-aş voi eu să se întoarcă ceva din tinereţa dusă ; cea care mi-a rămas îmi produce mai multă suferinţă : «sfîrşitul unei comori...»

Îmi atribuiesc multe lucruri prietinile mele. Şi eu caut fără îndoială să le plătesc cinstit. Generalul Hrisanti, «leul» meu, intră în casă şi eu sînt tristă şi enervată. Are ceva să mă întrebe — căci eu sînt oracolul său, — are ceva să mă întrebe şi eu stau mută. — Ce este ? ce s-a întîmplat, pentru Dumnezeu ? ! — Nimic nu s-a întîmplat ! — Ce ai ? — Nimic. — Eşti bolnavă ? — Nu sînt bolnavă... Tăcem un răstimp ; eu încep a aduce vorba despre maiorul Stoianovici şi despre consoarta sa, despre colonelul Cerchez şi despre consoarta sa, şi aşa mai departe, pînă ce eu mă liniştesc şi leul intră într-o furie potrivită : ştiu că furia aceasta a lui va avea urmări potrivite.

Iată cum petrec eu, draga mea, şi cît de trist mi se scurge viaţa. Noaptea trecută m-am visat moartă, întinsă între flori veştede şi mă priveam eu însămi cu nespusă jale. Cărţile mi-au arătat tristeţă mare, la pragul casei. Vine vremea iernii, dragă Marie, şi tare mă simt tristă ; focul nu mai arde bine în sobă. Ţie pe de altă parte ţi se arată lucruri — pe care ş-aşa, fără cărţi, aş putea să le prezic. Cred că vei primi în curînd o vizită care s-arată a veni dinspre partea Plopenilor. — Glumesc, bineînţeles !

Despre procesul între bătrînul Dumbravă şi cuconu Vasilică Popazu s-a auzit în tîrg. Îl văd cîteodată pe bunul tău tată, trecînd cu zîmbetul lui de dragoste, cu mişcările lui de om al lui Dumnezeu... Aşa de blajin vorbeşte, atîta bunătate izvorăşte din ochii lui... Face nişte semne cu mîna, parcă inima ar voi să şi-o scoată din piept şi să ţi-o puie înainte, pe palma întinsă...

Nu mă uita, şi mai scrie-mi.

XXI

În dimineaţa de 18 mai, două zile după ce Maria primise scrisoarea Anei Hrisanti, în sat la Adîncata începură a lătra cînii cu îndîrjire. O trăsură străină, cu clopote răsunătoare, intrase pe uliţa din mijloc, un vizitiu pocnea din bici parc-ar fi împuşcat dintr-un pistol, şi huruitul roţilor părea un tunet prelung, înăbuşit de depărtare.

Era pe la ceasurile 9 dimineaţa. Maria se plimba prin livadă singurică, gînditoare. Bătrînul şi Panaite erau la cîmp. Cele din urmă flori rozalbe de gutui se desfoiau şi tremurau în lumina dimineţii.

O mireasmă tare de salcîm plutea în aerul călduț; albinele jucau în prisacă.

Trăsura se abătu cu zgomot spre zaplazul cu streșină al livezii; apoi deodată, scurt, clopotele și zgomotul conteniră înaintea porții. Maria avu o tresărire. «Trebuie să fie Voinea... gîndi ea. Ana Hrisanti a avut dreptate...». Și porni, grăbind pașii, spre ogradă. Cînii din lanțuri începuseră a lătra. Un argățel da fuga să vadă cine a venit. Glasuri se auziră; porțile se deschiseră. Maria își simți inima strînsă în piept, ca la o presimțire tristă. Fără voie murmură: «Poate să fie Stahu...». Se opri, privind de departe. Trăsura hurui pe podeț, clopotele sunară de cîteva ori, rar; apoi în mijlocul ogrăzii se arătară deodată musafirii. «E Stahu!». Lîngă maior, cunoscu și pe Iorgu Voinea; începu să-i bată în piept inima; o undă de nemulțămire se iscă în aceeași clipă, adăogindu-se tristeții.

Musafirii o salutau cu gesturi largi, de departe. Maria trecu în ogradă, apoi spre intrarea casei; sîngele îi năvăli în obraz; se silea să zîmbească. «Are să mă îmbrățișeze, are să mă sărute...» se gîndea cu dezgust, privind țintă înspre Stahu. Dar în mișcările maiorului era un fel de sfială pe care Maria nu i-o cunoscuse pînă atunci. Venea încet, cu pălăria în mînă, zîmbea stînjenit; avea ochii tulburi, cu ațe de sînge. Prin mintea Mariei trecu gîndul pe care i-l strecurase scrisoarea Anei Hrisanti: a băut!

Maiorul întinse mînile, ea se trase un pas înapoi.

— Bună dimineața, Mărioară, bine te-am găsit!... zise el oprindu-se. Îi era răgușit glasul.

Maria privea spre Voinea. El venea liniștit la față, ca un plugar sculat înainte de răsăritul soarelui. Părea serios; Mariei i se părea că ochii lui o privesc cu luare-aminte. — Întinse lui Stahu mîna; îi zise:

— Bine-ai venit. Ce mai faci?... Cînd ai plecat?...

— Eu? întrebă maiorul rîzînd, și se întoarse pe jumătate spre Voinea; am plecat ast'noapte, am rătăcit, am umblat, am sculat pe Voinea din somn și l-am adus într-o bătaie de bici aici... Grozav m-am plictisit în tîrg... Da' tu ce faci? Ce te uiți așa la mine?...

Rîdea și fugea cu ochii în laturi. Apoi trase spre el mîna Mariei, își puse apăsat buzele pe ea. Întrebă, cu același rîs:

— De ce ți-i așa de rece mîna?...

Maria se simțea învinsă cu desăvîrșire de simțirea-i de tristeță. I se părea de tot ciudată ivirea maiorului așa, deodată, în liniștea ei. Nimica din ceea ce o împresura nu se armoniza cu înfățișarea străină, rătăcită, a celui pe care-l părăsise: «Am trăit ani la un loc cu el, și acum mi-i cu desăvîrșire străin...» se gîndea ea. Și i se părea firească și altă întrebare care-i năștea pe buze: «Ce caută el aici?». — Și, ca și cum o suflare aspră i-ar fi răcit sufletul, obrazul i se umbri de suferință și zîmbetu-i pieri.

Dădu ceremonios mîna cu Iorgu Voinea, îl privi drept, fără să clipească, și ochii ei parcă-l mustrau pentru tulburarea liniștii în care se afla.

Dădu drumul apoi musafirilor în casă, în odăița ei, unde plutea un miros ușor de ierburi uscate și unde soarele pătrundea cu sfială parcă. Se grăbi să iasă. Maiorul se oprise în mijlocul încăperii și privea cu mirare în jurul lui. Asta-i făcea rău. Dintrodată începu s-o doară capul, simțea în tîmple bătaia sîngelui. Se grăbi către fîntînă. Bătrîna Nastasia îi ieși înainte cu o cană mare de lut.

— Trebuie apă, duduie? iaca aduc îndată. Da' cine-s boierii?... Adică pe unu-l cunosc: e boierul cel tînăr de la Plopeni, da' pe celalalt, pe cel mai bătrîn, nu-l cunosc,..

Maria se opri deodată şi parcă i se făcu negru înaintea ochilor cînd răspunse:

— Acela-i barbatu-meu, mătuşă Nastasie...

— Care? cel bătrîn, duduie? întrebă bătrîna holbînd tare ochii.

— Nu mai trăiesc cu el... răspunse înăbuşit Maria.

Ii ardeau ochii de ruşine. Bătrîna nu răspunse. Scoase încet o ciutură de apă; umplu cana.

— Mătuşă Nastasie, vorbi deodată Maria, şi ochii îi erau umezi şi glasul îi tremura... Te rog dă-mi o leacă de apă... să-mi ud obrazul şi fruntea... Mă doare capul...

Bătrîna îi turnă încet apă în pumni, — şi o privea cum se spală. Cînd ridică ochii Maria, zări milă în căutătura bătrînei.

— Doamne, duduie, tare eşti tulburată, vorbi mătuşa Nastasia... De ştiam eu, nu dădeam drumul la porţi... Aici trebuie să fie un drac... Ce caută el acu aici?... după cît înţeleg eu, nu mai ai nimic cu dînsul...

— Are să treacă şi asta... mătuşă Nastasie... Te rog adă dulceaţă şi apă...

Bătrîna trecu pe dinaintea ei; o privi lung, clătină din cap; iar Maria rămase pierdută, cu bărbia în piept, cu ochii în pămînt. Parcă-i venea ameţeală: parcă din ce în ce dădea năvală în sufletu-i o suflare curată. Parcă din ce în ce mai bine-şi da socoteală că fuga ei de la tîrg se făcuse pentru totdeauna şi că de-acum înainte nimic nu mai putea fi între ea şi cela ce-i fusese bărbat. «Dar ce caută aici? ce caută?»

Mai are vreun drept asupra ei? îşi închipuie că o va îndupleca să se întoarcă? Cum s-a hotărît el aşa să vie, după o noapte tulbure? A sculat pe Voinea din somn şi l-a luat cu el într-acoace... A venit, are drepturi, vrea să-şi arăte drepturile pe care le are...

«Nu se poate, trebuie să fiu tare...»

Îşi şoptea încet vorba asta; şi parcă se simţea rătăcită, aşa de tare i se înegurau ochii şi o durea fruntea.

Porni spre casă. Intră încet, privind ţintă înainte-i. Stahu rîdea zgomotos. Mătuşa Nastasia tocmai atuncea intrase şi ea şi se uita urît, cu sprîncenele încruntate, la el. «E străin pentru mine... cu desăvîrşire străin...!» zise Maria în sineşi şi i se părea că-l priveşte de departe şi e un om pe care nu l-a văzut niciodată.

Apoi privirile i se întoarseră spre Voinea; era serios, părea mîhnit; o învăluia într-o căutătură grea.

— Poftim, luaţi dulceaţă... zise ea încet.

In clipa aceea mătuşa Nastasia se aplecă şi privi pe fereastră. Grăi îndesat, înălţînd sprîncenele şi întorcînd spre Maria capul:

— Aha! iaca şi nînaşul Matei... A venit tocmai la vreme, duduie... Şi prinse a rîde cu răutate.

— Iaca, dulceţi de zarzăre, făcute de mîna duduiei... zise ea apoi, împingînd tablaua spre pieptul lui Stahu.

Mariei îi veni într-o clipită de fulger hotărîrea, ieşi deodată pe uşă şi trecu în iatacul din fund al bătrînului; acolo se lăsă pe un divan, îşi prinse capu-n palme şi se lăsă pe-o coastă...

Bătrînul era mirat, părea vesel. Văzuse în ogradă trăsura şi caii. Intră repede în casă, urmat de Panaite. In pragul odăii unde erau musafirii se opri:

ieşea, întunecată la obraz, mătuşa Nastasia. Dintr-o aruncătură de ochi văzu în încăperea strîmtă pe Stahu şi pe Voinea.

— Da' Mărioara unde-i ? întrebă el repede.

— Dă, unde-i ? răspunse morocănoasă bătrîna. Eu ştiu unde-a intrat ?... De bucurie mare pesemne...

— Ce este ? întrebă dintrodată, scurt, bătrînul şi păşi în odaie cu cizmele-i pline de ţărînă. Pe lîngă el se strecură şi Panaite, palid şi cu ochii pînditori. Era în haine de doc albastru, c-o pălărie mare de paie în cap.

In aceeaşi clipă maiorul parcă se dumeri : venirea lui a trebuit să stîrnească o furtună. Un val de mînie i se sui în obraji, potcoava din frunte i se făcu purpurie.

— Am venit să-mi văd nevasta... zise el dîrz, ridicîndu-se în picioare... Am venit ca prietin ; văd că sînt primit ca duşman... Am drepturi... e nevasta mea !... Glasul lui gemea adînc, din gîtlej.

Bătrînul rămase cu sprîncenele încruntate, cercetîndu-l mut, un răstimp.

Privind batjocoritor ţintă, înainte-i, Panaite grăi lin :

— E copilul nostru... şi ieşi cu paşi nesimţiţi.

— E copilul meu... grăi şi bătrînul ca un ecou. Apoi ridică fruntea îndîrjit şi ochii îi scînteiară. Dar maiorul se potolise ; îşi schimbă glasul şi-şi plecă fruntea.

— Unde s-a dus Maria ? întrebă el domol, deodată... Poate s-a supărat că n-am vestit-o... Fac tot ce vrea ea... Dacă s-a mîniat, mă duc... Spune-i că nu mai vin fără voia ei... Vreau să vin s-o văd macar din cînd în cînd... N-am vrut s-o supăr...

Apoi parcă simţi nevoia să se mărturisească bătrînului ; se apropie de el, îi cuprinse mîna ; îi vorbea c-un tremur de tînguire în glas.

— Imi era urît, eram singur... Ce pot eu să fac ? ce rost mai are viaţa mea cînd sînt aşa de singur ?... Acuma m-am deprins... nu mai pot fără tovarăşi. De o bucată de vreme nici nu mai pot sta sara acasă... Mă duc şi eu la un pahar de vin... Îl beau fără bucurie, îl beau cu mare mîhnire... Ş-aşa m-am gîndit eu asară, pe cînd stăteam la un pahar : Mă duc, zic, să iau pe Voinea, mă duc să văd ce mai este la ţară... De asta am venit...

Bătrînul stătu uimit ; nu pricepea bine nici ce zicea Stahu, nici ce se petrecuse în casă. La glasul împăciuitor al maiorului se plecă totuşi, întinse dreapta şi spre celălalt oaspete.

— Bine, dar ce-a fost ?... vorbi el, tulburat.

— A fost vina mea... zise deodată Iorgu Voinea. Dar vina mea e de iertat ; eu nu ştiam, nu bănuiam ce are să se întîmple...

In răstimpul în care Voinea vorbea, Maria se arătă în sală. Ii ţinea Panaite o mînă ; îi mîngîia cu dragoste degetele fine şi albe. Apoi îi lăsă mîna şi intră cel întăi în odaie, zîmbind, privind către toţi ca un om care ştie o veste fericită.

Voinea o zărise, îi simţise apropierea. Şi-n mintea lui într-o clipită se închegase un şireclic : făcu în chip simplu mărturisirea vinei lui.

— Eu sînt de vină... zise el a doua oară, după ce Maria păşi pragul. Şi întorcînd ochii, ca şi cum pînatunci n-ar fi văzut-o, parcă simţi în privirea ei ceva — o lucire de recunoştinţă. Ar fi vrut să mai adaoge ceva, dar o văzu foarte tristă, albă ca varul la obraz.

— Ce ai, Mărioară ? vorbi cu grijă bătrînul Dumbravă. Ce-a fost ?

Maria tăcu o vreme. Părea slăbită, se aşează pe un scaun.

— De ce-aş spune că-mi pare bine de venirea dumneavoastră ? zise ea cu pornire, şi privirea neagră i se înflăcără. M-am hotărît să vorbesc curat. Ce-mi folosesc lacrimile ? ce-mi foloseşte zbuciumul ? Eu sînt hotărîtă aici să mă-nmormîntez. De aici nu voi mai ieşi. Vreau să fiu înţeleasă. Dacă mai vii, vină, urmă ea înturnîndu-se spre Stahu. O să te privesc ca pe oricine — ca pe un străin... Vreau să uit tot trecutul.

Se opri. Gîfîia de tulburare.

— Să mergem ! zise deodată Stahu ridicîndu-se în picioare. Văd că n-am ce căuta aici...

Şi-i luceau ochii de durere.

— Mai staţi... zise cu îndoială bătrînul. Datoria noastră este să ospătăm pe musafiri... să le dăm pat de hodină...

— Mulţămesc, mulţămesc frumos... răspunse Stahu rîzînd cu durere. Ne ducem... Om mai veni altădată... Poate pîn-atunci s-or mai schimba lucrurile... Azi mă simt aşa, parcă am înmormîntat pe cineva...

Işi plecă în piept capul şi oftă. Apoi ieşi încet, gîrbov parcă. Avu în prag o ultimă izbucnire.

— Bine, frate, strigă el către Voinea ; cine a mai văzut aşa ceva ? Un lucru aşa de ridicol, aşa de dureros !... Ce înseamnă asta, frate ? Eu nu înţeleg nimica, îmi vine să nebunesc !... Spune tu, Mărioară, şi întindea mînile spre ea, — de ce mă alungi ? N-am înţeles, frate, nu înţeleg... Asta-i nebunie curată. Imi vine să-mi zdrobesc capul de ceva...

Dar Voinea îl luă de braţ cu prietinie, îl coborî treptele, îl sui aproape cu sila în trăsură. Vizitiul, bătrîn cărunt, se căţără şi el pe capră. Voinea stătu o clipă în cumpănă, apoi se întoarse repede spre cerdacul casei, strînse mîna bătrînului ; se hotărî să intre şi în sală, ş-acolo, c-o simţire ciudată, ca şi cum ar fi fost un jucător pătimaş care pune o sumă mare, cea din urmă poate, pe-o carte, vorbi către Maria :

— Nădăjduiesc că m-aţi iertat...

— Dumneata nu eşti vinovat... răspunse Maria ridicîndu-se din locul ei.

— O să vin să-mi cer iertare singur... grăi Voinea tulburat. Maria nu răspunse. El coborî repede treptele, ca urmărit de ceva, — se aruncă în trăsură lîngă maior, şi vizitiul dădu bici cailor. Clopotele începură a suna iar, porţile se închiseră, de la fîntînă mătuşa Nastasia făcu un semn cu mîna, parc-ar fi mînat pe bieţii drumeţi spre necurate pustiuri.

Şi singură în odaia ei, după aceea, Maria sta la sfat cu gîndurile.

«Ce a fost aceasta ? se întreba ea. S-au petrecut toate ca-ntr-o operetă. A venit barbatul meu, omul care în virtutea unei legi m-a cumpărat aproape. A venit parcă să-şi ceară un drept... Cum s-a făcut că şi-a plecat cerbicea ? Cum se face că am avut eu atîta putere, să-l înfrunt, să-l ridic de la locul lui, să-l alung ? Parcă-mi era milă de el... Parcă-i erau ochii plini de jale cînd m-a privit la urmă...

Dar omu-i foarte ciudat, şi găseşte în sine uneori rezerve mari de putere... Parcă mă cercetez acuma şi descopăr ce era răutate în mine. Sînt sigură că din pricina lui Voinea am săvîrşit această faptă eroică. Dacă n-ar fi fost Voinea, m-aş fi purtat poate mai

blajin. Mi se pare că-i mai adevărat decît îmi închipui eu acest lucru.

Ce-a însemnat vorba de la urmă a lui Voinea?... S-a grăbit s-o rostească. Părea tulburat. De înşelat nu mă înşel asupra simţirilor lui — de şi n-am experienţa Anei Hrisanti...»

Umbla prin odaie, căuta în neştire hîrtia de scris şi pana. Se puse la masă, ca să scrie prietinii sale întîmplările din dimineaţa aceea.

«Dragă prietină, aveai tu dreptate cînd rosteai aforismul tău: că cea mai puţin cochetă dintre femei simţeşte iubirea unui barbat, mai nainte chiar de-a o cunoaşte el singur... Femeia care a spus acest adevăr întăi, trebuie să fi trecut prin clipele prin care am trecut eu...»

XXII

Ah! dragii mei, cît de frumoasă e viaţa în şesul Moldovei, la Adîncata — nici nu vă puteţi închipui. Satul, la sfîrşitul primăverii, e o grădină care se întinde departe pînă-n prundurile bălţii şi pînă către codrul care îmbracă dealurile. Şi o linişte ca-n apropierea somnului pluteşte în aerul cald; mişcarea aproape a contenit către amiază; cînii dormitează la umbră pe sub garduri; s-a ogoiat şi colbul fierbinte al uliţilor; ici-colo se arcuieşte o boltă de nuci peste trecător, de la o gospodărie la alta; umbra lor înfloreşte drumul. Peste gardurile joase ori printr-o portiţă deschisă, zăreşti într-o grădiniţă ruje drepte, uriaşe, cu florile roşii dezvălite. Ici bagi de samă că te pîndesc doi ochi strălucitori, dintr-o tufă. Un cap neclintit de fată, la linia zaplazului. Îţi zîmbeşte. Nu l-ai văzut pîn-acuma. In clipa următoare a dispărut.

Un cîntec adie de departe... Cucoşii îşi trîmbiţează vestea iubirilor lor, — dar cîntarea lor face parte parcă din liniştea cuprinsului, căci abia într-un tîrziu, din întîmplare parcă, o deosebeşti... In aceeaşi linişte, deosebeşti ritmul regulat, ca o bătaie de inimă, al rotarului care lucrează la cobilă... Şi încet-încet, cu cît treci printre gospodării, urechea prinde tot mai multe zvonuri ale liniştii.

Ai ieşit din sat, ai trecut şi de cea din urmă aşezare a meşterului faur; la o cotitură nu mai auzi nici bătaia ciocanelor; ai ajuns în cîmp, unde se desfăşură ogoarele oamenilor, ca nişte lăvicere întinse la soare, ici pe cîmp drept, dincolo într-o vălcică, în altă parte pe o culme de deal. Nu mai vezi oameni pe cîmp. Auzi ciocîrlia tremurîndu-şi cîntecul strălucit, — parcă ar curge din înalt un pîrăuaş de lumină şi triluri de cristal. O dumbrăveancă trece peste păpuşoaie desfăşurîndu-şi penele verzi şi albastre. Auzi strigarea prepeliţei; cîrîitul cristelului. Şi iar se face tăcere. Şi cotești după aceea pe un drumeag de ţărînă, şi te-ntîlneşti la un podeţ cu un om cu pălăria lată-n bouri, cu pieptul desfăcut. Mînă c-o biciuşcă scurtă boii înjugaţi la un car cu saci. Vine de la moară. Ţi-a dat ziua-bună descoperindu-şi pletele, pe urmă a dispărut el la cotitura pe care ai venit tu. Şi pe urmă iată moara, într-o tăietură de mal... Boi dormitează în soare, lîngă cară goale. Moara umblă — parc-ar fi singură... S-aude bătaia regulată a teicei... Ape spumoase se zbuciumă şi fierb sub roată, în bulboană.

Toate sînt frumoase la Adîncata, dar oamenii au griji şi năcazuri. De cînd trăieşte bunicul Matei Dumbravă aici, nu ştiu dacă a privit cu asemenea ochi frumuseţile firești ale meleagurilor lui. Cîmpu-i un cîmp

și moara lui e o moară. Iar în primăvara aceasta natura pare mai frumoasă — cu cît bătrînul n-o bagă deloc în samă. Căci dumnealui, ca răzăș ce este, își îmbracă foarte des straiele de șiac și se duce la tîrg să vadă ce-i mai fac «proțesurile».

Are procese: cu casele Aglăiței, case muncite de mînile lui și a răposatei Măgdălina, — și cu maiorul Stahu. Maria nu voia să intre într-un proces de despărțire, parcă se înfricoșa de acest lucru nou, neobișnuit; dar bătrînul nu înțelegea teama ei: «Un proces, floare la ureche... zicea el. Cunoaștem noi *procedura*...». Ș-a pornit și pentru Maria procesul de despărțire, ș-a luat-o și pe dînsa la tîrg în două rînduri, pentru aceasta.

Dar procesele se poartă cu năcazuri, mai ales cînd știi să le porți și cînd te ții grapă de ele. Era năcăjit bătrînul, dar avea credința că la urmă tot a lui va fi izbînda. Rîdea uneori povestind ce s-a mai întîmplat în trecerea lui la tîrg: cum a vorbit cu un advocat, ca să-l ispitească numai; cum a pîcîlit pe alt advocat, al lui cuconu Vasilică, chiar dintru început, cum a grăit el către judecători, cum a spus el că se întemeiază pe cutare articol, și pe cutare articol...

— Apoi, domnilor judecători, zicea el, eu dreptatea mi-o caut numai cînd am prăpădit-o... Ca s-o caut trebuia s-o am...

Și cuconu Vasilică Popazu schimba fețe-fețe. Bătrînul Dumbravă arăta cît de opărit stătea la proces cuconu Vasilică.

— Apoi cu mine nu te poți dumneata pune, ginere, — i-a zis el, că eu îs mai tare și de partea mea e dreptatea... Și cuconu Vasilică, urma a povesti bătrînul, se făcea că n-aude; se ploconea către un boier, strîngea cu amîndouă mînile, rupîndu-se de șele,

dreapta altui boier, ș-apoi grăia către toți cu dragostea lui, cu bunătatea lui... Tare ne-a mai amărît pe noi dragostea lui și bunătatea lui!

Dar nici pentru Maria n-au avut o vreme farmec satul și cîmpiile și colțul blînd unde vuia și spumega moara lui Dumbravă.

Multă vreme i-a stat ca o piatră pe inimă întîmplarea din dimineața aceea de mai: cînd a sosit ca o furtună, după o noapte de petrecere, maiorul Stahu. I se părea așa de nefiresc ceea ce se petrecuse, așa de străină parcă fusese în viața-i liniștită izbucnirea aceea... Îi rămăsese după asta ca o pată în suflet. Se petrecuse și-n ea ceva nefiresc... Avusese unele mișcări ciudate. Gîndindu-se, parcă mai mult se încredințase că mișcările acelea le stîrnise Voinea, tînărul acela care o urmărea cu ochii de-o bucată de vreme. De o parte un bărbat care vine să-și reclame drepturile, de alta soția lui care aproape îl alungă. Ș-al treilea care pare a se bucura, pare a aștepta ceva... «Parc-ar fi fost o izbucnire de rîs la o înmormîntare» se gîndea Maria.

Singură în odaia ei, cînd cugeta la lucrurile acestea, avea ca o neliniște. Apoi cu hotărîre, se încredința că orice tulburare trebuie să înceteze. Destul îi fusese batjocorită tinerețea, acuma e vremea cînd se simte om, în stare să ajute pe alții — să se jertfească. «Jertfă...» — gînd fix, lîngă care se strecura parcă zadarnic icoana nelămurită a lui Iorgu Voinea.

Panaite, pribeagul, în pacea aceea a zilelor verii, în blîndețea casei bătrînești, în căldura molcomă cu miresme tari a ogoarelor, parcă suferise o destindere. I se luminaseră ochii, zîmbea bucuros; și cîteodată, într-un colț al cerdacului, privind răsăritul lunii pline, începea să-și aducă aminte de neguroasele și zdrobi-

toarele lui rătăciri din trecut. Le povestea Mariei ca pe niște întîmplări străine. Cîteodată totuși i se întuneca glasul, încrunta sprîncenele și rămînea tăcut: avea o întoarcere deodată către cuconu Vasilică Popazu: parcă i se ridica înaintea ochilor, în întuneric, trupul nalt și uscat, și zîmbetul încremenit, și ochii lucitori, — și ca o zguduire nelămurită îi aducea în întreaga ființă, a mia oară, amintirea tristei lui copilării... Maria îl privea în clipele acelea c-o simțire de teamă: era grămădită în ochii lui o ură neagră; privea cu spaimă și cu ură fantoma tatălui.

Altfel, parcă i se liniștiseră gîndurile de pribegire. In schimb, trupu-i slăbise, brațele și picioarele parcă erau numai niște coarde nervoase. Cînd rîdea, i se întindeau ca niște sfori între colțurile gurii și urechi.

— Eu nu mai am mult, dragă surioară, murmură el într-un rînd, sara, în întuneric, — și apucă mîna Mariei. Am umblat prea mult, ani de zile am umblat, și mi-a secat trupul de năcazuri, de vorbe rele, de bătaia gerurilor, a vînturilor, a ploilor... Pe urmă acuma, m-am oprit, — și trupul cere hodina mormîntului...

Maria își simți sufletul plin de jale.

— Ai să te faci bine, murmură ea cu lacrimi în glas. Am să te îngrijesc eu, am să stau totdeauna lîngă tine...

Bolnavul îi mîngîia degetele după obiceiul lui.

— Mărioară, grăi el încet, nu știu ce am avut eu: asta m-am întrebat totdeauna... Dar de suferința ce-am avut-o trebuie să mor... Orice-ai spune, orice-ai face, trebuie să mă duc... Acuma vezi și tu că vorbesc liniștit și lămurit... Și m-a urmărit în drumurile mele o durere năprasnică: a murit mama noastră, tînără

și frumoasă... Ș-acuma mă urmărește un gînd grozav: căci știu din ce pricină a murit mama...

— Acestea-s gînduri, vorbi Maria c-un fel de frică. Fii cuminte, nu te gîndi la asta...

— Ascultă ce-ți spun eu, grăi întunecat Panaite. Nu mi-am adus aminte multă vreme... Dar acuma am văzut, a ieșit în amintire un lucru vechi... Mi s-arată o icoană, trebuie să fie de-atuncea; în mine a răsărit acuma. Cum plîngea mama... o văd... era tînără și frumoasă... și plîngea... Și tata o lovea, — o bătea cu ghiontul și o privea cu ochii lui sfredelitori, avea zîmbetul lui cel rău... așa cum zîmbea și ne privea în noaptea aceea a Invierii... Atuncea a răsărit deodată în mine icoana aceasta...

— Nu se poate, Panaite, trebuie să fie o părere... nu se poate, nu se poate... Și prin trupul Mariei trecu un fior.

— Ba da, ba da, eu sînt mai mare decît tine, eu țin minte...

— Nu se poate, Panaite! De ce? de ce s-o chinuiască așa?...

— Eu bănuiesc de ce, șopti Panaite cu taină, și zîmbi în întuneric... Acuma știu. Așa-mi lămuresc și de ce m-a bătut și m-a chinuit și pe mine pînă ce mi s-au întunecat mințile... Ah! cum mă bătea... In cap mă bătea, pînă ce-mi simțeam creierii ca de plumb... Eu cred așa: că nu sînt copilul lui: de-aceea a chinuit-o el așa pe mama...

— Ce spui tu, frate! strigă Maria cu groază, ridicîndu-se în picioare... Cum îți pot veni asemene gînduri!... Vină-ți în fire, gîndește-te la ce spui...

Deodată tăcu; vedea că vorbește zadarnic; simți o săgetare de ghiață trecîndu-i prin suflet. Panaite rîdea încet, cu răutate:

— Aşa-i cum spun eu... Am înţeles cînd se uita el în noaptea Invierii la mine... Eu n-am cu el nimica... De-aceea îl urăsc eu... Din pricina lui a murit mama, din pricina lui am să mor şi eu... Şi tu ai suferit tot din pricina lui...

Tăcură. Noaptea era întunecoasă ; adieri de răcoare veneau din livadă. Maria simţea o nemulţămire grea; bănuielile bolnavului aveau o pătrundere stranie, luau fiinţă în sufletul ei, chinuind-o cu un gînd nestrămutat. Avea dorinţa să grăiască, să spulbere bănuielile acestea care o făceau să sufere, dar ceva îi spunea că asta ar fi zadarnic : frate-său n-ar înţelege-o. Şi privea fix în întuneric şi parcă şi ei i se închega înaainte icoana pe care i-o sugerase Panaite ; maică-sa bătută, căzînd sub pumnii lui Popazu...

— De ce ? De unde ţi-a venit gîndul acesta ? izbuti ea însfîrşit să geamă. Ce spui tu e grozav, frate !... Maica noastră a fost ca o sfîntă !...

Dar Panaite parcă n-auzea ; sta nemişcat, toropit ca de friguri.

Şi deodată glasul lui, străin, un glas de copil, un glas dureros şi trudit, îi sună la urechi :

— Dragă surioară, mormîntul mamei noastre a rămas uitat, făr' o lacrimă, făr' o floare...

Şi Maria îşi simţi pieptul năvălit de amărăciune şi izbucni în plîns.

XXIII

Natura conspiră împotriva noastră.

Suferinţile trebuie să fie uitate. Aşa se pare cel puţin.

Tot ce era frumos în Adîncata, şesul Moldovei, drumeagurile pline de ierburi şi flori mirositoare, şi

Moara lui Dumbravă, păreau într-o zi de iunie, Mariei, îmbrăcate ca-ntr-un abur de melancolie, ceva fermecător plutea pretutindeni, în armonie cu sufletul ei.

Ieşise dimineaţa, la răsăritul soarelui, cu Panaite şi cu bunicul, în trăsura lor uşoară. Făcuseră drumul către Moldova la pînea albă, pe urmă cercetaseră fînaţurile, şi Matei Dumbravă intrase pînă la brîu în iarbă, îşi plecase fruntea spre florile pline de rouă ; stîrnise şi două prepeliţi care zvîcniseră şi porniseră zbîrnîind într-un zbor drept pe deasupra ierburilor. Maria a avut un ţipăt uşor de surprindere ; pe urmă le-a privit cum se înclină, cum se lasă cu aripile destinse, lîngă o tufă de lumînărică.

După aceea s-au îndreptat spre moară. Mergeau caii la pas.

O lene dulce plutea din cerul curat. Maria se simţea pătrunsă ca de o înfiorare care-i înălţa gîndurile şi simţurile ; şi deodată, fără voie, se gîndi la Iorgu Voinea... Şi-n lanuri era linişte şi căldura vibra în zare.

De dimineaţă încă, Iorgu Voinea se deşteptase în casa boierească de la Plopeni, c-o hotărîre : să vadă pe Maria în ziua aceea. În multe nopţi, după truda zilelor de muncă, stătuse treaz ceasuri, gîndindu-se la dînsa. Întăi avusese spre ea o mişcare uşoară, ca spre o femeie frumoasă cu suflet mai deosebit... Imaginea ei îi aducea un zîmbet de plăcere, nu-l neliniştea. Pe urmă însă gîndurile se îndrumară ca pe o cărare cunoscută, numai spre ea ; să le stăpînească nu mai era în stare. Şi o nelinişte soră cu mihnirea i se iscă în suflet.

Se îmbrăcă cu o grijă deosebită, îşi bău cafeaua repede. Ieşi în ogradă, cercetă caii în grajd. Mergea cu capu-n piept, cu fruntea încreţită.

— Cuconașule, poate ești supărat de ceva... îndrăzni să-l întrebe bătrînul Petrea, vizitiul.

— Cum ? Nu. Uitasem. Să pui caii la droșcă... Azi mergem undeva...

— Mergem la tîrg, cuconașule ?...

— Nu. La Adîncata.

Vizitiul dădu din cap, își scutură pletele cărunte și zîmbi. Voinea ridică fruntea.

— De ce-ți vine a rîde ?...

— Mie, cuconașule ? ferească Dumnezeu !... și ca prin farmec i se întunecă obrazul.

Boierul îl privi țintă. Obrazul bătrînului se lumină iar într-un zîmbet de bunătate.

— Apoi mă duc să pun caii cît de degrabă... grăi el fără să se clintească din loc.

— Du-te.

Și Voinea trecu prin ograda largă, spre casele nalte cu balcon de piatră. Acolo soarele-și cernea lumina printr-o rețea de viță sălbatică. Se așeză în scaunu-i de împletitură de trestie. Răsfoi în neștire o carte cu filele netăiate, o așeză iar la loc, pe măsuță. Își aprinse o țigară și fumînd își netezea barba neagră și părul buclat care-i cădea pe frunte.

«Poate-ar fi fost mai bine să-i scriu... își zise el. Pe urmă clătină din cap în semn de împotrivire. Nu, trebuie să mă duc s-o văd...»

Deodată își aduse aminte de duminica aceea de primăvară, cînd Maria i s-a arătat în rochia cenușie, cu pălăria neagră cu pene de struț, cu buchetul de toporași la piept... «Nu știu, a voit să mă privească atunci așa de lung... ori se gîndea la altceva, cu ochii la mine... De-atuncea amintirea ei nu mă părăsește. Desigur că de-atuncea a pornit iubirea mea — și nu mi-am dat samă...»

Dădea încet din cap, cu ochii ațintiți. Întrebările și răspunsurile i se învăluiau în minte, — și chipul Mariei îi plutea dinainte, în umbra balconului.

Ciudate gînduri l-au năcăjit într-o vreme. Se simțea atras cu putere către ființa aceea — și împrejurările îl sileau, ca s-o poată vedea din cînd în cînd, să ție un fel de legătură de prietinie cu Stahu. Asta-l nemulțămea ; i se părea jocul lui ceva nedemn... E adevărat că găsea o scuză ; nu se gîndea la ceva hotărît, nu cugeta să lege o intrigă... Căuta să se apropie, într-un chip nevinovat, de o ființă care-i plăcea. Dar iarăși e adevărat că maiorul Stahu îi făcuse destăinuiri mari : că între el și Maria legăturile slăbesc, că viețile de o bucată de vreme le sînt deosebite... Voinea urmărea parcă cu interes drama aceasta ; acum își dă samă : o urmărea cu interes și cu nădejde... Ș-avea o simțire de mulțămire cînd se gîndea că Maria caută să se dezrobească, să iasă undeva la lumină din căsnicia-i neguroasă.

Pentru jocul acesta al lui, pentru prietinia-i cu maiorul, avea nemulțămiri Iorgu Voinea.

«Pentru dînsa am făcut acestea...»

Și ce simțire ciudată a avut în ziua cînd s-a dus cu maiorul Stahu la Adîncata ! A avut temeri și nădejdi. Poate să urmeze o împăcare, poate să urmeze o ruptură desăvîrșită... «A fost o intrigă de roman ; a izbutit...». Totuși el parcă ieșise micșorat de-acolo... I se părea acuma că ar fi trebuit să spuie ceva mai deosebit, să facă ceva... «S-ar fi cuvenit să se petreacă altfel lucrurile...». Venirea și plecarea aceea, în jumătate de ceas, plecarea unor învinși... Și el și Stahu plecau la fel... Ar fi trebuit poate să dobîndească pentru sine o vorbă deosebită...

— Parcă mi-i greu să mă mai duc cu droşca aceea şi cu Petrea... şopti el, c-o simţire de ruşine. — Nu! rosti el apoi tare, şi se ridică. Făcu doi paşi pînă la intrarea balconului. Strigă de-acolo cu glas răsunător, înălţînd capul:

— Petre! nu mai pune caii la droşcă... Să-mi pui şaua pe Negru... Mă duc călare...

Vizitiul se opri cu mîinile pe căpestrele cailor: tocmai îi scotea din grajd. Ascultă cu gura căscată porunca stăpînului şi-şi scutură pletele. Zîmbi iar:

— Bine, cuconaşule... Am înţeles...

Voinea zvîrli ţigara şi se întoarse la scaunul lui.

— Aşa e mai bine. Drumul meu are un aer de poveste...

Incepu a se gîndi iar. Cînd s-a născut în el simţirea aceasta gingaşă — a avut o îndrăzneală pe care astăzi parcă n-ar mai săvîrşi-o... Atunci, la Paşti, îi strînsese mîna... A fost o hotărîre mare. Dar atunci iubirea încă nu-l cuprinsese. Azi — încă de pe acuma îşi simte sufletul greu şi nu ştie ce va face, ce va spune...

«Trebuie să mă duc, s-o văd, gîndi el. Atîta mi-i destul. Trebuie s-o văd. Am nevoie de asta, mi-i însetat sufletul... Şi simt că-mi va fi tot mai dragă: mă cucereşte simţirea aceasta ceas cu ceas... Parcă încerc o năruire a voinţei... Azi simt că într-adevăr o iubesc... Pînă azi m-am întrebat dacă se gîndeşte şi ea la mine, şi mi s-a părut că a băgat de samă mişcările mele; dar astăzi nu-mi mai pasă de asta. Parc-aş vrea să nu ştie nimic, pînă-n clipa cînd printr-o întîmplare oarecare va înţelege...»

Gîndurile acestea tulburate îi înfierbîntau creierul. — Deşteptat din viaţa lui întrucîtva liniştită pînă atunci, izbucnirea aceasta parcă avea în ea o căldură

mistuitoare... Şi se întreba cu inima strînsă, după dezbateri lungi: De unde a izvorît în el năprasnic, covîrşitor, focul acesta? Nici n-a băgat de samă cum s-a întins şi l-a cuprins, ca un rug... S-a deşteptat astă-noapte în odaia lui goală; şi era singur în pat... O fereastră deschisă scîrţîia în balamale... Un tei fremăta lin la o boare de vînt şi trimetea miros puternic în odaia lui plină de lucruri vechi... Dincolo de odaia lui erau alte încăperi goale; şi toate erau pline de rămăşiţile unei vieţi îmbielşugate... Era bogată în amintiri, în zile de aur, casa aceasta bătrînească. In ea trăiseră mai multe generaţii... In odaia lui, în păretele din fund, ştia că zîmbeşte bătrînul Voinea; dincolo, între ferestre, zîmbeşte cu tristeţă maica lui moartă în tinereţă... «I-am iubit, mi-au lăsat sufletul lor», se gîndea Voinea. — Şi viaţa lui, pînă la vîrsta aceea de douăzeci şi şase de ani şi-o văzu goală... Cele cîteva legături trecătoare, c-o fată de la ţară, c-o cucoană care stăpînea acu cîţiva ani o moşie megieşă — le-a petrecut fără să simtă nimic decît acel «instinct atît de van...»

Ş-acuma era foarte singur şi-n puterea tinereţii... Se simţea singur şi trist în noaptea aceea; parcă golul din juru-i se lărgea la nesfîrşit. Şi deodată icoana Mariei i se puse înainte ca-n abur, întăi nedesluşită, — pe urmă deplină, în linii limpezi, în strălucirea tinereţii ei... Imaginea aceasta l-a zguduit; ca un sînge de foc a prins a-i alerga prin simţuri.

Se ridică deodată cu ochii rătăciţi. Copitele calului sunau pe pietriş, înaintea scării.

— Gata? întrebă el cu grabă şi puse mîna pe pălăria de paie şi pe cravaşă. E-nchingat bine? Răspunde repede, ce te uiţi aşa la mine?

— Gata, cuconașule, gata... răspunse vizitiul.

Dar Voinea nu-i mai așteptase răspunsul; se zvîrlise în șa; calul, lovit, porni deodată în salturi aprige. Pe cînd alerga pe drumul moale, își aduse aminte că uitase să dea porunci vătafului. «Nu-i nimic, gîndi el, azi pentru mine e zi de sărbătoare...». Și arse pe Negru cu cravașa. Calul tresări subt el în întinsoarea fugii.

— Nu te supăra, Negrule, iartă-mă și tu... vorbi el încet; azi mi-am pierdut cumpăna...

Lanurile înspicate unduiau la suflarea vîntului. Voinea simți în obraz o boare caldă; mergea împotriva amiezii. «Ce-o să fac? ce-o să spun?» se gîndea el, și îndemna calul.

In tulburarea lui se amesteca o bucurie aprigă.

Așa merse o vreme cu gîndurile și lumina zilei parcă creștea în juru-i. Nici un ceas nu trecuse și călcase jumătatea de poștă care despărțea Adîncata de Plopeni. Acuma zărea turnul bisericii și crestele livezilor. Negrul sufla ostenit subt el. Îi domoli fuga. Nu mai avea mult. Inima i se înfierbînta în piept.

Dar iată că la o cotitură, unde, din drumul spre sat, se împarte un drumeag spre moară, — cineva parcă ar fi aruncat un laț ș-ar fi înfășurat în el și cal și călăreț. Se opri scurt. Înainte, la cîteva obrațe, o trăsurică mergea încet, spre moara veche. La tropotul calului, cei din ea întorseseră capetele și într-o clipă lui Voinea i se arătă obrazul alb al Mariei. O broboadă ușoară de borangic îi ținea ca-ntr-o cunună părul.

Inima lui Voinea începu să se zbată grăbit.

Trăsurica se opri. El lăsă calul la pas, să înainteze. Își simțea ochii fierbinți plutind ca într-o ceață. Pe

urmă, cînd fu aproape, parcă se luminară toate în juru-i; glasul Mariei îl chema.

— Domnule Voinea, dar cu ce împrejurare ai rătăcit pe-aici?

— Veneam la Adîncata, veneam să mai văd niște prietini... răspunse Voinea și sîngele i se sui în obraji.

Bătrînul îi întinse mîna.

— Foarte bine ai făcut, domnule Voinea... Așa cum ai venit acuma, singur, ne faci plăcere...

Și Matei Dumbravă începu să rîdă cu veselie.

Plecîndu-se apoi pe oblînc, Voinea apucă și mîna ce-i întindea cu obrazul neclintit Panaite.

Apoi salută încă o dată, cu pălăria, pe Maria.

— Bine, domnule Voinea, vorbi ea zîmbind, cu noi nu dai mîna?...

Il privea puțin pieziș, cu un zîmbet șiret.

Voinea nu răspunse, dar c-o mișcare iute descălecă, trecu frîul calului în cotul mîinii stîngi și făcînd un pas întinse Mariei dreapta, ca și cum ar fi vrut s-o ajute să se coboare. Ea se hotărî dintrodată, sări ușurică și volanele rochiei albe fîlfîiră o clipă.

— Și numai așa, ca să ne vezi pe noi, ai venit? întrebă Maria fără să-l privească.

— Numai pentru asta...

Coboriseră și bătrînul și Panaite, — ș-acuma mergeau pe jos, ei înainte, lîngă trăsurică, și-n urmă Maria și Voinea, cu calul negru înspumat după ei.

Cîteva căruțe așteptau în bătătura morii; între roțile uneia un om dormea cu fața în sus, la umbră. Inlăuntru pietrele huruiau lin; în covată curgea făina în zvîcniri ușoare; o ometiță fină, jucînd în bătaia soarelui, umplea încăperea. Morarul, om tînăr, nalt, cu părul și cu mustățile ninse, stătea gînditor într-un

colț, pe-un scăunaș cu trei picioare. Lîngă el așteptau tăcuți, rezemați de părete, doi gospodari.

Cînd își văzu stăpînul, morarul se sculă în picioare, cu un zîmbet blajin. Dumbravă înălță capul:

— Bună ziua, Ilie, ce mai faci? — Noroc bun! adăogi el, întorcîndu-se spre oameni.

— Mulțămim dumnitale, răspunseră gospodarii. Morarul își mîngîia mustățile. Apoi își vîri mînile-n chimir și vorbi:

— Bine facem, stăpîne. Mai măcinăm și noi oleacă...

Maria se oprise lîngă Voinea. Zgomotul lin al morii, glasurile domoale ale oamenilor, aveau ceva patriarhal, din alte vremuri parcă. O duioșie îi cuprinse inima.

— Domnule Voinea, zise ea, ca să fii fericit trebuie puțin lucru...

El se întoarse spre ea; o privi fără să răspundă.

Ea începu a rîde și adăogi:

— Azi vreau să uit de multe și să fiu fericită... Bunicule! strigă ea. Să poposim aici. În jurul morii e umbră, avem unde sta și dinspre Moldova vine o adiere de liniște...

Deodată se opri, își simți privirile fierbinți: i se părea că a fost prea sentimentală. Dar bunicul părea și el cîștigat de un avînt de tinereță.

— Minunat! strigă el. Trimetem pe Neculai să dea de veste Nastasiei. La moară putem face o mămăliguță; eu am să vă prind cu crîsnicul din pîrău, de-un borș de pește, Panaite s-a repezi pînă la stînă, pentru o leacă de brînză... Avem să petrecem împărățește — și în cinstea oaspetelui o să înălțăm cîte-un pocal de apă rece!...

Îndată se simțiră cu toții împrietiniți după voioșia bătrînului. Abia acuma-și cerură vești despre sănătate și despre afaceri și Voinea stătu de vorbă un timp cu Dumbravă și se găsiră buni prietini: holdele și ploile le-apropiau sufletele.

Maria le asculta sfatul: se bucura de-nțelegerea aceasta; se bucura că Voinea place bătrînului. În același timp se gîndea: era bine încredințată că Voinea numai pentru dînsa a venit. Parcă nu îndrăznea să-și lămurească deplin în cuvinte simțirea pe care o bănuia la Voinea, — dar o adiere nedeslușită de plăcere o cucerea, parcă-i umplea ființa ceva din mirosmele blînde, din farmecul cîmpiilor ce o împresurau. Niciodată nu se simțise astfel; cîteva clipe îi trecură prin minte zilele vieții de la Săveni, cu maiorul Stahu, — și parcă-i venea să se scuture de ceva necurat.

Tăcea și se simțea bine așa. Iar Voinea-n ziua aceea venise cu un gînd de împăcare pentru toate; bătrînul Dumbravă dădea la lumină teorii ciudate asupra ploilor în legătură cu primenirea lunii, se arăta împotriva mijloacelor nouă în lucrarea pămîntului și Voinea nu-nțelegea de ce-l aprobă. Pentru el în ceasul acela orice-ar fi spus bătrînul era bun: căci era lîngă femeia pe care o iubea!

Dar clipele nu treceau numai cu un sfat puțin între tînăr și bătrînul Dumbravă. Neculai flăcăușul plecase în sat. Panaite se urcase în trăsură și se îndreptase către stînă; bătrînul Matei coborîse de pe o șandrama crîsnicul. Și pe cînd se cobora spre bulboana limpede, Voinea cerca să se împrietinească cu Maria, — căci iubirea vine de multe ori înaintea prietiniei.

Începură să vorbească despre o mulțime de nimicuri, stînd sus, pe mal, amîndoi în picioare, alături.

Bătrînul lăsa răţeaua în apă, la adînc, — apoi o scotea încordîndu-se pe spate şi înălţînd încet prăjina. Apa se strecura repede ca picături de lumină, — un peşte argintiu rămînea zbătîndu-se cîteodată şi Maria scotea un strigăt vesel de uimire.

Incet-încet Voinea începea să-şi dezvăluiască sufletul, să vorbească de viaţa lui singuratică în casa bătrînească.

— Prietini nu mi-am făcut decît puţini, zise el într-o vreme ; m-am despărţit de ei după anii de şcoală, după ce-am intrat fiecare în viaţa adevărată, în luptă... Am venit la ţară, tata a murit... şi am trăit aşa o viaţă singuratică...

— Cîteodată te simţeşti mai bine singur, grăi Maria.

— Cîteodată. Dar cînd se zbat în pustiu gîndurile... şi singurătatea nu ţi-o umple nimic : o idee, o amintire, un sentiment, — te simţeşti foarte trist...

— E adevărat... răspunse Maria, încet.

— Viaţa noastră, a plugarilor, urmă c-un fel de pornire Voinea, e plină : aer, soare, cîmpii. Le simţesc toate acestea cu putere... M-am născut în mijlocul cîmpurilor, am trăit o viaţă în mijlocul lor. Parcă mi s-ar părea ciudat să lipsesc eu dintre casa mea veche şi parcul nostru... M-am trezit cu ele, — am prins rădăcini... Şi cu toate acestea s-ar putea să rămîie singurătate desăvîrşită acolo ; s-ar putea să pribegesc într-o zi. Bătrînul s-a dus ; mama încă din tinereţă a lăsat toate... Astă-noapte m-am trezit, singur şi mîhnit şi m-am gîndit la dînsa.

— A, şi mama dumnitale s-a dus din tinereţă...

Voinea dădu din cap ; se simţea înduioşat ; şi cu toate acestea vorba despre viaţa lui şi despre cei duşi o adusese anume ca să mişte sufletul Mariei.

Tăcură amîndoi. Apoi se întoarseră în loc şi porniră în jurul morii. La deal, pe malul pîrăului, o casă veche, acoperită cu stuh, se ridica. Inaintea casei, un păr bătrîn, c-o coroană uriaşă de frunze şi de rod se înălţa în lumina zilei. Un bătrîn gîrbov, slab şi palid, sta la rădăcina pomului. Privea ţintă înainte cu ochi mici, — parcă se gîndea la ceva.

Se apropiară de el. Bătrînul înălţă fruntea.

— Ce ai, moşule ? eşti bolnav ? întrebă Voinea.

Moşul făcu un semn uşor cu mîna slăbită, un semn de renunţare. Apoi vorbi încet — abia îl auziră :

— Aţi venit într-acoace la noi ? Staţi pe scaunul cela, la umbra părului...

Se apropiară. Bătrînul îndesă palmele în pămînt şi se aşeză mai bine în capul oaselor.

— Dumneavoastră sînteţi nepoţii stăpînului ? a lui domnu Dumbravă ? întrebă bătrînul c-un zîmbet palid.

— Numai eu i-s nepoată, răspunse Maria ; dumnealui nu ; dumnealui e boierul de la Plopeni...

— Aşa-aşa... grăi bătrînul. Apoi să fiţi sănătoşi... Dumneavoastră sînteţi tineri, vă bucuraţi de lumină, da' iaca, eu simţesc că mi-i frig... Şi m-am aşezat şi eu la umbra pomului istuia... Peste vreo trei-patru zile mă duc şi eu...

— De ce, moşule ? zise Voinea, — eu cred că mai ai zile de trăit...

— Numai Cel-de-sus leagă şi desleagă toate... răspunse moşneagul... Iaca, eu stau aici în casa asta de şaizeci de ani... Aici am fost morar. Pe urmă a rămas fecioru-meu... Ilie... Ceilanţi care i-am avut, s-au împrăştiat, au şi ei gospodăriile lor... Zic ei : Hai, tătucă, în sat, îi muri la noi... — Nu ; mie aicea mi-a

fost drag... Ş-apoi eu cred că sub părul ista am să mă sfîrşesc...

C-o mînă cu degete slăbite îşi dădu la o parte de pe frunte cîteva şuviţe albe.

— Vedeţi dumneavoastră părul ista? zise el iar, ridicînd o clipă ochii în sus. Ast' primăvară s-au împlinit patruzeci şi doi de ani... Eram însurăţel — şi morar aici... Şi m-am dus eu cu nevasta la lemne în pădure, într-un rînd. Am încărcat carul. Pe urmă am stat la o margine de poiană ş-am scos o leacă de gustare... Mă uit eu: văd aşa o mlădiţă, era oleacă mai groasă decît un chibrit... Eu zic: Aista-i păr... — Ba parcă-i măr... grăieşte nevasta. — Bine, zic, l-om lua, şi l-om pune dinaintea casei... Îl luăm noi: avea două rădăcioare proaspete, pe sub frunze numai: una în colo, una în colo... L-am luat cu tot cu frunze umede, l-am pus în traistă... Ş-acasă, zic nevestei: Vină şi pune şi tu mîna; amîndoi l-om răsădi, ca să facă rod în toţi anii... Ş-a pus şi ea mîna şi l-am răsădit... Am aşteptat noi trei ani. A rodit cinci pere... Să se coacă, zic. Dac-or fi bune, aşa îl lăs; dac-or fi pădureţe, l-om hultui... Şi nu ştiu ce soi de pere a fost, de unde l-a trimes Dumnezeu, că tare se fac mari şi frumoase — şi parcă-s cu miere la gust... Şi-n toţi anii rodeşte...

Bătrînul iar îşi înălţă ochii spre bolta pomului, apoi privi pe cei doi oaspeţi cu un zîmbet blajin.

— Păcat că nu-s coapte... zise el. Se coc în colo, pe după Sîntilie.

— Apoi om veni şi noi pe-atunci... vorbi Maria.

— Atunci n-am să mai fiu pe lume, răspunse încet bătrînul; da' părul are să rodească, ş-or gusta din el tineri ca dumneavoastră, — şi n-or şti că l-au să-

dit cu dragoste tot doi tineri, aşa cum sînteţi dumneavoastră acum, în floare...

Bătrînul, cu zîmbet încremenit, îşi lăsă capu-n piept.

— Da' baba unde ţi-i, moşule? întrebă Voinea într-un răstimp.

— Ea s-a dus ast' primăvară, pe cînd era părul înflorit... zise bătrînul ridicînd ochii.

Maria se simţi deodată mîhnită; înălţă ochii şi privi spre coroana arborelui; o umbră dulce, plină de ace de lumină, îi juca pe faţă. Voinea o privea de-aproape c-o înfiorare; îi jucau şuviţe de păr în jurul urechiuşelor; simţi o pornire s-o cuprindă de mînă, de mijloc... Dar se stăpîni. Bătrînul parcă aţipise. Porniră cu paşi nesimţiţi mai departe; o pajişte înfloritâ se ridica uşor, în susul pîrăului, şi liniştea părea a creşte.

«Mă iubeşte...» îşi zise Maria privind pe Voinea. Făcu apoi o mişcare iute, trecu pe dinaintea lui şi rupse o margaretă care se legăna deasupra ierburilor.

— A fost tristă povestea bătrînului... zise ea zîmbind şi privindu-l ţintă în ochi.

Voinea făcu o mişcare. Ea îl înţelese. Se gîndi: «Vrea să-mi apuce mîna...» Se opri; ridică floarea şi începu să-i rupă foiţele albe. Se întoarse apoi în loc c-o mişcare graţioasă, îi ceru printr-un gest braţul, şi zise serioasă:

— Să mergem, domnule Voinea, să vedem dacă fierbe borşul bunicului...

Voinea se simţi foarte fericit cînd îi luă braţul, dar avîntul de îndrăzneală îi pierise; căci cochetăria e o floare care seamănă cu trandafirul: are şi spini, şi, după cum se vede, e nelipsită oricărei femei.

XXIV

Jumătatea aceea de zi a fost frumoasă ş-au petrecut-o bine. La un ceas după amiază stăteau încă pe pajişte, sub părul cel bătrîn. Morarul vechi se trăsese în casă la răcoare, moara stătuse şi la lăptoc sunau cristalin numai viţe subţiri de apă ; bulboana se liniştise, îşi mîna neagră apele la vale şi din cînd în cînd pe luciul ei năşteau şuruburi repezi, care se săpau crescînd, ş-apoi scădeau, se mistuiau.

Cîtă vorbă din partea lui Voinea, cîte amintiri de haz din partea bătrînului ! Maria se simţea veselă ca niciodată ; prînzul acela rustic fusese o noutate pentru dînsa ; petrecerea lîngă un om care, ea era încredinţată, o iubea, îi umplea fiinţa de simţiri plăcute. Orice glumă a bătrînului o făcea să rîdă ; apoi, cu ochii umezi, cu obrajii îmbujoraţi, asculta glasul lui Voinea.

Dar în umbra copacului bătrîn aerul deodată începu să fie înăbuşitor şi fierbinte ; apoi prin boltă trecu o înfiorare grăbită, parcă ar fi venit o veste de departe ; frunzele începură a murmura.

— Să ştii că are să ploaie... zise bătrînul Dumbravă, şi se sculă în picioare ; ieşi la limpeziş şi privi spre asfinţit. Dincolo de Moldova, pe depărtaţii codri întunecoşi ai cetăţilor de piatră, se strîngeau în grabă nouri alburii.

— Da, are să ploaie... vorbi el iar, deplin încredinţat.

Se sculară cu părere de rău şi ceilalţi de la locurile lor, priviră şi ei spre zare, — şi Voinea începu să se minuneze de ştiinţa bătrînului. Incă o măgulire ; şi Maria îl privi recunoscătoare.

— Eu, lucrul ista l-am văzut nu ştiu de cîte ori...

vorbi Dumbravă întorcîndu-se spre proprietarul Plopenilor ; fac plugărie de cînd eram de o şchioapă... De şaizeci de ani mă uit la cer, la Moldova, la munţi, cunosc vînturile, le ştiu iuţeala şi rostul... Rar mă înşel.

— Apoi atuncea, domnilor, strigă Maria cu patos, pe cai, în trăsură şi la goană ca o armată învinsă!...

— Fireşte... grăi Dumbravă ; iaca şi vîntul se întăreşte...

Prin păr trecu o scuturătură, o suflare ca de spaimă; răchiţile de la lăptocul morii începură a se îndoi prelung. Bătrînul şi Voinea porniră înainte ; din moară ieşi Ilie cu capul gol, îşi ridică fruntea, privi şi el depărtările, şi parcă trăgea pe nări vîntul.

— Dă, Doamne ! strigă el vesel, şi privi cu bunătate în jurul lui.

Trăsura fu scoasă de sub şopron, fură aduşi şi caii şi cu toţii acuma parcă erau cuprinşi de un fel de înfricoşare. Un tunet vui slab, parcă s-ar fi năruit ceva în tainiţi subpămîntene, departe. Veselia îi cuprinse pe toţi ; Maria se apropie şi potrivi lăvicerele în trăsurică, iar Dumbravă, Panaite şi Voinea lucrau cu grabă la hamuri.

— Sus ! strigă deodată bătrînul, şi puse mîna pe bici.

Voinea dădu mîna Mariei, o ajută să se urce. Bătrînul făcu un pas mare — de-a dreptul la locul lui ; Panaite se azvîrli şi el alături, Culai flăcăuaşul îşi îndesă cu amîndouă mînile pălăria bine în cap ; Voinea se aruncă în şa ; şi în urmă un bici de foc înfăşură zarea ; caii porniră dintrodată, ca şi cum ar fi fost un semnal.

Ploaia îi prinse pe drum. Vîntul conteni deodată, o neclintire desăvîrşită se întinse peste cîmpii ; apoi

în liniște începu să se audă ropotul ploii venind din urmă. Matei Dumbravă luase el hățurile și îndemna caii la galop ; Voinea fugea alăturea cu trăsura ; din cînd în cînd își înturna privirile spre Maria și zîmbea fericit. Deodată ploaia îi ajunse ; întăi cîteva picături mari, rare, apoi o năvală mînioasă de apă.

Le-au trebuit cîteva minute pînă în sat ; porțile casei erau deschise. La intrarea trăsurii, o larmă se ridică în toată gospodăria. Maria rîdea, spăimîntată de ploaie și totuși veselă ; bătrînul Dumbravă striga la argați. Voinea sări de pe cal și se repezi să primească pe Maria. In graba aceea, în ropotul ploii, pe sus o cuprinse, pe sus o purtă doi pași și o puse în cerdac.

— Is udă ca un șoarece... vorbi ea, întinzînd mînile, rotindu-se puțin și privindu-se. Își scutură apoi părul scînteietor și dădu năvală în casă. Intr-o clipă caii fură deshămați, trăsura pusă la adăpost și cei trei bărbați intrară și ei în cerdac.

— Acu un foc în sobă... strigă Dumbravă, și blănițele... ca să ne uscăm... Bună ploaie, oameni buni ! Anul ista dă Dumnezeu ploaia tocmai cînd ne trebuie... Noi cerem : ploaie ! — el învirte de un șurub și ne dă ploaie...

Rîzînd înveseliți, intrară în sufragerie. Acolo, pe cînd se dezbrăcau de surtuce, mătușa Nastasia, aținînd focul, se pregătea să le dezvăluiască o taină. Zîmbea și-și ațintea asupra lor ochii, în răstimpuri.

— Ce-i, Nastasie ? ce s-a mai întîmplat ? ce vrei să ne spui ? vorbi Dumbravă.

— A venit cineva, nînașule... zise bătrîna, ne mai putîndu-se stăpîni. A zis că să nu vă spun dintrodată... să mai las... trăsura a trimes-o la han... și el v-a așteptat... Da-i un om așa de blajin... bun ca pînea caldă... ș-așa de detreabă... și grăiește tare frumos... trebuie să fie omul lui Dumnezeu...

— Cine-i ? Nu ți-a spus cum îl chiamă ?...

— Apoi am înțeles eu ! Nu l-am văzut de mult, da' l-am cunoscut. A îmbătrînit tare. E tatăl duduii...

— Cum ? ginere-meu? strigă bătrînul sărind în sus de pe scaun. Ce caută aici ? Ce voiește ? ce-i trebuie ?...

— Saracul ! zise bătrîna cu mîhnire. Tare pare năcăjit !... Da' ce are domnișorul nostru ? întrebă cu mirare, cu glas schimbat bătrîna, ațintindu-și deodată ochii asupra lui Panaite. Parcă i-i rău...

Cu toții se întoarseră spre băiat. Se ghemuise lîngă sobă, în colțul patului, își cufundase capu-ntre umeri, un tremur ușor îi scutura trupul ; cu ochii mari, lucitori, privea fix înaintea lui, în dușamele.

— Ce-i, Panaite dragă ? ce ai ? întrebă bătrînul cu grijă.

Voinea îi apucă o mînă, i-o cercetă. Era fierbinte, uscată.

— Mă doare capul... zise încet băiatul... Apoi sări în picioare și privi cu mînie către Nastasia :

— De ce l-ai lăsat să intre ? strigă el. De ce i-ai dat drumul ? Nu vreau să-l văd ! nu-mi trebuie să-l văd ! — și parcă era cuprins de un fel de spaimă. Mie mi-i rău... Mă doare capul... adăogi încet, lăsîndu-se la locul lui. Îmi ard ochii... Parcă-mi curge foc prin vine...

— Nastasie ! vorbi Dumbravă. Du-te repede și pregătește patul. Fă-i o ulcică de vin fiert... Nu-l lăsa. Uite-l că tremură... — Apoi apucă pe nepot de mînă. — Du-te și te pune în pat, Panaite... Să stai liniștit, să bei ceva cald, ș-are să-ți facă bine.

Panaite porni supus, dar avu o privire ciudată, piezişă, spre uşa din fund. Era în privirea aceea, pe lîngă tulburarea durerii, ceva fals, ceva din privirea furişată pe care o au unii nebuni.

— Acolo-i ? şopti el zîmbind către bătrînă, şi arătă cu degetul.

— Acolo, drăguţă, acolo... grăi cu compătimire baba Nastasia. E tatăl dumnitale doară...el te-a făcut, el te-a crescut... Şi spunea că-i sînteţi dragi ca ochii din cap...

Panaite nu răspunse, dar avu un rîs înăbuşit, spasmodic şi iar îşi furişă spre uşă privirile.

După ce ieşi, se aşeză la foc pe scaun bătrînul, la locul lui, în faţa lui Voinea, şi grăi cu mîhnire :

— E bolnav băietul...

Un răstimp scurt amîndoi rămaseră tăcuţi privind spre focul care pîlpîia vioi. Stăteau pe scaune de o parte şi de alta a flacărilor, învăluiţi în blăniţi. Amîndoi erau cu ochii plini de gînduri.

— De ce să fi venit ? grăi bătrînul, parcă şi-ar fi vorbit sieşi.

— Cine ştie ! zise Voinea.

— Doar sîntem în proces, frate, răspunse răzăşul tresărind de la locul lui. Dumneata nu ştii ce-a fost între noi, dumneata nu ştii ce om e, cît rău mi-a făcut...

Se opri. Intră Maria, deodată, ca adusă de un vînt primăvăratic. Se schimbase într-o rochie albă. Avea un trandafir de un roşu aproape negru la piept. O frăgezime mare îi umplea faţa, — ca la o floare după ploaie.

— Ce-i ? strigă ea, A venit iarna ? V-aţi aşezat la foc ?...

Voinea-i zîmbi, privind-o lung, cu luminile lucii, înfăşurînd-o cu mărturisiri de dragoste. Dar Maria băgase de samă căutătura neagră a bătrînului, sub sprîncenele încruntate.

— Ce este ? zise ea oprindu-se. Ce s-a întîmplat ?... Unde-i Panaite ?...

— Lui Panaite nu i-i tocmai bine... răspunse bătrînul Dumbravă. S-a dus să se puie în pat... Îi trebuie puţintică hodină...

Maria rămase tăcută şi mîhnită în mijlocul odăii. Obrazu-i păli.

— Mărioară, zise deodată Dumbravă înălţînd fruntea şi întorcîndu-se cu totul spre ea ; ştii cine a venit aici cît am lipsit de-acasă ?... Mi-a spus Nastasia... A venit tatu-tău.

Îşi înălţase sprîncenele ; parcă punea cu ele o întrebare. Obrazul palid al Mariei se umplu de roşaţa sîngelui.

— A venit tata ? întrebă ea cu uimire. De ce ?

— Nici eu nu ştiu... zise bătrînul.

Uşa se deschise încet şi mătuşa Nastasia intră înlăuntru. Se opri, cu căutătura ei blîndă de prietinie.

— L-am pus în pat... ardea... vorbi ea. Poate din pricina ploii... L-a udat pînă la piele.

— Mă duc să-l văd ! zise deodată, cu pornire, Maria.

— Să n-aduc pe boierul care a venit ?... pe tatăl matale ?... întrebă cu blîndeţă bătrîna, uitîndu-se la Maria.

— Spune-i să vie, pofteşte-l aici... vorbi bătrînul Dumbravă cu hotărîre. Mărioară, nu stai şi tu ?...

— Nu ! zise repede, cu teamă parcă, Maria. Mă duc să văd pe frate-meu... Poate a răcit... Are nevoie de îngrijire... Îl ştii cît îi de slab...

Voinea își simți inima străpunsă. Maria se întoarse, ieși, fără să aibă pentru el o căutătură măcar. Rămase tăcut în lumina mohorîtă care intra pe geamuri; privi la fața întunecată a bătrînului; și deodată îl învălui un aer de tristeță.

Bătrîna ieșise și ea. Se auzeau glasuri. Pași sunau în tindă, mai departe, mai aproape. Apoi se întinse tăcere. Un zgomot ușor se auzi la ușa din fund. Cineva apăsa cu fereală, cu întîrziere, clampa. Mișcarea fierului se opri. Trei bătăi ușoare sunară în ușă.

— Intră! strigă c-o pornire de mînie bătrînul Dumbravă.

Și bătrînul și Voinea stăteau cu capetele întoarse. Ușa se crăpă încet, cu mare fereală, — și prin crăpătură deodată intră în lumina scăzută a odăii capul lui cuconu Vasilică Popazu, capul lui încreștit de zîmbet, cu barba rară căruntă, cu gîtul lung în gulerul prea larg, cu cravata dusă către umăr... Ochii capului aceluia se ațintiră deodată spre foc, — apoi priviră pe rînd, pe Voinea și pe bătrîn. Asupra bătrînului Dumbravă se opriră și se umplură de o lumină de mare bunătate.

— Bucuroși de oaspeți? întrebă cuconu Vasilică cu gingășie, cu jumătate de glas. Nu vă supăr?...

Bătrînul tăcea, neclintit.

Cuconu Vasilică Popazu își strecură înlăuntru prin crăpătură întreaga-i făptură naltă și uscată, închise cu grijă ușa în urma lui, — făcu apoi doi pași repezi spre bătrîn și-i apucă cu prietinie mîna.

— Am venit pentru împăcare, și pentru iertare... zise el.

Apoi își întoarse zîmbetul spre Voinea, îi făcu un

semn de prietinie și lui, își înclină și spre el trupul, și iar se întoarse către bătrîn.

Urmă o clipă de tăcere. Vasilică Popazu îndrăzni să se așeze cu mare fereală pe un scaun, își mîngîie barba, își așeză smuncit cravata la locul ei; începu să-și frece după aceea în toate felurile mînile osoase, pe rînd, apoi își pocni degetele. Bătrînul făcu o mișcare; cuconu Vasilică se mișcă și el în scaunul lui și zîmbetul îi crescu pe față. Sta gata parcă să răspundă la orice.

Dar ca la o izbire de vînt ușa dinspre sală se deschise, Maria intră schimbată la față.

Cum dădu cu ochii de Vasilică Popazu se opri scurt, avu o smuncire îndărăt pe spate, parcă i-ar fi dat cineva o lovitură în piept.

— Tata! mumură ea, ca și cum l-ar fi uitat pe Vasilică Popazu. Și strigă cu pornire:

— Panaite e bolnav. Vorbește încet singur, are fierbințeală.

Tăcu. Vasilică Popazu se ridică de la locul lui, întinse spre ea brațele și-i zise cu bunătate nemărginită, cu lacrimi în glas:

— Mărioară dragă... fetița mea... ce mai faci?... Cît de frumoasă te-ai făcut aici, la țară!...

Ea sta neclintită. El o privi o clipă cu uimire, apoi o cuprinse de umeri și îi atinse un obraz cu barba-i țăpoasă. Maria avu o mișcare de milă:

— Sînt bine, tată... Da' mata ce mai faci?

— Eu? începu repede cuconu Vasilică cu un accent tînguios... Eu am îmbătrînit, draga mea, eu am multe năcazuri, și-s trist... inima mea e tristă!

Da... tu foarte bine ai făcut... Ceea ce ai făcut, aprob... Ai făcut bine că l-ai lăsat pe Stahu... Acolo,

la noi, a ajuns scandal... Vorbește lumea de el ca de popă tuns. S-a dat la băutură...

Ochii Mariei se întunecară, simțea un fior greu în suflet la vorbele tatălui său. Vorbele despre Stahu parcă aveau în ele ceva nepotrivit, rușinos.

— Da, drăguță, s-a dat la băutură, și n-ai idee cît de mîhnit am fost eu pentru așa de nepotrivită unire... Da' acu pot să spun : bine ai făcut, dragă... Ai aprobarea mea... Ș-acuma am venit să ne împăcăm... Am venit să mă împac cu socrul, — căci inima mea e foarte tristă !...

Cum se tînguia el cu capul pe-un umăr, cu ochii umezi, bătrînul Dumbravă se întoarse din locul lui și răsuflă o dată adînc.

— Bine, grăi el, foarte bine... Să stăm de vorbă oleacă. Așa. Și tu, Mărioară, ia pe domnul Voinea și mai ședeți de vorbă... Roagă-l să ne ierte, — că avem o leacă de afaceri...

Voinea se sculă de la locul lui mai iute decît ar fi trebuit, deschise ușa, făcu loc Mariei, și ieși și el în urma ei.

XXV

Ieșiră amîndoi tăcuți în cerdac. Ploua acuma mărunt, cu învăluiri de vînt. Ograda era pustie, numai gîștele albe ale gospodăriei băteau din aripi, se ciuguleau, încovoindu-și gîturile lungi în pîrăiașele ploii. Maria era mîhnită ; avea o încrețitură deasupra ochilor ; o chinuia un gînd.

Făcură cîțiva pași alături ; în colțul dinspre asfințit al caselor un nuc bătrîn își lăsa poala pînă pe acoperiș ; ploaia și vîntul fîșîiau în frunzele lui.

— Domnule Voinea, zise deodată Maria și-și ridică ochii spre tovarășul ei ; s-a îmbolnăvit Panaite... Sînt mîhnită din pricina asta...

Voinea se opri.

— Înțeleg, zise el încet ; trebuie să fii mîhnită. Mîne însă are să-i fie bine...

— Nu mă-nțelegi, domnule Voinea, răspunse ea cu un surîs trist, — și nici n-am vorbit destul de lămurit... Frate-meu e bolnav... Și nu-i bolnav de azi, e bolnav de multă vreme. Și va fi și mîni bolnav, și poimîni... Azi numai mi-a adus aminte de datoria mea...

El o privi uimit. N-o înțelegea.

— Dumneata îmi ești prietin, urmă ea, știu că-mi ești prietin... nu zîmbi... prietin bun... Trebuie să mă înțelegi... Viața mea a fost foarte tristă pînă acum... N-a pătruns încă în viața mea o rază adevărată de soare, — și cînd am venit aici, am venit c-o hotărîre: să renunț la toate. Pentru mine, viața aici trebuie să aibă un singur scop : frate-meu, și bunicul... Ei sînt totul pentru mine. Îi iubesc cu toată inima pe-amîndoi ; unu-i bolnav azi, mîni amîndoi vor fi bolnavi... Am hotărît așa : pentru că începutul vieții mele a fost fără noroc, — cel puțin în dragostea și-n jertfa asta pentru ei trebuie să găsesc o mîngîiere...

Voinea voia să vorbească ; îi fugise sîngele din față.

— Nu vorbi, prietine, urmă Maria cu pornire... Dă-mi voie să-ți zic prietin... Lasă-mă să spun tot... Azi am avut clipe de uitare... Nu, nu vorbi, — am avut clipe de uitare... Și-mi pare grozav de rău... Am păcătuit, asta-i vorba ! am păcătuit ! Iartă-mă și dumneata ! Viața mea e închinată aici suferinții... Și

parcă mi-i milă acuma și de ce-am lăsat... Ai auzit... Stahu a căzut așa de jos, — și mi-i milă de el... Asta-i din pricina mea. Mi-i foarte tulburat sufletul. Mă gîndesc că n-am dreptul să sacrific pe nimeni, nici pe el, nici pe aceștia de aici, nu, n-am dreptul... În multe dăți m-am gîndit la asta. M-am hotărît cu desăvîrșire...

Voinea o privea trist; i se umbreau ochii de negură. Îl chinuia ceva lăuntric: voia să ia o hotărîre și stătu o clipă la îndoială; apoi încet, pe nesimțite aproape, cuprinse mîna Mariei.

— Marie... șopti el cu vocea stînsă deodată; dă-mi voie să-ți spun așa... Pîn-acuma pentru mine n-aveai nume... Văd că ai înțeles. De multă vreme am păstrat o taină în suflet; astăzi ai înțeles tot...

Se opri. Maria își lăsa mîna. Se simțea fericită și o durea inima, căci hotărîrea trebuia să-i fie nestrămutată.

— Hotărîrea trebuie să-mi fie nestrămutată... zise ea. Altfel nu se poate.

— Atuncea ce însamnă viața mea? întrebă el cu amărăciune.

— Hotărîrea asta trebuia s-o iau, răspunse Maria. Ceea ce-am simțit azi mă hotărăște și mai mult, căci azi sînt mai nenorocită decît oricînd... Cu toate acestea, altfel nu se poate...

Vorbea repede; glasul ei avea un tremur, parcă izvora dintr-un clocot lăuntric. Și deodată lacrimi îi luciră în ochi. Voinea o văzu așa de frumoasă, așa de mîhnită; sta cu capul puțin plecat pe-un umăr, și trandafirul întunecat părea aproape negru la piept, lîngă fața-i palidă; și glasul ei era așa de hotărît și de pătimaș... Înțelese că trebuia să se oprească;

parcă i s-ar fi pus înainte zidul uriaș al poveștilor. Simțea ceva dureros la inimă și deodată capul începu să-i vîjie... Două vorbe îi rătăceau parcă prin creier: «Nu se poate! nu se poate!» — Și privea cu ochi dureroși către Maria. Ea își trase încet mîna, scoase de la piept trandafirul și i-l întinse:

— Adă-ți aminte de mine din cînd în cînd... șopti ea. Să rămînem prietini.

— Nu se poate! nu se poate! șopti el grăbit. Nu știu ce să spun, nu știu ce să fac, parcă mi-i gol capul... dar spune-mi că nu-i adevărat...

Se opri. Rămase cu trandafirul în mînă. Îl ridică în neștire la obraz; îl mirosi prelung. Apoi fără voie se întoarse după Maria: ea mergea încet către intrarea casei. Nu mai rostiră amîndoi nici un cuvînt. Părea că o ceață de mîhnire plutea între ei.

Intră în sală. Maria deschise o ușă. Făcu un semn ușor lui Voinea. Intrară. Panaite sta pe divanul din fund, sub pături, culcat pe spate, cu ochii închiși. Răsufla grăbit. Aproape fără să-și dea socoteală, Voinea se lăsă pe-un scaun, în penumbra unui colț și iar mirosi prelung trandafirul.

Maria se apropie cu pași nesimțiți de patul bolnavului. Îi puse mîna pe frunte. Chiar în clipa aceea Panaite deschise ochii și zîmbi. Scoase de sub pătură brațele, îi cuprinse mîna, pe frunte, o ținu așa puțin, apoi o coborî pe buze, o întoarse și o sărută apăsat și lung.

— Mă gîndeam la tine... zise el încet... Știi cînd îți vorbeam de mama noastră, acu cîteva seri...

Se opri o clipă; îi luceau ochii bolnavi.

— Chiar voiam în clipa asta să te văd... Mai stă aici? ori se duce?...

— Cine, dragul meu ?

— El... şopti Panaite, fugind cu ochii spre părete.

— Trebuie să plece în astă sară... n-are de ce şedea... A venit să se împace cu bunicul...

— Bine, zise încet bolnavul, şi-şi aplecă genele.

După un răstimp strînse mîna Mariei, — şi ridică ochii cu stranii priviri.

— Surioară, zise el, încet, sărută-mă, poate nu ne mai vedem...

Şi începu a rîde încetinel. Maria se plecă şi-l sărută. — Bolnavul oftă, apoi rămase cu ochii aţintiţi în bagdadie : parcă urmărea ceva, umbrele unui vis. Pe urmă pleoapele se închiseră.

— De-acu azi să nu mă mai tulbure nimeni...

Vorbele acestea le rosti limpede. O clipită mai luciră luminile între pleoape, spre Maria. Se întoarse apoi brusc cu faţa la părete.

Se sculă de la locul lui şi Voinea. Ieşiră. O lumină gălbie plutea în sală. Din fund, din sufragerie, răzbătea ameninţător glasul bătrînului. Conteni într-o vreme şi glasul, — şi se făcu tăcere.

— Adio ! rosti deodată, cu hotărîre, Maria. Du-te...

Voinea o privi rătăcit : parcă i-ar fi rostit cineva osînda morţii. Nimic nu mai era viu parcă în el. Cugetul şi viaţa se opriseră.

Nu zise nici un cuvînt ; se întoarse în loc, ieşi cu capul gol afară să-şi caute calul, să-i puie şaua, să plece...

O bucurie ciudată umplu toată fiinţa Mariei şi îi venea să plîngă ; unde încropite îi pătrundeau în toate fibrele trupului. Avu întăi gîndul să-l strige, să-l cheme, — pe urmă învinse pornirea aceasta ; ridică capul şi se îndreptă grăbită spre sufragerie.

XXVI

Între bătrînul Dumbravă şi cuconu Vasilică Popazu vorba pornise greu ; bătrînul sta aspru în scaunul lui, la foc, şi răspundea numai îndesat la vorbele dulci ale ginere-său.

— Tată, zicea Popazu şi-şi mlădia gîtul spre bătrîn... dă-mi voie să-ţi zic tot aşa... aşa cum îţi spuneam odată... Ce-i în cugetul meu, ştie Cel-de-sus... cîtă dragoste pentru toţi ai mei, pentru dumneata... eu totdeauna am avut aşa o tragere de inimă către dumneata... chiar de cînd trăia răposata Aglăiţa...

— Nu mai vorbi de copilul meu... gemu bătrînul, încruntat, cu barba-n piept.

— De ce să nu vorbesc ? răspunse Popazu lăcrimos, şi-şi plecă pe-un umăr capul, dacă inima mea e aşa făcută, nu pot s-o uit... n-am s-o uit niciodată.

— Hm !...

La mormăitul bătrînului, Popazu îşi trase mai aproape scaunul.

— De ce ? de ce mă priveşti aşa, cu neîncredere ?... Multe am greşit şi eu... e adevărat. Dar aşa-i omul, supus greşalelor... Şi creştini sîntem : trebuie să iertăm... Eu pentru asta am venit, să cer iertare...

Bătrînul tăcea. Cuconu Vasilică îşi trase dinspre umăr cravata, apoi îşi frecă, cu ochii la bătrîn, barba rară şi ţăpoasă.

Matei Dumbravă îşi întoarse privirile şi văzu cum luceau lacrimi în ochii lui Popazu, lacrimi adevărate de pocăinţă ; şi obrazu-i era încreţit, parcă avea pe el săpături de tristeţă.

— Of ! ginere, ginere !... oftă el. De cîte ori nu te-ai uitat aşa la mine... au trecut ani de-atuncea... de cîte ori nu ţi-a stat aşa încreţit obrazul... Ştii, cînd a venit,

în anul întâi acasă, Aglăiţa... copiii aceştia nici nu erau născuţi... Şi nu voia să se mai întoarcă la tîrg. Şi plîngea pe umărul maică-sa şi se zbătea inima într-însa... că nu mai vrea... că nu mai vrea să trăiască cu barbatu-său, cu dumneata... Tot aşa veneai în vremea aceea, stăteai cu capul pe-un umăr, cu obrazul încreţit, şi lăcrămai...

— Mi-a fost dragă... suspină Popazu... s-am suferit şi eu multe... am suferit destul.

— Şi de multe ori te-am iertat... urmă Dumbravă ca şi cum nici n-ar fi auzit răspunsul lui cuconu Vasilică.

— Ştiu că eşti bun... ştiu că ai suflet creştinesc... Se grăbi cu vorba ginerele. M-ai iertat de multe ori... Am greşit şi eu, nu pot să spun că n-am greşit. Aşa-i omul, supus greşalelor. De aceea am venit: să mă mai ierţi o dată: de azi înainte nu-ţi voi mai greşi cu nimica; mi-a cărunţit barba, am copii mari. Tocmai acuma, cînd vîrstele ni se apropie, să trăim în zavistie şi prigonire!... Nici n-ai idee, tată, ce rău mi-a făcut mie procesul acela... Parcă s-a dărîmat pe mine cerul... Un proces între neamuri... mîhnicios lucru, grozav lucru!... Vorbeşte lumea de noi... «Uite, se judecă!...» Şi ne arată cu degetul. Cum se poate una ca asta? Cum să se judece doi oameni cumsecade? Crede-mă, crede ce-ţi spun eu! Nu trebuie să ne mai judecăm. Uită dumneata, uit şi eu, să uităm, să lăsăm toate la o parte, să ne împăcăm... aşa fac creştinii adevăraţi...

Bătrînul începu să rîdă încet, din gîtlej, fără veselie.

— Aha! ha! procesul... casele... Ba ne judecăm... eu de asta nu mă feresc... fiecare cu dreptul lui... şi ochii răzăşului se întoarseră aspri către tîrgovăţ.

— Să ne judecăm... să ne judecăm... scînci cuconu Vasilică... De ce să ne judecăm? de ce nu ţi-i milă de mine? Ascultă, trebuie să-ţi spun tot. Eu acasă, acuma, nu mai am zi de hodină, crede-mă... Nevasta asta a mea ţine grozav de mult... casele şi casele... Cum să dăm noi casele, cum să ne ducem noi din casele acestea?... că le-am apărat, le-am îngrijit atîta amar de vreme... şi cînd s-a măritat Mărioara, aşa a fost vorba, ca să renunţe la case... I-am spus: casele-s ale tale... Nu, tată, nu, zice, mie nu-mi trebuiesc case. A spus cu gura ei... aşa a spus ea... Ş-acuma cum să ne alungi dumneata?... Ştiu că ai să cîştigi... ştiu, căci ai dreptate... Dar am venit să te rog, nu ne lăsa pe drumuri. Mai am două copile... Zestre n-am pentru ele, nimica n-am, căci eu sînt om sarac... am cheltuit cu Mărioara, am cheltuit cu multe... De cînd s-a dus biata Aglăiţă, toate s-au părăduit, toate parcă s-au dus, luate de o apă... — Noi le-am apărat, noi le-am îngrijit... sfîrşi suspinînd cuconu Vasilică, şi-i scăzu glasul; parcă-l înfricoşa privirea neclintită a bătrînului.

Matei Dumbravă lăsă să cadă, după glăsuirea tînguioasă a ginere-său, o tăcere de ghiaţă.

— Voi le-aţi apărat, voi le-aţi îngrijit... vorbi el apoi aspru. Dar cu mînile cui au fost clădite? ce mîni bătătorite au lucrat la ele? ha? Spune! Şi-n noaptea Învierii, îţi aduci aminte?...

Popazu plecă umilit fruntea; pieptul lui Dumbravă se umflă de mînie.

— Îţi aduci aminte... în noaptea Învierii?... Ţi-a venit copilul, din lume... copilul bătut şi horopsit de tine... A venit din pustii locuri... Sta cu făclia în mînă, îţi cerea milă şi adăpost şi tu l-ai lovit în obraz şi

l-ai alungat... Și pe noi ne-ai alungat ; din casa mea, pe mine, pe copilă, ne-ai alungat !... Te-ai ridicat, ai urlat la noi ; atuncea ți-ai dat pe față sufletul !...

— De ce ? de ce grăiești așa ? scînci cu umilință cuconu Vasilică... Am venit să-ți cer iertare !...

Urmă iar o tăcere grea. Ușa se deschise și intră Maria ; fața ei părea mai palidă în scăderea luminii. Popazu îndreptă îndată spre ea ochii rugători ; îndreptă spre ea brațele, parcă i-ar fi cerut ajutor la un înec. Și deodată se simți și Maria spăimîntată, și Popazu se făcu mic și își îndesă capu-ntre umeri, — căci bătrînul Dumbravă nu mai putu răbda, izbucni într-o mînie formidabilă :

— Iertare ? ai venit să ceri iertare ? Ai venit să ceri iertare de la moșneagul căruia i-ai nenorocit copila și copiii copilei lui ?... Ai venit să ceri iertare de la țăran ? Ai venit să ceri iertare de la cel de care ți-ai bătut joc și l-ai purtat ani pe degete ?... Tu ai fost otrava care ne-a înveninat : mi-a murit un copil, mi s-au nenorocit ș-aceștilalți doi, mi-a murit bătrîna din pricina veninului tău... Mi-ai luat copila, spurcatule, ș-ai dus-o în tîrgul vostru ! Mi-ai vîndut nepoata, ticălosule, unui alt învechit în rele ! ș-acu vii să ceri iertare ? Să-ți las casele !... Te ucide lăcomia ; n-ai mai vrea să lași din ghiare, ce-ai apucat odată... Du-te, ieși de-aici, du-te în tîrgul tău, — să le detune mai bine Cel-de-sus casele celea, decît să fie ale tale !... Du-te, că destul te-am răbdat !...

Bătrînul gîfîia și fulgera cu ochii ; mînile lui puternice parcă se pregăteau de-o luptă.

— Nu mă zdrobi, fie-ți milă, fie-ți milă, scînci cuconu Vasilică și se plecă spre pămînt, parcă făcea o metanie...

— Du-te, pleacă ! răcni bătrînul, du-te între cei cu care ai înșelat, ș-ai răpit, între toți primarii tăi și consilierii tăi ! Să ieși din casa asta, să ieși din cealaltă, am să te urmăresc pînă în pînzele albe, are să-mi dea Dumnezeu putere, și n-am să te las... A venit ziua socotelii !...

Cuconu Vasilică se înfricoșase peste măsură ; umbla plecat din șele, căutînd parcă un loc de ieșire ; începu să zgrepțene ușorii, găsi clampa, ieși pe ușă strecurîndu-se ; în sală întoarse capul : se aștepta să-l urmărească moșneagul. Dar nu-l urmărea decît Maria.

— Tată... chemă ea cu glas îndurerat, și parcă i se părea ciudată chemarea aceasta, parcă cel ce fugea înaintea ei era un străin.

Cuconu Vasilică Popazu n-o auzea. Își îndesă pălăria în cap pînă la urechi ; luă din cuier cu mîni tremurătoare și cortelul, ș-un pardesiu vechi, — și trecu glonte prin ogradă, cu gîtul întins înainte. Mătușa Nastasia ieșise din bucătărie, și-l privea uimită, cu mînile subpuse. Cînd îl văzu ieșind așa de spăimîntat pe portiță, clătină cu milă din cap...

— Saracul, tare pare om bun și detreabă... ce-a fi avînd bătrînul cu el ?... și-și duse gînditoare mîna la gură.

Iar Maria se oprise în cerdac ; privi după tatăl său pînă ce-l pierdu din ochi ; privi înspre grajduri, își închipui că și Voinea a plecat ; și se întoarse cu pași înceți. Intră în odăița ei. Se lăsă pe patu-i moale. Ascultă o vreme vîntul care fîșîia în copaci și șuiera pe sub streșina casei, — și o cuprinse deodată o amărăciune nemărginită. Se întoarse cu fața în jos, cu obrazul în palme și începu să plîngă.

XXVII

Iar în vremea asta cuconu Vasilică Popazu scrîşnea, galben ca fierea de mînie, şi grăbea către hanul din mijlocul satului. Ploaia contenise; un vînt încărcat de umezeală bătea tare şi-i răsfrîngea în laturi pulpanele pardesiului, ş-atunci parcă fîlfîiau două aripi întunecate de liliac. Incepea să scadă lumina, luciri triste se strecurau ca printr-o sită fumurie.

Cînd ajunse la han, clădire scundă şi veche de piatră, găsi pe Iucăl birjarul la o măsuţă, în lumina mohorîtă, c-un pahar de vin dinainte, c-o jumătate de pîne şi cîteva cepe. Minca gînditor şi trist, încovoiat din şele. Hangiul, domnul Neculai Pintilie, venetic în sat la Adîncata, sta după tejghea şi clipocea de somn. Din cînd în cînd îşi aţintea spre uşă ochii mici plini de şiretenie; părul negru îi era tuns scurt şi dumnealui îl purta în sus ca o perie, ca la tîrg. Asta-l făcea să se bucure de mai multă stimă în sat, cel puţin aşa spunea dumnealui.

— Salut, cucoane, vorbi el, văzînd că intră cuconu Vasilică.

— Bună ziua, bună ziua! răspunse grăbit Popazu. Hai, Iucăl, hai să mergem că ne apucă noaptea!...

— Aţi isprăvit aşa degrabă? întrebă cu voce trăgănată birjarul. Eu am socotit că stăm aici pe noapte... Are să fie greu drumul după ploaia asta...

— Nu stau, am isprăvit toate cu bine, şi trebuie să mă duc acasă... Am afaceri; neapărat trebuie să plec...

Domnul Neculai se sprijini în podul palmelor în tejghea şi se înălţă încet de la locul lui.

— Da' dumneavoastră, cucoane, plecaţi aşa la

drum? Nu luaţi nimica? aşa, o gustare, o leacă de vin... Avem un vin foarte bun.

— Nu, mulţămesc, răspunse cu bunătate cuconu Vasilică Popazu. Am luat gustare, unde am fost... Acu să-mi dai şi degeaba, nu pot să mînînc. Aşa-i firea mea... Iţi mulţămesc... cum e numele dumnitale?

— Neculai Pintilie, cucoane...

— Iţi mulţămesc foarte mult, domnule Pintilie, dar, cum îţi spun, nu pot lua nimic. Iucăl, adăogi cuconu Vasilică, întorcîndu-se spre birjar; să nu întîrziem... Pune repede caii, te rog grăbeşte-te...

Iucăl rînji cu prietinie încreţindu-şi buza de sus cu mustaţa roşie tuşinată, îşi strînse cepele şi pînea, bău vinul, apoi îşi trase pe mînici mantaua veche, cărămizie.

— Lasă, cucoane, n-ai grijă, vorbi el rar. Mergem noi. Dar eu socoteam să mai hodinesc caii...

— Dacă am isprăvit orice afacere, de ce să stau? vorbi cuconu Vasilică, şi zîmbi prietinos către hangiu.

— Sigur! răspunse foarte încredinţat domnul Neculai. Şi se vedea bine că era încîntat că stă de vorbă c-un boier de la Săveni. «Tare detreabă... are o inimă nobilă...» se gîndea el privind pe cuconu Vasilică; şi-l ierta cu dragă inimă că n-a gustat din oţetul pe care dumnealui îl vindea ca un vin de calitatea întăia.

— Da' mă rog, cu cine aţi avut afacere în comuna noastră?... întrebă el şi parcă cerca să imiteze glasul şi mişcările boierului de la Săveni. Aţi avut vreo afacere la primărie?

— Nu, n-am avut afacere la primărie, răspunse zîmbind cuconu Vasilică.

— Atunci aţi avut afacere cu vreo persoană din localitate...

— Da, într-adevăr, așa este... și Popazu dădu din cap.

— Și cu cine mă rog?... cred că nu vă supărați, cucoane...

— A, nu, de ce? dimpotrivă... Am avut o afacere importantă cu bătrînul Matei Dumbravă.

— Da, da, înțeleg, vorbi hangiul dînd din cap, înțeleg... Ș-ați isprăvit... Apoi dumnealui e om căruia nu-i place întîrziere... Știi: ori, ori... De aceea ați isprăvit repede... Domnul Matei Dumbravă... da, da...

Și hangiul, prea vesel, dădea din cap.

— A! e un om foarte cumsecade... răspunse cuconu Vasilică, și rămase gînditor.

Hangiul păstră tăcere un timp, apoi își înclină capul pe-un umăr. Începu iar tainic:

— Are doi nepoți aici... Unul, băietul, e bolnav... Da' fata... am auzit că se divorțează... cred c-ați văzut-o... frumoasă femeie... foarte frumoasă... Cred c-ați văzut-o...

— Da... răspunse cuconu Vasilică, am văzut-o...

— Este la mijloc ceva... îndrăzni hangiul, și mai tainic. Dumneavoastră n-aveți de unde ști... Nu se desparte ea așa de florile mărului... Este cineva la mijloc...

— Da, da, știu... grăi repede cuconu Vasilică, știu... Gata ești, Iucăl?... Cred că n-a fi chiar așa de rău drumul după ploaie. Știi, aș fi mîhnit dacă aș întîrzia... Gata? Bine... Rămîi cu bine, domnule Pintilie!... Îți doresc prosperitate...

— Foarte mulțămim, cucoane, respectele mele! grăi Pintilie ieșind de după tejghea... Voiaj bun!...

Cuconu Vasilică Popazu se grăbea zîmbind. Se cățără repede în trăsura lui Iucăl, făcu un semn de prietinie lui Neculai hangiul și plecă fără să afle taina pe care voia să i-o împărtășească noua sa cunoștință.

Dar cu toată graba pe care o dorea cuconu Vasilică Popazu, cînd ieșiră din sat, se întuneca. Cei doi cai mergeau domol și trăsura hîrșcîia și-și înfunda roatele în prundișul muiat. Iucăl, învălit în mantaua lui, își învîrtea numai iușca pe deasupra capului și îndemna moale.

— Da' de ce nu mîi cum se cuvine, Iucăl? întrebă într-o vreme cuconu Vasilică.

— Cucoane, răspunse ovreiul încreținduși obrazul ars de vînturi, mi-i milă de dînșii... Cu dînșii mă hrănesc... Dacă i-oi bate și i-oi omorî, cu ce rămîn? cu o casă de copii și cu nevasta?... Cu șapte guri flămînde?... În ziua de azi nu mai sînt caii ieftini ca altădată...

— Bine, dar să nu întîrziem și să rătăcim drumul...

— Cum să întîrziem?... eu cunosc drumul Adîncatei de patruzeci de ani, cucoane Vasilică... Eu veneam aici cînd eram tînăr și cumpăram cai... Am cumpărat o dată o pereche de roibi de la domnul Dumbravă, socrul dumneavoastră... Da' cai au fost... Am dat pe ei cincizeci de galbini, dar au făcut... Atuncea l-am cunoscut eu pe domnu Matei: om de treabă, om de cuvînt... La dînsul vorba-i sfîntă. Au venit alții după mine și i-au dat cincizeci și cinci de galbini... El: — Nu! am luat arvună de la Iucăl, o vorbă am!... Așa om, cucoane Vasilică... — Hm! Și parcă Neculai hangiul nu știa că bătrînu-i socru dumnitale, cucoane Vasilică?... Da, așa, în ziua de azi au ajuns țăranii mai șireți decît noi... Trebuie să învățăm noi de la dînșii.

Vasilică Popazu nu mai răspunse. Își ridică în sus gulerul pardesiului și-și îndesă mai bine pălăria tare

în cap. Sufletul i se umpluse de grea amărăciune și numele care-i tot suna la urechi nu mai voia să-l audă. Parcă prin toți porii lui răsufla ura : căci el se umilise, se plecase, se tîrîse pe jos și bătrînul îl lovise cu piciorul ca pe un cîne. De la nimenea, însoțit de laude, nu mai voia să audă numele acela ; ci numai în sufletul lui voia să-l ție, zugrăvit cu sînge și venin parcă, pînă în ziua cînd va putea și el lovi. Cum ? Viitorul îi apărea neguros, ca și sara care-l împresura ; însă ca un puls îi bătea în tîmple, în piept, simțirea aceea chinuită și nedeslușită, nădejdea răzbunării.

Și icoane apocaliptice, ca subt un cer roș de sînge, ca la judecata din urmă, îi apăreau : bătrînul zvîrcolindu-se nevolnic la picioarele lui și el înțepîndu-i ochii cu vîrful cuțitului, ori o zvîrcolire fără sfîrșit, cu scrîșniri și blăsteme în arsura grozavă a unui venin... Sta cu ochii ațintiți și visa : căci sub pielea lui palidă și uscată curgea un sînge aprig.

Trăsura se opri. Birjarul întoarse capul peste umăr:

— Ce spui mata, cucoane Vasilică ?... Parcă vorbești singur...

— Nu, nu-i nimic, răspunse Popazu tresărind. Mă uit că-i întuneric și bate vîntul, ș-acuși începe și pădurea...

— Acu suim la deal, cucoane Vasilică, vorbi Iucă ! cu glas rugător ; ar trebui să mai cruțăm caii... Ar fi bine să ne dăm pe jos... Coasta-i tare repede... Altfel trebuie să stăm pe loc și nu mai ajungem în vîrf niciodată...

Cuconu Vasilică stătu puțin la îndoială, apoi văzu că n-are încotro. Iucăl sărise de pe capră și aștepta. Se dădu și el jos, nemulțămit, — și îndată birjarul,

c-un răcnet grozav, își îndemnă tovarășii : — Hio !... Și trăsura, smuncită, porni repede la deal.

Cuconu Vasilică se dădu către marginea drumului și începu a sui dealul. Sus, pădurea se desfăcea ca două aripi negre, prin întunecimea serii. O privi o clipă, pe urmă iar căzu pe gînduri, cu fruntea aplecată. Dădu într-o vreme de un parmaclîc. Începu să se sprijine de el. Își aruncă și ochii dincolo de stavila aceea de lemn : o întunecime adîncă se deschidea dedesubt, — și undeva, în fund, o apă crescută vuia năprasnic. Cuconu Vasilică se trase fără voie către mijlocul drumului. Apoi într-un răstimp se opri. Pădurea era aproape. Trăsura stătuse ; clopotele de la cai nu mai sunau ; Iucăl grăia cu cineva. Privi înainte cu luare-aminte. Cunoscu pe Iucăl ; văzu și umbra neagră a unui drumeț. Ascultă :

— Incotro mergi ? întreba ovreiul.

Omul răspunse slab ; vîntul îi învăluia glasul :

— Mă duc și eu pînă la Săveni...

— Apoi și eu tot la Săveni merg... duc pe-un boier... strigă Iucăl... Iaca suie și el la deal... Dacă dai ceva, te duc pînă la tîrg... Da' mai întăi du-te și cere voie de la boier... Il chiamă cuconu Vasilică... Cere voie să stai pe capră, lîngă mine...

— Hm, poftim ! mormăi cuconu Vasilică, cu nemulțămire.

Și trăsura, la răcnetul lui Iucăl, porni iar spre vîrful dealului, în sunetele clopotelor, iar omul se plecă puțin, privi prin întunecime la vale, apoi se dădu la o parte, la marginea drumului. Cuconu Vasilică grăbi puțin pasul. Se apropie. Deosebi bine pe omul care-l aștepta : o ființă slabă învălită într-un suman, c-o pălărie pleoștită lăsată pe ochi. Cuconu Vasilică privi spre picioare : «E desculț...»

— Ce vrei? întrebă el.

Omul se apropie un pas; își plecă capul; îl privi cu luare-aminte. Îi luceau ochii.

— Vrei să te iau pe capră? întrebă aspru cuconu Vasilică.

Dar necunoscutul avu deodată o săritură de fiară. Vasilică Popazu îi auzi icnitura. Se simți cuprins de gît ca-ntr-un cleşte. Voi să strige; nu putea, horcăia numai. Se încordă în picioare, repezi braţele înainte, braţe cu pumni osoşi; lovi pe om în cap, în piept, o dată, de două ori; simţi că a izvorît sînge cald sub loviturile lui. Incepu să se scuture cu putere. Dar deodată o spaimă supraomenească îi îngheţă sîngele în vine. Mînile care-l cuprinseseră nu se mai deslipeau, ci strîngeau încet, ca o minghinea; şi cel ce strîngea tăcea sub lovituri; tăcea şi se trăgea încet, pas cu pas, spre parmaclîc... Grozava apropiere a morţii o simţi cuconu Vasilică în toate mădularele. Mai încercă o dată să se tragă înapoi, să lovească: dar mînile-l zugrumau şi-l trăgeau fără oprire, fără grabă. Puterile-i pieriră; căzu în genunchi; se prăbuşi asupra lui şi celălalt, îl cuprinse fulgerător cu braţele, şi amîndoi se năruiră pe sub parmaclîc, în Rîpa lui Vodă.

. . . . . .

Sus, în vîrful dealului, tăcură clopotele o vreme. Birja lui Iucăl aştepta. Vîntul aducea din cînd în cînd îngînările arămii, cînd caii scuturau capetele. Apoi birjarul, neliniştit, începu a-şi chema muşteriul:

— Coane Vasilică! coane Vasilică!...

Din vale nu-i răspundea nimeni. După răcnetele lui, rămînea stăpîn freamătul pădurii. Şi glasul lui Iucăl începu a tremura cu neliniște, chemînd, din ce în ce mai schimbat. Apoi clopotele prinseră a suna iar;

trăsura cobora la vale acum, la pas. Cum trecea pe lîngă parmaclîcul de deasupra Rîpei lui Vodă, birjarului îi sclipi deodată în minte bănuiala grozavă. Se ridică în picioare, dădu bice cailor şi porni la vale ca o furtună. Se opri o vreme, cercetînd cu ochii, apoi iar porni.

Prin sat caii alergau la goană, clopotele şi pocniturile de bici deşteptau cînii. În faţa luminilor hanului, birja se opri. Glasul lui Iucăl începu să cheme spăimîntat:

— Domnule Neculai! ieşi afară, domnule Neculai...

Şi după schimbul grăbit de vorbe, hangiul sări în trăsură şi caii începură să alerge spre primărie. Acolo nu era decît vătăjelul. Caii întoarseră în loc şi prinseră iar a alerga. Se opri la poarta caselor bătrînului Matei Dumbravă.

Acolo săriră cînii hămăind; ieşi mătuşa Nastasia răcnind la cîni şi alungîndu-i c-un măturoi.

Şi apărîndu-se cu biciul şi cu ciomagul, Iucăl şi hangiul pătrunseră într-o larmă nemaipomenită pînă la cerdacul caselor. Lumini scăpărară prin geamuri. Umbra albă a bătrînului se arătă după un răstimp în prag. Cu lumînarea într-o mînă şi cu cartea în altă mînă, ieşi din fundul odăiţii şi Maria, îmbrăcată încă în rochia ei albă.

— Ce este, măi? ce s-a întîmplat? răcni bătrînul.

Şi prin lătrăturile întărîtate ale cînilor, pătrunse glasul lui Neculai Pintilie:

— Domnule Matei! pe boierul cela care a fost azi la dumneata, ginerele dumnitale, l-a omorît un om la marginea pădurii; l-a zvîrlit în Rîpa lui Vodă...

— Ce spui? Nu se poate! răcni bătrînul Dumbravă.

Iar Maria, cu lumina ei, rămase o clipă dreaptă și mută îndărătul bătrînului. Apoi parc-un gînd ar fi cutremurat-o. Începu a clipi din ochi. Se întoarse, fără să-și dea sama, făcu doi pași, se izbi de ușa odăiții lui Panaite, intră înlăuntru. — Plimbă cîteva clipe lumina în juru-i. Păturile erau răvășite; straiele lipseau; fereastra care da în grădină era deschisă. Ca într-o fulgerare își aduse aminte de tot ce era neliniște și negură în fratele ei; parcă i se surpă năprasnic pămîntul de sub picioare; o bătaie năvalnică îi zvîrli în sus inima și i-o învălui să i-o rupă; slobozi un țipăt spăimîntat, prelung, ascuțit, — și căzu cu fața în jos, cu mînile întinse înainte.

XXVIII

Săveni, 3 august 189...

Draga mea Marie! bine că te-a învrednicit Dumnezeu să te ridici din pat și să faci doi pași prin odaie. Așa ai putut pune mîna pe condei, ș-am mai aflat două-trei vești de la tine. De cîte ori am scris! — ți-am scris și ție, am scris și bătrînului... Nu venea de-acolo nici un răspuns; parcă se prefăcuse retragerea ceea a ta într-un țintirim.

In adevăr, greu ai fost bolnavă; înțeleg, după cîte-mi spui, că ai fost atinsă de vîntul cel de ghiață... A fost cumplită izbitura. Mi-a scris și bătrînul, bunicul tău, două pagini de slove mari, în care îmi arată cum au fost găsiți tatăl cu fiul îmbrățișați, zdrobiți și sîngerați, aproape de necunoscut, în fundul unei prăpăstii; cum le-a făcut el o înmormîntare creștinească, și cît îi era lui de amărît sufletul la margi-

nea gropii aceleia, căci se gîndea că un copil i-a mai rămas, ș-acela se zbate în patul suferinții. Dar însfîrșit ai scăpat; umbli azi albă și slăbită prin odăița ta. pe lîngă cărțile tale; mîni iar îți vor înflori obrajii, căci tinerețea se răzbună, și vei vedea cît de repede ai să te înzdrăvenești. Ba încă tinerețea ta, după suferință, va avea o nouă izbucnire.

Bătrînul îmi vorbește de niște doctori care te-au cercetat din cînd în cînd în suferința ta. Unu-i bătrînul doctor Leonte, pe care-l cunoaștem noi: are un nas mare și roș și niște ochelari cercuiți cu aur, și e foarte vesel și foarte bun; pacat că tu nu puteai nici să-l vezi, nici să-l auzi, cît erai toropită de boală. Al doilea doctor, nu-l cunosc bine. Zice că venea numai să te vadă, cu mare taină, cu mare fereală. Probabil că și el era bolnav și vederea ta era o doctorie pentru el. Îl chiamă pe acesta Iorgu Voinea. In scrisoarea ta faci o ușoară aluzie la el: iar renunți la toate, după cum ai mai renunțat și pari foarte jalnică și foarte hotărîtă să devii o schivnică tînără și frumoasă.

Lucrul acesta mă indignează; asta nu se poate! Intăi mă indignez, pe urmă mă liniștesc și iar zic: asta nu se poate. Se vor ridica toate împotriva hotărîrii aceștia.

Draga mea, un singur bine avem și noi în viața aceasta tristă: că gîndul morții nu stăruiește în noi; că sufletul poate să se bucure de viață după cele mai cumplite dureri. Oricît de mîhnite ar fi accentele tale, adă-ți aminte că florile de pe morminte au în ele ceva deosebit de trist și dulce, ca și amorurile de tragedie.

Ți-aș vorbi acum ceva și despre tîrgul nostru, dacă aș avea ce. Nu prea sînt în curent cu cele ce s-au petrecut; abia m-am întors de la Slănic, unde am fost

să fac niște băi, care, după cum se cuvenea, nu mi-au folosit. In schimb am auzit muzică, am văzut baluri și excursii; n-ai idee cît îs de sănătoși și veseli bolnavii de-acolo. Ceva spăimîntător! Dacă aș fi ce eram acum douăzeci de ani, i-aș mai înțelege; acum însă simt că devin moralist. Aș fi vrut să zic pedagog; însă totdeauna la vorba asta îmi vine în minte un om urît foc, cu nasul mare.

Au fost ș-aici, firește, dureri și năcazuri ca oriunde: îți închipui.

In ceea ce privește partea gazetărească, îți dau de știre că una dintre prietinile mele (numele nu ți-l spun), a căutat să lege o mică intrigă cu domnul general Hrisanti. Obîrșia acestui rîușor de dragoste este în munții Slănicului; barca lor ușoară a plutit pînă aci în Săveni, unde, din nenorocire, s-a lovit de o stîncă, adică de nefericita care îți scrie aceste rînduri... Ah! draga mea, am făcut un scandal leului meu, un scandal nemaipomenit. A ieșit opărit și scăzut și stă acum într-un colț, pe cînd îți scriu eu aceste rînduri, stă, aș putea zice, cu botul pe labe. Iar pe buna mea prietină o aștept; trebuie să-mi facă o vizită, și n-ai idee ce blîndă și prietinoasă voi fi cu dînsa — pe cînd generalul Hrisanti va ofta în tăcere, ca după o bătălie pierdută...

. . . . . .

XXIX

Adîncata, 6 august 189...

Iubită prietină! Acuma, după ce m-am întors la lume, după ce mi-am dat samă că mai am de suferit, — scrisoarea ta mi-a adus un zîmbet pe față. Mai

ales partea gazetărească, începînd de la înfrîngerea generalului pînă la sfîrșit, cu toate năcazurile și bucuriile Săvenilor, m-a interesat: sînt răsunete dintr-o lume pe care aproape o uitasem.

Mă întremez mai repede decît socoteam; oglinda începe a-mi arăta două pete rumene în obraji, mai ales după păhărelul de vin armaș, pe care bunicul mi-l dă cu o exactitate de ceasornic.

— Doctoria asta e mai bună decît toate drăciile spițerilor... zice el, și-i bucuros tare că mă vede reînviind.

A îndurat și lovitura aceasta bătrînul. Un vînt năprasnic l-a zguduit și l-a mai încovoiat o dată; acuma iar s-a ridicat. I-s ochii mai adînci și fruntea mai brăzdată, — dar e același bunic. Și parcă a găsit în sufletul lui înduioșări nouă; parcă-l văd mai blajin și mai bun acuma, dacă se poate să fi fost vreodată mai puțin blajin și mai puțin bun. Așa fel se poartă cu mine, așa îmi intră în toate voile, așa mă privește așteptînd un gest, o mișcare a ochilor, — parcă se teme să nu mă piardă. Eu îi sînt singurul urmaș: spre mine strînge el toată dragostea. Cîteodată parcă mi-i milă de dînsul. Incepe a-mi vorbi despre vremurile de demult, pe cînd trăia bunicuța Măgdălina; spune de planurile tinereții lor; își amintește de vorbe și întîmplări de-atunci; pe urmă rămîne cu ochii duși, gîndindu-se poate la toate cîte s-au petrecut din anii aceia depărtați pînă acum, — stă așa ca într-un cimitir, și amintirile însamnă ca niște cruci, ici-colo, o nădejde, un vis, o ființă scumpă... Și ochii i se umplu de lacrimi.

Incolo, în afară de ușoara schimbare pe care o bag eu de samă la bunic, parcă nu s-ar fi schimbat nimic în juru-mi. Mătușa Nastasia e tot atît de naltă, voi-

nică și cu privirea tare, tot așa strigă și tot așa umblă cu pași mari prin împărăția ei. Argații își îndeplinesc muncile cu aceeași încetineală sigură, — parcă bat un par, ori strămută un lucru de la locul lui, pentru veșnicie. Și paserile ogrăzii, și grădina, și livada și *muștele* din știubeie, toate merg cu liniște către destinul lor. Cînd văd asta, parcă mă liniștesc; parcă-mi vine s-aștept cu nepăsare zilele ce vor să vie... De altmintrelea zilele acestea știu că vor veni goale și vor trece goale; lucruri neașteptate nu-mi vor aduce.

O plăcere pe care n-am avut-o pînă acuma, ți-o mărturisesc, o încerc duminica la biserică.

La ceasurile opt, eu și bunicul ne îmbrăcăm foarte simplu; eu nu-mi iau pe umeri decît o bertă — o frumoasă împletitură pe care a purtat-o mama în tinerețele ei. Mergem încet pe marginea drumului, eu înainte, bunicul după mine. Ne întîlnim cu oameni:

— Bună dimineață! — Mulțămim dumnitale... Unii, fini din cununie ori botez, se opresc, ne sărută mînile. Ajungem la biserică, trecem prin grămădeala de lume, sărutăm icoanele, batem mătănii, punem lumînări de ceară în sfeșnice, și ne apropiem de ușa din stînga, ca să strecurăm părintelui Ion o liturghie. Ochii tuturora ne urmăresc cu luare-aminte și cu mulțămire. Ne așezăm lîngă strana din dreapta. Și cum stau neclintită, felurite gînduri încep a-mi sosi... Ca o muzică de departe îmi vine la urechi zvonul slujbei; în lumina de amurg se împrăștie și se înalță din cadelniță fumul de tămîie... Eu n-aud, nici nu văd, dar parcă sufletul meu prinde și înțelege toate... Mă simt așa ca într-o dulce toropeală... Intr-un tîrziu, parcă mă deștept și oftez. Privesc în juru-mi: capete se mișcă, domol, s-aud șopote, văd fețe tinere și vesele,

— și cîteodată îmi atrage luarea-aminte un obraz de fată mare: așa e de plin de bucurie, așa-i lucesc ochii, încît fără voie îmi mîn privirile mai departe, căutînd pe flăcăul care pîndește din umbră și care trebuie să fie pricina acestei fericiri.

Intr-un tîrziu, cu glas rar și așezat, bunicul Matei începe a ceti cazania. Ca dînsul nu cetește nimeni din cărțile sfinte; — cuvînt după cuvînt picură, așa de blajin și așa de împăciuitor. Mă așez într-o strană, în trup parcă mi se împrăștie o lene plăcută; și-l aștept să isprăvească.

Pe urmă ne întoarcem acasă. Și pe drum am o simțire curioasă: simt pretutindeni, pe pămînt și în aer, că e o zi de sărbătoare, o zi de duminică; am sensația duminicii, așa cum o aveam de demult, cînd eram copilă și cînd, tot așa, mă duceam la biserică și mă întorceam acasă, între bătrîn și bunicuța Măgdălina, cu Panaite înaintea noastră.

Incolo viața mea e o viață de gînduri, căci sînt lucruri pe care nu le pot uita...

XXX

Incet-încet, în liniștea zilelor verii, în gospodăria bătrînului Matei Dumbravă viața și-a luat cursul obișnuit. Intre morțile năprasnice și între viețile care-și urmau drumul lor se întinsese o ceață ușoară: alinarea.

Un oaspete sosea acuma destul de des și bătea la poarta naltă, cu streșină: Iorgu Voinea. Venise regulat și în timpul boalei Mariei, cît se zbătuse ea în fierbințeala frigurilor, — venea ș-acuma, de două ori pe săptămînă. Calul lui acu deprinsese drumul și se

oprea fără să fie strunit. Un argățel deschidea poarta și calul zvîcnea deodată înlăuntru. Voinea descăleca ; negrul se îndrepta singur spre sălașul și spre grăunțele lui.

Părea mai trist și tras la față Voinea, — căci vremea care trecuse nu-i potolise suferința inimii. Zilele lui nu erau pline decît de dragostea aceasta. Și cu cît Maria părea mai înstrăinată de toate, mai dusă cu gîndurile spre tăcerile pe care i le deschideau ceasurile ei de singurătate, cu atît el părea mai nefericit. De îndrăznit nu mai îndrăznea să vorbească ; iubirea lui nu mai era la început ; patima îi sfărmase voința ; dar își aducea regulat durerea în casa bătrînului Dumbravă. Acuma toată lumea îl pricepuse : și mătușa Nastasia, și bunicul Matei, și-l priveau cu un zîmbet de compătimire.

In zilele acestea în care venea, petreceau cîteodată. Într-o zi blîndă bătrînul îi ducea printre căsuțele mușteloi lui ; într-o zi tristă de ploaie și vînt stăteau în odăița Mariei, la o măsuță, și jucau o *panțarolă ;* pe urmă prindeau a vorbi, pînă ce bătrînul începea a scoate din sacul lui fără fund întîmplări din vremea lui Mihalache Sturza, ș-a lui Grigore Ghica.

Cîteodată, rareori, cînd bătrînul era chemat la o afacere importantă, la un sfat în fundul ogrăzii, unde toți cei strînși, împreună cu dulăii și paserile, stăteau foarte nedumeriți, — rămîneau singuri Voinea și Maria. Jumătatea aceasta de ceas în doi era așteptată cu tot sufletul de Voinea : tot drumul de la Plopeni pînă la Adîncata se gîndise la așa ceva. Ș-acuma simțea în piept ca o încordare a durerii și cea mai mare îndrăzneală pe care și-o putea îngădui era să privească scurt, ca în treacăt, în ochii tovarășei lui.

— Domnule Voinea, zise într-un rînd Maria, cu ce te mai îndeletnicești în zilele cînd stai acasă la dumneata, singur ?...

— Nu fac aproape nimica, răspunse el. Mai mult din obișnuință ies, ca să supraveghez arăturile. Incolo mă simt foarte singur...

— Mulți simt singurătatea și o doresc, domnule Voinea, căci singurătatea trebuie să fie sfîrșitul unor vieți... Nu vorbesc de dumneata. Dumneata ești tînăr, ai de trăit de-acuma înainte, te vei ridica și-ți vei lua zborul.

Voinea strecură spre ea una din privirile lui fugare.

— Nu se poate ! zise el dînd din cap... Știu bine că nu-i așa. Și știi și dumneata asta. Și iarăși știi că singurătatea prelungită și dureroasă nu-i bun sfătuitor... Ce pot eu face în casele de la Plopeni ? Pustiul îmi țiuie în urechi ; gîndurile mă poartă în altă parte. Am într-un păhărel pe o măsuță, un trandafir. E veștezit, negru ; și uitîndu-mă la el, îl asemuiesc cu inima mea...

Maria își aplecă ochii în jos. Se simțea mișcată.

— Cu toate acestea, domnule Voinea, știi bine că altfel nu se poate. Zvîrle trandafirul veștezit și nu te mai gîndi la unele lucruri...

— Se poate asta ? întrebă el și ridicînd ochii întîlni privirile Mariei. Pot eu să zic : vreau așa ! și să fac așa ? Se poate asta ? Nu pot !

— Eu cum am putut ? vorbi ea cu un zîmbet de tristeță.

Tăcură. Ea își coborîse iar pleoapele și Voinea acuma fără voie îi îmbrățișa cu privirea trupul mlădios îmbrăcat în negru, și obrazul de o romantică

paliditate, — şi se simţea pierdut de iubire şi nenorocit peste măsură.

Şi se gîndea, privind-o, la tot zbuciumul inimii lui cît a ştiut-o bolnavă, la alergările lui în goana cea mare de la Plopeni la Adîncata, cînd îi răsărea un gînd în minte: Ce face ea? — Parcă se simţea nebun; parcă o undă ajungea pînă la dînsul şi-i vibra în suflet şi în minte: «Mă duc!» Alt gînd n-avea. Ieşea repede, striga la argaţi, cerea calul şi începea apoi să se frămînte nerăbdător. Pe urmă încăleca deodată, ca într-o repezire furtunoasă şi înfingea pintenii în coastele negrului.

Cu cît se apropia de Adîncata, un fel de frică îi rătăcea prin suflet. Pe urmă intra, descăleca palid.

Îi ieşea înainte mătuşa Nastasia, îi zîmbea.

— Duduia noastră-i mai bine azi...

Şi ca un fel de destindere îi pătrundea în toate mădularele.

Se gîndea la toate simţirile lui din ziua cînd Maria a părăsit patul şi cînd l-a primit întăia oară în odăiţa ei înveselită de soare, cu perdele albe din proaspăt călcate; cînd a văzut-o aşa de albă, cu ochii mari şi cu zîmbetul trist, cînd i-a întins mîna mică şi moale, prin care se străvedeau vinele albăstrii.

Şi cît de dulci au fost ceasurile care au urmat, în zilele line, cînd o vedea ridicîndu-se din suferinţa ei, cu obrajii aburiţi de o uşoară umbră trandafirie! Avea atîtea nădejdi în suflet cînd se apropia de ea, ar fi vrut s-o audă spunîndu-i o vorbă care să-i curme neliniştile nopţilor lui; i se îngreuia sufletul cînd o vedea tot tăcută şi gînditoare; şi se simţea totuşi nespus de fericit că poate să stea în apropierea ei.

«Simt că renasc...» Vorba asta a ei îi răsuna în minte. Se întreba el: Ce înţeles are? — A lăsat în

urma ei tot ce-a fost urît, s-a lepădat de tot ce-a fost amărăciune, şi-acuma stă în faţa vieţii, cu sufletul înoit, aşteptînd poate ceea ce fiecare din noi doreşte cu aprindere, ceea ce clădeşte şi dărîmă lumile noastre.

Aşa s-a hrănit Voinea cu nădejdea multe săptămîni. Îşi purta în jurul ei iubirea tăcută; uneori cerca să dea un înţeles mai deslușit unor cuvinte, unor mişcări. — Dar era ceva între Maria şi el, ceva de care nu-şi da samă, ceva care-l oprea: un vînt de mîhnire de pe mormintele abia astupate.

De la o vreme însă serile cu lună, tăcerea şesurilor Moldovei şi adierea buciumului dinspre munţi, pe cînd ei şedeau în cerdac, într-o umbră viorie, începură a-i răscoli sufletul într-un fel de pornire neînvinsă. «Trebuie să mă mărturisesc!...»

A încercat; n-a îndrăznit. Îi era sufletul plin de o vibrare înaltă şi vorbe arzătoare stăteau gata să izbucnească, dar Maria în sara aceea privea dusă depărtările nedeslușite prin tainica fulguire a luminii, — şi a vorbit încet întorcînd spre el privirile-i negre:

— Cît sînt de triste amintirile...

Se simţea slab în faţa ei. Acuma vedea că ea îl înţelegea şi că ştia să-l oprească cu o privire, cu un cuvînt, şi asta-i exaspera iubirea.

Într-o zi bătrînul lipsea de-acasă. Voinea, după ce-şi lăsă calul, intră în cerdac şi Maria îl primi destul de ceremonioasă, «ca pe un prietin bun». Voinea era aţîţat. La urma urmelor izbutise să ajungă la un fel de îndîrjire în drumul lui către Adîncata.

Sărută în tăcere mîna Mariei, se aşeză pe un scaun. Mătuşa Nastasia îndată se arătă în fundul ogrăzii cu tablaua ei cu dulceţi.

— Poate vă tulbur... zise Voinea deodată cu glasul înăbuşit.

Maria îl privi surprinsă ; îi văzu sprîncenele uşor încruntate şi inima începu a-i bate.

— De ce să mă tulburi ? zise ea veselă. Dimpotrivă, îmi faci plăcere...

— Apoi domnul Dumbravă nu-i acasă, — şi o vizită de multe ori e o tulburare, cînd vrei să fii singură...

— Cum vorbeşti dumneata, domnule Voinea, ce ciudat... Ştii că te socotesc ca prietin, — şi pe-un prietin nu-l pot primi decît cu plăcere...

— Aşa se obişnuieşte cel puţin... zise Voinea cu puţină hotărîre.

Pe urmă tăcu. Mătuşa Nastasia sosea cu dulceţile.

— Poftim, prietine, vorbi rîzînd uşor Maria, răcoreşte-te... e foarte cald azi...

Aproape fără să-şi dea samă ce face, Voinea se ridică deodată în picioare, îşi cuprinse strîns pălăria, se înclină şi se repezi pe cele două trepte de piatră.

Bătrîna Nastasia rămăsese cu gura căscată.

— Ce are ? întrebă ea privind lung la Maria. I-ai spus ceva ?... Am vorbit eu cu nînaşul într-un rînd. I-am spus şi eu că boierul cel tînăr de la Plopeni are o durere mare...

Maria ridică încet din umeri ; rămăsese cu un uşor zîmbet încremenit pe faţă. Iar Voinea îşi scosese şi-şi pregătise în smunciturі calul ; încălecase şi pornise. Nu porni spre Plopeni, ci începu a rătăci la întîmplare pe drumeaguri, prin marginea crîngurilor. Îi părea amarnic de rău de ceea ce făcuse, şi parcă ar fi vrut să urce dealul pînă la Ripa lui Vodă şi să-şi dea şi el drumul peste stîncile ascuţite. Îşi murmura imputări şi gemea ca într-o suferinţă. Pentru el lumea luase sfîrşit ; de-acuma înainte nu se mai putea duce la Adîncata !

Într-un tîrziu, către sară, se trezi cu calul alb de spumă la poarta curţilor din Plopeni. Pe unde rătăcise, cum umblase, nu-şi mai dădea samă. O trudă cumplită îi îngreuiase toate mădularele. Acuma nu mai avea decît o întrebare, care-i rătăcea necontenit prin creier : Cum să facă ? cum să aducă împăcarea ? Trebuie să scrie ? Trebuie să se ducă singur să ceară iertare ?

Se mai plimbă un timp prin odaia lui, cu paşi mari, cu braţele încrucişate pe piept, pe urmă în neştire se lăsă pe marginea patului ; şi într-un tîrziu, aşa îmbrăcat, adormi greu, toropit de oboseală.

A doua zi, pe cînd i se pregătea calul, aştepta nerăbdător sprijinit de un pilastru al balconului şi în disperarea care-l muncea, ajunsese la o împăcare pe care o socotea cea mai mare fericire a vieţii lui : «Dacă nu mă iubeşte, se gîndea el, cel puţin să-mi îngăduie să mă duc acolo din cînd în cînd, s-o privesc... Macar ca un prietin să mă duc...». Şi iarăşi se chinuia : «Cum am să mă duc azi acolo ? Ce-am să spun ? Nici n-are să iasă să mă vadă. Cu toate acestea, trebuie să mă duc !...»

Tot drumul s-a războit cu gîndurile. La o hotărîre : ce are să spuie, ce are să facă, n-a ajuns. Şi cînd a intrat pe poartă ş-a descălecat, ş-a ridicat ochii, a văzut pe Maria : sta dreaptă la intrarea cerdacului, şi-i zîmbea ca şi în alte dăţi. Parcă nimic nu se întîmplase în ajun ; el nu bănuia lacrimile multe pe care le vărsase ea în singurătatea şi tăcerea nopţii ; o vedea zîmbind, puţin cam tristă, şi toate îndoielile şi mîhnirile îi pieriră.

De multă vreme nu încercase Voinea aşa bucurie. În ziua aceea a vorbit mai mult decît de obicei, parcă-l cuprinsese o beţie uşoară.

Şi deodată, pe cînd vorbea cu bătrînul Dumbravă despre plăcerile de care au parte oamenii de la ţară la începutul toamnei, — îi veni în minte un gînd şi privi spre Maria c-o nouă nădejde.

— O vînătoare... zise el cu pornire. O vînătoare la începutul toamnei...

Şi bătrînul se arătă încîntat şi bătu din palme.

— Minunat, domnule Voinea... De mult n-am văzut un lucru frumos ca acesta...

— În pădurea mea cea veche de la Plopeni, urmă Voinea şi privea stăruitor spre Maria, — este un loc căruia îi zice *La cuibul hoţului.* Tata, Dumnezeu să-l ierte, punea la cale în fiecare toamnă o vînătoare cu cînii, mai ales pentru dihăniile stricătoare. Dădea voie să se tragă ş-aşa în cîte un ţap, cînd avea plăcere, dar nu prea voia să strice căprioarele... Zicea că sînt o podoabă a pădurii... Acolo să mergem noi şi-ţi vedea cum se face ş-o vînătoare. Acolo, în Cuibul hoţului, e foarte frumoasă pădurea...

Maria asculta zîmbind şi Voinea simţi o înfiorare de plăcere cînd privirea ei se aţinti o clipă în ochii lui. Glasul ei avea o înmlădiere de avînt.

— A, ce frumos ar fi !...

Şi Voinea, fericit peste măsură, vedea în cuvintele acestea o iertare desăvîrşită a izbucnirii lui din ajun, — şi, aţîţat, începu chiar să puie la cale totul.

— Eu cred, grăi el însufleţit, că duminica viitoare e cea mai potrivită. Vin şi vă iau cu trăsura. Mîncăm în pădure, la casa chihaiei... Şi pe urmă, toată ziua putem colinda pădurea...

Pentru Mărioara lui şi bătrînul ar fi făcut totul.

— Cum nu ? mergem ! zise el. Ce zici, Mărioară ? Ştii ce însamnă o zi ca asta într-o pădure, la începutul toamnei ? Ceva dumnezeiesc !...

Au pus la cale petrecerea ; şi Voinea a stat la Adîncata tîrziu în acea zi. Iar drumul pînă la Plopeni l-a făcut în trap liniştit şi ţăcănitul potcoavelor negrului parcă răspundea unor gînduri odihnitoare.

Ah, dragii mei, cît de lină a fost ziua aceea de început de toamnă şi cît de măreţ şi de solemn îşi desfăşura codrul valurile ! Era o tăcere nesfîrşită pretutindeni ; abia se clinteau tremurînd, ici-colo, în marginea poienilor, frunzele de plop pe codiţele lor lungi şi subţiri. Şi cele dintăi brume păliseră frunzele cireşilor sălbatici, ş-ale arbuştilor, şi pete de-un dulce ruginiu răsăreau pe alocuri din apa închisă a frunzişurilor. Soarele avea o lumină mîngîietoare, aurie. Trăsura mergea la pas. Pe rochia neagră a Mariei, pe obrazu-i gînditor, tremurau şi picăturile de lumină, şi umbrele ramurilor întinse ca nişte braţe spre drum, din marginea pădurii.

Intrară în umbra bolţilor, merseră multă vreme în tăcere, — şi poposiră la casa chihaiei, într-o poieniţă. Acolo aşteptau pădurarii, cu puştile, cu torbele şi cu cornurile lor. Pregăteau, la focul de găteje, mămăligă pentru copoi. Boierul începu a vorbi vesel cu ei, le ceru veşti despre vînat ; şi oamenii prinseră să-i spuie şi despre lupi şi despre nişte vulpi, cu amănunte nesfîrşite, pe cînd Voinea se gîndea aiurea.

Maria părea că ascultă la un zvon lin, care izvora din tăcerea pădurii. O sensaţie de fericire nouă îi pătrunsese sufletul. Lumina zilei, florile de umbră şi de lumină din poieni, mirosul ameţitor al codrului, toate cereau ceva sufletului ei. Şi-i picura un zvon de poveste veche prin urechi, ceva nedesluşit care se armoniza cu gîndurile şi cu simţirile năvalnice ce o cercau. Fără voie se gîndea la unele vorbe din scrisorile Anei Hrisanti, privea cu un zîmbet vag spre Voinea... Îi

întîlni privirile, îi zîmbi şi nu-şi plecă ochii într-o parte.

Masa a trecut repede. Abia gustă din lăptăriile proaspete şi din puiul fript în ţiglă. Şi stînd cu ochii duşi, zîmbind, se gîndea la dragostea ei, care parcă ţinea din vremuri depărtate şi o asemuia cu o lumină strecurată prin negură. Se gîndea şi la dragostea chinuită a lui Voinea. Îi veni în minte mînia lui, în faţa tablei cu dulceţi a mătuşei Nastasia şi obrazul îi înflori într-un rîs tăcut.

O priveau şi Voinea şi bătrînul, — şi zîmbeau şi ei fără voie.

— De ce rîzi ? întrebă Dumbravă.

— Mă gîndeam la un lucru foarte vechi... zise ea şi-şi încruntă uşor sprîncenele.

După masă, porniră pădurarii cu cinii pe poteci ; şi într-un tîrziu începu să adie glas de corn în liniştea codrului.

Urcau la deal, pe subt arcade nesfîrşite, pe sub goruni de veacuri. Apoi într-un tîrziu se opriră. Bătrînul Dumbravă se plecă din şele, intră în hăţiş.

— Eu rămîn aici... şopti el şi ridică un deget ; parcă-i era frică să nu tulbure adînca tăcere care stăpînea toate.

Maria şi Voinea auziră ţăcăniturile cucoaşelor. In depărtare, jos, în adîncimi nemăsurate parcă, sună de cîteva ori chefnitul unui cîne.

Stătură un timp neclintiţi. Tăcerea se întinse iar. Maria zise :

— Noi mergem înainte...

Porniră încet ; cărarea urca tot mai poncişă. Maria avea o încruntare uşoară între sprîncene, umerii obrajilor îi înfloriseră şi Voinea o privea pe furiş şi i se părea că aşa de frumoasă n-a văzut-o niciodată.

Deodată se opriră. Maria dăduse drumul unui strigăt uşor de uimire. Cărarea se oprise la marginea unui povîrniş oblu. O lumină vie se deschisese într-o clipă către sate în ceaţă, către apele împrăştiate ale Moldovei. Şi de jos, de-aproape, pădurea suia repede către ei, ca o perie. Şi poieniţa îi ocolea de-aproape ca o cunună. O păsărică cu pieptul cărămiziu chemă de cîteva ori pe o ramură, cu viers subţire, — apoi se mistui în desişul de alun. După asta se făcu tăcere mai adîncă. Nu se mai auzea nici glas de corn, nimica.

Stătură aşa amîndoi alături, cîteva clipe. Mariei îi bătea inima. Apoi deodată se întoarse c-o mişcare gingaşă şi lină, şi, după faţa ei, Voinea înţelese că a sosit ceasul în care nu mai nădăjduia. Întinse braţele, o cuprinse încet, şi ea i se lăsă la piept, îi înlănţui grumazul pierdută de fericire.

XXXI

Despărţirea de maiorul Stahu o făcuse bătrînul Dumbravă deplin. O nuntă simplă şi poetică, între puţini, se săvîrşi după ce trecu iarna şi se arătară cele dintăi sfioase viorele. Pentru Maria nunta aceasta trecu aproape nebăgată în samă ; nu era decît o clipă din visul ei de fericire.

In iarna care trecuse, Voinea avusese de făcut multe drumuri, la Iaşi, la Bucureşti, ba pentru afaceri politice, ba pentru o moştenire. Cum găsea vreme liberă, se repezea spre cîmpiile acum îngheţate ale Moldovei. Pe la Plopeni numai în treacăt dădea ; îşi grăbea fugarii cu sania către Adîncata. Acolo, la sunetul zurgalăilor cunoscuţi, tresărea Maria. Îi ieşea

înainte îmbujorată la față, cu ochii umezi de fericire, și el o simțea la pieptul lui tremurînd așa de pătimașă, încît parcă se înfiora gîndindu-se la fericirile ce-l așteptau.

Iarna aceasta a fost cea mai mare fericire a Mariei. Cît stătea singură, se gîndea la cel pe care-l iubea cu atîta aprindere, se gîndea la primăvara care trebuia să-i unească desăvîrșit și care, în închipuirea ei, trebuia să-i pregătească pat de flori. Unele întoarceri la trecut, atîtea planuri asupra viitorului, îi umpleau viața de un farmec nespus.

«Cît de nefericită am fost, se gîndea ea cîteodată ; copil fără copilărie, fără mîngîieri și fără mamă... Ș-am fost batjocorită în cea mai fragedă tinerețe. Ș-am fost așa de crîncen izbită de nenorociri ! S-au deschis gropi în jurul meu, în împrejurări așa de crude... Nu mai nădăjduiam într-o clipă de bucurie mare. Ca niște perdele de negură se puneau necontenit în jurul meu... Și era cu toate acestea în mine o dorință mare — o dorință neistovită... Dorința aceasta mă cutremura și eram atît de nenorocită, căci îmi închipuiam că dragostea de care are parte și cea din urmă femeie, cea mai puțin făcută pentru asta, mie îmi era oprită... Cu toate acestea, dragostea stătea la pîndă. Și iată cum mi s-a deschis o zare nesfîrșită de fericiri...»

Stătea așa zîmbind. Ca un fumușor de melancolie o împresura, o pătrundea în suflet, — și îi rătăcea în minte un crîmpei din scrisorile Anei Hrisanti :

«Cresc flori pe morminte...»

In visurile acestea ale ei, îl vedea pe Voinea necontenit înainte-i. Infățișarea lui bărbătească și energică, pornirea lui înflăcărată cînd o cuprindea în brațe după o despărțire, vorbele lui de dragoste, puține însă

pline de adîncimea patimei, îi deschideau zarea viitorului într-un drum lin și înflorit, fără sfîrșit.

Viața ei viitoare o vedea fără pată, fără nici una din micile și meschinele mizerii ale vieții. In ceea ce o pornea cu atîta avînt să se zvîrlă cu ochii închiși în prăpastia aceasta a dragostei ei, — era ca un fel de răzbunare a vieții din trecut, așa de săracă în mîngîieri, a copilăriei triste, a tinereții sterpe. Și se simțea așa de pornită, așa dedată cu totul simțirilor arzătoare, încît uneori o cuprindea un fel de frică. I se părea prea mare bucuria ce-i era dată. Și uneori și un gînd năprasnic o cerea ; parcă o aburire de dincolo de morminte trecea peste dînsa : își închipuia că pierde pe Voinea într-o catastrofă neguroasă, că tot castelul fericirii ei cade în pulbere. Avea și nopți de acestea triste cînd de mult nu-l văzuse pe Voinea, și-l știa pe drumuri ș-afară bubuiau furtunile iernii.

Dar trec toate ; trecu și iarna aceasta de așteptări.

După nuntă, în zi călduță de sfîrșit de martie, pe cînd se înduioșa bătrînul c-un pahar de Cotnari în mînă, și pe cînd oaspeții puțini se înveseleau, trase grabnic la scară trăsura largă a lui Voinea. Maria simți pironindu-se asupra ei ochii dornici ai celui ce-i devenise soț. Un val iute de sînge îi năvăli în obraji, inima începu să-i bată tare. Ochii lui pătimași îi vorbeau :

— Insfîrșit de-acuma ești a mea... De mult te doream...

Și ca o înduioșare de fericire o cuprinse și pe dînsa, căci din clipa aceea se desăvîrșea ceea ce visase cu atîta foc. Își închipuia că din clipa aceea începe o veșnicie a fericirii.

Despărțirea de bătrînul Dumbravă a fost simplă ; Maria se aștepta la vărsări de lacrimi, căci era o des-

părţire, căci era o *schimbare* mare. Dar nu. A sărutat-o numai pe frunte, cu ochii umezi, şi a rîs cu un zîmbet blajin.

— Las' că ne vedem noi des... Vă calc eu în cuibul vostru...

«Într-adevăr, se gîndi şi Maria, cuibul fericirii nu era la marginea pămîntului... era destul de aproape de-acolo...»

Cînd se sui în trăsură, Voinea îi întinse mîna, îi strînse uşor degetele, ea întoarse spre el priviri umede. Se aşezară alături, vizitiul întoarse spre ei obrazu-i cu zîmbet prietinesc, şi aşeză cu mîna stîngă, cumpănindu-se spre ei, cerga albastră de lînă miţoasă.

— Să ne duci ca vîntul!... zise Voinea.

Cum ieşiră din sat caii porniră la galop, în sunete de zurgălăi şi în pocnete de bici. Cîmpiile şi cele dintăi pîlcuri de verdeaţă, zarea plină de aburi, tot farmecul celei dintăi zile line de primăvară treceau grabnic pe dinaintea ochilor Mariei. Un pîlc de nagîţi se ridică de pe marginea unui smîrc. Sus, în cerul albastru, un unghi de cocoare înainta încet.

— Cît sînt de frumoase toate şi cît sînt de fericită...

Se alipi strîns de Voinea şi el îşi furişă braţul pe după mijlocul ei.

Copacii bătrîni care împrejmuiau curtea de la Plopeni se arătară ca o încîlcitură nesfîrşită de linii trase pe cerul curat.

In curînd roţile duduiră dinaintea cerdacului, caii se opriră sufiînd greu, vizitiul cu aceeaşi zîmbire prietinească se plecă îndărăt şi ridică cerga albastră; Maria trecu pe dinaintea obrazurilor vesele ale oamenilor curţii. Inlăuntru ardeau focuri mari în sobe,

era călduţ şi bine mai ales în odaia *lor*, pe care Voinea o pregătise cu cochetărie şi cu gust.

Se aşeză îmbrăcată pe un scaun, cu mînile în manşon, cu manşonul pe genunchi. Privea în juru-i, la patul mare de lemn roş care se ridica în fund, la tablourile familiei care priveau din pereţi, la covoarele cu tonuri moi, la canapelele şi la jilţurile leneşe. Voinea se dezbrăcase repede de palton, îşi zvîrlise căciula, îşi trăsese mănuşile. Se apropiase o clipă de foc, îşi freca mînile ca într-o nelinişte. Apoi cu un zîmbet încremenit făcu cîţiva paşi spre Maria.

— De ce stai aşa? zise el încet. Dezbracă-te. Eşti la tine acasă...

Ea ridică spre el ochii; îşi puse încet manşonul alături, se dezbrăcă de paltonaş, îşi scoase pălăria, — şi c-o mişcare graţioasă se abătu la pieptul lui. Vorbea pătimaş:

— Insfîrşit sînt a ta! sînt roaba ta! fă cu mine ce vrei!...

XXXII

Post-scriptum.

. . . . . .

. . . . . .

Dar într-o noapte, după doi ani trecuţi, Maria se trezi singură, gînditoare, în casa din Plopeni.

Nu era singură, Voinea dormea sforăind uşor, trudit de muncile zilei, în patul cel larg, roş; dar *se simţea singură.* Se strecurase lin din aşternutul ei, îşi aruncase pe umeri o haină uşoară şi se aşezase la fereastra deschisă.

Se gîndea. Era singură şi tristă, grozav de singură şi grozav de tristă! Îşi simţea sufletul tot ca

și-n anul acela în care, alăturea de Stahu, străin și bătrîn, — cugeta că pentru viața ei toate s-au încheiat și că nu-i mai este îngăduită nici o clipă de lumină pentru suflet în lumea asta.

Doi ani au trecut, aproape doi ani și jumătate, de cînd părea călătoare în niște ținuturi încîntate și fericite. Era alăturea de un om care întrupa fericirea ei. Îl privea cu atîta patimă, — îi era frică să nu-l piardă. În el și-n dragostea ei pentru dînsul — părea că se încheie o viață. Dorinți arzătoare de iubire se împlineau însfîrșit!

Insă viața nu-i așa cum ne-o închipuim noi și visurile sînt aripile de ceară ale lui Icar.

Zi cu zi începu a curge lin; și din luna desmierdărilor de dragoste, Maria păru că se trezește ciudat surprinsă.

— Aceasta e totul? păreau a întreba ochii ei mari. Iorgu Voinea era tînăr și voinic, și bun pentru dînsa, și o iubea cu toată tinerețea lui, — însă ceea ce se petrece pe pămînt, pe pămînt rămîne; și-n visurile-i exaltate Maria se simțise purtată către atîtea lucruri nelămurite, spre simțiri așa de înalte și supraomenești, spre stele. Voinea se îmbrăca liniștit, își lua cafeaua în grabă, o săruta pe frunte, se ducea la treburile lui.

Cîteodată, la masă, era întunecat și neliniștit. Mînca cu mînile pline de pulbere. Părea că se gîndește la ceva adînc, cu ochii ațintiți.

— La ce te gîndești, dragă?... îl întreba ea cu glas dulce. La glasul acesta toate gîndurile lui ar fi trebuit să piară, ca un stol de fulgi la suflarea unui vînt cald. Și ea se simțea ușor înțepată la inimă cînd el ridica ochii de oțel spre ea, — și pe urmă și-i pleca iar spre farfuria din care mînca repede și cu lăcomie. Se trăgea la locul ei, i se învăluia fața de pîclă.

Dar sara fața lui Voinea se lumina. Se apropia de dînsa cu ochii lucitori, o cuprindea în brațe și ea se lăsa la pieptul lui, știindu-se iubită; — însă îi stăruia în suflet un nouraș de umbră.

Cu cît se strecurau lunile cu atît însă viața de toate zilele, trista noastră viață, viața tuturor, deschidea un drum larg, limpede, nesfîrșit, înaintea ochilor uimiți ai Mariei.

Era viața ei de singurătate, în timpul verii, cînd «boierul» era pe lanuri, bătut de soare și vînturi, cu inima toată la holda de aur, și cu ochii întrebînd nourii zărilor. Era viața de singurătate în cea mai mare parte a iernii, cînd Voinea făcea atîtea drumuri la Iași și la București pentru atîtea afaceri. Îl întovărășea și ea cîteodată, — dar viața în restaurante și în hoteluri i se părea așa de sarbădă, de străină! I se părea o profanare parcă să lase așa într-o cameră prin care trecuseră atîtea, să lase fărîme din viața ei, frînturi din vorbele ei gingașe, zgomotul unei sărutări, clipa unei îmbrățișări.

Era viața monotonă, aceeași și aceeași azi, mîni, și poimîni. Era viața în care micile scăderi ale celui cu care trăiești se arată, uneori încet-încet, alte dăți ca niște izbucniri din senin, care îți iau vederile. Și Voinea nu era decît un om ca toți oamenii. Era un suflet bun, cu aspirații mici, închise în casa părinților lui de la Plopeni, mulțămit că-i merg bine afacerile, bucuros că are o nevastă gingașă, cu simțiri așa de fine, lîngă care se așeza cu un rîs încetinel și pe care o îmbrățișa cu un fior de patimă. Dar erau atîtea lucruri pe care el nu le bănuia! Erau atîtea vorbe pe care nu le spunea într-o sară caldă și liniștită — cînd era o tăcere așa de mare de nu se clintea în parc nici o frunză... Trăim din înșelări, și vorbele

acelea, niște sunete care ar fi răspuns unui cîntec din sufletul ei, — vorbele acelea le dorea Maria, și nu le auzea și încerca fără voie o jignire. Și erau atîtea clipe cînd dintr-o atitudine a lui Voinea, dintr-o mișcare, — avea aceeași înfiorare rece. Și el, în patul căsniciei lor, o căuta cu desmierdările obișnuite, o simțea abătută pentru ceva, ș-o întreba cu ușurință : — Ce ai ? Și ea nu răspundea, căci ar fi vrut să fie pricepută. Insă priceperile cer o ascuțime mare de înțelegere și de simțire, — și Voinea uneori, la început, se făcea a nu băga în samă nimicurile acestea, capriţiile acestea femeiești, și-și cerea drepturile lui, c-o sărutare care părea acuma o brutalitate. Mai tîrziu *enigmele* acestea începură a-l îndîrji.

— Ce ai, frate ? spune-mi și mie ce ai ?...

— N-am nimica... răspundea cu blîndeță Maria, — și-i bătea inima.

— Cum n-ai ? doar văd eu că ai ceva. Dar de ce nu-mi spui ?... Eu cum îți spun ție cînd am ceva pe suflet ?...

— N-am ceva care se poate spune...

— Ce însemnează, dragă, încăpățînarea asta ?...

De-aici au născut și oarecare vijelii. Au urmat și împăcări, cu păreri de împrospătare a iubirilor lor. Dar mărturisiri adînci ale sufletului ei n-a făcut Maria. A lăsat să se sape așa încet-încet între ea și între Voinea ca o prăpastie. Cu simțirea ei ascuțită, începu a pricepe că sînt lucruri pe care le dorim cu aprindere, — și ne închipuim că le găsim la o răscruce de drumuri și ne bucurăm cu grăbire, tocmai pentru că le doream mai cu aprindere.

Dar au fost și alte multe lucruri care au ținut-o cu cruzime pe pămînt. A fost anul din urmă, an greu pentru plugari. L-a văzut pe Iorgu așa de chinuit,

așa de înfricoșat, l-a văzut tresărind cu mînie, — l-a văzut mic, cu inima bătînd în așteptarea unor împrumuturi, — și despărțit în răstimpul acesta în întregime de ea, trăind într-o lume deosebită. Ea căuta să-l mîngîie ; femeile au mișcări, vorbe, mîngîieri gingașe. El avea izbucniri amare de rîs :

— Cum să mă mîngîi tu ? Nu plouă ! Am nevoie de bani !... Ce-mi poți da tu ?...

Dar cînd lucrurile au intrat pe calea lor firească, cînd năcazurile au trecut, — omul s-a întors către Maria ca spre un bun al lui.

La atîtea și la atîtea lucruri se gîndea Maria în noaptea aceasta cînd sta trează ! Doi ani au trecut. Și-n acești doi ani a învățat a cunoaște pe un om. In acești doi ani a înțeles că avînturile-i înflăcărate de odinioară, avînturile spre o lume deosebită și o iubire cum n-a mai fost, — erau niște zădărnicii. Atunci, în zbuciumatele-i zile, pe cînd se gîndea la moarte, a născut rodul acesta al închipuirilor ei ; înspre iubirea și-nspre viața ce visase s-a zvîrlit cu patimă. Ș-acum vede că în loc să se înalțe spre ceruri, a căzut într-o prăpastie, se zdrobește, căzînd, de stînci ascuțite.

Înțelege acum că viața nu poate fi decît așa cum este. Înțelege că viața ei, așa cum o duce, n-ar fi pentru alții o nenorocire. Pentru Voinea este o viață care chiar s-ar putea numi fericită. Dar durerea este în zdrobirea visurilor. S-a zbătut către ceva mai bun, mai sus. Toate au fost zadarnice. Ori s-a rupt o coardă, — atunci cînd nenorociri năprasnice s-au grămădit unele după altele...

«Poate la urma urmei, se gîndea ea, toate n-au fost decît pretexte, și aripile de la început erau rupte!»

În liniștea parcului vechi, tremura din cînd în cînd o adiere. Maria o simțea pe fereastra deschisă: îi mîngîia fruntea înfierbîntată. Lumina lunii pline umplea ca o apă aleile. Undeva, în neagra taină a tufișurilor, își înălța spre stele fantazia melodioasă o privighetoare.

Și Maria stînd așa singură, la fereastră, și gîndindu-se, nu-și da samă de ce o amărăciune fără nume o străbătea pînă în fundul sufletului. Parcă o otravă ce se strecurase în ea picătură cu picătură acum începea s-o ardă și s-o roadă.

O chinuiau poate toate amintirile trecutului, o chinuia poate amintirea mai proaspătă a vieții pe care o începuse, — dar mai ales o spăimînta perspectiva ce i se întindea înainte, în ani îndelungați, un pustiu de o melancolie fără sfîrșit.

Se întreba încet, și-i curgeau lacrimi pe obraz: «De ce? de ce am fost așa de înșelată?...» Și lacrimile aveau un gust ca de sînge. Așa-i, nu putea să fie decît o ieșire din făgașul acesta — în care toate se petrec acuma așa de trist: amîndoi mănîncă, se culcă, se scoală; unul simte îmboldirile sălbatice ale cărnii numai, și celalalt se simte cu înșelăciunea și cu amarul în inimă... Nu, nu mai era iubire! Iubirea aprinsă pe care a simțit-o ea odată se îndrepta către ceva ce n-avea ființă... era aspirația sălbatică spre ideal a unei făpturi nenorocite. Icoana tristului bunic, gîrbov în prisaca lui, gîndindu-se cu ochii storși și arși de durere, la prăpădul celei din urmă a lui odrasle — îi zgudui o clipă inima. Nu, nici icoana aceasta n-o mai putea opri. În căderea în care era — trebuia să găsească la sfîrșit zdrobirea scurtă, ce avea să curme toate. — Și lucrul tainic la care se gîndea îi aduse în minte o zi cînd călătorea cu trenul prin

șesurile Buzăului: o cîmpie nesfîrșită se întindea spre Dunăre; și deodată în cîmpia aceea se desfăcu un lac liniștit în care se oglindeau sate, crînguri, șiraguri de cărăuși, toate întoarse; păreau o lume minunată... Mirajul acesta al depărtărilor, în bărăganuri, are un nume trist în popor: *apa morților*... «Ce bine răspunde numele acesta nădejdilor vieții mele!...» se gîndea Maria.

O îndoială tragică îi clipea în minte; și în fulgerul acesta, avea halucinația unei prăpăstii de la marginea căreia, ca-n visurile de groază, nu se putea trage îndărăt.

UN INSTIGATOR

1912

Mîngîierea lor, ceasul alinării.
Răsplata lor, suferința.
Virtutea lor, răbdarea.

UN INSTIGATOR

De cîtăva vreme îmi lucrează la împrejmuirea grădinii doi săteni de la Scutăreşti.

Unul cărunt tare, cu doi ochi mititei pe un obraz roşcovan; gros, cu picioarele mari, se mişcă greoi, adus din şale, şi mînile lungi îi atîrnă şi se cumpănesc încet către genunchi. Acesta-i moş Vasile Blană. Vorbeşte lat, răguşit puţin. Cam moale la treabă; face amiezile lungi; îşi răsuceşte cîte un sfert de ceas ţigara.

Celălalt e moş Neculai Prună: mărunt şi sprinten, cu părul încă negru, cu doi ochi lucitori pe faţa arsă de soare.

Îi aud într-o zi strigîndu-se. Eu îl ţineam pe cel cărunt, pe moş Vasile Blană, mai bătrîn; şi-l aud pe el chemînd:

— Bade Neculai! n-auzi, bade Neculai?

— Ce-i, măi Vasile? răspunde moş Neculai Prună.

— Ia fă-ntr-acoace şi vezi, îs aşezaţi bine stîlpii ştia?...

Moş Neculai e maistrul şi Vasile Blană e lucrătorul lui.

Mă apropii și întreb:

— Moș Vasile, ce, dumneata ești mai tînăr decît moș Neculai? Eu te țineam mai în vîrstă...

— Heai, conașule, eu eram flăcăuaș cînd s-a însurat badea Neculai. Te uiți că-i cu părul negru și se bărbierește ca un flăcău? Da-i tare, cumplit. Acu ține femeie de-al treilea. La două le-a făcut capătul!

— Așa? Și cu cîți ani e mai mare?

— Apoi va fi fiind cu doisprezece-treisprezece ani mai mare decît mine!...

Eu prind a mă minuna și privesc cînd la unul, cînd la altul. Moș Neculai s-a întors o clipă spre noi și și-a văzut apoi de datoria lui, dar moș Vasile Blană rîde, își scutură pletele, și se uită șiret la mine. Ca să mai cîștige vreme, se reazemă în hîrleț și-și scoate beșica cu tutun. Zice iar, clătinînd o dată, scurt, din cap, de sus în jos:

— Iaca, îl vezi, cuconașule? E mai tare decît mine. Pe mine mă doare mijlocul și mă port plecat din șale, și mînile mi-s grele și umblă așa ca niște bucăți de lemn; nu prea am putere; am îmbătrînit mai degrabă...

— Da' de ce, moș Vasile?

— Apoi de bine, cuconașule. Am nevastă, patru copii, și-n totul lui tot, pămînt, șase prăjini. Se chiamă că am huzurit!... — Hei, adăogi el cu un gemăt, dînd din cap. Noi muncim din greu, cuconașule. Nouă, pînă ce cîștigăm francul, ne iese părul prin căciulă!

— Da' lasă căciula, măi Vasile, strigă înturnînd capul moș Neculai Prună, vezi mai bine de hîrleț și de gropi...

Moș Neculai vede că mie îmi place să stau de vorbă; știe că moș Vasile caută să se folosească de această slăbăciune a mea și are scrupule.

— Hai-hai! că îndată e gata și groapa asta, grăiește Blană liniștit. — Crezi dumneata, cuconașule, că eu am trăit ca badea Neculai? El cu meșteșugul lui multe parale a cîștigat și multe a băut!

— Ce tot îndrugi tu acolo, măi Vasile? — și moș Neculai începe a rîde.

— Apoi nu-i așa? Zi că nu-i așa! De aceea ai și avut vreme să înveți atîtea pozne. Știe, cuconașule, și toaca-n cer, omul ista... Care vrea să afle cîte ceva, la badea Neculai vine. El știe și apele să le înghețe. Și cîte spune, te năucește! Și ține femeie de-al treilea... Acu era un chiag bătrîn cînd s-a însurat iar...

— Dă, zice cu îndoială Neculai, singur nu poate omul trăi... Am luat una de la Avrămeni: făcuse un copil de fată mare...

Asta o spunea, parcă ar fi vrut să se dezvinovățească oarecum.

Moș Vasile cată să-și mai prelungească odihna, și vrea iar să-mi spuie palavre; dar moș Neculai îi ia pe dinainte.

— Măi Vasile, pesemne că tu nu te mai îngrijești de ceea lume... Cînd te-i duce acolo, are să te spînzure Caraoschi de limbă și are să te ție așa cît stai și aici rezemat în hîrleț spunînd pozne și fumînd tutun....

Blană se îndreaptă din șale și are un zîmbet larg de admirație:

— Îl auzi, cuconașule? Multe mai știe!... Bade Neculai, da' Alixandru Neamțu ce-are să pățească pe ceea lume? Acela, cuconașule, are narav de îndosește cuie cînd lucrează ici și colo; altfel, bun stoler...

— Apoi cîte cuie îndosește, toate i le-a bate dracu-n frunte, — răspunse Prună, fără să contenească din lucru.

— Da' cu cuiu şi cu bradu cum îi, bade Neculai ?...

— Care cui şi care brad ?

— Povestea cu cepii bradului !... zise moş Vasile dînd din mîni.

— Apoi da, — bradul se chiamă că-i lemnu omului... i l-a dat Dumnezeu să-l lucreze... Şi dracu, ca să năcăjească pe romîn, s-a apucat ş-a bătut cuie de fier în brad... Da' Dumnezeu le-a prefăcut în lemn. Deatuncea cepii bradului îs tari ca fierul !...

— Iaca aşa, toată ziua spune de-acestea !... zise mîndru Vasile Blană.

Şiretenia lui moş Vasile e cusută cu aţă albă. Mă depărtez, şi el se apucă iar, domol, cu părere de rău, de lucru. Neculai Prună îl mustră încetinel ; Blană îi răspunde în surdină şi-şi strecoară spre mine privirile şirete ; îi văd lucind ochii printre pletele care-i cad pe umăr, pe lîngă tîmple.

Cîtă vreme lucra, nu l-am putut face pe moş Neculai Prună să vorbească. Intr-o sară însă, pe cînd îmbucau amîndoi oamenii cina lor săracă, m-am apropiat de foc ş-am cercat :

— Moş Neculai, dumneata ştii multe poveşti şi istorii vechi...

— Dumneata, cucoane, te uiţi în gura lui Vasile Blană !...

Moş Vasile nu zice nimic ; acuma vorba nu-i mai foloseşte.

— Apoi aşa zicea moş Vasile... Spunea că ştii cîte-n lună şi-n soare...

— Da, ştie cîte pozne toate !... abia mormăieşte Blană.

Moş Neculai îşi frecă palmele, apoi se ridică în picioare, se întoarse spre răsărit, serios, şi-şi făcu de

trei ori cruce. Se întoarse şi se cînchi la foc ; flacările-i luminau obrazul plin de bunătate. Moş Vasile mînca cele din urmă îmbucături, plecat din şale, cu pletele căzute.

— Dumneata nu fumezi, moş Neculai ? întreb eu.

— Nu. Numai Vasile ista duhăneşte toată ziua. Cît a fumat el în viaţa lui preţuieşte o casă şi patru boi !...

— Hm ! geme Blană. Iar începi cu drăcăriile, bade Neculai ! Cu de-acestea ai săvîrşit din viaţă nişte biete femei.

— Ba acolo a fost voinţa lui Dumnezeu, ca-n toate, măi Vasile ; nu mai lehăi degeaba !

— De-aceea ai fost pe ceea lume după inel boieresc...

Moş Neculai începu a rîde încet.

— Da' ce, este o poveste c-un inel ? — întreb eu...

— Un inel cu pecete încă, mormăieşte moş Vasile.

— Apoi cu inelul puteai să fii şi tu, măi Vasile !

Mi-am început întrebările şi meşteşugirile, ca să pot face drum istorisirii. Moş Neculai părea cam scump la vorbă, cel puţin faţă de mine.

— Spune ! îl îndemnă Blană. Cînd s-adună satul la prispa dumnitale, cum ştii să le spui ca din carte ? Ast' primavară, cînd cu *răvoluţia,* nu erau să te ieie în cängi jandarii ?

— Bine, da' ce rău am făcut ? Oamenii vin la mine, aşa, la un sfat... Doamne, cucoane, grăieşte el deodată cu glas schimbat, multe nacazuri avem şi noi, şi ne mai mîngîiem cu vorba, — ce să facem ? Mîncarea noastră, — Dumnezeu o cunoaşte ! Hodina noastră o cunoaşteţi şi dumneavoastră... Casa noastră, cu humă humuită, cu paie acoperită, şi cu nacazuri împrejmuită... Mai spunem o vorbă, mai bem un pahar, ca să mai uităm cele multe !...

Acu se chiamă că este o poveste, c-un boier, bunăoară cum e cel din satul nostru ; şi c-un vornic, cum e primarele nostru, Gheorghe Şoldan. Şi este ş-un romîn, bunăoară cum sînt eu, sarac şi năcăjit, cu copii mulţi, cu casă grea şi cu pămînt puţin. Acu romînului îi mai face nevasta un prunc : aşa a fost voia Celui-de-sus. Şi omul îşi pune căciula în cap şi se duce la vornic. Bade vornice, zice, fii bun şi mi-i boteza odrasla ! Vine vornicul, botează copilul. Aşa. Face omul ş-o leacă de cumătrie din toată calicia lui. A pus pe vornic în capul mesei, i-a dat bucăţica cea mai bună şi l-a cinstit şi c-o garafă de rachiu. Crede, cumătre vornice, zice, numa cu atîta te pot cinsti, da-i cu inimă bună ! A băut cumătru-vornic rachiul, da-n gîndul lui zice : Las' că ţi-o coc eu, măi bade ! Pentru un slujbaş ca mine, atîta ai găsit ? Numa o garafă de rachiu ?... Şi cum se gîndeşte să-i răsplătească cumătru-său, face un plan, şi pe loc se înfăţişează la boier. — Ce-i, vornicule ? — Ce să fie, cucoane, sărut mîna ?... Un om din sat, căruia i-am botezat azi, s-a lăudat că el se poate duce pe ceea lume s-aducă inelul cel cu pecete de la taica dumnitale... — Cum se poate ?... — Iaca aşa, cucoane, s-a lăudat ; l-am auzit eu, cu urechile mele ! — Să mi-l aduci aici într-o clipă ! — cuvintează boierul.

L-a adus pe romîn.

— Bine, măi ticălosule, te-ai lăudat tu că te duci pe ceea lume ?

— Da' de unde, cucoane ? Nici n-am visat.

— Cum ? Da' vornicu spune minciuni ?...

— Dă, cucoane, se chiamă că vornicu-i vornic : omu boierului, omu stăpînirii...

— Aşa ? Apoi, măi bade, dac-ai spus, trebuie să te

ţii de cuvînt. Să te duci pe ceea lume să-mi aduci inelul de la taica !

Incepe omul a se tîngui, spăriat. Dă să se roage, cade-n genunchi. Boierul, — nu ! Vornicu rînjea... Lui îi părea bine, — că de asta-i pus el, ca să năcăjească oamenii. Ce să facă omul ? Se duce acasă şi-şi spune nevestii tot amarul. Şi-i dă şi muierea, cum s-a priceput un sfat, şi l-a mînat înapoi la curte.

— Ce mai vrei ? zice boierul. Încă n-ai pornit ?

— Mă rog de iertare, cucoane, — zice omul, — da' eu pe taica dumnitale nu l-am cunoscut. Vornicul, zice, a fost om de casa lui ; să meargă şi el cu mine, să mi-l arăte...

— Aşa ? Bun ! Să meargă ! De ce să nu meargă ?

Vornicul de colo începe şi el a se crămălui şi a geme ; da' acu rîdea boierul.

— Bine, vornice, zice, nu-ţi pare bine să vezi pe taica ? Că doar omul lui ai fost !

Şi-nsfîrşit au trebuit să ieie amîndoi cumătrii calea către ceea lume.

Au umblat ei cu trăistile lor de malai, au băut apă pe la multe fîntîni, ş-au mers ei vreme multă, cît e de aici pînă pe ceea lume ; şi nici n-au băgat de samă cînd au trecut pe celălalt tărîm.

Deodată s-a făcut aşa ca-ntr-un amurg, şi s-au arătat drumuri încîlcite ş-o cîmpie fără sfîrşit. Doi draci treceau, ducînd o căldare cu catran clocotit.

— Bună vremea.

— Mulţămim dumilorvoastră.

— Mă rog, da' ce-i cu căldarea asta ? întrebă romînul.

— Asta-i pentru cei care au băut rachiu în lumea voastră !

— Aşa ? Da' mai văd pe unii ducînd nuci în vîrfuri de prăjini.

— Apoi în nucile celea se chinuiesc sufletele zgîrciţilor care nu se mai satură de bani.

— Aşa ? Mare minune ! Apoi aici sîntem pe ceea lume...

— Pe ceea lume, în împărăţia Iadului, — răspunse unul din diavoli.

Omul întrebă iar :

— Mă rog dumnitale, nu ne-i putea spune unde să găsim noi pe tata boierului nostru... că ne-a trimes să-i cerem inelul cu pecete.

— Tata boierului vostru ? grăieşte diavolul rîzînd. Ia uitaţi-vă colo pe lanul cela lung. Vedeţi voi pluguri arînd ? Apoi la plugul cel mai de aproape, ici, trag şase bivoli. Duceţi-vă acolo : bivolul din brazdă, de la prigon, e babaca boierului vostru !

— Mare minune ! cuvintează romînul. Şi se duce, după vorba diavolului, spre arătură. Ş-acolo, dracul cu harapnicul şi cu strămurările opreşte plugul.

— Bivolul ista, din brazdă, de la prigon, e tata boierului nostru ! grăieşte romînul. Aş vrea să-i spun două vorbe.

— Bine, zice dracul. Ş-odată pocneşte din harapnic, şi bivolul se preface în boierul cel bătrîn şi-ntreabă pe om : Ce vrei de la mine, măi creştine ?

— Apoi, cucoane, grăieşte romînul, iaca aşa, ş-aşa, — m-a trimes feciorul dumnitale să-i dai inelul cel cu pecete... Şi mi-a mai poruncit să te întreb cum petreci în lumea asta — că el în lumea lui tare bine o duce !

— Măi omule, grăieşte boierul ; ia uită-te la grumazul meu şi vezi-l cum sîngeră. Uită-te la coastele mele împunse şi vezi-le cum sîngeră. Află că amară-i

viaţa mea pe astă lume ş-am fost rînduit să mă chinuiesc astfel pînă-n veacul cel de-apoi...

Pe cînd grăia boierul, diavolul rîdea ; pe urmă a pocnit din bici şi l-a prefăcut pe vornic în bivol. A mugit vornicul ; şi romînul s-a gîndit : asta-i pentru bunătatea ta, măi cumătre. A pus dracul pe vornic la jug. Iar boierul a zis iar, cu mare amărăciune :

— Măi omule, zice, să spui lui fecioru-meu aşa : că dacă vrea să n-ajungă la osîndă, unde am ajuns eu, apoi să se poarte cu dreptate în lumea lui, că viaţa tare-i puţină ; iar osînda de dincoace e fără de sfîrşit ! Să-i spui să miluiască pe văduve şi pe orfani, să-i spui să îngrijească de biserică. Să-i mai spui să se poarte bine cu oamenii, să nu-i calce în picioare, că şi ei tot făpturi ale lui Dumnezeu sînt ; să nu aibă aşa lăcomie asupra lor şi asupra pămîntului, că nu-i bine. Atîta bucurie ş-atîta bun pe lume are şi ţăranul : pămîntul ! Asta să-i spui şi să-i dai inelul meu drept credinţă...

După ce sfîrşi povestea moş Neculai, rămaserăm tăcuţi în preajma focului. Priveam la faţa tristă şi gînditoare a bătrînului, — şi dintrodată îmi înfăţişai sfaturile de duminică, într-o ogradă, subt un copac bătrîn, — cu oameni mulţi şi năcăjiţi, şi cu bătrînul Neculai care aduce povestea lui izvorîtă din inseşi suferinţile lor seculare.

Bătrînul tăcea. Îl priveam, mă gîndeam la poveste, la sfaturile din sat, şi la tragedia anului 1907.

Fără îndoială că aveam de-a face cu un adevărat instigator.

Imi fac o datorie, denunţîndu-l stăpînirii.

UN MEȘTER ȘI OAMENII LUI

Anul trecut, cît au ținut căldurile, cuconu Mihai, megieșul meu, a clădit o casă și niște hambare.

Mă duceam foarte des pe la el. Îl găseam în mijlocul livezii mari, într-o poiană, unde ajungeam pe o alee de tei. Pomi cu umbră deasă se aliniau în jurul nostru; pe la margini, în copacii sălbatici, rîdeau răutăcios țărcile ori fluierau alene grangurii.

Priveam amîndoi mișcarea încordată a muncitorilor și stăteam de vorbă. În răstimpurile cît tăceam, auzeam bătaia bărzilor, ori sunetele ascuțite ale gealăului, care se amestecau cu glumele lucrătorilor. Cînd tăceau ș-acestea, se întindea o pace de loc depărtat și singuratic și zvonurile livezii se deșteptau din cînd în cînd în jurul nostru ca într-o somnie.

Lucrătorii stăteau retrași undeva, într-un colț de baratcă, la mîncare și la hodină. În aceste răstimpuri de liniște îi plăcea vecinului meu să-mi vorbească despre așezarea pe care o ridica acolo, în marginea tîrgului.

— Mai întăi, îmi zicea el, am ținut să fac o casă de bîrne, precum făceau părinții noștri. Am vrut să

am un cuib liniștit și o gospodărie ca în vremurile cele bune...

Istoria cu planul casei era destul de interesantă. Pentru ca să aibă o casă cum îi plăcea lui, vecinul meu a făcut un drum la București ș-a căutat un arhitect. L-a găsit. I-a arătat ce-l doare și i-a dat toate lămuririle. Foarte bine. Arhitectul i-a făgăduit o schiță de plan, «stil romînesc». Și-n scurt i-a și înfățișat o căsuță frumușică, ca pentru o grădiniță dintr-o mahala a Capitalei.

— Trebuie însă s-o faci din cărămidă... — a spus arhitectul zîmbind.

Și bănuind o împotrivire, repede a tăiat vecinului meu apa de la moară.

— Ți-o spun eu: astăzi, dacă vrei să ai o casă bună, s-o faci așa...

Cuconu Mihai era însă un om curios. Avea și el un gust și voia să și-l facă. Vroia să-și clădească o casă de lemn. Planul unei case de lemn însă are «anume marafeturi», care nu se învață în școli. De aceea vecinul meu s-a întors în tîrgul nostru ș-a căutat pe singurul nostru «inginer», un om în vîrstă, «cu școală puțină și cu practică multă». Cum i-a arătat cuconu Mihai, așa i-a făcut casa. În privința asta, inginerul s-a purtat foarte bine. După ce-a dobîndit planul, s-a înfățișat la vecinul meu un meșter lemnar, un țăran dintr-un sat de-aproape.

— Uite, omule, zice cuconu Mihai, am nevoie de o casă de bîrne. Ai putea să mi-o faci?

— Facem, de ce nu?

— Apoi uite ce vreau eu; eu vreau o casă precum se arată în planul acesta... cu șase odăi... împărțite în anume chip...

— Cucoane, să văd planul, zice meșterul.

Cuconu Mihai îi întinde planul, dar îl întreabă cu neîncredere :

— Dar cunoşti planurile ? Ştii carte ?

— Nu ştiu carte, cucoane, dar un plan tot îl cunosc, ca unul care am lucrat la case mari şi biserici...

Gospodarul a luat încet planul şi l-a privit mult. Cuconu Mihai s-a dat lîngă el şi i-a lămurit în amănunt toate, arătînd şi cu degetul. Spunea, şi arăta şi de două ori, şi întreba pe om dacă pricepe.

— Pricep, cucoane ; văd eu ce-ţi trebuie dumnitale... Dumnitale îţi trebuie o casă gospodărească...

— Tocmai, şi să mi-o faci precum se arată în planul acesta.

— Bine, cucoane, om face-o, răspunse meşterul. Da' aici, în partea de miazănoapte, nu facem apărătoare ? In plan nu este. Dar la o casă de bîrne trebuie apărătoare pentru ploile mari şi pentru viscolele iernii.

— Aşa este, zise cuconu Mihai dînd din cap cu oarecare îndoială ; trebuie apărătoare la miazănoapte.

— In acest paravan, urmă omul, încap multe cioveie ale casei, ca într-o camară ; tot aici e şi scara la pod. In plan e arătată afară, în partea de miazăzi. E mai bine să fie în paravan.

— Bine şi asta, vorbi vecinul meu.

— Apoi mai este ceva, cucoane, la împărţirea odăilor... Om face cum a fi mai bine şi mai cu economie.

— Toate acestea au fost iarna, îmi spunea vecinul meu. Cum s-a desprimăvărat, meşterul Ghiţă a venit la lucru cu oamenii lui. Dar înainte de a începe, s-a înfăţişat şi mi-a înmînat o coală de hîrtie pe care era tras planul casei, aşa cum îl înţelesese el. In acest plan, meşterul Ghiţă luase îndrăzneala să corecteze

în două locuri pe «inginerul» meu. De şi liniile sînt trase cu plumb mare de stoler, de şi însemnările sînt scrise de o mînă stîngace, a unui copil al lui, am înţeles ce voia omul meu ; şi mi s-a părut că are dreptate... Iată planul... Poftim ! (Şi cuconu Mihai scoase din buzunar o hîrtie şi o desfăcu pe genunchi.) Nici eu, nici «inginerul» n-am văzut că o mică schimbare de linii aduce o împărţeală mai bună a camerelor... Nu ştiu, poate inginerul să-şi aibă motivele lui, dar mie mi se pare că meşterul Ghiţă are dreptate... Dumneata ce spui ?...

Eu nu spuneam nimic. Priveam cu mirare la schiţa grosolană, care cuprindea planul temeliei, vederea faţadei şi vederea unei laturi clădite din bîrne. Erau însemnări pe ea cu slove de bucher : «faţa casei», «laturea despre tîrg» şi altele, cu o ortografie dintre cele mai curioase. Două hogeaguri erau însemnate la coama clădirii, şi fumuri groase erau trase cu îmbielşugare, ca nişte izbucniri vulcanice. Zîmbeam privind desemnul acesta naiv ; era însă un plan de casă.

— Uite, aici sînt prefacerile... Eu zic că l-a bătut pe «inginer», — zise cu pornire vecinul meu. Dumneata ce zici ?

— Eu ce să zic ? Iţi dau dreptate. L-a bătut... Şi nu mă mai săturam privind schiţa de plan trasă c-o margine de scîndură şi cu un plumb de stoler.

— Iată cum se pierd inginerii şi arhitecţii cei mari, — zisei eu cu filosofie vecinului meu. Meşterul Ghiţă nici nu ştie carte...

Meşterul Ghiţă şi-a început lucrul. L-am lăsat să lucreze cum ştie — îmi zicea vecinul meu. După cum vezi şi dumneata, vine cîteodată c-o mică modificare, «un plan nou», cum spune el, şi îl las să facă şi văd că nu iese rău... Mai întăi mi-a zidit temelia...

— Care temelie ?

— Temelia casei : temelie adîncă, cu piatră de carieră, legată cu var hidraulic. Ți se pare de mirare ?

— Firește ; doar nu e zidar.

— Cu toate acestea a zidit temelia și am rămas mult-tămit. Dacă te miri, am să-ți spun că după ce-a clădit scheletul de lemn pe temelie și după ce a bîrnuit, după ce s-a așezat haizașul și s-a făcut lipitura, Ghiță mi-a clădit hogeagurile de la temelie pînă în vîrful acoperișului, hogeagurile cele cu fumuri groase din planul lui; după ce le-a tencuit cu îngrijire, a început cu oamenii lui vopsitul lemnăriei... Acuma, sufiturile, din var și năsip, tot el le face... Și-mi spunea la început că și tabla ar fi întins-o tot el pe acoperiș dacă ar fi avut vreme... Așa fel toată vara poartă cînd barda și fierăstrăul, cînd pestelca albastră și mistria zidarului, cînd îl văd stropit de vopsea și plin pe mîni, ca adevărații fii ai lui Israel, care singuri se îndeletnicesc în tîrgul nostru cu asemenea meșteșug...

*

După aceste sfaturi cu vecinul meu, baratca de scînduri, în care se adăposteau lucrătorii țărani, mi s-a părut mai vrednică de luare-aminte. Mă apropiam de ea în amurg cînd se zbătea focul și lumina pe oamenii strînși în jur și cinchiți roată la pămînt.

Ceaunul de mămăligă forfotea înăbușit, prins în cujbă deasupra flacărilor. Pe policioare, în baratcă, stăteau așezate străchini, oale, linguri și felurite provizii. Cîte-o lădiță, cîte-un dulăpaș, încheiate în ceasurile de ploaie, stăteau prin colțuri. Vorbeam cu oamenii mei, îi cercetam, și încet-încet aflam despre fiecare cîte ceva.

Meșterul Ghiță a Andrioaei era un om tînăr încă, roșcovan la față și cu ochii verzi. Umbla îmbrăcat țărănește foarte curat. Vorbea blînd și moale. Altfel n-avea nimic deosebit în înfățișare.

În satul lui era bun gospodar, ș-avea o dorință mare: să dobîndească pămînt mai mult. Puținul pe care-l avea, îl îngrijea bine, cu îngrășăminte ; în jurul casei sădise ș-o livadă. Din pricina «strîmtoarei» în care se afla, ieșea la lucru cum da primăvara și clădea case și acareturi.

Cît a lucrat în livadă cu cei șapte ori opt oameni ai lui, nu l-am auzit niciodată ridicînd glasul. Umbla de colo-colo măsurînd, potrivind ; oamenii îl ascultau și-i îndeplineau fără să crîcnească poruncile. De altfel, pentru știința și pentru priceperea lui, toți ceilalți îi ziceau «domnu Ghiță».

Meșterul Ghiță avea ș-un fel de contabil ; pe Ion Bîrleanu, un flăcău sprinten și roș la păr ca focul. Era cel mai cu duh dintre toți lucrătorii. Intruna răstălmăcea vorbele și tăia pe ceilalți din glume și pilde. Așezat la pămînt, punea pe genunchi un caiețel cu scoarțe negre pe care i-l întindea Ghiță a Andrioaei, muia tare plumbul de stoler în gură și prindea să însemne.

— Înseamnă socoteala sufitului, îi zicea cu glas liniștit meșterul. O sută cincizeci de metri pătrați...

Și Ion Bîrleanu însemna încet socoteli în metri pătrați, socoteli cu metri cubi. Meșterul făcea numărăturile în gînd și el le însemna. Uneori făceam și eu înmulțiri și probe și priveam mirat peste umărul lui Bîrleanu la numerele din condicuță.

— Așa-i socoteala... zicea cu glas moale meșterul Ghiță, zîmbind către mine.

După ce isprăveau, Ghiță băga de samă dacă tacîmurile au fost spălate, rînduite și puse la locul lor; apoi aținau focul cu surcele, și Bîrleanu începea să cetească dintr-o *Alexandrie* ori dintr-o *Genovevă* dăruite de mine, și ceilalți, în jur, ascultau cu luare-aminte, fumînd țigări groase de tutun prost.

Printre lucrătorii ceilalți, era un frate mai mare al meșterului. Îl chema Dumitru. Acesta rămăsese mai în urmă cu gospodăria, de și venise de mai multe zile pe lume. Zicea el singur: «M-a dăruit Dumnezeu c-un *talant...*» Îi plăcea păhărelul de băutură. Altfel era un om dibaci și se pricepea să lucreze și el la toate cîte începea Ghiță. În afară de asta, acasă, avea foi și scule de fierar, și unele din «fierăriile țigănești» trebuitoare la clădirea cea mare și la acareturi, el le făcuse, acasă, în săptămînile de vreme rea.

— Ce să faci, cucoane? Mai leg o căruță, mai fac niște scoabe, niște bălămăli, că nu-i de chip; avem pămînt puțin... Ne pricepem și noi cîte oleacă la toate.

Mai era la baratcă ș-un fost «mașinistru», unul Toader Manolache. Un om negricios, stricat de vărsat și cu ochii tulburi, cu părul totdeauna zbîrlit. Fusese un biet băiat orfan și năcăjit, ridicat între străini, și deprinsese meșteșugul morilor de apă. — Era o veche cunoștință a mea. Cu un an înainte îl cunoscusem «conducător de moară cu motor de benzină», cu brevet, la una din nenumăratele mori nouă, care s-au întemeiat în vremea din urmă în ținutul nostru.

Nemți care nu știau boabă romînește montau un motor de douăzeci de cai putere. Stăpînul morii adusese pe acest Toader, neștiutor de carte și zbîrlit, și-l pusese să se înțeleagă cu nemții prin semne. S-au înțeles ca vai de lume. Și nemții au plecat, iar Toader Manolache a rămas cu motorul. Îl purta, îl curăța, îi

șlefuia ventilurile, făcea toată treaba de mecanic. Purta cheie franțuzească, ciocane, cîrlige, ca un neamț adevărat. Și el purta și moara, fereca pietrele și făcea făină la oameni. În capătul «transmisiei» așezase o curea ș-o tocilă și ascuțea topoarele și bărzile gospodarilor. Ba a făcut și altceva: a desfăcut ș-a tocmit niște mașini de cafea ale unor negustori care aduceau la măcinat, de și, ca țopîrlan sălbatic ce se afla, întăia oară întindea laba spre asemenea civilizate instrumente. A mai făcut el și alte lucruri, pentru care sătenii din împrejurimi l-au poreclit «mehalnicu».

Cînd stăpînul a desfăcut moara ș-a trimes-o spre alte țărmuri mai fericite, Toader s-a tras acasă, a pus mîna pe fierăstrău și pe bardă, ș-a ieșit la lucru de stolerie.

Dar între lemnarii meșterului Ghiță, se găsea ș-un cizmar. Era Costan Gherasim, un om nalt, slab și subțire. Sara, cînd avea vreme, se așeza grecește, scotea din traistă piele, o potrivea, o întindea, apoi începea să-și ascută custurile.

L-am întrebat într-un rînd:

— Cînd ai învățat ciubotăria, Costane?

— Ei, cucoane, cînd eram mititel, mă jucam și eu și coseam ciubote de carton.

— Cum? și la meșter n-ai învățat?

— Nu, îmi răspunse cu oarecare rușine Costan. M-am dus numai la un ciubotar în tîrg și mi-a croit el un tipar. Și pe urmă mi-am făcut încet-încet sculele. Iarna lucram ciubote oamenilor, — da' de cînd m-am mutat în Pocoleni, sat nou, cu puțini gospodari, n-am ce face cu meșteșugul meu... Numai din cînd în cînd îmi mai scot sculele, ca să nu uit.

— Iaca, cucoane, zise Ion Arghir, întinzînd niște

ciubote uriașe : *cizmele* acestea, Costan mi le-a făcut...

Mai sărac cu duhul dintre toți, mi se părea a fi un om mărunt și întunecat la față. Umbla domol și era cam morocănos de felul lui ; răspundea cu vorbe puține și înăbușite și se trăgea sara într-un colț. După poreclă, îi ziceau «bursucul». In singurătatea lui parcă rumega gînduri amărîte.

— Se gîndește la datoriile pe care le are la boier... zicea rîzînd Ion Bîrleanu cel roș.

Dar într-un rînd maistrul avea chef și aduse oamenilor lui puțină băutură. In umbra barăcii focul se aprinse mai vioi, glasurile porniră mai cu veselie, apoi scîrțîi deodată o scripcă și larma se liniști. Cînd mă apropiai, văzui în cotlonul lui pe Bursuc cîntînd. Zicea pe strune ceva încet și trist. Ceilalți îl ascultau, și profilurile lor se zugrăveau palide și gînditoare în bătaia luminii. Cineva întinse celui ce cînta un pahar ; cîntecul se opri. Cînd porni iar, arcușul tremura mai vioi pe strune, și-n curînd se alese un cîntec de joc sprinten și iute.

Un glas chiui bucuros. O clipă se învăluiră vorbele. Apoi o voce zise : «Vine boierul !» Se făcu tăcere.

— De ce v-ați oprit ? întrebai eu apropiindu-mă.

— Ei, așa, numai cu scripca, nu prea are haz... răspunse meșterul Ghiță. Pacat că nu și-a adus Costan fligornul. Ar ieși altfel de cîntec de joc.

Mă întorsei mirat spre Gherasim.

— Da' ce, Costane ? Nu ești numai ciubotar ? Ești și muzicant ?

— Apoi, cucoane, înainte vreme, cînd eram la Boteşti, un căprar de muzică de acolo din sat s-a liberat. Cînta cu *clarnetu.* Și ne-a spus el așa la cîțiva într-un rînd, că să ne învățăm a cînta și să facem muzică. Și, a început a ne deprinde el, ne-a mai arătat pe *noate*

profesorul din sat care-i *țe,* care-i *be...* și m-am năcăjit eu o iarnă ș-am învățat a zice din *fligorn.* Și nu mi-au mai trebuit *noate,* ziceam mai bine după ureche.

— Vra să zică ai fost în banda de la Boteşti ?

— Da, cucoane, ș-am suflat eu la multe nunți și cumătrii. Pe urmă dacă m-am mutat din sat de acolo, m-am lăsat. Cînt numai așa cînd îmi vine. După o vreme s-au împrăștiat și ceilalți.

Banda de muzicanți de la Boteşti a făcut acum cîțiva ani mare zgomot în satele de la marginea țării. Fligorn, clarinet, elicon, viori, talgere și tobe, — porneau prin sate în sărbători cu mare zvoană. Era ceva în adevăr spăimîntător și de mirare. Toba mai ales se auzea de la mari depărtări. — Ca și Costan, nu aveam mare părere de rău pentru împrăștierea ei, căci o auzisem de trei-patru ori în viața mea și n-am s-o uit niciodată.

*

Așa, în multe rînduri, am făcut popas lung la baraca din livadă, pe cînd se înălțau clădirile vecinului meu. Am cunoscut de-aproape pe toți lucrătorii aceia cuminți și harnici. Își lăsaseră în sate gospodăriile sărace și veniseră la tîrg, să cîștige un ban mai cu ușurință. Cu toate acestea aveau o mare părere de rău pentru lipsa de pămînt. Cîștigul meșteșugului lor parcă nu-i mîngîia.

— Cucoane, zicea Ghiță meșterul, omul fără pămînt nu-i om... Noi fără pămînt și fără de vite nu putem trăi. Pămîntu-i ca o mamă a noastră...

Despre pămînt și despre holde vorbeau c-un fel de duioșie, care mă mișca și mă tulbura. Pămîntul era dragostea și scopul vieții lor ; pămîntul fusese dragostea părinților și străbunilor lor.

Şi cunoscînd aşa, de-aproape, pe aceşti oameni adunaţi la întîmplare, pe aceste «documente» vii, îmi treceau multe gînduri prin minte.

Mai întăi mă gîndeam că nu e o legendă vană ceea ce arătau sufletele generoase despre însuşirile poporului nostru. Apoi mă gîndeam că aceşte documente ar fi bune de cercetat pentru cei ce scriu din cabinet, pentru cei care vorbesc de inconştienţa prostimii şi pentru cei care se îngrozesc fără vreme de întunericul de la ţară. Mai au de învăţat şi cei care cred că «meseriile vor fi scăparea», căci aceste documente vii arată că între oameni trăieşte un mare învăţător, care propovăduieşte la vremea lui ; acest învăţător e nevoia cu ghiara ei de fier. Insfîrşit, oamenii meşterului Ghiţă mi-au pus într-o lumină deosebită pe cei care înfăţişează în sate statul cu puterea, cu lumina şi cu civilizaţia lui : cărturarii satelor pot sta alături cu cei mai negri făcători de rele... Statul şi cu reprezentanţii lui sînt duşmanii şi prigonitorii oamenilor noştri...

Au lucrat oamenii meşterului Ghiţă în grădina vecinului meu pînă toamna tîrziu. Cînd au început a se risipi frunzele în vîntul toamnei, au stricat baratca şi-au pornit spre satele lor... Au rămas case frumoase şi vesele, ca o cetăţuie împotriva iernii, iar ei au intrat iar în întunericul necunoscut în care nimeni nu cercetează.

UN POET ŞI UN FILOSOF

Alaltăieri 15 iulie, umblam pe un drum de ţară. Căldura lui cuptor era în toi, şi doream umbra cum doreşte cerbul apa de izvor. Zările se pierdeau într-o ceaţă uşoară spre care tremurau şi fugeau parcă unde mărunte de lumină. Ogoare omeneşti stăteau întinse sub soare pe toate costişele, şi din juru-mi, de pretutindeni, se înălţa miros cald de ierburi. Satele erau departe, însă într-o vălcică, aproape, ştiam o fîntînă cu nume bun în partea locului.

Dădui pe un drum prăvălatic şi zării îndată fîntîna cu nume bun. In adevăr, în tot ţinutul Botoşanilor, nu cred să se afle altă fîntînă la fel. De departe cerdacul ei cu stîlpi subţiri şi acoperişul de tablă lucesc roşii — între sălciile pletoase care o înconjoară, parc-ar rîde de veselie un obraz pîrguit. — Grăbii paşii, căci la umbra sălciilor era poposită o trăsură cu roţi nalte, cu arcuri mlădioase, şi cu doi cai cu hamuri ruseşti.

Cunoşteam trăsura şi caii. Erau ai părintelui Pantelimon de la schitul Codreni, de-aproape, lăcaş faimos prin livezile şi rîmnicele lui şi prin pădurile de stejar care-l înconjoară. Cunoşteam puţin şi pe părintele Pantelimon, — şi mă recunoscu şi sfinţia sa cînd ajun-

sei aproape : îmi zîmbi cu prietinie, cu obrazu-i pîrguit şi vesel, plin parcă de aceeaşi lumină ca şi fîntîna cu nume bun.

— Aşa-i că ţi-i sete ? mă întrebă părintele Pantelimon, ieşindu-mi întru întîmpinare.

— Ai rostit, părinte egumen, cuvînt adevărat, îi răspunsei eu cu duhul blîndeţii. Băgam de samă că pe marginea parmaclîcului, lîngă sfinţia sa, sta descoperită o chisea plină cu dulceţ de cireşe negre.

— Atunci, moş Avrame, vorbi părintele întorcîndu-se către vizitiu, scoate o ciutură de apă proaspătă şi dă o linguriţă curată.

— Părinte, ţi-a ieşit un sfînt din gură... zisei eu, închinîndu-mă în faţa cuvioşiei sale şi apucîndu-i mîna moale pe care mi-o întinsese cu osebită bunăvoinţă.

Moş Avram îşi mîngîie întăi pletele cărunte, apoi, bocănind cu cizmele-i mari, întră în cerdac şi dădu drumul în fîntînă ciuturei cu lanţ. Încet şi tacticos prinse după aceea să învîrtească roata, cu obrazul brăzdat cufundat ca într-o gîndire adîncă. Eu priveam cerdacul cu măiestrie lucrat, cu florile tăiate în scîndură care împodobeau capetele de sus ale stîlpilor, priveam acoperişul ca o pîlnie întoarsă cu gura în jos, şi săgeata din vîrf ; iar părintele Pantelimon, voinic, nalt şi gros, cu mînile în şolduri, urmărea c-un fel de mîndrie învingătoare cercetarea mea.

Deasupra intrării cerdacului, pe-o tablă, stăteau scrise cu slove mari, albe, două stihuri :

Beţi apă, vă răcoriţi,
Şi pre Dumnezeu măriţi.

Cînd îmi coborîi ochii, părintele Pantelimon zîmbea :

— Ce zici ?

— Ce să zic ? îmi place... răspunsei eu privind la cuvioşia sa cu oarecare bănuială.

— Apoi şi fîntîna şi stihurile sînt de mine făcute, zise cu glas gros părintele Pantelimon.

— Stihurile sînt foarte frumoase ! observai eu, de data asta cu convingere.

Lovisem bine ; sfinţia sa avea vanitatea literaturii. I se lumină deplin faţa şi dragostea sa către mine crescu vădit.

— Dă mai degrabă, moş Avrame ! strigă el ; şi pe urmă să scoţi şi maşina de cafea...

— Cum ? faceţi şi cafea aici, părinte egumen ? strigai mirat. Apoi atunci pot să spun c-am ajuns la poarta raiului ! — Şi recitai încet, cu evlavie, înălţînd iar ochii către tablă :

Beţi apă, vă răcoriţi,
Şi pre Dumnezeu măriţi.

— Adică, mai bine, întăi scoate o leacă de gustare, moş Avrame... se grăbi să adauge cuvioşia sa părintele Pantelimon.

Cu gustarea, am stat un ceas de vreme la umbra sălciilor, lîngă fîntîna roşie, şi căldura în jurul nostru creştea fără s-o simţim. Trecători nu erau, stăteam singuri ; oamenii munceau în zăduf, încovoiaţi pe lanuri.

Despre gustarea pe care cuvioşia sa o adusese cu sine nu voi spune nimic ; cuprindea tot ce trebuie ca să mulţămească pe un vlădică. Mai interesant era însuşi sfinţia sa, care mi-a povestit între altele cum a zidit fîntîna şi a clădit cerdacul, şi mi-a numărat o mulţime de petreceri la schit cu «lumea nobilă» din Botoşani.

— La urma urmei, pentru lumea bună care vine la schit, am zidit eu fîntîna asta...

Interesant era şi moş Avram, care sta la o parte, tăcut. Numai din cînd în cînd se amesteca în vorbă, liniştit şi sentenţios, — parcă picura stropi de apă rece peste focul cu care vorbea părintele Pantelimon.

— Eu acuma sînt «supiriorul» mănăstirii, zicea călugărul, cu glasu-ngîmfat de două pahare de vin. Dar în tinereţă am fost un om aşa, cum să spun, un om care nu fusesem dus de multe ori la biserică... Făcusem şi eu multe! Am fost şi cioban; acuma, după ce m-am ridicat în lumea bună, pot să spun; am fost şi la oaste... da' am fost «grad». Şi pe urmă dac-am văzut că în sat nu mă mai pot aşeza, înţelegi, dacă am văzut sărăcia în care trăiesc toţi, am zis aşa: De ce să nu mă liniştesc şi eu undeva? De priceput sînt priceput, de gospodar sînt gospodar... Ar trebui să mă retrag undeva, zic, într-o chinovie, şi să trăiesc cum se cuvine... Aşa am şi făcut. M-am făcut monah, ş-acu, slavă Domnului, nimene nu poate zice că nu fac gospodărie bună la schit la Codreni. Am de toate. De voinic sînt voinic, ş-oi mai duce-o o bucată de vreme... Ia să mai bem un păhărel de vin. Ce zîmbeşti a rîde, moş Avrame? Nu-i aşa?

— Apoi dă, părinte, răspunse moş Avram de lîngă cai, nimenea n-a făcut *condract* cu Dumnezeu cît are să trăiască...

— Ei lasă! urmă părintele întorcîndu-se repede spre mine. Cum îţi spun şi cum poate ştii, am făcut la schit multe lucruri bune. Am dres rîmnicele, am întocmit prisacă, am *reperat* chiliile, am acoperit biserica... Am făcut şi eu ceva — lumea care a veni să

vadă! Şi cum vezi, şi fîntîna asta am făcut-o tot eu, ş-am scris şi stihurile! Dar am avut mare nacaz! mare nacaz!

— Ce năcaz, părinte?

— He! Unii stricau clădirea, unii furau zestrea fîntînii... Dac-am văzut ş-am văzut, m-am pus ş-am făcut un blăstăm!

— Cum?

— Am «soris», urmă sfinţia sa, am scris un blăstăm... L-am scris pentru răufăcători, pentru ţăranii care nu vor să ştie de facerea de bine, şi fură lucrul pus aici pentru «binele public»... Intră te rog în cerdac, văd că-ţi plac compunerile, — şi observă mata lîngă roata fîntînii altă tablă pe care se află scrise cele de cuviinţă...

Am intrat în cerdac şi am cetit a doua operă iiterară a cuviosiei sale. Asculta şi părintele Pantelimon cu zîmbetu-i învingător, şi moş Avram cu faţa-i gînditoare.

Ceteam c-un glas trist şi monoton, cum se cuvine să se cetească blăstămurile:

SF. MANASTIRE CODRENI

Subsemnatul Pantelemon Costăkescu arhimandritul şi superiorul Sfintei mănăstiri Codreni care am făcut această fîntînă pentru binele omenirii care vor trece pe aici şi îşi vor astempăra setea şi se vor odihni la această fîntînă pentru binele publicului şi pentru a mea pomenire.

Şi văd că unii mi-au furat ciutura, lanţul de la această fîntînă anu trecut şi am pus alt lanţ şi altă ciutură care şi pe acestea le-au furat pentru care m-am supărat foarte mult; acuma pun alt lanţ şi altă ciutură din nou însă cu blăstăm şi afurisenie ca acela ce va îndrăzni să ieie lanţul şi cu ciutura sau alt lucru de la această fîntînă, cu darul ce îmi este dat

de la Dumnezeu îl blăstăm; blăstămat să fie şi afurisit şi anaftima şi blăstămat să fie, şi de Dumnezeu să fie niertat pînă ce n-a veni să mărturisească şi să-l desleg eu.

1 ianuarie 1909.

Arhimandritul Pantelimon Costăkescu

— Ei? ce zici?, întrebă bucuros părintele, cînd ieşii de la fîntînă.

Ziua de alaltăieri a fost pentru mine o zi de laşitate:

— E frumos, murmurai eu...

— E frumos, dar mai ales cu folos! întări cu glas mare cuvioşia sa. Numai moş Avram nu se împacă şi zice că oamenii n-au să-mi lese *obectele* în pace... Ce zici, moş Avrame, de ţărani?

— De ce să ţie ţăranii legile şi blăstămurile, răspunse cu voce joasă bătrînul, dacă nici cei mari nu le ţin? Legile în ţara noastră sînt scrise pe ghiaţă!

— Ei, lasă! ei, lasă! strigă părintele dînd din mîni... a crede boieru că eşti cine ştie ce filosof! Ei, ce spui mata, domnule Gavrilescu, urmă părintele întornîndu-se spre mine.

— Despre ce, părinte?

— Despre... — şi cuvioşia sa îmi făcu semn cu capul, înălţînd sprîncenile, spre tabla de deasupra uşii şi spre cea de lîngă roata fîntînii. — Mă privi zîmbind dulce: De mine sînt compuse! Îmi mai întinse un păhărel, şi-şi mîngîia încetişor barba roşcată aşteptîndu-mi răspunsul. — Ce zici?

— Mie îmi place mai mult poezia!... răspunsei cu jumătate de gură.

— Ba eu ţin la blăstăm! vorbi părintele cu tărie; ba eu ţin la blăstăm! E şi cu folos!

Cu multă dragoste şi foc pentru operele lui, părintele Pantelimon mă lămuri «cum i-a venit» să le facă, şi cum s-a pus la scris. Pe urmă îmi mai spuse prea multe alte lucruri: din toate vedeam că am de-a face c-un fost sătean care a urît munca, c-un fost vagmistru îmbrăcat în rantie călugărească. În viaţa lui de bielşug şi lene şi-a adus poate aminte de cîntecele şi «poiziile» din oaste, în urechi i-au sunat stihuri din monahie, ca acestea:

O prea frumoasă pustie,
Poftesc să te am soţie...

şi s-a trezit poet, şi încă partizan al artei cu tendinţi!

Fugărit de nevoi, rodea acum ca un vierme în cămări şi livezi. În toată frumuseţa lumii lui Dumnezeu el nu găsea decît două lucruri: mîncarea şi somnul. Evlavia şi credinţa pentru el erau pustiurile Africei de care niciodată n-auzise măcar.

Devenise călugăr, adică egoist şi crud, ca să scrie două stihuri şi-un blăstăm, ca să mînînce repede într-o gustare care ar fi săturat două zile pe nevoiaşii rămaşi în sat, la vatra-i părintească, şi ca să arunce o privire verzie şi aspră de stăpîn la moş Avram, care stătuse liniştit deoparte, şi privise, flămînd, cum mînîncă alţii.

— Ce stai aşa, moşule? strigă călugărul grăbit deodată; ia şi strînge repede şi pe urmă înhamă... Ştii că mie nu-mi prea place încetineala dumnitale...

Bătrînul se apropie şi trase pe rînd către sine şervetele şi sticlele goale.

— Cînd m-ai chemat să string, am chitit c-a fi o vorbă cu înţeles... zise el rîzînd.

— Hai! repede, moş Avrame! lasă vorba!

— Ei, ce să-i faci? mormăi moş Avram. Bogatul

se scarpină, şi şaracul socoate că poate caută să-i deie...

— Ce-ai spus ? ce-ai boscorodit acolo cum ţi-i obiceiul ? strigă părintele Pantelimon puţin înflăcărat.

— Da' n-am spus cine ştie ce... Mă gîndeam şi eu c-am fost în vremea mea om şi fruntaş... Eah ! Aşa-i lumea, ce să-i faci ? Mîngîierea saracului — răbdarea!

— Ba mai bine, moşule, ai lăsa filosofia la o parte şi ţi-ai vedea de nevoie !

Băgam de samă că bătrînul, din felul lui de a se purta şi a vorbi, nu prea ţine sus în cinste pe cuvioşia sa egumenul. Asta o ştia şi alcătuitorul blăstămului, şi, pentru că era un străin de faţă, nu înţelegea să iasă umilit din trecătorul conflict cu vizitiul său. Începu a mormăi îndesat şi scurt ceva, mergînd către bătrîn. Mormăirile lui îmi aduseră deodată melancolice amintiri ostăşeşti. Iară bătrînul, tot liniştit şi flămînd, îşi căuta de treabă, fără să-i răspundă. Numai într-un tîrziu, trecînd pe lîngă mine, îl auzii murmurînd :

— Aşa-i cînd îmbătrîneşte lupu... îl încolţesc coteii...

Mă pregăteam de plecare şi eu, — şi ca să mulţămesc părintelui Pantelimon pentru ospătarea lui, cetii încă o dată, a treia oară, cu uşoară admiraţie în glas, stihurile de deasupra uşii cerdacului. Monahul, ascultînd răpit, simţea o năzuinţă în sus, spre uşa păzită de sfîntul Petru ; iar bătrînul de lîngă cai, privea la mine cu coada ochiului, apoi zîmbi cu înţeles clătinînd din cap.

POVESTEA CU DUMITRACHE CAZACU

Ascultă, Mitiţă, să-ţi spun o poveste pe care şi eu o ştiu de la tata, şi tata a auzit-o de la bunicul. Ascultă. In vremea veche, Dumnezeu şi cu sfîntul Petru coborau cîteodată din cer pe pămînt.

Lăsau grădinile veşnic înflorite ale raiului şi veneau printre oameni, ca să cunoască mai de-aproape pe cei buni şi pe cei răi. Ş-aşa s-a întîmplat că într-o zi de sfîrşit de iarnă, la lăsatul de sec, cînd se pregătesc oamenii să intre în postul cel mare, doi uncheşi cu bărbile lungi au intrat colea, în sat la Buciumeni. Erau îmbrăcaţi cu antereie groase şi roşcate de şiac, şi purtau nişte cîrje albe lustruite şi crestate tare frumos. Plete lungi le ieşeau de sub căciulile de miel. Mergeau lin şi se purtau drept. Unul era puţintel mai nalt ş-avea barba albă ca omătul ; celălalt mai scurt avea barba căruntă.

Şi era aşa după o vreme de moloşag, cam pe la aprinsul lumînărilor. Omătul muiat începea să îngheţe iar, în grunzuri aspri ; şi la asfinţit, deasupra Rădăşenilor, amurgul înălţa în cerul senin o cunună de aur.

Uliţile satului erau liniştite; copiii se întorseseră acasă cu săniuţele, ş-acuma stăteau zgribuliţi pe lîngă vetre. Gospodarii împărţeau nutreţ vitelor în staule. Şi prin ferestrele mititele licărea lumina cuptoarelor, pe care nevestele le pregăteau pentru plăcinte.

Bătrînii se opriră la răspîntia celor două drumuri prăvălatice, aproape de pîrău.

— Uite, Petre, zise Domnul, văd aici o căsuţă mică şi întunecată. Hai să intrăm şi să cerem găzduire.

— Doamne, răspunse moşneagul cel cărunt, de ce să cădem greutate la o casă saracă?... Hai mai bine să intrăm alături, la casa ceastălaltă, încăpătoare şi frumoasă. Uite cum stau stogurile de fîn în ţarc; în şoproane rumegă boi cu coarnele mari şi vaci grele de lapte... Să intrăm la bielşug şi la inimă împăcată... Cine stă aici?...

Tocmai atunci trecea pe ulicioară, bocănind cu ciubote grele, un băieţel îmbrăcat cu anteriul lui tatăsău, cu mînicile atîrnate pînă la pămînt.

— Măi Nicuţă, întrebă Petru, cine stă aici?...

— Aicea şade Dumitrache Cazacu cel zgîrcit, răspunse băiatul, cu glas subţire. N-are nici femeie, nici copii...

— Da' dincoace? întrebă Domnul.

— Dincolo, şade Nastasia Vadana, care are şase copii... Da' eu mă joc numai cu cei doi mai mari: cu Ion şi cu Ghiţă...

— Bine, bine... mormăi Petru.

Dar băiatul avea curaj la vorbă.

— Tătuca spune că lui Dumitrache Cazacu nu i-i milă... El e omul cel mai bogat de la noi, şi rabdă să vadă cum se chinuieşte vadana cu cei şase copii... Aşa zice tătuca. Mi-au spus Ion şi Ghiţă că, de cîte ori îi vede pe lîngă poartă, îi alungă şi-i suduie...

— Cînd vei fi mare şi vei avea avere, tu n-ai să faci ca el... zise Domnul binecuvîntînd cu braţul ridicat pe copil. Du-te acasă, că te-aşteaptă plăcinta pe colţul vetrei...

Copilul grăbi pasul şi se cufundă în sara cenuşie. Sfîntul Petru zise:

— Să intrăm, Stăpîne...

Intrară încet în ogradă. Pe fereastră văzură îndată în lumina vetrei pe un om cu obrazul încreţit şi spînatic; aşeza pe o tabla de lemn nişte plăcinte mari şi frumoase. Focul din cuptor era tras, şi lopata sta rezemată de horn.

— E singur, vorbi sfîntul Petru şi se pregăteşte de lăsatul secului...

Domnul nu răspunse. Intinse cîrja şi bătu în uşă de trei ori. Cînii simţiră şi săriră zăpăind din culcuşul lor; dar, cum se apropiară, tăcură şi începură a vîntura din cozi. In tindă se auziră paşi. Un glas aspru strigă:

— Care-i acolo? Nu mai deschid uşa, că mi se răceşte cuptorul şi-or scădea plăcintele... Ha? Dumneata eşti, Nastasie? Ha? Nu ţi-am spus să nu mă năcăjeşti, că n-am eu grija calicilor!

Dumnezeu bătu iar cu cîrja în uşă: Toc-toc-boc!

— Care-i acolo, măi? strigă Dumitrache Cazacu. N-auzi? Răspunde!

— Nişte drumeţi bătrîni şi trudiţi, venim de departe... răspunse Domnul cu glas blînd.

— Cum? Căutaţi-vă de drum, ce am eu cu voi?...

Şi uşa se crăpă puţintel şi obrazul aspru al lui Dumitrache Cazacu ieşi prin deschizătură.

— Poftim! călugări îmi mai trebuiau mie!... Da' lăsaţi-mă în plata Domnului, să-mi ticnească. Hai,

duceți-vă mai repede! Domnul cu voi! Domnul cu voi!

— Nu te supăra... răspunse blajin Dumnezeu. Nu te supăra, creștine. Iaca ne ducem...

Prin ușa deschisă, Cazacu strigă cu glas mare:

— Măi Ilie, măi Ilie, măi haidăule, măi hoțomane! Ai adormit lîngă vite? Du-te și închide bine și zăvorăște poarta, să nu mai intre toți pribegii, așa, ca-n satul lui Cremene!... Nu pot să am o liniște, din pricina atîtor calici!

Se auziră mormăituri și glasuri neprietinoase în întunericul ogrăzii. Cei doi bătrîni treceau încet pe drum. Se opriră dincolo, la căsuța cea umilită a văduvei, bătură în ușă și cerură găzduire.

Deschise o femeie naltă și slabă. Cum văzu pe bătrîni, se închină smerită, cu mîinile pe piept.

— Buna sara, femeie, vorbi Petru, puțintel supărat.

— Vă sărutăm dreapta... și văduva se feri și făcu loc celor doi moșnegi să intre.

Din tindă trecură în odaia luminată de gazornița de pe prichiciul hornului. Era o lumină tristă, — și casa era săracă. In vatră, focul adormise sub spuză.

— De cînd ești văduvă, femeie? întrebă Domnul cu bunătate.

— De doi ani mă chinuiesc, răspunse femeia. Am șase copii și numai Cel-de-sus știe cum o duc. Muncesc și eu cît pot, dar cu șase copii, în sărăcia în care mă aflu, nu-i chip să ies la un capăt... Iată, toți au adormit flămînzi, pe cuptor și pe lăiți...

Cei doi bătrîni priviră în jurul lor, la odăița sărmanilor.

— Sîntem drumeți de departe, zise bătrînul cel alb; sîntem flămînzi și trudiți...

— Dă, răspunse văduva, de hodinit vă veți hodini cum a da Dumnezeu. De gustare n-am ce da, mă rog de iertare... Am avut în ulcior o leacă de oloi și s-a isprăvit, fasole și verze iarăși, de ieri, nu mai am, și făina din sac s-a gătit deasemeni; mămăliguța cea din urmă au mîncat-o băieții goală, ast' dimineață... Sîntem saraci tare. Cînd trăia gospodarul meu, nu se întorcea nimenea nemîngîiat de la ușa noastră, și eram bucuroși că aveam cu ce sta înaintea unor oaspeți ca dumneavoastră... Da' acuma... De doi ani omul meu zace în pămînt; și noi trăim pe lume saraci și fără mîngîiere...

Vădana se lăsă pe un colț de laiță și începu a suspina cu amar.

Cei doi bătrîni se lăsară lîngă vatră, pe scăunașe cu trei picioare.

— Femeie, grăi blînd bătrînul cel nalt; taci, nu mai plînge... Cel ce știe toate are grijă de toți.

— Cred, părinte, vorbi femeia printre lacrimi, numai la el mi-a rămas nădejdea... că oamenii nu vor să cunoască suferința unei biete văduve. Am fost azi de două ori la gospodarul de-alături, la Dumitrache Cazacu. Am plîns și m-am rugat, pentru copii, nu pentru mine; și pe muncă, nu degeaba. N-a vrut să mă ajute cu nimic. Și-i singur, n-are nevastă, n-are copii — și gospodăria lui e plină ca un stup... Iaca, acuma înțeleg că sînteți flămînzi și n-am de unde vă da nici o coajă de pîne. Dar de unde să vă dau, cînd și pe copii i-am amăgit, pînă ce au adormit flămînzi, saracii...

Femeia tăcu. Tăceau și bătrînii. Un copil tresări în somn și suspină ca după plîns.

Domnul își mîngîie gînditor barba albă, apoi puse mîna pe clește și bătu cu el încetișor în spuză.

— Foamea are să deştepte pe copii, grăi el. Ce ai aici în spuză ?...

Femeia se sculă repede de la locul ei, ruşinată.

— Tare mă rog de iertare... vorbi ea încurcîndu-se şi gîngăvind... Acolo, în spuză, am pus şi eu ceva... ca să amăgesc băieţii... Văzînd că n-am nimic, şi Dumitrache Cazacu mă alungă, m-am alăturat şi eu de vitele lui, care umblau prin ogradă, ş-am luat de jos... ş-am adus în poală. M-am gîndit că ceea ce leapădă vitele, lui Cazacu nu-i trebuie. Macar să-mi amăgesc copiii... Am pus şi eu ca în chip de turtă, în spuză, minciuna aceea... Şi tot mi-am alinat copiii, — că nu s-a copt turta, că acuşi se coace, — pînă ce şi-au astîmpărat plînsul şi i-a furat somnul...

Sfîntul Petru îşi plecă capu-n pămînt. Dumnezeu zîmbi cu bunătate.

— Hm ! murmură el ; acu vecinul dumnitale îşi dă plăcintele în cuptor...

Femeia cea slabă îşi trase tulpanul peste gură şi ochii i se înegurară. Pe cuptor se auzi iar un scîncet de copil, apoi se deşteptară în toate ungherele glasuri subţiri de suferinţă.

Petru îşi ridică fruntea ; faţa-i era foarte amărîtă.

Dumnezeu zise zîmbind :

— Femeie, ţi se deşteaptă copiii. Ia turta din vatră şi vezi de-i împacă...

La o asemenea bătaie de joc, femeia voi să răspundă ceva cu obidă. Dar Domnul lovi cu cleştele în spuză ; scîntei ca fluturaşi de aur tresăriră ; sfîntul Petru întinse mîna şi trase din spuză o turtă mare şi frumoasă. O scutură de stîlpul hornului, o frînse în două şi bucăţelele care fumegau le întinse femeii.

Uimită, văduva întinse braţele şi nu voia să creadă ochilor. Căzu în genunchi şi se închină adînc. Dar bătrînul cel cu barbă albă o ridică şi-i spuse :

— Deşteaptă-ţi copiii şi-i hrăneşte. Ia oloi din ulcior, pregăteşte verze din putinica din tindă — şi din ceea ce ai, ospătează şi pe pribegii cei străini care au căzut în această sară la casa dumnitale...

Femeia tremura ; dar înţelese că puterea şi bunătatea lui Dumnezeu i-au umplut casa. Incepu să umble repede, fără să poată rosti un cuvînt. Ulciorul de după sobă era plin de oloi ; putinica cu varză, în tindă, părea neîncepută...

— E plin şi sacul de făină ! şopti ea clănţănind din dinţi.

— Se poate ! răspunse bătrînul cu barba albă. Şi toate-or stărui ş-or prisosi, pînă ce ţi-or putea întemeia copiii gospodăria celui dus.

Flacăra gazorniţei crescu şi-n casă se făcu lumină mare.

— Doamne, nu sînt vrednică să sărut urma paşilor tăi ! suspină femeia căzînd cu fruntea la pămînt. În tindă stă ş-o capră cu doi iezi. Are cordică roşă şi tălăncuţă de argint...

— Se poate... răspunse bătrînul cu barba albă, zîmbind cu bunătate.

Atunci se sculă de la locul lui de pe scăunaş şi sfîntul Petru. Se uita cu supărare înainte ; se apropie de fereastră şi-şi aţinti cu luare-aminte privirile la vecin, spre casa lui Dumitrache Cazacu. Femeia se opri din robotitul ei vioi şi vesel prin casă. Afară se auzea glas mare şi ţipăt de mînie.

— Vezi ce este ?... întrebă Domnul. Sfîntul Petru privea cu îndărătnicie afară.

Văduva Nastasia se repezi pe uşă şi dădu fuga în drum ; dar repede se întoarse. Gîfîia şi-şi făcea cruce cu mare uimire. Părea totuşi foarte bucuroasă.

— Doamne ! Aşa minune ş-aşa pedeapsă are să rămîie de pomenire ! strigă ea. Ţipă şi suduie Dumitrache Cazacu. Că Ilie şi cu vitele, cu mare zvoană, au ieşit pe poartă şi nu se ştie unde s-au dus. Şi cînd a intrat în casă să-şi ieie căciula şi cojocul, să se repeadă pe urma lor, şi-a aruncat ochii în cuptor, pe care-l umpluse cu plăcinte, şi s-a tras cu groază înapoi : parcă trecuseră vitele lui prin cuptor, plăcinteie pieriseră, şi rămăsese altceva... Asta-i mare minune şi mare pedeapsă...

Sfîntul Petru se întoarse rîzînd de la fereastră, dar Domnul îl privi cu oarecare mustrare. Nu-i zise însă nimic, căci femeia era de faţă şi copiii, toţi treji, se coborîseră în mijlocul casei. Femeia răsturnă mămăliguţa pe fund şi într-o strachină mare aduse verze prăjite în oloi, puse linguri nouă pe măsuţa rotundă către moşnegi, şi pofti pe pribegii străini cu voie bună:

— Poftiţi cu noi la masă...

Astfel au găzduit doi bătrîni în noaptea de lăsatul secului în sat la Buciumeni, şi de-atuncea a rămas de pomenire întîmplarea lui Dumitrache Cazacu cel zgîrcit.

ION RUSU UNGUREANU

Într-o zi, la o moară din marginea tîrgului, am întîlnit un om cu ciudată înfăţişare. Capul lui semăna cu capetele chinezilor de pe cutiile de ceai. Aceiaşi ochi mici şi oblici, umerii obrajilor ieşiţi, acelaşi fuior de barbă rară. Se vedea a fi un om năcăjit, cu obrazul ars, cu o privire trudită. Sumanul şi iţarii îi erau peticiţi, dar curaţi. In cap purta o căciulă albă, cu zagara neagră. Sta liniştit, rezemat de un stîlp ; parcă se gîndea la lucruri adînci. Din cînd în cînd, un gospodar încărca o lopăţică de făină din postavă şi se apropia de dînsul. El se îndrepta cu un zîmbet prietinesc, cu cîteva cuvinte murmurate şi aducea de la şold în faţă o traistă vrîstată. Gospodarul turna făină ; el se rezema iar de stîlp, cu aeru-i de amărăciune.

O vreme l-am observat de afară ; apoi m-am îndreptat spre el. Cînd m-a văzut intrînd, s-a descoperit şi s-a ploconit cu smerenie. Îmi zîmbi şi mie ca unui prietin şi aşteptă să-i vorbesc.

Îl întrebai cîteva lucruri. De unde e, cum îl chiamă. In vuietul morii el se pleca spre urechea mea şi rostea

vorbele cu greutate, din gîtlej. Avea o intonare tristă şi blîndă, parcă voia să plîngă.

Şi numele-i era curios : Ion Rusu Ungureanu !

— Eu îs din colo, de la munte, de pe apa Bistriţei... Îs un om beteag, îmi zicea el, nu mai pot munci cu palmele... Is beteag în coş. De purtat mă port cu greutate. Şi umblu aşa, de ici-colo, şi creştinii cei buni mă miluiesc...

— Nevastă, copii ai ?

— Am avut, dar nevasta a murit de mult, de pe cînd eram om teafăr. Iar copiii s-au răsleţit prin lume ; numai aşa, din cînd în cînd mă întîlnesc cu ei...

Ieşirăm afară din vuietul morii. Omul îşi acoperi încet, cu grijă, pletele cărunte. Umbla cu greutate şi zîmbea necontenit. În faţa soarelui clipi de cîteva ori.

— Iaca şi sfîntul soare, zise el ; sfîntul soare ni-i prietin, el totdeauna ne vrea binele...

Îl întrebai :

— Şi cum trăieşti singur ?

— Nu trăiesc singur. Oamenii cei buni toţi mi-s fraţi. Intru într-un sat şi mă opresc la poarta unui romîn. O nevastă mă vede şi se milostiveşte. Vede că mă port cu greutate şi că nu vreau răul nimănui. Na-ţi, omule, zice, un ou şi puţintică făină... De-acolo mă duc în altă parte : găsesc alt suflet bun, mă aşez lîngă foc şi-mi pregătesc puţinul ce-mi trebuie. Bogdaproste ! — zic ; şi de-acolo mă duc la o fîntînă. Îmi dă şi fîntîna apă şi eu mă întorc la răsărit şi mulţămesc lui Dumnezeu pentru bunătăţile lui.

Eu îs prietinul oamenilor, zise el iar, după puţină tăcere şi cu oarecare taină. Cînd îi secetă şi trec numai nouri albi pe departe prin fundurile cerului, vin oamenii la mine şi-mi zic aşa : Bade Ioane, moş Ioane, adu-ţi aminte şi de noi, că ne trebuie ploaie. Ş-atunci

mă duc eu la apa Bistriţei şi cad în genunchi şi mă rog la Maica Domnului ! Zic : Sfîntă Născătoare, îndură-te de noi cei păcătoşi ! Desleagă izvoarele cerului! Dă poruncă nourilor să lese ploaie... Să curgă ploaie curată ca apa Bistriţei, că sufăr cîmpurile şi-s însetate vitele... Dacă nu ţi-i milă de noi, fie-ţi milă macar de vitişoarele creştinilor... Ascultă-mă, Maică, pe mine păcătosul. — Şi Maica Domnului se îndură, mă ascultă şi dă ploaie.

Ş-aşa cînd se întîmplă de vin nouri urîţi şi necuraţi, cu ghiaţă, şi încep a bate clopotele de spaimă, eu iar mă gîndesc : cum să se prăpădească aşa munca omului, toate ostenelile şi lacrimile lui ? Şi ştiu vorbe pe care le spun, asupra balaurului şi asupra nourilor spurcaţi, şi se duce piatra pe pustii locuri, şi scapă satele creştinilor... De aceea şi oamenii care pot munci nu mă lasă pe mine, beteagul, şi-mi dă fiecare ce poate şi ce-l lasă inima...

Ion Rusu Ungureanu mă învălui într-o privire caldă şi ochii i se umeziră. Oftă apoi, şi se aşeză pe laiţă. Vuietul pietrelor, bătaia teicilor, glasul oamenilor umpleau moara. Cîteva găini ciuguleau de la picioarele noastre grăunţele risipite în bătătură. În soarele cald de primăvară, Ion Rusu închise pleoapele, apoi păru a-şi aduce aminte de ceva şi se întoarse spre mine.

— Azi am intrat în tîrg, zise el, m-am dus să văd o prietină a mea... Stă aici, în uliţa Rădăşenilor. Am cunoscut-o de cînd era numai atîta, nici n-ajungea cu capul chimirul oamenilor. Ei, pe urmă a crescut, s-a făcut fată mare şi s-a dus după un tîrgovăţ, care-i slujbaş... Am auzit că tare frumos scrie : are mînă uşoară... Şi mă duc s-o văd. Am purtat-o în braţe, ş-am hrănit-o, şi de la grea boală am scăpat-o. Poate

a pune pribeagului ceva pe un colț de masă. Da' ea, cînd m-a văzut la poartă că-i rîd cu prietinie, tare s-a mai supărat și nu m-a cunoscut ; ș-a prins a țipa. Eu am plecat capul și m-am dus de la poarta ei. Acu cîțiva ani era fată la noi în sat. Azi era frumoasă și gătită : cucoană... și și-a schimbat căutătura... Ce să fac ? Sînt un biet sărman, nu m-a cunoscut. M-am întors din drumul meu ș-am venit la moară aici, unde m-au miluit oamenii cu puțină *făr*ină...

— Cei ce se ridică de jos asupresc mai tare pe sărmani, zisei eu.

— Asta așa-i, răspunse Ungureanu, suspinînd. Asta am băgat-o de samă de mult. Eu am apucat vremuri mai vechi. Am apucat vremea cînd nu știa nimeni de judecător și de primar. Judecata se făcea la curtea boierească și vechilul era mai mare... Ș-apoi băteau pe oameni pentru datorii și-i judecau ei la curte în voia lor.

— Cînd a fost asta ? Inainte de Cuza ?

— Ei, demult, dar după ce a dat Vodă Cuza pămînturile...

— Apoi pe atunci erau primari și judecători...

— Eu știu ? Eu așa am apucat la noi. C-apoi de pe atunci au prins a se ridica la felurite slujbe dintre ai noștri, ș-apoi mă gîndesc la vorba dumnitale, că ei mai tare ne-au fript... Era primar unu Jîpa ș-apoi mi-a luat biru de două ori, ș-a venit ș-a treia oară, în puterea nopții... Eu am îndrăznit a spune o vorbă, el m-a turnat la pămînt cu vătăjeii lui, și rău m-a usturat ; ș-au căutat în ladă și numai opt franci și jumătate au găsit, și i-au luat. Apoi de-atuncea din bătaia ceea am rămas eu slab de piept...

— Cum se poate una ca asta ? Doar nu era țara în pradă.

— Ei, nu era. Dar ce puteam face ? C-așa umbla primarele cela al nostru Jîpa, în puterea nopții, și împlinea oamenii pentru datoriile perceptului...

— Noaptea nu-i voie să umble perceptorul, nici să împlinească...

— Știu, știu, zise cu blîndeță Ungureanu. Am știut eu chiar atunci, după ce m-a bătut și m-a năcăjit și mi-a luat opt lei și jumătate... C-apoi s-a întîmplat atunci mare poznă în satul nostru. Mai la vale de mine ședea unu Gheorghe Ursu, gospodar vrednic, da' iute din firea lui. Tot auzea el zvoană prin sat, că țipau femeile și copiii. Pune el pe nevastă să închidă ușa. Și se duce Jîpa și la dînsul. Era în puterea nopții. Pune Jîpa mîna pe clanță și scutură ușa și strigă : Deschideți, măi ! Da' femeia din casă : Cine-i ? Nu deschid, nu-i barbatu-meu acasă. — Așa ? și-ncepe primarele a sudui. Nu-i acasă ? Dacă nu deschizi, stric ușa. Să plătiți banii birului, că vă ia dracu... Și poc ! în ușă, poc ! — Atuncea Gheorghe Ursu a ieșit în tindă și a împins pe femeie în casă. A pus mîna pe o sapă, ș-a ieșit în prag cît era de mare și de voinic. — Care-i, măi ? Ce bir în puterea nopții ? Ce căutați voi să spargeți ușile oamenilor ? Ce căutați pe la neveste ?... Da' primarele de colo zice : Mă ! eu îs Gheorghe Jîpa. Cînd a zis vorba asta, Gheorghe Ursu l-a pălit cu muchea sapei. L-a culcat la pămînt. Pe urmă l-a apucat de păr și l-a tras în casă. Vătăjeii au împuns-o la fugă. Apoi el în casă l-a năcăjit o vreme, că cela nici nu se mai putea ține pe picioare de bătut ce era...

Și cum îl judeca Gheorghe Ursu pe primar, s-a vestit în sat, și s-au strîns femeile care aveau barbații la lucru la cîmp, pe care le prădase Jîpa și le împlinise, și m-am dus și eu. Și Gheorghe Ursu pusese pe pri-

mar pe un scăunaș și nevasta-i pusese într-o strachină niște sarmale, ș-alături o bucată de mămăligă, și gospodarul îl îndemna să mînînce... Mînîncă, măi! Dac-ai năvălit în casa mea la vreme de noapte, cată să mînînci! — Da' Jipa era așa de bătut și îngrozit, că nici nu știa pe ce lume-i și nu putea blești nici o vorbă... — Dacă nu mînînci, atunci să-mi cînți, măi bade! zice Ursu... Dacă nu cînți, îți mai dau un ropot de ciomege... Cum știi tu, măi, să vîri în boale copiii și femeile și să stîlcești pe cei nevoiași?... Frate cu noi ești tu, măi, ori dușman?... Și l-a dăscălit atunci Gheorghe Ursu și i-a luat paralele și le-a dat înapoi la femei... I-a scos parale și din ciubote. Ș-a făcut socoteală pînă-ntr-un ban... Da' eu mă uitam și tot îmi ștergeam cu mînica o leacă de sînge care-mi dădea pe nas și mă gîndeam: Cum o îndrăznit Gheorghe Ursu să deie în omu stăpînirii?... Că stăpînirea-i de la Dumnezeu și-i cu primejdie dacă te ridici împotriva ei... Eu am plecat capul, ce să fac? Da' Gheorghe Ursu a făcut o poznă ca aceasta...

Iaca așa s-a întîmplat, sfîrși oftînd Ungureanu. Da' ce ochi avea Gheorghe Ursu și ce braț de criță!... C-apoi n-a mai îndrăznit primarele să se ridice împotriva lui... Eu, ca omul cel slab, m-am lăsat în voia celui tare, ș-am rămas cel bătut și cel oropsit și cel beteag... Iar Gheorghe Ursu bine n-a făcut ce a făcut...

— De ce n-a făcut bine?

— Hei... de ce... căci Dumnezeu ne are în grija lui. El ne dă ploaie, el ne dă piatră și secetă. El ne dă boale și oameni răi, pentru pacatele noastre. Acestea sînt orînduiri drepte, și trebuie să suferim și să zicem așa: Asta-i voia lui Dumnezeu Sfîntul.

— Apoi tot voia lui Dumnezeu ș-acolo.

— Unde?

— Acolo, în sat, cînd a întărit el brațul lui Gheorghe Ursu...

Ion Rusu Ungureanu se întoarse deodată spre mine cu ochii măriți de uimire. Apoi își scutură încet capul și oftă:

— Ei, nu, asta nu se poate. Dumnezeu ne poruncește să fim blînzi și să suferim. De ce să ne mîniem? Eu nu mă mînii. Prietina mea, pe care am crescut-o ș-am apărat-o, m-a alungat de la poarta ei și nu m-am supărat; am oftat și m-am dus. Unii m-au lovit; am răbdat și m-am dus pe drumurile mele... Noi sîntem ca niște gîze, ca niște pulberi, trebuie să ne strîngem, să tăcem și să ne lăsăm să ne poarte vîntul. Dumnezeu are grijă și de puțina noastră viață și de hodina noastră cea din urmă... Eu așa mă gîndesc în gîndul meu și mă împac, și trec și eu prin lumea asta. Tare-i frumoasă lumea asta a lui Dumnezeu, tare-i bine să trăiești și să te încălzești la sfîntul soare... Și vine un creștin și te miluiește, și altul trece și-ți spune o vorbă bună... și toate cîte sînt rele le uităm...

Omul meu oftă iar. Apoi zîmbi cu mare dragoste și-și trase dinainte traista: un om îi aducea o lopățică de făină.

— Bogdaproste! zise beteagul cu blîndețe, — Dumnezeu să-ți sporească însutit... Se închină spre cel ce-l dăruia, își scoase din cap căciula și-și făcu cruce. Apoi își întoarse spre mine zîmbetul blînd și fața amărîtă și grăi:

— Asta-i mămăliga saracului... Dumnezeu are grijă de noi ca și de paserile cerului...

ÎN AMINTIREA LUI CREANGĂ

Din copilărie am avut dragoste mare pentru opera lui Creangă. Găseam poate în poveştile şi povestirile lui graiul înflorit al mamei, poezia de expresii a Moldovei; mă simţeam cu el aşa de bine, ca cu unul din vechii povestitori care mi-au încîntat copilăria în seri de iarnă la vatra cu jar; simţeam pătrunzîndu-mă blîndeţa nesfîrşită a peisagiului moldovenesc, glasul patriei întregi vibra în opera lui şi mă fermeca, aşa cum nu m-a fermecat nici un alt scriitor vreodată.

Îmi aduc aminte de clipe rare, cînd ceteam anume pagini din *Amintirile copilăriei.* O dată stăteam ascuns într-un pod cu fîn, şi un soare strălucit intra pe bagele; o viespe vrîstată galben cu negru mă tot năcăjea şi eu o alungam cu cartea. Altă dată eram într-o vălcică, spre toamnă, în dosul tîrgului Paşcani, şi gara şi valea Siretului se desfăşurau pînă în depărtări; şi eu ceteam Harap-Alb, şi-n juru-mi se strecura oftînd vîntul care scutura frunzele; pînă-n adăpostul meu n-ajungea, mă simţeam fericit, mîngîiat de razele unui soare palid, şi din cînd în cînd, urmărind în închipuire păţaniile Fătului-Frumos, rămîneam cu ochii aţintiţi în piclele depărtărilor. Altă dată eram la şcoală, în cerdacul larg, împleteam la mlajă cu băieţii, şi domnu Trandafir, învăţătorul nostru, ne cetea aşa cum n-am auzit pe altul cetind pe Creangă...

Creangă s-a amestecat de-aproape în viaţa mea, mi-a fost prietin, mi-a fost bunic; cartea lui a fost pentru mine mîngîiere în multe ceasuri amare.

Pentru dînsul, în înflăcărarea vîrstei de 15 ani, am rupt bucăţi şi am călcat în picioare broşura *Stil şi Gîndire* a lui Gruber, care îndrăznea să scadă pe Creangă faţă de Alexandru Odobescu; pentru dînsul m-am luptat cu pumnul şi cu cuvîntul împotriva colegilor munteni, care nu-l înţelegeau şi nu-l preţuiau aşa cum voiam eu. Pentru mine Creangă era o mîndrie, era un strigăt de luptă; unele din cele mai entuziaste clipe ale tinereţii mele au fost atunci cînd, în clasa a 7-a a liceului, am putut spune la lecţia de romînă cîteva cuvinte despre el, cu ochii înflăcăraţi, şi cînd am cetit cîteva pagini care încep cu cuvintele acestea, pe care şi azi le ştiu pe derost:

„Nu ştiu alţii cum sînt, dar eu, cînd mă gîndesc la locul naşterii mele, la casa părintească din Humuleşti, la stîlpul hornului unde lega mama o şfară cu motocei la capăt, de crăpau mîţele jucîndu-se cu ei..."

*

În anii mai tîrzii am urmărit pe cît am putut viaţa lui Creangă. El nu mai era; îşi părăsise pentru totdeauna *bojdeuca* din Ţicău; truditu-i suflet dobîndise alinare: dar rămăseseră locurile pe unde sălăşluise el, rămăseseră oamenii care-l cunoscuseră.

Pe cei ce-l văzuseră şi grăiseră cu el, îi socoteam pe-atunci cei mai fericiţi oameni de pe pămînt. Pe

Zacheu Creangă, care vindea tutun într-un debit strîmt, pe una din uliţile Iaşului, îl judecam drept un om cu totul deosebit. Nu mai zic nimic de Tinca Vartic cu care a trăit o vreme Creangă. Ea îl auzise spunînd atîtea, ea îi ascultase amintirile şi poveştile, ea rîsese întăi de Ivan Turbincă şi de Moş Nechifor Coţcariul. Treceam pe uliţa unde locuia, unde stătuse şi Creangă, şi, măcar de departe, căutam s-o văd, cum umblă prin ogradă cu cataveica între umere, ori cum sfătuieşte la zaplaz cu vecinele.

Locul naşterii lui, Humuleştii, cu Ozana cea limpede curgătoare, l-am văzut mai tîrziu. Am văzut şi casa acuma prefăcută după vremurile noua. Am ascultat unele istorisiri care se păstrau în partea locului despre viaţa lui. Am văzut şi pe copila sprinţară şi plină de drăcii cu care se hîrjonea Nică a lui Ştefan a Petrii (cum îi zicea pe atunci lui Ion Creangă). Acu e bătrînă şi zbîrcită, şi-l ţine minte bine pe Nică cel de demult. Era vorba într-o vreme, cînd înfloresc tinereţele, să-şi lege vieţile, dar pe urmă valurile lumii l-au dus pe Nică într-o parte, ea a avut parte de altă soartă. E preoteasă acum şi-i prea mulţămită de viaţa ei. De Ion Creangă a auzit aşa vorbindu-se prin lume, că ar fi scris cărţi şi altele, dar ştie ea că la urmă n-a ieşit bine, — aşa că mai bine a fost aşa cum e !...

Multe din cele ce-am aflat despre Creangă, mulţi din cei pe care i-am auzit vorbind despre el, m-au întristat. Cei ce au trăit cu scriitorul (cum e în orînduirea lucrurilor aici), nu l-au ştiut preţui îndeajuns; alţii, care au avut de-a face cu omul, n-au ştiut cunoaşte în sufletul lui părticica de dumnezeire.

*

Un profesor al meu, într-un rînd, îmi cetea un fel de povestire. Descria frumos o adunare literară, în saloane luxoase. Oamenii măreţi, cu îngrijire îmbrăcaţi, gesticulau observîndu-şi mişcările, vorbeau cumpănit. Era o atmosferă parfumată, era o atmosferă de idei înalte, frumos spuse; era o atmosferă aristocratică. Unul cetea o poezie, ceilalţi se gîndeau la altceva, ori vorbeau între sine, cu glas scăzut, foarte cuviincioşi. Incepeau apoi, după sfîrşitul versurilor, teorii fine despre artă; convorbirea se însufleţea cînd treceau cu toţii într-o sofragerie scînteietoare, cu mese pline de gustări alese şi de vinuri chilimbarii şi rubinii. Glume bine făcute îşi luau zborul; erau puţini aceia care-şi îngăduiau cuvinte neînfrînate, fulgerări spontane, — şi aceştia erau oameni cu superioară cultură, cu situaţii sociale foarte înalte, şi le şedea bine să descreţească frunţile şi să deştepte în juru-le trilurile rîsului. — Şi era între toţi aceştia ş-un om umilit, îmbrăcat în straie rău croite. Era primit acolo, nu pentru averea lui, nu pentru spiritul lui, nu pentru situaţia lui socială, ci din pricină că se apucase să aştearnă pe hîrtie lucruri curioase... Şi de şi toţi făceau haz de scrisele lui, el se simţea străin, stînjenit, — sta într-un colţ ca un om sărman care n-are loc la masa bogaţilor, şi se gîndea la nevoile lui şi la amărăciunile-i nenumărate.

— Acesta era Creangă, în mijlocul *Junimii*... îmi zise profesorul meu, privindu-mă peste ochelari.

*

Intr-un rînd umblam pe drumul Pipirigului, şi era spre sară, o sară blîndă de vară. M-am întîlnit c-o tabără de cară. Cobora încet drumul spre tîrguri, cu

scînduri. Am intrat în vorbă cu unul din cărăuşi, un romîn oacheş şi sprinten. Am aflat că după poreclă îi zice Creangă, — şi îndată mi s-au deşteptat o mie de întrebări în suflet. L-am luat însă cu încetul.

— Ascultă, zic, om bun, dumneata trebuie să fii rudă măcar de departe cu unul Ion Creangă, care a trăit în tîrgul *Ieşilor*...

— Ion Creangă ? Se poate.

— Apoi după mamă se trăgea din Pipirig ; pe bunicul lui l-a chemat David Creangă...

— Aha... A fi fiind uncheşu David. — L-am apucat eu...

— Ş-acel Ion Creangă a trăit în Iaşi...

— N-o fi vorba de Zacheu ?... Pe-acesta l-am cunoscut : negustor în Iaşi, om la locul lui...

— Nu... nu-i Zacheu. Dar dacă-l cunoşti pe Zacheu, trebuie să-l cunoşti şi pe celălalt, care i-i frate...

Omul pare a sta puţin pe gînduri.

— N-a fi cel care a fost popă şi s-a răspopit ?

— Acela... zic eu. A fost om mare, scriitor.

Omul mă priveşte pieziş, fără prietinie.

— Dacă-i acela, zice el cu îndoială, apoi îl ştim noi, am aflat noi de urmările lui. Nu ştiu ce zici dumneata c-a fost, dar neamului nostru se chiamă că i-a făcut mare ruşine : şi-a lepădat potcapul, ş-a făcut şi alte ticăloşii.

Cine a priceput oare suferinţa omului care a locuit într-o mahala a Iaşului ? Cine a înţeles-o sub masca veseliei lui ? Între două lumi îşi ducea crucea : una în care nu se simţea la locul lui, alta care-i era dragă, era a lui, şi-l respingea. Răspopit, hulit, — trebuia să trăiască departe de Ozana lui şi de toţi acei ce

nu-l înţelegeau, într-o mahala oarecare, o viaţă oarecare, fără lumină, fără mulţămire.

Şi blăstămul pe care i-l zvîrleau cei mulţi a stăruit parcă şi după moarte ; căci şi azi mormîntul lui stă fără cruce, fără flori, la *Eternitate*.

Mormînt fără noroc
Şi fără prietini.

Sînt astăzi multe suflete care tresar de un fior dumnezeiesc, cînd primesc, ca o muzică sfîntă, cîntarea povestirilor lui. Creangă însă nu mai este, ca să se bucure de această supremă mîngîiere.

Noi, tinerii, îi vom ridica un monument în inimile noastre.

Generaţia lui însă l-a lăsat uitării şi pe el, a lăsat uitării şi tot ce se lega de el.

Casa din Humuleşti s-a prefăcut. Cea din Ţicău mîni nu va mai fi. — Cele trei case din Folticeni, din uliţa Rădăşenilor, au suferit şi ele prefaceri. Una, aceea în care scriu aceste rînduri, a fost a lui Vasile Fieraru ; altele, care se văd de aici, mai la vale, au fost a lui Pavăl Ciubotaru şi a lui moş Bodrîngă ; *Amintirile* sînt pline de ele. Mîni nici acestea nu vor mai fi. Dar mîni nici mormîntul lui Creangă nu va mai fi, — căci o soartă vitregă face ca pulberea multor oameni mari să fie risipită în vînturi !

II

Zece ori douăsprezece zile am stat închis în casă. Cîtăva vreme, nopţile mi-au fost chinuite de boală, am avut visuri urîte ; şi de multe ori îmi treceau pe dinaintea ochilor, pe jumătate închişi, printr-un fel

de amurg leşietic, fantasme neprietinoase. Erau figuri ale literaturii noastre. Ca să-mi chinuiască clipele, îmi ceteau articole de critică aşa de lungi, şi aşa de puţin bune; poezii aşa de palide urmate îndată de articole aşa de stridente; şi-nsfîrşit o polemică fără sfîrşit în care bietul nostru popor era bătut, horopsit şi alungat în umbră, departe de lumina artei. Ca printr-o ceaţă desluşeam pe d-nii Dragomirescu, Densuşianu şi Zamfirescu, şi mă miram ce caută aceşti doctori la căpătăiul meu.

Au venit apoi ceasurile liniştii. Cu ochi limpede priveam pe geamuri, afară, lucirile sfioase ale soarelui de iarnă, ori învăluiri de fulgi. Şi sara, într-o tăcere desăvîrşită, ascultam bîzîitul lămpii şi mă gîndeam la atîtea lucruri, la care n-am vreme să mă gîndesc în celelalte ceasuri zbuciumate ale vieţii. — Cartea lui Creangă sta deschisă într-un rînd lîngă mine, pe măsuţă, sub lumina neclintită. Cetisem cîteva pagini, la întîmplare; acuma stam cu faţa în sus, în aşternut, cu ochii în bagdadie şi mă gîndeam la marele scriitor, la acest prietin bun al vieţii mele.

Deodată, întorcînd capul, îl văzui lîngă mine. Nu m-am mirat, dar am simţit în piept o bucurie caldă. Sta în jîlţul roş, lîngă măsuţă, şi mă privea cu un zîmbet de bunătate.

— Ce mai faci? îmi zise încet.

— Ce să fac? mă gîndeam la moş Nechifor Coţcarul...

Cu ochii, îi arătai cartea deschisă. Ion Creangă îşi aplecă o clipă privirile, apoi şi le ridică şi rămase o vreme gînditor.

— Da-da... şopti el; moş Nechifor... a fost un om cu multe năcazuri, dar a ştiut să-şi înflorească viaţa cu cîteva ceasuri bune... Vezi dumneata, aşa sîntem

noi: din cînd în cînd ne mai ridicăm ochii către soare; asta-i mîngîierea romînului.

Rămase tăcînd, într-o lumină de vis.

— Îţi mai aduci aminte, îi zisei eu, de căsuţa din Ţicău şi de prietinii de altădată?

— Cum nu; nu ştiu ei dacă-şi mai aduc aminte de mine... Dar uite ce eram să te întreb. Eu am mai fost şi-n alte seri la dumneata, ş-am găsit cartea închisă, şi parcă erai tulburat. Erau nişte doctori împrejurul patului; n-a fost chip să-ţi spun nici o vorbă bună...

— Adevărat. Au fost. I-ai auzit poate şi dumneata ce spuneau.

— Hei, om bun, cîte se spun! I-am auzit, mi-au făcut şi mie capul călindar. Şi după ce mi-au făcut capul călindar, m-am gîndit eu, m-am socotit. Măi, zic, eu îs un biet ţăran de la Humuleşti, aşa cum m-a lăsat Dumnezeu. Ca mine, ca părinţii mei, ca fraţii mei, mii şi mii pe plaiurile ţării. Îi cunosc şi-mi sînt dragi. Oameni năcăjiţi şi umiliţi, nebăgaţi în samă. Răscolesc pămîntul şi muncesc din greu; viaţa lor e o lungă suferinţă. Şi cu toate acestea, în sufletele lor stăruieşte o rază de lumină... De-aceea neamul acesta amărît poate avea clipe vesele, de-aceea poate uita şi poate cînta... In sufletul lui este ceva scump; din sufletul lui a izvorît poezia şi înţelepciunea vieţii noastre... Eu aşa l-am înţeles, aşa sînt şi eu. Neamul meu e sufletul meu. Şi iaca, n-am priceput cum de-au venit aceşti cărturari ş-au strigat poporului: Înapoi, tu n-ai suflet, tu n-ai simţire. Tu nu ştii să vorbeşti frumos. Tu eşti nimic! tu n-ai ce căuta în palatul domnesc unde înfloresc artele... — Aş veni şi eu c-un buchet mare şi frumos de flori de cîmp, cu mirosul codrilor, cu lumina cîmpiilor, cu ochii noştri plini de suferinţă, cu sufletele noastre pline de durere şi de ier-

țare, — nu! înapoi! — Ah! de unde s-au coborît oamenii aceștia noi? din ce aluat sînt plămădiți?

Umilitul țăran are vorbe adînci. Dacă aceștia sînt dintre bogații lumii, dintre cei care nu vor să cunoască sufletul noroadelor, dintre cei coborîți cu hîrzobul din cer, apoi ce să facem? După vorba veche, — bogatul a greșit, dar noi om cere iertăciune...

Mă întorsei în așternutul meu:

— Învățătorule, zic, cei ce-au alungat pe cei mulți și umiliți din palat, nu-s coborîți din cer cu hîrzobul; și ei sînt plămădiți din lutul plugarilor; și poate au ș-acuma frați care gem pe brazdă...

— Așa? am mai cunoscut în viața mea de aceștia, căci banul e ciocoi de uși multe... Aceștia sînt străinii și dușmanii noștri pe toate cărările. Pe-aceștia îi blastămă pînea pe care-o mînîncă... Aceștia sînt cei care au uitat unde-i mormîntul părinților lor. Bucuriile deșarte ale lumii i-au răpit, s-au îndulcit în bunătăți, — ș-acuma nu vor să-și mai cunoască frații, își întorc fața de către ei...

Aici, prietine, trebuie să găsim cheia... De-aceea, pentru acești oameni aleși, care țin un condei în mînă și orînduiesc vorbe frumoase, țăranul este o ființă respingătoare...

In zilele mele năcăjite am scris și eu. Mi-am zugrăvit anii copilăriei cu obiceiurile, cu puținele bucurii și cu lumina colțului nostru de țară... Ce haz au făcut oamenii aleși de aceste lucruri! Pe urmă s-au liniștit și au zis că «a scris Creangă niște istorisiri și niște povești pentru popor». «Creangă este un scriitor popular»... Hm! primește, poporule, al tău la tine! — Ce băgare de samă pot să-ți dea sufletele a'ese pentru obiceiurile tale sălbatice, pentru poveș-

tile tale naive! Și ce poate scrie un scriitor popular? Pentru suflete alese, trebuiesc lucruri complicate!...

— Îți înțeleg amărăciunea, învățătorule...

— Liniștește-te, nu sînt amărît... zise zîmbind Creangă. Toate acestea sînt lucruri trecătoare. Am vorbit despre ele acuma, pentru că ești bolnav și voiam să mai treacă vremea. Cei ce-au scris despre aceste lucruri neînțelese de sufletul meu, au scris pe ghiață, iubite... O floare este o floare, și un scriitor este un scriitor...

Deodată începu a rîde; păru a-și aduce aminte de ceva.

— Hah! băiete, ce oameni simpli sîntem noi... adică țăranii... Imi aduc aminte că acu cîțiva ani unul dintre domnii aceștia... dintre doctorii care au stat la căpătăiul dumnitale, pătruns în sufletul lui de prostia și neînsemnătatea sufletească a țăranului, umbla prin țară... căci face ș-un fel de știință care se chiamă filologie... In această știință, se pare că maeștrii cei buni sînt cei mulți și proști și neînsemnați... Dar despre istoria asta, socot că ai mai auzit... Umbla omul învățat... și scria într-o condicuță, ba o vorbă de ici, ba una de colo... Și se întîlnește într-o zi c-un nepot de-al lui moș Nechifor, care mîna două iepe albe la o teleagă... Cum sta omul și-și răsucea o țigară, învățatul se dă pe lîngă el... Da' cutare lucru de la căruță cum se chiamă? îl întreabă; da' cu caii, cum îi, ce coloare au, de cîți ani sînt?... — Apoi iepele acestea, domnule, zice omul zîmbind, sînt de pe cînd bunica fată mare!... — Așa? Și scrie în condicuță. — Și bunica dumnitale ce vîrstă are? — Apoi dac-ar fi, ar avea ca la optzeci de *ai*... — Și ce se chiamă o fată mare? — O fată mare, dă, s-avem iertare... o fată mare se chiamă că-i o fată mare...

adică, știi dumneata, cînd are 15 *ai.* — Nemaipomenit lucru! scrie în condicuță omul cel învățat, niște cai albi în vîrstă de 75 de ani, după propria mărturie a unui țăran... pe care de altfel cu greu l-am putut face să mă lămurească...

— Vorbești de domnul Densușianu? am întrebat eu pe învățător.

— Așa îl chiamă? Să fie sănătos. — Și zîmbi iar; își aduse aminte iar de ceva. — Da' domnu Iorga, care s-a supărat pe prietinul meu popa Duhu și pe mine, ce-a pățit cu moș Nechifor, nu știi?

— Ba asta mi se pare c-o știu și eu...

— Așa, vezi c-o știi... A scris dumnealui odată despre moș Nechifor, minunîndu-se cum a putut un biet scriitor ca mine să facă o povestire așa de lungă dintr-un lucru de nimic... Căci ce face moș Nechifor? Duce pe-o fată de ovrei, nevasta lui Itic, de la Neamț la Piatra, — și se vorbește despre drum, despre codrul Balaurului, se rupe capătul căruței, dorm oamenii în pădure... ș-atîta... Un harabagiu duce pe-o ovreicuță la Piatra... și asta se chiamă novelă?

— Cum?

— Asta se chiamă novelă?...

— Învățătorule, moș Nechifor și dumneata ați spus acolo ce trebuie... și noi am înțeles prea bine... Mare lucru a fost acolo, mai ales cînd moș Nechifor ofta: «...'Tă-vă pustia, privighetori!...» Hei... Am să mai cetesc o dată pe moș Nechifor... dar am să ascult mai mult ce spune printre rînduri...

Ion Creangă zîmbi:

— Vezi dumneata cît sîntem noi de simpli!... Doamne, băiete, cînd spunea moș Nechifor patru vorbe, și-și muta luleaua de la un colț de gură la altul, și clipea din ochi, — spunea mai multe și mai cu înțeles decît într-un discurs la Academie. Cel puțin așa cred eu...

O vreme de tăcere.

— Ce-i dreptul, zise Creangă, a fost o leacă de zurbavă cu oamenii aceștia care s-au apucat să împartă lumea în două, în cei mulți, saraci și proști, și în cei puțini, subțiri și deștepți... Au vorbit ei, au vorbit, și eu mi-am adus aminte de-o poveste. Zice că era un ciubotar, odată. Și ciubotarul acela s-a pus într-un rînd să coasă o ciubotă... Pregătește ața ceruită și începe... Și dă-i, și dă-i, lucrează el repede; pe urmă deodată bagă de samă că ciubota tot necusută-i... De tras trăgea el ața, dar uitase să facă nod... Așa au pățit și toți doctorii dumnitale...

Învățătorul rîdea cu poftă, apoi se liniști și-și puse o mînă pe fruntea mea.

— Acu-i destul, vorbi el. Oi mai veni și-n altă sară. Acu închide ochii și dormi, căci ești obosit...

Am închis ochii. Învățătorul a suflat în lampă și a ieșit din odaie cu pași nesimțiți.

ULIȚA RĂDĂȘENILOR

Livezile de pe uliţa Rădăşenilor încep să înflorească, în primăvara aceasta, ca şi acum şasezeci de ani; dar dintre oamenii vechi care au sălăşluit pe aici puţini tare se mai bucură azi de lumina soarelui şi de strălucirea florilor.

E foarte mult de atunci; pe atunci era vremea lui Mogorogea, a lui Ion Creangă flăcăuaş, a lui Flămînzilă şi Ochilă. Pe atunci umbla cu paşi mărunţi pe uliţa noastră moş Bodrîngă cu fluierul sub suman, şi era fericit că-l încălzeşte un nou soare şi-l mîngîie vîntul primăverii. Se arăta cu un zîmbet trist, din umbra căsuţii lui şi Pavăl Ciubotariu. Vasile Fieraru îşi deschidea obloanele covăliei, aţîţa focul şi pornea foiul. Trecea cu potcap nou şi în straiele cele mai bune, păşind rar după tactul cîrjii, părintele Neculai Şoldănescu zis şi popa Buligă. Şi gospodarul Ion Savin şi Dumitru Ploiţă şi alţii îşi arătau feţele cinstite la porţi, ieşeau lîngă podeţuri şi prindeau a vorbi despre roada cîmpului şi a livezilor. Cireşii cei bătrîni de la căsuţa «domnului Ernilie» pe atunci erau mai tineri, dar tot umbreau uliţa şi se umpleau de flori ca de o spumă uşoară; au înflorit şi azi pe

cînd oamenii cei vechi aproape toţi dorm în ţintirimul de la Oprişeni.

Ieri am mai ieşit o dată să văd *strada* nouă pietruită şi întrucîtva civilizată; paşii oamenilor sună sonor pe caldarîm; lămpi Washington se înalţă trufaşe în două ori trei locuri.

Mă întîlnesc cu Ploiţoaia, femeie veche; cu părintele Ion Savel, om vechi. Poate numai ei singuri mai stăruiesc din lumea de altădată; au fost contimporani cu toate minunatele lucruri povestite în «Amintiri»; au vorbit cu Ion Ştefănescu, zis mai tîrziu Creangă şi cu crîşmăriţa care a fost aşa de frumoasă şi de darnică, care avea vin bun şi ochi frumoşi. Toate acestea s-au petrecut cu cîteva zeci de ani înainte de a ne naşte noi.

Stau de vorbă cu aceşti oameni din vremi de altădată şi la povestirile lor trecutul se reclădeşte. Iată casa cu No. 48. Aici a locuit în anii cincizeci Pavăl Ciubotariu şi au stat în gazdă ucenicii Catihetului. Erau băieţi de la munte, voinici şi veseli. Dormeau pe lăiţi aşternute cu lăicere aspre, făceau cu rîndul mîncare pentru toţi din tainul adus de părinţi, umblau la şcoală şi nu prea, şi se năcăjeau cu *mi-ţi-i-ni-vi-li.* Ciubotarul era un om sărac şi cu sănătatea cam şubredă, cîştiga cu greu cîţiva sorocoveţi cosînd şi bătînd în cuie ciubote de piele de vacă. Sara sta la taclale şi la poveşti cu dascălii. Uneori noaptea suferea de năzbîtiile lor, căci flăcăii erau oameni cam aspri, cu obiceiuri cam sălbatice. Soba pe care au dărîmat-o cînd cu poştele şi-a făcut-o el singur la loc, cioplind cărămida cu ciocanul ciubotăriei, şi soba aceea strîmbă şi plecată într-o parte a mai durat multă vreme, dar n-a mai încălzit pe Pavăl, căci el de tînăr a murit şi

l-a dus pe drumul tuturor, într-un sicriu siniliu, părintele Neculai Şoldănescu.

Despre această cuvioasă faţă bisericească, am aflat că era foarte iubitoare de cele sfinte şi ţinea la mare preţ băutura, adecă sîngele Domnului, precum şi celelalte petreceri laice. Sfinţia sa locuia tot pe uliţa noastră, într-o căsuţă care azi s-a lăsat pe spate şi caută spre pămînt, parcă a odihnă. Astăzi locuieşte în ea domnul Andriescu, scriitor de jalbe. Pe atunci era împrejmuită cu un zaplaz lucrat cu meşteşug din fierăstrău ; şi părintele Buligă, care mai era un om cam fudul şi lăudăros de felul lui, ieşea în ogradă sub cele două răchiţi bătrîne, se aşeza pe un scaun şi sta acolo cugetînd, ca un boier din vremea veche. Era îmbrăcat cu anteriu de suvaia, încins cu taclit, şi stînd pe gînduri, fuma dintr-un ciubuc lung de trei coţi şi sorbea dintr-un filigean de cafea. Dar după cît ştiau cunoscuţii, luleaua ciubucului n-avea tutun şi filigeanul turcesc era gol ; căci aşa era fălos din firea lui părintele Buligă. Uneori ieşea în straiele-i frumoase şi păşea măreţ pe uliţă, avînd în mînă o cîrjă de protopop. Dar de multe ori îşi lăsa mîndria şi boieria şi se încurca cu dascălii de la Pavăl Ciubotariu. Atunci îşi ridica poalele anteriului în brîu, se prindea de după cap, la joc, cu flăcăii şi ajungea ca cel mai din urmă dintre pravoslavnicii creştini. Iar moş Bodrîngă făcea de multe ori drumul pînă la crîşmăriţa cu pricina, aducea vin de cel bun, nebotezat, cinci parale oca, şi cînta cuvioşilor din fluier. Se zguduia casa şi bietul Pavăl se temea să nu i se dărîme soba. Moş Bodrîngă, prietinul dascălilor, tovarăşul lor de vremuri bune şi rele, avea aşezarea cam peste drum de ciubotar, şi avea o căsuţă măruntă în

fundul ogrăzii, şi de la căsuţă locul se lăsa repede şi prăvălatic înspre uliţă.

În ograda aceasta moş Bodrîngă, după moartea babei, la cîţiva ani, s-a gîndit să întindă un praznic, şi, după multă străduinţă, cu ajutorul prietinilor lui humuleşteni şi alţii, a întins la soare, cam pe la Sf. Gheorghe, o masă lungă încărcată cu străchini pline de plachie, sarmale, şi alte bunătăţi. Pe cînd creştinii adunaţi cinsteau un pahar dulce şi începeau a prăznui, dintrodată o năvală de nouri s-a îmbulzit deasupra tîrgului, şi s-au rupt într-o ploaie grozavă, şi tot praznicul moşneagului l-a dus şuvoiul la vale, în mijlocul drumului. Aşa, n-a avut parte moş Bodrîngă să prăznuiască amintirea babei lui, pesemne unde fusese răposata o femeie tare în clonţ şi făcuse zile fripte moşneagului cît trăise cu el. Şi s-a mîngîiat moş Bodrîngă, gîndindu-se că precum tunau nourii cerului, aşa tuna şi gura fără măsele a babei lui, odată. Şi cu prietinii lui, humuleştenii şi alţii, se ducea la crîşmăriţa cea bună la inimă, care era fata vornicului de la Rădăşeni şi care îşi petrecea tinereţa cu voie bună într-o crîşmă ce şi azi trăieşte la marginea unei dumbrăvi, între Oprişeni şi uliţa Rădăşenilor. Ce frumoasă era viaţa, şi cum uitau învăţăceii gramatica şi ohtoicul cînd ieşea Ilincuţa cea frumoasă în dumbrava de mesteceni ; şi avea un tulpan verde pe cap şi venea rîzînd cu mînicile suflecate, aducînd chef şi voie bună, ochi şireţi şi vorbe cu înţelesuri.

Într-un tîrziu, cînd lucea luna plină şi sforăia străjerul în şanţ subt un podeţ, se întorceau cîntînd de inimă albastră. Şi toţi mahalagiii dormeau, căci se culcaseră ca de obicei, odată cu găinile ; iar cînte-

cele nu-i puteau trezi ; şi cînd conteneau învăţăceii, începea undeva privighetoarea şi venea o adiere din livezile înflorite. Atunci se oprea Ştefănescu Ion, zis Creangă, şi grăia : «Ia staţi, măi băieţi, s-ascultaţi. I-auzi cum îi zice privighetoarea.»

Astfel a petrecut moş Bodrîngă şi şi-a urmat prietinii şi la bucurii şi la năcazuri. Prietin a fost cu ei şi cînd găzduiau la Vasile Fieraru, care era un om ciudat şi sfădăuş ca şi nicovala şi ciocanele lui. În această casă, azi str. Rădăşeni No. 36, au petrecut o toamnă. Şi-ntr-un rînd, pe vremea ploilor mocnite, la vreme de noapte, pe cînd stăteau flăcăii la sfat cu fierarul şi cu moşneagul, aud vaiete şi chemări. Ies afară, şi văd prin întuneric şi ploaie, în mijlocul drumului o momîiaţă. — Care-i acolo ? bre ? strigă fierarul. — Eu sînt ! răspunse un glas de femeie. — Da' de ce strigi şi chemi ? — Vai de mine, oameni buni, m-am înglodat şi nu mai pot ieşi din hlei ! Auzind această tînguire, a păşit în uliţă, cu îndrăzneală, şi cu ciubotele lucrate de Pavăl, gliganul Mogorogea, şi precum ridicase cîndva în spate un car de lemne, asemenea a ridicat şi pe babă şi a scos-o la liman. Iar botinele ei, care rămăseseră în hlei, s-a dus şi le-a adus Ştefănescu Ion.

Aşa era strada noastră pe vremea aceea. Acuma s-a prefăcut. Totuşi au rămas livezile cu frumuseţile lor ; şi-n nopţi cu lună plină cîntă privighetorile ; şi-au mai rămas cîţiva bătrîni ce-şi aduc aminte de lucrurile şi de oamenii despre care vorbeşte marele povestitor de la Humuleşti. Amintiri şi morminte : asupra lor licăreşte un ochi şi-o lacrimă ; din negură şi din necunoscut le scoate cu un zîmbet cel ce-a fost Ion Creangă. Ceva din sufletul lui mai pluteşte parcă

prin aceste locuri, de aceea poate i-a mai rămas străzii noastre ceva din poezia trecutului ; de aceea poate mai cîntă în livezi privighetorile, şi de aceea mulţi care dorm în ţintirim la Oprişeni încă n-au fost uitaţi.

PE O PAGINĂ A „AMINTIRILOR"

Cetind a douăzeci şi nu ştiu cîtea oară «Amintirile» lui Creangă, am ajuns iar la paginile unde e vorba de fericitele zile de la Folticeni.

Asta s-a întîmplat acu o săptămînă ori două, şi mă aflam între grădini pe locul care odinioară se chema «livada lui Avrămeanu».

Era într-o zi plină de lumină. Umblam încet ; ni se deschidea ici o poiană între livezi, colo un colţ de dumbravă, căci în împrejurimile oraşului acestuia trist se găsesc colţuri de rai pe care tîrgoveţii nu le cunosc. Ierburile erau înflorite şi parfumau aerul cald. Se simţeau în locuri umbroase miresmele ascuţite de la mintă şi poala-Sîntă-Măriei ; în petele de soare luceau nalbele mari, lumînărelele şi sînzienele. Pîlcurile de margarete şi de romaniţă, stropituri albe, parcă erau rîsul poienilor.

Mai cetii o dată bucata unde e vorba de minunata gramatică a lui Măcărescu mi-ţi-i-ni-vi-li şi de suferinţile lui Trăsnea ; unde se pomeneşte şi de oarecare fată a popii de la Folticenii Vechi, care avea de dat zgărdiţe cu mărgele şi naframe cusute cu arnici.

Mă oprii, închisei cartea şi mă uitai în juru-mi mai cu luare-aminte.

De bună-samă că aici era locul de la marginea tîrgului, unde, într-o zi rece din luna lui noemvrie, Ştefănescu Ion asculta la *artea* gramaticii pe Trăsnea ; aici Trăsnea a adormit cu capul pe-o brazdă, după ce Ionică a lui Ştefan a Petrei, pe una din cărările ce mi se deschideau şi mie înainte, a coborît în Folticenii Vechi.

Am hoinărit şi eu de multe ori pe locurile-acestea, cînd eram de vîrsta flăcăuaşului de la Humuleşti, m-am abătut şi eu cîteodată, cu vorbe şi şăgi, la fetele rumene, crescute în umbra livezilor. Acuma au copii şi greutăţi şi rumeneala li s-a stîns în obraz, cum s-au stîns florile poienilor şi-ale tinereţii.

Regretul acesta al meu şi înduioşarea aceasta uşoară de bună-samă că le-a avut şi Creangă, cînd, în năcazurile vieţii, se gîndea la trecut, dar înduioşările şi regretele sînt totdeauna zadarnice ; iar în cimitirul trecutului şi Creangă rareori a găsit mîngîieri.

Pe vremea aceea a lui Creangă nu ştiu cine stăpînea pămîntul pe care a dormit Trăsnea. Eu am apucat însă istorii vechi despre Avrămeanu, care se arată a fi fost un personagiu dintr-o povestire nescrisă a lui Creangă, un «om pidosnic» aşa încît mi-l închipui ieşit din aceeaşi lume care a dat pe Dănilă şi pe Flămînzilă. Stăpînul acesta al locului, Avrămeanu, zice că era un om înainte de toate amarnic de zgîrcit. Pe mîncare nu cheltuia ; se hrănea gustînd brînzeturile şi maslinele prin dughenile tîrgului ; îşi lipea casa cu glod de uliţă ; trei neveste au fugit din casa lui de foame. Dar asta nu-i nimica. Ca să nu-i sugă puterea părul capului şi barba, se purta ras şi oamenii îl porecliseră *babă turcească*. Pentru că livada în-

tinsă, cea mai frumoasă livadă din partea locului, din vechi zile sădită, i s-a părut că răpește puterea și hrana pămîntului, a tăiat-o, a ras-o de la pămînt precum își rădea părul și barba. Felul cum se purta cu lumea și groaza lui de a cheltui ceva, lăcomia hulpavă cu care mînca ori lua în stăpînire ceva «al altuia», au făcut să se vorbească zeci de ani despre dînsul pînă acum, și s-or vorbi zeci și de-acum înainte. Cînd era să moară a făcut un testament așa de încurcat încît moștenitorii s-au certat și s-au mîncat multă vreme, au cheltuit clironomia și ș-au pierdut și al lor, așa încît și după moarte găsise omul acesta mijlocul «să nu deie».

Gîndindu-se la asemenea stăpîn al unor locuri așa de frumoase, Creangă se grăbea către casa popii. Părintele, ca toți tovarășii lui întru Domnul, era dus după căpătat.

Mergeam și eu pe cărarea cea veche, pe lîngă pomi bătrîni de un veac. Aveam un cunoscut bătrîn în sat. Am intrat la el și l-am găsit cosindu-și luțerna în grădină. S-a bucurat cît se cuvine de vizita mea, a tras cu cutea repede pe pana coasei de cîteva ori, pe urmă a înfipt toporîștea în pămînt, și a așteptat să-i spun ce aveam de spus.

Eu ce aveam de întrebat? Eu aveam de întrebat un lucru foarte ciudat: anume, cine era popă în sat pe vremea cînd a venit Cuza domn! — Foarte ciudat lucru mi s-a părut și mie după aceea, cînd l-am văzut pe moș Petre uitîndu-se îngrijat spre mine. Parcă nu îndrăznea să spuie ceva, parcă-și căuta vorbele pe jos. Eu am început a rîde; a zîmbit și moș Petre. M-a întrebat:

— Mă rog, da' ce vrei dumneata să faci cu popa cela?

— Am găsit scris undeva despre el. Spune că avea ș-o fată.

— Unde spune? În cartea pe care o ții dumneata subsuoară?

— Da.

Asta l-a pus pe gînduri pe bătrîn. Și-a scos o pungă mare de piele și și-a răsucit o țigară groasă. Și-a scos amnarul și iasca, a scăpărat și și-a aprins țigara. Cînd a slobozit pe nas întăiul fum, și-a adus aminte:

— Apoi, domnule, va fi fost popa Ionică. O fată a avut și trăiește și acu. Îi văduvă. Barbatu-său a fost slujbașul stăpînirii.

— Da' casa mai este?

— Este, trăiesc în ea niște nepoți de-ai popii Ion.

După ce am aflat pe ce cărări trebuie să mă îndrept, l-am lăsat pe moș Petre la luțerna lui. Prin umbra nucilor am mers o vreme, am sărit un pîrleaz, un cîne flocos a zăpăit la mine, și mi-a ieșit înainte și «văduva». Era o femeie curat îmbrăcată cu straie mohorîte; anii nu o încovoiaseră. Am privit-o lung; cartea amintirilor, fără voia mea, a tremurat sub brațul stîng. Am început a vorbi despre ceva, despre răposat, despre părintele Ion, mort de mult tare, apoi, sfios, cu înconjururi, am cercat să văd dacă cumva nu-și aduce aminte de oarecare flăcăuaș, de oarecare dascăl de la școala catiheților, un muntean de la Humulești. — Nu, nu-și mai aducea aminte!

— Nu știu. De atunci e mult. Da' de ce-i vorba? A fost rudă cu dumneata? E vreo afacere la mijloc?

N-am știut ce să-i răspund. Și cu toate acestea ceva din sufletul și din tinerețea ei era închis în cartea de sub brațul meu. Ea nu știa nimic, mă privea cu tris-

teţa şi oboseala bătrîneţii. — N-a înţeles de ce-am venit, n-a înţeles de ce m-am dus.

Pe sub streşinile altor copaci bătrîni, am ajuns la casa popii. Gospodarii roboteau prin ogradă. O fetişcană de cincisprezece ani se năcăjea să scoată o cloşcă din grădinuţa de legume. Intindea în aer braţele frumos rotunzite, îndemnînd cloşca care cloncănea ; se oprea din cînd în cînd şi înturna repede spre mine doi ochi negri foarte lucitori.

Casa veche nu suferise prefaceri...

Şi întorcîndu-mă pe aceleaşi drumuri, prin grădini, deodată parcă l-am văzut pe Ionică a lui Ştefan a Petrii pe cărări, în ziua aceea rece de noemvrie. Mi-am adus aminte şi de zilele mele de altădată, şi am văzut prea deslușit pe Creangă, flăcăuaş fără mustaţă, umblînd repede şi strîngîndu-şi pe trup minteanul de şiac. A cotit pe două hudiţi ; la pîrleazul unui fund de grădină s-a oprit. S-a uitat în juru-i. Bătea vîntul şi frunzele moarte ale livezilor foşneau la picioarele lui. Prin grădini nu se vedea ţipenie de om. A sărit repede pîrleazul, şi la fereastra mică, unde erau înflorite flori roşii într-o oală, ca-ntr-un fulger a zărit obrazul fetii. O chema Ilincuţa şi avea ochii negri şi obrajii albi şi rumeni. Clampa a sunat şi fata a ieşit pe prispă zîmbind. A zis c-o mare bucurie :

— Tătuţa nu-i acasă.

Ionică a intrat după ea în tindă. In umbră, pe cînd fata deschidea uşa odăii, el a cuprins-o de mîna stîngă. Ea şi-a răsucit tăcută braţul, l-a tras la piept, a deschis uşa şi a intrat. Apoi s-a întors spre oaspe să vadă dacă nu l-a supărat. El nu era supărat, dar ca unul ce n-avea mustaţă şi ca unul ce venea abia a treia oară la fata popii Ioan, sta cam stînjenit. — Fata era mai îndrăzneaţă, şi mai veselă, aşa cum trebuie.

Avea o cămăşuţă curată ca helgea, căci era zi de duminică, şi o zgărdiţă de mărgele albastre şi negre la gît, ş-o naframă de borangic la brîu. Ii şedea bine cînd rîdea, şi-şi arăta necontenit dinţişorii, ca nişte mărgele albe. Ii şedea bine cînd privea cu coada ochiului, de aceea se ferea des de flăcău şi se grăbea să-l privească cu coada ochiului.

Ionică nu era om îndrăzneţ, dar fetele-i erau dragi. Pînă să puie mîna pe inelul cu piatră roşie din stînga fetii, pînă să cerce a fura naframa, — începu să spuie multe lucruri de la dînsul din sat, despre obiceiurile şi despre frumuseţile de la apa Ozanei. Fata îl asculta, şi încet-încet căzu pe gînduri privindu-l drept. Intr-o vreme tăcură, între scorţuri, lîngă zestrea fetii, în umbra blîndă a odăii, sub tavanul afumat, cu coarda plină de buruieni mirositoare.

Apoi ieşiră pe prispă. Vîntul bătea de la miazănoapte ; glasul toamnei trecea cu murmure şi plîngeri prin livezi. Dar în faţa căsuţei era soare şi călduţ, vîntul nu-i ajungea. Gospodăria popii se hodinea în ziua de duminică, ca un stup plin în vremea iernii.

Sub şopronul din coasta casei erau scaune vechi lustruite : bucăţi de lemn cioplit în care erau înfipte patru picioare. Se aşezară acolo vorbind şi şăguind. Soarele-i ajungea cu lumina-i prietinească şi le aurea hainele. In jurul lor stăteau rînduite prin colţuri cele mai ciudate cioveie, cele mai despărechiate şi vechi lucruri, amestecate cu stative, cu urzitoare şi cu ştiubeie desfundate. In fundul şopronului se deschidea gura pivniţei. O rază de soare străbătu deodată în fund şi lumină grămezile de mere galbene şi roşii. De acolo, din răcoarea pivniţei, izvora mirodenia aceea dulce care plutea în şopron şi înfăşura ca o tămîiere pe cei doi copii.

Dar vremea trece repede. Fata își lăsă mînuța aspră o dată, numai o dată, între degetele flăcăului; se lăsă să-i deslege zgărdița și să-i ieie naframa, și o dată, numai o dată, se lăsă sărutată în colțul gurii și la coada sprîncenei...

Pe urmă trebuia să vie părintele Ion acasă. Fata coborî repede în pivniță și ieși cu sînul plin de mere. Mîncară zîmbind un fruct mustos și cu părere de rău și foarte încet merseră amîndoi pînă la pîrleazul din fundul grădinii. Acolo și-au făgăduit să se mai vadă și s-au despărțit.

*

Mă gîndeam la toate acestea și pășeam domol prin umbra livezilor. De bună-samă că toate cîte am spus sînt închipuiri, — cu toate acestea sînt încredințat că toate s-au petrecut așa.

Multe morminte sînt acuma în toate părțile: atîtea lucruri uitate sub frunzele toamnei de-atunci!

Fata a rămas la pîrleaz gînditoare cu ochii ei mari și negri, iar Creangă cel tînăr, încărcat cu daruri de dragoste, își strîngea bine pe trup minteanul de șiac și se grăbea fericit, prin vîntul aspru de toamnă, spre locul unde rămăsese Trăsnea chinuindu-se cu gramatica lui Măcărescu.

NEÎNCREDEREA

I

Pe o vreme grea de iarnă, la un cerc cultural din județul Neamț. Un sat mic, pitulat subt un deal și sub ninsoarea îmbielșugată. Ajungem, eu și prietinul care mă întovărășește, pe drumuri întortochiate și cu oarecare peripeții dramatice: am rătăcit calea, ne-am răsturnat la o cotitură repede. Niște copii ne-au arătat, cu niște mînici lungi de cojoace, biserica și școala. Ș-ajungem la școală și găsim pe învățători și pe săteni strînși la sfat, într-o odăiță scundă, într-o căldură înăbușitoare.

Între săteni s-a stîrnit oarecare mișcare, ca totdeauna la sosirea unor străini de departe, din locurile unde sînt dreptățile și tăriile țării. Apoi s-a ridicat un învățător și a vorbit despre vremurile cele vechi și despre așezarea și orînduirea noastră de azi. La un cerc cultural se face uneori puțină istorie, alteori se dau sfaturi de higienă, alte dăți se vorbește despre nevoile locale. Uneori se ridică un țăran și face întrebare, vrea să fie lămurit asupra unor legi; a auzit că la București se fac legi și poate-i vorba și despre «legea cea cu pămînturile». Dar ori despre ce s-ar vorbi, despre lucruri care-i interesează ori nu, pe care

le pricep ori nu, oamenii stau cuminți, privesc și ascultă cu luare-aminte. Sînt foarte bucuroși, cînd din vreme în vreme pot prinde o vorbă cu înțeles ori de haz, un sfat care să răspundă unora din gîndurile lor de mîhnire și năcaz.

Dar iată că unul din străinii de departe începe a vorbi despre «legile și orînduirile țării». A! foarte interesantă și foarte de aproape urmărită de țărani e chestia aceasta, căci lor, de cînd avem o constituție, nimeni nu le-a vorbit despre orînduirile fundamentale, despre drepturile omului și legăturile dintre oameni, despre datorii și drepturi. E o poveste foarte frumoasă cîteodată, pentru săteni, lămurirea constituției, — (a acestei constituții care, cîndva, nu știu în ce sat din țară, a fost confiscată de autorități liberale și arsă drept «carte subversivă»).

Deci unul dintre străinii veniți de departe vorbește de aceste lucruri cu totul nouă, în sătișorul acela pierdut în munți. După ce spune ce are de spus, sătenii se reculeg puțin, încep a șopti între ei. Și un țăran bătrîn, cu barba căruntă și cu fruntea încrețită, se ridică sfios.

— Ne dați voie, domnule, zice el ; vrem să vă spunem o întîmplare de la noi, dacă nu vi-i cu supărare...

Tușește încet și se uită în juru-i. Sătenii ceilalți au plecat ochii, totuși sînt cîteva semne din cap, s-aud cîteva șoapte de îndemnare.

— Apoi uite cumu-i, domnule, urmează săteanul, la noi s-a întîmplat ceva... A fost unul pe vremea cînd s-au dat pămînturi la oameni, acu patruzeci și mai bine de ani ; i s-a dat pămînt, l-a primit, pe urmă, la un an după aceea, a plecat în lume, pribeag.

Era așa, un fel de om fără căpătăi. Și-a lăsat nevasta c-un copil și n-a mai știut nimica satul despre dînsul.

Acu, în urma lui, femeia a crescut copilul ; a muncit din greu ș-a făcut ce-a făcut ș-a stăpînit și pămîntul. Pe urmă s-a ridicat și băietul, ș-a făcut și el brațe de muncă. Ș-așa au plătit ei frumos toate dările și tot ce-a fost, și pămîntul l-au scos cu cinste.

A venit vremea pentru flăcău să facă oastea ; a făcut-o. A venit vremea după aceea să se însoare ; s-a însurat. Pe urmă, cînd a prins putere, că de vrednic e vrednic romîn, și-a durat casă și gospodărie pe locul de el cîștigat. Acu are copii, și stă cu cinste între noi.

Da' iaca, domnule, pribeagul acela care s-a fost dus prin lume, acu s-a întors în sat... E un moșneag căzut — să nu deie Dumnezeu așa bătrîneță nimănui ! — Eu știu ce s-a gîndit cît sta la crîșmă ? eu știu cine l-a sfătuit ? S-a înțeles într-o bună zi c-un om de legi, domnule, în Tîrgul Neamțului , și i-a vîndut lui pămîntul.

Cum să-l poată vinde bătrînul unui «apărător» care știe legile, asta nu înțelegem noi. Doar pămîntul a fost răscumpărat cu bani și muncă de băiet și de femeie ; *celalalt* s-a dus în lume, nemernic. Se poate una ca asta ?

O clipă de tăcere. Gospodarul și-a încrucișat mînile sub piept și-a oftat.

— Dă, moșule, răspunde prietinul meu, după lege, bătrînul e stăpîn pe pămînt, el e scris pe tabelă, la primărie.

— Așa-i, știm și noi asta, zice cu glas încet omul.

— Însă este o pricină la mijloc, urmează străinii veniți de departe. Vînzarea nu-i bună, întrucît a fost făcută către un orășan. Pămîntul rural nu se poate

vinde tîrgovățului... Se poate să fi întărit judecătorul asemenea vînzare?

Deodată simțirăm ochii tuturor sătenilor asupra noastră, cu o expresie ciudată. Bătrînul zise:

— S-a întîmplat așa precum am spus, domnule...

— Cred. Dar vînzarea nu-i bună, cum spun.

— O poate strica băietul?

— Nu. O poate strica numai moșneagul, căci el e stăpînul pămîntului.

— Apoi el ce s-o strice, domnule, că-i un bezmetic! Eu știu? Poate nu înțeleg eu, — dar cum să rămîie așa pe drumuri omul gospodar, și nevastă și copii? Zice că au să vie cu portăreii, să-l deie afară. Asta ce fel de dreptate-i?

Aici oftă și i se înegură privirea.

— Acu omul spune așa, că el nu se dă dus nici mort din casa lui, că el cu sudoare a muncit și și-a cîștigat pămîntul, că el a agonisit tot ce are și a durat casă, că el e om cu copii și cu nevastă, — și zice el că dacă-i așa, și nu-i pe lumea asta o rînduială, el se pune cu pușca, și cine-a intra să-l scoată din casa și de pe pămîntul lui, nu mai vede lumina soarelui, îl împușcă! Mare amărăciune! Ne gîndim noi acuma, cum să facem să nu se primejduiască omul? El nu vrea să știe, nici nu mai iese din casă, șade cu pușca încărcată cu zburături ș-așteaptă... Au să vie cu legea... să-l zvîrlă pe drumuri...

— Să-ți spun ceva, moșule, ar trebui să vorbești cu el, să-l liniștiți. Pămîntul tot nu-l pierde. Dacă moare bătrînul, vînzarea o poate strica.

— Hei, domnule, grăiește moșneagul dînd din cap cu neîncredere; eu știu ce-a mai fi? A muri moșneagul cînd a da Dumnezeu, — da' pîn-atunci? — Și pe urmă? — Eu știu? La noi se chiamă că dac-a apucat

a mînca lupul oaia, gata! îi bună mîncată! Da' a fi și cum spuneți dumneavoastră, parcă noi ce știm?

Și ne privea c-un zîmbet ușor de durere și cu ochii umezi, căci după cîte auzeam din șoaptele din jur, nevasta gospodarului cu năcazul era fata lui, și copiii care aveau să rămîie de izbeliște erau nepoții lui.

II

Altă dată, tot pe vreme de iarnă, într-o zi limpede cu puțin dezgheț, în ținutul Botoșani, într-un sat cuprins, de buni gospodari. Era duminică și ieșea lumea de la biserică: bărbați gravi, îmbrăcați cu cojoace curate, și femeile cu cațaveici, pășind cu smerenie și cuviință.

În sat bîntuia molima scarlatinei, erau bolnavi și copiii învățătorului, de aceea preotul, după sfînta slujbă, spuse oamenilor să vie la sfătuirea învățătorilor tot la biserică.

Au venit săteni foarte mulți, și tineri și bătrîni, ș-au umplut biserica.

Erau la strana din dreapta toți învățătorii cercului cultural, veniseră și agenții sanitari și doctorul spitalului din apropiere. Apoi înaintea altarului se așezară cucoanele satului destul de gătite, și slujbașii, foarte demni, cu fețele foarte liniștite; din cînd în cînd parcă le trecea ceva adînc prin cuget, apoi închideau ochii prelung, ca și cum o mare pace sufletească, un fel de amurg de vară, le stăpînea sufletul.

Oamenii stăteau îmbulziți, bărbații înainte, femeile la urmă. Așteptau în tăcere, cu toate acestea se părea că vor ceva; parcă făcuseră sfat înaintea noastră.

Vorbi întâi un învățător. Vorbi apoi doctorul, foarte bine, ca adevărat fiu de țăran, despre molima care dobora copiii satului. Oamenii ascultau cuviincioși. Bine, înțelegeau ei multe, dar aveau și ei ideile și năravurile lor, ș-apoi parcă despre altceva trebuia să fie vorba.

Intr-adevăr, zvîrlind o vorbă ca o undiță, repede s-a prins cineva în nadă, — ș-un vorbitor cu cojoc și-a deschis cu umerii drum printre oameni ș-a ieșit în față. Stătuse deocamdată mai la fund, printr-o măsură de strategie și prevedere.

Ș-aici era vorba tot de o «nedreptate». Buruiana asta crește pe toate drumurile țării noastre.

Cel ce ieșise înainte era un om trecut de treizeci de ani, cu mustața neagră, cu privirea limpede. Părea om deschis, totuși nu privea drept înainte-i. Parcă-l opreau cei din juru-i, parcă era legat de toți, parcă era o prelungire a mulțimii, nu «o personalitate». — C-o mînă își netezi pletele unse cu unt, apoi ridică ușor capul și-și duse înainte piciorul drept. Oamenii ceilalți îl aprobau, urmărindu-i toate mișcările.

— Apoi spuneți dumneavoastră de orînduire dreaptă, vorbi liniștit omul meu ; noi avem o pățanie, domnule *ispector*...

Satul nostru e așezat între ape, precum se vede. Așa cum ne-a rînduit Dumnezeu aici, — da' noi avem un drum drept, către tîrgul Botoșanilor. Drumul acesta trece printr-un capăt de moșie — moșia boierului de la V... Avem noi drumul ista din vremuri vechi, de cînd ni s-a dat loc de sat de către Domnul Ștefan-Vodă, după cum arată și hrisoavele de la părintele... Așa-i, părinte ?

Părintele aprobă liniștit din cap ; oamenii dindărătul vorbitorului sprijiniră cu putere : — Așa-i !

— Acu, — urmă gospodarul, — boierul, cum a intrat pe moșie, nici nu s-au împlinit doi ani, ce s-a gîndit ? A pus să are drumul ! Ne-am dus noi cu căciula în mînă, i-am spus una, i-am spus alta, i-am arătat că avem și scrisori din vechime, — degeaba ! dumnealui a arat drumul. — Acuma să vedeți dumneavoastră. Dacă drumul ista ni-i oprit, noi astfel sîntem așezați, că trebuie să facem un înconjur mare, prin alte părți, trebuie să mai adăogim o zi prăpădită ca s-ajungem la tîrg... Și mai este și pod boieresc cu vamă. Dacă nu-i drumul, lepădăm toți vamă la podul boieresc. Rămîne satul nostru ca vai de lume !

Am vrut noi să ne dobîndim drumul, ș-am dat într-un rînd cu carăle de-a dreptul. Veneam încărcați cu lemne de la pădure. Ș-a ieșit un fecior boieresc, ș-a luat cojoacele la o samă din noi. Nu ne-am pus de pricină ; noi eram mulți și el era unul, da' noi sîntem oameni de pace.

Dac-am văzut noi așa, am făcut tot satul jalbă la cei mari. Am văzut că nu vine nimica, am făcut jalbă la domnu ministru. Și ne-a venit răspuns și cercetare, ș-am înțeles că ni s-a aflat dreptate ! Am mai așteptat, au venit în sat niște ingineri ori inspectori, și au spus așa, că : Oameni buni ! aveți dreptate ! Dar a trecut o mulțime de vreme și noi dreptatea n-o vedem.

— Bine, dacă aveți acte și ați dovedit că din vremuri vechi ați umblat pe drumul acesta, dacă și-n harta drumurilor e trecut, atunci firește că aveți dreptate.

— Avem noi, zice cineva din mulțime, cu glas întărîtat, dar cine ne-o dă ?

Vorbitorul dintâi ridică mîna stîngă în semn de pace și întoarse numai puțintel capul spre partea celui ce aruncase cuvintele.

— Bine, avem dreptate, zice el, dar boierul ne-a arat pămîntul şi ne aşteaptă oricînd feciorii boiereşti cu puştile. Dă, un om ca domnia sa are putere, poate face multe. De aceea ne-am gîndit să cerem şi noi acuma un sfat.

Le-am arătat care-i părerea mea şi sfatul meu. «Sfatul meu, oameni buni, e să aşteptaţi, mai ales cînd v-au spus cei mari că dreptatea e a dumneavoastră. Azi nu mai merg la noi lucrurile după bunul plac al celor puţini : avem lege. Legea nu face deosebiri, ş.c.l.»

Mă ascultau în tăcere. Femeile ieşeau încet-încet din fundul bisericii. — Mă gîndeam, după ce-i voi convinge, să iau iar înainte sfatul cercului cultural. Aveam totuşi o îndoială : — ca să asculte şi să înţeleagă, oamenii aveau nevoie să fie cu sufletele împăcate, şi femeile care ieşeau îmi dădeau de bănuit ; ieşeau îndemnate ; ele nu fac niciodată nimic din capul lor.

Tăcui, şi dintrodată simţii că am vorbit zadarnic. Numai faptele pot convinge. Glasul cel întărîtat se ridică iar, cu o înmlădiere de amărăciune :

— Parcă pentru noi este dreptate ? Boierul o găseşte chiar cînd n-o are...

— Asta nu se poate. Sînt doar legi. Mai aşteptaţi.

— Am aşteptat.

— Trebuie să mai aşteptaţi, căci afacerea nu s-a sfîrşit...

— Nu ! zise deodată un moşneag cu glas subţiratic. Incă nu s-a sfîrşit. Boierul zice că ne dă drumul, numai să facem o învoială să plătim chirie 30 de bani prăjina pe an... Zice că ne dă ieftin, dar să ne învoim a plăti ceva. — Apoi am aflat şi noi că dacă ne-nvoim arătăm că el e stăpîn şi s-a sfîrşit, rămîne arat drumul! Şi dă, noi avem *docomente*... Hm ! eu ştiu cînd s-a alege ?.

— Mai faceţi o cerere...

Deodată mă privi cu neîncredere şi vorbitorul meu şi simţii cît e de ciudată uneori situaţia mea de propovăduitor al adevărului şi al păcii.

— Apoi am aşteptat noi mult, domnule *ispector*, şi mult om mai aştepta, şi la urmă cum a rămînea ? Oare nu tot cel sărman rămîne şi bătut şi dator ? Hm !

Îndată ce oratorul îşi dădu astfel părerea, se făcu o uşoară tulburare. Murmure de neîncredere şi de nemulţămire se auzeau. Căutau să se amestece slujbaşii, satului, să ţie lumea pentru restul sfatului : zadarnic. Preotul se apropiase de mine şi, cu ochii la oameni, căuta să-mi lămurească şi el dreptatea satului. Gospodarii îşi strînseră cojoacele la piept şi-şi mîngîiară pletele. Într-o mişcare domoală se întoarseră spre uşă! Oratorul şi alţi cîţiva aşteptară să-mi întîlnească privirile.

— Apoi cu sănătate !

Şi ieşiră toţi din biserică, foarte neîncrezători şi trişti

ȘASE SUTE DE LEI

Iată ce mi-a povestit un prietin :

Într-o dimineață, s-au înfățișat la mine doi oameni. Cel mai voinic, cu fața bărbătească și deschisă vorbește cel întâi :

— Am venit pentru afacerea noastră...

— Pentru durerea noastră, de care pătimim mai mulți... se grăbește să adauge celălalt, slab și adus puțin din șale.

— Ne-am gîndit să facem o plîngere... urmează întâiul.

— ...Să facem o jalbă... sîntem paisprezece oameni în suferință... gîngăvește cel mai mic zîmbind cu sfiiciune.

Era un năcaz de pământ pe care întrucîtva îl cunoșteam; mi-l lămurise și omul cel mai mărunt, Petrea Năstase, cu cîteva zile înainte. Și tot el, ș-acuma, începu să spuie «cum o fost». De și părea așa de năcăjit, și avea și puțină piedică la vorbire, celălalt gospodar, Neculai Florea, îl lăsă să vorbească : din șovăirile și piedicile lui, izbucneau ca din încordarea unui arc, vorbe tari și mișcătoare ; i s-aprindeau ochii ca

de o durere, și zîmbetul cel trist îi stăruia necontenit pe față.

— A fost așa, cum v-am mai spus... Stăpînirea a împărțit Iazul Călugărului, și ne-a dat la o samă de oameni cîte cinci hectare... Noi am făcut și sat, — ș-avem să clădim și școală și biserică, dacă ne-a ajuta Dumnezeu... Acu iazul cel mare și vechi îl știți dumneavoastră: iaz a fost de cînd îl țin oamenii minte. Poate a fost întemeiat de trei sute de ani, de patru sute de ani, de la Ștefan-Vodă, precum se pomenește și-n niște «docomenturi». Pește în el cît lumea, umblam vara la pescuit cu luntri cu pînză... și toate gîngăniile pămîntului au viețuit în el... parcă cine știe ce mai era prin ghiolurile lui. Și papura bătrînă avea niște rădăcini cît copacii de groase, și stuhul era pe mărgini des ca peria... și voinic ca o oaste... Cînd s-a dat drumul iazului, zece zile au curs apele, ș-au venit din cotloanele cele adînci, cu șuvoaiele, crapi de cei ruginiți, cît «copchiii» de mari... Și s-a împărțit pămîntul, cucoane... Ș-am făcut noi canaluri, ca să se scurgă apele, ș-am început a desfunda matca iazului, a scoate stuhul și papura... La noi oamenii muncesc cu vrednicie... Noi sîntem rădășeni și știm prețul pămîntului... Și iaca șapte ani am muncit noi și ne-am chinuit, ca să facem pămînt de arătură, pe unde au rîmat crapii și ș-au făcut cotloane șerpii de apă... Acu se vede de cătră toată lumea : Iazul Călugărului e ca o grădină. Pe toate hotarele cresc răchiți. Și holdele de-a mai mare dragul, se luptă să se facă mari cît răchițile. Acu să vedeți ce se întîmplă, cum v-am mai spus. Noi sîntem cu moșioara noastră drept la marginea țării. Și vine o «comisie» și începe a măsura acu trei veri, și măsoară și prubuluiește, că zice că nu se știe hotarul cel drept

prin apele iazului... și trage altă linie și trece o parte din pămînturi la o moșie de dincolo. Paisprezece gospodari am rămas fără pămînt. Am muncit fără folos, ca să-l curățim atîția ani, și cînd să ne bucurăm și noi, au venit și ni l-au luat...

Vorbea repede. Se opri gîfîind.

— Acu ce ne facem noi ? întrebă încet celălalt gospodar, Neculai Florea.

— Ce să mai facem ? adăogi iute Năstase. Am trimes la București o «lacramație»; au fost trei oameni de-ai noștri la București la deputatul nostru și la cei mari... Ne-am sîngerat, ș-am pus parale mînă de la mînă... a fost ș-un proces ; n-am înțeles nimica... Au trecut două veri și noi am rămas orfani de pămîntul nostru... și saraci... vai de capul nostru !

— Și ce v-a spus deputatul dumneavoastră ?...

— A spus că s-așteptăm, că s-a vedea... răspunse Florea.

— S-așteptăm dreptatea la ceasul morții ! izbucni cu năduf gîngavul. El se duce la București și benchetuiește la mese cu boierii, și bate cărțile, și dinspre partea noastră nici capul nu-l doare ! Mi se pare că bine spunea un moșneag de la noi că dreptatea noastră cea veche a murit.

Acu ne-am gîndit așa, noi cei paisprezece oameni, să mai cercăm o jalbă...

Mă privea cu zîmbetul lui sfios, și se plecase iar puțin din șale.

— Ne-a spus cineva că știți să puneți pe hîrtie țipătul omului, ș-aveți și prietini... c-apoi este o vorbă că fără sfinți nu poți ajunge la Dumnezeu...

— Bine, să vă fac o plîngere, răspund eu... Dacă statul v-a dat pămînt, nu vă poate lăsa așa...

— Și statul trebuie să-și caute dreptatea lui, că iazul a fost pămînt al nostru... se cunosc semnele cele vechi... ni l-au luat cu hapca...

Și Neculai Florea începu să spuie cum s-a făcut măsurătoarea și cum nu s-a ținut samă de semne, de mărturii și de hărțile vechi. Eu cunoșteam împrejurările și pe altă cale. Știam de la un prietin bun, care era prefectul județului pe vremea aceea, că din lipsă de semne vechi, căzuse o bucată de pămînt la Austria cînd se făcuse «rectificarea» hotarului ; în schimb alte bucăți în alte părți trecuseră la noi. Prietinul meu, apărînd interesele sătenilor, în încurcăturile acele, avusese oarecare năcazuri. Suferința și nedreptatea oamenilor era vădită, și el umblase stăruind necontenit. Apoi se schimbase guvernul, și oamenii se îndreptaseră către alte fețe. De și din toată afacerea aceasta el făcuse o chestie de generozitate și nu s-a gîndit o clipă să ceară răsplată, de și, ca avocat, putea să sprijine interesele oamenilor mai departe și subt altă ocîrmuire, — cei paisprezece oameni năcăjiți îl lăsaseră deodată și porniseră să bată la altă ușă. Iar din toate obrazurile care se arătau de după alte uși, nu știu dacă se va fi găsit unul care să nu se fi gîndit că i-a căzut o afacere bună în mînă cu cei paisprezece nenorociți birnici...

— Am fost și pe la alții... și nu degeaba... Am dat cît trebuia și cît am putut... îmi zicea Năstase. Alții nu ne-au făcut. Da' dumneavoastră poate ne-ți pune mai bine durerea pe hîrtie și-ți stărui... Noi sîntem paisprezece — ș-am pus mînă de la mînă, ș-avem adunați șase sute de lei. Dacă folosim ceva — noi, iacă, vă aducem acest puțin plocon...

— Uite ce e, răspund eu, cunosc cum s-au petrecut lucrurile, și cred că sînt două căi de urmat. Ori să se

revizuiască măsurătoarea, ș-atuncea, cu dovezile care s-ar aduce, poate să vă dobîndiți înapoi ce-ați pierdut, ori, dacă bucata dumneavoastră de pămînt o rămînea bună dată, să vă dea statul proprietăți de pildă la Mereşti aproape, unde au luat pămînt de la Austria, cînd s-a făcut măsurătoarea aceea...

— Prea bine, răspunse Năstase, noi ne mulțămim așa — numai să nu rămînem ticăloși și saraci... Să nu ne blastăme copiii că-i lăsăm de izbeliște, fără un cotlon cît de mic, în care să se oploșească și ei în viața lor...

Florea adăogi :

— Și pentru asemenea facere de bine ți-om aduce banii pe care i-am strîns și te-om pomeni neam de neamul nostru...

Fără îndoială, binele aveam toată tragerea de inimă să-l fac. Am răspuns :

— Dacă e vorba să fac un bine ș-o pomană, cum ziceți, apoi atunci îl fac fără nici o plată... Dacă-mi plătiți, vă fac o slujbă ; — și eu vreau să vă fac un bine... Afară de asta, ce credeți c-am să fac ? Am să scriu pe hîrtie ce mi-ați spus și ce știu, ș-am să rog pe cineva să deștepte pe cei de la cîrmuire... și cred că vi s-a face dreptate... pentru că o aveți...

— Tocmai așa, tocmai așa... zise zîmbindu-mi dulce Petrea Năstase, și eu cred că așa avem să izbîndim... Așa trebuie să facă ! șopti el către Florea, ridicînd un deget în sus. Apoi către mine: Și pentru cheltuieli, pentru strădanie, pentru toate, noi avem să vă dăm o mulțămită de șase sute de lei... I-am și strîns anume pentru asta...

— De ce ? vă fac hîrtia, o trimet unde trebuie, și dumneavoastră țineți-vă banii...

Florea voi să spuie ceva. Năstase prinse a rîde privind în pămînt.

— Bine, da, așa-i, aveți dreptate... Să ne faceți hîrtia... și toate... ca să dobîndim noi ce-am pierdut... și noi avem șase sute de lei strînși... Am mai dat noi și alți bani, — încaltea acuma-i dăm pe folos...

Mi s-a părut curioasă stăruința asta, — ș-am căutat să-i fac pe oameni să înțeleagă că nu sînt jălbar de meserie ; am vrut să-i fac să înțeleagă și altele, despre simțimintele mele pentru poporul muncitor ; și cum așa ceva e foarte greu, m-am oprit la jumătatea lămuririi c-un fel de simțire de rușine, ș-am căutat să isprăvesc cît mai repede, c-o declarație mai scurtă, că voi face totul cum înțeleg, însă fără plată.

— Bine ! a oftat Petrea Năstase, cu părere de rău... poate-om face ceva... Că noi atuncea, cînd s-a făcut măsurătoarea, am avut pe unul, pe domnu Archium Golovei... care zicea că umblă pentru noi... Ș-apoi am înțeles noi că el a fost acela care s-a înțeles cu ceilalți străini, și ne-a vîndut către nemți...

Era vorba de prietinul care-mi lămurise afacerea și care umblase apărînd interesele oamenilor. — Le-am explicat că se înșeală, că așa ceva nu se poate, și altele.

— Bine ! a oftat Petrea Năstase, atuncea ni-i face dumneata jalba...

Ne-am înțeles să vie într-o zi anumită cînd eu voi fi pregătit hîrtia, să le-o cetesc, și s-o trimetem.

S-au dus și n-au mai venit.

Ș-acu cîteva săptămîni, Costan Gherasim, om dintr-un sat cu cei doi, care mă cunoștea bine, începu să-mi vorbească despre năcazul cel vechi, cu pămîntul de pe iaz, care și azi a rămas tot al nemților. S-aude că să se mai măsoare o dată, să cadă înapoi pămîntul

luat, dar oamenii tot năcăjiți sînt, că de-atîția ani nu s-a făcut nimic.

— Cucoane, zise el la urmă, eu lucrez la dumneata de un an și ceva și te cunosc... Și știu c-au fost doi oameni dintre cei cu nacazul acu doi ani la dumneata și te-au rugat să le faci ceva...

— Da, cei care voiau să-mi deie șase sute de lei.

— Ei, cucoane. Le-am spus eu: măi oameni buni, de ce n-ați urmat cu boierul acela, că el vă făcea de-atuncea poate ceva... Ei ce-au făcut? Au venit în sat, s-au sfătuit, — și la urmă n-au mai venit să ieie jalba. Ziceau că se tem: să nu-i vinzi și dumneata... Că de ce nu vrei să iei șase sute de lei? Alții n-au putut face ș-au luat; — și dumneata dacă poți face ceva, de ce să nu iei? Să nu te superi, cucoane, da' oamenii noștri au avut multe nacazuri... Chiar cuconu Archium nu le-a vîndut pămîntul cătră nemți?...

De data asta n-am mai crezut că trebuie să apăr pe domnul Golovei. Începeam să văd că e zadarnic!

— Ș-acu, cucoane, i-am sfătuit eu să vie la dumneata. Ș-are să vie iar Nastase, cel care-i puțin gîngav...

Înștiințat, Petrea Năstase a venit peste două zile, cu zîmbetu-i sfios și cu vorbele-i pripite, sunînd de durere. Iar era năcăjit, și mă ruga să-l iert pentru ce-a fost, că n-au putut veni, că nu știu ce, — și cu multă grijă, cu vorbe ușor învăluite, îmi arăta că pentru ostenelile mele, au ei, paisprezece gospodari, adunați șase sute de lei...

PE DRUMURI ÎNCURCATE

Acu doi ani îmi lucra la grădină Ifrim Tulbure, un gospodar blajin, foarte cumsecade om, într-un sat din împrejurimile Folticenilor. La ceasul odihnei, cînd punea pe pirostrii, la un foc de găteje, ceaunul dogit, ca să-și facă «o leacă de mămăligă», stăteam cu dînsul de vorbă. Grăia moale și focul îi lumina din cînd în cînd obrazul pămîntiu, brăzdat de suferinți. Răspunzînd — cîteodată întorcea și ochii spre mine. Ochii aceia verzi, gînditori, nu i-ar putea zugrăvi nimeni. Cînd întîlneau pe ai mei aveam totdeauna o simțire de milă, și fără voie se deslușea în mintea mea un nume pentru ei: «ochii resemnării».

O ducea tare greu omul. Avea vreo șase copii; abia-i încăpeau în căsuța veche de bîrne. Pămînt n-avea decît șase prăjini: grădina de lîngă casă.

— Hei, cucoane, îmi zise el într-un rînd, greu trăiesc o samă de oameni pe lumea asta. Iaca eu, numai șase prăjini am, — și șase copii: cîte-o prăjină de fiecare. Apoi scoate dumneata locul pe care-i așezată casa, locul șurii, al poieții, bătătura, umbra gardului, — nici cîte-o prăjină de suflet nu rămîne...

Ş-adică pentru mine şi pentru nevastă, nu mai ţin socoteală : noi de-acuma cînd a da Dumnezeu, ne-om mulţămi cu cîte trei coţi, — într-un colţ, la ţintirim.

— Şi ce faci cu şase prăjini, moş Ifrime ?

— Apoi ce să fac ? ce poate face oricine. Te miri ce şi mai nimic.

— Şi cu ce trăieşti ?

— Apoi tot cu pămîntul, că el e mama noastră. Iau de la boier. Plătesc cam scump, dar n-am ce zice, pămîntu-i bun. Apoi mai lucrez şi la boier, şi-n alte părţi cu femeia şi cu copiii cei mai mari, — şi tot ieşim la un capăt. Ne facem păpuşoi de iarnă, ş-o leacă de strînsură pentru văcuţa pe care o avem... Ne mai îndulcim şi noi cu laptele ei, că alt frupt, dă, cam greu !

Cum vorbea cu mine, umbla prin jurul ceaunului ; îşi orînduia un fund, un ştergar, o lingură de lemn.

— Ia uită-te dumneata la mine, vorbi el ; părul mi-i cărunt şi, după cum vezi, am şi început să mă corogesc din şale... Ai zice că-s bătrîn, şi n-am decît patruzeci şi trei de ani.

— Adevărat, pari om în vîrstă...

— Apoi da, — şi zîmbi privindu-mă ; da' cînd o duce omul bine pe lume, precum am dus-o eu, tinereţele se călătoresc repede...

Stătu o clipă gîndindu-se. Voia să-mi spuie ceva şi sta la îndoială — îşi scutură uşor pletele.

— Să vezi dumneata, zise el deodată, mie drag mi-a fost pămîntul în viaţa mea şi n-am avut parte de el... Acu trei ani cu multă trudă aveam eu adunate cîteva parale. Ş-am găsit o bucată de pămînt de vînzare: patruzeci de prăjini. Pămîntu-i scump. Am plătit eu bani numărătoare patru sute cincizeci de lei. Atuncea am vîndut ş-o păreche de juncani, ş-o

văcuţă, ca să înjgheb cît îmi trebuia. Fac eu acte, fac tot : şi nu trece anul şi se scoală un frate al celui care-mi vînduse mie pămîntul şi-mi face un *proţes* ca să-mi ieie pămîntul... Şi iaca, de-atuncea, de doi ani mă judec, — şi văd că înălbesc judecîndu-mă... Mult venin mi-a pus mie *proţesu* ista la inimă, că eu în judecăţi n-am nici o credinţă... Du-te-n colo, du-te dincolo, du-te să-ţi facă jalbă, du-te la avocat, du-te la judecători, scociorăşte-te în pungă, — şi la urma urmei n-ajungi la nici un capăt. Tare-i greu. N-am avut noroc. Am socotit şi eu să dobîndesc, după atîta trudă, o bucăţică de pămînt, să fie a mea, şi s-o muncesc cum ştiu eu... da' iaca, n-au voit oamenii... Şi tot mă poartă prin judecăţi, de mi-i lehamite...

Moş Ifrim era mîhnit tare ; parcă vorbea despre părinţi ori despre copii morţi.

— Şi cum e afacerea ? întreb eu. De ce s-a sculat fratele celui ce ţi-a vîndut pămîntul ?

— Eu ştiu ? zice că-i partea lui.

— Dar moştenirea lor nu s-a împărţit ?

— Ba da.

— Ei atunci ?

— Ştiu eu ? Zice că el nu-i mulţămit. Frate-său care mi-a vîndut cele patruzeci de prăjini îi şi el un om amărît, c-o spuză de copii. Istalalt, care s-a ridicat asupra noastră, îi crîşmar în sat şi-i om cuprins... Şi pesemne că s-a gîndit el că dacă se simte tare în pungă — apoi s-a da dreptatea de partea lui... Şi iaca, ne poartă, vai de capul nostru !

— Şi tot nu s-a descurcat ?

— Nu. Mi-a ieşit părul prin căciulă, şi proţesu tot nu-l văd descurcat...

Moș Ifrim începu a rîde încet. Vedeam în rîsul și-n privirea lui o jale fără nume.

Mi-a istorisit tot năcazul, în amurgul acela ; după aceea s-a culcat pe-un maldăr de fin, pe pămîntul cald. Și-n alte zile și-a urmat tăcut și resemnat munca lui.

Acu, nu de multă vreme, îl întîlnesc, într-una din zile în sala cea mare a Tribunalului.

Era îngrijat, cu căciula-n mînă. Privea în juru-i cam spăriat. Barba-i era nerasă de mult, pletele nepieptănate. Pornise în grabă de undeva, de la munca cîmpului, după ce trecuse pe-acasă și-i pusese nevasta în traistă două cepe și-un malai învălit într-un ștergar. Traista îi era atîrnată la șold, peste sumanul vechi, roșcat ; malaiul și cepele se cunoșteau în ea.

Mă apropiai de el.

— Ce mai faci, moș Ifrime ?

Tresări și se uită la mine pieziș. Apoi zîmbi blînd. Mă cunoscuse.

— Dumneata ești ? Am crezut că-i avocatu... Știi dumneata, tot cu protesu meu, cu pămîntul acela...

— Tot cu pămîntul ? încă nu s-a sfîrșit ?

— Apoi dă, eu știu ? Avocatu a zis că azi îl sfîrșește... Și iaca am pornit de pe cîmp, așa... Eram să uit, și mi-a adus aminte muierea ; a trimes un copchil după mine... Și mi-a trimes și traista cu malai... (Aici zîmbi iar). Știi povestea omului sarac — cînd îi face nevasta malai și i-l pune în traistă și-l trimete pe ceea lume, să găsească pe Dumnezeu și să-l întrebe cînd are să-l scape de sărăcie... Așa și eu... Cu același zîmbet își lunecă privirea spre traista cu malai și cu cepe. Apoi oftă și privi în juru-i.

Îl întrebai :

— Dar s-a judecat, moș Ifrime ?

— Apoi da, mi se pare că s-a judecat. Ne-a strigat înăuntru. M-am dus și eu ; a intrat cam fudul și crîșmarul, cu care am bucluc. Stau eu, mă uit în colo, mă uit, aștept... Văd că avocatu lui începe a spune, și spune ; nu-nțelegeam, da' m-a apucat un fel de groază !... Pe urmă tace. Zice un judecător ceva, și-ncepe a' meu... Spune vreo două vorbe, — și tace. Apoi îi rău, mă gîndesc eu... Și mă uit, să văd ce-au să facă ?

— Și ce-au zis ? ce-au făcut ?

— Hm ! apoi i-am văzut eu, că mă tot uitam la ei... Avocatul meu a zîmbit către avocatul lui... Și crîșmaru se uita țintă la judecători și tot bătea încetișor cu degetele în chimir... Mă uit eu la judecători — se uitau ei unul la altul, pe urmă s-au uitat la avocați, și dintr-o privire s-au înțeles... Ș-au spus nu știu ce din gură... Și pe urmă mi-a spus și mie unul ca să ies afară... Ș-acu stau și eu aici, vai de pacatele mele... Curat c-am ajuns pe celalalt tărîm, da' pe Dumnezeu tot nu-l văd..

Zîmbea iar, cu ochii duroroși : vechiul lui zîmbet.

Mă gîndii să-i cercetez afacerea, să văd la ce rezultat a ajuns. Îl întrebai :

— Cine ți-i avocat, moș Ifrime ?

— Ts ! îmi șopti el deodată, coborîndu-și ochii în pămînt. Iacătă-l-ăi !

Venea avocatul : era un cunoscut al meu. Dădu mîna cu mine, grăbit și vesel ca totdeauna. Apoi se îndreptă spre romîn.

— Bade Tulbure, zise el, gata ! ai cîștigat ! poți să te duci acasă...

Moș Ifrim nu se clinti din locul lui. Își ridică încet ochii spre avocat ; îl cerceta cu neîncredere.

— De-acu niște forme mai ai numai...

— Da' crișmaru ce zice ? întrebă deodată Ifrim Tulbure.

— Crîșmaru are să plătească o sută de lei cheltuieli de judecată...

Moș Ifrim se îndreptă și ne privi pe rînd. Își coborî ochii spre traista cu malai. Apoi mă țintì pe mine drept : înțelesei că mă întreabă printr-un semn mut și disperat.

— Ai cîștigat, moș Ifrime, ai cîștigat, zisei eu... Ș-abia atunci îi luci pe față o rază de bucurie. Înțelesei că-i bucurie, dar obrazul tot trist îi rămase, plin de încrețiturile durerilor și dezamăgirilor trecute.

— Ș-acu cum om face ? zise încet. Iar avocatul începu să-i lămurească încurcatele lucruri ale dreptății. Și moș Ifrim îl asculta cu gîndul la bucuria lui, puțin plecat din șale, — cu sumanul și traista lui, cu bățul lui vechi și cu căciula-i roasă, ca sărmanul din poveste, care a pornit «pe ceea lume»...

VIDRA

La asfințit, un nour ca o sprînceană enormă, de sub care o lumină de vis privea asupra lumii. Împrejuru-mi, cît cuprindeau ochii, dealul, văile și iazul erau acoperite de omăt alb și moale. La moara cea neagră din Ponor, așezată după modă străină pe căpătăie și zimți de fier, mă aștepta domnul Iohan pentru vînătoarea de noapte.

In pragul ușii mari, Iohan se scutura de ometiță. La apropierea mea își opri zbuciumul brațelor și rînji spre mine, întinzîndu-și larg gura în care se zărea un dinte negru. Era un om mărunt și spătos, cu barba și mustățile rare și cărunte, cu nas turtit și ochi mititei de calmuc. Avea în înfățișare ceva aspru, crud și șiret. Nu-mi era deloc simpatic, știam însă că-i mare meșter vînător. Și fără să-mi dau sama poate, un alt simțămînt, de curiozitate, pentru nevasta lui Iohan, mă aducea la moară.

— Ei, domnule Iohan, bună vremea ? buná ?

— Foarte bună, răspunse morarul cu glas îndesat și răgușit. A stat vîntul și omătu-i moale.

— Atuncea mergem ?

— Mergem după ce s-o arăta luna. Am deschis produfurile în ghiaţa iazului. Urmele de vidră le-am găsit. Eu cred că ne-ntoarcem c-o blăniţă de dihanie.

Morarul rîdea răutăcios în dintele-i negru, şi ochii lui nu priveau drept, ci fugeau scăpărînd în toate părţile. Imi zise iar :

— Poftim în casă. Mîncăm ceva, bem o băutură caldă şi pe urmă mergem în coada iazului. Pînă acolo nu-i departe.

Intrai după el în moară, unde mirosea a făină rece şi a fum. In umbră, în fund, pietrele şi maşinăriile stăteau neclintite. Numai nişte zimţi de fier sclipeau ca şi ochii morarului. Intrarăm într-o tindă, pe urmă într-o odaie foarte caldă unde, la o plită înaltă nemţească, o femeie mijlocie şi bine făcută îşi purta mînile, trebăluind ceva cu spatele întors spre noi.

— Aici e cald, trebuie să mă dezbrac, zisei eu. Şi aşezai puşca pe un divan. Imi scosei şi torba. Femeia se întoarse spre noi, o salutai cu jumătate de glas ; ea-mi răspunse zîmbind :

— Bine-aţi venit la noi.

Avea părul roşu şi ochii neobişnuit de negri, ca două picături de păcură. Era tînără şi zîmbea dulce şi provocător, arătîndu-şi dinţii.

— Aţi venit pentru vidra lui Iohan ? şi glasul ei parcă trăgăna şi cînta vorbele.

Morarul păşea îndesat printre mine şi ea :

— Gata masa ? întrebă el repede. Să faci şi un ceai. Să dai romul. Trebuie să plecăm îndată.

— Sînt gata toate, răspunse cu glasu-i cîntător femeia. Işi întoarse ochii spre mine fără să-şi întoarcă faţa. Macar că Iohan e grăbit, mai aveţi vreme.

Intr-adevăr, ochii şi dinţii aveau ceva deosebit la morăriţă ; începeam să înţeleg că în adevăr nu m-a adus la moara din Ponor numai vidra lui Iohan.

In căldura odăii îmi dezbrăcai blăniţa, mă suii pe divan. Iohan îmi vorbea cu glasu-i neprietinos despre o mulţime de lucruri, şi ochii lui neliniştiţi parcă se opreau totdeauna la un cerc nevăzut tras în jurul meu.

— Am avut azi mult măciniş, zicea el ; am avut şi bocluc la vamă cu nişte oameni din Stinigeni. Vroiau ei să mă înşele pe mine. Ţăranul îi rău şi şiret cîteodată. Dar cu mine nu merge. Vrei să macini, dă vama întreagă. Dacă nu, încarcă-ţi păpuşoiul şi du-te acasă, drum bun ! M-am sfădit cu ei, pe unul l-am apucat de piept şi l-am scuturat. Pe urmă au făcut cum spun eu. De-un morar trebuie să se teamă oamenii !

Eu îl ascultam pe gînduri şi luarea-aminte îmi era mai mult spre nevasta de lîngă plită, care tot întorcea capul spre bărbatu-său apoi, înainte de a şi-l aduce iar spre vasele ei de la foc, îşi oprea zîmbetul şi ochii parcă îndelung asupra mea. Asta mi-aducea aminte, pe cînd Iohan vorbea înainte, de unele zile ale verii, cînd văzusem întăi pe femeia aceasta mlădioasă. Treceam la raţe pe malul iazului ; o întrebasem cîteva lucruri ; ea îmi răspunsese într-o înflorire de rîs şi în strecurări de priviri printre gene ; apoi o chemase glasul aspru al morarului şi dispăruse.

Iohan se sculă de la locul lui şi făcu mare lumina lămpii. Se întoarse spre nevastă-sa :

— Marie, dă mîncare, afară s-a întunecat deplin.

Cu mişcări iuţi femeia zvîrli pe masa rotundă o foaie albă de pînză. Puse repede tacîmurile. Tăie două

bucăți mari de pîne neagră de grîu, și aduse într-o cratiță de lut friptura sfîrîitoare de purcel, înecată în grăsime și ceapă prăjită.

— Poftiți la masă, zise ea iute, și iar îmi zîmbi privindu-mă scurt. Cu grabă așeză două scaune, apoi se repezi, deschise dulapul, scoase și așeză între noi, cu grijă, o sticlă verde cu vin.

— Foarte bine, mormăi răgușit Iohan. Am crezut că ai uitat vinul.

— De ce să-l uit ? răspunse subțire femeia. Știam c-avem musafiri.

Domnu Iohan dădu din cap și începu a mînca cu lăcomie bucăți mari de pîne și bucăți mari de friptură. Apoi își umplu paharul de vin și-l bău pe nerăsuflate.

— Tu nu mănînci ? zise el femeii, fără s-o privească. Ea îmi zîmbi și nu-i răspunse.

Dintr-o budincă de macaroane domnu Iohan își scoase și mîncă cu aceeași lăcomie. Tîrziu, după alte pahare de vin, începu iar a vorbi ceva, despre moară și despre buclucurile pe care le avea necontenit cu oamenii. Cînd era vorba despre oameni și despre moară, glasul lui era totdeauna amenințător și hotărît. Numai cînd vorbea cu Maria lui avea ceva nesigur și tulbure în voce.

Însfîrșit, noaptea de la ferestre se lămuri. Ne pregătirăm și ieșirăm în lumina lunii. Femeia ne petrecu pînă în pragul morii. Mă gîndii un timp la ea cu o sensație de căldură în trup, pe cînd mergeam după morar pe cărarea din marginea stuhului. Omătul era moale ca un puf. Întinderile erau albe și albăstrii sub lună. Viața iazului dormea sub stîncă de ghiață, într-o tăcere nemărginită.

Ajunserăm după un timp în rîpa de la coada bălții. Acolo ne așezarăm pe un pat de rogoz, lîngă o poiană de trestii, în fața produfurilor de cu ziuă săpate în ghiață. Nu era frig, și omătul pe care-l atingeam n-avea nimic din asprimea și răceala iernii. Morarul pregăti o crăcană mică de lemn pe care-și așeză pușcă îndreptată spre produfuri.

— Acum trebuie să stăm neclintiți și să tăcem, îmi șopti el răgușit, ducînd la gură un uriaș deget de mănușă.

Mă strînsei mai bine în blană și-mi potrivii pușca pe cotul mîinii stîngi. Apoi amîndoi rămaserăm neclintiți și tăcuți, parcă împietriserăm și noi ca iazul și ca sălciile în lumina albăstrie.

Stăturăm așa multă vreme. Morarul se gîndea la vidră și-i sticleau ca unui mort ochii ațintiți ; eu mă gîndeam la moară și închideam din cînd în cînd pleoapele.

Deodată ceva viu, luciu și negru izvorî ca din necunoscut în peisagiul alb și fără viață. Ceva parcă strigă în mine și mă deșteptă. Tresării. Era vidra. Venea repede pe luciul zăpezii și lăsa o dîră întunecată în urmă. Blana ei avea o sticlire de metal scump. Pieri o clipă printre trestii. Morarul făcu o mișcare și aplecă puțin pușca. Animalul ieși iar în lumină, lîngă o deschizătură în ghiață. Atunci fulgerară amîndouă puștile noastre. Sălbătăciunea se zvîrcolea aprig în omăt, pe cînd tunetul îndoit trecea ca o spaimă, o clipă, prin valea iazului.

Iohan se și repezi de la locul lui. Din cîteva sărituri ajunse lîngă vidră. Animalul se zbătea, încă în cele din urmă spasme, în zăpadă și pe ghiața sîngerată negru. Iohan îi sfîrși viața cu patul puștii și cu călcăiul potcovit în fier. Se năpustise asupra ei ca într-o

mînie, şi la lumina lunii obrazu-i era încreţit şi gura parcă rînjea. Zisei fără voie, cu mustrare:

— De ce o zdrobeşti aşa, domnule Iohan?

Morarul mormăi ceva înăbuşit şi întrerupt, şi parcă mă privi şi pe mine cu ură. Apoi apucă vidra de coadă şi porni repede spre mal, tîrînd-o după dînsul.

Mă simţeam nemulţămit. Liniştea şi lumina erau prea impunătoare, şi vînătoarea noastră n-avusese nici dibăcie, nici trudă. Nici vrednicie, nimic din ceea ce face farmecul acestei patimi. Numai domnu Iohan rîdea cu mulţămire.

— Iaca, cucoane, aşa împuşc eu vidrele. Aşa meşteşug nu cunoaşte nimeni prin părţile acestea.

Eu nu răspunsei, şi pornirăm spre casă, prin aceeaşi lumină, prin aceeaşi tăcere. Numai vidra, caldă încă, tulburase o clipă tainica împietrire a nopţii şi a iazului. Era caldă şi picura din ea sînge. Simţeam milă pentru ea şi duşmănie pentru rînjetul lui Iohan.

Cînd ajunserăm la moară, eram tăcut. Morarul îşi chemă gălăgios nevasta; îi porunci ceai, îi porunci rom. In căldura odăii iar mă dezbrăcai. Şi morăriţa, după ce ne dădu băutura fierbinte, îmi zise:

— Dacă doriţi să mergeţi la hodină, patu-i gata în odaia de alături.

Turnîndu-şi rom în ceai, Iohan mormăi:

— Da' mie mi-ai aşternut, femeie?

Morăriţa începu a rîde, privindu-mă:

— Iohan se culcă pe cuptor. Lui îi place să se coacă la căldură mare.

— Ce treabă ai tu? răspunse domnu Iohan. Tu taci din gură şi fă ce-ţi spun.

— Bine, bine, zise femeia cu glasu-i trăgănat.

Ceaiul, căldura dulce a odăii, amintirea verii, glasul, umbletul şi privirile morăriţei adunară în mine

o mulţime de gînduri şi de simţiri felurite. Parcă mi-a părut rău cînd Maria m-a poftit la culcare în odaia de alături.

— E cald, zicea ea potrivind focul, patu-i larg şi moale; ai să dormi bine şi la noi.

Nu ştiam ce să-i răspund, nu-mi era somn. Zisei încet:

— Mulţămesc, toate-s bune.

Făcui o mişcare. Voiam să-i cuprind mîna. In lumina focului morăriţa zîmbea şi rîdea ca şi-n închipuirea verii. Eram tînăr, cu doruri iuţi, şi în împrejurarea de faţă cu desăvîrşire hotărît să calc porunca a zecea a Bibliei.

Morăriţa se trase încet din odaie. Văzui că a înţeles mişcarea mea. C-o mlădiere se opri pe jumătate întoarsă în prag şi mă privi pe furiş cu bărbia în piept, cu ochii aprigi, sclipind.

Trase uşa după dînsa, fără s-o închidă. In odaia de dincolo o auzii vorbind stăpînit. Vorbea şi domnu Iohan cu vocea-i aspră. Apoi mormăirile lui se adînciră, parcă veneau de undeva, dintr-un butoi. Se suise pe cuptor. Eu stam în licăririle focului şi mă gîndeam. Mă gîndeam la noaptea strălucită de afară, la dulcea albeaţă a zăpezii, la vidra zdrobită de călcăiul puşcaşului; şi printre toate mă gîndeam mai ales la cea care umbla cu pas domol în odaia de alături. Mă încredinţam deplin că din pricina ei, a ochilor şi a zîmbetului ei, iar nu din pricina vidrei, venisem în sara aceea la moara din Ponor. Căutam să mă pătrund cu desăvîrşire de antipatia pe care mi-o insufla morarul acela cu faţa de calmuc, care poate dormea grohăind şi bolborosind pe cuptor. De la o vreme, într-o lumină nedesluşită, vedeam pe femeia cu părul roşu şi cu ochii iuţi zvîrcolindu-se călcată în picioare

și lovită de potcoava lui Iohan ; mișcările ei și părul aprins aveau mișcările și lucirile vidrei căzute pe ghiața iazului. Iohan îmi devenea din ce în ce mai mult un dușman.

Am tresărit, mi-am ridicat ochii de deasupra jarului care sclipea în vatră cu lumini fosforescente. Se deschisese ușa. În cadrul ei, într-o lumină slăbită, apăru, privindu-mă fix, morărița cu părul roșu.

Tresării iar, îmi zvîcni și mie inima : domnu Iohan vorbise deodată de pe cuptor, somnoros :

— Da' tu, femeie, nu te duci să te culci ? ce tot umbli prin casă ?

Femeia întoarse capul ; răspunse blînd :

— Mă culc îndată. Da' tu, Iohan, încă n-ai adormit ?

Morarul, somnoros, mormăi ceva neînțeles. Femeia așteptă o vreme, așa cum era, cu capul întors. Apoi, încetinel, își îndreptă obrazul și deodată se aținti asupră-mi privirea-i neagră. Ca o umbră veni lîngă foc cu mișcări de sălbătăciune, cu lucirile pe care le văzusem în visul meu de o clipă. De mine se alătură tremurînd, parcă tot trupu-i cald rîdea ; și aveam plăcerea și simțirea că răzbun pe sărmana vidră ucisă și zdrobită de călcăiul calmucului...

RĂTĂCIREA LUI CUCONU TODERAȘ

Acum treizeci de ani, cucoana Catinca era în toată puterea vredniciei. Era straşnică gospodină. Cap și mînă de bărbat. Cînd pornea soțul său Toader Licea în slujba lui, pe moșiile fără sfîrșii ale lui beizade Grigore, apoi dumneaei rămînea temeiul casei. Ea vedea de argați, de vite, de paseri, de toată munca de pe răzășia ce aveau și de pe cele cincizeci de fălci, pe care prin străduinți și economii le dobîndiseră. Altfel era blajină și liniștită femeie, și cu multă credință în inima ei. Ochii mari, albaștri, și-n vreme lină și-n vreme aspră erau deprinși să se înalțe spre iconița Maicii Domnului : o moștenire de demult, de la bătrînii de altădată, un odor cu săpături delicate în lemn roș de perj. Era mică numai cît podul palmei iconița aceasta săpată, dar avea minunat dar de a împăca inimile și alina durerile. Ba folosea și la năpăști. și la boale grele, și la molime în vite, și la descoperirea furilor, și la lucruri și mai de mirare.

Cuconu Toderaș, slujbașul lui beizade Grigore, era om iute. Nu sta locului cît e picul : ca apa de munte se frămînta și făcea zvon. Numai cucoana Catinca îl putea potoli în pornirile lui, și încă nici ea totdeauna. Cînd îl vedea că-și încruntă sprînceana neagră și-i

scapără ochiul, ofta și-l lăsa în plata Domnului. Și altfel era bine de trăit sub privirea blajină a cucoanei Catinca, în odăile curate, cu divanuri moi și scorțuri înflorite. Și ce plăcinte, și ce mîncări, ca nimeni alta făcea cucoana Catinca ; și ce must aspru de pere îți aducea dumneaei vara, sub nuc, ca să te răcorești de zăduf ; și ce vin fiert cu piper și scorțișoare îți punea în mînă, la vremuri crîncene, iarna, după ce te așeza aproape de sobă, în fundul divanului, cu spatele rezemat de perina de părete ! Viață ticnită și moale, cu vorbe bune și priviri prietinești. Dar se vede că acu treizeci de ani erau bărbații mai tineri și mai neliniștiți, și era și lumea mai rea, după socotința cucoanei Catinca ; căci a avut a suferi multă amărăciune dumneaei, pentru ochii unor venetice din toată lumea.

Într-un timp de liniște, învățase a veni la cucoana Catinca, Ilonon, «fomeia» lui Ferenț Ungurul. Părea detreabă ființă. Nu se oploșise de mult în sat la Cămîrzani, și sta cu ungurul ei în vale deasupra pîrăului, între cele două bucăți de sat. Odinioară, în sus, fusese iezătură, și unde sta Ferenț fusese clădire de moară. Acu pe dîmbul vechi crescuse un tufiș des de sălcii și-n umbra sălciilor sta casa veche, puțin plecată înainte, parcă privea în apa Sălcuței.

In catrința vrîstată roș cu negru, cu ștergarul pe cununa-i uriașă din cap, Ilonon venea deseori în deal la cucoana Catinca. Vorbea dulce, cu ochii plecați, și-și legăna tînguindu-se trupu-i gras. Aducea lînă toarsă, pene scărmănate, buruieni de leac, și cucoana Catinca îi punea în palmă doi sau trei arginți, pe care-i aducea din altă odaie, din fundul unui sipet ferecat. Ilonon era meșteră în alegerea buruienilor bune, știa să descînte la felurite boale, și uneori se așeza

pe o margine de divan și-și aducea aminte de întîmplări dintr-un sat de la apa Trotușului. O suferință, o moarte, o întîmplare de dragoste, unguroaica le spunea cu jumătate de glas, în taină parcă, cu ochii lucind, — și cucoanei Catinca i se părea că întîmplările au avut loc cine știe cînd, în ținuturi depărtate, în adîncimea unor neguri. Îi plăcea s-asculte așa pe nevasta lui Ferenț și cîteodată îi mărturisea și ea cîte ceva din năcazurile ei, cu drumurile și cu iuțelile lui Toader Licea.

Dar într-o zi de primăvară, pe la prînzișor, cucoana Catinca, după ce văzuse vitele și paserile, sta în cerdac, trudită de cea întăi învăluire de treburi. Licea pornise din zori-de-ziuă pe moșia boierească ; ea se gîndea că bine ar face să n-o întîrzie cu masa ; are după amiază atîtea și atîtea de isprăvit, ba cu femeia care spală cămeși, ba cu scorțurile din stative, de nu mai știe unde i-i capul !

O lumină puternică umplea văzduhul și tremura pe vale către bucata de sat de pe coasta cealaltă. Mestecenii din deal, de la spatele casei, spre asfințit, stăteau neclintiți, cu crengile răsfirate în jos. Un capîntortură striga în agudul de la poartă ; cucoana Catinca îi pîndea strigătul, ca să-l vadă cum răsucește gîtul. Deodată înalță capul. — Își aduce aminte de toate ca de ieri. — Auzea în liniștea zilei buiestrul calului alb al lui Toader Licea. Îl ascultă o vreme ; se apropia ; apoi îi păru că se depărtează.

«E Toderaș, se gîndi cucoana Catinca, dar unde se duce ?»

Se ridică iute în picioare și se sui pe scaunul pe care șezuse. Așa înălțată, își puse palma dreaptă streșină la ochi și cercetă valea. Zări îndată pe Balan și cunoscu și pe Licea. Cobora poteca spre pîrău. Dis-

păru puțin în rîpa malurilor, apoi se ridică de partea cealaltă, în umbra răchiților, lîngă casa lui Ferent Ungurul.

Cucoanei Catinca îi veni ameteală: Toader Licea descăleca. Prepusuri și gînduri grozave îi năvăliră în minte. De bună-samă că la unguroaică se întîlnește cu cineva! Păcătosul de Ferenț muncește la graidurile boierești; după ce iese de acolo, se duce la crîșmă; cînd iese de la crîșmă se cumpănește cu luleaua în colțul gurii și bocănește pe cărări cu ciubotele-i uriașe, care miroase cine știe de unde a dohot. El nu știe, nu vede. Acolo, între sălcii, vine de bună-samă o «madamă» din casele slujbașilor de pe coasta cealaltă. Pe toate «madamele» acelea venite de la tîrg, cucoana Catinca nu le putea suferi!

Iarăși mare amărăciune! I se mai întîmplaseră cucoanei Catinca lucruri de acestea, dar de un timp Licea părea liniștit; îi venise și ei inima la loc; rănile vechi se tămăduiseră; dar iată că acum întîmplarea aceasta le deschidea pe toate! Și la o amărăciune se adăuga alta: unguroaica o vindea. Pe din față se arătase prietină, cu ochi dulci, și pe dindos îi pregătea risipa casei.

Era cît pe ce să cadă de pe scaun. Se coborî cu privirile înegurate și se lăsă moale pe scara cerdacului, își puse coatele pe genunchi și bărbia în palme și ochii i se umplură de lacrimi.

Stătu așa o vreme plîngînd. Auzea glasuri prin tindă și prin odăi. O căutau slugile. Anica, țiganca ei de credință, intră în cerdac, se opri și o privi cu luare-aminte.

— Duducă, să punem masa? întrebă ea. Și cum văzu că cucoana Catinca are ceva, se apropie repede și întrebă cu taină și cu un fel de groază:

— Da' de ce plîngi, duducă? ce ai? ce este?

— Lăsați-mă, dați-mi pace! duceți-vă! începu a se văita cucoana Catinca. Dar după tînguire, Anica înțelese că nu trebuie să se ducă și se apropie și mai mult, și vorbi cu prietinească dragoste:

— Spune-ne și nouă, să știm și noi, că poate ți-om folosi ceva!

— Ce să-mi folosiți? nimica nu-mi puteți folosi! strigă mînioasă cucoana Catinca. Vezi tu? cum nu m-am gîndit eu că poate să-mi strice casa? Unde i-s buruienile? unde-s? Toate-s descîntate, toate-s otrăvite, mi-a adus faptul în casă!

— Cine, duducuță? care buruieni? întrebă țiganca cu uimire.

— Vină după mine, repede!

Și cucoana Catinca sări în sus și năvăli în casă ștergîndu-și ochii cu pestelca albă. Intr-un colț de ladă avea sticluțe cu felurite tării și, pe sub grinzile iataculuí, buruienile de leac! Toate le adusese dușmanca! Trecu furtună prin toate părțile, smulse de prin grinzi buruienile uscate, scoase sticluțele, se întoarse, le puse toate în poala Anicăi și-i strigă cu pătrundere:

— Du-te și le dă la gunoi, ori mai bine dă-le pe foc; asta-i primejdie la casa mea!

Țiganca se duse și se întoarse. Găsi pe cucoana Catinca privind țintă, cu ochii întunecoși, înspre un colț al odăii.

— Le-ai zvîrlit? le-ai dat pe foc?

— Da, duducuță.

— Acuma, cînd a veni unguroaica, să nu care cumva s-o lăsați să intre în ogradă; nici de poartă să nu s-apropie!

— Ei vezi, duducă, că unguroaica îi tot cum m-am gîndit eu...

— Ce te-ai gîndit ? de ce nu mi-ai spus ?

— Dă, duducă, cum să spun, dac-am văzut că o îmbrăţişezi aşa... Credeam şi eu...

— Ce să crezi, Anică ? ce să crezi ? Eu de unde am ştiut că ea pe din faţă îmi ride şi pe dindărăt mă sapă ? Am văzut pe Toderaş descălicînd devale, la bordeiul ei !

— Vai de mine, duducuţă ! cum se poate ! mare poznă ! strigă spăimîntată Anica ţiganca. Da' o fi făcut ceva, duducuţă, vreun descîntec, i-a fi dat vreo băutură, ca să-l tragă acolo, să-i ieie minţile... Asta-i mare şpioancă, duducă, mare farmazoană... Unguroaicele iestea ştiu şi faptul să-l deie şi pe ursită să facă, Doamne fereşte ! (Şi ţiganca îşi făcu cruce). Ele şi cu Necuratul se răspund, duducă, cruce de aur în casă...

Cucoana Catinca privi deodată pe Anica şi nu zise nimic. Tiganca cunoscu însă în privirea aceasta o teamă adîncă, deşteptată şi răsărită ca dintr-un întuneric.

— Vai, duducă, da, grăi ea încet şi cu taină... A pus-o careva de peste vale...

— Crezi că nu ? şopti cucoana Catinca, întorcîndu-şi privirile în gol.

— Am să mă pun şi eu pe-atîta, să aflu cine-i, dragă duducă... Şi eu zic aşa, să mă duc desară s-aduc pe baba Ursăriţa ; ea ştie multe, dragă duducă, ştie să deslege faptul... Ea te ştie de cînd erai o fetiţă... şi te-a descîntat... şi te-a scăpat şi de la boală... Stau eu aşa cu dînsa de vorbă, ş-apoi îşi aduce ea aminte, şi-mi spune...

— Bine, Anică, fă cum ştii... că eu acuma-s slabă şi zdrobită, parcă m-a bătut cineva...

— Aici nu-i lucru curat, duducă, ascultă ce-ţi spun eu... vorbi ţiganca cu deplină încredinţare.

După năcazul acesta iute păru că se aşează puţină linişte în gospodăria lui Toderaş Licea. Numai că spălătoreasa şi femeia care ţesea scorţuri îşi lăsară lucrul şi stătură o jumătate de ceas la sfat cu Anica. Se mirau, se băteau cu mîna peste gură şi făceau felurite prepusuri. Apoi se duse fiecare la lucrul ei. Cucoana Catinca nu ieşi decît într-un tîrziu, palidă la obraz, cu ochii stînşi, legată la cap cu o grimea albă.

Toader Licea veni tîrziu acasă, către sară. Îşi trimese calul la grajd şi intră liniştit în odăi. Privirile slugilor îl urmăreau de prin colţuri. Cuconul Toderaş îşi puse harapnicul într-un cui din tindă, şi intră aşa prăfuit în sufragerie.

— Drept să-ţi spun, Catincă, vorbi el vesel, mie mi-i grozav de foame...

— Bine, ţi-oi da să mînînci, zise cucoana Catinca.

— Da' ce ai tu, frate ? parcă nu ţi-i bine...

— Vezi singur, mă doare capul...

— Asta nu-i bun, asta nu-i bun... grăi cu oarecare supărare Toader Licea.

Cucoana Catinca umbla încet prin jurul bărbatului. Îi aduse taeîmuri lucii, ştergar curat cum e omătul, îi aduse un borş de găină de toată bunătatea, şi pinea proaspătă de grîu avea un miros dulce şi era coaptă aşa de bine, cum numai cucoana Catinca ştia să coacă.

— Da' tu nu mînînci, Catincă ? întrebă cuconu Toderaş.

— Mie nu mi-i foame...

Ea se aşeză pe un scaun. Dar repede se sculă şi aduse o căniţă cu vin roş din pivniţă. Apoi iar se aşeză pe scaun.

Cuconu Toderaș mîncă borșul și friptura, bău vinul, și deodată bägă de samă că ochii cucoanei Catinca erau plini de lacrimi.

— Da' ce ai, frate ? de ce ești supărată ?

— N-am nimica...

— Cum n-ai, dragă ? da' eu nu văd ?

— Ți se pare, nu mi-i tocma' bine...

— Hm ! mormăi cuconu Toderaș. Mi se pare ? Ai să-mi spui ori n-ai să-mi spui ce ai ?

— Nu-ți spun că n-am nimic ? ce ți se năzare acum ? răspunse cu mirare cucoana Catinca și ieși din odaie ștergîndu-și ochii.

În sara aceea argații cunoscură că boieru-i supărat. Glasul lui mînios răsună un timp prin ogradă. După ce se făcu deplină noapte, se dezbrăcă, trudit, și se culcă în așternut curat și pe perini moi. Cucoana Catinca n-avea somn. Își văzu de treburile mărunte ale gospodăriei pînă tîrziu, apoi ieși să se răcorească, căci tot o durea capul. Valea era plină de umbră, satul dormea liniștit. Undeva, foarte departe, o privighetoare cînta dragostea de primăvară.

Prin întuneric, Anica țiganca veni pînă la cerdac.

— Duducuță, haide, a venit Ursărița...

Cucoana Catinca se luă după Anica și intră în odăița de lîngă bucătărie. Acolo aștepta în picioare, aproape de ușă, baba fierarului din sat. Era bătrînă, cu păr cîlțos și cărunt, încinsă cu chimir peste catrință. Obrazul zbîrcit ca o nucă, și negru, era prietinos și blajin.

Anica trase cu grijă perdelele la ferestre, apoi zise cu taină :

— Șezi colea, duducuță, și ascultă... Eu am fost pînă devale, ș-am trecut și de ceea parte de sat.., știi cu cine umblă boierul ?..,

Cucoana Catinca își simțea capul vîjîind și nu răspunse.

— Cu nevasta contabilului, duducă !...

— Cu nevasta lui Dumitrașcu ?...

— Cu dînsa, duducă, iaca să n-ajung de-aici pînafară, dacă nu-i așa... Și Ursărița știe. Nu-i așa, babo ?...

— Așa am auzit, sărut mîna, duducă... răspunse Ursărița, blînd.

— Cu nevasta lui Dumitrașcu ? rosti încet, cu uimire, cucoana Catinca, parcă abia atunci înțelegea ; cu femeia ceea naltă, balaie ?

— Cu dînsa, duducă, cu dînsa. Se întîlnește cu dînsa la unguroaica lui Ferenț, precum singură ai și văzut...

— Ei și cum așa ? cum se poate una ca asta ? abia putu rosti cucoana Catinca.

— I-a făcut ceva Ferențoaia, altfel cum crezi ? Doar boierul e om în toată firea... A fost pusă să-i deie ceva. A pus în vin, în mîncare, cine știe !...

— Aiestea știu multe, duducuță, sărut mîna, zise domol Ursărița. Ele știu s-aducă omul cu ulcica. Și pe prăjină îl aduc : am văzut eu cu ochii mei...

— Atuncea au să mi-l ieie ș-au să-mi strice casa ! grăi deodată cu disperare cucoana Catinca. Îi juca ceva roș înaintea ochilor ; îi venea să blastăme și să strige. Și deodată parcă văzu pe unguroaică înaintea ei, cu zîmbetu-i prietinos, cu privirea lucind, și cu glasul tainic, — o vedea, izvorîtă parcă din negură, și nu-i mai rămînea nici o îndoială, că femeile au dreptate, că unguroaica are putere necurată !

— De asemenea muieri am auzit eu... șopti ea. Vezi, nu-i cineva la fereastră ?

— Nu-i nimeni... o încredință Anica, ridicînd un colț de perdea.

— Atunci... atunci spuneți-mi voi ce-i de făcut... că pe mine nu mă mai ajunge mintea... zise cucoana Catinca cu amărăciune.

Cele două femei rămaseră uitîndu-se spre horn, neclintite. Cucoana Catinca le privea și se gîndea și ea la multe lucruri neguroase, la toate poveștile de demult, în șoapta cărora crescuse, la tînguirile pe care le auzise în atîtea rînduri, de farmece, de fapt, de duhuri necurate. Sufletul ei era plin de toate. Toate zăceau ca subt o spuză. Ș-acuma trecuse o suflare aprigă și spulberase ninsoarea aceea a liniștii. Toate credințele, neliniștile, temerile, toate adevărurile cele mari, care orînduiesc viața bieților muritori aici pe pămînt, ieșeau la lumină. La așa vreme de năcaz cu ele rămînea, întru ele nădăjduia întăi, și-n iconița cea săpată în lemn de perj din iatacul ei.

— Ce-i de făcut ? Ce-i de făcut ? șopti ea în neștire. Îmi ia unguroaica barbatul și-l dă nevestei contabilului... A face ceva de l-a duce — și nici n-a mai veni pe-acasă... Ori mi-a face pe ursită — de m-a păli o boală, ori m-a fulgera un junghi...

— Nu te teme, duducuță, nu te teme, grăi cu dulceață Ursărița, apropiindu-se de ea și mîngîind-o pe umăr... Adevăratu-i că multe știu unele a face, da' nu ne-a lăsa Maica Domnului, ș-om face și noi ce s-a putea. Om descînta, om face deslegare de farmec, om face să nu s-apropie răutățile de casa dumneavoastră... Ș-apoi află, dragă duducuță, că cele care fac pe ursită, sînt și ele în mare primejdie, căci sînt altele care o întorc asupra lor... Era, cînd eram eu copilă, una care s-a dus în pădure ș-a făcut la un stejar tăiat, precum se face, de-a bătut cele nouă pene ș-a

spus ce-a spus ca s-apuce nouă junghiuri și nouă morți pe una Maria... Tot așa voia să-i ieie barbatul, duducă. Ș-a trimes ea răutatea, și junghiul, și moartea — da' au ajuns acasă la dînsa, la fata ei chiar, pe care tot Maria o chema... Și cînd s-a întors acasă de la pădure, a găsit pe fata ei muncindu-se cu moartea. Tocmai dădea malaiul în cuptor cînd a ajuns-o. Ș-a rămas un malai în cuptor, trei pe vatră, și lopata căzută, și ea alăturea, la pămînt, — așa a găsit-o mă-sa... Vezi mata, dragă duducuță, că cine face pe ursită, nu face fără primejdie... asta ți-oi spune-o eu, care multe-am auzit și multe am văzut în viața mea...

— Bine, învață-mă ce să fac, babă Ursăriță, și te-oi mulțămi.

— Uite ce, draga babei, văd întăi că tare ți s-a tulburat sîngele, și asta nu-i bine. Asta vine de la privirea rea, e un fel de deochi. Eu am adus frigarea și ți-oi descînta și te-i liniști. După aceea știm și noi cîte unele, fie descîntec, fie băutură, ca să depărtăm cele ce face dușmanca, ș-om face de toate, draga babei, ș-a fi bine, și te-i liniști, și ți s-a întoarce la așternut și barbatul...

Glasul babei Ursărița era blînd și liniștitor. Parcă i-a mai venit cucoanei Catinca inima la loc. I-a descîntat, i-a suflat asupra frunții, a spălat-o cu apa în care stînsese fierele, și parcă s-a simțit mai ușurată. Au mai vorbit apoi multe ș-au pus la cale. Și după ce a pornit baba acasă cu slănină și făină, s-a pregătit și cucoana Catinca de hodină.

— Oare-om folosi noi ceva, Anică ? a întrebat ea pe cînd intra în tindă.

— Vai, dragă duducă, da' cu ceea ce ți-a face Ursărița, pulberea nu s-a alege de madama contabilului, și

pînă la anul dacă n-a fugi în lume și unguroaica, să nu-mi zici mie pe nume!

Cucoana Catinca oftă și intră în iatac. Aprinse candela cu undelemn proaspăt și se rugă la iconiță multă vreme. Se uită țintă spre săpătura fină, făcută parcă cu acul, și-i picurau în gînd cuvinte de durere și de răzbunare. Toderaș Licea dormea în fundul odăii pe divanul larg. Mișcarea din odaie, zvonul unui murmur din cînd în cînd, îl treziră la urma urmei. Își întoarse ochii spre lumina candelei și văzu umbra neclintită a nevestei lui.

— Nevastă, vorbi el somnoros, da' încă nu te-ai culcat? Ce stai acolo ca o stafie?...

Cucoana Catinca păru că nu-l aude. Știa ea că nu trebuie să-i răspundă, și că nu trebuie să-i spuie nimic, nici vorbă bună, nici rea, pînă ce baba Ursărița nu i-a aduce buruienile pe care trebuia să i le puie în straie.

Mult năcaz a avut a suferi cucoana Catinca în urma acestor întîmplări. De ele își aduce aminte ș-acum destul de des și le povestește cu cutremur.

Anica țiganca întruna a stat la pîndă ș-a cercetat, și regulat afla de toate. Alte femei deasemenea aflau din cele ce se vorbeau în sat, și veneau și ele să spuie cucoanei Catinca, cu fior în glasuri și cu tremurări din cap. Și astfel știa prea bine cucoana Catinca de cîte ori fusese Toader Licea la bordeiul lui Ferenț Ungurul, de cîte ori se văzuse acolo cu Agripina, nevasta cea naltă și balaie a contabilului.

Ilonon Unguroaica nu mai suia la deal; simțise că nu-i bine și că n-o mai așteaptă arginți și daruri. Se mulțămea cu ceea ce-i cădea de la cuconu Toderaș, și rîdea spre casa unde își făcea atîta sînge rău cucoana

ei de altădată. La căsuța ei deasupra pîrăului, între sălcii, era bine și răcoare, și umbra era deasă. Calul cel alb dintrodată răsărea în tufișurile întunecoase, ș-un mănunchi de harapnic bătea de cîteva ori în geam. Indată Ilonon lua ceva în spate și se repezea pe o cărare dosită pînă la casa contabilului. Dumitrașcu era un om înalt și slab, bleg, și cu urechile mari de o parte și de alta a capului chel. El sta plecat deasupra condicilor lui și tot însemna și scria. Iar Agripina se strecura pe portița de dindos și cobora prin grădini spre tufișul de sălcii, după Ilonon. Cum se deschidea ușa scundă, i se luminau ochii mari de un zîmbet dulce, și cădea înjunghiată parcă în brațele lui Toader Licea. Cînd îl vedea, parcă se înfricoșa, se temea și tremura de dragoste. Ea îndemnase și plătise pe unguroaică s-ație calea lui Toderaș Licea, să-l abată spre bordei și să-i spuie că-l așteaptă și moare de dragoste după el.

Cucoana Catinca cercase să deie de veste lui Dumitrașcu; însă Dumitrașcu fără îndoială era fermecat. Urechi avea și n-auzea, ochi avea și nu vedea. Cercase și cu Licea. Îi presărase pulbere de anume buruieni în straie, îi dăduse și-n băutură ceva; dar se vede că nimica nu folosise, Licea se abătea tot mai des în vale la bordeiul lui Ferenț. Cucoana Catinca trimese atunci un răspuns Agripinei lui Dumitrașcu. Femeile sînt totdeauna suflete bune — și răspunsul a ajuns la Agripina; Anica s-a jurat că Ursărița s-a dus și i-a spus așa și pe dincolo, că să știe, că are să fie rău, că are să rămîie fără cozi, că i se poate întîmpla și ceva mai rău; dar n-a folosit nici asta și cucoana Catinca aduna tot mai mult năduf. Abia își putea ține firea și liniștea față de Toderaș. Mîncările erau tot așa de bune și așternuturile tot așa de curate. Ș-o durea în-

truna capul și gemea. Dar Toderaș n-o mai întreba ce are cu aceeași părere de rău ca în sara cea dintâi.

— Of ! of ! se tînguia ea către Anica, acuma văd bine c-am să mor de scîrbă !

— Dragă duducuță, nu te teme, că Ursărița nu doarme !

Într-adevăr, Ursărița nu dormea. La fiecare primenire de lumină, sara, se înfățișa. Își stîngea luleaua ș-o vîra în chimir și intra în odăița de lîngă bucătărie. Adusese și letca, și făcea multe întorsături și împunsături cu dînsa în hornul sobei, mormăind și blăstămînd încet și scuipînd ușor din vreme în vreme. Și frigările ei le scotea destul de des și le înroșea în foc ; și Anica aducea apă pe fundul cofei ; și cîteodată se umplea odăița de fum acru. Cucoana Catinca ieșea trudită, ametită, ș-o durea capul, așteptîndu-și bărbatul care întîrzia pe cărările necredinții.

Erau cîteodată zile așa de blînde, cînd se scuturau florile pomilor, și serile erau de o limpezime nespusă. În vale năvăleau umbrele ; în dumbrăvioara de mesteceni de sus, din fundul grădinii, se făcea întuneric mai tîrziu decît oriunde. Miresme dulci umblau rătăcind și cucoana Catinca se vedea așa de tînără ș-așa de părăsită către al treizecilea an al vieții ei ; și-și închipuia că-n întunericul de la pîrău Toderaș se uită în ochii alteia ; și-și aducea aminte de alte primăveri, și de rumeneala de amurg din mesteceni, care mai stăruia sus numai pentru bucuria ei ; și-și făcea gînduri de moarte și plîngea și n-o mîngîia nimeni...

— Oh ! singură sînt, suspina ea, ș-am să pier fără să se uite nimeni la mine...

Și cu toate zbuciumele și suferințile ei, cînd venea Licea acasă, avea tărie. Nimica nu-i spusese niciodată.

Nu se supărase pentru nimic, nu se uitase la el cu dușmănie. Punea capu-n pămînt, își stăpînea durerea. Îi era drag Licea, și avea nădejde că tot îl va întoarce spre ea ; ș-avea ș-un fel de mîndrie și rușine de sine sălbatică.

La biserică, duminica, sta în strana cea mai dinainte. Uneori îi șoptea Anica :

— Duducuță, a venit și nevasta lui Dumitrașcu...

Ea se stăpînea ; nu se întorcea, nu voia s-o știe, nu voia s-o privească. Numai într-un rînd nu s-a mai putut stăpîni ; la ieșire, a privit-o lung pe Agripina, ș-a cercetat-o în lumina care năvălea pe ușă.

— Ai văzut-o, duducuță ? îi zise Anica în drumul spre casă. Iaca pentru cine-și încurcă drumurile stăpînul...

—E ca și mine de tînără... răspunse cucoana Catinca cu îndoială.

— Nici nu-i frumoasă macar, urmă Anica, și naltă cît turnul Goliei...

Cucoana Catinca grăbi pasul și ajunse acasă cu ochii înrourați de plîns. Sara, plîngea încă și parcă-i venea să cadă cu rugăminți în brațele Ursăriței.

— Babă, fă ceva, fă numaidecît ceva ! Să moară ea, ori să mor eu !

Și cu cît treceau zilele, cu atît firea blajină i se înăsprea, cu atît mai vrednic ducea toate ale casei lăsate baltă de Licea. Argații îi cunoșteau mai des mînia ; și cățeii și mîțele gospodăriei umpleau cotloanele la vederea ei. Licea ar fi putut înțelege multă schimbare, dar el nu mai pricepea nimic. El era cuprins de un fel de nebunie. Abia își făcea ca vai de lume slujba lui ; încolo gîndurile-i erau la dragostea Agripinei ; și-n gospodăria lui era călător trudit, ametit și grabnic.

Într-o zi, nemaiştiind ce să facă, cucoana Catinca se hotărî să scrie o plîngere lungă lui beizade Grigore. O scrise cu mult chin, ca femeie care era deprinsă mai mult cu acul şi cu suveica. Greu o scrisese, dar mărturisi toate.

«Află, măria ta, i-a spus între altele, că Agripina nevasta contabilului îşi înşeală barbatul şi trăieşte cu soţul meu legiuit Toader Licea, şi ne strică casa. Şi împreună cu o venetică, Ilonon Ferenţoaia, farmece face asupra mea, spre risipa casei mele, şi după cît am auzit de la Ursăriţa, dacă-mi face pe ursită pot să mor de junghi grabnic. Cad la picioarele măriei tale şi cu lacrimi te rog să alungi pe Dumitraşcu cu muierea lui, ca să am eu linişte şi să mi se întoarcă soţul meu înaintea lui Dumnezeu, cu care de doisprezece ani m-am însoţit şi gospodărie bună am făcut prin mila înălţimii tale... Şi la Maica Precista m-am rugat, şi ea m-a luminat şi m-a îndreptat la măria ta, să caut dreptate. Vă rog să nu lăsaţi pe o biată femeie care plînge şi suspină...»

Astfel de pas neauzit şi nepomenit în ştiinţa oamenilor a făcut cucoana Catinca. Apoi a trimes un franc preotului pentru o rugăciune, ca să poată fi călcaţi duşmanii în picioare, şi a chemat pe Ursăriţă ca să-i spuie că de-acu poate să facă orice, căci de-acu s-a isprăvit : toate sînt pe viaţă şi pe moarte !

Se vede că Gavril, bărbatul Anicăi, a mers cu noroc pe calul lui roib, ş-a dus fără să simtă Toader Licea scrisoarea la Piatra. De la Piatra, lacrimile cucoanei Catinca au călătorit în jos, ş-au fost privite fără îndoială într-o bună dimineaţă de ochii mari ai lui beizade Grigore ş-au fost atins barba lui roşie.

Într-o zi fierbinte din luna lui cuptor, harapnicul lui Şarampei buzatul a prins a pocni ca un pistol în capul satului ; cînii au început a lătra în toate părţile, cei patru cai negri încordaţi, cu stele în frunte, veneau bulziş mîncînd pămîntul, şi sunîndu-şi dulce clopotele de argint. Tot satul a ştiut într-o clipă că beizade pornise să-şi vadă moşiile din toate părţile ţării. Toţi cunoşteau pe Şarampei cu nasul lui mare şi cu buzele răsfrînte, şi pe arnăutul Ghèncea cu mustăţile lungi ca nişte caiere de cînepă ; şi beizade ca totdeauna sta drept în fundul trăsurii şi privea măreţ înainte cu ochii lui verzi. — Au sunat clopotele la biserică, s-a înfăţişat părintele Nastase, şi dascălii, şi judeţul satului şi oamenii care erau pe-acasă, şi Gavril bărbatul Anicăi şi-a tuflit în cap pălăria pleoştită, s-a zvîrlit pe roib şi s-a repezit în goană să caute pe cuconu Toderaş Licea, pe lanurile boiereşti. Beizade s-a coborît sprinten încă din droşcă, s-a uitat în juru-i la toată lumea strînsă, ş-a mulţămit din cap şi cu cuvîntul cînd obştea i-a poftit cu glas tare :

— Bine ai venit sănătos, măria ta !

— Bine v-am găsit, bine v-am găsit ! a zis măria sa, vorbind puţin cam pe nas, şi s-a îndreptat spre cerdacul casei lui Licea. Cucoana Catinca a ieşit ca într-o bătaie de vînt, păturindu-şi pentru cea din urmă oară fusta albastră cu floricele albe şi s-a oprit la scară cu capul adînc închinat şi cu mîna stîngă la inimă.

— Sărutăm dreapta măriei tale ! Bine că te-ai îndurat ş-ai venit ! a zis cucoana Catinca cu glas înăbuşit.

— Bine, bine... răspunse zîmbind beizade şi privind-o lung. Unde-i Licea ?

— E pe lanuri, măria ta, vine îndată. Am trimes să-l cheme...

Atîta schimb de vorbe a auzit lumea care era aproape între boierul cel mare şi umilita cucoană Catincă. Pe urmă au văzut numai cum vin dulceţuri bune, şi apă în pahare cu promoroacă ; şi prin dosul casei doi ţigănuşi s-au repezit ca hultanii între puii din anul acela. Ş-a venit şi Licea cu calul lui alb şi s-a înfăţişat smirna. Ş-a prins a întreba boierul cel mare de una, de alta, mai mult aşa, gîndindu-se parcă la altceva, şi dînd drumul cuvintelor pe nas, ca şi fumului de tutun pe care-l sorbea printr-o ţigaretă lungă de chilimbar. Iar cucoanei Catinca parcă-i trecuseră durerile de cap : rochia-i des încreţită foşnea, unduia şi fîlfiia prin odăi şi prin cerdacuri. Cu mînile ei suflecate a slujit masa grabnic ; şi pe urmă beizade Grigore a făcut aşa o plimbare, uitîndu-se ici, uitîndu-se colo, a trecut pîrăul, s-a dus şi la contabil, i-a ieşit ş-acolo nainte Agripina, şi-ndărătul ei un om slab şi bleg, cu urechile clăpăuge. Boierul privea liniştit ; ici zicea «bine», colo zicea «mda», şi însfîrşit, după ce a ascultat şi pe oameni, după ce a binevoit să steie o clipă de vorbă şi cu părintele Nastase, pe la toacă s-a suit în droşca lui, Şarampei buzatul a pocnit din bici şi bidiviii au prins a suna din clopotele lor de argint.

S-a dus. Şi la cucoana Catinca, sara, s-au şi înfăţişat Anica ţiganca şi baba Ursăriţa. Şi Anica s-a ales c-o fustă veche, şi baba cu cîţiva arginţi. Şi era aşa de veselă cucoana Catinca, ş-aşa de bucuroasă, parcă era o fată mare şi-n ziua aceea avea a se duce întăia oară la horă.

Şi n-au trecut două zile ş-a şi venit o veste mare pentru cucoana Catinca. Beizade Grigore poruncise ca Dumitraşcu contabilul să-şi încarce boclucurile şi să

se ducă la altă moşie, tocmai hăt în jos, în ţinutul Tecuciului.

In ziua cînd a plecat contabilul cu Agripina lui, cucoana Catinca a pus pe masă înaintea lui Licea nişte mîncări împărăteşti, şi nişte plăcinte care se loveau cu vinul, lucru de mirare. Şi era aşa de bună, aşa de blajină şi pieptănată şi gătită, şi chiar rumenită puţin în umerii obrajilor, şi-i trecuse durerea cea veche de cap. Numai Licea mînca în neştire, cu gîndurile aiurea.

— Ce ai, Toderaş ? i-a zis cucoana Catinca.

— N-am nimic, răspunse Licea.

— Uite, dragă, ia din friptura asta de clapon, uite ce coajă frumoasă are ! Şi paharul de vin l-ai gustat numai ca o pasere...

— Mînînc, nu vezi că mînînc ? Şi beau cît îmi trebuie.

— Dar parcă te gîndeşti la altceva, şi eşti scîrbit...

Toderaş Licea parcă a înţeles ceva pe jumătate ; şi-a repezit deodată ochii aprigi către nevasta lui. Dar cucoana Catinca îl privea blajină şi bună, — şi Licea a întors ochi mîhniţi spre farfurie. — Totuşi, ca femeie, cucoana Catinca n-a putut să tacă, şi-l tot îndemna să mînînce şi-i tot vorbea de supărare. Cuconul Toderaş sta cu privirile încruntate, apoi deodată a bătut cu pumnu-n masă de-au zăngănit tacîmurile, şi cucoana Catinca s-a tras îndărăt înfricoşată.

— Lasă-mă, frate, în pace ! a strigat Licea ; lasă-mă să-mi ticnească îmbucătura de mîncare !...

Şi cucoana Catinca tăcu şi-şi înăbuşi în ea bucuria. Iar sara, în odăiţa de lîngă bucătărie, parcă se gîndea la altceva, la lucruri vechi ori depărtate, cînd baba Ursăriţa îi spunea pîndind-o cu ochii :

— Vezi, dragă duducuţă, că şi ruginiturile noastre sînt bune la ceva... Pe una a dat Dumnezeu de-am

trimes-o pe pustii locuri... Acuma numai unguroaica lui Ferenţ ne-a mai rămas... Ea, de nu ne-a face vreo şotie... Să nu intre în pădure, în pielea goală, menind cu cele nouă pene risipa noastră... Trebuie, duducuţă, tot asupra ei să întoarcem tot răul... Om prăvăli-o în groapa care-a săpat-o altora. Şi tare te-aş ruga pentru caţaveica cea veche a matale... că am o fată pe care-a da Dumnezeu s-o mărit după strînsul păpuşoiului...

— Bine, bine, zise cucoana Catinca visătoare, zîmbind babei şi privind parcă spre altcineva.

După vreo zece zile, într-o dimineaţă, cucoana Catinca s-a suit pe un scaun, ca altădată, — şi de-acolo privea în vale spre bordeiul lui Ferenţ, c-o bucurie fără margini. Se cărăbănea şi unguroaica din sat de la Cămîrzani, se ducea şi ea pe unde-a înţărcat dracul copiii, poate tot în Ţara-de-jos, în ţinutul Tecuciului. După ce harabaua a fost încărcată cu vîrf, Ilonon s-a căţărat deasupra ; şi înainte de a porni boii, cucoanei Catinca i s-a părut că unguroaica s-a întors ş-a privit lung, în deal, spre casa ei. Deodată, ca ceva ciudat a învăluit-o ; parcă a simţit privirea pînă în suflet, s-a dat jos de pe scaun şi a trimes repede pe Anica pînă la baba Ursăriţa, să vie să-i descînte de deochi.

Toderaş Licea zece zile încheiate nu-şi venise în fire. Umbla buimac şi balanul de sub dînsul era totdeauna numai spumă. Harapnicul din mîna lui era aşa de moale, şi avea şfichiuri nouă în fiecare zi. Fuseseră muşcaţi de harapnicul acela mulţi în răstimpul acesta. Cînd îl vedeau acuma argaţii pe Licea, venind încruntat, cu privirile lucind sub sprîncene, o împungeau la fugă prin dosuri care încotro.

A zecea zi omul s-a liniştit şi cucoanei Catinca i-a venit deplin inima la loc. — Apoi într-o duminică, cucoana Catinca a băgat de samă că Toderaş se uită lung la dînsa ; şi ochii ei s-au umezit de lacrimi de bucurie.

— Ştii ce, nevastă ? a zis cuconu Toderaş ; eu aş pofti să beau cu tine un pahar de vin vechi.

Cucoana Catinca se învîrti ca un prîsnel, coborî în pivniţă şi se întoarse repede c-o cană plină de vin care sfîrîia încă. A adus apoi mîncările, s-au pus amîndoi faţă în faţă în cerdac, şi Licea a vrut să ieie o îmbucătură.

— Nevastă, zise el, toarnă-mi un pahar de vin...

— Da' întăi nu guşti ceva, Toderaş ?

— De ce ? am vreme, că doar n-am să plec nicăirea... Toarnă...

După ce-a băut, a întins iar paharul.

— Mai toarnă. Aşa vin nu beau în fiecare zi. Vinul acesta, dragă nevastă, îl avem noi de şapte ani... Mai toarnă... Dă-mi să sărut mîna care l-a adus...

Cînd el i-a sărutat mîna, cucoana Catinca a închis ochii de înfiorare.

— Mai toarnă unul. Ştii tu una, femeie ?...

— Oi şti dacă mi-i spune.... zise repede cucoana Catinca, cu un glas ca altădată.

— Apoi uite ce-i. Eu am gust să-mi cînte şi doi ţigani.

— Bine, drăguţă, să trimetem după Leuştean.

— Da' eu voiesc pe loc să-mi vie, şi mă duc chiar eu să-i aduc. Balan e înşăuat ; mă reped, şi-ntr-o clipă-s înapoi. — Îi aduc în pieptul calului... Nici mîncarea nu se răceşte pînă ce mă-ntorc eu.

— Da, nu se poate, Toderaş... De ce să te duci ?.. Cum să ne stricăm noi masa ?

— Nu. Mă duc! zise hotărît cuconu Toader Licea. Își puse pălăria în cap, își luă harapnicul și coborî grăbit scările. Ieși apoi îndată pe poartă, pe Balan. Cucoana Catinca sta încremenită. Asculta sunetul buiestrului cum se depărta și cum creștea în repejune. Și nu putea înțelege cum de-a lăsat Toderaș vinul și mîncarea, ș-a pornit așa după lăutari. — Și n-a înțeles nici după un ceas, și nici sara încă nu înțelegea, cînd Licea tot dus era.

Mult a plîns cucoana Catinca, în noaptea aceea și-n alte nopți. A plîns de era să moară.

Zile după zile treceau și Licea nu mai venea ; parcă era plecat pe cale neîntoarsă. Poate căzuse într-o rîpă, ori într-o apă, ori pierise de altă moarte năprasnică, cine știe! Trupul lui nu-l mai găsea nimeni nicăieri.

Abia tîrziu, după trecere de-o lună, a venit așa o veste din gură în gură, prin oameni lucrători și prin slujbași, cum că Toderaș Licea s-ar afla tocma-n ținutul Tecuciului, într-un sat, ș-acolo s-a-ntîlnit cu ibovnica lui din Cămîrzani, Agripina, nevasta contabilului Dumitrașcu.

Iar a început a ofta ș-a blăstăma cu multe lacrimi cucoana Catinca ; în fundul sufletului însă era pe de o parte bucuroasă că Licea trăiește cel puțin. Nădejdea n-o părăsea. Avea sprijin rugăciunile preotului Nastase, avea iconița cea veche de lemn de perj, spre care zi și noapte se îndrepta, și mai ales avea pe Ursărița, care acum încaltea se așezase cu totul la dînsa, într-un bordei, cu trei fete mari și cu doi țînci mititei, păcate ale fetelor.

Cînd s-a aflat vestea, țiganca a dat năvală în iatac ș-a început a plînge.

— Duducuță, duducuță, pe mine să mă ierți, duducuță, da' eu dintru început am știut că l-a dus unguroaica la ibovnică, la mare depărtare, da' n-am vrut să-ți stric inima...

— Cum ai știut ? cine ți-a spus ? a întrebat uimită cucoana Catinca.

— Mi s-a arătat în cărți și-n bobi, duducuță. Și ți-am spus eu că unguroaica aceea a lui Ferenț, e legată și cu cel necurat, cruce de aur în casă... S-a dus ea întăi acolo, la madama lui Dumitrașcu și s-au sfătuit. Și i-a făcut cu ulcica, duducuță, ș-a menit așa că de unde-a fi, din așternut, de la masă, de pe drum, să-l ieie și ca vîntul să-l aducă la ele.

— Așa-i, babă, s-a sculat de la masă și s-a dus... murmură cucoana Catinca, pe gînduri. Nici o îmbucătură n-a luat...

— Așa-i cum spun, duducuță... I-au făcut farmece și l-au legat la ochi și l-au dus în vîrtej... Eu îs bătrînă, duducuță, ș-am mai văzut de-acestea... I-am văzut și pe prăjină mergînd și țipînd ca nebunii, — ferească Dumnezeu, ptiu! ptiu! ptiu! — Și baba scuipă de trei ori, menind pentru depărtarea faptului.

Cucoana Catinca asculta, cu sufletul gata de moarte parcă... Toate le credea. Așa era fără îndoială : dușmanca i-a luat bărbatul, ș-a lăsat-o văduvă. Nici vorbe de tînguiri nu mai avea, nici lacrimi. Sta așa ca o biată ființă sărmană, așteptînd un ajutor. Da babei tot ce-i trebuia, și undelemnuri, și bani, și pînzeturi, și fuioare, și ace, și tot ce-i cerea, numai să facă ceva, să iasă la un capăt. Și la icoană se ruga. Și multă vreme a dus așa o viață ca vai de lume, cum nici dușmanilor n-ar fi dorit ea ; pe urmă prin obișnuință s-a întors iar la treburile gospodăriei. Munca vindecă ; a început tot mai de aproape și mai cu asprime a rîndui și a cîrmui averea rămasă ; împlinindu-și în același timp descîntecele și rugile, în așteptarea pribeagului

Un an și jumătate a stat prăpădit Toader Licea. Cucoana Catinca i-a trimes scrisori și vorbe, prin oameni, dar cel fugit nu dădea nici un semn, nu trimetea înapoi nici un cuvînt. A alungat cucoana Catinca altă jalbă picurată de lacrimi pînă la palatul stăpînului, însă măria sa era prin străinătăți, și caii cei țintați și clopotele de argint se odihneau la Iași.

Dar cu ajutorul babei Ursărița și cu al Maicii Domnului nostru Isus Hristos, s-a întîmplat la urmă și minunea.

În ziua întăia de Crăciun, după o lună de iarnă goală, a început a ninge, întăi rar, apoi pripit și cu învăluiri de vîrtej. Sara, omătul era pînă la glezne, și vîntul începea s-adune troiene. Cucoana Catinca orînduise masa de sara a oamenilor, le împărțise borș bun, carne de porc friptă, vin și turte cu julfă ; pe urmă, pe gînduri, strîngîndu-și cataveica la piept, intră friguroasă în odăița ei. Lampa ardea liniștită, luminînd masa cu un singur tacîm. Cucoana Catinca își aduse aminte cît de tristă a petrecut sărbătorile anul trecut, suspină și se așeză pe scaun. Avea puțină mîncare dinainte, ș-un strop de vin într-un pahar ; dar n-avea gust pentru nimic ; amărîte aduceri-aminte o tulburau.

În odaie era călduț și bine, lobde întregi de lemn ardeau cu flacări lungi în sobă. Scorțurile frumos alese, macaturile de pe divanuri luceau blînd, și odaia era singuratică și mîhnită. Din cînd în cînd, la ferestre se izbea vîntul, apoi parcă băteau aripioare grăbite, atingînd geamurile. — Cîte ceasuri erau ? Cucoana Catinca bägă de samă că în odaie nu mai picură pulsul vremii ; se întoarse ; ornicul cu cuc stătuse.

Mîhnită, cu gîndurile-i necontenite, cucoana Catinca gustă de două-trei ori din bucate ; apoi se ridică, trase din polița dintre ferestre o carte cu scoarțe vechi și

tari. Era Viețile Sfinților pe luna dechemvrie, dar de la moșul ei, părintele Irodion, ieromonah bătrîn în sfînta mănăstire a Secului. O carte veche, de mîngîiat zile singuratice. Se așeză dinaintea focului, o deschise și prinse a ceti minunata și blînda viață a sfîntului Filostrat, căruia i-i închinată ziua de 1 dechemvrie.

Trebuie să fi fost tîrziu, căci cucoana Catinca ajunsese cu povestea pînă la cetatea Țarigradului, la împărăție. Afară nu mai era vînt, ci vifor. Sunau în împrejurimi și-n văzduh plîngeri și chemări nelămurite. Cucoana Catinca ridică capul de deasupra cărții vechi, răsuflînd prelung. Un zgomot nedeslușit pătrunsese de-afară prin vijelie ; o tulburase, fără să-l bage în samă. A fost un glas, o bătaie în poartă ? Cucoana Catinca se ridică și păși la fereastră. Dădu perdeaua la o parte. Afară, prin beznă, un fînar umbla grăbit. Voia să-și ia între umeri cataveica, să iasă ; cînd pași pripiți duduiră în tindă și Anica țiganca intră, plîngînd, ori parcă rîzînd, ca într-o mare disperare. Ridică mînile și căscă gura și nu-i mai venea răsuflet.

— Închide ușa, zise cucoana Catinca cu liniște, și vorbește ! Spune, ce-i ?...

În același timp își întoarse ochii spre pistoalele din cui, de lîngă sobă. Nu simțea însă nici o neliniște, nici o frică.

— Duducuță ! duducuță ! izbucni țiganca plîngînd. A venit boierul !

— Cum ? ce spui ?

Atîta putu grăi cucoana Catinca și rămase nemișcată, cu brațele atîrnate. Anica dădea din cap de sus în jos întruna, și o privea plîngînd. Apoi cînd auzi clampele sunînd, și pași grei în tindă, se făcu mică, căută loc și se strecură afară. Și intră Licea, cu cizme

mari, îmbrăcat într-un cojocel, cu căciulă înaltă în cap, alb tot de ninsoare. Rămase lîngă uşă. Privea la nevastă-sa cu ochii micşoraţi, izbiţi şi răniţi de lumină, şi se cunoştea că i-i obrazul bătut de vifor şi fălcile încleştate de îngheţ.

Cucoana Catinca îl privea ca de piatră. El era! Deodată, grabnică ca totdeauna, se repezi fără de nici un cuvînt, îi scoase cuşma ninsă, îl descheie şi-i trase blăniţa. Îl mînă încet, în fundul odăiţii, spre divan, îl aşeză acolo, şi singură îngenunche şi-i trase cizmele. După aceea, rezemîndu-se cu spatele de sobă, l-a întrebat încet:

— De mult umbli?

— De trei zile... fără oprire... răspunse cuconu Toderaş, cu fălcile încleştate.

Ridică ochii spre ea. Ochi trudiţi şi bolnavi.

Cucoana Catinca nu zise nimic. Ieşi uşoară, c-o lumînărică aprinsă, se întoarse cu o căniţă de vin. Puse vinul la foc într-o ulcică. Îl lăsă acolo să fiarbă, dădu o fugă la bucătărie şi aduse într-un castronaş borş fierbinte. L-a hrănit pe cuconu Toderaş ca pe un copil, pe urmă i-a dat o ceaşcă de vin fiert; şi-n aburii plini de mirodenie i s-a muiat pribeagului şi obrazul înlemnit. Acuma se uita prin odaie, vedea toate curate şi toate moi ca altădată, şi avu o clipă de slăbăciune: îi luciră ochii sub sprîncene.

Cînd veni cucoana Catinca să-i ieie căniţa, el îi cuprinse încet mîna mică şi i-o sărută. Cucoana Catinca nu zicea nimic. I-a aşternut repede şi l-a poftit la hodină.

Aşa s-a întors la cuib paserea călătoare. De atunci, în dumbrăvioara de mesteceni în care se făcea mai tîrziu noapte, de treizeci de ori s-au scuturat frunzele

şi-au sunat vînturi de toamnă. Cuconu Toderaş şi-a dus liniştit viaţa lîngă cucoana Catinca. După zile neguroase a ştiut s-o facă fericită.

De multe ori i-am cercetat în casa lor cea veche de la Cămîrzani. Şi cîteodată cucoana Catinca, care mi-i mătuşă bună, îşi aduce aminte de năcazurile de odinioară. Mi le povesteşte cu toate amănuntele; întîmpinările şi îndoielile mele le ascultă dînd din cap şi zîmbind, şi-mi mărturiseşte credinţa ei neînfrîntă în deslegările babei Ursăriţa, care de mult a murit, şi-n iconiţa Maicii Domnului, la care şi azi arde candelă credincioasă; apoi mă aşează în fundul divanului cu spatele la perina de părete şi mă cinsteşte ca pe un călător venit de departe prin ninsoare şi vînt.

În gospodăria întinsă nu se mişcă un pai fără ştirea mătuşei mele. Argaţi după argaţi vin la porunci. Şi cuconu Toderaş, bătrîn dar bărbierit şi voinic încă, intră în odaie venind de la plimbare. Calcă uşor prin casă, fumează o ţigară la gura sobei, ca să nu fie fum în casă şi să nu se supere gospodina. După aceea cucoana Catinca se aşează într-un colţ c-o împletitură, şi el îşi scoate ochelarii, îi şterge tacticos c-o batistă roşie, se duce şi trage din raftul dintre ferestre o carte foarte veche, cu scoarţe tari, dar de la răposatul întru veşnicie părintele Irodion. Ceteşte cu glas tihnit din minunatele vieţi ale sfinţilor, şi mai ales din acelea care plac cucoanei Catinca. Într-un răstimp se opreşte şi începe cu mine o dezbatere uşoară asupra vieţii aceştia sărmane şi asupra anilor fugari, şi cu puţină melancolie îşi aduce aminte de timpuri duse, de anume prietini şi rude care mai trăiesc şi de mulţi alţii care au trecut către Domnul... Iar cucoana Catinca ne priveşte pe gînduri şi părul cărunt îi luceşte în zbaterile focului.

BORDEIENII

1912

BORDEIENII

Niţă Lepădatu a venit la Ilişeni, pe moşia boierului Jorj Avrămeanu, într-o toamnă, singur, numai cu gluga şi cu ciomagul lustruit. De undeva, de peste deal, a urcat la coşere, şi acolo s-a oprit privind în vale spre iaz şi spre curtea boierească. Pămînturi goale se întindeau în toate părţile, în urmă, de unde venea el, şi spre răsărit pînă la apa Prutului. Călcase poşte, fără să dea de o aşezare omenească; ţinuturile de la Jijia şi de la Prut pe-atuncea erau nişte pustietăţi.

Niţă trecu printre coşere. Într-un şopron se auzeau glasuri şi bătaia regulată a vînturătorilor. Într-un dos, un cal slab sta neclintit, cu capul plecat, dormitînd în soarele de toamnă. Un cîne flocos, alb, se repezi de undeva foarte mînios, hămăind răguşit spre picioarele străinului. Lepădatu se apăra cu ciomagul şi păşea încet spre şopronul de unde venea vuietul de vînturători.

— Ha ! ce-i, măi ? se auzi o voce subţire, ca un behăit de oaie, şi un moşneguţ mărunt, cu capul gol, cu părul buhos, ieşi la lumină. Ce este ? Ţîbă, Colţun ! — Şi se răstea la cîne plecîndu-se din şale. —

Hăi, dă-te-n colo, du-te-n cotlonul tău, că te dau la şepte draci !...

După ce zvîrli în Colţun c-o scurtătură şi-l alungă spre cotlonul lui, moşneagul cel mărunţel se întoarse spre Niţă Lepădatu şi-l privi cu luare-aminte.

— Aşa... hm ! zise el cu mirare ; tu, măi băiete, nu eşti de pe la noi... Eu pe tine nu te-am mai văzut... Ce vrei ?...

— Apoi, moşule, răspunse drumeţul, aşa este, eu vin de departe, din jos...

— Te-a trimes cineva ?

— Nu ; dacă nu ţi-i cu supărare, te-aş ruga să-mi spui cine-i boier pe moşia asta, şi dac-oi putea să intru aici în slujbă.

— Bine, băiete, grăi moşneagul cu glasu-i subţire. Aici dac-ai venit, ai să ai ce face, că asta-i moşie mare... Boieru, iar, îi om bun...

— Da' cum îl chiamă ?

— Cuconu *Jor*... Aşa-i zice, cuconu *Jor* Avrămeanu... Te-i duce la curte, şi-i vorbi cu el...

— Bine... zise încet Niţă Lepădatu.

Moşneagul îl cerceta cu ochi mici şi vioi. Străinul era trudit, cu obrazul plin de pulberile negre ale drumului. Privea trist în gol cu doi ochi verzi, înfundaţi sub frunte şi sub sprîncene tufoase. Barba-i era de mult nerasă. Mustaţa creaţă, rotunjită la capete, nu-i acoperea gura. Buzele-i erau uscate şi arse ; din cînd în cînd le întredeschidea şi le umezea cu vîrful limbii.

— Mi-i sete, grăi el trudit, fă-ţi pomană c-o ulcică de apă...

— Cum nu ? pacat mi-a fi dacă nu ţi-oi da, răspunse moşneagul. Hai la bordei...

Faţa bătrînului se făcu prietinoasă.

— Pe mine mă chiamă Nastase Tentea, vorbi el rîzînd, pe cînd mergeau spre bordei. Eu îs humelnic aicea de mult... Aicea m-au găsit şi m-au lăsat trei rînduri de stăpîni... Şi la mulţi băietani trudiţi, ca dumneata, am dat eu apă... Le-am dat, — ca să am şi eu cu ce mă răcori pe ceea lume...

Grăind aşa, păşea mărunt, şi opincile-i nerase de porc fîşîiau prin bătătura uscată. Cămeşoiu-i de cîlţi fîlfîia în bătaia vîntului, prea larg pentru trupu-i pitic şi slab. Coşerele largi şi nalte rămaseră la o parte cu şopronul în care cîţiva oameni vînturau şi ciuruiau pîne albă ; moş Nastase Tentea duse pe Lepădatu la bordeiul lui săpat în pămînt. Intră el întăi, coborînd ; intră după el şi drumeţul într-o încăpere mică, lipită cu lut şi humuită. Intr-un colţ se ridica un horn ; hogeagul lui trecea pînă la coama de pămînt a bordeiului. Pe laturi erau laiţe acoperite cu ţoluri groase de buci. In fund o spărtură rotundă, în care era înţepenit şi lipit un geam de sticlă, aşa de mic încît abia puteai vîrî în el ochii şi nasul. Lumina cea mare intra prin uşa deschisă. — La vatră, pe un scăunaş cu trei picioare, sta o fată ca de douăzeci de ani şi se năcăjea să aprindă un foc de ciucalăi. Cînd bătrînul şi Niţă intrară, ea îşi scoase capul de sub horn. Intoarse ochii, şi rămase mirată în faţa străinului. Fără voie îşi păturî fusta de cit şi cămaşa de pînză, apoi zîmbi.

— Bună ziua... zise Niţă Lepădatu aţintindu-şi ochii asupra ei.

— Mulţămim dumnitale, bădică...

Moş Nastase căută după uşă cofa. Bătu în ea cu vîrful opincii. Zise repede, cu glasu-i ascuţit :

— Aşa... hm ! fată mare... şi cofa goală !... Pune mîna pe cofă, Marghioliţă, şi adă apă rece, să se răcorească un drumeţ trudit...

— Iacă mă duc, tătucă, răspunse ruşinată şi grăbită fata. Puse mîna pe cofă şi ieşi repede cu capu-n piept, cu ochii în pămînt.

— Aşa... hm! zise moş Nastase vesel. Atîta copii am şi eu; femeia nu ştiu ce s-a făcut. S-a dus într-o bună zi, acu doisprezece ori treisprezece ani, şi dusă a fost pînă în ziua de azi. De harnică-i harnică fata, da' i-i urît singurică aici toată ziua... La noi biserică nu-i, să te duci duminica. Cum am văzut şi eu, încolo, pe la Siret, şi pe la Moldova, nu-i sat fără popă şi fără biserică... Acolo pesemne şi oamenii îs altfel. La noi horă nu se face... Cînd eram băieţandru, am trăit şi în alte părţi de lume şi ştiu că făceau gospodarii hori... Da' la noi nici nu sînt gospodari... Aici trăieşti aşa... cum dă Dumnezeu. Şi dă, şi ea-i un suflet... doreşte şi ea să-şi petreacă tinereţile. Da' aici în bordei, la mine, ce petrecere poate să aibă?...

— Aşa-i... zise Lepădatu aşezîndu-se pe laiţă; şi oftă trudit.

— Aşa... hm... începu iar moşneagul. Aici te sălbăticeşti... A crescut şi fata asta ca o sălbatică... Se mai duce ea pe la curte, au mai deprins-o mădămile de-acolo să vorbească şi să umble... A mai fost de vreo două ori şi pe la tîrg, la Săveni, şi gata, ce vrei să ştie?...

— Ei dă, trăiesc şi oamenii cum pot... observă cu blîndeţă Niţă Lepădatu.

— De asta aşa-i... hm! Iaca eu, acu am un fel de bucurie că a mai venit cineva pe aici... şi mai am cu cine grăi o vorbă, două... Dumneata vii de departe, din jos?...

— Vin din jos... da' nu de departe tare...

— Poate vii de la tîrgul Ieşului...

—Ei nu, tîrgul Ieşului e departe... n-am fost niciodată pe-acolo... Şi eu, un biet băiet fără părinţi...

— Aşa-i... hm! suspină moş Nastase şi se ridică în picioare. Iaca, vine şi fata cu apa.

Fata grăbea, lepăind cu picioarele-i desculţe, sufla pripit şi ochii mari îi luceau pe faţa brună. Coborî cele două trepte ale bordeiului, căută pe prichiciul hornului ulcica de lut, o umplu cu apă şi o întinse drumeţului. — Niţă Lepădatu bău pe nerăsuflate şi mai ceru o ulcică. O bău şi pe a doua, apoi îşi şterse buzele şi mustăţile cu mînica cămăşii. Inapoie vasul de lut şi zise, înviorat, fetei:

— Bună apă! Dumnezeu să-ţi deie sănătate... şi să-ţi fie toate după inimă...

— Aşa... hm! ca apa nu-i nimica mai bun pe lumea asta... observă moşneagul.

Fata zîmbea blînd. Puse cofa cu apă după uşă, apoi se aşeză la vatră, pe scăunaşul ei cu trei picioare. Niţă Lepădatu băgă de samă că faţa i-i mai rumănă şi pieptănătura mai lucie şi mai linsă. Se privise în izvor şi-şi stropise obrazul şi părul cu apă curată.

— Ei, apoi acu ce-om face? întrebă drumeţul oftînd.

— Hm! ce-i face?... apoi îi gusta ceva cu noi... că doar oameni sîntem... şi pe urmă ne-om lăsa pînă devale la curte... Eu socot că tot la noi îi rămînea, că cuconu Jor are totdeauna nevoie de oameni...

— Are nevoie de oameni la vite... se amestecă Marghioliţa de lîngă vatră.

— Da' tu de unde ştii? o întrebă bătrînul mai subţire, clătinînd din cap şi rîzînd.

— Apoi am auzit devale... Am mai fost pe la curte...

— Aşa-i... hm! un om la vite are să trebuiască... încheie bătrînul, foarte încredinţat.

Niţă Lepădatu era trudit de drum lung şi de suflarea secetei; dar apa şi hodina în bordei, precum şi mîncarea gătită de fata moşneagului, îl mai înviorară. Începu şi el a spune cîte ceva, despre alt boier şi despre altă moşie, de unde venea, lăsa apoi şi pe moş Nastase să vorbească şi privea pe fată, şi se simţea în bordeiul acela ca-ntr-o casă a unor prietini.

Pe la toacă apoi, ieşiră din bordei şi porniră la curte. Fata îi petrecu o vreme cu ochii din prag. Se gîndea că drumeţul poate să plece iar înainte în pribegie, dacă n-a putea rămînea la curte, şi pe la bordei, ca s-o mai vadă, n-are să se mai întoarcă. Îi părea rău; flăcăul sămăna a fi om blajin, după ochi şi după grai; ar fi fost bucuroasă să-l vadă întorcîndu-se şi aşezîndu-se pe laiţă, privind-o şi cerîndu-i iar o ulcică de apă rece.

Soarele scăpăta spre dealurile de la apus, între pături subţirele de nouri. Vîntul de secetă tot sufla în întinderi. Cît cuprindeau ochii, se vedeau numai arături, mirişti, păpuşoişti; în valea de aproape lucea un iaz; pe-o culme uşoară, înegrea un pîlc de mărăcini. Nicăieri păduri, livezi, sate. Deasupra, se boltea un cer alburiu de singurătate. — Mergeau încet pe un drum de ţărînă; paşii lor stîrneau o pulbere neagră, pe care vîntul o învăluia şi o trimetea pe mirişti şi pe buruienile nalte de pe haturile păpuşoiştilor. Un stol de stănci şi de grauri se ridică din dosul coşerelor, pluti alene pe vînt, apoi se lăsă într-o vălcea.

— Hm! curtea-i la doi paşi... zise într-o vreme humelnicul. Azi e sîmbătă, boierul trebuie să fie acasă. Sîmbăta vine mai devreme de pe cîmp...

— Da' are moşie mare? întrebă Lepădatu.

— Cum? — Şi moşneagul privi uimit pe flăcău. Cît vezi cu ochii, şi încă şi mai departe... Groaznică moşie are!... Cea mai mare moşie! Mai mare moşie nici nu se poate! Dac-a fi mai mare, cu ce-are s-o are şi cu ce are s-o îngrijească? L-am întrebat eu odată: Cucoane Jor! ce faci dumneata cu atîta pămînt, şi cu atîta bănet?

— Şi ce ţi-a răspuns?

— Ce mi-a răspuns? Hm! Nu mi-a răspuns nimica. A început a rîde...

Flăcăul dădu din cap şi zîmbi. Zîmbi şi moşneagul scuturîndu-şi pletele; apoi întinse mîna cu degete negre şi uscate:

— Iaca, ici în vale-i curtea, cu toate acareturile...

O casă scundă de bîrne albea în vălcea, către iaz, înconjurată de şuri şi grajduri acoperite cu paie.

— Are curte straşnică boierul... vorbi moş Nastase... Boierii îs deprinşi cu odăi multe... L-am întrebat eu într-un rînd: Cucoane Jor, ce-ţi trebuie dumnitale patru odăi aşa de mari? Ce faci cu ele?...

— Şi el ce-a zis?...

— Hm! el ce să zică? N-a zis nimic. A început a rîde...

Pe o coastă mai prăvălatică, în apropierea curţii, stăteau înşirate o mulţime de bordeie. Unele erau clădite ca bordeiele obişnuite, în două ape, acoperite cu pămînt; altele erau scurmate în mal şi astupate în partea săpăturii cu scînduri ori gard de nuiele, peste care era întinsă o lipitură subţire şi coşcovă de lut. Fumuri ieşeau din toate cotloanele acestea săpate în pămînt. Geamuri mici cît pumnul luceau pe alocuri în bătaia piezişă a soarelui. Nicăieri nu era o împrejmuire. Vitele şi porcii rătăceau de-a valma, pe dina-

intea uşilor. Găinile scurmau în gunoaiele grămădite pe bordeie ca nişte cuşme murdare şi jerpelite.

— Aicea stau bordeienii... zise moşneagul. Iaca cu cine muncim noi moşia...

— După cum văd eu, are mulţi oameni boierul...

— Hm! are, ce crezi? Pe-acolo de unde vii, n-au boierii atîţia?... Apoi boieru nostru are cea mai mare moşie... ş-apoi a adus oameni din toate părţile... Unii se mai duc, alţii vin... Cînd e lucru-n toi, apoi mai aduce lucrători de pe unde-s satele mai dese... Da' altfel, cu bordeienii facem noi toată treaba...

— Dă, şi pe la noi tot aşa-i... zise Lepădatu... Şi eu tot în bordei am crescut ş-am trăit...

— Aşa-i, hm! tot în bordei... Da' în alte părţi oamenii stau în case... Ştiu eu cum or fi iernile pe-acolo?... Eu l-am întrebat într-un rînd pe cuconu Jor: Cucoane Jor, zic, noi în bordei nici grijă n-avem de iarnă... Da' dumnitale nu ţi-i frig în casă?

— Şi el ce-a zis?

— Ce să zică? A început a rîde... ş-a spus că el face foc... Eu ştiu?

— Aşa-i deprinderea, moş Nastase. Noi trăim în pămînt, ş-afară. Nu ştii dumneata cum îs iernile grele cîteodată?... stăm afară în perdea, cu vitele... Noi sîntem deprinşi cu toate... Boieru-i boier, el are alte obiceiuri...

— El are altă piele... zise moş Nastase; şi amîndoi începură a rîde.

Coborîră, trecură pe dinaintea bordeielor. Cîţiva oameni îmbrăcaţi în straie mohorîte umblau prin bătătură, adăpau vite, duceau cai de căpăstru, se învîrteau în jurul unei fîntîni cu cumpănă.

— Boieru a venit acasă? strigă moşneagul către ei.

— Venit, venit! răspunse cineva, cu glas gros.

— Iaca-i bun... mormăi moşneagul mai mult în sine.

Nici curtea n-avea împrejmuire. Prin şoproane umblau oameni: argaţi aduceau caii în grajduri; prin dosul curţii trecea o cireadă de vite într-o pulbere deasă, care se înălţa pînă la cer. Glasurile haidăilor sunau necontenit, chemînd, îndemnînd, ameninţînd. Din cînd în cînd izbucneau sudălmi aspre şi vuiau ghioagele în deşerturile vitelor. Cîteva tălănci sunau trist, nevăzute, prin pulberea aceasta neagră.

— Multe vite mai are şi boierul nostru!... zise cu oarecare mîndrie humelnicul.

Ocoliră casa scundă de bîrne şi se opriră la uşa de dindos. Aşteptară un timp. Pe după un geamlîc trecea din cînd în cînd umbra unei femei.

— Asta-i madama care ţine gospodăria boierului... mormăi încet moş Nastase.

Umbra trecu iar. De data asta însă se opri, deschise uşa. Se arătă o femeie mică şi subţirică, palidă la obraz, cu ochii foarte negri şi cu nasul foarte ascuţit. Era îmbrăcată mohorît. O broboadă neagră îi ascundea părul cu îngrijire.

— Ce este, moş Nastase? întrebă ea ascuţit.

— Apoi am avea ceva de grăit cu boierul...

— Aşa? bine. Da' pe fată-ta de ce n-o mai trimeţi la curte, să mai ajute ş-aici, că-i o mulţime de treabă?

— Marghioliţa? vorbi moşneagul domol. A mai robotit şi ea pe-acasă. Da' om trimete-o, de ce nu?

— Şi ce-ai să spui mă rog boierului? întrebă şi mai repede şi mai ascuţit femeia mărunţă.

— Apoi are ceva de vorbit băietanu ista.

«Madama» cercetă cu privirile-i ascuţite pe Niţă Lepădatu, apoi închise uşa trîntind-o.

— Hm ! aşa-i ! zîmbi moş Nastase... iacă, aşa umblă ascuţit şi vorbeşte ascuţit călugăriţa noastră...

— Care călugăriţă ? întrebă flăcăul.

— Asta. A venit de la călugărie, ş-acu îngrijeşte de gospodăria boierului. Iute muiere ! Aşa grăieşte totdeauna... Vrea să-i simţim stăpînirea... Da' altfel nu-i ră la inimă... Stă de vorbă cu Marghioliţa — ş-apoi îi spune o mulţime de-ale ei... Ce să-i faci ? N-a venit ea prin pustietăţile noastre, pentru c-a alungat-o binele de pe unde-a fost...

«Madama» trecu iar grabnic, ca o dungă neagră, pe după geamlîc. Apoi se auziră paşi îndesaţi şi boierul deschise uşa. Oamenii îşi scoaseră îndată cuşmele din cap. Cuconu Jorj Avrămeanu, tînăr şi voinic, cu faţa bună şi veselă, arsă de soare, sta cu mînile în buzunările pantalonilor şi-i privea. Zîmbea.

— Ei, moş Nastase, vorbi el cu glasul puţin trăgănat şi răguşit : ce mai veste poveste ?

— Dă, cucoane Jor, ce veste ? pînă acu-i bine...

— Aşa ? zise boierul cu veselie sunîndu-şi cheile în buzunările pantalonilor ; şi ce vînt te mînă într-acoace ? Cum de-ai lăsat coşerele singure ?...

— Da' nu le-am lăsat singure, cucoane Jor, că mai sînt pe-acolo oameni de înţelegere. Ş-apoi mai am nădejde şi-n fata mea...

— Cum ? ce nădejde poţi avea în fată-ta ?... — Da' omu' ista cine-i ? Ce cauţi cu el aici ?...

— Aista ? zise moş Nastase întorcînd capul şi privind pe Niţă, parcă atunci îl vedea întăi ; — aista-i un băietan, care-a venit azi la noi...

— Cum îl chiamă ?

Moş Nastase nu răspunse, se întoarse iar spre flăcău şi-i făcu semn cu capul. Pribeagul răspunse, învîrtindu-şi în mîni pălăria pleoştită :

— Niţă Lepădatu...

Moşneagul dădu din cap şi păru a se gîndi în sine : atunci auzea întăi numele flăcăului şi parcă i se părea ciudat.

— Niţă Lepădatu ? întrebă iar boierul. Şi de unde eşti ?

— De la Negoieşti.

— Din ţinutul Ieşului ? Şi ce vrei ?

— Vrea să se tocmească la vite, cucoane Jor... se amestecă moş Nastase.

— Vrea să se tocmească la vite ? Bine. Da' îndreptări ai ?

— N-am, zise Niţă. Pe-acolo nimenea nu ni le cere.

— Aşa ? Apoi nu ţi le-oi cere nici eu, numai să te porţi bine... Da' de la boierul de la Negoieşti de ce-ai plecat ?

— Dă, cucoane, răspunse încet Niţă, să nu socoteşti că-s om rău... De «golan», îs golan, — adevărat. N-am părinţi, n-am casă, n-am nimic, numai mînile muncitoare le am, — da-s om detreabă... Eu am stat zece ani la boierul de la Negoieşti, cu leafă de flăcăuaş... Acu m-am gîndit şi eu că mi se cuvine leafă de om, ş-am cerut să-mi sporească simbria. N-a vrut, ş-am plecat. Imi pare rău, — zece ani ca un rob am muncit ; da' ce să fac ? M-am gîndit şi eu c-oi găsi în lumea asta o bucată de pîne. Am pornit ast'noapte, ş-am mers, am mers, pînă ce-am nimerit aici... Acuma, cucoane, dacă mi-i primi, eu ţi-oi fi slugă cu credinţă.

Cuconu Jor îl asculta în tăcere, învîrtindu-şi cheile în buzunarul pantalonilor. In pămînturile tinere pe care le desfunda, cu oameni de aceştia de strînsură lucra. Cu ei îşi înmulţea turmele de vite, cu ei făcea grîul pe care îl trimetea la Galaţi. Intr-un ţinut de margine, pustiu, trebuia să se mulţămească cu braţe

de muncă. De unde veneau aceste braţe, ale cui erau, — ştia că nu trebuie să întrebe. La ce i-ar fi folosit ? Aici nu era ţară regulată. Aici el era stăpîn. Pînă la oraşe şi pînă la ţara civilizată era departe. Aici era undeva, «la cîmp». Aici perceptorii luau cît socotea boierul că trebuie să dea, aici oastea nu-şi urmărea dezertorii, nici justiţia condamnaţii. Pînă aici nu erau drumuri. Aici şcoli şi biserici nu erau. Aici era pămînt care trebuia lucrat, şi boierul îşi aduna oameni de muncă cum putea. De aceea cuconu Jor nu mai întrebă mult pe Niţă Lepădatu. Vedea că are a face cu un *golan,* fără părinţi şi fără sat, voinic şi muncitor după înfăţişare, şi-i era destul.

— Bine, zise el cu bunăvoinţă, atuncea, măi Niţă Lepădatu, eu te-oi lua la vite, şi mi-i munci cum trebuie, şi te-oi plăti cinstit. Ţi-oi da şi suman şi cojoc, şi încălţări după trebuinţă, şi căciulă, şi nici mîncare nu ţi-a lipsi, că la noi este de unde, slavă Domnului. Şi-i dormi şi tu într-un bordei cu alţi slujitori ai moşiei. Şi poartă-te bine, căci şi eu oi cunoaşte la obraz.

— Stăpîne, răspunse Niţă domol, eu cu asta am crescut : am slujit... Cred că te-oi mulţămi...

Boierul scoase o condicuţă din buzunar, trecu în ea numele slugii nouă ; după ce se înţeleseră asupra simbriei, trecu şi simbria şi celelalte îndatoriri ; — închise condicuţa şi zise :

— Gata. Acuma du-te cu humelnicul, şi mîni ţi-oi rîndui slujba...

Cuconu Jor scoase apoi un ban alb şi-l dădu lui Niţă.

— Poartă-te bine, zise el, şi să fie într-un ceas bun...

Sluga nouă sărută mîna boierului, apoi se trase

lîngă humelnic. Boierul închise uşa. Oamenii îşi puseră cuşmele în cap şi porniră spre bordeie.

— Iaca, tot ai rămas la noi... zise moş Nastase vesel.

— Şi mie îmi pare bine, răspunse Niţă. Eu zic să luăm o leacă de rachiu, să cinstim, moş Nastase...

— Bine, măi băiete, bine... numai noi nu prea avem crîşme pe-aici... Da' sîmbăta sara se duce un om calare şi-aduce. Om cinsti noi mai tîrziu, de bine ce ne-am văzut... De-acu eu socot c-ai să stai la noi... Boieru-i om cumsecade.

— Adevărat, e om tînăr şi deschis, mărturisi Lepădatu pe gînduri.

Asfinţise soarele ; amurgul de toamnă se lăsa rece. Focuri ardeau la bordeie. Se auzeau mugete de vite, lătrături de cîni, glasuri felurite de oameni. Într-un răstimp de linişte, sunară tropote de cai, apoi chemări prelungi pe coasta dealului. Spre rumeneala asfinţitului se ridicară deodată cu cîrîiri şi ţipete spărioase ciori şi stănci, într-un convoi lung. Se depănară repede în lumina amurgului, apoi dispărură.

Humelnicul şi Niţă Lepădatu se apropiau de bordeie şi glasurile oamenilor întorşi de la muncă se auzeau acuma lămurit în toate părţile. Focuri pîlpîiau în dosul perdelelor, la poalele dealului. Oameni mestecau mămăligi mari ; umbrele lor negre se frămîntau ciudat în bătaia flacărilor.

Se alăturară de un foc. Simţeau mirosul mămăligii. Un cazan mare cu fiertură de carne de oaie scotea aburi deşi. Muncitorii aşteptau cina. Erau oameni de toate felurile, felurit îmbrăcaţi. Erau figuri blînde, balane ; erau obrazuri întunecoase, cu ochi scăpărători. Erau straie albe, ca pe malul Moldovei, erau straie mohorîte ca ale locuitorilor cîmpiei. Pălării largi

de pîslă, clopote de paie împletite, cusute cu aţă roşie, căciuli roase de vechime, roşii de ploi îndelungate şi de soare fierbinte. Unii din copii, de zece ori doisprezece ani, erau cu capul gol, avînd drept apărătoare un păr des, stufos şi zbîrlit. Printre bărbaţi erau amestecate şi femei, cu broboade şi polci cafenii. Ele erau mai triste şi mai negre la faţă, şi tăceau zdrobite de munca zilei. În dosul perdelei de stuf focul ardea vesel şi vioi, împrăştiind fantasticele-i zbateri peste îngrămădirea aceasta pestriţă. Un băităraş slab şi cu gîtul lung trăgea din cînd în cînd dintr-un maldăr uriaş mănunchiuri de stuf şi le zvîrlea pe foc.

Moş Nastase şi Niţă Lepădatu se cinchiră la pămînt. Un slujbaş al curţii tăpşea mămăliga c-o lopăţică, iar altul stătea gata c-un linguroi uriaş lîngă cazanul cu fiertură de oaie. Oamenii ceilalţi, cu străchinile, aşteptau flămînzi, şi nimeni nu băgă în samă venirea străinului. Dar după ce se împărţiră feliile mari şi sorbitura, după ce toţi începură a mînca în tăcere, — îşi ridicară ochii şi se priviră prin luminile rumene ale focului. Atunci zăriră pe cel nou venit şi intrară în vorbă cu el.

În sara aceea străinul a răspuns multora, dar a ţinut minte pe puţini. Abia într-un tîrziu, cînd cei sătui plecară şi la focul de trestie rămaseră numai cîţiva, Niţă Lepădatu începu a cunoaşte pe unii din bordeienii moşiei. A cunoscut pe Gheorghe Barbă, cel mai vechi bouar, pe Mihalache Prescurie, vînătorul curţii, şi pe moş Irimia Izdrail de la coşerele din vale. Stăteau lîngă foc ca în fiecare sîmbătă sara şi aşteptau pe un flăcăuaş care plecase călare după rachiu.

Împrejurimile se liniştiră. Ardea o lumină la curte, ardeau cîteva focuri pe la bordeie. Rareori se auzeau glasuri, şi în colţul acela de lume, împresurat de

toate părţile de tăcerea depărtărilor şi de un ocean de întuneric, glasurile acestea moi aveau ceva blînd şi prietinesc.

Flăcăuaşul veni într-un tîrziu cu băutura. Aşezaţi în jurul focului, oamenii începură a cinsti şi a vorbi de greutăţile muncilor de toamnă şi despre pregătirile de iarnă. Şi cum vorbeau, un tropot iute de cal răzbătu prin noapte, se apropie şi se opri în dreptul perdelei.

Moş Nastase Tentea zise rînjind:

— Aista-i Sandu Faliboga...

— El e, el e... se auzi un glas aspru şi neprietinos. Şi îndată se arătă în lumină un om uscat, cu gîtul lung şi cu ochii arzînd sub frunte ca în două văgăuni negre. Îşi încolăcea harapnicul pe după gît şi rîdea, cu gura ştirbă de doi dinţi de sus.

— Am venit într-o fugă, zise el repede; tocmai de la Moara-de-vînt... Ştii cum umblă cuconu Nastratin după caii lui? lucru mare!

Rîdea cu poftă, şi-i scăpărau ochii în cap... Se uită în juru-i; văzu ulciorul.

— Aveţi rachiu? întrebă el tare. Atunci treceţi şi la mine ulcica...

După ce bău, se uită iar în juru-i şi văzu pe Niţă Lepădatu.

— Da' aista cine-i? întrebă el scurt, ridicînd capul. Mărul lui Adam i se mişca în sus şi în jos cînd vorbea.

— Om nou, la vite... zise zîmbind moş Nastase.

— Aşa? şi de unde eşti tu?

— De la Negoieşti, răspunse blînd Lepădatu.

— Şi cum te chiamă?

— Niţă.

— Niţă şi mai cum?

— Niţă Lepădatu.

— Şi de ce-ai venit la noi?

— Am venit şi eu la slujbă.

— Aşa? bine. Om vedea noi...

Privea crunt spre străin. Dădu de dușcă a doua oară rachiul, şi-şi ştiri cu putere gîtul.

— A! da-i tare a dracului rachiul ista!... — Şi cum de-ai fugit de la Negoieşti?

— N-am fugit; am venit de bună-voie.

— Aşa? bine. Om vedea noi! Vra să zică la vite eşti. Apoi să ştii, flăcăule, că te afli subt ocîrmuirea mea... Pe mine mă chiamă Sandu Faliboga. Ai auzit de mine?

— Dacă te chiamă Sandu Faliboga, să fii sănătos. N-am mai auzit de dumneata.

— Apoi ai s-auzi ş-ai să ştii de-acu nainte. Vei fi vrednic, te-i împăca cu mine... Dacă nu, greu! — Să vezi cum umblă cuconu Nastratin după cai! strigă Faliboga, ridicînd capul şi rîzînd răguşit. L-am pîndit eu din vîrful muncelului, într-amurgul. Apoi cu noi nu se pune el, cuconu Nastratin. Eu îs mare hoţ şi ştiu sama la cai, şi la toate. Tot intra herghelia lui pe moşia noastră... Boierul nostru găsea fînaţ călcat şi păscut — şi caii nicăiri. De unde să faci ispaşă şi să te despăgubeşti, dacă tălharii lui cuconu Nastratin băgau de samă şi-i scoteau înainte de a se face ziuă? Aşa? bun! zic eu... Şi mă iau cu Alba mea astă-noapte, măi tată, şi intru pe moşia lui cuconu Nastratin şi m-apropii de cai... Şi începe a suna talanca Albei, încet, hai, hai — şi se iau toţi căişorii după mine... Şi eu tot colea, tot colea, că le ştiu sama, pînă ce i-am adus la curte. Ş-acu şed la curte şi se zbate cuconu Nastratin şi nu-şi află loc. Ia acu să vezi dumneata ce ispaşă are să plătească... Acu nu

mai merge, măi bade... Înainte vreme, călcau dumnealor moşia prin toate părţile, prin toate coturile, da' acu nu! Faliboga nu doarme... Eu cu harapnicu şi cu puşca! Bat pîndar, bat vatav, nu ştiu, — să nu-i prind pe moşia noastră, că eu aici-s cu credinţă şi cu jurămînt... De aceea noi călcăm alte moşii, — dar pe-a noastră n-o mai calcă nimenea...

Faliboga se opri şi privi mînios în juru-i.

— Da' ceaşca ceea unde-i? întrebă el. Mi s-a uscat gîtul! — Apoi se întoarse spre Niţă.

— Da' tu, Lepădatule, eşti însurat ori nu?

— Nu-s însurat, răspunse scurt Niţă.

— Apoi eu, bre, îs însurat, şi am un drac de muiere care umblă calare şi dă cu puşca ca şi mine.

— Să fiţi sănătoşi! zise Lepădatu, fără să privească spre cel ce-i vorbea.

Faliboga îşi opri ceaşca în drumul spre gură şi-şi încruntă sprîncenele.

— Mă! grăi el aspru, cum vorbeşti tu cu mine?

— Cum mă-ntrebi, aşa-ţi răspund, zise încet Niţă.

— Aşa? da' slujba n-ai s-o faci tu cu mine, măi?

— Oi face-o şi cu dumneata.

— Da' de mine nu te-i teme tu, măi?

— Nu m-oi teme!...

Faliboga zvîcni drept în picioare şi puse mîna pe harapnic. În acelaşi timp răsări de la locul lui şi Niţă Lepădatu şi scoase repede din glugă un buzdugan grozav, o măciucă grea de alamă cu mănunchi de lemn de corn.

— Ascultă, Faliboga, vorbi Lepădatu; eu îs om blajin... c-o vorbă bună mă faci rob... Altfel, cu răul să nu mă ieie nimeni că nu-i bine. Şi să ştii că eu nu-s dintre cei care se tem.

Faliboga își puse bărbia în piept și privi țintă la Niță. Lepădatu îl privea și el drept și dîrz fără să clipească.

— Ei lăsați, lăsați și voi! se amestecă deodată cu glasu-i subțire moș Nastase Tentea. Ce dracu, măi oameni buni! Abia v-ați întîlnit și vă și uitați urît unul la altul.

— Moș Nastase, zise blajin Niță punîndu-și buzduganul în glugă, ai spus o vorbă bună... Eu n-am cu nimenea nimic și-s bucuros să fiu prietin cu oricine... În sufletul meu nu-i dușmănie.

— Să fii tu prietin cu mine? strigă Faliboga mînios. Apoi începu a rîde arătîndu-și știrbăturile. Măi Niță, strigă el, frumos buzdugan ai!... Cu așa tovarăș poți trece fără grijă prin lumea asta. Măi Niță, eu tot am să beau cu tine o ceașcă de rachiu... Măi, da' tu tot ai s-asculți de mine, că tu ești mai tînăr și eu îs cărunt.

— Bine, bădică, a fi cum îi pofti... răspunse Lepădatu luînd ceașca pe care i-o întindea Faliboga.

Sandu Faliboga se cinchi lîngă foc și-și răsuci o țigară, apoi o aprinse și se scălă repede.

— Apoi eu mai trag o raită pînă în Valea Lupului și pe urmă mă întorc... grăi el cu glasu-i răgușit. Își desfăcu harapnicul și ieși cu țigara în gură. Tropotul Albei se auzi îndată grăbit, aproape, apoi mai departe, apoi se stînse în noapte.

Rămași lîngă foc, ceilalți păstrară un timp tăcerea. Moș Nastase mai zvîrli în flacări un mănunchi de trestie. Gheorghe Barbă aduse ulciorul cu rachiu în lumină. Scînteile de la bordeie se stînseseră. Numai în întunericul de sus luceau stele. Vîntul de peste zi tot sufla și fremăta ușor în perdea.

Mihalache Prescurie, vînătorul, zise:

— Vatav ca Faliboga n-a avut boierul nici n-a mai avea... Cutreieră moșia ca vîntul... N-au fost niciodată păzite hotarele așa ca acum.

— De unde-i de loc? întrebă Lepădatu.

Prescurie se întoarse spre el.

— Nu știu, răspunse. Nimeni nu știe de unde-i... Altfel, cînd a venit știm cu toții... Iaca, toți își aduc aminte... Într-o vară, la o gireadă veche de paie, și-a făcut cuib un om... Noi am aflat îndată și l-am primit, sara, la focul nostru și l-am hrănit. Ne-a spus că vine de departe — și-l caută calarașii. Acu de unde venea, Dumnezeu știe... Poate a scăpat de undeva... de la ocnă. Boierul a cunoscut că este om străin pe moșia lui. L-a zărit chiar pe vîrful girezii și între păpușoaie, dar l-a lăsat în pace. Jandarmii parcă dau vreodată pe aici? Și pe fugar dacă nu-l lași în pace, îl superi și-ți poate da foc grîului, ori îți sare în spate într-o vălcea... Așa a venit boieru-ntr-o sară aici în perdea și l-a găsit... și l-a îmblînzit cu vorba și l-a luat în slujbă. Iaca de-atunci e Faliboga la noi, și are boieru un slujbaș ca un zăvod... fără hodină, fără milă.

— Într-adevăr se arată a fi om aspru și vrednic, zise Niță Lepădatu.

Moș Irimia Izdrail, cel mai bătrîn dintre toți, se uita gînditor la cel nou venit.

— Da' tu, băiete, grăi el, pe-acolo de unde vii ai avut multe a îndura... Eu, omul după firea lui îl cunosc și-l văd c-a pătimit.

— Dă, moșule, răspunse Niță, care om nu pătimește? Eu fără de părinți m-am trezit pe lumea asta. Am crescut prin ușile oamenilor; unii m-au bătut, alții s-au uitat cu milă la mine. Și-apoi așa am învățat eu a prețui pe omul cel cu inimă bună; acela are în

inima lui dar de la Dumnezeu. Şi am crescut slujind. Şi ce să spun? cu credinţă am slujit. Am umblat la apa Prutului, la apa Jijiei, ş-am auzit că mai este ţară în colo, sate mari, oameni mulţi, tîrguri întinse, da' nu m-am dus niciodată să le văd... Mie parcă mi-a fost drag aicea... unde-s oameni mai puţini. Şi sarac am fost, — că chiar de aş fi vrut, nu mă puteam duce nicăirea. Eu muncă am dat cît am putut, da' plată de la boier n-am prea avut, c-am fost un băiet sărman. Am trăit în bordei, am mîncat ce mi-au dat, ş-am muncit ca o vită, nu m-am pus de pricină. Acu am zis aşa: mi-a venit şi mie vremea să mă duc în lume. Deocamdată m-am oprit aicea — şi parcă mai departe nu m-aş mai duce... Ce-am să pot face eu unde-s tîrguri mari şi oameni mulţi? Mai bine m-oi împăca eu cu vitele; cu ele am crescut şi cu ele mă înţeleg.

— Hei, măi băiete, grăi moş Irimia Izdrail, — de năcăjit, năcăjit ai fost, da' eu ţi-oi spune că-i pacat cine nu vede lume multă şi mîndreţa tîrgurilor. Macar în tinereţa lui să le vadă. Eu de la unii şi de la alţii am auzit că acuma umblă ş-un fel de căruţe cu foc... Şi sînt case mari cu trei şi cu patru rînduri. Şi cum umblă oamenii la noi, în iarmaroc la Săveni, aşa umblă acolo şi zi şi noapte. Da' cum sînt eu acu, la bătrîneţă, nu-mi trebuie să le mai cunosc. Vezi tu, bre Niţă, cum ne-am strîns noi aicea, la un pahar de băutură: tu eşti din alte părţi, de la cîmp; Mihalache Prescurie e de peste Prut; Gheorghe Barbă a venit de la munte cînd era un copil; şi toţi cîţi sînt aici, venetici din toate părţile, toţi s-au adunat în pustietatea asta, la pămînt mai mult şi la lărgime. Iaca şi eu, mă vedeţi un biet bătrîn, mîne-poimîne am să mă duc. Iaca şi pe mine m-a aşezat Dumnezeu aici. Asta-i

puterea lui. Că eu, măi băiete, în tinereţa mea am fost jîdov, şi mi-a dat Dumnezeu aşa un gînd să mă botez, şi iaca de şaptezeci de ani m-am despărţit de cei care au răstignit pe Domnul nostru Isus Hristos... Acuma sînt moldovan şi creştin şi trăiesc şi eu cu voi, cum vrea Dumnezeu, în colţul ista de pămînt...

— Da' eu, bade Irimie, de unde am venit... vorbi cu glasu-i subţire ca un behăit de oaie moş Nastase Tentea... Hm! aşa-i! de departe am venit şi m-am aşezat aici... Ş-acu doisprezece ori treisprezece ani m-a lăsat baba şi s-a întors la lume, ş-am rămas singur cu Marghioliţa mea... Hm! aşa-i! Acu-i sîmbătă sara şi noi stăm la sfat şi bem un pahar... De cîţi ani, în fiecare sîmbătă, ne strîngem noi aşa... Acu băietu ista, Niţă, îi tînăr, da' are s-ajungă şi el ca noi ş-are să cinstească, ş-are să-şi aducă aminte de cei bătrîni. Noi aicea aşa petrecem, noi în de noi, popă n-avem, biserică n-avem... sîntem şi noi nişte bieţi oameni care trăim în singurătate...

Gheorghe Barbă începu a rîde scuturîndu-şi pletele cărunte:

— Iaca aşa, măi băiete, vorbeşte şi jîdovu ista de cînd îl ţin eu minte, aşa vorbeşte şi oaia asta, moş-neagul ista de Tentea... Spun una, spun alta, da' toate-s la un fel... Şi după ce cinstim rachiul, ne ducem şi ne culcăm... Da' eu, bre, eu îs de la munte, de unde sînt păduri... Aţi văzut voi, măi, păduri ca acolo? Pune, măi, zece moşii ca a boierului, o sută de moşii cap la cap... tot pădure verde de brad, măi, tot pădure verde de brad!... Şi printre păduri curg ape, măi... şi vîjîie... şi vîjîie... cum vîjîie pe aicea vîntul iarna... Acolo-i altă lume... He! poate eu tot m-oi întoarce acolo... Tot aşa am zis c-am să mă-ntorc, şi iaca, am îmbătrînit bouar boieresc şi pe unde

am fost eu tînăr tot nu m-am întors... Da' macar să mor m-aș duce acolo...

Așa multă vreme Niță Lepădatu și-a ascultat tovarășii vorbind în jurul focului, și din cînd în cînd îi venea rîndul să ieie în mînă ulcica cu băutură de flacără. Și cu cît bea, cu atît o moleșeală mai mare îl cucerea, ș-o înduioșare mai adîncă îl pătrundea. Iar de la o vreme glasurile parcă se depărtară și slăbiră — de s-auzeau tot așa de ușoare ca și șopotul vîntului de toamnă care se strecura prin pămătufurile stufului din perdea.

De a doua zi, duminică, Niță Lepădatu și-a început slujba la vitele boierești. Sandu Faliboga l-a dus la ocoale ș-acolo l-a descîntat puțin, cu glasul lui aspru:

— Iaca, măi băiete, aicea-s vitele. Într-un ocol sînt mulgătoare, dincolo sterpe, mai în colo juncile, juncii; iaca, toate sînt după rînduială așezate... Tu îi lua mulgătoarele. Acestea trebuiesc purtate la locuri bune, prin bahnă, unde mai este iarbă verde, ori prin locurile unde a mai rămas mohor...

— Bine, bade Sandule, om merge și mi-i arăta și locurile.

— Așa-i, om merge, macar că le știu și băitanașii ăștia... Măi, strigă Faliboga către băieți; iaca, v-am adus om; să-l ascultați, că altfel vai de pielea voastră!... Dați drumu! strigă el cu glas mare.

Băieții traseră zăvoarele și vitele începură a ieși din ocolul de răslogi. Erau vite mărunte, murgi și plăvane, sprintene și cu coarnele țapoșe. Băieți le îndemnau răcnind, pocnind din bice, mînîndu-le la vale, către iaz. Pulberea neagră îndată se stîrni și se revărsă în valuri în toate părțile.

— Acu, măi băietane, grăi Faliboga, încalică pe căluțul ista sur. Iaca, ai măciucă și măciucăriță la botul șelei, ai harapnic; — și cu băieții ăștia vezi de păzește bine averea boierească și n-o risipi...

Încălecară amîndoi pe cai și se luară după vite. Cu glasul lui neprietinos, Sandu Faliboga îi dădea toate lămuririle și învățăturile.

— Măi Niță! grăi el într-o vreme uitîndu-se pe sub sprîncene la flăcău, asară erai s-o pățești cu mine.

— Da' de ce, bade Sandule?

— Așa; nu mă întreba de ce. Mie nu-mi place să mă-nfrunte nimenea...

— Dă, bădică, eu nu ți-am greșit cu nimica... de ce te uitai așa de urît la mine?...

— Mă uitam urît? strigă Faliboga privind lung la flăcău.

— Da, te uitai urît, ce să-ți fac?

— Măi flăcăule! eu te-oi sfătui un lucru... grăi rar și răgușit vătaful; eu te-oi sfătui pe tine un lucru: să te porți cu mine știi cum? ca c-un pahar subțire de steclă... — Vezi-ți de vite! strigă Faliboga și-și întoarse scurt Alba în loc. Să ne vedem cu bine!

Pocni din harapnic și intră în fuga calului în nourii deși de pulbere.

Drumul apuca spre coada iazului; vitele umblau domol; tălăngi sunau înainte. Soarele răsărea în nouri de aramă, și deodată pulberile se umplură de o rumeneală ușoară; apoi o lumină lină se împînzi în dealuri și-n văi. Curtea și bordeiele rămăseseră departe în urmă. Balta liniștită rămînea și ea într-o parte, cu cîrdurile de lișițe pe ea. Tălăngile își opriră sunetul într-o vreme, iar vitele își plecară capetele și începură a ronțăi iarba unei vălcele mlăștinoase.

Pe căluțul lui sur, Niță Lepădatu făcu ocolul vitelor. Băieții îl priveau pe furiș, cînd trecea pe lîngă ei. Din cînd în cînd glasurile lor tinere se ridicau în răcoa-

rea dimineții strigînd la o vacă care se răsletea : — Nea, Preoteasa ! na ! fă-napoi ! — Glasul iute se stîngea, și liniștea cucerea întinderile. În răstimpuri neregulate picura o talangă, vitele răspîndite înaintau încet păscînd otava. Pe deasupra vălcelei trecea din cînd în cînd cîte o prigorie, care țîrîia în înălțime ; părea o pasere rătăcită, venită cine știe de unde în aceste singurătăți.

Lepădatu descălecă și-și priponi calul. Începu a grăi cu băieții ; îi întreba de numele vacilor și de năravurile lor, și ei îl purtau printre vite și-i lămureau toate. Apoi îi întrebă și pe ei cum îi chiamă, și unde li-s părinții. — Unii aveau tată și mamă la bordeie ; alții erau veniți din sate depărtate, copii orfani rătăciți în lume după o bucățică de pîne. Niță Lepădatu îi întreba cu blîndețe, și, ascultîndu-le glasurile, se gîndea la locurile nouă în care a intrat și la viața pe care i-o ascundea viitorul.

Trecu brumărelul tot cu secetă și Niță Lepădatu călcase cu vitele lui toate hotarele moșiei. Acuma cunoștea drumurile, izvoarele, bălțile și iazurile ; cunoștea numele oamenilor și ale vitelor, iuțelile lui Faliboga și gusturile boierului. Se ducea din cînd în cînd pînă la moara de devale și făcea urluială de ovăs, și, sara, ajutat de flăcăuași și de cîțiva bordeieni, mai adăogea vitelor puțină brahă, ca să le întregească hrana săracă de toamnă.

Altfel deocamdată viața era ușoară. Dar flăcăul știa că au să vie ploile cele mocnite, pe urmă înghețurile, pe urmă viscolele iernii, — și atuncea va duce-o mai greu, afară între vite, în dosul săivanelor de stuh, subt acoperișurile de paie. Ducîndu-se și întorcîndu-se cu vitele, vedea oameni lucrînd la adăposturile vechi, astupînd spărturile, schimbînd acoperișurile putrezite.

Boierul totdeauna era între lucrători, le arăta cum să facă și-i îndemna. — Boierul acesta tînăr, după cît vedea Niță Lepădatu, își ducea singur treburile moșiei. Se scula în zori, umbla neodihnit pînă în sară în trăsurica-i ușoară cu cai mărunți, suia dealuri, cobora văi, acuma era la pluguri, acuma la stîni, acuma la vite, pe urmă la coșere. Întreba, certa, se supăra, se domolea, — și pornea înainte în trăsurica lui. Pe obrazul lui smolit și în ochii lui vii, era o dorință mare, s-o voință : să muncească din răsputeri și să facă avere.

«Vorba lui moș Nastase, se gîndea Niță ; ce-i trebuie lui atîta pămînt s-atîta bănet ?»

Într-o zi liniștită de brumar, sîmbătă după amiază, flăcăul se sui în deal la bordeiul humelnicului.

De cînd venise pe moșie, nu mai dăduse pe-acolo. Las' că nici n-avusese vreme.

Moșneagul era pe lîngă vînturătorii lui la șopron. Cînd cînele cel alb începu a zăpăi cu mînie și a se da la picioarele lui Lepădatu, moș Tentea ieși cu scurtătura și cu sudălmile lui.

— Ai, bată-te șepte draci ! marș, Colțun !...

Dulăul se trase mîrîind la un dos, flăcăul se apropie și bătrînul se înveseli.

— Hm ! așa-i, strigă el cu vocea-i subțire, n-ai mai fost pe la noi de-acu o lună, cînd ai venit din jos... Ce mai faci tu, măi Niță ?

— Bine, răspunse Lepădatu punîndu-și dinainte ciomagul lustruit și săltîndu-și gluga de la șold.

— Da' cu Faliboga cum o duci ?

— Cum s-o duc ? Bine...

Moșneagul prinse a rîde.

— Așa-i... he-he-he ! așa-i... am văzut că nu-ți prea

suflă el în borș... Ei, ce să-i faci ?... Așa-i slujba. Ai de-a face cu oameni de toată mîna...

— Eu îmi caut de treabă, și ne împăcăm... vorbi flăcăul privind în juru-i. Da' dumneata, moș Nastase, tot cu pînea asta... Parcă curge dintr-un izvor : nu se mai sfîrșește...

— Ei, așa-i pe moșia noastră... răspunse bătrînul fudul. Și anul a fost bun... Au venit o mulțime de cărăuși ș-au tot ridicat grîu, au tot ridicat... Oare cîte parale să fi luat boierul ? Phi! multe parale trebuie să fi luat!... Am vrut eu să-l întreb într-o zi, da' l-am văzut cam supărat pentru seceta asta și nu l-am mai întrebat...

— Așa-i, seceta nu-i bună pentru plugar... observă Niță.

— Nu-i bună pentru nimenea, măi băiete ! da' ce să-i faci ? I-am spus și eu boierului : Cucoane Jor, zic, ce să-i faci ? și asta tot de la Dumnezeu îi... Cînd a vrea el, tot are să ne ploaie !...

— Și el ce-a făcut ? a rîs ?

— Nu. El a dat așa din cap, și s-a dus mîhnit la curte... Ce să-i faci ? Boier, boier, da' are și el scîrbă !... Hm ! Așa-i ! Hai la bordei ! adăogi moșneagul făcînd semn de îndemn cu capul.

Trecură printre coșere, printre mormane de pleavă și ciucalăi, — și bubuitul de vînt al vînturătorilor scăzu. Niță ridică ochii și zări în ușa bordeiului numai o clipă capul Marghioliței.

— Fată hăi ! strigă bătrînul cînd se apropiară ; și începu a rîde. N-auzi tu, Marghioliță ?... ia vezi de-o leacă de apă rece... Și ai pesemne și niște zahar... Iaca, iar a venit omul cel însetat.

Lepădatu zîmbi, cînd fata se repezi din bordei sprintenă, cu cofa de apă în stînga și cu ulcica de lut în dreapta.

— Ei, zise el, acu nu-s nici așa de trudit, nici așa de însetat ca atuncea... Ce mai faci ? adăogi el privind drept pe fată.

— Ce să fac și eu, bădică ? răspunse Marghioliță. Singurică, cu treaba...

— A mai fost pe la curte... se amestecă moșneagul... A mai învățat-o niște horbotele madama călugăriță... Și i-a dat și niște zahar... Ia dă tu, fa Marghioliță, zahar cu apă, ca la boieri...

Zîmbind stînjenită, fata scoase din sîn o hîrtie pe care o desfăcu încet și alese din ea bucățele de zahar. Întinse flăcăului, dădu și lui tatu-său, apoi puse între ei cofa cu apă și potrivi și ulcica pe marginea cofei

Flăcăul se așeză pe prispa din proaspăt lipită ; moșneagul se lăsă și el pe un snop de strujeni. Fata sta în picioare și Niță Lepădatu, mușcînd din zahar, băgă de samă că e îmbrăcată cu cămașă albă, cu horbotele la mînici și la guler, că pieptănătura i-i strînsă și lucie și cosițele groase îs așezate în cunună. Acuma parcă-i părea mai năltuță decît întăia oară, și mijlocul mai strîns de bîrneața roșie. Ridică privirile spre obrazul ei pălit de arșița verii ; ea îndreptă ochii căprii în altă parte.

— Zaharul ista miroase a busuioc... vorbi Niță și umplu ulcica cu apă.

Fata începu a rîde, ochii i se micșurară și-i luciră.

— Hm ! așa-i, încuviință moș Tentea. Fetele iestea au obiceiul de umblă cu toate buruienile prin sîn...

— Busuiocul nu-i buruiană, tătucă !... răspunse fata.

Luă cofa și ulcica și coborî în bordei, repede. Acolo, o auziră amîndoi robotind o vreme, pe cînd vorbeau, în lucirile blînde ale soarelui. Cînd glasul subțirel al moșneagului nu se mai auzi, Marghioliță sui din bordei în lumina aurie și se așeză la marginea prispei,

cu toată sfiala care se cuvine unei fete mari. Moș Tentea se ridică și se duse să mai vadă de niște godaci care guițau ascuțit în ocolașul lor ; și după ce se depărtă el mormăind subțire, Niță Lepădatu se întoarse spre fată zîmbind cu prietinie.

— Incă de ieri m-am gîndit eu să mă sui pînă la coșere, zise el. Și iaca, am avut parte de vreme bună...

— E frumoasă toamna, răspunse fata, îmi înfloresc niște dumitrițe...

— Da' de unde ai flori ? că pe-aicea nu prea sînt...

— Mi-a dat madama de la curte doi pui astă-vară, că ea are... Și m-a învățat să-i pun în fundul bordeiului la soare, și să le așez o leacă de gunoi la rădăcină. Ș-au crescut puii mari și frumoși, ș-acuma au să-nfloreașcă...

Se priviră o clipă zîmbind.

— Pe la noi, prin bordeiele noastre, nu se văd flori, zise Niță. Imi spune morarul de devale că-n alte părți sînt și grădini mari, cu copaci și cu flori multe... El e neamț ș-a umblat mult prin lume... Multe mai știe ! Imi spunea așa într-un rînd că el a fost prin niște tîrguri mari, de umbli prin ele două zile și nu le mai dai de capăt... Și zicea că sînt mori cu mașini de foc, cum are și boierul la treier, da' mori mari, de macină toate grîiele din țară... și spunea și de *trinuri*...

— Ce sînt acelea ? întrebă fata uimită.

— Nu știu, da' am auzit că sînt așa un fel de căruțe care umblă cu mașini... și pe ploaie și pe ninsoare... da' repede grozav... acu sînt aici, ș-acu nu le mai vezi...

— Multe minuni ! șopti fata ; ca-n povești... Da' pe la noi nu sînt de-acestea.

— Morarul are și ceasornic... zise Niță.

— Are și boierul, îl întrerupse fata ; mi l-a arătat madama...

— Parc-aș vrea să mă duc așa prin lume, și să le văd toate... grăi Niță zîmbind.

Fata nu răspunse ; rămase gînditoare.

După-amiaza de toamnă era foarte blîndă și o liniște nesfîrșită întrista întinderile. Toate zgomotele conteniseră. In pîrloagele apropiate luceau fire lungi de funigei ; un vînt abia simțit purta și prin văzduh firele acestea rătăcitoare de matasă argintie. Flăcăul și fata stăteau singuri pe prispa bordeiului. Nu-și mai vorbeau, dar se simțeau chemați unul spre altul de ceva tainic. Dintr-un tufiș de boz, la marginea unei grămezi de gunoaie putrezite, ieși deodată o nevăstuică. Se opri neliniștită în lumină și-i privi cu ochișori negri ca gămălii de bolduri. Era așa de albă blănița ei, încît parcă bătea într-un albastriu dulce, ca zăpezile cele curate. — Dispăru ca o săgeată. Tinerii întoarseră capetele unul spre altul și-și zîmbiră cu prietinie.

Cu începutul acesta de dragoste în suflet, porni Niță Lepădatu într-amurgul spre vitele lui. Le cercetă în ocolul lor, le aduse cu băieții urluiala de ovăs, și femeile veniră cu donițele la muls. Se aprinseră luminile și focurile la bordeie și-n perdelele de stuh ; apoi încet-încet se întinse liniștea, și deasupra se bolti un cer albastru întunecos, bătut cu ținte mari de aur. Lepădatu sta pe spate în preajma vitelor, pe un maldăr de paie, în cojocul lui. Se uita la cer. In minte socotea și murmura numele florilor celor mai mașcate ale cerului, învățate de la bătrînii pe lîngă care copilărise. Intăi nu se gîndea la nimic ; îi plăcea să se simtă așa singur ; pe urmă parcă-i luciră la căpătăi ochii Marghioliței de la bordeiul din deal. Inchise pleoapele și

o văzu ca-n vis lîngă el. Înțelese că i-i dragă și i-i dor de dînsa ; și deschise deodată iar spre stele ochii fierbinți. Privi în juru-i și ascultă. Vitele stăteau tihnite în staul și rumegau. Bordeiele și curtea se liniștiră deplin.

Se ridică în picioare și-și strînse mai bine cătărămile chimirului. Pipăi în glugă, la stînga, buzduganul de alamă, își luă între umeri cojocul și porni spre coșere. — La o singură perdea, unde erau bordeienii cei bătrîni, mai ardea focul ; ocoli către perdea. Cînd se apropie, auzi lămurit glasul hîrîit al lui Faliboga și behăitul subțirel al lui moș Nastase Tentea. — Nu mai stătu la îndoială, o luă harnic la deal, și nu-și domoli pasul pînă ce nu zări prin întunecime grămezile mari ale coșerelor. Le ocoli încet ; voia să iasă la fundul bordeiului. Dar îl simți dulăul cel alb și începu a lătra cu mînie. Se repezea necontenit prin întunecime, parcă voia să-l deie la pămînt. «Măi Colțun, măi Colțun...» îl chema cu prietinie flăcăul ; dar cînele nu voia să înțeleagă. Apărîndu-se cu bățul, înainta încet spre bordei.

Un glas gros și somnoros se auzi dinspre șandramaua vînturătorilor : «Care-i acolo, măi ?». In același timp răzbătu prin noapte și vocea subțire a Marghiolței, chemînd cînele. — Tăcu dulăul, se liniști și glasul somnoros, Lepădatu trecu repede spre bordei.

— Dumneata ești, bădică ? întrebă fata.

Niță nu răspunse. Se apropie, se opri lîngă dînsa, îi căută mînile și i le cuprinse.

— Am înțeles eu cine poate fi... vorbi iar fata. Ce vrei ?

— M-am gîndit așa să vin să te văd... răspunse înăbușit flăcăul.

Fata se lăsă prinsă de mijloc, și Niță, apropiindu-și-o la piept, îi simțea mireasma de busuioc din sîn.

— Bădică, vorbi deodată fata încet, vină la mine ziua, ș-om sta de vorbă... Acuma du-te, că vine tătuca...

Lepădatu nici nu se gîndea că are să-i lunece așa de ușor din mînă. Simți numai că a fugit de lîngă dînsul ; auzi ușa bordeiului închizîndu-se și zăvorul sunînd. Iar Colțun începu iar să latre cu mare mînie.

— Care-i acolo, măi ? răcni iar glasul cel somnoros de la șopron. Și Niță se strecură repegior pe drumul pe care venise și se lăsă la vale.

«Șerpoaică fata, se gîndi el. Știe cum să vorbească și cum să se poarte la vreme de noapte... Parc-am auzit-o rîzînd după ce-a închis ușa... Cum văd eu, trebuie să mă-mprietinesc întăi cu cînele... Iar ei parcă nu i-i silă de mine. Și parc-a știut că are să-mi fie dragă...»

Mormăia încet și zîmbea, apropiindu-se de ocoale. «Asta-i dragostea, asta-i dragostea...» gîndea el cu bucurie, — și-i tremura ceva în toată ființa. In neștire se așeză la locul lui, în preajma vitelor, pe maldărul de fîn, și sta iar cu ochii la stele : și nici nu simțea răceala nopții care trecea ușor peste fruntea-i fierbinte.

La cîteva zile după aceasta veniră ropote de ploaie, cu întreruperi ; pe urmă ca niște pîcle se așezară lungile ploi de toamnă. Zările erau închise de un fel de ziduri cenușii. Dintr-un tavan jos de nouri curgea burniță rece, umezind clădirile, adăposturile vitelor și perdelele pustii. Pămîntul gras sorbi apa prin toate crăpăturile lui, apoi începu să chiftească, și împrejurul curților și pe drumurile de țărînă oamenii și vitele umblau prin noroaie înspăimîntătoare. O săptămînă

întreagă se trudiră bordeienii ca să isprăvească adăposturile vitelor. Ş-acuma, la ocoale, începeau oameni a aduce nutreţuri, şi vitele se mişcau încet în dosul gardurilor de stuh, subt acoperişuri de paie; stăteau triste cap la cap, şi mîncarea numai o frunzăreau, — şi-n jur, pretutindeni, curgea umezeală rece.

Oamenii stăteau în bordeie. Se zbiceau la vatra cu foc, — apoi iar ieşeau cu ţoluri în cap şi lunecau cu opincile prin glod.

Faliboga şi pe vremea asta nu se mai astîmpăra. Ca un drac cu glugă în cap umbla în toate părţile pe Alba lui, şi mîna pe oameni la treabă. Boierul, plictisit ca totdeauna de asemenea vreme, nu mai avea ce face în căsuţa lui. Vînduse grîul şi porcii îngrăşaţi, îşi încheiase toate socotelile; şi într-o bună zi îşi lăsă călugăriţa şi contabilul, lăsă pe Faliboga şi pe toate slugile, se puse în trăsură şi apucă drumul către lume şi către petreceri. In urma lui ploile sporiră; şi Faliboga, privind lanurile pline de apă, zicea cu mulţămire:

— Are noroc boierul nostru, halal să-i fie!...

Nimic din rînduiala moşiei nu se schimbă după plecarea stăpînirii. Hambarele erau pline de tainuri: sumane şi cojoace se aflau pentru toată argăţimea, iar Faliboga, om cu credinţă, era neadormit şi rău ca un zăvod.

Umblînd prin ploaie şi glod, în năcazurile zilelor acestora, Niţă Lepădatu avea puţină vreme să-şi îngrijească boala lui de dragoste. Mai dădu o dată pe la coşere; bordeiul era umed, şi-n încăperea strîmtă era întuneric şi rece... Marghioliţa îi zîmbi cu prietinie, dar lumina care răzbătea prin ochiul de sticlă îi punea o umbră fumurie pe faţă. Stătu de vorbă cu ea şi cu moşneagul; apoi într-un răstimp, spre sară, tăcură,

nu mai aveau ce-şi spune; bordeiul se umplu de întristarea amurgului, şi ploaia neîntreruptă suna uşor afară.

Lepădatu ieşi c-un dor mare de primăvară în suflet; Marghioliţa îl petrecu o vreme cu ochii din prag. El îşi puse gluga peste căciulă şi porni, lunecînd la fiecare pas. Se lăsa la vale, spre adăposturile vitelor, gînditor. Deodată, amintindu-şi de ziua de toamnă în care simţise dragostea, se înegură şi o mare nemulţămire îl cuprinse. Iarna-i grea pentru oamenii nevoieşi, care duc sub pămînt viaţă de cîrtiţă.

Apropiindu-se de vitele lui, văzu pe Faliboga care sta călare lîngă şuri şi-l aştepta prin ploaie.

— Da' aista ce mai vrea? mormăi el, şi-şi trase mai tare gluga pe ochi. Voi să treacă pe lîngă vătaf, dar glasul lui aspru şi răguşit îl opri.

— Ia stăi, măi flăcăule, stăi, unde mi te duci?...

Niţă simţi botul calului lîngă cot. Faliboga descălecă repede şi se alătură de flăcău, în gluga-i sură.

— Unde-ai fost? zise el scurt, şi-l apucă de braţ.

— Ia lasă-mă, bădică, răspunse năcăjit Niţă. Ce ai cu mine. Destul sînt eu de amărît ş-aşa.

— Cum ai lăsat vitele şi te-ai dus?

— Dacă le-am lăsat, le-am lăsat cu regulă...

— Măi, de mult am eu cu tine o socoteală, măi Lepădatule, ş-acuma m-ai găsit în toane bune!...

— Apoi văd eu, bade Sandule, că de la-nceput ai dumneata ceva cu mine, da' n-am ce-ţi face. Eu îmi caut de treburile mele, caută-ţi şi dumneata de-ale dumnitale...

Flăcăul vorbi hotărît şi porni spre şuri.

— Ia stăi, ia stăi tu! gemu Faliboga întărîtat. Il ajunse, îl apucă de braţ şi-l întoarse în loc. Niţă se smunci.

— Bade Sandule, strigă el scurt, ce vrei ?

— Măi, eu îs stăpîn acu aicea, şi tu nu vorbi aşa cu mine !... ţipă Faliboga cu ochii holbaţi. Măi, de ce plouă atîta, de mi-i lehamite ? de ce-i glod de se-neacă omul ? Măi, de ce-mi stupesc sufletul de nacaz ? Eu trebuie să mă uşurez şi să plesnesc cu harapnicul pe cineva ! şi eu pe tine, măi Lepădatule, am să te plesnesc cu harapnicul !...

Faliboga rînjea. Niţă îşi păli gluga lepădînd-o pe umeri şi se trase înapoi, cu sprîncenele încruntate.

— Aha ! nu-ţi place ? strigă Sandu vătaful. Apoi stăi tu dacă nu-ţi place !...

Lăsă calul ; făcu doi paşi şi-şi desfăşură harapnicul negru.

— Măi Lepădatule ! strigă el iar. Tu dacă-i sări la mine, eu te rup în două ca pe un pui de găină !... Eu în vremea mea, măi băiete, am făcut multe ! Ş-acuma vreau să-mi ştii şi tu de frică, ca toţi ceilalţi... Să tremuri, măi, cînd îi auzi de Faliboga !

— Da' ce ţi-am făcut eu, bade Sandule ? grăi Niţă ameţit.

Faliboga ridică biciul ; dar Niţă Lepădatu se prăbuşi scurt asupra lui, îi cuprinse dreapta şi i-o răsuci la spate. Ii cuprinse şi stînga, care se zbătea, şi i-o îndoi lîngă cealaltă. Cu harapnicul îi legă pumnii ; apoi gemînd de mînie, îl puse pe vătaf la pămînt, se lăsă greu pe el şi scoase buzduganul de alamă. — Faliboga icnea şi-şi rotea înspăimîntător ochii în orbite. Suduia înăbuşit şi suflarea lui de duşmănie era încărcată de miros tare de băutură.

— Ce vrei ? strigă cu ochi tulburi Lepădatu, plecat asupra lui. Picături de ploaie luceau pe ghioaga de alamă.

— Măi Niţă, măi băiete, nu mă omorî ! gemu deodată cu groază Faliboga.

Lepădatu se sculă uşor în picioare ; îşi trecu la spate, în chimir, buzduganul ; privirile i se muiară şi ridică pe vătaf de jos.

— Nu te omor, bade Sandule... zise el pripit. Ce am eu cu dumneata ?... Mai bine m-oi duce în lumea mea — ca să-mi cîştig o bucăţică amară de pîne, decît să mă războiesc cu dumneata ori să intru într-un pacat ! Iaca harapnicul. Iaca, pune-ţi gluga-n cap, că te plouă. Suie-te pe Alba şi du-te la bordeie. Şi pe mine n-ai să mă mai vezi !...

— Ce spui tu, mă ? pufni Faliboga vînăt la obraz. De ce n-ai dat cu buzduganul ? Eu credeam că nu-i la tine. Credeam că te-ai dus fără buzdugan la fata lui Tentea.

— Bade Sandule, lasă-mă... Eu n-am inima dumnitale...

Işi trase pe ochi gluga, şi stătu un răstimp la îndoială : să se îndrepte spre şoproane, ori s-apuce drumul, spre zarea necunoscută.

Faliboga îl privea ţintă, parcă aştepta ceva. Apoi iar îl apucă pe Niţă de cot şi-l întoarse în loc.

— Măi Niţă, zise el scurt şi mai răguşit parcă : nu te mai duce, că eu vreau să mă împac cu tine...

Lepădatu îl privi zîmbind.

— Ce rîzi, măi ? strigă Faliboga. Tu n-ai credinţă în mine !... Măi, eu am fost om straşnic în vremea mea... Am avut eu aşa, ceva, cu tine — şi te-am năcăjit ; şi m-ai năcăjit şi tu... Da' acu văd că şi tu ai ale tale, şi eu vreau să mă-mpac cu tine !...

— Ia lasă-mă, bădică... grăi năcăjit Niţă şi se întoarse să plece.

— Măi Lepădatule ! nu mă supăra ! strigă Faliboga.

Eu vreau să mă-mpac cu tine și să cinstim amîndoi o leacă de băutură !...

Faliboga apucă mînios de brațul drept pe Niță și-l smunci spre el.

— Hai cu mine !

Lepădatu îl urmă în tăcere prin cernerea ploii și prin amurgul mohorît. Nimeni n-auzise, nimeni nu văzuse ce se petrecuse între cei doi. Bordeienii toți intraseră prin bîrloguri. Lumini triste și sfioase licăreau și tremurau în pînza de umezeală.

Cei doi oameni păşeau anevoie prin țărîna desfundată. Alba îi urma cu capul plecat. Se opriră la un bordei, lîngă perdeaua părăsită, unde sfătuiau de obicei bordeienii cei bătrîni sîmbătă sara. Era ș-acu într-o sîmbătă sara, și-n bordei era lumină, și-năuntru la căldură, isprăveau cina Gheorghe Barbă bouarul, moș Irimia Izdrail și Mihalache Prescurie. Doi băitănași se uscau de umezeală lîngă vatra mare, unde ardeau mănunchiuri de trestii.

Faliboga izbi cu piciorul în ușă, o deschise și intră înlăuntru, cu Niță Lepădatu după el.

— Măi Grecușor ! se răsti el către unul din flăcăuași, subțire și slăbuț ; ieși afară și du pe Alba acasă la mine. Și spune Ianei să vie încoace și s-aducă ulciorul cel cu vin... Repede, măi ! nu umbla împiedicat ! Auzitu-m-ai ?...

Grecușor se deslipi ca o umbră de lîngă horn și ieși afară ca suflat de vînt.

— Oameni buni ! strigă Faliboga răgușit, arătîndu-și știrbăturile, eu acu am un gust să fac cinste băitanului istuia... (Și bătu pe Lepădatu pe spate). Am avut noi ceva, da' acu ne-am împăcat ! nu-i așa, măi Lepădatule ?

Flăcăul nu zicea nimic.

— Da' vorbește, măi omule ! strigă Faliboga mînios. Măi ! tu nu cunoști pe Faliboga. Măi ! cît îs eu de amarnic... ca un cîne rău, măi !... măi băiete ! da' să știi că eu pe furiș nu muşc ! Ia șezi, măi Niță, colea pe laiță, lîngă vatră, și scoate-ți gluga din cap...

Sandu vătaful smulse gluga albă a lui Lepădatu, își smulse și gluga lui mohorîtă, puse pe flăcău pe laiță, și el se trînti înaintea focului pe un scăunaș scund.

— Ce mai zici, moș Izdraile ? strigă el apoi rîzînd. Afară tot plouă — de mi s-a urît... Ia așa, parcă-i o negură în jurul meu, și mă-năduşă... Aici în bordei, îi mai bine... Am eu o leacă de gust de chef în ia-sară...

— Dă, ploaia-i de la Dumnezeu, n-avem ce-i face... întîmpină zîmbind moș Irimia Izdrail. Iar cheful ți l-ăi face, dacă ai plăcere...

— Plăcere am eu, măi oameni buni, da' eu vreau să dezgheț și pe băitanul ista. Tu nu zici nimica, măi Niță ?

— Eu ce să zic ? Ascult și eu cum vorbiți dumneavoastră...

— Na ! văd eu că ești cu îndoială... da' nu-i nimic...

Suflă cu zgomot, ca și cum ar fi fost plin de năduh, și se uită în juru-i.

— Moș Gheorghe Barbă, să-ți uzi oleacă fluieru... Să-mi cînți cum știi dumneata...

— Ți-oi cînta, de ce nu ?... răspunse gros Gheorghe Barbă din fundul bordeiului.

Urmă o vreme de liniște. Faliboga privea în pămînt. Apoi deodată ridică capul și-și aținti ochii arzători spre ușă.

— Ai venit, Iano? strigă el cu glas mare.

Uşa se deschise. Intră o femeie scundă şi voinică, roşcovană la faţă şi cu sprîncenele puternice. Îşi aruncă din cap sacul cu care se apărase de ploaie, se uită rizînd în juru-i cu mînile în şolduri, apoi se îndreptă spre Faliboga.

— Ce răcneşti aşa? vorbi ea c-un glas bărbătesc. Am venit, ş-am adus şi ulciorul...

Grecuşor intră cu ulciorul. Şi-ndată Faliboga turnă vin în ulcele de lut şi cinsti pe cei de faţă.

— De mult nu s-a văzut vin pe-aici, zise el vesel, da' încaltea acu am adus de cel vechi, de la un jidan de la Săveni. Iaca, şi eu închin ulcica asta... Şi zic să trăiască Iana cu care mă am eu bine din alte vremuri, şi care a venit după mine cine ştie din cîte hotare... Şi să trăiască şi Niţă Lepădatu să-mi cunoască inima... Iar Barbă să zică ceva din fluierul lui!...

Bău de duşcă ulcica ş-o întinse Ianei. Cinstiră şi ceilalţi. Bău şi Lepădatu, sub privirile arzătoare ale lui Faliboga; iar Gheorghe Barbă începu a zice din fluier un cîntec de la munte.

— La munte la noi, altfel sună fluierul, grăi el după ce se opri. Cînţi de sus — şi-ţi răspund parcă văile şi adîncurile.

— Aş, ce-mi spui tu, măi Barbă! strigă Sandu vătaful. Iaca, să-ţi spuie Iana mea — de pe cînd am colindat noi munţii...

— Am fost noi prin multe părţi de lume... răspunse Iana visătoare, apropiindu-se de căldura focului.

— Am fost, urmă Faliboga. Şi cîtă pădure şi cîtă cîmpie am străbătut noi pe cai!... Noi în vremea noastră am avut meserie cu primejdie... adăogi mai încet vătaful zîmbind, cuprins parcă de-o mare plăcere.

Mai băură vin: în lumina focului ochii lui Sandu sclipeau aprig. Cu ulcica în mînă, se îndreptă din şele şi începu a cînta răguşit:

Hei, Iano, Iano şi iar Iano... —
Du-te, dragă, şi-mi aşterne
La răscrucea uliţii,
La gîrliciul pivniţii —
S-aud cepul scîrţîind
Şi vin roşu zurăind...

Îţi aduci tu aminte, Iano? vorbi el c-o lumină ciudată pe faţă. Aşa îţi cîntam eu, — cînd te chemam să mergi cu mine în lume... Şi tu mult m-ai chinuit, Iano. De dragoste şi de scîrbă, îmi era neagră inima, ca tina. Şi-mi cînta Ilie Ragazan cîntecul meu — şi eu mă uitam la tine, şi tu te uitai în altă parte...

Of! ş-am iubit o copiliţă
Cu milă şi cu credinţă...
Şi pentru durerea me
Mă dădui în crîşm-a be!...
Băui azi şi băui mîne,
Băui patruzeci de zile...
. . . . . .
Băui preţul murgului
N-aflai gustul vinului...

Cu glasul răguşit şi cu ochii arzători aţintiţi asupra Ianei, Faliboga mai mult rostea trăgănat decît cînta. Bău iar cu sete o cană de vin, după aceea strigă către Niţă Lepădatu:

— Măi Niţă, măi prietine! vezi tu pe muierea asta?... Eu cu dînsa am hoţit, măi!... Cîte ape am coborît, cîţi codri am străbătut şi prin cîte locuri pustii am rătăcit... nici nu mai ţin minte... Am fost, măi băiete, şi prin Dobrogea, şi prin Bărăgan, şi peste Prut, ş-am suit la munte ş-am coborît la vale... Mulţi cai

am furat noi ș-am prefăcut... Ș-am stat și-nchis. Ș-am fugit. Și Iana m-a găsit ș-aici... Ș-acuma, iaca, măi oameni buni, m-am făcut slujbaș cu credință... Da' voi tot nu mă știți cine sînt eu... Și m-apucă așa un foc, parcă m-aș duce... Ș-atuncea mă uit la Iana și beau cîte-oleacă... Iana zice cu ochii : Haide !... da' eu îmi simțesc ciolanele mai grele — și ele-mi zic : stăi !...

Hei ! — n-am crezut, n-am socotit
C-a avea dorul sfîrșit... —

Mai cîntă oleacă, măi Barbă, că mi-i jele, — și Iana iar zice cu ochii : Haide !...

Femeia zîmbea în lucirea focului. Erau în trăsăturile ei urme de frumuseță și în ochi îi mai scînteiau încă patimile. Privea la Faliboga și un întreg trecut îi învia în amintire, — trecut de tulburări și de porniri sălbatice.

Fluierul lui Gheorghe Barbă începu a fierbe în bordei, așa de trist, așa de dulce, — parcă deodată se deschideau cîmpiile Prutului într-o lumină de toamnă, și picura de pretutindeni cîntarea nemărginirii. Iana își șterse o lacrimă cu dosul palmei, — apoi începu a rîde cu ochii în gol, amețită de vin.

— Măi Niță... zise într-un tîrziu cu glasul greu și Faliboga, — să mai bem amîndoi și ulcica asta ! Măi, tu ești om tare — de parc-ai venit din ținuturile unde sînt multe biserici și mulți popi... Tu ai altfel de inimă... Tu ești om cu milă și cu durere, cum n-am fost eu !

Tîrziu suiră din căldura bordeiului în noaptea neagră de toamnă. Bătrînii se pregăteau de culcare ; numai Gheorghe Barbă ieși învălit în suman, ca să mai vadă ce fac boii boierești și flăcăuașii care dormeau în

șoproane cu ei. Niță Lepădatu mergea alăturea de Faliboga și Iana umbla înaintea lor.

— Iano, zise vătaful, tu intră și te culcă. Eu mi-oi luă calul să dau un ocol — și mă-ntorc îndată...

Femeia dispăru în umbră. Faliboga își aduse iapa.

— Măi Niță, vorbi el iar, ia-ți și tu căluțul tău și hai cu mine !...

Coborîră la vaci — și Lepădatu își scoase calul. Porniră amîndoi prin ploaia care curgea necontenit rece și neîndurătoare. Umblară mult alături. Flăcăul abia cunoștea locurile. Dar vătaful își ducea calul repede, parc-ar fi umblat ziua.

— M-am cam trecut eu în ia-sară cu băutura, grăi el într-o vreme... dar moșia văd că tot mă cunoaște...

Așa cercetară toate ocoalele ; pe urmă trecură pe malul iazului, pe lîngă moara cu opustul umflat, suiră vălcelele Grîumăruntului la stîni, și trecură pînă la hotarul de la miazănoapte. Pe la așezări, abia mormăiau dulăii, pătrunși de ploaie în culcușurile lor. Încolo, pe întinderile goale, parcă mergeau împotriva unui zid negru care se trăgea îndărăt.

Pe cînd se întorceau, Faliboga mormăi :

— Iaca, acu-i vremea cea bună... O cunosc eu... Pot veni doi trei și-ți scot cele mai bune vite, dacă n-a fi o leacă de pază...

Trecînd iar pe la coșere și șoproane, strigă, cu glasu-i aspru, și oamenii de pază îi răspunseră somnoroși. Tot așa de somnoroși și de înăbușit zăpăiau și dulăii — o dată, de două ori, pe urmă parcă-i apăsa în amorțire negura ploii.

Tîrziu se opriră înaintea curții.

— Doarme și călugărița singură în casa boierească... zise cu voce joasă Faliboga. Contabilul e bătrîn și se culcă și el odată cu găinile, — după ce-și pune

comanacul peste chelie... Dinspre partea lor poate să ardă şi să se înece toate. Boierul petrece departe cine ştie unde... poate s-a dus prin străinătăţi... şi iaca a ajuns un hoţ ca Faliboga să-i păzească averile... Sînt şi lucruri pidosnice în lumea asta, măi Niţă... Noapte bună! du-te şi te hodineşte şi tu...

Lepădatu îşi stăpîni calul.

— Bade Sandule, grăi el, stăi oleacă...

— Ce este?

— Bădiţă Sandule, iartă-mă pentru cele întîmplate...

— Măi Niţă, tu eşti omul lui Dumnezeu, vorbi Faliboga rîzînd. Du-te şi te culcă — şi te gîndeşte la fata humelnicului...

Vătaful se şterse în întuneric. Lepădatu descălecă şi-şi duse surul la adăpost; apoi îşi căută un cotlon între vitele liniştite. Îşi puse buzduganul la căpătăi, se învăli în cojoc, — şi înainte de a adormi se gîndi un timp, cu îndoială încă, la purtările şi vorbele vătafului boieresc. Pe urmă îşi îndreptă gîndul spre fata lui moş Nastase, şi i se păru că-i departe, peste nişte ape, îngropată în negurile toamnei şi-n vijeliile iernii apropiate. Înainte de a adormi, auzi afară prin văzduh chemări jalnice de paseri străine, rătăcite...

După o săptămînă se domoliră ploile, dar vremea rămăsese tot umedă. Pîcle alburii stăpîneau întinderile; soarele nu se mai arăta, parcă trecuse în alte zodii, să lumineze alte lumi. Prin jurul curţii, bordeienii umblau călări, ducînd vitele la adăpat şi întorcîndu-se înapoi în şoproane. Pe la hambare şi coşere, slujbaşii umblau greoi, cu sumanele înflorite de bura negurilor. Numai glasul lui Faliboga răzbătea cu putere prin toate dosurile, şi iapa lui albă fugea la trap pe cărări glodoase.

Niţă Lepădatu stătu o zi întreagă la hambare, ca să aleagă opinci pentru dînsul şi pentru flăcăuaşii de subt ascultarea lui şi ca să tocmească cojoacele, cu Isailă cojocarul. Erau acolo clădite piei peste piei de oi, şi opinci, — ş-un miros greu de seu. Stăteau pe podina uscată, între cojoace, şi pe uşa larg deschisă în două părţi se vedeau depărtările nedesluşite şi fumurii.

Isailă, ţigan bătrîn şi pleşuv, cu obrazul negru şi cu mustaţa şi barba albă, sfătuia încet, stînd grecește şi împungînd repede cu acul în pielea de oaie.

— Eu, flăcăule, zicea el, am fost rob la cuconu Iordache, tatăl boierului ist tînăr. Da' şedeam pe atuncea în colo, la Moldova, la alte moşii... Pe atuncea erau vatavi de robi — şi ne bătea cu harapnicul şi ne ţinea la muncă de ne trecea os prin os...

— Am auzit că pe-acolo-s sate multe şi dese... întrebă Niţă, întinzînd în mîni opincile galbene.

— Hei, pe-acolo îs altfel de gospodării... da... Pe-acolo fiecare casă cu grădina ei, şi cu gardul ei... Pe-aici nu-i nimica, numai goliște în toate părţile. Pe-aicea în vremea veche a fost ţară tătărască... Iaca, şi Anton, morarul, tot aşa spune...

— Şi era bogat tata boierului nostru? întrebă Niţă.

Ţiganul îşi ridică albul ochilor şi clătină din cap.

— Cumplit! — Moşii şi vite, şi multă argăţime... şi curţi mari la Avrămeni. Ş-a avut el cinci băieţi şi patru fete... Şi la toţi le-a dat zestre cîte o moşie. — Da' era strașnic gospodar cuconu Iordache. Era un om mare, cu mustaţa groasă... Toată lumea se temea de el. Şi cucoana Profiriţa tremura — cînd se mînia boierul cel bătrîn... Ş-apoi uite dumneata cum s-a nimerit!... Pesemne că ist tînăr a-nvăţat de la cel bătrîn... Cuconu Iordache a avut vatav la Avrămeni pe

unu Neculai Arnăutu... Era vrednic și rău — ia așa cum îi Faliboga al nostru... Ș-apoi în vremea lui și Neculai Arnăutu fusese hoț de codru și-și făcuse și osînda la ocnă... L-a scos boierul și l-a dus pe moșie — ca să mai îngrozească oamenii... că și pe vremea aceea oamenii erau mai leneși...

Țiganul privi în depărtări pe ușa deschisă — parcă din neguri chema amintirile. Lepădatu, c-o custură ascuțită, tăia curele pentru opinci.

— Eu, zise iar Isailă, pe mezinul boierului, pe cuconu ista Jor, l-am purtat în brațe și i-am spus povești, și l-am învățat la călărie... Pe atuncea eram mai tînăr. Acu a crescut el mare — și eu am scăzut, da' și-a adus aminte, și m-a luat subt aripa lui. Pacat numai că-și petrece tinerețea prin așa singurătăți... El e om tînăr, — și tinerețea își are ale ei... Aici ești ca la o săhăstrie. Incaltea eu, înțeleg, că eu mîni-poimîni m-oi duce să mă întîlnesc cu țiganii și cu cojocarii de-acu o sută de ani, — da' el, boier în floare... Lui altfel i se șade, și altfel i se cuvine...

Afară, lîngă ușă, se auziră pași ușori și glasuri de femei.

— Cine-i ? întrebă încet, mai mult în sine, Isailă.

Amîndoi ridicară capetele.

Intrară scuturîndu-se de glod «călugărița» de la curte și Marghiolița lui Tentea. Un pas rar și mai greu le urma — și deasupra capetelor lor îmbodolite răsăriră șapca veche și luleaua lui Anton Neamțul, și barba lui uriașă, fuior amestecat de fire roșcate și albe.

— Hei... murmură încet Isailă. La noi vine lume... Are să fie o leacă de *sandrofie*...

Călugărița dădu repede din cap.

— Bună ziua... Ce mai faceți ?...

— Sărut mîna... sărut mîna... mormăi în barbă Isailă.

— Ia și noi, mai pregătim lumea de iernatic... zise Niță zîmbind și privind spre Marghiolița.

Neamțul Anton își trecu luleaua dintr-un colț de gură în altul, și se așeză pe un morman de piei de oaie. Dădu numai din barbă și-și mișcă luleaua în jos și mormăi ceva gros.

— *Gutborgă ! gutborgă !* zise rîzînd și dînd din cap spre el Isailă cojocarul.

Neamțul zîmbi și el și-și scoase luleaua din gură. Vorbea stricat romînește :

— Ce mai face la tine, Isail ?...

— Ce să fac, domnule Anton ? Cos cojoace...

— Pun, asta pun... dădu din cap neamțul și-și puse iar luleaua în gură.

— Zice că-i bun, lămuri, lui Niță, cojocarul.

Madama călugăriță își tremură capul și grăi ascuțit:

— Moș Isailă ! sînt aici niște blăni de vulpe aduse de domnu Anton...

— Este, este... dădu din cap neamțul.

— Sînt... răspunse cojocarul. Le-am grijit eu cum trebuie... Numai cataveică să-ți faci din ele...

— Pușcat eu pe dinsele... mormăi neamțul de pe pieile de oaie.

— Adică ai pușcat vulpile, și eu am îngrijit pieile... adaose Isailă.

— Gut, gut... făcu Anton cumpănindu-și luleaua.

Moș Isailă puse la o parte cojocul pe care-l cosea și se ridică gemînd de la locul lui. Trecu în colțuri întunecoase și scoase dintr-un cotlon pieile de vulpe. Le aduse la lumină și le întinse în fața călugăriței. In lumina leșietică luceau în ape roșcate și alburii.

— Au fost frumoase dihănii... zise încet cojocarul.

— Să mi le-aduci la curte... grăi, tremurîndu-şi capul, călugăriţa. Apoi se aşează pe o baniţă întoarsă cu fundu-n sus. Marghioliţa rămase lîngă ea în picioare, în sumanu-i cenuşiu, cu broboada neagră umbrindu-i ochii.

Neamţul sta gînditor. Deodată, ca şi cum ar fi grăit cu pipa, mormăi :

— Eu spus buier face pun să însoară.

— Cum ? se însoară ? întrebă Isailă cu mirare.

— Iaca aşa, izbucni călugăriţa, aşa zice domnu Anton. A fost cu boieru la tîrg înaintea ploilor, pentru nişte tîrguieli de fierării...

— Aber fost tocmai la Botoşani... mormăi Anton.

— Da. Ş-acolo s-a uitat el, a ascultat, a fost pe la nişte boieri... ş-a înţeles că cuconaşu se însoară...

Pe faţa palidă a călugăriţei, în ochii negri, tremura o umbră de nelinişte şi de ciudă.

— Şi cu cine, mă rog ? întrebă Isailă trăgîndu-şi pe genunchi cojocul la care lucra.

— Este buier gros und bogat... gemu domnu Anton. Chiamă la dinsu cucon Ionaşcu... avut moşie la Văleni... cinci mii fălci pădure... şi numai o duducă are...

— Apoi atuncea-i cuconu Ionaşcu Razu care venea, în vremea cînd ştiu eu, la Avrămeni, la boierii noştri... Il ştiu eu. Am văzut şi pe duducuţă, cînd era mititică... şi subţirică, şi balaie... E o nepoată a dumnealui.

— Vra să zică ştii cine-i... şi tot e adevărat, murmură călugăriţa plecîndu-şi ochii în pămînt.

— Îi ştiu, îi ştiu, urmă vesel cojocarul, da' cuconu Ionaşcu trebuie să fie bătrîn tare... Şi cucoana ştiam c-a murit...

— Ia-ia ! mormăi neamţul. Cucoana batrin nu este... duducuţ fain, fain şi dulce cum un flore...

— Hm... vra să zică... vra să zică ne vine stăpînă... zise călugăriţa zîmbind ciudat şi privind în laturi, spre Niţă Lepădatu. Flăcăul tresări, la săgeata ochilor ei ; se gîndea la altceva.

Marghioliţa vorbi cu jumătate de glas :

— Mie-mi pare bine că ne vine stăpînă tînără...

— De ce ? o întrebă călugăriţa sclipindu-şi ochii spre ea.

— Nu ştiu... da' aşa parcă-mi vine mie în gînd... că are să se schimbe pe la noi.

— De schimbat se schimbă dacă vine... zise Isailă. Unei duduci tinere ca aceea îi place o curte mîndră, şi grajduri cu cai de lux... Ş-a răsădi boierul şi flori şi copaci pentru dînsa...

— O ! ia, mormăi neamţul, trebuie şi droşca cu glanţ...

— Aşa-i, aşa-i... adăogi vesel cojocarul, către madama de la curte.

— Dacă-i domnişoară nobilă, cum are să trăiască în pustietatea aceasta? întrebă cu oarecare oţărîre călugăriţa. Aici cine poate trăi ? Aici nu-s petreceri, aici nu-i muzică, nu-i teatru, ca la un oraş mare... Eu ştiu, eu am trăit altfel... Eu am trăit la Iaşi...

Ceilalţi o ascultau uimiţi dintrodată. «Aşa trebuie să fie...» murmură cu părere de rău fata humelnicului.

Călugăriţa îşi arătă dinţii răutăcioşi :

— Aşa este... Numai eu, nu ştiu cum mi-am putut închide viaţa aicea...

Apoi avu un rîs vesel şi privi iar pe flăcău :

— Dumneata ce zici, Niţă ?

— Dă, ce să zic ? Dacă li-s dragi unul altuia, le-a plăcea ş-aicea...

Călugăriţa îl privi lung cu zîmbet. Marghioliţa se întoarse în loc, cu obrazu-n umbră, şi începu a cer-

ceta hambarul plin. Își trase încet broboada pe gură, și oftă.

Madama se ridică de la locul ei, ca o ramură scăpată din încordare.

— Apoi, moș Isailă, ia să iei dumneata vulpile și să mergi pînă la curte... Da' învălește-le cu ceva...

— Merg, merg... răspunse Isailă, dînd la o parte cojocul.

— Și dumneata, Niță, abate-te desară, ori mîni pe la mine... Am a te ruga de un lucru...

— Bine, răspunse Niță uitîndu-se nedumerit la curteancă.

Se ridică și domnu Anton.

— Mergem și eu, pornim mora... mormăi el. Venit la voi, vorbim puțin și fumat pipa... Acuma mergem.

— Da' tu nu mergi? întrebă călugărița pe fată.

Marghioliță se trase îndărăt și zise pripit:

— Nu, eu mă duc acasă... M-a fi așteptînd tătuca..

— Bine, da' vezi de mai dă pe la curte...

Madama își întoarse spre lumină obrazul palid și ochii negri și ieși iute cu mișcări mlădioase. Moș Isailă încărcă în spate blănile de vulpe și se luă după ea rar, plecat din șale. «Hm! mormăi el... am să mă duc să întreb și pe Faliboga... Pe urmă dacă nu i-oi spune ș-a afla, se holbează urît la mine...»

Neamțul se gîndea la ceva, și murmura neînțeles pe lîngă ciubuc; se duse tîrîndu-și ciubotele grele. Din ușă, își întoarse barba mare, și zise cu mirare:

— Ce faci la tine, Niță Lepadat?... Aber mai venit la noi, la mora... stam de vorba... De cînd rămas fără babă, — urit mare și plictisește... Ah! La bună vedere!...

Se duse pîcîind din lulea.

În hambar se făcu tăcere, și crescu puțintel lumina leșietică.

Niță se sculă sprinten de la locul lui și se apropie de fată. Îi zîmbea cu dragoste și voi să-i cuprindă o mînă. Marghioliță își ridică broboada de pe ochi și-și descoperi fața. Se trase îndărăt; îl privi spărioasă.

— Bădică, vorbi ea grăbit, să nu te duci la curte...

Lepădatu își lăsă mîinile în jos și o privi cu luare-aminte.

— Dar ce este?

Fetei îi veniră lacrimile în ochi.

— Nu te duce, Niță... Acu am văzut eu ce inimă are călugărița. Nu te duce!...

— Dar ce ai tu, Marghioliță, de ce te zbați așa?

Fata îl privi cu mînie și cu dragoste; se apropie de el și-i dădu mînile. Lepădatu nu pricepea lămurit ce este, însă îl străbătu o înfiorare fierbinte, cînd o simți pe fată tremurînd lîngă pieptul lui. Îi cuprinse cu dreapta grumazul. Și ea i se zbătea moale în brațe, iar el o sărută ametit.

— N-ai să te duci, așa-i că n-ai să te duci? zicea ea, și-l privea c-un fel de sălbătăcie. Vină desară la bordei, am să-l mîn pe tătuca de-acasă... ș-om sta de vorbă...

Deodată tresări. S-auzeau afară pași. Străbătu înlăuntru și glasul subțire al călugăriței.

— Marghioliță... vină-ncoace... Acolo-i Marghioliță?...

Apoi glasul mai slăbit:

— Moș Isailă, nu sta, du-te înainte, că te ajung...

Fata se desfăcu de lîngă Lepădatu, își trase iar broboada pe ochi și peste gură; obrazul i se întunecă de ură. Șopti pripit: «Să vii, bădică...» Și se strecură afară.

Lepădatu rămase singur, ameţit. Se cinchi jos iar, între blănile de oaie, lîngă clitul de opinci. Încercă să lucreze cu custura şi cu ţăpuşa, dar n-avea nici un spor. Bordeiul întunecos, în care trebuia să-l aştepte fata humelnicului, i se aşeză în luminile ochilor.

Moş Isailă îl găsi privind în gol. Cînd începu a vorbi, flăcăul tresări.

— Am fost la curte... zise el. Să vezi ce odăiţă are călugăriţa noastră... Numa scorţuri scumpe... Da' ce ai tu, băiete? Parcă nu ţi-s boii acasă.

— N-am nimica, moş Isailă, răspunse flăcăul rîzînd. Mă gîndeam şi eu la ceva...

Moşneagul zîmbi şiret.

— Eu ştiu la ce te vei fi gîndind tu, băiete? Cînd eram ca tine, mă gîndeam şi eu la asta...

— Ei, moşule, nu mă gîndesc eu la ce socoţi dumneata...

— Ştiu, ştiu... vorbi Isailă cojocarul. Se vede după căutătură. Eu parcă spun ceva? Ia şi eu cu nacazurile şi cu gîndurile mele...

Moşneagul se aplecă asupra cojocului lui şi prinse a mormăi pe nas un cîntec. Într-un tîrziu i se deşteptă glasul, trăgănat şi melancolic:

De friguri zaci şi te scoli...
De dragoste zaci şi mori...

— Nu te uita la ce spun eu... zise el către flăcău... Aista-i un cîntec din tinereţele mele...

Amîndoi rîdeau uitîndu-se unul la altul; apoi îşi întoarseră ochii spre întinderile triste, învăluite în ceaţă.

Fata humelnicului nu era ca toate fetele — după ştiinţa lui Niţă Lepădatu. Era aprigă în dragostea ei,

şi parcă i se ascuţise mintea. Noaptea uneori, cînd se ducea la dînsa şi moşneagul nu era acasă, — el sta ameţit după desmierdările întîlnirii; iar ea aprindea gazorniţa, o aşeza pe prichiciul hornului şi începea să-l întrebe şi să vorbească cu el despre ce avea să se întîmple în viaţa lor.

— Eu zic aşa, — vorbi ea într-un rînd, — să ne ducem amîndoi la boier la primavară şi să-i spunem că ne luăm... Şi să ne înlesnească să facem o gospodărie bună, cum am auzit noi că sînt prin alte părţi...

Lepădatu se minuna de gîndurile ei, dar îi plăceau.

— Şi trebuie să facem nuntă, la biserică, cu popă... Pe-aici oamenii nu mai ştiu de rînduiala asta.

— Aşa este... încuviinţă Niţă. Trebuie să ne cununăm ca creştinii, înaintea lui Dumnezeu... Şi trebuie să ne ducem şi la cîrmuire...

— Dacă trebuie, ne-om duce... vorbi fata pe gînduri.

Într-un rînd, la despărţire, flăcăul îşi aduse aminte de ceva şi începu a rîde.

— Ascultă, Marghioliţă, zise el, ce-aveai tu atuncea, în hambar, cînd tot îmi spuneai să nu mă duc pe la madama de la curte?...

— Da' te-ai dus?...

— Nu m-am dus, dar m-am mirat... Parcă îi erai o duşmancă... Doar te duci la dînsa, şi ea îţi vrea binele...

— Ei, nu-i nimic... aşa mi-a venit mie atuncea.

— Nu m-am dus şi putea să se supere... Da' am crezut că cine ştie ce-i...

Fata rîse uşurel şi-şi aplecă fruntea în pieptul flăcăului.

— Dacă s-a supărat, i-a fi trecut... Las-o pe călugăriţă-n pace...

Lepădatu se gîndea, ducîndu-se spre vitele lui: «Mare şerpoaică şi mare zmăoaică îi şi fata asta a moşneagului... Acu de ce mă fierbe şi mă poartă ea aşa cu vorba?... Da' ce-i pot face? Vede ea că mi-i dragă!»

Pe la sfîrşitul lui răpciune un vînt aspru de la miazănoapte mătură pîclele. Se ivi un soare gălbiu, fără putere. Noroaiele şi bălţile amorţiră. Şi peste un amurg arămiu, care colora zarea de la miazăzi la miazănoapte, — năvăliră nourii ninsorilor. Şi o furtună, venită de la mările îngheţate, începu a purta roiurile de fulgi. Iarna porni cu viscol.

Faliboga veni prin întuneric la şopronul lui Niţă:

— Începe iarna ca nealtădată, zise el; semn rău, măi prietine!...

— Dă, răspunse flăcăul, iernile-s grele, şi noi sîntem în mîna lui Dumnezeu...

— Ţi-i bun cojocul? ai opinci largi?... te-i întoarce şi tu cu spatele la ea şi-i lasa-o să treacă...

— Apoi altceva ce-i de făcut?... răspunse Lepădatu rîzînd.

Vătaful trecu cu calul spre alte şoproane.

Acuma în jurul curţii murmura viaţă mai multă. Ciobanii aduseseră oile la vale, în perdele. Vitele toate erau îngrămădite în şoproane. Toată gospodăria întinsă a boierului se strîngea la un loc de frica iernii. Vîntul cel rău parcă-i răscolise pe toţi. Umblau în toate părţile în sara asta de început de iarnă, vorbeau mai vioi, strigau şi-şi chemau cînii prin viscol.

Niţă Lepădatu îşi întoarse tohoarca cu miţele în afară, trecu pe lîngă rîndul lung de vite, să vadă dacă stau în linişte, după aceea fluieră pe Sărmanul, cînele adus de flăcăuaşii care erau sub privegherea lui.

Scoase din glugă o bucată mare de mămăligă şi i-o

puse dinainte, apoi îl mîngîie pe gît şi-l bătu încet pe bot.

— Mă Sărmanule, da' tu ai cojoc de iarnă?...

Blana groasă a cînelui lucea neagră prin bătaia ninsorii. Flăcăul stătu un timp privind în întuneric şi gîndindu-se. Din cei mai depărtaţi ani, de cînd îşi aducea aminte, şi de cînd îşi petrecea zilele slujind la vite boiereşti, fiorurile iernii îi strecurau nelinişte în suflet. Simţea ceva aspru, — ca un murmur de duşmănie suflat de pe alte tărîmuri.

— Hai, Sărmanule, la bordeie... vorbi el către cîne.

Cu tohoarca miţoasă în spate şi cu cînele după el, Lepădatu trecu prin zbaterea fulgilor. Luminile de la vizuniile omeneşti abia licăreau. Intră în bordeiul moşnegilor, se aşeză pe laiţă, lîngă foc; cînele i se culcă la picioare. Stătu acolo o vreme pe gînduri. Din cînd în cînd intra un bordeian, ori un cioban nins, ca să fumeze o lulea, pe urmă ieşea. Bătrînii vorbeau c-un fel de glasuri îngrijorate, şi-şi aminteau de iernile grele din trecut. Parcă vorbeau despre războaie şi cumpene grele. În răstimpurile de tăcere, s-auzea afară şuiet de ape; şi gazorniţa tremura, atinsă de suflările care intrau pe horn.

Viscolul se potoli a doua zi dimineaţă, dar ninsoarea mai ţinu o zi şi-o noapte. Cînd stătură fulgii, se întări frigul. Bordeienii ieşeau ca din fundul pămîntului şi tăiau cărări. Fumuri se înălţau drept în sus şi sunetele şi glasurile loveau ca într-o sticlă sonoră. Călări pe cai, Faliboga şi Lepădatu se duseră şi cercetară girezile de paie şi stogurile mari de fîn. Oamenii veneau cu sănii la încărcat. În apropiere, ciobanii luminau locul în jurul perdelelor în care stăteau grămădite oile. Pînă în fundul zării se întindea o pînză albă, nepătată. Din senin, uneori cobora ca

o fumegare, se apropia, ş-un convoi lung de corbi presăra puncte negre mişcătoare pe lumina omătului.

Cu două zile înainte de Sfîntul Neculai, la amiază, zurgălăi argintii se auziră de la coşerele din deal sunînd dulce către vale. Şi-ndată, ca fulgerul, se răspîndi zvon că soseşte boierul Avrămeanu. Bordeienii izvorîră ca furnicile din toate părţile. Ieşeau şi femeile şi copiii desculţi îşi întindeau capetele pe după creasta moşuroaielor lor.

Într-adevăr, sosea stăpînul într-o sanie cu patru cai, şi cu zurgălăi care sunau felurit. Faliboga şi cu Iana lui ieşiră din bordeiul lor în cojoace curate şi coborîră spre curte întru întîmpinare.

— Vai! Sandule! strigă muierea vătafului cu uimire. Aşa mîndră sanie încă n-am mai văzut...

— Taci, femeie, răspunse Faliboga rîzînd, că este în sanie ceva şi mai mîndru, şi mai minunat...

— Ce este?

— Apoi eu îs mai nalt, şi am şi gîtul mai lung... Ridică-te şi tu în vîrful degetelor şi vezi...

— Alei! Sandule! asta are să fie stăpîna noastră... Mîndră duducuţă!...

Într-adevăr, cuconu Jor venea la moşia lui cu mireasa, şi cu bătrînul, cuconu Ionaşcu Razu.

— Tot s-au adeverit vorbele, Iano... murmură Faliboga... De-acu cine ştie ce-a mai fi!...

Iana se întoarse spre vătaf şi-l privi pieziş, cu sprîncenele puţin încruntate:

— De ce zici tu vorba asta, Sandule?

— Hei, Iano, hulubiţa asta-i pasere de tîrguri, — ş-are să desfacă pe boier de pustietăţile noastre...

Iana nu răspunse; îşi aţinti ochii arzători asupra săniei care venea domol acuma; privi lung obrazul trandafiriu învăluit în blănuri al cucoanei celei tinere;

după aceea se trase în dosul lui Faliboga şi se învăli mai bine în cojocu-i de berbec.

— Om vedea şi noi ce drac a mai ieşi de-aici... şopti ea încet.

Sania trase la scara caselor de vălătuci. La ferestre fîlfîiră perdele albe, — parcă se desfăcură nişte pleoape; uşa se deschise şi călugăriţa se strecură în cerdac, subţirică, în cataveica-i de vulpe, privind c-un zîmbet încremenit pe faţa-i fină la cuconiţa cea balaie. Din toate părţile veneau bordeieni şi se adunau în jurul săniei, cu căciulile în mînă.

Se desfăcu întăi din blănuri şi se coborî sprinten cuconu Jorj, cu faţa-i smeadă plină de un zîmbet fericit. Pe urmă se dădu jos, trăgîndu-şi încheieturile, boierul cel bătrîn, gros şi greoi, cu mustăţi albe şi cu sprîncene negre. Şi sări la urmă uşurică, ajutată de braţele lui Avrămeanu, şi subţirica cea balaie, cu căciuliţă albă pe-o sprînceană, şi c-o blăniţă ca puful în jurul obrajilor ş-a urechiuşelor.

Intrară în casă. Călugăriţa-i urmă plecată din şele şi cuviincioasă. Oamenii stăteau în loc. Priviră întăi sania, şi caii, şi vizitiul cu blana-i albastră şi cu căciula-i buhoasă căzăcească; pe urmă, după ce sania trecu spre grajduri, ei rămaseră vorbind despre boieri şi despre minunatele ţinuturi din care veneau aceşti oameni fericiţi şi bine hrăniţi. Era ca o lumină în viaţa lor.

Cînd ieşiră boierii din casă, bordeienii se aşezară pe două rînduri, privindu-i cu luare-aminte. Erau rumeni la faţă şi veseli. Cuconu Jorj se îndreptă spre supuşii lui şi zise zîmbind:

— Iaca, stăpîna voastră, măi oameni buni... şi privea şi el ca pe ceva scump ochişorii care clipeau neîntrerupt în puful blăniţelor,

— Dumnezeu să-i deie sănătate... răspunseră cîteva glasuri.

Boierul cel bătrîn fuma dintr-o ţigaretă de chilimbar. Privea spre oameni, parcă se gîndea la altceva. Zise c-un zîmbet de milă spre domniţa cea balaie: *«Oh! ils sont bien sales, les pauvres gens!»*

— Ce zice? ce-a spus?... şopteau oamenii întorcînd nasurile unul spre altul.

Strîngîndu-se în blănile lucitoare, boierii trecură mai departe. Se opriră şi priviră spre bordeie. Zîna cea balaie începu a rîde: *«Tiens! qu'est ce que c'est que ça?»* şopti ea cu glas dulce. Şi privind cu ochii frumoşi spre Avrămeanu, urmă tot franţuzeşte:

— A! sînt locuinţi!... Cît sînt de ciudate!...

— In adevăr, aici sîntem departe de civilizaţie! zise şi cuconu Ionaşcu, învăluindu-şi faţa în fum albăstriu de tutun.

— O, e foarte ciudat! foarte ciudat! şopti domniţa. Şi parcă i se puse un abur pe ochii albaştri. Bordeiele acestea îmi aduc aminte de poveştile cu cărbunarii pe care le ceteam la pension...

Grămada bordeienilor venea ca o turmă sfioasă şi mulţămită în urma lor. Şi boierii cotiră spre perdele şi spre şoproanele vitelor.

— Gospodăria mea e foarte sumară... şoptea cuconu Jorj, c-un uşor zîmbet de stînjenire pe faţă, — dar aici nu putem face altfel. Sîntem în pămînturi nouă.

Ea îl privi zîmbindu-i dulce. Era într-adevăr foarte frumoasă şi gingaşă domniţa lui Avrămeanu, şi bordeienii o observau cu uimire, grăindu-şi încet la ureche: «Vorbesc franţuzeşte...» mormăi Faliboga, către Iana.

— Cred că nici vara nu-i mai frumos aici... ciripi cuconiţa iar, surîzînd şi întorcîndu-se uşurel în loc...

— Pentru mine lanurile de grîu sînt tot ce poate fi mai frumos... zise Avrămeanu... Iaca şi Faliboga, urmă el zărind pe vătaf. Ia vină-ncoace, Sandule...

Faliboga se înfăţişă, drept, şi căută să-şi îndulcească pe cît putea asprimea obrazului.

— Sărutăm dreapta, stăpînă... grăi el cu sfială, şi întinse spre domniţă laba-i neagră.

— Dă-i mîna, să ţi-o sărute... şopti Avrămeanu tot în franţuzeşte. Faliboga ridică ochii spre el. Apoi sărută mînuţa înmănuşată.

— Toate merg bine, Sandule? întrebă iar boierul cu bunătate.

— Toate, ca-n toţi ani, răspunse linştit Faliboga. Oi veni la curte ş-oi da samă.

— Acuma n-avem vreme, Sandule, zise Avrămeanu. Sîntem numai în trecere... Plecăm mîne dimineaţă...

— Şi vă duceţi departe, stăpîne?...

— A, da... Tocmai în ţara talienilor... voi nici n-aţi auzit de aşa ceva...

— Ba am mai auzit noi, stăpîne... zise Faliboga, oftînd, şi strecură privirea-i neagră spre Iana.

Domniţa deodată începu a rîde.

— Mi-i frig! mi-i frig! suspină ea. Să intrăm în casă... Apucă braţul lui Avrămeanu şi-şi lipi capul de umărul lui.

— Ţi-am făcut gustul... am venit să-ţi vedem împărăţia de la marginea lumii... — Şi rîdea subţirel. Să plecăm repede, repede... repede... departe!... unde-s flori... şi cîntece! Ah! cît sînt de fericită, Georges!...

Grăbiră paşii; şi boierul cel bătrîn se silea să-i ajungă; părea puţin cam plictisit; zicea cu mustrare:

— Rozino... Rozino... te observă oamenii. Fii cuminte. Apoi începu a tuşi şi zvîrli ţigara.

Iana zise, privind zîmbitoare după arătarea fericită a stăpînei lor:

— Auzi, Sandule, o chiamă Zina..

Faliboga mormăi ceva neînțeles. Boierii intrară în casă. Apoi peste puțin ieși cuconu Jorj singur; și chemînd pe Faliboga, îi zise cu glas tare:

— Sandule, să trimeți un om cu sania pînă la comună, s-aducă de la crîșmă trei vedre de rachiu... Să dai cinstea asta la oameni, chiar în ia-sară... Da' să fii cu luare-aminte...

— Am înțeles, cuconașule, răspunse Faliboga. Da' cînd vă-ntoarceți?

— Cine? întrebă boierul. A! cuconiței nu-i prea place pe la noi... Da' eu mă întorc cît de degrabă, cît de degrabă...

— Apoi să vii sănătos, stăpîne... zise Faliboga.

O mînă mititică bătu-n geam. Cuconu Jorj se întoarse rîzînd și intră în casă. Faliboga se îndreptă înspre oameni cu sprîncenele încruntate:

— Puneți-vă, măi, căciulile în cap! — Și-și îndesă și el cușma pe sprîncene. — Să se ducă Andrei Broască după rachiu, strigă apoi cu asprime, și voi duceți-vă de vă căutați de treabă! Acu boierii au intrat în casă la hodină, ce mai vreți?...

Bordeienii se risipiră încet-încet tîrîndu-și prin omăt opincile umplute cu paie și grăind despre întîmplarea cea mare. Faliboga strigă către flăcăuașul cel subțire:

— Măi Grecușor! să fie Alba înșeuată... Mă duc să cercetez dacă s-a împlinit ce am poruncit dimineață...

Porni mormăind într-o parte, și Grecușor o împunse la fugă ca o iazmă, sărind cu pași mari prin troian.

Cu dulăul la picioare, Niță Lepădatu așteptase pe stăpîni lîngă șopronul vacilor. Îi văzuse îndreptîndu-se spre el, se descoperise de departe; dar privirea care scînteia în blănița albă lunecase numai asupra lui, trecuse în altă parte; boierii se întorseseră și Niță rămăsese la locul lui, cu căciula în mînă.

Faliboga venea cu pași mari spre el. Se opri rînjind:

— Ei, măi Niță? ce zici?... Pune-ți, măi Niță, căciula-n cap.

— Tare-i mititică și frumoasă!... zise Niță.

— Cum? d-apoi ce crezi tu, măi?... Asta-i ființă curată... Nu ca noi... Mirosim a fum ș-a bordei... Asta-i carne de lapte, crescută pe puf... Alt om!

Lepădatu nu răspunse. Privea zîmbind înainte-i, parcă-i stăruia încă în lumina ochilor o arătare blîndă.

A doua zi zurgalăii tremurară limpede, cu tonuri felurite, în liniștea vălcelei. Frigul mai scăzuse și soarele lucea pe un cer senin și verde ca piatra de chiclaz. Cei patru cai încordați traseră la scară sania plină de blăni și de cergi mițoase; iar vizitiul, cu căciula-i buhoasă, stătea drept și mîndru, nici nu catadicsea să se uite spre umilitele icoane care se zugrăveau în juru-i.

Bordeienii se adunaseră iar, așteptînd plecarea stăpînilor. În geamlîcul de dindos, Faliboga sta de vorbă cu cuconu Jorj, răspundea la tot ce-l întreba și primea porunci. — Cînd ieși Faliboga, oamenii cu toții se uitau spre coșerele din deal. O săniuță strîmtă venea la vale trasă de un căluț scund. Vătaful puse mîna cozoroc la ochi.

— Trebuie să fie domnu primar... mormăi el și stătu în loc. Calul depăna mărunt din picioare; ajunse la curte, se opri. Din săniuță coborî un tîrgoveț scurt și pîntecos. Era îmbrăcat c-o blăniță de berbec; de sub

căciula naltă și ascuțită, dintre palele late ale gulerului, ieși la iveală un obraz mare, stacojiu. Ochii mititei cercetară împrejuru-i.

— Care a băga de samă la cal și la lăicere?... întrebă el c-o voce gîlgîită de om gras, cu gîtul scurt. Își scoase mănușile groase de lînă c-un singur deget, își înălță căciula de pe sprîncenele roșcate și-și dădu pe umeri gulerul.

— Ce vînt te-aduce pe la noi, domnule primar? întrebă Faliboga.

Slujbașul stăpînirii se întoarse; buzele groase i se întinseră a zîmbet.

— Aha! dumneata ești, domnule Sandu?... Au venit boierii, așa-i?... I-am văzut ieri, au trecut prin comună...

— Da, au venit; acum avem și stăpînă... grăi Faliboga dînd din cap.

— Știu, știu... încuviință primarul rîzînd: m-am grăbit să-mi aduc respectele mele...

Bordeienii priveau în tăcere. Primarele se roti puțintel în loc, apoi privi spre curte,

— Pe ici, domnule primar, pe dindos... zise Sandu arătînd cu mîna.

Dar ușa din față se deschise mare, și boierii se arătară în blănile lor. Primarul se mișcă spre scări. Cuconul Jorj îl cunoscu numaidecît. Zise cu oarecare mirare:

— A! domnu Vîlcu!... De cînd pe la noi?

— Chiar acu am căzut... răspunse primarele închinîndu-se adînc spre cuconița Rozina.

— Un moment, domnule primar... un moment! Și boierul ajută de subsuori pe tînără, o potrivi în sanie și grămădi cergi în juru-i. Ea îl privea cu ochișori scînteietori și cu botișorul rumân zîmbind.

— Vreme splendidă, ciripi ea dulce, să mergem, Georges, să mergem, să nu întîrziem!...

— Un moment... îi șopti Avrămeanu în treacăt, în franțuzește... am ceva de spus omului acestuia...

Se sui cu greutate în sanie și boierul cel bătrîn. Din cerdac, cuvioasă, cu genele plecate, privea neclintită călugărița. Stăpînul trecu spre primar și-l luă la o parte. Vorbiră încet, foarte puțin. Avrămeanu se descheie domol la blană, vîrî o mînă la piept și se scoci orî prelung. Trase un portofoliu, îl cercetă, scoase ceva din el, și domnul Vîlcu se grăbi să primească o hîrtie.

— Vă mulțămesc foarte mult, zise cu zîmbet larg domnul primar, voi fi ca totdeauna al dumneavoastră...

— Bine, bine... răspunse Avrămeanu privind în altă parte și încheindu-se la blană. La revedere, domnule Vîlcu, la revedere!

— Cu tot respectul... vorbi ceva mai tare primarele și se ploconi spre blănița cea albă.

Cuconița clipi numai din ochi; Avrămeanu se grăbi să se suie în sanie. Călugărița coborî iute din cerdac. Faliboga se apropie și el din partea cealaltă, vizitiul se aplecă îndărăt, și cu toții așezară blănurile și cergile.

— Sandule, mai zise boierul, vezi să fie toate în regulă...

Sandu se descoperi:

— Apoi n-aveți grijă... Să veniți sănătoși...

Își scoaseră și bordeienii căciulile din cap.

— Cu bine! strigă iar boierul. Hai, Costache!

Vizitiul pocni din bici, zurgalăii prinseră a suna și sania porni repegior la deal. În urmă, se grăbi și domnu Vîlcu, cu căluțul și cu săniuța, grămădit în

lăicere, cu căciula pe sprîncene și cu gulerul ridicat. Numai vîrful nasului i se vedea.

— Măi Niță, grăi Faliboga către Lepădatu... ai văzut și tu pe omul stăpînirii... primarele de la comună... Domnu Vîlcu îi vulpe șireată... Cum vine boieru, adulmecă îndată spre noi... Da' altfel cine-l mai vede pe-aici ? I-a dat boieru o hîrtiuță albastră, — și gata, el se chiamă că și-a făcut datoria... Altfel aici noi în de noi trăim — și n-avem nici popă, nici primar... Mai vine perceptoru o dată pe an tot după parale, și gata !...

Faliboga rîdea, privind spre săniuța de scînduri nevopsite, care grăbea ca un pui după mîndra sanie boierească.

— Măi Niță, mai zise el. Tare ai mai rămas tu cu gura căscată... ca și ieri... Parc-ai văzut o zînă din poveste... Pune-ți, măi Niță, căciula în cap...

Zurgalăii cu dulce sunet se stînseră în depărtare : curtea și bordeiele rămaseră tăcute, mai triste parcă, în liniștea iernii. Vătaful porni la trebile lui, Niță se întoarse la vite cu Sărmanu. Dar spre sară toți bordeienii adunați la vetre, începură a vorbi iar despre întîmplarea așa de deosebită, și despre vedenia din alte lumi, care trecuse prin viața lor.

Iarna urmă domoală ; oamenii și vitele o duceau bine. Nimic nu mai tulbura așezarea singuratică. Numai c-o zi înainte de ajunul Crăciunului, un preot ș-un dascăl se abătură călări, de la satul cel mare al lui domnu Vîlcu. Veneau să vestească și bordeienilor nașterea Mîntuitorului. Intrară la curte și călugărița îi primi foarte cuvioasă și tristă ; trecură și pe la bordeie, și femeile și copiii le ieșeau înainte. Faliboga își făcu datoria către ei, și pe la amiază și părintele și dascălul plecară pe caii lor, pe întinderea albă de

omăt. Oamenii îi urmăriră cu ochii pînă ce se pierdură în depărtare ca două puncte negre.

In sărbători oamenii mîncară carne de porc, după datină ; cinstiră și băutură. Știau că trec într-un an nou și se înveseleau în căldura bordeielor. Își făcură rîndul la mîncare și băutură și ciobanii și haidăii care făceau de strajă în perdele. Iar Faliboga pînă către ziuă și-a cercetat slujbașii, ca să nu fumeze în stub și paie și să nu cadă între vite. La așa zile mari e îngăduit oricui să se amețească ; dar amețeala poate fi și cu primejdie uneori.

Intr-o sară, pe după Bobotează, prinse iar a juca un vînt ușurel dinspre miazănoapte, și Lepădatu cu Faliboga stăteau la vorbă în bordeiul moșnegilor.

— Pîn-acu am trecut cu bine jumătate de iarnă, zicea Faliboga, om vedea și pe cealaltă jumătate cum a mai fi.

— Apoi datoria ș-a face-o și iarna asta, ca toate... răspunse rîzînd Niță.

— Așa-i, — iarna n-o mînîncă lupii niciodată... Da' totdeauna eu, iaca așa, pe după Bobotează, încep a mă gîndi la primavară. Iarna trăim, da' ne cam înădușim... Așa-i și Iana mea... zbiară după soare de primavară, nu altceva !...

Faliboga se îngrămădi mai bine lîngă horn. Mihalache Prescurie zise :

— La primăvară vine și cuconașu... odată cu cocoarele...

Faliboga dădu din cap și oftă :

— Oi, frumosu-i cînd se topesc omăturile și rămîn lanurile verzi ca buraticul, și se suie ciocîrlia la ceruri cîntînd... Curg din toate părțile pîraie... parcă-s de spumă... și miroase nu știu cum... dulce... Și Alba de sub mine tremură de bucurie și nechează. Ș-apoi

pornesc cu cuconu Jorj, şi el călare... şi ne ducem să vedem unde mai punem plugurile în primavară, unde facem imaş, unde lăsăm fînaţurile... Mă uit eu la boier, — şi lui i se umflă nările. Şi lui i-i drag pămîntul negru...

— Apoi, Sandule, ţi-oi spune eu, grăi dintr-un colţ moş Irimia Izdrail; cum nu i-a fi drag pămîntul de la noi? Am văzut şi eu în viaţa mea multe locuri, ş-am strecurat printre degete multă ţărnă... da' aici îi altfel... Aici e un fel de pămînt — Dumnezeu l-a făcut aşa, de dă roadă cum nu s-a mai auzit prin alte părţi de lume... Aici călare nu te vezi prin păpuşoi, şi grîul totdeauna pînă la piept... şi mare şi greu la bob... Eu ştiu? aşa l-a binecuvîntat Dumnezeu!

— De-aceea şi boierul a trăit în singurătatea noastră, vorbi Faliboga, a trăit aici, parc-avea o dragoste... De dimineaţă pînă-n sară pe cîmp, cu mine... Şi în puterea verii ne ducem noi la tîrg la Săveni, cînd s-adună secerătorii din satele cele depărtate şi se rup acolo preţurile... Ş-aducem noi aici un iarmaroc de oameni... Şi pornesc ca o oaste prin lanuri cu secerile... Măi Niţă, de-aceea i-a plăcut boierului pe la noi, căci secerătorii i-au dat la pămînt tot holde grase... Aici e binecuvîntat pămîntul.

Gheorghe Barbă, din fundul bordeiului, grăi şi el

— Atuncea, la secere, zic şi eu că-i de trăit aici. Barbaţi şi muieri, de umplu toate şoproanele... Ş-apoi vorbă şi rîsete şi cîntece, sara, pe la focuri... Aşa-i cînd îi lume multă.

— Spune, măi Barbă, spune! zise Faliboga. Atuncea-i de tine! Atuncea cînţi tu şi şăguieşti cu fetele... Îţi aduci aminte de pe cînd erai tînăr...

— Ce folos de şagă... mormăi Gheorghe Barbă. Acu-s ciolan bătrîn. Omul cînd îmbătrîneşte, pune paie şi-l pîrleşte, vorba cîntecului...

Cu toţii începură a rîde. Moş Irimia arătă cu capul spre Lepădatu:

— Unui flăcău ca aista nu i s-a urî la vară...

— Cine ştie! răspunse Niţă, eu la vară poate-oi avea alte gînduri.

— Da' de ce, măi băiete?

— Apoi dă, grăi Faliboga, aici este o taină... n-o mai ştii şi dumneata, moşule... Pîn-atunci poate-a cînta Gheorghe Barbă la o nuntă...

Tăcură. Nimeni nu mai întrebă nimic. Numai mos Irimia oftă încet în barbă:

— Ei, apoi a da Dumnezeu!...

În horn bubui vîntul.

— Are să vremuiască... zise Mihalache Prescurie.

Tăcură iar. Apoi Sandu vătaful murmură cu glasu-i aspru:

— Hm! acuma unde-or fi fiind boierii noştri?... Cine ştie unde-s! Zice că ţara ceea a talienilor e pe unde-i Marea caldă. Acolo nu ninge, şi-i tot primavară... Aşa spunea odată boierul... Umblam noi călări la arat, ş-apoi îmi vorbea el despre toate.

— Cine ştie unde-a fi fiind şi ţara asta! zise Niţă.

— Apoi dacă-i la Marea... grăi Mihalache Prescurie, atuncea-i tocmai la capătul pămîntului, acolo unde se duc rîndunelele şi cocoarele... Da' eu mă mier cum de se pot duce oamenii tocmai acolo...

— Bine... răspunse Faliboga. In ziua de azi sînt trenuri şi te duci ca gîndul...

Tăcură iar. Niţă Lepădatu întrebă apoi·

— Şi oare oamenii pe-acolo trăiesc mai bine?

— D-apoi cum? îi răspunse rînjind Faliboga. De ce s-au dus boierii noştri acolo? Ca să le fie mai

bine!... Așa aș fugi și eu de iarnă, dac-aș putea... Da' la urma urmei de ce să fug? acu m-am deprins cu dînsa...

— Eu cred, zise Niță, că boierul s-a dus numai pentru cuconița lui... Era subțirică și albă... eu n-am mai văzut așa fetiță... Ea l-a dus pe boier. N-ai văzut cum se uita la dînsa? ca la un odor! — Acu or fi grăind și ei, ș-or fi petrecînd...

In horn iar se auzi vîntul tremurînd și duduind prelung; gazorniță filfîi, aproape să se stingă.

Vătaful se sculă în picioare și-și căută căciula și harapnicul.

— Mă duc să văd ce mai este pe-afară, zise el.

— Merg și eu... vorbi Niță trăgîndu-și pe umeri tohoarca. M-or fi așteptînd băieții...

Cum ieșiră, îi biciui viscolul în față; apoi mai la larg îi învălui un vîrtej des și aprig.

— Ei, drăcia dracului! strigă Faliboga scuipînd, îmi intră și-n gură!...

Niță își strînse mai bine pe el cojocul mare.

Faliboga se lăsă spre bordeiul lui:

— Nu-i chip! gemu el, trebuie să mă duc să-mi iau altceva pe mine... Tu, măi Niță, în astă noapte nu te deslipi de vite. Cu furtuna asta, cine știe ce se poate întîmpla...

— D-apoi că și-n alte nopți tot între ele dorm!... răspunse flăcăul depărtîndu-se.

Intăi îi veni gîndul să se repeadă pînă în deal la bordeiul humelnicului, să mai vadă pe Marghioliță și să mai schimbe două vorbe cu ea; dar pe urmă apucă spre șopron. Era ceva neobișnuit pe pămînt și-n văzduh; vîntul avea în el mii de ace de ghiață și omătul mărunt își căuta cu îndărătnicie loc în toate ungherele

îmbrăcămintei; iar pe sus se simțea că lunecă un fel de șuvoi nemărginit și iute.

Pînă la șopron, Lepădatu simți că viforniță s-a întărit. Găsi pe flăcăuași strînși la un loc: îl așteptau. Ii sări și Sărmanu înainte și prinse a i se gudura la picioare. Vitele stăteau neclintite prin întuneric. Niță le simți neliniștite, cu capetele ridicate și cu urechile ciulite. Zăpada bătea uscat în perdeaua de stuh; iar pe de laturi și pe deasupra, stropituri își căutau loc și-n adăpostul deschis spre miazăzi. Vîntul citeodată izbea greu în clădirea șubredă, șuierînd cu mînie și bătînd din grele aripi nevăzute.

— Bădică, zise Nistor flăcăușul, în iastă noapte iar au să vie lupii la perdele...

— Tăceți, bre, că sînt cîni voinici, și puști... ș-apoi pe așa vreme nu ies nici dihăniile din cotloanele lor...

— Bădică, cum îi sta singur aici?... Mare crîșcare!... I-auzi, parcă vin niște ape!...

— Măi băieți, zise încet Lepădatu, eu văd că pe voi v-a îngrozit viforniță... Așa mă înfricoșam și eu, cînd eram ca voi... Duceți-vă și vă hodiniți...

Băieții se strecurară spre bordeie și închiseră poarta de stuh în urma lor. Lepădatu trecu pe lîngă vite pînă în capătul șopronului, și le ascultă răsuflarea. Se întoarse după aceea la locul unde-și avea de obicei culcușul. Avea acolo o pușcă de mult încărcată; dar el mai mult se bizuia pe buzduganu-i de alamă. Il scoase și-l așeză să-i fie la îndămînă; apoi se lăsă jos în tohoarcă.

Stătu așa mult, gîndindu-se. N-avea somn, și-n juru-i fierbeau vecinătățile. Se gîndi o vreme la întîmplări din copilărie, la viața petrecută pe lîngă străini. Nici de tată, nici de mamă nu-și aducea aminte, și parcă-i cîntau în suflet unele din tînguirile vîntului,

ca păreri de rău jalnice. Pe urmă cugetă la dragostea lui, — şi iar parcă văzu la căpătăi pe Marghioliţa humelnicului. — Pe la spate, prin păretele de stuh, vîntul răzbea în cîteva locuri cu pulberea măruntă a omătului, şi pe deasupra tot mai des se abăteau învăluirile. — Şi deodată, cum sta aşa pe-o coastă, i se păru că s-a iscat în juru-i un freamăt neobişnuit.

«Vîntu-i peste samă de tare...» se gîndi el.

Acuma nu mai erau răgazuri şi clipe domoale; acuma parcă ceva supraomenesc voia să ia înainte şi să smulgă clădirea din locul ei. Şi-n văzduh şi-n depărtări gemea ceva prelung, — ca o chemare spăimîntată a liniştii.

«Se scutură văzduhul pe crîngul lui...» şopti flăcăul c-o înfiorare.

Şi vitele începură a se frămînta şi a se grămădi unele în altele. Sărmanu mormăi, ca şi cum simţise pe cineva venind.

— Fii cuminte, nu-i nimeni, măi Sărmanule! îi zise Niţă. Se sculă de la locul lui. Prin întuneric, căuta să privească în juru-i; se gîndea ce să facă pentru astîmpărul vitelor. — Dar şi cînele şi vitele simţiseră ceva, înaintea omului. Şi cînd simţi şi omul, era prea tîrziu. Cu zgomote năprasnice şi ascuţite începură să pîrîie legăturile şopronului. Îngrozite, vitele se tălăzuiră şi se izbiră în toate părţile. Bătut şi de valul acesta greu, şopronul începu să se surpe. Mugind, vitele scăpau prin spărturi. Sărmanu avu un plîns omenesc de desnădejde. O plasă de stuh ca o aripă uriaşă plesni pe Lepădatu. Se plecă ameţit, căutîndu-şi buzduganul, voind să se apere de un duşman. Vîntul scăpătă ca o bătaie de puşcă prin spărtură şi-l orbi cu omăt aspru. — Toate se petrecuseră într-o clipă, şi vitele mugeau prin împrejurimi. — Căzut în

brînci, Niţă Lepădatu nu mai avu cînd să se ridice; acoperişul de paie căzu greu peste el. Se simţi pierdut; numai o clipă mai auzi urletul cînelui; chemările-i înăbuşite se stînseră în sunetele vijeliei.

Dar Faliboga se întorcea la bordei pe Alba lui; şi auzi prin noaptea viforoasă mugetele vitelor, cutremurul şopronului şi urletul străpungător. Se abătu repede din drum şi strigă cu glasu-i răguşit:

— Măi Lepădatu, măi! unde eşti! ce este?

Descălecă şi se năpusti prin viscol. Pipăi cu mînile şi cu picioarele, — căci vîrtejurile de omăt îl orbeau.

Apoi se opri: auzise gemătul adînc al celui căzut. Întăi stătu în cumpănă: voia să alerge la bordeie, să dea de veste. Apoi se hotărî. Şi prin întuneric începu să scurme şi să zvîrle la dreapta şi la stînga trestiile şi paiele săivanului risipit. Se oprea din cînd în cînd şi asculta. Apoi strigă:

— Măi Niţă măi, eu-s, măi băiete...!

Gemetele lui Lepădatu urmau înainte, dar păreau mai deslușite. Faliboga începu să urle prin noapte răguşit:

— Măi oameni buni, măi! n-auziţi, măi! Îi veni un gînd apoi; îşi smunci puşca din spate şi o slobozi de două ori. Detunăturile se amestecară cu clocotul viforniţii.

Iar se plecă, scurmînd cu mînile, pînă ce, gîfîind cu desnădejde, simţi tohoarca, şi subt ea trupul cald al lui Lepădatu. — Singur se năcăji şi-l trase la o parte; îl acoperi cu cojocul, după aceea se năpusti la Alba, şi călare, alergînd printre bordeie, începu a chema cu vocea-i grozavă.

În noaptea aceea de cumpănă, Niţă era să treacă pragul morţii. Îl aşezară cu capul spart şi cu picioarele stricate, în bordeiul moşnegilor. Veni prin vifor-

niță Iana și-l obloji, cu pîne muiată în rachiu, îi aduse o lumînărică de ceară la căpătăi, și pînă în ziuă moșnegii vegheară. El gemea fără întrerupere, cu ochii închiși. Iar dimineața sosi ca adusă de furtuna de-afară și Marghioliță de la bordeiul din deal. Începu să se bocească cu mînile la tîmple și căzu la pămînt cu fața în jos lîngă laița pe care zăcea flăcăul.

Trei zile și trei nopți cel fărmat nu și-a putut veni în fire; după aceea lumina tristă care se strecura pe la fundul bordeiului luci limpede în ochii lui căzuți...

Toate aceste întîmplări, de pe cînd erau pustii întinderile de la Prut, mi le-a povestit nu de multă vreme un gospodar de la Bordeieni. Am ajuns într-o zi de vară în satul unde era el județ și-am poposit în ograda lui împrejmuită cu gard de nuiele. A vîrît caii la adăpost într-un grajd lipit cu vălătuci, văruit și stropit cu albastru, și pe mine m-a poftit la odihnă, pe prispa largă.

Era un romîn voinic, cu plete lungi, cu mustața căruntă scurtă și cu ochii îngropați sub tufele sprîncenelor. Umbla numai puțintel într-o parte: avea un ușor beteșug la un picior. M-a cinstit foarte prietinos cu apă rece; și nevasta lui a pus într-o oală cu borș o găină grasă în cinstea musafirului. Doi flăcăuași sprinteni trebăluiau prin gospodărie, prin șura curată și prin ocolul vitelor. — Și într-un tîrziu, după ce ospătai, gospodarul îndrăzni să se așeze mai la o parte pe prispă, și chemă cu glas potolit pe nevastă-sa:

— Marghioliță, vină și-i bea și tu un păhărel de vin...

După ce plecă femeia să-și vadă de stative, — gospodarul, Niță Lepădatu, îmi povesti întîmplările vieții lui la curtea boierului Jor Avrămeanu. Îmi spuse toate, îmi vorbi și despre prăpăstioasa noapte cînd era

să moară și despre suferințile lui care s-au prelungit pînă în primăvară.

— Dar în primavară, îmi zise el privindu-mă zîmbind, în primavară m-am ridicat din bordei ș-am ieșit la soare cald... Și cînd au prins a veni rîndunelele, și cînd au prins a înflori florile cîmpului, m-am ridicat de pe boală... Și după aceea, cînd s-a întors boierul, ne-am rugat și eu și Marghioliță, să ne cunune el cu cuconița lui...

Apoi ca să ne cunune, a trebuit să ne ducem noi la tîrg la Ieș. Cuconița nu voia să mai vie în pustietatea noastră, dar de cununat a spus că ne cunună pentru credința mea... cînd erau ei în petrecere la Marea cea caldă...

Ș-apoi atunci am umblat noi o bucată de țară ș-am văzut tîrguri și sate așezate, și tare mi s-a mai părut pustie moșia noastră, și bucata de pămînt cu care ne-a înzestrat boierul. Dar dac-am văzut noi atîtea, — și case, și gospodării, și trenuri și alte multe, ne-am gîndit să ne silim și noi a ieși din bordei... Și ne-am durat cu vremea casă, — ș-au făcut pe urmă și alții ca noi...

Da' boierul nostru, saracu, nu s-a mai întors după o vreme aicea. A făcut gustul cuconiței ș-a luat moșie în alte părți. Iar pămînturile acestea au ajuns pe alte mîni. S-au mai împărțit, le-au purtat feluriți oameni, au mai dobîndit și oamenii noștri cîte ceva, — și mulți din bordeienii vechi s-au așezat pe pămîntul lor, și-au durat case, — și azi avem și noi se chiamă o leacă de sat, și nu mai sîntem așa departe de lume...

Pe cînd badea Niță îmi povestea acestea, pe drumul de dinaintea porților veneau oameni de la muncă, — și cîțiva flăcăi cîntau, și glasurile lor se înălțau tremurînd în pacea amurgului. Priveam împrejurimile,

costişele pline de holde, şi vălcelele cu fînaţuri, — şi-nspre miazăzi o mirişte fără sfîrşit, — şi întrebai pe gospodar :

— Dar curţile vechi ce s-au făcut ?...

— Curţile acelea le-au dărîmat alţii, ş-au făcut altele mai la deal ; pe urmă şi acelea au rămas pustii ş-au căzut, şi alţi boieri au făcut aşezare de cărămidă în colo, în mijlocul moşiei... S-au schimbat cum se schimbau demult perdelele vitelor, din an în an... Da' acu nici acestea nu se schimbă aşa de des — şi se durează cum trebuie... Am auzit pe urmă — adăogi zîmbind gazda — că se face ş-un tren pe aproape, prin valea Jijiei...

— Aşa-i, zisei eu, aşa se schimbă lucrurile. Dar Faliboga ?... ce s-a făcut Faliboga şi cu Iana lui ?...

Lepădatu stătu puţin pe gînduri.

— Vezi dumneata, răspunse el... Faliboga era un om pidosnic, cum spunea el singur... Era ca un cal de pustie... Cum a văzut că se înmulţesc oamenii, şi vin alţi stăpîni, unii mai răi, alţii mai lacomi, — şi-a luat pe Iana, au încălicat pe cai ş-au trecut Prutul... S-au dus cine ştie unde... Ca de-o urmă de pasere — nimica nu s-a mai aflat de ei...

Privi un timp spre ceaţa viorie a depărtărilor.

— De nu era Faliboga, vezi dumneata, — eu muream în cumpăna aceea... Eu niciodată n-am avut credinţă într-însul, dar avea şi el inimă bună !... Fac o dată pe an praznic creştinesc, pentru odihna lui... Poate nu mai trăieşte ; s-a fi dus şi el unde ne-om duce cu toţii...

Aşa îmi vorbi Niţă Lepădatu într-un amurg de vară ; şi după ce aflai despre toţi oamenii de altădată, şi despre moşnegi, şi despre călugăriţă şi despre alţii, care sălăşluiseră odinioară la bordeie, m-am

culcat mulţămit, ca după cetirea istoriilor în care se arată sfîrşitul tuturor — ş-a celor buni ş-a celor răi ; — şi, ca şi după cetirea unei asemenea istorii frumoase, n-am putut să dorm multă vreme ; iar umbrele trecutului se amestecau cu mireasma fînului din care îmi făcusem căpătăi.

O AMINTIRE

Lupușor Văleanu era un băiețel de șase ani numai, cu ochii mititei și lucitori. Se purta cuviincios și cuminte în casa părinților lui, dar din cînd în cînd se strecura pe poartă și pornea la întîmplare prin tîrgușor, privea casele, oamenii, cu deosebită luare-aminte. Uneori ajungea pînă la *barieră,* unde se înălța o cumpănă de lemn, ca gîtul unei paseri fantastice. În ușa bordeiului, sta pe un scăunaș moș Nechita și se sorea, cu luleaua în colțul gurii. Lui Lupușor îi era frică să treacă dincolo de cumpănă. Privea puțin cum dormita paznicul și se întorcea pe cărăruia din marginea șanțului.

Într-un rînd a întrebat pe sora lui cea mai mare:

— Cum poate sta moșneagul și zi și noapte cu luleaua în gură, acolo? El nu mînîncă? el nu se culcă?

— Care moșneag? întrebă Ana.

— Moșneagul de la *rohatcă.*

Surioara mai mare privi cu spaimă spre Lupușor:

— Cum? ai fost pînă acolo?

— Am fost de mai multe ori... răspunse copilul; apoi băgă de samă spaima fetei și nu mai zise nimic.

Porni pe gînduri afară. Într-un tîrziu se întoarse, se opri lîngă ghergheful Anei, cu mînile în buzunărașe, și zise deodată:

— N-am să mă mai duc, dar să nu spui mamei...

— Bine... răspunse Ana, rîzînd. El o privea serios. Dînsa se plecă, întinse brațele, îl cuprinse de umeri și-l sărută pe amîndoi obrajii.

La barieră nu s-a mai dus; dar acum umbla, cu alți copii, în alte părți ale tîrgușorului. Ș-așa, cunoștea încet-încet, de la cei mai răsăriți decît el, dughenile cele mari ale lipovenilor, pităriile, căsăpiile, crîșmele, magazia de stofe, unde zărea o fată naltă, albă-albă și subțire; cunoștea mai ales dughenița «Mutului» unde se vindea ață pentru smeie, fluiere și muzicuțe. Și pînă-n medeanul cel mare a fost, unde, duminica, fierbeau oamenii din toate satele dimprejur. De-acolo băieții cei mai mari arătau în depărtare, în ceață, ceva licăritor, ceva care trebuia să fie foarte frumos: Siretul! Acolo se îndemnau ei și chiar porneau din cînd în cînd. Pe frații cei mici nu-i luau niciodată; cînd îi vedeau luîndu-se după ei, îi băteau și-i alungau acasă.

«Cînd oi fi mare, am să mă duc și eu la Siret, se gîndea în taină Lupușor. Am să mă scald, și pe urmă am să mă duc în zăvoi ș-am să mînînc mure...» Avea ca un vis nedeslușit de mărire și de vitejie.

Într-un rînd, spre sfîrșitul verii, a rămas foarte uimit: o casă de pînză răsărise în medean. Nu văzuse piața de două sau trei zile; fusese ș-o zi de ploaie; ș-acuma, în soarele după-amiezii, privea cu mirare: parcă din pămînt răsărise o ciupercă. Erau mulți copii adunați, care priveau și ei. Să întrebe nu-i dădea mîna; știa că au să-l ia în rîs ceilalți, că nu știe nimic. Vîntul bătea cătinel și pînzele cortului fîlfîiau.

Un băiat ieşi dinlăuntru : era sarbăd la faţă şi rău îmbrăcat. Zîmbi blînd şi se apropie de copii.

— Aista-i comediant... zise cineva lîngă Lupuşor.

In partea dindărăt a cortului stăteau grămădite subt adăpost de pînză şi scînduri două căruţe mari. Cîţiva cai ronţăiau fîn liniştiţi în fund. In colţul acesta erau învălmăşite lucruri despărechiate şi felurit colorate. Două femei stăteau plecate asupra genunchilor, în căruţe şi coseau cu grabă. Trei bărbaţi, unul în vîrstă şi doi mai tineri, răscoleau necontenit printre boclucurile neorînduite, intrau în casa de pînză şi iar ieşeau. Vorbeau din cînd în cînd repede, uneori păreau că se ceartă, o femeie ridica privirile de deasupra cusuturii şi zîmbea. Lupuşor privea la toate de departe şi uimirea îi creştea. Inţelegea mişcarea oamenilor, înţelegea că vorbesc, că se ceartă, că rîd, — dar toate la un loc, cu pînzele, cu caii, cu boclucurile, de unde au răsărit ? ce are să se petreacă în tîrguşor ?

Cum sta şi cugeta, îi văzu pe toţi strîngîndu-se. Se aşezară la pămînt pe un lăvicer rupt. O femeie strigă cu glas dulce de două ori : — Anton ! — Copilul sarbăd şi rău îmbrăcat se arătă deodată, parcă dintre boclucurile neorînduite ; se aşeză şi el la pămînt. Omul cel mai în vîrstă începu să taie cu un cuţit lung dintr-o pîne. Desfăcea felii mari şi le zvîrlea celor din jurul lui. Cu braţele înălţate, ceilalţi le prindeau din zbor. Apoi cu toţii se plecară asupra unui castron mare. Acolo era o salată cu cartofe şi cu masline. Mîncau în tăcere şi copilul se uita la ei.

Deodată, omul cel mai bătrîn ridică fruntea largă şi încreţită :

— Vrei şi tu o bucăţică de pîne ? întrebă el cu glas răguşit. Lupuşor tresări. Chiar în clipa aceea zărise

un cîne mare lînos, care stătea neclintit subt o căruţă şi privea cu lăcomie cum mînîncă stăpînii lui. Lupuşor nu înţelese dacă lui i-a vorbit omul, ori cînelui celui mare. Tresări fără voie, ochii mititei i se umplură de lacrimi ; se întoarse în loc şi porni în fugă spre casă.

A doua zi era duminică. Se strecură pe portiţă îndată după masă şi ajunse într-un suflet la medean. In faţa cortului de pînză era îmbulzeală mare. Se opri, şi sta privind aşa, cu gura căscată, ca toţi cei din jurul lui. Deodată, răsăriră pe un pod, deasupra mulţimii, un om slab şi înalt ş-un copil. Erau îmbrăcaţi c-un fel de straie lipite pe trup, roşii şi albastre. Copilul începu să se învîrtă în jurul omului, îi sărea pe umeri, se răsucea în felurite chipuri, apoi într-o clipă îl văzu covrig, întors pe spate cu capul la călcăie. Se cutremură. «Aceştia-s comedianţi...» murmură el, aducîndu-şi aminte de vorba din ajun. Dar pe podul de scînduri se arătară încă doi oameni cu trîmbiţe, începură a suna şi a face semne lumii. Apoi într-un glas cu toţii începură să urle :

— Poftiţi, domnilor, numai doi gologani intrarea ! Afară nu vedeţi nimica, înlăuntru se arată toate minunile lumii, nemaivăzute, nemaiauzite !...

Lupuşor Văleanu simţi o mare părere de rău, că nu poate pătrunde şi el înlăuntru : înţelesese că-i trebuia pentru asta bani. Se mîngîie curînd însă. Tot vedea ceva ş-afară. Comedianţii intrară în cort. Cîte un om, cîte doi, dintre cei care priveau, se îndreptau spre intrarea casei de pînză, se opreau ca să plătească şi se mistuiau după nişte perdele. Dar intrau puţini. Iarăşi ieşi un om în straie colorate, ca să poftească cu glas mare lumea. Apoi un colţ de pînză se desprinse sus, lîngă un stîlp, şi un omuşor mititel ca o păpuşă,

cu comanac alb, cu straie roșii, cu un nas lung, se arătă și începu a vorbi ascuțit.

— Vasilache! Vasilache! începură a striga băieții cei mai mari. Lupușor se gîndea că-i păpușă care vorbește ș-o chiamă Vasilache, — și era uimit de această nouă descoperire. El văzuse în dosul cortului numai trei bărbați, două femei ș-un copil, — ș-acuma se arătau figuri ciudate cu obrazuri albe, care urlau și cîntau, și păpuși care vorbesc... Trebuie să fie o taină mare la mijloc. Aceștia-s oameni ca-n poveștile babei Ioana: se dau peste cap și se prefac după voință. Cu ochii măriți, cu gura căscată, privea la Vasilache. Vorbea foarte bine, măcar că țipa așa de subțire și părea a fi om deștept, măcar că era așa de mititel. Dar se arătară și alți mititei, bărbați și femei cu îmbrăcăminte felurită. Din ceea ce au vorbit cu toții, din ceea ce au făcut, nu i-a rămas nimic deslușit copilului. Știe că la urmă Vasilache plîngea, — și lui i s-a părut că plînge pentru că nu intră toată lumea aceea de afară înlăuntru.

«Erau niște păpuși...» se gîndea Lupușor, întorcîndu-se acasă. Înțelesese din vorba din juru-i că comedianții au o mașină cu care le poartă și le fac să vorbească «ca să cîștige și ei o bucățică de pîne...» spusese un țăran bărbos; și băiețelul cugeta la vorba aceasta. Erau, vra să zică, oameni săraci, aveau nevoie de o bucățică de pîne, ca atîți calici care veneau la poarta casei lui și întindeau mîna cîntînd și tînguindu-se.

Sara, s-au îmbrăcat frumos toți din casă, l-au gătit și pe dînsul și l-au luat la «circ». Acolo au văzut cai care fug, un cîne foarte deștept, oameni care săreau și făceau «gimnastică», și mai ales a rîs de doi,

văruiți pe obraz, care se băteau cu palmele, cădeau pe jos și păreau niște proști...

Acasă, înainte de a adormi, se gîndi și la cei pe care-i văzuse mîncînd lîngă căruțe. Parcă erau tot aceiași și în sara aceasta, dar frumos îmbrăcați și parcă erau veseli. «Nu erau chiar niște calici, care au nevoie de-o bucățică de pîne, cum spunea țăranul cel bărbos.»

În zilele următoare a mai aflat și alte lucruri despre comedianți. A aflat că vin de departe, tocmai din țara nemțească și din America. Că desfac casa cea de pînză ș-o pun într-o căruță. Că băiatul cel subțire are ciolanele rupte într-însul, de aceea se îndoaie așa în toate felurile.

Într-o sară, înainte de a închide ochii, privi spre tatăl său care stătea la masă, în lumina lămpii și scria. Întrebă deodată:

— Tată, așa-i că comedianții din medean n-au casă?

— Cum? n-ai adormit?... Au, dragă, dar o poartă cu dînșii...

— Și băietul cela are ciolanele rupte?

— Cine ți-a spus asta? Nu. Așa-i învățat de mititel.

— Și cîștigă parale multe? Așa-i că nu-s saraci?

— Vai de capul lor! Niște bieți oameni năcăjiți.

— Bine, eu am văzut că se duc oameni să-i vadă... și dau parale...

— Da, dar cînd încep ploile și ninsorile, ce fac?... Culcă-te și dormi; nu-i nevoie să știi tu de acestea..

Inima băiatului se strînse ușor. Așa-i: ploile și ninsorile! La asta nu s-a gîndit. Atuncea nimenea nu se poate duce să-i vadă, nimeni nu le dă parale; ce fac ei pe vreme rea?

În alte zile a mai văzut iar pe Vasilache, a mai au-

zit iar țipetele trîmbițelor, apoi într-o dimineață, cînd s-a sculat, afară ploua mărunt dintr-un cer mohorît și rece. Două zile n-a putut ieși din casă. A treia zi stătu ploaia : bătea numai un vînt răsunător ; pe sus treceau ca niște fluturi negri cele dintăi frunze ale toamnei.

În amurg a putut răzbate pe cărări proaspete pînă în piață. Casa de pînză era umedă. Sta tristă, întunecată ; nimenea nu umbla în preajma ei. Numai cîțiva băieți ai tîrgului îi dădeau tîrcoale. Lupușor făcu încet ocolul clădirii, ajunse în dreptul șopronului de pînze și scînduri. Caii stăteau neclintiți în fund. Căruțele luceau umed. Prin mîzga lunecoasă umblau tăcuți bărbații, cu privirile întunecate. Un glas dulce se auzi, ca o tînguire. Băiatul cu oasele rupte înălță capul dintre pînzele unei căruțe. Tremura în haina-i subțire. «Ce voiește ?» se gîndi Lupușor. Din cealaltă căruță se sculă în capul oaselor o femeie. Începu a căuta în juru-i, apoi întinse băiatului o bucată de pîne. Și deodată, din cerul înserării, începu iar să ploaie mărunt, pe vîntul ușor.

Din adăpostul comedianților, o flacără de gaz începu să tremure și să fumege. Și copilul îi văzu pe toți cei de sub șopron, cu capetele înălțate, ascultînd freamătul ploii. Un bărbat ieși afară și privi spre apus. Intră apoi în șopron blăstămînd înăbușit. Cu glasuri triste începură a grăi și a se tîngui femeile. În fund caii stăteau neclintiți, cu capetele înălțate, în tremurările flacării de gaz. — Medeanul tîrgului era așa de umed în sara aceea și vîntul venea cu ploaia și suna așa de jalnic în copacii de aproape, și oamenii în adăpostul lor rece păreau așa de nenorociți și flămînzi, încît copilul simți spaimă : parcă-i intra în suflet noaptea ce se lăsa. Prinse a plînge. — Și deodată

spaima-i crescu. Cel mai bătrîn dintre comedianți scosese din șopron capul și-l privea. Apoi ieși din adăpost, apăsîndu-și pînă la urechi o beretă veche de lînă.

Se apropie ; zise cu glasu-i răgușit :

— Ce este ? De ce plînge ? Este frica ?...

Se plecă și ridică în brațe pe copil.

— Nu plînge... Merge acasa... la mama...

Lupușor se simți puntat în brațe. Din șopron se auziră glasuri. Bătrînul răspunse ceva și se apropie de căruțe. Toți cei dinlăuntru ridicară capetele și-l priveau. Femeile întinseră mînile și-l mîngîiară pe brațe și pe piept ; băiatul cu ciolanele rupte îi zîmbi blînd, mestecînd cu greutate din pînea neagră pe care o ținea în mînă. Comediantul îl duse apoi repede prin cernerea ploii. Copilul îi arăta drumul și casa. Îl aduse pînă la portiță, îl puse jos, îl împinse în ogradă, apoi se întoarse și dispăru în întunecimea serii.

Cei de-acasă erau îngrijorați, îl mustrară, apoi îl îndopară cu mîncare și cu ceai cald. Lupușor nu vorbi nimic despre întîmplarea lui. Singur, în pătișoru-i cald, se gîndi la bărbații, la femeile și la copilul care stăteau în răceală și umezeală în mijlocul medeanului. Cine erau ei ? Ce fel de oameni ? Cum au ajuns ei să facă atîtea lucruri minunate ? și cum au ei niște omușori așa de mititei, care vorbesc așa de subțire, și chiar plîng ?... Oameni minunați, cu straie frumoase, deștepți și buni... Totuși sufăr de frig și poate în sara aceea n-au avut să mînînce macar salata cu masline și cartofe... În mintea copilului se amestecau toate gîndurile acestea și parcă nu-i venea a crede că niște ființi de pe alte plaiuri pot avea năcazuri și pot fi lipsite, ca moșnegii cei nevolnici, care întind mîna la poarta casei. Orice-ar zice unii și alții, ei sînt oa-

meni de aceia despre care spun poveştile ; se pot preface aşa cum i-a văzut într-o sară, cînd se minuna şi rîdea de ei ; se pot preface în păpuşi care vorbesc aşa de ciudat... Au venit de undeva de peşte *marea,* şi se vor duce-n altă parte, în ţări şi oraşe nedesluşite...

Intr-una din zilele următoare, în adevăr, Lupuşor nu mai găsi în medean clădirea de pînză. Ca printr-un farmec dispăruse : se îndreptase, împreună cu toată taina oamenilor acelora, spre peisagiile nehotărîte ale visurilor lui de copil. — Tîrziu abia, după ani, înţelese adevărul şi-i veni în minte clădirea tristă din amurg în care animalele şi oamenii răbdau de foame ; se întoarse în mintea lui clipa în care l-au mîngîiat mîni înfrigurate, ş-un saltimbanc bătrîn l-a dus în braţe. Înţelese şi adevărata legătură dintre comedianţi şi tristele păpuşi care vorbeau, rîdeau şi plîngeau, şi-i trecu prin inimă fiorul vîntului de toamnă ce mîna spre necunoscut nişte biete paseri întîrziate...

POVESTEA CU PRIVIGHETOAREA

Ascultă, Lie, să-ţi spun o poveste, cum a fost odată, nu de mult, o fetiţă care a rămas fără de mamă. Toamna, cînd cad frunzele cele galbene şi bat vînturile jalnice, mama ei s-a întins în pat, a pus mînile pe piept ş-a închis ochii. Şi cînd a văzut-o fetiţa că tace neclintită trei zile, cînd a văzut că rudele aduc flori şi plîng la marginea sicriului, i s-a părut că se va petrece ceva foarte trist. Şi-n adevăr, maica ei s-a dus cu preoţi şi cîntări şi cu lume multă şi de-atuncea nu s-a mai întors. Ş-un vînt de la miazănoapte a adus zăpezi care au acoperit pămîntul ; iar măicuţa Anişoarei dormea în sicriu, sub pămînt ; şi omătul a acoperit şi ţintirimul şi mormîntul ei. Toate acestea le-a înţeles încet-încet Anişoara, căci era o fetiţă mititică şi pricepea şi ea lucrurile lumii numai din ce auzea de la unii şi de la alţii. Şi cînd a înţeles toate, cînd a simţit că n-are să se mai întoarcă mama ei şi n-are s-o mai vadă niciodată pe lumea asta, s-a întristat şi a început a plînge cu amar. Şi de cîte ori îşi aducea aminte, de atîtea ori plîngea. Dar tatăl ei se arăta mîhnit pentru lacrimile ei şi o ruga să nu

mai plîngă ; îi vorbea blînd, o săruta şi îşi trecea uşor mîna peste părul ei balai.

— Anişoară, nu mai plînge, că se supără tata...

Atuncea fetiţa nu mai plîngea cînd o vedea tatăl ei ; plîngea numai cînd era singură în odaie. Se uita pe fereastră la copacii din livadă care se plecau întruna, gemînd în bătaia vîntului, şi se gîndea, se gîndea la ceva, necontenit, cu ochii în gol, şi-i curgeau lacrimi pe obrazul palid. Numai din cînd în cînd un stigleţel tremura repede din aripioare în lumina ferestrei şi ţîrîia dulce. Fetiţa îşi contenea plînsul şi aştepta ceva. Stigleţelul o privea o clipă cu ochişorii lui negri, apoi se ducea în zbor fără să-i spuie nimica. Fetiţa se gîndea la vorbele pe care i le spuseseră toţi din apropierea ei : că măicuţa ei cea bună n-are să se mai întoarcă niciodată ; şi cînd sta aşa singură, avea clipe cînd nu-i venea a crede că n-are să mai primească nimic, nici un semn, nici o veste de la cea dusă. Aştepta un porumbel, ori o păsărică, ori un glas de vînt, ca în poveştile pe care le auzise. Dar nu venea nimic, şi se trezea tot singură ca dintr-un vis, şi era mai tristă decît totdeauna.

Aşa au trecut cîteva luni şi fetiţa închisă în casă slăbea. O mîngîia dădaca cea bătrînă şi-i spunea sara poveşti ; dar la urmă, după ce se însura Făt-Frumos şi petreceau toţi la nuntă, Anişoara întreba cu voce subţirică :

— Dadacă, spune-mi de ce am rămas eu fără mamă ?...

Şi dădaca o desmierda, îi săruta mînile şi picioruşele, o acoperea şi o ruga să doarmă, apoi îşi ştergea lacrimile cu dosul palmei şi ofta.

Intr-o zi, un soare ca niciodată a umplut de lumină odăile ; ş-afară zăpezile s-au topit toate. Paseri cîntau

în livadă, vitele mugeau blînd în ogradă ; glasuri de oameni veseli sunau în apropiere. — Veni primăvara în scurt răstimp şi dădaca scoase pe Anişoara în livadă. Pămîntul era zvîntat, iarba înverzise şi prin colţuri de grădină răzbătuseră prin frunze moarte ghiocei şi viorele. Era o lumină mare în toate părţile şi prin văzduhul curat treceau paseri în zbor grăbit. Un corn se acoperi tot într-o zi cu flori de aur şi albine nenumărate îl cercetau, cu zumzet dulce.

Apoi au venit sărbătorile Paştelui, cu petreceri, cu verdeaţă, cu scrînciob şi ouă roşii, şi c-o mulţime veselă în haine curate, care foia în toate părţile. Ca o lume nouă o împresura pe Anişoara şi-i mai alunga gîndurile mîhnite.

După ce au trecut sărbătorile, s-au umplut de floare albă toate livezile. Tatăl Anişoarei pornea călare în fiecare dimineaţă pe moşie şi se întorcea sara. In ogradă oamenii umblau încet după treabă. In livada întinsă intrase o pace adîncă şi arborii stăteau în soare ca într-un strai de spumă de argint. In liniştea care o împresura, Anişoara sta singură la fereastra deschisă şi se gîndea, se gîndea cu întristare la măicuţa moartă. Asta era mai ales în amurg, după luminile şi bucuriile zilei, cînd toate tac.

De la fereastra ei, cum sta aşezată pe un scaun nalt, Anişoara vedea pe o latură a grădinii o şură veche de paie din ograda curţii. In vîrful şurii aceleia o pereche de berze sosise şi în acest an în cuibul de vreascuri subţiri şi negre. Erau o pereche de berze bătrîne, musafiri vechi la curtea boierească. In fiecare an veneau, scoteau pui ; şi spre toamnă, cînd sufla cel dintăi vînt rece, pribegeau spre ţărmuri calde. Cînd înfloreau livezile, ei erau iar în cuibul vechi şi tocau din ciocurile roşii dimineaţa şi sara.

«Cînd toacă din ciocuri, îşi fac rugăciunea...» se gîndea Anişoara.

In amurgul acela dulce, berzele stăteau într-un picior pe vîrful şurii şi se uitau cu luare-aminte spre fereastra fetiţei. Cînd plecaseră, în toamna trecută, o lăsaseră mai măruntă la trup, dar mai veselă şi mai vioaie; acuma o vedeau la fereastră palidă, tristă şi gînditoare.

Cele două berze se apropiară încet una de alta, în cuib, şi începură să toace mărunţel şi uşor din ciocuri; Anişoara abia le auzea. Paserile vorbeau în limba lor şi se uitau mîhnite la copila casei.

— Ia uită-te, moşnege, la puiul cela de om... zicea barza către soţul ei. Oare ce să aibă?

— Eu ştiu? răspunse cocostîrcul. Au şi oamenii cei mititei supărări.

— Uite, urmă barza; stă singură, şi-i albă şi subţirică... Anul trecut, la fereastra ceea se arăta o femeie naltă şi frumoasă, şi ţinea pe copil în braţe şi cînta cu viers dulce... Era stăpîna caselor. De mulţi ani, de cînd venim aici, am cunoscut-o şi i-am văzut copilăria şi fericirea... Oare acuma unde-i?

— Eu de unde să ştiu? clămpăni încet bătrînul.

Barza îşi zbîrli puţin penele.

— Iaca, aşa ai fost tu totdeauna, moşnege, îi zise ea cu oarecare supărare. Ai stat morocănos cînd am vorbit eu şi nu mi-ai răspuns nimica. Ţie nu ţi-i milă de copiliţa de la fereastră?

— Ba mi-i milă, nu te supăra; iaca, mi-i milă!

— Ei, şi nu te-ai gîndit tu că fetiţa asta e copila stăpînei celei frumoase?

— Bine, asta o ştiu eu.

— Şi de cînd am venit noi din ţara harapilor, nu

te-ai gîndit tu, moşnege, oare de ce nu s-arată stăpîna cea frumoasă...

— Ba m-am gîndit, da' am crezut aşa.. că s-a fi dus de-acasă...

— Aşa? s-a fi dus de-acasă!... Iaca, aşa ai fost tu totdeauna, moşnege; ai fost nepăsător...

— Nu te supăra, nevastă, nu te supăra... zise încet cocostîrcul înfundîndu-şi capu-ntre aripi.

— Nu mă supăr, dar îţi spun c-ai fost nepăsător. Ş-afară de asta, ai ochi şi nu vezi, înţelegere şi nu pricepi. Nu vezi tu că răzoarele de flori din alţi ani au rămas părăsite? Nu vezi tu apoi pe stăpîn mai gînditor şi mai gîrbov? Nu înţelegi tu că stăpîna cea frumoasă trebuie să fi murit?...

— Aşa-i... ai dreptate... trebuie să fi murit!... murmură încet bătrînul. Ce să faci? mor şi oamenii... Au şi ei supărări şi moarte, ca şi noi... Tu eşti babă deşteaptă, văd c-ai înţeles. Aşa trebuie să fie...

Barza nu zise nimic un timp. Se uita spre fereastra copilei.

— Moşnege, zise ea deodată încet, copila plînge...

— Cum se poate? şopti cocostîrcul ridicînd puţin capul. Ei, ce să-i faci? Plînge, căci e orfană...

Barza întoarse ciocul spre bătrîn cu mustrare:

— Oi, moşnege, nu eşti bun de nimica... Nu ţi-i milă?

— Ba mi-i milă, da' ce să-i fac?

— Cum ce să-i faci? Aşa ai fost tu totdeauna, moşnege, cu inimă de piatră. Numai eu am ştiut ce-i mila, căci am avut pui pe care i-am prăpădit... Vai, moşnege, nu te gîndeşti că trebuie o leacă de mîngîiere copilei? n-o vezi singură? n-o vezi plîngînd? Decît te-ai cuibări lîngă mine, şi te-ai gîndi la alte fleacuri,

mai bine ai face așa ca să mai uite fetița și să se mai mîngîie.

— Bine, babă, fac, dar spune tu, că pe mine nu m-ajunge capul...

— Hm! ți-oi spune. Eu zic c-ar trebui o leacă de cîntare... Să cînte cineva frumos înaintea ferestrei. Cîntecul e mare mîngîiere pentru oameni... Asta o știu eu de mult...

— O cîntare! foarte bine. Dacă zici tu, eu sînt gata să cînt.

— Măi moșnege, nu fi nebun!... răspunse baba supărată. Tu cînți? tu clămpănești! Mai bine te-ai lăsa pînă-n fundul livezii, în tufiș... Acolo este o privighetoare pe care o știm noi de mult... Va fi băgat și ea poate de samă schimbările de la curte. Du-te și-i spune să vie să cînte puțintel fetiței, căci stă supărată și se gîndește cu lacrimi la măicuța ei...

Sfatul ușurel al berzelor tăcu. Cocostîrcul își întinse aripile și se desprinse lin de lîngă cuib; pluti ca o umbră prin amurgul fumuriu și fetița ridică ochii spre el. Lipsi o vreme, apoi se întoarse, pe cînd sara umplea livada de taină, se roti deasupra șurii și se lăsă la cuib, lîngă baba lui. Amîndouă paserile stăteau acuma tăcute sus; și din livadă se împrăștia dulce mireasmă de la florile merilor.

În răsărit, pe dealuri depărtate, se rumeni zarea și luna roșie izvorî încet de pe tărîmul celălalt. Crescu rotundă, apoi începu a urca nesimțit pe cer. În livadă se deslușiră în curînd pomii încărcați de floare, stînd neclintiți, parcă-i fermecase cineva. Lumina ajunse în curînd și la fereastra unde veghea copila. Pătrunse în cadrul negru și lumină fruntea rezemată de mînuța albă.

Nu se simțea nici o adiere; domnea liniște adîncă în toată grădina.

Și deodată, în liniștea aceasta tresări o chemare dulce, scurtă. Anișoara ridică fruntea și privi spre livada argintie luminată de lună. Încă o dată mai sună chemarea, mai dulce, mai duioasă. Apoi un cîntec ușor, un freamăt melodios, porni, crescu, se înălță deasupra merilor, spre lună; scăzu și coborî spre copila de la fereastră...

Anișoara asculta uimită cîntecul privighetorii. Îl auzea întăia oară și-i umplea sufletul de ceva sfînt, ca de o vibrare din altă lume.

Lumina creștea, ș-acuma se zăreau și berzele alături, în cuibul lor negru. Păreau foarte mulțămite și stăteau neclintite ascultînd și ele. Și multă vreme sună livada de cîntarea cea dulce; și fetița asculta uimită, și-n mintea ei de copil se gîndea că viersul acesta așa de lin și de mîngîietor e o veste de iubire și de milă venită din lumea necunoscută unde trecuse pentru totdeauna măicuța ei cea bună.

CRÎȘMA LUI TAICA PASCALI

Pe taica Pascali socot că l-au cunoscut mulți bucureșteni. Ținea din vremuri străvechi o crîșmă scundă, pe strada Romană, lîngă școala Tunari. Părea ciudată căsuța aceea cu ușa mai jos de nivelul trotuarului, cu o fereastră mare împărțită într-o mulțime de geamuri mici, arătînd trecătorilor sticle felurit colorate, de forme curioase; totul se schimbase de mult în juru-i, acuma umbla un tramvai pe strada pavată, mahalagiii toți își clădiseră case nouă; numai crîșma lui taica Pascali rămăsese o casă de moda veche.

Avea o poartă cu grijă închisă; în ogradă și prin cotloane se odihneau cioburile gospodăriei de acum cincizeci de ani. Mănunchiuri de buruiene uscate stăteau ascunse prin unghere; în umbra care le împresura își avea locul parcă și secretul acela mare cu care bătrînul făcea cel mai bun pelin și cel mai bun vin alb din București; căci și vinurile își au ale lor socoteli, la care firește că trebuie iscusință.

Deschideai ușa, suna un clopoțel. Coborai două trepte. O tejghea lustruită la stînga. În dreapta flori, o cușcă pentru o mierlă, alta pentru o prepeliță. Lîngă

o ușă care da în încăperile din fund, împletea totdeauna la ciorap o bătrînă care avea proporțiile unui monument. Chiar și sta neclintită, țintuită de greutate pe scaunul ei; numai din cînd în cînd începea să răsune în crîșmă vocea ei cicălitoare; îi răspundea vesel prepelița din cușca ei de rețea: pitpalac, pitpalac!

Îndărătul tejghelei un flăcău cu jiletcă și cu șorț. Spăla pahare, sticle, oale, și slujea repede pe mușterii. Acesta era ajutorul jupînului.

Iar taica Pascali, ras din proaspăt, cu obrazul de coloarea unui postav roș, morocănos și cu căutătura aspră, umbla de colo-colo și mormăia cu nemulțămire. Pleoapele-i erau sîngerate și ochii totdeauna plini de lacrimi.

Toată ziua veneau din ulițile învecinate băieți și servitoare cu gărăfile după vin. Cînd se făcea sară, urma un răstimp de liniște. Pisica cu canaf la ureche torcea somnoroasă în colț, lîngă consoarta uriașă a lui moș Pascali. Băiatul dormita după tejghea, în umbră. Taica Pascali trăgea din cînd în cînd tabac în nasu-i mare.

Apoi deodată suna clopoțelul. Intra un mușteriu. Era un obișnuit al locului: un pensionar, un șef de birou, proprietar de-aproape, un maistru vechi. Dădea bună-sara, începea să-și frece mînile cu mulțămire, apoi se îndrepta spre patron:

— Ce mai faci, taică Pascali?

Bătrînul mormăia ceva, cu fața întunecată. Aștepta. Ceilalți obișnuiți veneau și ei pe rînd. Parcă scăpau de undeva, de la munci și nevoi mari, ș-acuma veneau aici să se mai scuture și să se mai învioreze.

— Taică Pascali, zi s-aducă un chil de pelinaș!

Bătrînul se scula, în șalvarii lui largi și-n surtucu-i scurt.

— Du-te şi scoate o cană de pelin.

— D'ăl bun, taică Pascali...

— Eu am numai d'ăl bun ! răspundea scurt bătrînul.

Flăcăul ridica un capac chiar acolo în crîşmă, cobora în pivniţă, — şi consoarta lui taica Pascali devenea neliniştită. Îşi ridica ochii şi-i ţintea asupra deschiderii negre. Sta aşa cîteva clipe :

— Ei, ce face el acuşica ! striga ea ascuţit. Ce aştepţi, Pascali ? Nu vezi dumneata că-ţi bea vinul, îţi bea averea ?

— Hm ! taci din gură ; eu nu-s aci ?... Eu ce grijă am ?... răspundea bătrînul.

Băiatul ieşea cu cana de vin. E adevărat că uneori nasul îi era cam roş în vîrf. Şi femeia îl privea cu ochii neclintiţi şi rotunzi, ca un huhurez.

Stăpînul îşi trăgea un scaun la masa de brad din mijloc şi băiatul aducea «chilul» şi căniţele albe de faianţă. Asta la moş Pascali era ştiută. La dînsul pelinul se bea în căniţe.

Ciocneau, gustau, apoi sorbeau. Taica Pascali zîmbea puţin, căci muşteriii, ca totdeauna, plescăiau din limbă şi lăudau băutura.

— E bun, taică Pascali ! Şi puneau cu grijă căniţele pe masă, privindu-le lung şi sorbindu-şi mustăţile.

Bătrînul îşi avea şi el partea lui ; era poftitul muşteriilor de sară ; asta se ştia.

La aceste adunări de sară veneau între alţii şi doi moşnegi, aşa, de vîrsta lui tata Pascali. Unul era un căpitan, pensionar încă dinaintea războiului ; celălalt era mahalagiu din Tirchileşti, om cu stare, cu urmaşi numeroşi. Umbla în îmbrăcămintea veche a mahalagiilor. Pe obrazu-i încreţit luceau ochii şireţi, privind pieziş. Numai pelinul lui moş Pascali îi deschidea într-un tîrziu expresia figurii. Atunci i se dezvăluia

fruntea lată şi-i apărea zîmbetul. Iar căpitanul, de şi nu mai avea dinţi şi zicea *foşă* la cofă, — nu mai contenea din gură, era oratorul neistovit al acestor sfaturi. Corect îmbrăcat, cu mănuşi în mîini, făcea un contrast ciudat între moş Pascali şi moş Silivestru. Cîteodată se luau la harţă din vorbe, se certau asupra datelor din trecut, asupra amintirilor, se ridicau mînioşi, îşi virau degetele în ochi, — şi căpitanul, om subţire, îşi scotea burta în afară, îşi scutura mînicile şi-şi trăgea în jos manşetele, îşi mîngîia mustăţile albe şi rostea cu dispreţ şi cu demnitate :

— Cum vă purtaţi cu o persoană ca mine ? Sînteţi nişte mitocani !

— *Mitocani !...* îl îngîna moş Pascali, îi imita gestul şi sălta încet din locul lui, privindu-l cu mînie, ca şi cum voia să-i zică : Poţi să te duci. Ieşi. Puţin îmi pasă !

Căpitanul rotea ochi furioşi, pufnea şi se aşeza pentru o clipă, să-şi isprăvească pelinul. Dar încăperea scundă îşi avea farmecul ei, şi pelin ca acela nu se găsea în tot Bucureştii. Căpitanul capitula în curînd : îşi scotea mănuşile, le punea alături pe masă, ca pe nişte netrebnice, şi intra cu inima deschisă între tovarăşii lui, mahalagii. Şi după ce monumentul se cufunda într-o odaie din fund ca într-o tainiţă, viaţa adevărată începea : porneau amintiri şi poveşti de altădată, ochii se luminau, şi cîteodată căpitanul, într-o pornire generoasă, îmbrăţişa şi săruta pe mitocani şi se aşeza iar la locul lui, cu ochii lucind de o fericire fără pereche.

Aşa fel era pelinul acela vestit de la crîşma lui taica Pascali !

In crîşma aceea în care se băuse vin cu ocaua lui Cuza, niciodată nu sunase rîsul argintiu al unui copil.

Pustie și închisă se scursese viața bătrînilor. Ajunseseră la vremea aceea a iernii cu inimile înăsprite și cu ochii neprietinoși. Doar obrazul lui taica Pascali se mai însenina după multe pahare băute, și ochii, înduioșați puțin, priveau în jur la oaspeți ca la niște credincioși copii. In adevăr, de ani nenumărați căpitanul Toma, tata Silivestru și ceilalți șefi de birou și meșteri de altă dată veneau aici la crîșmă ca la o maică a lor. Ei făceau parte din viața bătrînului Pascali ; fără ei ar fi suferit, însă era deprins să-i privească pe toți aproape ca pe niște lucruri ale lui ; le vorbea de multe ori dîrz și răstit, uneori îi respingea cu răutate, apoi iar se îmblînzea : își simțea la urma urmei bătînd în piept o inimă de părinte. Și cu toții, scormonind în cenușa amintirilor, scoteau la lumină urme din viața trecută și se mai mîngîiau de ticăloasa viață a tineretului de azi ; se înțelegeau chiar și asupra ciumei, holerei, foametei și oștilor din trecut, asupra silniciilor, noroiului și hoțiilor de odinioară ; se pare că toate erau mai bune, atunci, pentru că erau tineri toți, la începutul drumului vieții, și nu auzeau în cestălalt capăt bătăile încete și fatale ale ceasornicului morții. — Astfel se mîngîiau ; și bătrîna își ridica în umbră silueta diformă ; și într-un tîrziu dispărea, ca o fantomă a locașului vechi.

Cînd am descoperit acest cuib, în care deseori se făcea cronica Bucureștilor de odinioară, am simțit o mare bucurie, am înțeles sensațiile tuturor descoperitorilor de mumii și cetitorilor de hieroglife ; n-am avut însă ca ei dorința ca cercetările și descoperirile mele să mă ducă la un scaun academic ; să mă prefac adică eu însumi într-o mumie, iar scrierile mele să devie hieroglife.

L-am văzut ursuz întăia oară pe taica Pascali. Un prietin, cu care mă aflam în crîșmă, sorbea pelinul din căniță. Moșneagul îl pîndea, să vadă ce zice ; eram fețe nouă ; ne privea cu neîncredere.

— ...Știi că e bun pelinul ? zise prietinul întorcîndu-se spre mine cu mirare.

— Firește că e bun, de ce te miri ? vorbi tare, întărîtat, bătrînul, și ne fixă cu ochii lui înlăcrimați.

Prietinul mă privi cu coada ochiului, zîmbind.

— Uite ce, taică Pascali, m-am mirat pentru că prin București nu se prea găsesc vinuri bune...

— Ba se găsesc, domnule, de ce să nu se găsească ?...

— Văd că se găsesc, de pildă la dumneata... Poate-l aduci din Moldova... Pe-acolo sînt podgorii vestite...

Bătrînul sări deodată în picioare și ochii i se umplură de ațe de sînge ; copiii crîșmei îl priviră cu oarecare teamă.

— Cum ? strigă el. Vinuri prefăcute ? Ce-mi vorbești dumneata, domnule ?... Eu de cînd sînt n-am adus vinuri d-alea.

— De ce ? întrebă cu naivitate prietinul meu.

— Apoi bine, domnule ! Alea-s cu dresuri și cu otrăvuri !... A ! dumneata ești de pe-acolo... Atunci de ce vii, domnule, și bei vinul meu ? Asta e vin cinstit, domnule, pelin făcut de mine...

— Taică Pascali, nu te supăra, grăi îngăduitor un meșter vechi ; bune sînt vinurile noastre, dar și alea-s bune : are dreptate domnul... eu am fost, le-am văzut, le-am gustat... Stau, taică Pascali, în niște pimniți... aoleo ! Și te ia omul, te coboară patruzeci și două de trepte, taică Pascali, și-ți dă din fundul pămîntului, de-acolo, un păhărel de vin, și-l bei, halal!

sfîrîie... şi cu spumă... şi sar numai stropi din el... fierbe ! Ş-acu mi-aduc aminte !...

Bătrînul se întoarse cu dispreţ spre meşterul cel vechi :

— Mă, ce vorbeşti tu, mă ? Ce ştii tu, mă ?... Cum n-o fi mai bun dacă-l ţine în pimniţi cu patruzeci şi două de trepte ?... Da' ia să mi-l ţie în pimniţi cu patru trepte, ca mine, să vedem bun o fi — cum e al meu ? Ce-mi vorbeşti dumneata ! Ăsta e vin. Îţi place? bea. Nu-ţi place ? Mergi sănătos !...

Şi taica Pascali înalţă căniţa şi o trînti mînios de masă.

— ...Îmi place, e bun... — vorbi cu blîndeţă maistrul care se coborîse în pivniţă cu patruzeci şi două de trepte. De atîţia ani îl beau. Ăsta e mai bun...

Căpitanul Toma începu a rîde şi bătu pe umeri pe crîşmar.

— Are dreptate Pascali !... decretă el solemn.

Noi ne-am grăbit să bem vinul pînă la fund ; şi cu sfială am mai cerut. Ne temeam ca patronul să nu ne lipsească de bunăvoinţa lui. El păru însă că n-aude ; şi obrazul nu i se îmblînzi decît cînd cerurăm pentru a treia oară pelin, care e bun chiar şi-ntr-o pivniţă cu patru trepte.

Am mai venit de multe ori la taica Pascali ; cîteodată se întîmpla să fim de faţă cînd bătrînii, chemaţi de amintirile tinereţelor, deschideau parcă nişte geamuri spre trecut : şi priveau fapte şi întîmplări vechi ; primeam în suflet adierile primăverilor şi florilor uscate de aproape un veac. Vedeam şi noi o clipă prin fereastra aceea Bucureştii de altădată cu lumea lui. O lume nemărginită ; mii şi mii de oameni. Toţi dorm în cimitire. Cum de-au rămas aceştia în mijlocul lumii nouă ?

Îi ascultam ; mi se umplea sufletul de tristeţă. Aveam simţirea unui om rătăcitor la vreme de noapte, care aude suspinările vîntului ce se strecoară printre ruini. Poveştile trecutului de cele mai de multe ori sînt melancolice.

DESPRE BALTA ICOANEI

Cum era Bucureştii odinioară ?

Poveştile din crîşma lui tata Pascali vorbeau despre o mulţime de lucruri. Boieri şi domni vechi, zurbave necontenite, petreceri şi serbări cum nu se mai fac acuma, oşti după oşti străine, focuri grozave, omoruri şi hoţii şi alte multe de mirare împrejurări.

Am mai aflat apoi acolo un lucru pe care nu era greu să mi-l închipui şi singur : că Bucureştii de azi este un oraş cu totul şi cu totul altul decît vechea cetate. Aproape nimic din ceea ce era n-a mai rămas. Ici-colo cîte o biserică ; într-un colţ al oraşului modern o clădire în stilul veacului trecut, albă cetăţuie care cuprindea odată multe bogăţii şi îmbielşugată viaţă. Încolo, viforul vremurilor nouă a ras totul ; trăim acum pe un cimitir : oraşul nou fierbe şi se zbuciumă pe vetrele risipite ale părinţilor.

— Eu eram aşa, băieţaş, pe vremea Zaverei, zicea într-un rînd moş Silivestru. Ce era prin mahalalele noastre !... Cînd pornea vînt de primăvară şi se topeau nămeţii, trebuia să punem armăsarii la telegi ca să răzbatem prin noroaie. Dar era bine, că aveam

telegari... Parcă pe poduri era mai bine ? Se grămădea pe sub scînduri apa, şi cînd treceau butcile boiereşti, ţîşnea noroiul în toate părţile ca din tulumbe. Ieşeam de mare nevoie, ori mînau pe oamenii noştri cazacii, ca să iasă cu carăle pentru împărăţie. Iar cînd era linişte, puneau toţi lacăt la porţi, ridicau sara obloanele la ferestre, puneau pe dinăuntru drugi groşi la uşi, şi numai zăvozii rămîneau pe afară, ca să păzească averea... Ici-colo cîte un străjer răcnea. Pe urmă tăceau toţi. Lătrau numai cînii. Şi nu cutezau decît crăişorii să umble pe furiş pe subt uluci, prin întuneric. Despre felinare şi alte înlesniri, nici pomină !

Astfel îşi aducea aminte taica Silivestru, sorbind pelin. Vorbirea şi amintirile îi erau încurcate ; se oprea, se uita la pahar, pornea iar, se înturna îndărăt ; şi de şi măturisea ticăloşia vremurilor din trecut, îi era plin de regret glasul : pentru el acelea erau timpurile cele bune !

Căpitanul Toma părea un om mai civilizat A ridicat capul şi a încercat să ia apărarea prefacerilor. Zîmbea către noi ; era sigur că-i sîntem aliaţi.

— Vorbeşti tu, nene Silivestru, ca un om înapoiat! Mie îmi spui cum era ? Ei, cum era ? De ce-ţi tremură aşa glasul şi parcă oftezi ? Era noroi, erau cazaci şi turci, era întuneric şi năcaz, şi dumneata oftezi ? Apoi bine, neică, şi eu ştiu ce era. Creşteam noi cu doici, cu slugi ţigance, ne uitam pe ferestre cînd duruiau căleştile, vedeam robi masalagii purtînd pe grătare, în spate, cîrpile muiate în catran, stam dezbrăcaţi, părăsiţi de părinţi, şi slugile, ca să ne liniştească, ne îngrozeau cu poveşti de pe lumea cealaltă, cu stafii, cu moşu care ia copiii în traistă, cu muma pădurii...

Vai de noi! Stăteam holbat într-un colț, nici nu suflam, ș-o țigancă neagră parcă descînta spaima...

— Ei și ce? îl întrerupse batjocoritor moș Pascali. Nu-ți place? Ce vrei?

— Nu vreau nimic. Eu spun cum era.

— Ce? și nu era bine? Poate voiești dumneata să spui că nu sînt stafii și nu umblă duhuri? Nici atita n-ai învățat cît te-ai făcut căpitan și cît ai petrecut pe lumea asta? Rușine! Ești alb colilie și încă n-ai aflat adevărul!

— Ce-ce-ce tot îi dai? strigă mîniat deodată căpitanul, și-și ridică în lumină degetele înmănușate. Ce alb colilie? ce rușine? ce adevăr? Știi dumneata ce-i pe lumea asta? Știi dumneata ce este adevărul? Ce e adevărul?... Spune, ce e adevărul?

— Lăsați, frate... zise visător taica Silivestru, și duse cana la gură. Ce vorbiți dumneavoastră de acestea?... Să spun eu mai bine...

— Ce să ne spui? zise Pascali gros, răsfrîngîndu-și cu nemărginit dispreț buzele. Ce să spui? Mai bine taci. Adevărul? ce e adevărul? urlă el cu înflăcărare. Ce-ți bați joc, domnule? ce crezi dumneata? Mie mi-a spus taica al meu: Mă copile, zice, aici în București sînt locuri necurate... Dacă mi-a spus el, ce vrei? Vrei să spui că nu-i adevărat? — Și ce locuri necurate sînt? Mă, zice, a fost odată un cutremur mare pe vremea lui Caragea și a crăpat Bucureștii în două locuri, în mahalaua Sloboziei și în dosul Mitropoliei! Ș-a ieșit, mă, păcură, — de unde? din vîltorile iadului, de unde chinuiește Necuratul pe necredincioși.

Taica Pascali privi crunt pe căpitan; căpitanul încercă să rîdă.

— Ce face? vrei să rîzi? Să te ferească Dumnezeu! Am fost eu pe unde-i acu strada 11 Iunie, cu

taica și mi-a arătat crăpăturile rămase de la cutremur... Atunci a căzut Turnul Colței și multe clopotnițe de biserici... Cam prin acele vremuri a fost și ciumă; au fost și focuri; toate pentru bunătatea oamenilor!... Ce?

— Acu nu mai este ciumă... mormăi căpitanul.

Taica Pascali începu a rîde cu milă.

— Nu este ciumă? Este, da' se chiamă altfel... Finanțu!

— Cine?

— Ministru de Finanț!

— A, da! aprobă înveselit căpitanul, opozant din temperament.

— Apoi dacă-i da, ce mai vorbești? se rînji la el urît taica Pascali. Cînd îți spun eu, să nu crezi? Uite, au ieșit drojdiile iadului, au căzut turnurile și altele au fost. Eu și stafie am văzut. Dumnealui e om de moda nouă, nu crede și se face viteaz, da' cînd era copil credea. Atunci era mai cuminte!...

Cei din jur începură să rîdă. Căpitanul plecă fruntea. N-avea gust de ceartă în sara aceea. Ba mi se părea că paradă de necredință făcuse mai mult din pricina noastră. De aceea își scoase mănușile și gustă prelung din pelin, apoi zise cu un glas blînd:

— Bine, Pascali, de ce te superi degeaba? Eu parcă zic că nu este nimic?... Îmi pare rău... Eu am vrut să spun că azi copiii altfel se cresc... Azi doici nemțoaice, azi guvernante franțuște, azi altfel merge...

— Și e bine? strigă dîrz taica Pascali.

— Eu parcă zic că-i bine? De ce te superi?

— Eu mă supăr? cine ți-a spus? vorbi cu adîncă mirare crîșmarul.

— Bine, bine, lăsați, se amestecă și meșterul vechi, — spune, taică Pascali, cum a fost cu stafia.

— A, cu stafia... Hm... (Trase tabac pe nas dintr-o cutiuţă neagră). Ştiţi unde-i acu grădina Icoanei. Dumnealor nu ştiu, că-s oameni noi. Unde-i acu grădina Icoanei, era o mocirlă mare, un fel de baltă... Veneau şi raţe sălbatice primăvara. Din balta aceea curgea un pîrău prin Scaune, la Sfîntul Gheorghe... În preajma grădinei de la Sfîntul Gheorghe era atunci stuf mult, erau sălcii, era apă — un fel de lac, şi de-acolo iar curgeau pîraie în Dîmboviţă... Pe-un pîrău era şi o moară... Domnilor! acuma nimica nu se mai cunoaşte. Acuma umblă cu bastonul domnu căpitan prin grădina Icoanei; acu este statuie alături; dincolo o şcoală de călugăriţe... Eu toate le-am văzut. S-a întins oraşul, s-a prefăcut, apele au secat... Şi erau acolo, cum spun, noroaie şi apă, nimene nu putea trece. Şi-n fiecare noapte, între zilele Paştilor şi Înălţare, se arăta o lumină în sorburi... Umbla lumină de colo-colo. Şi cînd era lună, se vedea aşa o arătare; era o umbră, ca un abur. Umbla pe lîngă lumina aceea. Uneori părea că umbra înălţa lumina; alteori părea că umbra iese din văpaia luminii aceleia... Rari oameni îndrăzneau să se oprească acolo şi să privească. Cei care treceau, mai curînd îşi ridicau pulpana hainei şi-şi acopereau ochii, şi înconjurau pe departe... Cîteodată cînta umbra aceea. Cînta încet — era aşa o cîntare trăgănată, parcă era turcească, şi înceată şi lină, abia s-auzea. Într-o noapte a stat pe loc lumina şi umbra s-a dus la mănăstirea Icoanei şi a sunat clopotul. L-a auzit toată lumea. A sunat o dată, greu, şi a vuit multă vreme...

— L-a sunat stafia?

— Fireşte! îmi răspunse cu adîncă încredinţare căpitanul.

— Şi dacă aude şi aude, dacă vede şi vede frica oa-

menilor, se apucă un călăreţ domnesc şi vine în mahala şi cuvintează aşa: Fraţilor creştini, mă duc să văd ce-i cu focul şi cu umbra. Îmi dau mahalagiii un leu de nume. Pe oşteanul acela îl chema Nae Pantofaru. Era fecior de negustor, dar nu-i erau acasă toate minţile. S-a dus şi s-a ispovedit, a luat sfînta împărtăşanie, preotul i-a binecuvîntat calul; a tras sabia din teacă şi s-a dus pe înserate la marginea bălţii. N-a îndrăznit lumea să se apropie. Numai aşteptau toţi pe la porţi, veste. Era întuneric mare. Şi s-a aprins pe apă lumina şi s-a înălţat umbra. Oşteanul a dat pinteni calului şi a intrat. L-a auzit lumea strigînd şi îndemnînd calul. Pe urmă s-a făcut linişte. Flacăra şi umbra au pierit. Au venit oameni, şi strigau: Mă Nae! n-auzi, mă băiete, unde eşti?... Nea Nae nu mai răspundea. L-a dus la adîncuri stafia, l-a tras sorbul şi s-a scufundat cu cal cu tot... Zicea preotul că se cufundă, se cufundă pînă în partea cealaltă, — îi trebuie o sută de ani... Acu vra să zică el încă n-a ajuns, — iar noi deasupra am alungat apele, am făcut grădină şi-am pus statuie: iar în fundul pămîntului se tot afundă feciorul pantofarului...

Moş Pascali se întoarse cu ochii tulburi şi înlăcrimaţi spre căpitan:

— Este ori nu este?

— Este! răspunse cu umilinţă căpitanul Toma. Acestea toate au fost mai de demult, cum le spui...

Se făcu o clipă de tăcere, şi cealaltă, fantoma clădirii, baba lui taica Pascali, oftă lung şi chinuit, parcă-şi dădea duhul. Pe vremea cu stafia din balta Icoanei poate-şi punea şi dumneaei muşcată la ureche şi aştepta în umbra ulucilor pe un fecior pe care-l chema Pascali. Nu era acesta; era altul. De atunci s-au secătuit bălţile şi tinereţele...

DRUM LA MOȘ ANANIA

În ziua a patra de Crăciun, pornii la munte cu Damian Pușcașul și cu cînii. Adia asprul vînt al miezului-nopții și omătul înghețat crîșca ascuțit. Depărtările înalte, spre asfințit, în amurgul singuratic, stăteau cufundate într-o umbră viorie. Mergeam repede cu sania pe drumul luciu ; cei doi copoi se încovrigaseră la picioarele noastre sub cergi, în fîn. Săteanul care ne ducea își vîrîse mîinile în mînici și ținea hățurile cu cotul, întors puțin cu spatele spre suflarea crivățului. Așezat bine în cojoc și cu căciula trasă pe ochi și peste urechi, părea că dormitează într-o nepăsare adîncă, numai din cînd în cînd îndemna c-un mormăit întărîtat și făcea cu trupul și cu cotul o mișcare repede, ca să îndrepte fugarii prin făgașul cel bun.

Căsuța lui moș Anania, pădurarul statului, era departe, sub Bîtca Neagră, dincolo de mănăstirea Rișca. Aveam de mers pînă la ceasul al doilea din noapte.

Cît ținu tremurarea vîntului, stăturăm tăcuți în blăni și cergi, cu nasurile înghețate și cu ochii îndureraţi ; dar deodată, intrînd în Valea Moișei, se întinse întunecimea înserării, culmile crescură și vîntul

rămase pe sus numai, pe creștetele brazilor, sunînd cu lungi și dulci înfiorări. Luna-n jumătate se aprinse către amiază printre cetini, poienile și drumul se luminară ușor. Damian, tovarășul meu, începu să se miște, își scoase tutunul, își răsuci și-și aprinse o țigară, apoi se întoarse spre mine :

— Ce zici, cucoane ? eu cred că l-om găsi acasă pe Anania...

Avea glasul vesel ; lucirea țigării îi descoperea mai bine obrazul slab și spîn, cu fire de păr rare ca grîul de secetă.

— Eu chitesc că-l găsim acasă...

— Cum să nu-l găsim, bade Dămiene, dacă l-ai înștiințat ?

Damian păru uimit de observația mea apoi dădu din cap zîmbind :

— Așa-i, chiar eu l-am înștiințat ; ș-afară de asta el, iarna, nu prea-și lasă bîrlogul... Avem să-l găsim acasă...

Pușcașul spuse vorbele din urmă c-o încredințare desăvîrșită. După aceea oftă și dădu din cap :

— Ehei ! Anania acesta e om vechi de pădure. Bun pădurar și meșter vînător, de aceea cei mari nu l-au schimbat. Unde-a fost un urs, el l-a știut ; unde-a trecut un cerb, el i-a găsit urma. Veneau boierii și-i spuneau așa : Moș Anania, ia să te vedem ! — Și Anania se gîndea, ca un gospodar bun : care cerb să-l dăm ? oare să stricăm noi o căprioară de gustul boierilor ? — Ș-apoi își făcea el planurile, — dădea drumul haitașilor ori cînilor și cît vînat socotea el, atîta venea la puști ; mai mult nu, căci unui asemenea pădurar i-i dragă pădurea și ține la sălbătăciunile ei...

Începui a rîde încet :

— Bade Dămiene, îl știu și eu pe moș Anania, căci

în fiecare an mă sui către el. In fiecare an mergi și dumneata cu mine și totdeauna îmi lauzi la fel pe pădurar...

— Că bine zici, cucoane! strigă tovarășul meu, iarăși uimit. Am fost și anul trecut. Și tot pe-aici parcă îți spuneam de Anania. Ce să fac? cînd trec prin poienile acestea, numaidecît trebuie să-mi aduc aminte de el. Oare ce să fie asta?...

— Eu știu, bade Dămiene?

— Eu cred, cucoane, că unde eu și cu Anania sîntem buni prietini...

— Firește. Și totdeauna îți mai aduci aminte de o istorie c-un cerb!

— Așa-i, cucoane! strigă cu căldură pușcașul, este o istorie cu cerbul... Frumoasă întîmplare, cucoane, zău așa!

Rîdeam amîndoi, cînd stăpînul săniei întoarse spre noi un obraz foarte bărbos:

— Care cerb? întrebă el cu glas gros. Acela pe care l-a alungat cînele lui Anania o zi întreagă? Hehei! asta a fost strașnică întîmplare! Au pornit din poienile acestea, — cerbu nainte și cînele după el; ș-au ieșit în șoseaua Neamțului; ș-au mers pe drum pînă la tîrg, ș-acolo a cotit cerbul pe sub cetate, și iar a dat în codri, și cînele după el, tot după el, l-a alungat, pînă ce tîrziu, după atîtea ceasuri, moș Anania a început a auzi sunînd glasul cățelului în funduri de pădure...

— Așa-i! strigă minunîndu-se pușcașul, așa este! Și i-a adus cînele cerbul la buza puștei. Și cînd a îngenunchiat cerbul, a căzut și cînele de trudă. Și Anania a trebuit să-l ducă în sac pînă acasă... Da' de unde știi dumneata toate acestea, bade Dumitre?

— Apoi dumneata le spuneai...

— Cînd? cui?

— Mie și boierului, bade Dămiene, — căci tot eu v-am dus în munte. Ș-apoi dumneata în fiecare an ne-ai spus istoria cu cerbul...

— Hm! așa-i, eu știu multe lucruri de mirare!... grăi pușcașul gînditor, clătinînd din cap.

Acuma caii suiau la deal în voie și badea Dumitru, vizitiul nostru, se întoarse de-al binelea spre noi în cojocul lui și ne urmarăm sfatul cu vechile aduceri-aminte ale lui Damian. Luna se urcase deasupra brazilor omătul poienilor bătea în albăstriu. Tufișurile și brazii tineri abia se clătinau ici-colo, parcă tresăreau din liniștea lor la apropierea noastră; sus, pe culmi, trecea ca o apă nevăzută. Fundurile poienilor se pierdeau într-un fel de negură. De la o vreme tăcurăm; și, ridicați pe-o culme ușoară, priveam uimit la dreapta și la stînga văi adînci din care se ridicau aproape zidurile munților și brădeturile negre; în noaptea și-n înghețul iernii codrul și muntele pluteau într-o liniște măreață și misterioasă; zumzetele vîntului veneau ca de pe alte tărîmuri.

Mi s-a părut că ajung tîrziu la o cetate de piatră. Luna era ascunsă după munți și, în lumina zăpezii, o căsuță abia se deslușea. Un lătrat iute începu să sune după o ușă: parcă era cățeaua din poveste, cu dinții de fier și cu măselele de oțel. Ochii căsuței se aprinseră și ieși în prag portarul cetății. Lătratul cel înviersunat tăcu și cunoscui glasul prietinos al lui moș Anania.

— Aha! bine-ați venit!... da-i frig avan în noaptea asta!

Intr-adevăr, încremenirea și părerile mele erau datorite gerului. Mă simții deodată în altă lume, cînd

văzui pereți văruiți în juru-mi, și-o sobă în care ardea un foc grozav, și mai la o parte o pătură groasă de fîn, acoperită cu lăvicere.

Mă dezbrăcam repede de hainele groase și simțeam furnicarea dulce a căldurii ca și în alți ani. Mă așezai pe un scăunel cu trei picioare la foc și cu un gemăt de plăcere mai aruncai în flacări cîteva gîteje uscate de brad. Și ca totdeauna îmi întorsei ochii spre badea Damian, care privea cu admirație pe pădurar și-l întreba cu glas înăbușit frecîndu-și cu palmele obrazul spîn :

— Ei ? ce mai faci, prietine Anania ?

— Bine, bine... răspunse pădurarul stînd cu spatele la sobă. Ia și noi ne petrecem vremea noastră și scădem și îmbătrînim, iar muntele crește ! îl suim tot mai greu...

— Hm ! bun ! și Damian își dădu palmele la o parte și mă privi, ca și cum voia să-mi dovedească încă o dată cine-i Anania ! Da' pădurea ce mai face, prietine Anania ?

— Bine, ce să facă ? Pădurea-i tot tînără...

Moș Anania zîmbea răspunzînd, nu părea însă deloc măgulit de vorba «prietin», cu care necontenit se îndrepta spre el Damian al meu. Priveam trupu-i nalt și spătos și pletele-i albe ca omătul. Mustățile-i erau albe ca și pletele. Obrazu-i era ras din proaspăt și ochii aveau o lucire vie și neagră. Era moș Anania al nostru, care păzea de lungă vreme bîtcile cele bătrîne, despre care pușcașul Damian știa atîtea istorii și care în toți anii ne făcea un foc zdravăn, ne întindea otavă și lăvicere, și-și scula baba ca să ne ospăteze.

Damian se și gîndea la un lucru prea însemnat pentru pîntecele lui, căci întrebă cu oarecare grijă :

— Da' lelea Marghioliță ce face, prietine Anania ?

— Bine, ce să facă ? și ea-i mai bătrînă c-un an...

— Poate doarme... vorbi cu îndoială pușcașul meu.

Anania înțelese și zîmbi a rîde.

— Nu știu. S-a fi pregătind poate s-aducă borșul cela de găină, precum e obiceiul...

Obrazul spînului se umplu de nespusă fericire. Anania îl privea clipind, c-o licărire veselă în ochi. Badea Damian era mahalagiu de la noi din tîrg și Anania îl vedea rar ; îi deprinsese însă toate năravurile și obiceiurile, îl lăsa să-i arate cîtă prietinie voia, îl lăsa să se minuneze de o mulțime de lucruri. Îl privea ca pe-o sălbătăciune rară și făcea de el haz într-un chip deosebit și cu multă stăpînire de sine.

In fiecare an borșul care ne aștepta îmi părea, după truda și frigul drumului, «ceva dumnezeiesc». Apărea de undeva, dintr-o altă odăiță, ca dintr-un cotlon tainic, ridicînd aburi între fața lui moș Anania și noi. Îl primeam cu un oftat de mulțămire și ne pregăteam lingurile nouă de lemn de paltin. Și mămăliguța era mai bună decît oriunde ; și căldura odăii chiar avea ceva deosebit, și fînul de jos răspîndea miresmele verii.

Mai mult pentru starea aceasta fericită făceam drumul în munte, iarna. De cele mai de multe ori cerbii și ciutele lui Anania nu-și alegeau drumul prin bătaia puștii mele. Ș-așa, eram prea fericit în noaptea aceea și stăteam tolănit în culcușul de fîn, după ce mîncasem din borșul cel minunat. Pădurarul ne vorbea despre greutatea iernii, despre singurătatea lui cu cînii și cu baba, și despre rarele lui pogorîri în vale, la tîrg. Badea Damian îl privea cu admirație, după obiceiul lui. Intr-o vreme îl întrerupse.

— Prietine Anania, zise el, aici ți-ar trebui un cal bun... Repede te duci și repede te-ntorci...

— Eu îs deprins să fac drumul cu piciorul... răspunse pădurarul.

— Ascultă-mă ce-ţi spun eu, prietine, stărui puşcaşul ; cumpără-ţi un cal... Aşa am avut eu în vremea tinereţii mele un cal cu care suiam dealurile şi munţii... Nu mai avea trudă !

— Acela va fi fost cal fără splină ! zise dintr-un colţ badea Dumitru, rîzînd puţin într-un dinte.

— Da ! aşa este ! vorbi după o clipă de îndoială puşcaşul meu. Trebuie să fi fost cal fără splină !...

Eu arătai oarecare nedumerire în privinţa soiului acestuia de cai ; şi chiar zîmbii ca un necredincios.

— Cum e calul fără splină, bade Dămiene ?

Puşcaşul mă privi neclintit; nu ştia nimic în această privinţă ; dar îndată se îndreptă spre pădurar ca spre o scăpare sigură.

— Cal fără splină ? Auzi, prietine Anania !... Dumneata n-ai văzut cal fără splină ?

— Ba cum nu ? Cine se pricepe, ia splina de pe botul mînzului cînd îl face iapa în cămeşa lui... Altfel, dacă apucă a-şi mînca splina, iese cal ca toţi caii... Dacă i-o iai, apoi dobîndeşti cal care nu mai osteneşte niciodată !...

— Aşa este, altfel nici nu se poate !... adăogi Damian cu puţin dispreţ la adresa mea parcă. Dumneata, cucoane, parcă nu prea ai credinţă... Poate crezi că nici rîsul nu trăieşte pe lumea asta !...

— Ba de rîs ştiu, — dar asemenea sălbătăciune nu prea sălăşluieşte prin pădurile noastre...

— Hm ! Auzi, prietine Anania, dumneata ce zici?..

— Mdă, eu ce să zic ? răspunse pădurarul de lîngă sobă. Eu ce să zic ? De ce să nu fie rîs şi pe la noi ? Dacă sînt lupi, trebuie să fie şi rîşi...

— Aşa este, altfel nici nu se poate ! se grăbi să încheie Damian.

— Eu am văzut rîşi... urmă pădurarul... dar îs rari... Dacă se întîmplă de fată lupoaica şase căţei, apoi pe unul îl leapădă... Ş-apoi acela, orfan, rătăceşte, se suie prin coclauri şi singurătăţi şi se face rîs... ca unul ce şi-a făcut maică-sa rîs de dînsul...

— Iată un lucru de mirare şi foarte adevărat ! strigă cu pătrundere puşcaşul meu. Dumneata, cucoane, poate nu-l crezi...

— Ba cred, de ce să nu cred ? răspunsei eu foarte fericit de culcuşul meu cel moale şi dulce-mirositor.

Vorba mai urmă aşa o vreme, ca-ntr-un fel de lene. Apoi, într-un răstimp, Damian crezu de datoria lui să întrebe şi de locuitorii sihlelor :

— Ce-ţi mai fac cerbii şi căprioarele, prietine Anania ?...

Moş Anania nu răspunse deocamdată şi Damian parcă uitase de întrebarea lui ; eu însă observai ca o umbră de grijă pe faţa pădurarului.

— La ce te gîndeşti, moş Anania ? îl întrebai eu încet.

— E iarna grea, e omătul mare, şi nu facem bine... răspunse pădurarul. Avem nacazuri...

— Aşa-i, avem nacazuri... zise de la gura sobei Damian, cam somnoros.

Pădurarul tăcu.

— Ce nacazuri ai ? îl întrebă Damian.

Anania nu-i răspunse ; privea înainte, c-un zîmbet de milă.

— Cucoane, îmi zise el cu glas scăzut. Mie mi-au fost dragi toate vietăţile blînde din pădure... Eu ciutele şi căprioarele le-am cruţat cît am putut. Cînd veneau boierii cu stăpînii noştri şi cereau să le facem

goană cu oameni ori cu cîni... făceam noi aşa ca să mergem mai pe departe de salaşurile ştiute... că noi, pe ciute mai ales, cucoane, aproape le ştim pe numărătoare şi pe răbuş... Da-i vorba că bietele dobitoace n-au duşman numai pe om... Este un duşman rău, cucoane, care adulmecă şi goneşte mai tare decît cel mai aprig vînător... — Lupul ! Of ! Doamne, am apucat multe ierni ca aceasta, cînd omătu-i mare şi înghiaţă şi se prinde pojghiţă deasupra... Atunci ies lupii la vînătoare şi gonesc ciutele... Ei aleargă sprinteni, ca pe-un pod ; iar ciutele grele înoată anevoie şi se cufundă pînă la piept în omăt... Şi am văzut eu cu ochii mei şi săptămîna trecută cum s-au abătut asemenea fiare asupra unei cerboaice tinere... şi cum răgea, saraca, o auzeam... suna codrul de jalea ei... şi lupii o rupeau şi o sfîrtecau...

Cucoane, să ieşim oleacă pe afară... adăogi încet pădurarul.

Damian se grămădi mai tare lîngă sobă. Eu îmi luai blăniţa şi ieşii cu moş Anania în poiană, dinaintea căsuţei lui. Luna lumina din creştetul bolţii şi omătul luciu se întindea pînă în umbra neagră a sihlei. Pădurile urcau în valuri repezi şi posomorîte pe creştete. Vîntul contenise ; părea că împietriseră toate sub lună.

— Uite colo, în fundul poienii, la asfinţit... Am să-i găsesc ciolanele, la primavară... zise încet moş Anania ridicînd braţul în lumină.

Deodată îşi aduse mîna spre ureche, ascultînd : parcă suna o chemare de corn în fund de codru ; era ceva tremurat şi lugubru, ca o chemare a morţii. Cîteva clipe tremură sunetul, apoi se stînse sub bolţile nesfîrşite ale depărtărilor.

— Ai auzit !... şopti moş Anania. Şi simţii în glasul lui o durere adevărată. Apoi iar rămase ascultînd ; pretutindeni însă apăsa o împietrire de farmec.

— Putem să intrăm... grăi el într-un tîrziu, zîmbind cu mîhnire ; luna-i lină şi pădurea tace. Iaca aşa ies nopţile ş-ascult. Avem şi noi bucuriile noastre cînd învie şi se încheie codrul, da' iarna-i cu nelinişte, cu mare singurătate... Ies nopţile, ş-ascult ; mie mi-i milă de sălbătăciunile cele blînde ca de nişte fraţi ; ş-ascult urletul duşmanului... Eu cunosc cînd vînează lupii şi după glasul lor le-aud bucuria, cînd s-adapă în sîngele ciutelor...

Dar deodată moş Anania păru a băga de samă că nu-i singur ; şi tăcu. — Mă petrecu în casă şi-mi pofti somn uşor pe culcuşul de otavă. Apoi ieşi fără să privească măcar spre prietinul lui, Damian, care dormita la gura sobei, cu obrazul spîn luminat de jar.

M-am întins pe fîn, în căldura odăii, şi mă gîndeam. Pe acest moş Anania, pădurarul, îl cercetasem de multe ori în căsuţa lui singuratică. Îl ştiam bun vînător de dihănii stricătoare şi ascultam totdeauna cu plăcere istorisirile lui, pe care le spunea c-o faţă tainică, încununată de păr alb. Niciodată însă nu-mi închipuisem că vînatul nu vine spre puşca mea din pricina lui ; şi abia acuma băgam de samă că în pădurea aceea eu eram un duşman, ca şi lupii vînători. După ani de zile, abia atunci începeam a cunoaşte pe moş Anania.

ÎNTR-O POIANĂ

Mergeam cu moș Anania spre Poiana Dumbravnicului. De și era bătrîn și alb, tovarășul meu umbla sprinten încă, fără să se slujească de baltagul vechi, cu coadă lungă lustruită. Îl priveam în tăcere pe cînd pășea lin pe potecă. Ca orice muntean, era îmbrăcat cu deosebită grijă. Opinci curat lucrate, și curelușe late înfășurînd lîna albă pînă la glesne. Peste berneveci, cămașă largă, fără flori. Sumăieș scurt fără clinuri, și chimir îngust. Și peste suman o curea lată, care ținea în stînga o tașcă de piele de căprioară, înflorită cu ținte de alamă. In tașcă, plumbii și pulberea, amnarul, cremenea și iasca, luleaua și suvacul, și alte multe mărunțișuri printre care degetele pădurarului umblau cu multă grijă. In spate, pușca încrucișată cu cureaua tășulcei; ș-un corn la șold cu lanțug de alamă. În cap, pălărie rotundă, pe pletele-i scurte albe. Moșneagul era ras cu îngrijire ca totdeauna și pe barba și fălcile-i aspre și după cap, unde pletele-i erau tăiate drept. Ce bărbier îngrijea astfel pe moș Anania, în creierul muntelui, nu mi-am putut da niciodată socoteala. Cînd îl întrebam, da din cap și zîmbea uitîndu-se în altă parte; iar pe lelea

Marghioliță parcă nu-mi venea s-o bănuiesc... Totuși acuma mă gîndesc că ea trebuie să fi fost — și grija asta era semn de mare și statornică dragoste, și de grijă pentru tinerețea «omului» ei.

Pe drum bătrînul nu vorbea. Cerceta prăvălișurile coastelor și adîncul sihlelor, cu ochii lui puternic sprîncenați. Rar lăsa să cadă o vorbă și întindea brațul spre depărtări: rostea un nume de munte, ori de sat.

— Iaca, zise el, pe cînd poteca se încovoia peste o adîncătură așezată ca o șa pe două văiuge, vezi dumneata colo, în vale, scînteind ceva? Aceea-i crucea de la mănăstire, de la Rîșca...

Crucea scînteia deasupra unor vîrfuri de brad în depărtare și mai departe se zărea un colț de cîmpie ș-un fulger de apă.

Umblam prin umbră, căci soarele trecuse de partea cealaltă a muntelui. Lumina o vedeam pe sus numai, pe creștetele brazilor și pe ceața văilor, către Moldova. Era o lumină dulce, de negură de toamnă, care plutea peste tăcerea de sub noi, pînă peste cîmpiile nevăzute ale depărtării.

Trecurăm pe o potecă întunecoasă, pe sub cetină joasă de brad. Apoi lumina iar ni se arătă, în răsărit, cînd intrarăm în Poiana Dumbravnicului. Dincolo de munți soarele se lăsase către asfințit. Înțelegeam asta, căci umbra se întinsese mai departe în rîpi și negurile erau viorii.

Acolo, în poiană, bătrînul avea fîn în polog și venea să vadă dacă nu-i bun de strîns în căpiți. Trecu printre brazdele care răspîndeau abur de flori uscate, cercetă în două-trei locuri, apoi ne traserăm la coliba de fîn, ridicată pe cîteva prepelege. Mireasmă de flori și rășină ne învălui; cădea roua.

Moş Anania îşi scoase puşca din spate, o rezemă de colibă şi rămase în picioare. Apoi începu să scocio-rască prelung în taşca-i de piele.

— Imi caut sculele, zise el, ca să-mi afum oleacă nasul... Apoi adăogă după o clipă de gîndire: Iaca, or fi patruzeci şi cinci de ani de cînd îl fumez...

După ce-şi făcu obiceiul, tot în picioare stînd, mă privi rîzînd, cum stam tolănit pe iarbă.

— Acu trebuie să-mi plătesc datoria...

— Aşa-i: mi-ai spus că ai o mare bucurie cînd vii prin Poiana Dumbravnicului... Şi ai a-mi spune o is-torie...

— Incă o istorie ciudată. Pe drum nu ţi-am putut-o spune, dar aici spun. De cîte ori o spun, am aşa, ca o mîngîiere. Că eu cu lupu, domnule, bat crîncen război.

— E o istorie cu lupi?

— D-apoi cum? — Să vezi. — Acu eu stam aici, chiar astă-toamnă, la pîndă. Îmi am eu socotelile mele. După ce se strînge fînul, aici rămîne o singurătate... unde nu calcă picior de om. Şi era ia aşa, ca acu, la asfinţitul soarelui; se vedea cum creştea umbra pe vale şi cum lumina se ridică în răsărit şi rămîne tot mai sus... Iaca, acuma şi soarele s-a dus...

Parcă se întîmplase în adevăr ceva în depărtare. Parcă se coborîse încet o pleoapă, a somn, peste rămă-şiţile de lumină. Şi deodată băgai de samă în ce sin-gurătate mă aflu, sub poale de codru, deasupra văilor şi negurilor încremenite într-o tainică tăcere.

— Da' atuncea, urmă pădurarul, cum s-a întins o leacă de întuneric, a ieşit şi luna plină. Eu am auzit prea bine, în vale, pe coastă, mişcînd ceva. Repede m-am lăsat pe-o carare, — şi cînd m-am oprit iar, aproape de fagi... este acolo o răritură de fagi bă-

trîni... am înţeles că sînt porci la jîr. Măi, mă gîndesc eu, să fie mistreţi? Nu erau mistreţi. Coasta era re-pede, fagii rari şi bătea luna. Erau porcii lui Irimia din vale, pădurarul de lîngă pîrău. Măi, cum de-au găsit ei drumul la jîr? Şi poate Irimia îi caută. Erau şase mascuri mari şi voinici. Şi dăduseră ei de co-moara asta — şi mîncau. Uitaseră că se face sară şi trebuie să se ducă acasă...

Mă gîndeam: asta-i averea lui Irimia. Să-i iau de dinapoi şi să-i mîn cătră vale? Ori să dau glas din corn lui Irimia? Cum să-i las eu aşa? Are omul noroc de mine. Poate să vie o dihanie şi-i spinteca pe cel mai gras. Dihania cunoaşte lucrul bun ş-acolo se zvîrle...

Cum stam eu aşa în cumpănă, deodată simţesc ceva... Simţesc că este aproape ceva. Nu ştiu — că eu am simţit, ori am cunoscut la mascurii lui Irimia... I-am văzut cu capetele ridicate, cu urechile lor ascu-ţite ciulite, şi întorcîndu-se cu sfîrlele unul cătră altul... Hm! Parcă vorbeau şi se înţelegeau. Unul a grohăit încetişor, ceilalţi i-au răspuns scurt. Mişcau cîte-o ureche numai, altfel erau crescuţi din pămînt, aşa de neclintiţi stăteau.

Aşteptam mirat. Îndată mi-am făcut socoteală. Mar-tin nu poate să fie. Are el altă împărăţie de ceea parte de munte, unde-i ştiam ghizunia. Trebuie să fie o bală de lup. Dihănii de acestea avem noi în pădure destule... Numai bietele noastre ciute pot să spuie cît au suferit, şi mărturie avem ciolanele lor albite pe toate ponoa-rele...

Ei, apoi dacă-i lupu, bun de tot. Incaltea n-am venit degeaba în Poiană. Mai fac ş-un bine, că scap un porc de-al gospodarului Irimia. L-oi chema eu pe urmă şi i-oi spune de la ce primejdie i-am scăpat godacii...

Mă gîndeam eu așa. Și într-adevăr că lupu a fost. Porcii, grohăind iute și aspru, deodată s-au mișcat și lupul, de unde, n-am văzut, s-a arătat în rarişte, cu coada tîrîș. Era foarte grăbit, îi scînteiau ochii și rînjea. Simțise el că are de-a face cu porci de coteț. Și-n urma lui altul. Doi. Am tras repede oțelele puștii.

Dar atunci am văzut un lucru de mirare ș-am uitat să mai ridic stratul la umăr.

Porcii clefăiau cu mare amenințare și stăteau cu rîtul în vînt, neînfricoșați deloc. Lupii i-au ocolit mai întăi puțin ; s-au dat către un tufăriș des. Atunci, c-o iuțeală năprasnică, mascurii lui Irimia s-au repezit, nu buluc, ci împrăștiați puțin, ca și cum ar fi vrut să-i grămădească din toate părțile pe cei doi dușmani.

Măi, mare poznă ! Zic eu în gîndul meu. Ș-odată văd săltînd peste tufe una din bale, și chiar pe lîngă mine a dat năbusna și s-a mistuit în rîpă. Iar pe cealaltă nici nu știu cînd au grămădit-o porcii ș-au luat-o în sfîrle și cu colții au rupt-o... Dar știi cum grohăiau și clefăiau și cît erau de mînioși porcii lui Irimia ? Lucru mare ! Apoi tot din porcul cel mistreț se trag... mă gîndeam eu. Și l-au făcut bucăți. Nici n-a mai avut vreme lupul să urle. O dată a slobozit glas, — ș-atîta i-a fost...

Eu stam cu mîna pe pușcă, încremenit. Iaca, mi-au vînat porcii lupu !... Am tras cornul la gură ș-am dat semn către vale. Porcii nu s-au urnit de lîngă dihanie. O rupeau ei acolo ; știau că dincoace nu-i dușman, ci om, adică apărător.

Iarăși am sunat, pînă ce mi-a răspuns Irimia. Și eram bucuros lucru mare ! Ia acum am văzut și eu ceva care drept la inimă mi-a mers... Am văzut și eu lupu pedepsit de animală de la casa omului... Zic :

trebuie să cinstesc eu o garafă de vin cu Irimia, pentru godacii lui...

Asta-i povestea. Dumnitale ți-a plăcea ori nu, da' mie tare-mi place !...

Și moș Anania, isprăvind astfel, era bucuros ca un copil, cum nu-l văzusem niciodată.

— Apoi cînd m-am dus acasă ș-am spus babei, ea a avut ce se bate cu mîna peste gură, iar eu am avut ce rîde... Iar Irimia nu voia să mă creadă ; numai cînd am băut cu el în cinstea godacilor lui, dădea din cap și se tot minuna și se tot bătea cu mîna peste căciulă... Acu, de cîte ori se duce prin sate, îl întreabă oamenii : Ce-ți mai fac vînătorii, bade Irimie !...

Noaptea se întinsese deplin, mai aveam o bucată pînă la răsăritul lunii. Stăturăm un răstimp tăcuți ; priveam în depărtarea văilor, prin pîcla nopții, o luminiță. Cine știe unde lucea ! Un bucium suna pe un munte. Stăteam în fîn. La răsăritul lunii, după cît îmi spunea moș Anania, au obicei să intre uneori în Poiana Dumbravnicului cerbi. Deodată-i vezi cu coarnele lucind în lumină, ridicînd capetele la cel mai ușor vuiet... După ce se încredințează că toate sînt pe pace și pe liniște, încep a juca... pasc apoi o vreme, mai ronțăiesc din fînul cosit și umblă ca într-o lume a lor...

— În poiana asta, zise moș Anania, niciodată n-au venit vînătorii și niciodată n-au căzut sîngerați cerbii : cunosc ei locurile de pace... Vin eu din cînd în cînd să-i văd și vin și pentru dihăniile de lupi... care stau la pîndă... Văd ei că aici e hățaș bun... Umblă ei, da' nici eu nu dorm. Las' că și cerbii nu se tem de lupi, nici cît porcii lui Irimia... Sînt însă ciute, sînt căprioare și vătui... Doamne ! frumoasă ar fi lumea fără dihăniile acestea... Atîta năduh am eu asupra lor,

că parcă-mi vine să-ţi mai spun o dată istoria de *ma'inte...*

Moş Anania îşi stînse luleaua. — De-acu să tăcem. Şi se cuibări în fîn şi rămase ca o stană. Parcă nu mai era nimeni lîngă mine. Aşa stăturăm în tăcere şi neclintire, pînă la răsăritul lunii, aşteptînd cerbii, pe care eu numai în basmele copilăriei îi văzusem...

LACRIMILE

Iosif din Arimateea şi alţi oameni buni coborîseră pe Isus de pe cruce în hrubă de piatră. Acolo, în sînul pămîntului, era la adăpost trupul izbăvitorului de hienele şi vulturii deşertului. Prietinii şi Maria Magdalena îl plînseră mult, apoi făcură un priveghi de tăcere, închinîndu-şi inimile şi gîndurile aceluia care fusese propovăduitorul milei. Iar fecioara Maria era izbită de o durere care nu mai putea avea alinare. Ea nu plîngea lacrimi, din pieptul ei nu izvorau suspine, dar în întunericul fiinţii ei bîntuia parcă simunul pustiului. Toată era vălmăşag de furtună, întuneric de disperare. Nu mai putea găsi mîngîiere, căci pierduse pe cel pe care-l iubise ca pe un fiu, deci ca pe Dumnezeul ei.

Parcă din inima ei se revărsase asupra lumii întunericul din ceasul morţii răstignitului, parcă din inima ei pornise cutremurul care zguduise pămîntul. După noaptea aceea a nelegiuirii, însă, soarele lumină pămîntul ca şi-n alte dăţi, ca-ntotdeauna ; Golgota se înălţa deşartă cu crucile-i triste, lîngă cetate; muntele Moriah lucea cu răsfrîngerile-i de argint şi aur; parcă nimic nu se petrecuse pe pămîntul nostru; şi fecioara

Maria simţi că nu mai putea fi loc pentru dînsa în lumea aceasta aşa de nepăsătoare, în care drepţii cad şi nelegiuirile se uită.

«Voi lăsa aici ca un blăstăm crucea de pe munte! îşi zise, înălţînd spre cer ochii. Voi lua în suflet duhul copilului meu, şi huma o voi lăsa pămîntului; Dumnezeu va îngriji de ea. Eu voi porni în pribegia morţii, prin lume, voi merge pînă ce voi cădea şi voi pieri; nu mă va opri nimic, nu mă va mîngîia nimic, căci nimic din lumea aceasta nu-mi va putea aminti de frumuseţa şi de bunătatea fiului meu... Oamenii sînt ticăloşi şi răi...»

Învăluită în straiele-i negre, porni; ochii mari îi luceau prin hobotul fumuriu. Picioarele-i desculţe începeau a simţi căldura pulberii şi spinii din marginea cărării. Trecu pe lîngă poarta de miazănoapte a cetăţii Ierusalimului; din cele cîteva colibe risipite ici-colo la margine, oamenii în straie de sărbătoare ieşiseră la lumina primăverii; copiii şi femeile fărîmau în dinţi pască uscată. Toţi priveau nepăsători spre străina care trecea.

Era în vremea primăverii şi dumbrăvile înfloriseră la poalele munţilor. Ca printr-o pînză argintie de painjen se prevedeau depărtările. Ici-colo buchete de palmieri îşi desfăşurau frunzişurile asupra unei fîntîni, la răspîntie singuratică de drumuri. Fecioara Maria trecea pe lîngă şipotul care curgea pe ţeavă de aramă în cupă de piatră, fără să audă dulcele murmur al apei; nu auzea nici rîsul de dragoste al porumbeilor sălbatici sus, în buchetul verde al palmierilor. Trecea prin arşiţa tot mai mare a zilei; drumul ei trebuia să fie fără oprire, pînă unde va cădea şi unde-i va fi şi mormîntul, undeva sub nemărginitul cer azuriu.

Aşa a mers multă vreme; nici ea n-a ştiut cît a mers, nici cîtă cale a bătut. A străbătut ca o fantomă jalnică şi Nazaretul, a trecut pe lîngă Betleem şi şi-a adus aminte de trecut; atîtea lucruri dulci şi fericite din trecut i se întoarseră în minte, încît abia aici lacrimi nesfîrşite începură a-i curge. Lacrimile-i curgeau, dar amărăciunea nu i se mai putea potoli.

In drumu-i lung, întîlnea multă nepăsare omenească; cu aceasta se obişnuise. Dar iată că într-un amurg, la o margine de poiană, zări două umbre în cea din urmă lucire a zilei. Fecioara cunoscu îndată că erau doi îndrăgostiţi. Fără să-şi contenească drumul, îi privea; la urechea ei ajungeau dulcile lor şoapte de dragoste. Vorbeau de fericirea lor, de cuibul ce şi-l vor face departe de răutatea oamenilor; vorbeau cu iubire şi de părinţii lor săraci şi bătrîni. Şi fecioara Maria îi privi multă vreme, îi văzu trecînd îmbrăţişaţi prin umbra viorie, îi pierdu din vedere; şi urmîndu-şi drumul morţii, ceva cald îi picură în inimă: era o şoaptă de dragoste. «Într-adevăr, se gîndea sfînta, e frumos lucru dragostea în lumea aceasta de dureri... Dar mîni şi aceştia vor fi ca ceilalţi; anii aspresc pe om!»

Intîmplarea aceasta mică n-o putea împăca; nu se opri; cu picioarele sîngerate trecu înainte şi noaptea îi învălui truda şi disperarea. Şi iată că-n zori de zi undeva, la o margine de pustie, — auzi strigări mari de război, vuiet adînc de cară şi zăngăniri de arme. Fecioara înţelese că a dat peste un colţ de pămînt pe care oamenii răi şi tari voiau să-l încalce. Se opri o clipă în vălurile-i negre şi privea cum oşteni puţini îşi apărau căminurile, pămîntul şi mormintele părinţilor lor. Curgea sînge, se ridicau pînă la ea răcnete de mînie ori de durere. Şi un oştean tînăr între toţi

se lupta mai cu aprindere. Dar săbiile îl înconjurau, îi muşcară cărnurile ; se acoperi cu pavăza, ridică braţul şi spada la ochi, şi căzu. Cu el căzuse cel din urmă apărător ; învingătorii se depărtară ca să dea foc căminurilor, să dărîme templele, să ucidă femei şi copii. Fecioara păşi tăcută printre morţi, se apropie de tînărul cel frumos şi viteaz ; îl ştia cu logodnică, cu mamă, ş-acum îl vedea murind pentru pămîntul străbunilor lui. Se aplecă, închise ochii oşteanului şi-i dori linişte în mormîntu-i vitejesc. Şi-şi simţi inima iarăşi înmuiată : parcă picurase în ea un strop din sîngele învinsului. Porni grăbită pe drumu-i lung. «Frumoasă-i jertfa şi dragostea aceasta, gîndea ea cu întristare, — dar ieri şi acest oştean poate a ucis, a dat foc şi a zdrobit pe alţii...»

Şi slăbită de drumuri pustii, slăbită de foame şi de sete, slăbită de durerile fără nume, sfînta a umblat multă vreme pînă ce s-au stîns în zări munţii, pînă ce s-au isprăvit dumbrăvile de sicomori, portocali şi maslini. Şi într-o după-amiază, pe un drum cotit, la o margine de sat, ajunse din urmă pe un drumeţ gîrbov cu obrazul aspru şi cu ochii neliniştiţi. Fecioara Maria dintrodată văzu în trecut toată viaţa omului acestuia. Fusese tînăr, iubise şi el şi umblase cu tovarăşa inimii lui în amurg prin marginea unui crîng ; se luptase şi el, izbise şi fusese izbit, vărsase sînge şi fusese rănit ; apoi în tulburările şi răutăţile vieţii, ucisese, şi legile lumii îl osîndiseră la muncă silnică. Şi din întunericul ocnelor se înturna acuma nenorocit şi zdrobit, printre oameni. Umblînd în preajma lui, fecioara îl privea cu luare-aminte. Nimic din trecutul bun nu lucea în ochii nenorocitului, iar ticăloşiile vieţii îi puseseră nenumărate peceţi şi pe obraz şi pe întregu-i trup. Şi-n ochii neliniştiţi şi

tulburi era amestec de suferinţă, de răutate, de îndîrjire. Umbla şchiopătînd puţin şi din cînd în cînd îşi strecura în laturi privirile ca de lup flămînd.

Aşa ajunse la cea dintăi căsuţă a satului. Era o colibă curată în mijlocul unei livezi. Cîteva găini ciuguleau în bătătură, un purcel muşluia prin jurul lor. O capră, vaca săracului, sta legată în pripon. Cînd se apropiară străinii, se opri din păscut şi-şi ridică ochii dungaţi cu aur şi barba-i aspră : parcă întreba : ce doriţi ? Purcelul şi găinile îşi părăsiră locul şi trecură după colibă. O fetiţă balaie, cu obrajii rumeni, cu ochii plini de lumină, ieşi în prag. Văzu pe ocnaş şi îl privi cu teamă, dar pe fecioara Maria n-o văzu, căci aşa voia Dumnezeu.

— Omule, nu-i acasă mama, nici tata... zise ea încet.

Ocnaşul era om învechit în rele şi-i era foame. Ridică spre copil fulgerul ochilor lui.

— Ţi-i foame, zise fetiţa cu milă. Stăi pe prispă ; ţi-oi da o pînişoară de grîu şi o ulcică de lapte...

Şi repede intră în casă şi ieşi cu pînea de grîu şi cu ulcica de lapte. Ochii ei albaştri erau blînzi şi limpezi. Şi nenorocitul întinse mînile spre milostenie ; şi privind pe copil, deodată lucirea stranie din ochii lui se stînse. Fecioara sta în hainele-i mohorîte lîngă un cireş înflorit al livezii, se uita la om şi-i cetea în cuget şi-n suflet ca într-o carte. Îl vedea cum îşi aduce aminte, de demult, de cînd era şi el curat ca pruncul cel balai, îl vedea aducîndu-şi aminte de fericiri puţine şi de multe năcazuri, îl vedea aducîndu-şi aminte de multele-i asupriri şi ticăloşii. Toate şi le amintea ocnaşul şi privea la copiliţa care sta înaintea lui, cu capul puţin plecat pe un umăr. O simţire necunoscută îl străpunse deodată, ca un junghi ; lacrimi începură

să-i picure din ochi. Ah! fusese şi el curat şi bun, dar lumea îl ticăloşise, îl zdrobise şi acuma a ajuns în amurgul vieţii copleşit de durere şi căinţă...

Fecioara Maria privi spre cer. Sus era linişte, nouraşi se mistuiau în adîncimile cerului, mici şi albi, ca nişte aripi de îngeri. Făcu un pas în umbra cireşului înflorit şi se lăsă pe o bancă de piatră. «Sufletul omenesc nu-i pierdut!» murmură ea şi se gîndi la fiul ei răstignit. În inimă parcă-i picurară grăbit fiori calzi: erau lacrimile ocnaşului. Şi-şi simţi pribegia sfîrşită; un somn mîngîietor o cuprinse. Şi cum dormea pe banca de piatră, îi căzu hobotul de pe faţa trudită, de pe ochii dureroşi, o boare lină începu să adie în căldura după-amiezii. Cireşul înflorit îşi scutură foiţele florilor, şi, prin minunea lui Dumnezeu, foiţele se prefăceau în fluturi albi şi băteau din aripioare, răcorind şi mîngîind obrazul celei mai nefericite mame.

NEAMUL SOIMĂREŞTILOR

1915

I

La Cornul lui Sas

În anul Mîntuitorului 1612, pe vremea cînd înfloresc teii, singurătățile Prutului, la cotitura care se chiamă Cornul lui Sas, vuiau de furtuna războiului.

Încă din zorii zilei se mișcase de deasupra Popricanilor Ștefan Tomșa, cu oastea lui amestecată. Iar din susul apei, vestitul șleahtic Potocki și Constantin Vodă Movilă grăbeau cu leșii și cu cazacii lor și cu puțină oaste de țară.

Tomșa era nerăbdător. Pe harmasarul lui alb, arăbesc curat, întruna se sălta în șaua adîncă și cerceta zarea malurilor Prutului. Apoi își întorcea căutătura încruntată, c-un ochi ușor fugind în laturi, spre șiragurile strînse de ieniceri, de tatari de Bugeac, de munteni și de moldoveni din Țara-de-jos. Cercetașii tatari tocmai aduseseră «limbi» de la dușman, tîrîndu-le în arcane. — Constantin-Vodă cu ai lui veneau în Cornul lui Sas.

Din mersul domolit al calului, Tomșa mai întrebă o dată pe cei doi cazaci sîngerați și zdrențuiți care umblau între tatari:

— Vine într-acoace toată oastea ?

— Vine... răspunse răguşit unul dintre cazaci, ridicînd spre Ştefan ochi alburii.

Celălalt, mărunt şi spătos, rînji în barba-i mare :

— E oaste tare şi creştinească !...

Husein aga, trimesul Impărăţiei, care mergea alături de Tomşa, întrebă :

— Ce spun ghiaurii ?

— Nu spun nimica... răspunse cu prefăcută nepăsare Tomşa şi-şi puse c-o mişcare obişnuită mîna pe buzduganul cu măciucă de argint. Puteţi să-i ridicaţi într-o creangă de copac ! adăogi el cu voce înăbuşită spre călăreţi.

Tatarii rămaseră în urmă cu prinşii. Husein şi Tomşa dădură pinteni cailor ; apoi turcul zise întorcînd privirea-i neagră spre tovarăşul lui :

— Ieri leahul cel fudul (era vorba de Potocki) a spus cuvînt prea cutezător omului meu. Dacă nu vă înturnaţi — a zis — cu veneticul vostru, va fi vai şi amar de voi. Ieri a fost Mahmud pînă la marginea taberei lor.

— Eu venetic ? strigă Tomşa scăpărînd din ochiu-i fugar. Venetici sînt ei, cu muierile şi cu Movileştii lor, cu leşii, cu *raiterii* şi cu franţujii lor ! Au pustiit şi au sărăcit biata ţară ! s-au aşezat aicea ca un cuib de viespi, fără învoirea pămîntenilor şi a Porţii...

— Potocki e om vrednic, zise domol turcul. El s-a oştit mult în Moldova ; a pus în scaun pe Irimia şi a răpus capul lui Răzvan.

— Ş-acuma, grăi scurt Tomşa, se amestecă iar în trebile ţării din îndemnul muierii lui Irimia ! Doamna Irimiei-Vodă e mare aspidă. Ea ar trebui întăi zdrobită în picioare. Dar îi va veni şi ei rîndul. Acuma

avem să înfrîngem cerbicea lui Potocki şi să tăiem ca pe nişte miei pe coconii ei...

— Vom vedea, zise cu liniştit glas turcul ; în curînd vom vedea care este voinţa cea mare şi neclintită a lui Alah !

— Dumnezeu e de partea noastră ! strigă cu glasu-i repezit Tomşa ; de partea celui pe care-l vrea norodul şi cei mari...

— Ascultă, prietine, grăi tot liniştit Husein, vezi barba asta căruntă ? În ea sînt semnele trudelor şi năcazurilor mele. De multe ori am biruit, de multe ori am căzut. Noi niciodată nu putem cerceta şi bănui gîndurile Celui-de-sus !

— Husein aga ! vorbi însufleţit Tomşa ; cel ce vine cu inima mea, e tare. Dar eu vin şi c-un oştean ca tine ; vin cu ienicerii luminăţiei sale Sultanul ; vin cu Cantemir bei şi cu tatarii lui, care şi ei ştiu sama leşilor ; vin cu pămînteni încercaţi în războaie ; am năimit şi pe căpitanii cei viteji rămaşi din oştirile lui Mihai-Vodă : pe Mîrza, pe Gheţea, pe Recia şi pe alţii.

— Localnicii sînt azi cu tine şi mîne cu duşmanul tău.

— Nu-i aşa, Husein aga ! Localnicii care au mers după mine sînt oameni care ştiu ce fac şi care, din vechi zile, ştiu sama războiului. Sînt oameni din Orhei şi Soroca, obişnuiţi cu leşii şi cu cazacii.

— Ce ştiu ei ! mormăi turcul, răsfrîngîndu-şi buzele palide între mustaţa şi barba tuşinată.

— Ştiu şi pot multe, Husein aga ! Le-am dat căpitenie pe unul Tudor Şoimaru, care-i din neamul lor, însă a umblat pribeag prin lume şi a slujit cu vrednicie în oştiri străine, la nemţi şi la unguri...

— Vom vedea... vom vedea... zise moale Husein.

Apoi deodată, parcă l-ar fi străbătut un fior, se înțepeni în scările scurte și se înălță în șa. Ochii i se făcură rotunzi și aținți sub sprîncenele păroase, și nasul coroiat i se zbîrci la îmbinarea frunții.

— Ce este? zise el repede.

Privea și Ștefan Tomșa, aținat, în depărtare; deodată înegrise ceva pe zare și se stîrniseră nouri ușori de pulbere din pămîntul ars de secetă.

— Dușmanii! strigă înăbușit Tomșa și-și strecură privirea-i nesigură spre Husein.

Turcul tresărise deodată din moliciunea și încetineala lui. Trase sabia încovoiată, o înălță drept deasupra capului și slobozi un răcnet aspru. În tropotul de copite, în murmurul de valuri al oștilor, porniră îndată strigătele căpiteniilor care zăriseră fulgerul oțelului. Oastea împînzită în șes și-n fînațurile și imașurile ușor ondulate se opri și-și domoli frămîntările, ca apa în zăgaz. De la aripa dreaptă, unde călăreau tatarii, în preajma apelor cenușii ale Prutului, cei doi zăriră cum vine în galop năprasnic un călăreț: în soarele dimineții, hainele lui aveau luciri, și o piatră scumpă îi fulgera la cușmă. Era o căpitenie.

— E Cantemir bei... zise Ștefan Tomșa.

— A văzut și el pe dușman; trebuia să vie... răspunse turcul și ochii lui vii cercetau, parcă pipăiau împrejurimile și depărtarea.

Turcul, încruntat, rumega un plan, clipind des din ochi. Tomșa, din ce în ce mai neliniștit, își pipăi zaua de sîrmă de sub haina-i de catifea înflorită cu noduri de argint, își îndesă în cap gugiumanul cu pene de struț și-și strînse în cătărămi chimirul îngust de care-i era aninat paloșul scump de Damasc. Se gîndi o clipă la Dumnezeu și se rugă în gînd, fără să-și facă semnul crucii, căci turcul era lîngă el. Cantemir, călărețul tatar, sosi ca adus de vînt pe calu-i scurt și încordat tare și strigă înălțînd în sus brațul drept:

— Ce facem?

Husein nu răspunse. Îl salută numai cu mîna la buze și la frunte. Tomșa îi zîmbi cu prietinie. Cantemir îi privi pe rînd pe amîndoi și nările i se umflară ca și fugarului său. Era călăreț tînăr și mîndru, palid la obraz, cu ochii foarte mici și foarte negri.

— Dacă-i izbim în drumul pe care merg, chiar acuma, în cotitura apei, — zise iute beiul tatarilor, — îi covîrșim și îi răpunem!

— Ai grăit cuvînt de înțelept, prietine... zise Husein.

— Atunci să pornim! strigă Tomșa făcînd mișcare de nerăbdare, atingînd cu neliniște de cîteva ori mănunchiul buzduganului atîrnat la oblîncul șelei.

După un sfat scurt și grabnic, grăit ca și pînă acuma în limba turcească, hotărîră tustrei rînduiala bătăliei: tatarii la dreapta, pe malul Prutului, turcii cu tunurile la mijloc, muntenii și moldovenii la stînga, cu Tomșa. Într-o mișcare iute de învăluire trebuiau să grămădească pe dușmani în cotitura Prutului.

Cantemir bei își trase iataganul înflorit cu argint și se repezi spre hoarda lui; Tomșa se plecă în șa și se furișă în larg printre rîndurile oștilor. Husein rămase tăcut un timp, apoi se întoarse domol și solemn spre răsărit, spre Meca. Ienicerii, ca la o comandă, se întoarseră și ei și un răstimp se făcu în oaste tăcere desăvîrșită. Numai de la aripa dreaptă, a romînilor, din rîndurile boierilor, a mazililor, a prostimii, sosea un murmur greu, ca o vîjîire de pădure.

II

Cît de repede se cîştigă bătăliile

La ţipetele prelungi ale surlelor, la bătaia tîmpenelor, oastea care aducea în scaunul Moldovei pe Tomşa porni cu călărimea din mărgini mai înainte, cu pedestrimea mijlocului şi cu tunurile ceva mai îndărăt; şi-n cotul Prutului cu maluri joase, între luncile cenuşii, oştenii Movileştilor se opriră furnicînd, ca în faţa unei furtuni care se apropia grabnic.

Tomşa, tinzînd să ajungă a învălui aripa de la deal a duşmanilor lui, îşi ducea din ce în ce mai iute pîlcul lui de călărime, spionînd cu ochiu-i neliniştit pregătirile grăbite ale lui Potocki. Cu dinţii strînşi, cu buzele lipite în barba-i scurtă, neagră, aştepta ceasul hotărîrii lui Dumnezeu. Movileştii au oşti mai puţine; cele pe care le au sînt strînse în pripă... Aşa cum au pornit lucrurile, se pare că izbînda e apropiată. După zdruncin şi umiliri, va da Dumnezeu să ajungă în scaunul pe care-l rîvnise cu chinuit dor. Şi atunci, va şti el să facă dreptate în ţara boierilor moldoveneşti, — cum de multe ori spusese cu un zîmbet soţilor lui.

O bubuire de puşcă mugi în tabăra lui Potocki şi Tomşa tresări cu sîngele fierbînd în vine.

— Ne apropiem!... strigă el cu un zîmbet silit spre bătrînul căpitan Recia, care călărea aproape.

— Pornesc cazacii!... zise oşteanul. Ce poruncesti, măria ta?

— Să ne aşteptăm rîndul şi vremea... grăi înăbuşit Tomşa.

Fumul întăiei puşti se pierdea în văzduhul plin de soare; a doua năvală de fum acoperi o parte din

oştile duşmane, şi în adevăr, în curînd, începu a se prevedea prin el ca printr-o pînză rară îmbulzeala căzăcimii. Pe caii lor mici şi iuţi, zaporojenii se repeziră cu două mii de suliţi în vînt. Un freamăt sălbatic de glasuri porni, se înălţă ca un huruit de tunet, scăzu şi iar se înălţă umplînd cîmpia Prutului; şi-n faţa năvalei care se îndrepta spre ei, tatarii din Bugeac, la glasul lui Cantemir şi la semnul steagului lui de cozi de cal, îşi struniră caii şi se plecară pe oblîncuri. Cînd porniră ei, sosiră şi cazacii ca o vijelie şi izbitura lor fu ca trăsnetul. Cu suliţile şi cu săbiile, zaporojenii bătură în rîndurile necredincioşilor; o clipă se risipiră, apoi se adunară pîlcuri-pîlcuri şi prinseră a se înşira înapoi; războinicii beiului Cantemir puseră zimţii în coastele cailor şi ieşiră cu ropot greu în cîmpie. Cu blănile lor de oi, de urşi şi de lupi, cu cuşmele buhoase, fugind pe sirepi, tatarii scoteau ţipete ascuţite. O fugă şi o învălmăşeală cumplită lega cele două oşti.

Potocki dăduse drumul altui pîlc: acum venea în straie viu colorate călărimea leşască. Dar steagurile turcilor se închinară spre Prut şi porniră ienicerii cu armele fulgerînd în soare. Şi de la cele dintăi izbituri ale pedeştrilor, leşii şi cazacii prinşi în cotlonul Prutului, mai puţini la număr, simţiră groaza aceea nebună a bătăliei pierdute. În ramăt nesfîrşit de ţipete de învinşi, de răcnete de biruitori sălbatici, — dădură toţi îndărăt, şi pîlcul moldovenesc al Movileştilor, pornit aprig în harţ, cel dintăi aruncă armele.

Atunci cu un zîmbet straniu pe buze, îşi porni şi Tomşa trîmba lui de călăreţi.

In straiele lor mohorîte, cu sănete şi suliţi, răzăşii de la Nistru se zvîrliră la năvală. Cele trei pîlcuri

biruitoare se amestecau acuma. Asupra moldovenilor Domniei căzură însă întâi săbiile oamenilor lui Tomșa. Glasuri spăimîntate strigau, după ce biruiții înțelegeau ce mînă-i lovește: — Nu dați, fraților, nu ne omorîți! Ne dăm prinși!... Dar Tomșa, cu ochii încruntați, striga înălțînd pala: — Nu ierta! ucide!

În învălmășeala din ce în ce mai strînsă, sîngele curgea ca o ploaie; în curînd se prefăcu în bălți care sclipeau ca rubinuri mari în lumina soarelui.

Husein aga privea țintă cu ochii lui rotunzi și pătrunzători învălmășeala cea mai strînsă. Ca o grămadă de prund bătută de apă mînioasă, se frămînta, se risipea cheagul oștirii lui Potocki. Tomșa trecu pe lîngă el cu zîmbet biruitor; îl întrebă din fuga calului:

— De ce nu vii cu noi, Husein aga?...

— Acuma m-am liniștit iar, zise turcul. Aici nu-i război; lucruri de acestea am văzut multe...

Dar Tomșa nu-l auzea: năvălise asupra unui leah, cu sabia înălțată. Cel urmărit, cu strai roș, și cu platoșă, deodată se întoarse și-i puse înainte o sabie grea și dreaptă. Tomșa se opri și se cumpăni îndărăt pe cal; leahul, tînăr, fără de mustață, ridică cu amîndouă mînile, ca pe o secure, sabia grea. Dar nu lovi. Venea un dușman mai primejdios și tînărul șleahtic poate îl cunoștea: era Cantemir, care mînuia cu agerime o suliță ușoară cu vîrful înroșit de sînge. Lăsă în jos sabia, își întoarse calul și porni în fugă prin învălmășeală, cotind în zigzag, printre pîlcurile de luptători. Cu calul lui alb, în curînd îl ajunse Tomșa și-l tăie sub greabăn. Capul leahului se frînse întâi scurt înainte, apoi trupul se prăvăli în laturi și calul se opri tremurînd și sforăind.

Un țipet grozav întîmpină pe cei doi urmăritori: Tomșa se abătu în laturi; Cantemir tatarul se găsi față în față cu alt leah, un uriaș cu obrazul roș, ras peste tot. Răcnea cumplit și învîrtea pe deasupra capului o sabie care-și însutea fulgerele în soare. Tatarul își găti sulița care sîngerase în ziua aceea multe trupuri. Atinse cu ea pe leah, dar o trase înapoi grăbit: lovise-n zale. Își feri calul și capul lui cu obraz palid și cu ochi mici se cufundă aproape între umeri. Ca o fiară sprintenă stătu o clipă la pîndă, ațintind obrazul stacojiu al dușmanului, parcă-n el voia să lovească cu vîrful de sînge al sulițiii lui. Dar în vîrtejul ei, sabia leahului îi izbi calul. Cantemir simți subt el golul, dădu drumul scărilor, și sări în picioare, tocmai cînd calul i se prăvălea. Sabia leahului, ca o morișcă ascuțită de fier, se apropie îndată, îl grămădi, îl făcu să dea îndărăt. Scrîșnind, tatarul se abătu în laturi, apoi se năpusti cu sulița în coasta vrăjmașului. Dar leahul rîdea c-o gură mare și știrbă și-i făcu față: și-ntr-o clipă de cumpănă, Cantemir bei se simți pierdut. Uriașul ridicase într-o parte sabia și cu răsuflarea oprită voia să dea lovitură năprasnică, așa cum dau tăietorii de lemne, cînd despică butuci.

Dar în clipa de primejdie, un călăreț, care se oprise aproape și privea în juru-i cercetînd învălmășeala, îl zări și-l cunoscu. Alt călăreț venea în goană strigînd: — Vină după mine, Șoimarule! Amîndoi, ca-ntr-un fulger de înțelegere, căzură cu paloșele asupra leahului. Sîngerat, omul cel roș și știrb se bătea încă retrăgîndu-se, strigînd și înjurînd în limba lui. Apoi se prăvăli; și cel întâi dintre călăreți, căruia al doilea îi zisese Șoimaru, îi dădu lovitura cea din urmă.

— Asta-i lovitura cea mai dulce; n-o mai simte... zise el către Cantemir bei.

— Să mergem, că se isprăveşte, zise iar cel de-al doilea... Mi se pare că unde se bat haiducii leşeşti avem să găsim pe Potocki şi pe puii lui Irimia Movilă...

Cantemir se luă după ei. În urmă-le, Husein aga, cu grosul oştii, închidea ca un zid Cornul lui Sas. Haiducii, îmbulziţi între carăle lor, începeau să se închine biruitorilor. Dintre ei, c-o haină proastă aruncată pe umeri, ieşea încet, palid şi trist, mîndrul Potocki. Tatarii şi moldovenii lui Tomşa, repeziţi cu caii şi cu săbiile, se opriră. Bătălia se ogoia pretutindeni şi învinşii îşi plecau fruntea în pulbere.

— Acesta-i Potocki, zise tovarăşul lui Şoimaru; sub mîna lui se războiesc copiii lui Movilă...

Leahul îşi auzise rostit numele. Privi o clipă spre cel ce vorbise, cu puţin dispreţ şi nepăsare, apoi zise fără să privească pe nimeni:

— Să vie aici Husein aga. Sînt prinsul lui...

— E şi Vodă Tomşa aici... strigă unul dintre călăreţii noului domn.

Potocki clătină cu dispreţ din cap. Apoi ridică privirile şi se văzu aţintit cu vrăjmăşie de un om smead, cu gugiumanul scump aplecat pe sprîncene. Îl văzu că pune mîna pe paloş şi că se repede. Făcu un pas înapoi.

— Cine! îi strigă Tomşa. Iţi arăt eu cum să vorbeşti de mine!...

Dar, semeţ şi drept, i se puse lui Tomşa în cale Cantemir tatarul.

— Robul e al nostru!... zise el scurt şi hotărît.

Ochiul fugar al lui Ştefan sclipi. Îşi lăsă paloşul în jos. Nu zise nimic. Dar buza-i subţire tremura de mînie.

Un pîlc de tatari cu suliţi înălţate îşi făcu loc. Oştenii Bugeacului, cu pleoapele numai pe jumătate deschise, salutară într-un glas pe beiul lor. Apoi, gîfîind încă, stropiţi de pulbere şi sînge, aşteptară.

— Ce este? întrebă Cantemir.

— Beiule, am prins pe coconul cel mezin al lui Movilă... E între noi...

Dintre tatari, împins de boturile cailor, ieşi la iveală un copilandru balan şi fraged. Era cu capul gol şi pe jumătate dezbrăcat. Oamenii lui Cantemir îl despoiaseră de gugiuman, de contăş şi de arme. Cu ochi care cercau să pară dîrji, privea în juru-i. Potocki îi zîmbi cu blîndeţă. Ceilalţi se uitau la el în tăcere.

— Ş-acesta e al lui Husein aga? întrebă Tomşa.

— Ş-acesta e al nostru... zise cu mîndrie Cantemir.

Tomşa nu zise nimic; îşi tremură mîna pe lîngă buzduganul lui; apoi răsuflă greu pe nări.

— Dar celălalt frate unde-i? întrebă beiul.

— Încă nu se ştie... răspunse unul din tatari.

Unul dintre cazacii robi strigă cu glas mare:

— L-au furat tatarii tăi, beiule, să-l ducă plocon hanului... Am văzut eu...

— Ai văzut tu? strigă aprins deodată Cantemir.

— Am văzut.

Beiul se întoarse şi aţinti mînios pe călăreţii tatari.

— Aţi auzit?...

Nimeni nu răspunse.

— Aţi auzit? strigă iar beiul. Cine-a îndrăznit să ne fure robul?... Şi puse mîna pe pumnalul care-i atîrna la coapsa dreaptă.

Tatarii rămaseră neclintiţi.

— Să pornească o sută de oameni, cu Mahmud, după ei!... porunci Cantemir.

Mahmud, un tatar spătos și stricat cumplit de vărsat, ieși cu calul înainte și întinse brațul spre bei :

— Stăpîne, chiar acum pornesc c-o sută de călăreți...

Intre acestea, biruitorii se așezaseră deplin asupra biruiților. Jefuiți de arme, scule și haine, robii stăteau îmbulziți între sulițile tătărăști. Carăle de oaste și poverile erau încă cercetate și împunse pretutindeni. Intre arme șuierau acum bicele cu șase și opt curele înodate. Prinșii se rînduiau cu sila, cu capetele plecate, pășind peste morți și lunecînd prin sînge.

Husein aga venea liniștit, mîngîindu-și barba. Tomșa îi ieși înainte.

— Ziua de azi, zise turcul, ne-a fost într-ajutor Alah. Am avut o biruință ușoară și deplină.

— Am spus eu c-o să biruim... vorbi Tomșa rîzînd.

— Ai spus, dar nu puteai să știi... răspunse turcul, privindu-l cu seriozitate. Acuma, cată să odihnim oastea în satele de-aproape ; pe urmă mergem la Iași să împlinim poruncile măritului nostru Sultan...

Cantemir încălecase pe alt cal ; și, ca și înaintea bătăliei, căpiteniile, în șa stînd, se sfătuiră puțin cu privire la robi și la prăzile de război. În jurul lor se iscase acum un murmur de iarmaroc; parcă erau certuri și dezbateri de prețuri ; nimeni nu mai lua în samă pe cei căzuți în sîngele lor, grămădiți cu pieptul în pămînt, ori întorși cu ochii spre cer, zdrobiți, tăiați, împietriți în spasme. Plîngerile răniților parcă îngînau plîngerile de jale ale calicilor... Cei vii se pregăteau să lase singurătății și tăcerii pe cei căzuți. Tatarii începeau a mîna pe cei prinși, a-i sfîrcui și a-i împunge ; cu toții lunecau prin sînge, săreau peste morți, peste răniți, într-o învălmășeală și-o învăluire de lume nesfîrșită, amestecată cu cai și boi, cu chervane și

carâ... In vremea asta, țăranii lui Tomșa făcuseră voloc și cercetau prin zăvoaiele Prutului pe fugari ; împlinind o poruncă a lui, pe cei prinși îi tălau pe loc cu topoarele. Puținii care se lăsaseră înot pe apă și ajungeau la celălalt mal, cădeau între căruțele și străjile tătărăști. Moartea pîndea în toate cotloanele ; și cele dintăi roiuri de muște și cel întăi zbor de vulturi din Carpați, cunoscători ai bejeniilor și războaielor, se și arătară în limpezimea zilei îndată ce convoiurile se depărtară.

III

Unii cad, alții se ridică

Fiecare dintre biruitori își avu partea. Tatarii se mulțămiră cu robii și pleanul ; lui Husein i se cuveniră prinșii domnești și obrazele alese ; Tomșa se bucură de boierii Movileștilor căzuți în mînile lui. Cum se întoarseră în tabără de deasupra Popricanilor, aga ceru să vadă pe Potocki și pe cocon ; îi privi îndelung și prin dragoman le spuse aceste vorbe :

— Sînteți în mîna și la voia măritului Padișah...

Potocki răspunse cu mîndrie :

— Sîntem prinși nobili și trebuie să te porți cum se cuvine cu noi !

— Fiecare dintre voi e un dram de pulbere, pe care va călca piciorul Sultanului... zise Husein c-un fulger în privire. Poate te voi mai întîlni, pan Potocki, în Turnurile Mării Negre...

La un semn, zidul de ieniceri cu cușma înaltă de pîslă albă îi închise. Intre corturile taberei și carăle de război, trecură robii, cu ochii spăriați, cu capetele goale, zbîrlite și plecate. Vremea de masă și de hodină se apropia ; la porunca lui Husein aga, mare

ciorbagiu al oștenilor Porții, ortalele de ieniceri se strînseră la sfat și rugăciune, cu căpiteniile lor, în jurul cazanelor. Tabăra întinsă, plină de murmur greu și de furnicar pestriț, se liniștea încet-încet în soarele fierbinte.

Husein își mîngîie barba căruntă ; apoi întinzînd o mînă către marginea taberei, de unde veneau prinșii, închinîndu-se ușor cu cealaltă la piept, zise lui Tomșa c-un zîmbet :

— Mărite doamne, boierii moldoveni sînt ai tăi... înțelege-te cu dînșii...

Tomșa începu a rîde ascuțit, arătîndu-și dinții.

— Eu mă duc între oștenii mei, zise cu glas grav aga. Soldații lui Alah trebuie să mă vadă în mijlocul lor... Chiar Sultanul cel mare e ostaș al nostru, e scris în terfeloage și primește leafă de ienicer... Eu mă închin și mă oștesc și mînînc cu ei...

Făcu cu dreapta salut, la piept, la gură și la frunte, și intră între calpacele albe și șiragurile lungi de sănețe.

Tatarii mîncau grăbiți lîngă capetele cailor, c-un dărăb de pîne neagră într-o mînă și cu ciozvîrta de oaie pîrpîlită în alta. Erau grăbiți să-și pornească robii la răsărit, pe drumul pulberii de stele, spre amara robie a Bugeacului.

Domnul nou al țării privi în juru-i și chemă cu glas scurt :

— Simeon Bîrnovă, aici ești ?

— Aicea sînt, măria ta, răspunse tovarășul lui Șoimaru și se înfățișă înaintea lui Tomșa.

— Unde-i Tudor Șoimaru ?

— Și el e aici, măria ta !...

Șoimaru își făcu loc cu coatele printre curteni.

— Astăzi v-ați purtat vrednic, zise cu glas moale

și repezit Tomșa și-i privi o clipă numai. V-ați bătut lîngă domnia mea... Și ceilalți toți, adăogi el ridicînd glasul, aveți să vă bucurați de mila Domniei... Și voi, căpitanii cei bătrîni, ați fost ca lupii între oile cele proaste... Pe toți am să vă plătesc cu dreptate !...

Și fulgeră scurt cu ochii spre oștenii cărunți, ai lui Mihai-Vodă, pe care-i avea în leafă. Ei îl priveau nepăsători și trudiți pe sub chiverele de fier, cu mînile sprijinite în săbii.

— Voi ce-mi cereți ? zise iar Tomșa către cei doi dintăi.

Oștenii, tineri și bine legați, stăteau drepți înaintea Domnului, privindu-l. Amîndoi purtau haina de-atunci a călărimii boierești : cercheșcă cu brandemburguri de fir de argint și căciuliță de blană mai ieftină, ori mai scumpă, după puterea pungii. Tudor Șoimaru se deosebea numai prin cizmele înalte, pînă la genunchi, așa cum se purtau în țările străine ale nemților.

Simeon Bîrnovă, din neam vechi de țară, cuvîntă cu îndrăzneală :

— Eu, măria ta, nu cer nimica ; aștept numai dreptate în țara Moldovei...

— Ai spus cuvînt bun, îi tăie vorba Vodă, și-l privi c-un zîmbet îndoielnic. Dar tu, Șoimarule ?

— Eu sînt venetic în țara mea, doamne, și-ntăi m-aș cere să-mi văd neamurile, pe care de la Aron-Vodă nu le-am văzut...

— Cum văd, nimeni nu cere nimica, strigă Tomșa. Dar are să mi se umple vistieria și inima, și o să vă dau la toți după cuviință... Căci eu pe dreptate sînt venit. Țara-i spîrcuită și geme din pricina ticăloșiilor, a împărecherilor... Au sărăcit-o ș-au spîrcu-

it-o Movileștii ș-o samă de boieri. Acei care m-au făcut pe mine venetic!...

Deodată ochii i se înflăcărară de mînie. Și Nicoriță Armașul, om sprinten de și era în vîrstă, cu nasul ascuțit și privirile iscoditoare, se înfățișă grăbit.

— Măria ta, întrebă el iute, să aducem pe boierii prinși?

— Să mi-i aduceți! grăi brusc Tomșa, întorcînd capul peste umăr spre Nicoriță.

Oștenii și boierii Domniei nouă se feriră în laturi. Bîrnovă strecură cîteva vorbe la urechea lui Șoimaru:

— Să știi: Nicoriță Armașul a simțit că Vodă se aprinde... Îi scapără ochiul și are o vînă în frunte care i se umflă...

Cîțiva boieri cu privirile înegurate pătrunseră pînă la Tomșa mînați din urmă de darabani.

Domnul îi privea în tăcere cu barba în piept, pe sub sprîncene.

— Voi, dușmanilor! mi-ați căzut în palmă! strigă el deodată. Oameni nevrednici, lingăi ai muierii lui Irimia!... Aicea ești, hatmane Balica... și tu, postelnice Chiriță... Aha! și Miron stolnicul e aici... Sînteți cîțiva; am prins destui... Aha! berbecilor... am eu un casap bun, un țigan dintre robii mei, care știe să zugrume, știe să taie!

Întoarse capul spre Nicoriță:

— Să-i taie chiar astăzi Iancu Țiganul! Să-mi aduci capetele... să văd dacă s-or uita tot așa la mine!

C-o mișcare fulgerătoare, desprinse de la brîu buzduganul și izbi cu el în boierul cel mai de aproape. Apoi răcni: — Duceți-i!

Se făcu tăcere deodată în juru-i.

Tomșa întrebă ridicînd capul:

— Dar Vasile Stroici unde-i? L-am văzut între prinși. Pe acesta îl iert... E tînăr, ș-am avut legături prietinești cu bătrînul. Unde-i logofătul Stroici?...

— Îl aduc și pe el, măria ta...

— Să-l aduci, armașe, să vadă pedeapsa celorlalți, ca să i se suie mintea la cap...

Darabanii aduceau între sănețe pe Stroici, legat și stropit pe obraz de sînge.

— Măria ta! zise un ceauș. Boierul acesta a apucat o sabie, să ne răpuie...

— Am vrut să-mi vînd scump viața!... strigă Stroici privind cu ură spre Tomșa.

Domnul tresări cu mînie și bătu cu piciorul în pămînt:

— A! și tu, cîne? Ai vrut să mori cu soții tăi?... Să-i răpuneți și lui capul! Duceți-l! Unde-s prinșii? Vreau să-i văd... Să-i taie și să-i spînzure pe toți!... Curăț eu țara de hoți și de vicleni... Unde sînt? Să-i taie, să-i taie!...

Avea un țipet zugrumat, și ochii îi ardeau ca doi cărbuni. Cu curtenii după el, porni strigînd și clocotind de mînie, spre șiragurile de robi. Paloșul trebuia să cadă pe grumazurile lor plecate.

Șoimaru și Bîrnovă, rămași mai în urmă, voiau să pornească și ei, cînd un ostaș tatar se opri lîngă ei și le zise:

— Stați...

N-avură vreme să mai întrebe ce este. Văzură numai cum grăbește spre ei, cu figura veselă, Cantemir, beiul tatar. Ajuns în fața lor se opri și, cu căutătura-i ageră, îi cercetă din cap pînă în picioare.

Îl priveau și ei neclintiți, înțelegînd întrucîtva despre ce-i vorba, după obiceiurile vremii. Tatarul era un războinic de vîrsta lor, trecut de treizeci de ani. Nu

purta strai turcesc. Ca bei, umblat printre limbile Apusului, îndrăznise să puie pe el haină sprintenă de atlas strînsă pe şolduri. Un brîu albastru de matasă îi încingea mijlocul numai o dată şi de subt el ieşeau lanţugurile de argint ale pumnalului şi iataganului. In cap purta căciulă rotundă ca un ceaun, de vulpe albastră de la mările îngheţate, c-o piatră de olmaz în frunte. Avea pe el numai lucru scump, ca adevărat fiu al hanilor crîmleni.

După ce cercetă cu de-amănuntul pe cei doi tovarăşi, le zise într-o moldovenească destul de bună:

— Voi sînteţi. Mi-aţi scăpat viaţa şi vă găsesc după placul inimii mele. Să ne facem fraţi de război...

Sub mustaţa-i rară, buzele subţiri zîmbeau cu bunătate.

Bîrnovă şi Şoimaru întinseră mînile, şi tatarul, făcînd un pas, căzu între ei, cuprinzîndu-i pe amîndoi cu braţele. Apoi, în fierbinţeala tinereţii şi a începutului lor de prietinie, tatarul trase jungherul de la coapsă şi se crestă la braţ; cu cuţitele lor se sîngerară şi moldovenii, şi-şi atinseră pe rînd buzele de picăturile rubinii de sînge. Se priviră apoi cu voie-bună, ca şi cum s-ar fi întîmplat ceva mare şi deosebit, ca şi cum lumina lui cireşar se datora prietiniei lor legată într-o clipă; şi tatarul, apucîndu-i de mîni, le zise:

— Haideţi cu mine!

IV

Se leagă o frăţie de sînge

Cantemir îi duse în cortul lui de matasă de culoarea cerului. Se aşezară pe covoare de Samarcand, se

rezemară cu coatele pe coltuce vişinii, între arme înflorite cu argint şi între ştofe scumpe.

Beiul îi privea cu prietinie, începea să-i întrebe despre viaţa lor; apoi întinse mîna şi trase dintr-un colţ două junghiuri cu mănunchiurile frumos lucrate, păreche cu cel pe care-l purta el la coapsă.

— Primiţi darul acesta, zise el, pentru frăţia noastră...

Bătu din palme apoi şi se înfăţişară doi slujitori cu meşi galbeni în picioare şi cu capetele rase. La un cuvînt al stăpînului, se închinară, ieşiră, şi în clipă intrară iar, cu tablale încărcate de mîncare: pilaf şi fripturi de batal.

— Luaţi şi ospătaţi, zise Cantemir; luaţi ca dintr-al vostru... Intîmplarea de azi, adăogi el, e cea dintăi cumpănă din viaţa mea. Eu, de crud am ieşit la războaie; pînă astăzi însă n-am simţit înfiorarea morţii. Alah m-a păzit.

— Sînt asemenea veşti în viaţa omului... îl întrerupse Simeon Bîrnovă.

— De ce veşti? Crezi că trebuia să mor? In cartea cea mare de sus este scris că trebuia să simţesc o lovitură, o umilinţă, fără să fiu sîngerat, dar este pusă şi rînduiala ca să mă apere braţul vostru.

— Aşa este, vorbi iar Simeon, nici un fir de păr nu se clăteşte în lumea asta fără ştirea Celui-de-sus.

— Cine spune asta?

— Aşa e scris în cărţile noastre sfinte.

— Foarte adevărat e scris...

Apoi tatarul îi apucă de mînă şi-i privi în ochi pe rînd:

— Voi nu vă miraţi de frăţia noastră? Doar nu sîntem de o lege.

— Nu mă mir, răspunse Şoimaru, privindu-l cu ochii căprii cufundaţi subt o frunte adînc boltită. În pribegiile şi întîmplările vieţii mele, am văzut de multe ori asta... Ş-apoi voi, tatarii, sînteţi mai aprigi în trebile legii, decît noi.

— Aşa este. Dar eu unul ştiu să preţuiesc omul. De aceea v-am privit îndelung şi v-am cercetat înainte de a vă îmbrăţişa. Pe un om drept la înfăţişare şi la suflet l-a zidit acelaşi Dumnezeu care m-a zidit pe mine. Aşa socot eu. Eu am avut dascăl în Lehia, fraţilor, pe un om foarte învăţat, şi el mi-a spus aşa: că legea lui Mahomed, a lui Isa şi a lui Moise sînt date tot de Dumnezeu. El la fiecare a spus: A ta-i legea bună. Dar care-i cea mai bună numai el ştie. Toate-s bune, poate, şi el a înzestrat pe fiecare seminţie cu legea care i se potriveşte.

— Cum văd, beiule, tu eşti om învăţat, zise Şoimaru rîzînd.

— Am învăţat şi eu ceva în zilele mele, am învăţat mai ales cu hogii noştri, şi chiar ei m-au deprins să înţeleg cum trebuie învăţătura Coranului. Să nu rîdeţi de mine, adăogi beiul arătîndu-şi dinţii ascuţiţi; eu am învăţat ş-a gusta vin din Moldova, de aceea puţin să vă miraţi că am buni prietini moldoveni...

Frăţiile de război se leagă repede; dar prietinia mai domol îşi face loc, după potriveala sufletelor. Încet-încet, gustînd din mîncări şi din mied, şi vorbind, se deprindeau unul cu altul şi se cunoşteau. Cei doi servi cu capetele rase aduseră ciubuce lungi şi cafele în filigene mari de argint; şi din vorbă în vorbă, inimile li se încălziră ca şi cafelele, şi începură a privi cu ochii umezi de duioşie prin fumul albastru al tutunului, care se răsfira domol deasupră-le, sub pînza

cortului. În fumul acela, îndestulaţi de hrană, cu oasele trudite pe perine moi, sălbatica lor fire de oşteni făcea loc razei de lumină care totdeauna a stat ascunsă în sufletul omului. Cei doi moldoveni ascultau cum le povesteşte Cantemir despre tainicele seraiuri din Crîm, despre bogăţiile hanilor cu bărbi mari, în mijlocul cărora crescuse el. Le spunea şi despre tinereţă şi despre dorurile lui de vitejie, şi despre moliciunea bătrînilor. Privind ariile Mării Negre, avea dorinţa să plutească ca şi paserile vîntului spre vestitul Stambul, ori spre Caucazul cel întunecos. Şi ca să-şi poată face şi el un nume ş-un drum în lumea aceasta, ceruse învoire de la hanul cel mare al nohailor să se strămute c-o samă de războinici în Bugeac, mai în calea războaielor, mai aproape de prăzi, de cazaci şi de leşi.

— Şi de moldoveni... zise Bîrnovă.

— Cu moldovenii am fost şi duşmani şi putem fi şi prietini... răspunse rîzînd Cantemir. Apoi întrebă pe Şoimaru:

— Dar tu pe unde ţi-ai trăit viaţa?

— Ei, eu am umblat pe depărtate locuri... îngînă Şoimaru, lăsîndu-se cu totul pe spate cu faţa în sus, şi punîndu-şi mînile sub ceafă... Eu sînt de locul meu de aproape de Bugeac, sînt dintr-un sat de pe apa Răutului, sînt adică orheian. Şi într-o cumpănă mare, cînd s-au ridicat toate neamurile mele răzăşeşti, a fost tăiat tatăl meu; ş-un frate mai mare m-a luat cu el peste hotare, în pribegie. Am trăit o vreme la Kiev, eram un copilandru. A murit bădiţa, ş-am rămas singur pe lume; şi m-am ridicat şi eu ca ucenic la un meşter de săbii. Ş-apoi am deprins meşteşugul armelor şi m-am făcut oştean, ş-am slujit între leşi; pe urmă, cu *raiterii* nemţi, am fost pînă-n ţara talienilor

ş-a franţujilor. Am văzut cetăţi şi castele cum nu se află prin părţile noastre. Pe acolo este multă oaste care se bate în fier, ca şi husarii leşilor, şi ei cred că ţinuturile noastre sînt la marginea pămîntului... Hei, cîte-am văzut ş-am îndurat, numai inima mea şi Cel-de-sus ştiu! Am zăcut de răni şi de friguri rele; dar, ca soiul cel rău, nu m-am dat, n-am pierit. Şi pe urmă am slujit şi-ntre unguri... Ş-acolo, la Buda, după atîtea rătăciri, am auzit eu între oşteni grai romînesc, ş-am înţeles că mă apropii de pămîntul nostru...

Şoimaru se opri cu ochii visători.

— Şi ce-ai făcut? întrebă beiul.

— Apoi am auzit că Tomşa-Vodă chiamă oaste ş-am venit şi eu. I-am spus cine sînt şi unde-am slujit şi m-a bătut pe umăr... Eu la toate stăpînirile am slujit cu credinţă. Am să-l slujesc şi pe el. Dar Tomşa-Vodă nu ştie de ce m-am tras eu într-acoace... Eu numai lui Simeon Bîrnovă i-am spus, căci numai cu el m-am împrietinit dintre toţi oştenii lui Tomşa. Nu ştiu de ce, în anii aceştia în care mă aflu, după atîta pribegie, m-a pălit aşa un dor să-mi văd neamurile şi pămîntul în care am cunoscut lumina soarelui... Vreau să mă duc la apa Răutului... sfîrşi c-un glas blînd Şoimaru, ridicînd capul şi privind pe tatar...

— Atunci trebuie să te duci... murmură Cantemir, cîştigat de mişcarea sufletească a lui Şoimaru.

— Să vezi, beiule, cum îşi aduce aminte de toate... zise Bîrnovă.

— Fireşte că-mi aduc aminte, răspunse Tudor, cu privirile învăluite de amintiri. Îmi aduc aminte de codri fără sfîrşit... Într-un rînd, m-a luat cu el tătuţa, ş-am umblat mult prin pădure, şi eu stăteam în şa dinaintea lui. Şi ieşind la amurgit într-o poiană, am

văzut zimbrii pentru întăia oară... I-am auzit mugind, i-am văzut răscolind pămîntul cu coarnele şi s-au năpustit în cîmpie... Pe urmă parcă văd şi acuma, între păduri multe, iazurile de pe Răut, cu nuferii cei albi şi galbeni... Şi într-un rînd mi-a spus tătuţa aşa: Ţine minte, băiete, că pămînturile noastre sînt cele mai frumoase din Ţara-de-jos... Apoi el a pierit, şi eu pămînturile noastre nu le-am mai văzut...

— Căpitanul Şoimaru-i bolnav aici... zise tatarul zîmbind şi bătîndu-se cu mîna pe piept.

— Uite, aşa îmi povestea şi mie, grăi Bîrnovă; parcă plîngea, ori cînta.

— Poate-i cere inima sîn şi glas de femeie... zîmbi tatarul.

— Femeile nu m-au oprit mult în viaţă! răspunse Şoimarul. Mie mi-i dor să văd apa Răutului şi mormintele părinteşti...

— Asta-i boală moldovenească, zise iar tatarul rîzînd. De ce? N-ai cer necuprins pînă la Dumnezeu? N-ai stepă fără hotar? Omul trebuie să fie ca paserea văzduhului, şi ochiul lui nu trebuie să încremenească asupra unei pietre... Mormintele noastre tătărăşti, de la hanul nostru cel mare Timur, au rămas prin toate pustiurile lumii, şi noi ne-am mişcat ca pulberile pămîntului... Ne-am pus roabele cele frumoase în chervane, am încălicat pe cai ş-am adulmecat vînturile...

— Fiecare cu sufletul lui... grăi domol Bîrnovă; aşa cum i-a fost împărţit de la Dumnezeu. Eu parcă l-aş înţelege puţintel, macar că toată viaţa mi-am petrecut-o la moşia bătrînească... Omul doreşte mai cu samă ce-i lipseşte...

— Se poate, zise şi beiul, fiecare seminţie cu blăstămul ei. Nouă ni-i scris să rătăcim...

— Moldovenii, adăogi Simeon, sînt blăstămaţi să nu se poată despărţi de moşia lor...

— Aşa este, frate Simeoane! răspunse ea un răsunet răzăşul de la Răut.

Tăcură un răstimp. Se gîndeau tustrei fumînd iarba cea nouă şi mirositoare, adusă de peste mări.

Cantemir întrebă încet:

— Ş-acu ce-ai să faci, frate Tudore?

— Trebuie să mă reped la Orhei...

— Şi pe urmă te-ntorci la Domnie?

— Poate m-oi întoarce...

— Atuncea om face un drum frăţesc într-acolo şi înapoi... zise cu voie-bună tatarul. Merg cu tine, nu ne putem despărţi aşa de curînd. Imi eşti drag, ai un suflet ciudat şi o limbă dulce... Un drum pînă la Nistru îl facem ca vîntul!

— Dar pe mine unde mă lăsaţi? strigă Bîrnovă, ridicînd în sus braţul drept. Mergem în trei!

Iar Şoimaru, sculîndu-se din perini, cu ochii umezi, îmbrăţişă pe păgîn şi pe boier, fraţii lui.

V

Sfat de drum

Soarele asfinţise, cînd ieşiră din cort, şi împrăştia o lumină dulce pe întinderile nemărginite de peste Prut. Apa curgea lin printre zăvoaie; la vadul Popricanilor călărimea ieşise cu caii la adăpat, şi în soarele pieziş scînteiau armele de fier şi alămurile şăilor. Tabăra, aşezată pe spinarea unui deal, îşi întindea pînă în marginea satului de pe coastă corturile şi carăle de război. Printre ele porniră; un tatar venea după ei ducînd de căpăstru un cal înşăuat pentru stăpînul lui.

Cantemir zise:

— Să mergem, să-mi văd oştenii; să fac rînduială pentru lipsa mea. Am un mîrzac cuminte, pe Ghereicel-bătrîn; îi spun lui două vorbe şi n-am nici o grijă.

— Nici n-o să lipsim decît trei zile cel mult... vorbi Tudor Şoimaru.

— Nu se ştie, îi răspunse serios Bîrnovă; calea, Dumnezeu are să ne-o rînduiască...

— Hm! fîrtatul acesta al nostru trebuia să se facă popă... zise tatarul zîmbind.

Trecură pe lîngă corturile ienicerilor. Copiii de suflet ai lui Alah îşi curăţeau armele şi chingile, stînd adunaţi roată; căpiteniile umblau cu luare-aminte printre ei, cercetîndu-i; cazanele de hrană ale ortalelor luceau cu fundul în sus, curate, ca nişte adevărate lucruri de cinste pentru ieniceri.

In tabăra lui Tomşa, boierimea era adunată în jurul cortului lui Vodă. Era vorba de plecarea la scaunul Domniei, şi un arhimandrit se înfăţişase cu adîncă închinăciune din partea înalt prea sfinţiei sale mitropolitul. Pe pămîntul bătătorit din preajma cortului, cursese mult sînge; Tomşa se liniştise şi în cort un diac scria, după cuvîntul lui, porunci ţinuturilor. Darabanii de la intrare opriră în loc o clipă pe Şoimaru. Nicoriţă Armaşul scoase îndată lîngă umărul unuia din ei obrazu-i zîmbitor, cu nas ascuţit. După ce figura lui dispăru, se auzi glasul lui Tomşa chemînd cu voie-bună:

— Intră, Şoimarule, şi-mi cere ce pofteşti!...

Cantemir trecu înainte; Bîrnovă se duse să-şi caute calul şi armele; Tudor intră în cortul rotund al lui Tomşa. Diacul sta neclintit la pămînt, lîngă măsuţa joasă înflorită cu sidef, ţinînd în dreapta ca pe un lucru scump pana de gîscă. Trei dintre boierii cei

mai de credință ai lui Vodă stăteau în picioare. Tomșa ședea pe un scaun scund peste care era aruncat un covor de preț.

— Spune, Șoimarule... zise Tomșa, grăbit și vesel.

— Măria ta, mă duc să-mi văd neamurile la Orhei.

— Slobod! grăi Domnul ridicînd mîna. Apoi întoarse capul spre boierii dindărătul lui: Să deie Serghie căpitanului Șoimaru doi zloți, bani de drum, dar de la domnia mea, căci se duce omul să-și vadă ocina părintească...

— In trei zile mă întorc la sărbătoarea măriei tale...

— Atunci să-i deie trei zloți de aur, ca să se vadă cum știe prețui Ștefan-Vodă braț de voinic...

Cînd Șoimaru sărută dreapta lui Vodă, Tomșa, cu stînga, îl bătu pe umăr. Ieși vesel și grăbit spre corturile călărimii moldovenești. Prin zarva plecării, își căută calul și slujitorul, un flăcău tînăr, cu fața veselă și rotundă, pe care-l chema Dumitru Lie. Întrebă apoi de Bîrnovă. Boierul îl aștepta, gata; și sluga lui, un om mititel c-o mutră de vulpe, purta două sănețe.

Călări pe cai, trecură spre marginea din sus a taberei.

Acolo Cantemir făcuse rînduială între nohaii lui; hotărîse cu robii și cu pleanul în două vorbe; și mîrzacul lui, Gherei-cel-bătrîn, îl asculta cu capul plecat.

Cantemir bei n-avea, cel puțin în vremea aceasta, înfățișarea grozavă pe care i-au dat-o unii zugravi și cronicari leși mai tîrziu, cînd înfricoșase hotarele Craiului. Era însă aprig, temut și iubit de oamenii lui, și hoarda Bugeacului se mișca la porunca lui ca un singur om.

Porniră îndată, cu cei doi oameni și c-un slujitor tatar, care ducea arcul și săgețile beiului.

Trecură prin vad în amurg și luară șleahul spre răsărit.

Vremea era lină și nu aburea nici vîntul. Ca un văl fumuriu cuprindea încet-încet depărtările, și o liniște nesfîrșită plutea pe fînațuri. Parcă niciodată nu sunase în preajmă sălbaticul uragan al războiului; numai după călăreții care treceau din cînd în cînd pe șleah, se înțelegea că sînt aproape oști; și se vedea că cursese și sînge: căci cei trei prietini întîlniră doi ori trei țărani care se strecurau prin umbra înserării cu coasă ori topor pe umăr, tîrînd după ei straie leșești, cu fireturi.

— Vremea-i bună de plimbare și de zburdăciune, vorbi Cantemir după un timp de tăcere. Cînd am răzbit cu Tomșa într-acoace, erau niște ploi de credeam c-au să ne înece puhoaiele și glodurile...

— Cine-a murit alaltăieri, azi îi pare rău... zise Șoimaru rîzînd. Unde mai pui că și nopțile încep a fi luminate de lună. Sîntem miluiți cu toate, din pricina lui Bîrnovă care-i bisericos și bun la Dumnezeu...

— Toate sînt bune, cînd este voie-bună... răspunse Bîrnovă cu tact.

— Asta e prea adevărat, zise tatarul. Viața noastră-i plină de cumpene. Războiu-i meșteșug greu și trudnic. Și eu cu oamenii mei am mult de lucru, căci trebuie să-i port... Noi de cînd lumea ne-am cîștigat pînea și traiul cu sulița și cu săgeata. Voi iarăși ați avut ale voastre. Acum cată să ne destindem mădulările... Dormim un somn fără grijă și călărim în voie ca la o petrecere...

— Omul gîndește și Dumnezeu hotărăște... grăi cu grozavă liniște filosoful Simeon.

— Cum? strigă Cantemir, te mai îndoiești, omule al lui Alah? Ce nevoie avem? În ungherul de azi,

leşii şi cazacii au fost zdrobiţi. Au scăpat puţini tare şi cred că amarnic se grăbesc spre casele lor. Acolo şi voievozii Craiului au să-i mustre c-au urmat pe Movileşti şi pe Potocki : Sultanul azi se află în prietinie mare cu Craiul Lehiei. A fost un nour de ploaie şi s-a spart ; acu-i bine.

— Pe urmă unde mai pui, Simeoane, vorbi şi Şoimaru, că ţara-i împănată cu oşteni de-ai noştri. Vodă îi trimete în tîrguri cu porunci...

— Şi după aceea, adăogi beiul, o parte din oştenii mei pleacă pe drumul nostru cu dobînda în Bugeac, să bucure pe cei ce-au rămas în tabunuri şi-n aule... Le-am dat poruncă.

— Dar afară de asta, — şi Şoimaru începu a rîde, — dacă vine o întîmplare ş-o greutate, vin la cunoştinţă veche... Cine se teme ?

— Nu se teme nimeni, răspunse liniştit Bîrnovă. Eu cuget numai.

— Aşa este, îi răspunse Şoimaru ; cînd n-ai ce face, cînd nu struneşti calul şi nu învîrteşti sabia, cugeţi. Asta e meteahna ta cea veche. Şi scoţi o carte ferfeniţoasă, scrisă de mînă, şi ceteşti într-însa...

— În cartea mea sînt scrişi şi psalmii, moldoveneşte... Eu îi cetesc şi-i cînt.

— Apoi cînd om pieri, are cine mormăi la căpătăiul nostru.

— Dumnezeu să ne ferească, căci sîntem încă tineri ! murmură Simeon.

Tustrei se priviră şi începură a rîde ; apoi grăbiră caii.

— La cel dintăi han ne oprim, grăi într-un tîrziu Cantemir. Dormim un somn pînă ce se ridică luna şi pe urmă pornim întins mai departe, să văd şi eu domniile lui Tudor Şoimaru...

— La noi pămîntul de la strămoşi se chiamă *bătrîn !* vorbi visător răzăşul.

Noaptea se lăsase pe cîmpii ; cerul era spuzit de stele, şi calea alburie de ele era luminată. Roua căzuse ; ş-o adiere de răcoare le mîngîia feţele. Tropotele cailor sunau subţire pînă la mari depărtări.

Tîrziu, cînd luna în creştere începu să răsară drept înaintea lor, rumenind o zare de dealuri moale trăgănate, îşi lăsară caii la pas şi începură a vorbi iar, de data asta cu glas scăzut, parcă-i îndemna la un sfat încet lumina tainică ce se revărsase în nemărginire.

O baltă neclintită, lucie ca un argint nou, se descoperi deodată într-o văiugă, la dreapta drumului, şi pe urmă se deslusi o dumbravă, apoi un finaţ în care ţîrîiau neîntrerupt şi stăruitor mii de cosaşi ; ierburile revărsau pînă la ei o mireasmă dulce de flori care se deschideau ori mureau.

— Pe aicea cred că n-am fost niciodată... zicea Şoimaru ; dar parcă aş cunoaşte locurile. Aşa, îmi aduc aminte că am văzut locuri pe la noi, cînd eram de zece ani şi tatăl mamei venea cu mine de la făcut fîn, de pe cohalmuri... Era un loc care se chema Iazul lui Isac şi am văzut acolo fînaţuri ca acestea...

— Simeoane frate, mormăi Cantemir, pe Limbădulce iar îl apucă boala lui... Nu ştiu ce-om face cu el...

— I-a trece lui, răspunse Bîrnovă. Şi mie îmi era odată aşa dor cumplit de-o fată frumoasă, cît am stat departe de dînsa, şi pe urmă, după ce am cunoscut-o ş-am iubit-o, m-am alinat...

Limbă-dulce nu răspunse ; îşi ducea calul agale, fermecat de slaba lucire a lunii şi a amintirilor.

VI

La popas, se arată boierul Stroie

Era la o aşezătură, între dealuri şi între nişte sate, la locul care se chema Fîntîna lui Albotă, un han pe şleah. Pădurea era mai apropiată decît satele; pe lîngă marginea ei cotea o bucată de vreme drumul. Un han lîngă un şleah însemnează lucru mare. E ca o moară: aduce uium bun. Ziua poposesc în bătătura lui cărăuşii, — şi noaptea hoţii, în celarul de piatră al lui moş Chirilă, vestit de multă vreme şi-n multe părţi. Îl cunoşteau toţi cei care băteau drumul cel mare basarabean.

Aici poposi Şoimaru cu prietinii lui; şi Chirilă, moşneag vesel, c-un pîntece mare şi c-un nas grozav de roş, cunoscînd că are de-a face cu feţe alese, îi primi cu căciula pînă la genunchi. Îi cinsti cu pită de secară şi cu cîte-un caras din rîmnicul lui. Apoi îi pofti să se hodinească.

Era luna sus şi lumina ca ziua, cînd se treziră într-o larmă năprasnică. Săriră în picioare de pe lăiţile lor. Erau nedumeriţi şi ameţiţi de somnul cel întăi care e zdrobitor şi vecin cu moartea. Pe fereastra cu zăbrele lumina lunii intra ca un fum.

— Ce este? întrebă scurt tatarul.

— Să vedem dacă se împlinesc vorbele mele, răspunse Bîrnovă rîzînd înăbuşit.

Stătură neclintiţi, ascultînd. Se auzea un glas mare, mînios, la care răspundea vocea groasă a hangiului. Un cal părea că se frămîntă în zăbale, bătînd pămîntul uscat cu copitele.

O ciocănitură scurtă sună în uşă şi oşteanul tăcut şi subţire al beiului se strecură în odaie. Rosti din gît şi pripit cîteva vorbe, se închină şi ieşi.

— Ilun e ca şi cînele, zise Cantemir, doarme în curmezişul pragului şi urechea lui e deşteaptă la toate. A ieşit pe furiş să vadă ce-i. Zice că nu-i nimic. Un boier moldovan se sfădeşte cu hangiul...

— Să ieşim, să vedem ce este... îi îndemnă Şoimaru.

— Bine, să mergem; eu zic că nu-i lucru bun... mormăi înţeleptul Simeon.

Întăi dădură de întuneric, apoi în bătătură se aprinse deodată lumina lunii. Hangiul, într-un cămeşoi mare pînă la glezne, făcea semne felurite c-o ghioagă ţintată.

— Jupîne! urla el gros. Mie să-mi dai pace să-mi ticnească hodina!... De unde să-ţi dau eu cai? De unde să-ţi dau eu haidăi şi spăngi?... Eu pe dumneata nici nu te cunosc, jupîne!

— Măi, mişele! îi răspundea un glas aprig şi mînios, ai să-ţi dai tu sama cînd a veni vremea... Eu sînt boier mare şi te răsplătesc... Ce ţi-i voia, măi? Pe urmă să iau pielea de pe tine şi s-o umplu cu paie?...

— Ce, jupîne? Care voie, care paie şi care piele?... Ce vii ca hoţul la casa omului? Dacă nu-mi dai pace, eu te lovesc cu ghioaga!

Un cal icni şi sări din umbra streşinii în două picioare în faţa hangiului. În juru-i se îmbulziră cîţiva slujitori, şi boierul călare arătă luminii un obraz mare şi bărbos şi plete acoperite c-o căciulă scînteietoare de jder. Hangiul izbise ghioaga în pămînt şi cu mîna o cumpănea din coadă: voia să plesnească cu dînsa.

Şoimaru îi puse mîna pe umăr şi strigă:

— Ehei, meştere Chirilă, prea uşor îţi aduci aminte de tinereţă!...

Boierul cel călare ţipa plecat spre un slujitor:

— Unde-i buzduganul? Care mi-a luat buzduganul? Să-l bat peste gură pentru vorbele-i proaste; să-i fac măselele grăunțe!

— Stați, oameni buni, stați! zise și Bîrnovă. Ce este, cinstite jupîne?

La glasul lui Bîrnovă, boierul cel bărbos se plecă pe oblînc și privi să vadă cine-i vorbește.

— Sîntem boieri ca și domnia ta! urmă Simeon.

— Cum se poate! Atuncea s-a milostivit Dumnezeu către mine, boieri dumneavoastră!... strigă străinul cu aprindere.

Și descălecînd cu oarecare greutate de pe cal, își puse pe pămînt un trup gros și mare.

— Boieri dumneavoastră! strigă el întinzînd mînile; poftiți și-mi ascultați focul. — Cei trei prietini păsiră în lumină. — Cine sînteți domniile voastre? Poate sînteți boieri de țară? Veniți de la război? Oricine-ați fi, aflați ce cumpănă mare am tras... Ceream mișelului de hangiu să-mi deie cai și ajutor să urmăresc pe hoți. Cazacii mi-au furat fata, boieri dumneavoastră!

— Cînd și cum? întrebă Șoimaru.

— Vă spun, vă spun! gîfîia boierul. Dumnezeu v-a scos în calea mea! Vă rog, nu mă lăsați, dați-mi mînă de ajutor!

Cu cine sînteți dumneavoastră? întrebă deodată boierul cu glas schimbat. — Apoi iar începu să se tînguie. — Treceam pe marginea pădurii... Aveam în căruță pe fată-mea Magda și stofe grele cumpărate la Liov. Dar m-au pîndit cazacii. Veneau de la hart, din Cornul lui Sas. Veneam și eu dintr-acolo... Era un cazac vataman, zicea că mi-i prietin, îl chiamă Vasca... parc-așa-i zice... Stă de vorbă cu mine, vede fata și la popas mi-o fură cu oamenii lui, bată-l Dumnezeu să-l bată! Nu mă lăsați! Fata mea e ca o stea, frumoasă și curată, ș-am purtat-o și-n Țara Leșască la o leacă de învățătură...

— Boierule, întrerupse Șoimaru, dumneata ai venit cu Movileștii și cu Potocki, ai scăpat peste Prut și prietinii dumneavoastră cazacii, ca să nu fugă cu mîna goală, te-au păgubit pe dumneata!...

Boierul cel bărbos făcu un pas înapoi și puse mîna pe dîrlogii calului; apoi deodată păru a se hotărî, se apucă cu mînile de tîmple și începu iar a se tîngui:

— Vai mie! Nu mă luați drept dușman... Eu veneam din Lehia, bucurîndu-mă de Domnie nouă... Eu sînt prietinul dumneavoastră... Ș-am dat aici, lîngă fîntina lui Albotă, peste această întîmplare năprasnică... Și sînt singur, cu trei slujitori proști și n-am putere să-mi scot odorul din ghiara hoților... Fie-vă milă, boierilor, nu mă lăsați!

Străinul se apropie de ei cu mînile întinse; îi tremura în lacrimi glasul.

Șoimaru zise deodată:

— Boierule, contenește puțin... Lămurește-ne.

În lumina lunii stăteau față în față, privindu-se cu agerime. Dumitru Lie, cu tatarul cel subțire și cu Ispas, slujitorul lui Bîrnovă, ieșiseră cu caii și cu armele. Chirilă hangiul ascunsese ghioaga după cămeșoiu-i de cîlți și asculta și el. — Boierul cel bărbos tăcu.

— Întreabă! șopti Cantemir.

Șoimaru făcu un pas spre străin și vorbi:

— Jupîne, sîntem ostași și la nevoie putem da ajutor. Cînd ți-au furat fata?

— De un ceas de vreme, prietinilor... Am venit într-o întinsoare aici... pe drumul pe care au apucat ei...

— Într-adevăr, se amestecă Chirilă, a trecut un pîlc de călăreţi acu un ceas...

— Vra să zică, au apucat drumul cel mare.

— Aşa cred. La o vreme aşa de tîrzie, ţin şleahul.

— Şi de ce-au furat pe copila dumnitale, boierule?

— Prietinilor buni! nu-i o copilă, e o domniţă! E copila mea şi nu trebuie s-o laud; dar şi leşii, la Liov si la Varşovia, se uitau la ea cu gura căscată... Aşa ca un prost se uita şi cazacul la dînsa cînd am stat în popas.

— In pădure?

— Da, în pădure... Şi-mi spunea că-i vataman şi are sate şi avere, dar eu nu voiam să înţeleg ce voia el să-mi spuie... Asta-i copilă scumpă, pan Vasca... îi zic eu.

— Vra să zică eraţi o leacă de prietini.

— Eram prietini de popas, boierule.

— Şi cum s-a întîmplat furtişagul?

— Cum să se-ntîmple? Hoţii lui pan Vasca mi-au pus suliţile la beregată, mi-au luat fata şi ce aveam cu ea şi s-au dus... Dacă nu-mi daţi sprijin, eu sînt bun să-mi iau viaţa! strigă boierul.

— Contenească, jupîne... zise iar Şoimaru.

Apoi, întorcîndu-se în loc, îşi apropie capul de capetele prietinilor lui.

— Eu cred, şopti el, că-i boier de-ai Movileştilor. Au stat ascunşi în pădure, el şi cazacii, dar pare-mi-se că domniţa e prea frumoasă... aşa cum spune şi bătrînul.

— Pe Vasca îl cunoaştem noi... răspunse Cantemir, e cazac îndrăzneţ. Ne-am întîlnit de două ori cu el în Ucraina.

— Ce facem?

— Să vă spun eu ce facem, grăi liniştit Bîrnovă. Ni-i rînduit să ne fugărim după cazac şi după copilă. Nu putem lăsa suflet nevinovat pe mîna hoţului...

Boierul străin îşi plecase urechea; asculta. Cînd înţelese cum stă sfatul, se repezi în genunchi şi îşi împreună palmele cu un strigăt de adevărată durere:

— Pentru numele lui Dumnezeu, fraţilor, nu mă lăsaţi...

Cantemir apucă mîna lui Şoimaru:

— Mergem, Limbă-dulce?...

— Mergem, răspunse răzăşul.

— Atunci să încălicăm şi să plecăm! Trebuie să-l ajungem...

La aceste vorbe, într-o clipă, hangiul Chirilă se înfăţişă ploconindu-se adînc, ca să-şi primească plata. Slujitorii aduseră caii şi cei trei oşteni se azvîrliră în şăi.

Cantemir zise către tatarul lui:

— Ilun, tu pleacă înainte. Trebuie să găsim un pîlc de cazaci, care au trecut pe aici. I-ai auzit?

— I-am auzit! răspunse încet servul; după aceea, încălecînd sprinten, trecu un arc şi-o cucură de săgeţi la oblîncul lui Cantemir, dădu pinteni calului şi se strecură pe şleah ca o arătare.

— Boierule, încalecă şi să mergem!... strigă Şoimaru.

Străinul se prăvăli spre cal şi slugile lui pedestre îl aburcară în şa.

— Doamne! ajută-ne! gemu el din greu; şi după ce se aşeză în şa, îşi făcu o cruce mare. Iar ţie, calic bătrîn, am să-ţi arăt eu!... lasă c-am să-ţi arăt eu ţie... scrîşni el spre hangiu, arătîndu-i pumnul. Moş Chi-

rilă, c-o mînă, îşi feri mai bine ghioaga, iar cu cealaltă se scărpină în capu-i pleşuv.

Porniră întăi domol. Simeon Bîrnovă mormăi mai mult în sine o frîntură de psalm, ca şi cum ar fi vrut să amintească fără de cuvinte că drumurile şi întîmplările oamenilor de la Dumnezeu cel din cer sînt rînduite.

Luna era sus şi lumina ca ziua ; la han, în dos, izbucni bătaie de aripi şi cîntec de cucoş, şi de departe răzbăteau trîmbiţări slabe, pierdute. Deodată boierul cel bărbos, care mergea pe laturea drumului, dădu drumul unui răcnet răguşit ; calul i se poticni şi-l prăvăli.

— Doamne Dumnezeule ! Doamne Dumnezeule ! gemu el, zvîrcolindu-se în pulbere.

— Ce-ai păţit, boierule ? întrebă Simeon, rămînînd mai în urmă.

— Ah, jupîne, m-au ajuns blăstemele bătrîneţii... Să vie oamenii mei să mă ridice, văd că amarnic ceas am ajuns şi-mi rămîne pierdută copila...

Simeon răcni la argaţi, care veniră în goană. Boierul gîfîia şi pufnea în barba-i zbîrlită...

— Rămîi, jupîne, îi zise zîmbind Bîrnovă, şi cere pat şi prietinie lui Chirilă, pe care-ai vrut să-l jupeşti şi să-i umpli pielea cu paie... Pe lumea asta şi mişeii ne sînt de ajutorinţă !... Noi mergem şi fără dumneata după domniţă !...

Certîndu-şi slugile, străinul se ridica de jos şi pornea spre han, cu calul după el, alicnind. Iar Bîrnovă, ajungîndu-şi tovarăşii, le spuse rîzînd :

— Boierul doarme în patul nostru şi noi îi căutăm copila. Şi aceasta este o rînduială dreaptă !

Şi porniră grabnic prin răcoarea miezului nopţii.

VII

O pradă scumpă

La Nistrul îndepărtat, în răsărit, se ivea geană de lumină şi luna se făcea alburie în urmă, la asfinţit. Vasca vatamanul, între cei patru cazaci ai lui, îşi conteni galopul calului, apoi îşi aplecă obrazul cu barbă balaie spre copila pe care o ducea dinaintea lui în curmezişul şelei, învăluită într-o blăniţă subţire şi scumpă. Văzu o faţă albă ca floarea omătului, buze strînse şi ochi închişi. Odrasla boierească parcă era moartă ; prin blăniţa de sobol însă, vatamanul simţea tremurînd inima, ornicul vieţii. După zbucium şi ţipete înăbuşite c-o palmă mare, aspră, copila căzuse într-un leşin ; pe urmă se deşteptase în umbletul calului, cu puterile sleite. Nu mai avea putere şi voinţă să strige ; obrazul cazacului privit de jos în sus i se părea peste samă de groaznic şi urît : sta cu ochii închişi, să nu-l mai vadă, simţea ruşine în suflet şi mare nenorocire şi spaimă, după ce socotise că va muri.

— Porumbiţo, zise Vasca cu glas pe care cerca să-l facă blînd ; deschide ochii şi nu te teme... Noi nu-ţi vrem răul... Nouă ne eşti dragă şi te-am furat după obiceiul Ucrainei...

Ii vorbea în limba leşască, ca şi în ascunzişul din pădure, unde puseseră suliţile în gîtul boierului bărbos.

Fata nu răspundea. Cazacul începu a rîde către tovarăşii lui :

— E spăriată, zise el în graiul ucrainian. Dar are să-i treacă. Femeia se-mpacă cu vorba şi cu podoaba.

— Poate doarme... răspunse unul din zaporojeni.

— Se poate. Dar mai degrabă cred că se preface.

S-o lăsăm. Are să aibă vreme să se uite la mine. Nopţile şi chiar zilele sînt făcute şi pentru desmierdări...

Vasca îşi scutură capul şi făcu din ochi către tovarăşi, în lumina sporită a zorilor. Vatamanul era un om cu mijlocul subţire, cu pieptul lat, vînjos şi închegat ca din coarde de oţel. Figura lui tînără avea ceva şiret şi şăgalnic. Era unul dintre vestiţii luptători ai Ucrainei, iubitor de petrecere, dispreţuitor de trudă şi moarte.

Cel mai bătrîn dintre tovarăşii lui, Alioşa Popovici, îl mustrase pe drum pentru lovitura pe care o făcuse.

— Vatamane, ai făcut o prostie. Femeie îţi trebuie? Nu-ţi cad destule cînd biruim şi dăm foc satelor? Acuma sîntem fugari şi trebuie să scăpăm noi singuri. Ai mai luat greutate.

— Nu-i nimic, răspunse vesel Vasca, atuncea oricine poate răpi. Acuma am prăpădit totul şi măcar cu atîta să mă aleg...

Alioşa scoase un «Hm!» plin de multe înţelesuri. Acuma, în revărsatul zorilor, zise iar:

— Vatamane, ce facem? Mergem pe drumul mare, aşa, fără grijă? Crezi că sîntem pe meleagurile noastre?... Aici e ţară umblată şi dăm de dracul!

— Ba nu, Alioşa, eu pielea ştiu să mi-o păzesc, răspunse vatamanul. Sînt păduri, ne odihnim în ele, la răcoare. Căutăm ceva mîncare şi ceva băutură. Pe urmă, cum dăm în larg, mergem fără grijă...

— Hm! murmură iar Alioşa. Apoi deodată ridică dintre umeri capul, îşi aţinti urechea şi strigă înăbuşit:

— Staţi!

— Ce este? şopti vatamanul, oprindu-se încordat.

— Ascultaţi! zise Alioşa. Eu sînt lup bătrîn de stepă: cunosc bine glasurile nopţii... Auziţi?

— Aud, îi răspunse Vasca. Bătrînul are ureche bună! îngînă el clătinînd din cap. Ne urmăreşte cineva! — Sub braţul lui vînjos simţi deodată pe fată răsărind. — Ce este? Ce este? zise el rîzînd. Ai auzit ceva? Ori înţelegi puţin ce spunem noi... Ai văzut că ne-am oprit şi ascultăm... Nu te teme, din mîna noastră nu te poate fura nimeni, noi sîntem oameni tari, obişnuiţi cu de-acestea...

O roşaţă uşoară ieşi ca un abur în obrajii fetei.

— Frumoasă drăcoaică! rînji mai mult în sine Vasca.

— Ce facem, vatamane? Ce facem? mormăi cu mustrare cazacul cel cărunt.

— Ce facem? Tu crezi, Alioşa, că eu, dacă vorbesc, nu bag sama şi nu cuget? Iată ce este, Alioşa. Vine cineva în urma noastră. Dar calul nu tropotă pe drum. Cel ce vine a trecut în fînaţuri, ori a înfăşurat copitele cu peteci... Prin urmare, oameni buni, vine un duşman după noi... Nu-i aşa? Sîntem urmăriţi!

— Ei, vezi? Ei, vezi?

— Poate să-şi fi strîns tovarăşi prietinul nostru cel bărbos. Vine ziua şi sîntem urmăriţi. Trebuie să ne gîndim la adăpost. Tu să nu crezi, Alioşa, că eu nu mă gîndesc ce avem să facem. Uite, tovarăşilor, pădurea se apropie de drum. Intrăm în marginea pădurii. Aşteptăm, să vedem ce este. Pe urmă ne căutăm şi vizunia. Este un drum care trebuie să aibă destule ascunzişuri. In fundul văii curge un pîrău... Dacă vedem că trebuie, ne suim pe rîpa pîrăului... Nimeni nu ne mai găseşte urma... Tu, Alioşa, să păzeşti dinapoia...

In lumina revărsatului de zi, cei cinci cazaci se

aşternuseră într-o fugă nebună. Dar Alioşa deodată îşi opri calul, coti în loc şi se întoarse călărind cu iuţeală înapoi, abătîndu-se din drum prin iarba moale a fînaţului. Către fundul văii, ceilalţi cotiră în frunzişul unghiului de pădure. Alioşa dispăruse în zarea apusului. Şi locul rămase dintrodată pustiu.

Dincolo de mladă, între stejari tineri, unde abia acum răzbătea lumina zorilor, zaporojenii descălecară. Vasca luă în braţe pe fata cea albă şi o aşeză cu grijă în iarba umedă de rouă. Ea deodată deschise ochii mari albaştri, tiviţi cu gene negre, şi-l privi ţintă. Il privea c-un fel de bolnavă nelinişte.

— Ce faceţi cu mine? scînci ea ca un copil. Ce este?

— Nu-i nimica, porumbiţo, îi răspunse Vasca cu prietinie. Te-am aşezat jos în blăniţa ta, să te odihneşti puţin.

Ea deodată se ridică, parcă atuncea îşi dădea samă unde se află, cu cine este şi ce-o aşteaptă.

— Ce-ai făcut cu părintele meu? Unde mă duci? ţipă ea cu lacrimi. Şi cu palmele pe pămînt, cu capul ridicat, aţintea înfricoşată pe vataman.

Vasca bătu cu piciorul în pămînt şi încruntă din sprîncene.

— Nu ţipa! zise el scurt. Am un ac cu care-ţi cos gura dacă nu taci! şi se bătu cu palma peste jungherul subţire, care-i atîrna în lungul nădragilor roşii, largi şi încreţiţi. Apoi îşi dădu căciula pe ceafă şi-şi muie glasul:

— Dulceaţă a inimii mele! grăi el privind-o galeş. Nu te uita aşa de spăimîntată la mine. Fetele la noi sînt deprinse cu hrăpirea. Noi asta numai din dragoste o facem, şi tu ai obraji şi ochi frumoşi şi trup gingaş de domniţă... In toată Ucraina nu este fată ca

tine... De aceea te duc ca pe o floare, să te răsădesc în pămîntul nostru...

Cazacul o privea dulce, cu ochii lui negri şi umezi. Figura lui frumoasă şi bărbătească era pătrunsă de patimă şi de dorinţă, — ca de fiorul frigurilor.

— Uită-te la mine, urmă el zîmbind, nu-s slujenia pămîntului şi am mai fost drag multor fete...

Fata închise ochii şi obrajii iar i se rumeniră. Vasca clătină din cap şi şopti:

— Dacă n-ai fi aşa de frumoasă şi nu mi-ai fi dragă cu adevărat, te-aş supune şi te-aş zdrobi eu îndată.

Fata se întoarse cu faţa în jos şi-şi cuprinse obrazul cu palmele. Deodată începu a plînge cu disperare. Vasca întinse mîna ş-o atinse: ea se zgudui şi-l izbi cu palma.

— A, ai şi ghiare? zise Vasca rînjind. Ţi le tai îndată. Şi dacă nu taci, îţi pun căluş!...

Cînd o cuprinse de umeri, fata tăcu deodată şi se grămădi mai tare asupra pămîntului. Îşi înghiţi plînsul cu sughiţuri şi i se zbătea numai trupul ca sub lovituri.

Vatamanul o privi îndelungat; apoi clătină din cap cum îi era obiceiul şi se întoarse spre tovarăşi. Ei îl aţinteau întunecaţi şi nemulţămiţi.

— Ce este? zise dîrz cazacul, şi ochii i se aprinseră. Dacă vă temeţi pentru pieile voastre, sînteţi slobozi, fraţilor. Dar dacă-mi daţi mînă de ajutor, acasă vă dau din hainele şi sculele mele ce v-a pofti inimioara!

— Vatamane, stăm pe drum pentru o muieruşcă! zise cu părere de rău unul din cei trei, uriaş, cu numele Colpac. Dar ce să facem? şi uriaşul oftă. Noi din dragoste te-am ales vataman, şi te urmăm chiar dac-a trebui să ne lăsăm capetele în Moldova...

— Doamne, Colpac frăţioare, şi voi, dragii mei, dac-ajungem cu bine acasă, desfund o bute umplută de bunicul cu hidromel şi facem o nuntă cu sacalușuri şi cu lăutari s-audă şi păgînii din Crîm !...

Vasca vorbea fără grijă şi glumeţ ca totdeauna, şi pentru asta totdeauna era iubit de zaporojeni.

— Să fie cum zici tu, vatamane... răspunse cu nepăsare uriaşul Colpac. Poate ni-i dat să mai bem multă votcă şi să ne mai ascuţim de multe ori paloşele.

Deodată se auzi un şuierat scurt, depărtat.

— Vine Alioşa, zise Vasca, şi trăgînd dintre fireturile tunicii un fluieraş de argint, răspunse c-o îngînare uşurică şi dulce.

Unul din cazaci ieşi la marginea desişului, şi în curînd se întoarse cu cercetaşul.

— Ei ? ce-ai descoperit ? întrebă vatamanul.

Alioşa îşi scutură inelele cărunte de păr care-i scăpătau de sub cuşmă.

— Am cercetat totul, nu este nimica.

— Alioşa ştie ce spune, vorbi cu voie-bună Vasca vatamanul ; atunci va fi fost un cerb care intra în codru la păscut...

Intrase în adevăr ceva în pădure odată cu ei, şi se furişase aproape, şi-i asculta ; dar nu era cerb ; era tatarul cel subţire, tăcut şi palid, al lui Cantemir bei.

VIII

Alioşa a sfătuit de bine pe Vasca vatamanul

Cazacii mîncau zoriţi şi cu urechea la pîndă pitan greu de orz şi grîu cu pastramă tare şi-şi treceau unul altuia o ploscă de bostan, care se chiamă tatarcă, în

care era rachiu de tescovină. Fata boierului sta ghemuită în blăniţa ei, cu spatele întoarse. Dăduse din cap cu scîrbă parcă la întrebările vatamanului : nu-i trebuia nici mîncare, nici băutură. Îi era numai sete.

— Aş vrea să beau puţintică apă... îngînă ea cu trudnic glas.

Unul dintre zaporojeni se-ntorcea de la cai, pe care-i priponise aproape, la luminiş ; venea să-şi ia partea lui de mîncare şi băutură. Era oşteanul cel mai tînăr dintre cei patru tovarăşi ai lui Vasca.

— Hrişa, îi zise vatamanul, caută tu puţintică apă pentru domniţa noastră... Pîrăul curge mai în vale, la doi paşi...

Cu pîinea şi cu carnea uscată într-o mînă şi c-o ploscă într-alta, Hrişa lăsă caii deoparte, tovarăşii deoparte, şi, prin stejăriş, coborî la pîrău. Tocmai atunci răsărea soarele, şi luceau ca unşi c-o vopsea trandafirie lăstarii tineri din vîrfurile stejarilor. O linişte adîncă domnea în pădure : cîteva mierle negre trecură în zbor prin lumina aurie de deasupra. Un duruit de ciocănitoare, un ţîrîit de pasere măruntă, un muget moale de căprior se deşteptau din somnul pădurii.

Trecu un răstimp. Din haina şi broboada de matasă, obrazul fetei parcă se arăta mai alb ; blăniţa îmbrăcată cu postăvior albastru îi căzuse de pe umeri. Cu capul puţin întors, cu gura uşor deschisă, spiona cu coada ochiului pe vataman, care mînca lacom.

Dintrodată din desiş se auzi un nechezat de cal şi-o smuncitură. Apoi frunzişurile începură a fîşii şi-a bate. Vasca sări în picioare şi ochii îi scăpărară.

— Ce este, Alioşa ? şopti el şuierat. Ai spus că nu-i nimica !

C-un salt năprasnic, zaporojanul cel cărunt dispăru în tufe. Frunzişurile fîşîiau ca purtate de vînt. Ceilalţi îşi strînseră repede chimirurile şi traseră săbiile. Fata se zvîrli şi ea în sus, blana-i căzu; mlădioasă îşi pleca urechea şi asculta.

— Te bucuri, porumbiţo! zise rîzînd Vasca; apoi parcă-i trecu o umbră de mîhnire prin ochi. Te bucuri c-au să mă taie.

Fata îi aruncă o privire ascuţită şi nu-i răspunse. El făcu un pas, îi apucă braţul. Răsucindu-se, cu ţipăt de durere, fata boierului căzu în genunchi şi-şi lovi fruntea de pămînt.

— Omoară-mă! strigă ea c-un glas metalic şi îndărătnic.

— Stai liniştită şi taci, îi zise poruncitor Vasca.

Dar ea scoase un ţipăt prelung de ajutor şi iar se ghemui la pămînt. Vatamanul ridică paloşul. Dar în clipa aceea izbucni o bătaie de săneaţă ş-un clocot de ecouri se prelungi pînă departe. Cu capu-nainte, ca un taur mînios, Alioşa se năpusti prin mladă şi strigă cu ochii crunţi:

— Ne-au furat caii!

— Cum? urlă sălbatic vatamanul. Ce facem noi fără cai?...

Apoi, scurt, ca prin farmec, se linişti. Întrebă cu glas şuierat:

— Cine?

— Nu ştiu! răspunse Alioşa şi-l privi cu sălbătăcie. Am vrut să mă reped, dar au tras cu săneaţa. Cîţi sînt? Nu ştiu. Cine sînt? Nu ştiu!

— Sînt duşmani care ne cunosc, grăi repede vatamanul; n-au îndrăznit să ne izbească în faţă...

— Nu, răspunse hotărît Alioşa, eu cred că fac asta din pricina fetei... Asta-i pacostea noastră...

Fără să mai steie o clipă în cumpănă, vatamanul Vasca se plecă; cu mişcări iuţi învăli în blăniţă pe fată, care se zbătea; cu ştergarul în care fusese învălit pitanul o înfăşură peste gură, ş-o luă la subsuoară.

— Veniţi după mine! porunci el. Eu fata n-o dau decît moartă...

Zaporojenii îl urmau tăcuţi, intrară în tufe şi răzbătură spre pîrău, oprindu-se din cînd în cînd şi ascultînd. În pădure se făcuse iar linişte şi soarele lumina vesel.

Cînd ajunseră la pajiştea verde de lîngă pîrău găsiră pe Hrişa cu faţa în sus, cu braţele în laturi, sîngerat la gît. Îi privea cu ochii spăimîntaţi, nu mai putea spune ce ar fi voit să spună; o mînă nevăzută îi dăduse moartea.

Vasca pufni şi privi în juru-i, cu ochi în care lucea spaima, ca o fiară încolţită. Apoi gemu azvîrlindu-se în rovina pîrăului:

— După mine! găsim noi un cotlon din care să ne vindem scump viaţa...

Albia adîncă a pîrăului era presărată de lespezi văroase, ş-o dungă de apă se strecura în linişte, înţepată ici-colo de raze subţiri de lumină. Cu prada pe braţul stîng, cu paloşul în dreapta, urmat de cei trei tovarăşi, Vasca se năpusti la deal. Nu ştia unde merge. Dar fugea de o primejdie mare. Se năpustise spre un hotar al umbrei şi al întîmplării. Mai nădăjduia în braţul lui, cît îl simţea tare, şi-n cele trei săneţe ale zaporojenilor.

Malurile prăpăstioase se-nălţau acum drept şi gorunii cei străvechi se suiau parcă pînă la cer. Vasca păşea pe pietrele albe ca pe nişte trepte şi începea să gîfîie. În urma lui, dintrodată, un cazac slo-

bozi un țipăt și fata se zbătu în brațele lui. Vatamanul se opri și întoarse capul. Din cei trei tovarăși, unul căzuse.

— E străpuns de săgeată!... zise Alioșa c-un glas mînios. De-acuma, vatamane, aici e sfîrșitul nostru!...

Cazacul lovit horcăia aspru, cu fața în jos, în apă. Vasca întoarse capul spre tată, apoi hotărît, cu sprînceana încruntată, ridică fruntea și privi din nou pe maluri, de unde căzuse lovitura morții. Atunci își văzu dușmanii. Erau șase; umblau repede și-l urmăreau cu ochii; erau cu arcuri și sănețe. Poate erau moldoveni, poate erau tatari. — C-o mișcare ușoară, cazacul trase la piept pe fată, și făcu doi pași îndărăt, într-o adîncătură a malului.

— Treceți înapoi! avem scut! zise el către tovarăși.

Cei doi zaporojeni se strecurară sub mal și-și înălțară sănețele pe lîngă ceafa vatamanului lor. Vasca începu a rîde cu răutate.

— După asta vom vedea ce-om mai face... zise el răsuflînd adînc.

Pe jumătate înăbușită de ștergar, fata din brațele cazacului tremura răcită de un fior de frig. Cu ochii ei albaștri, măriți și rotunjiți din pricina răsufletului silnic, privea și ea în sus, căci văzuse de unde putea să-i vie scăparea. Dar nu văzuse nici pe tatăl ei, nici pe vreun slujitor, nici o față cunoscută. Erau figuri străine.

La urechea ei, izbucni glasul lui Vasca, puternic și răsunător, cu o veselie și-o nepăsare care parcă nu displăcură fetei; căci ea înțelegea și asta, că vatamanul care o ținea la piept era aproape de moarte pe cît era aproape și de ea. Vasca striga către cei de sus în limba leșască:

— Oameni buni! ce poftiți voi de la mine?...

Nimeni nu-i răspunse deocamdată.

Cînd se înălțaseră sănețele la spatele vatamanului, cei șase urmăritori se trăseseră îndărăt. Dar prin rîpa de la deal se auzi un ciuruit de pămînt mărunt, și zaporojenii pricepură că dușmanii s-au coborît în albia pîrăului. Dar așa cum erau așezați, nu-i puteau vedea. — Prin rîpă, veneau cu sănețele gata Șoimaru și Bîrnovă. Cantemir se arătă și el o clipă cu arcul încordat sus pe mal, — și dispăru iar.

— Acesta-i răspunsul... mormăi vatamanul către tovarășii lui.

Cei trei ușor înțelegeau că dacă s-ar fi întors spre cei ce veneau prin rîpă, se descopereau celui cu arcul care îi pîndea de sus.

— Apoi e greu de noi, vatamane... șopti, cu mînie și cu umilință parcă, Alioșa.

— Taci, bătrînule, ș-așteaptă voia lui Dumnezeu... îi răspunse cu nepăsare Vasca.

— Apoi tu și cu moartea vrei să șuguiești, vatamane, dar eu cu asta nu mă mîngîi...

Din rîpă, de la deal, venea glas. Cazacii întinseră urechea.

— Vatamane Vasca! striga Șoimaru, care vorbea ca apa leșește; să ne dai prada!

— Mai degrabă am să vă iau capetele! strigă cu îndrăzneală cazacul. Nu vă dau nimic. Cine ești tu?

— Eu sînt oștean al lui Tomșa. Mă chiamă Șoimaru.

— Să fii sănătos pînă ce te-oi prohodi eu! răcni vatamanul. Drumul pînă la pieptul meu e greu: am platoșă bună: o fată mare, a boierului Orheianu...

În rîpă, Bîrnovă zise lui Șoimaru:

— Auzi! Vra să zică pe boierul cel bărbos de astă noapte îl chiamă Orheianu...

— Tot am aflat ceva... zise zîmbind Șoimaru ; apoi, alăturea de Simeon, făcu doi pași și se opri. Cazacii erau aproape, la zece pași. Fata înfășurată în blăniță, din brațele lui Vasca, îl zărise și-și ațintea asupra lui ochii rotunzi : numai capul ei îl puteau zări, și umărul lui Vasca. Restul era acoperit de adîncătura malului.

— Apoi, frate Bîrnovă, șopti uimit Șoimaru, are fată frumoasă pan Orheianu !... Hm, de aceea-și pune cazacul viața pentru dînsa !... — Fata-l privea țintă și parcă-l străbătea cu lumina ochilor... Parcă-l chema, parcă-i cerea ajutor, cu ochii, cu toată ființa ei, și-i făgăduia cele mai dulci răsplăți. — Făcu un pas înainte și strigă :

— Vasca ! ascultă ce-am să-ți vorbesc !

— Ce este ? urlă cazacul.

— Ascultă, Vasca. Pune jos pe fata Orheianului, neatinsă, cu toate armele voastre, și vă iertăm... Aici nu-i război pe viață și moarte. Iertat să fii pentru ce-ai făcut...

— Îl ierți, căci îl înțelegi... murmură lîngă Șoimaru înțeleptul Simeon.

— N-o pun ! răspunse cazacul.

— Vasca ! strigă iar Tudor Șoimaru ; dacă nu pui pe fată jos, îți iau umărul, ș-ai s-o lași de nevoie...

Vasca începu a rîde cu disperată veselie, iar Șoimaru, deodată hotărît parcă de ochii fetei, ridică la umăr săneața. Cînd bubui împușcătura, vatamanul își simți brațul drept ca rupt din umăr, mîna-i căzu moartă și fata-i lunecă din brațe. In aceeași clipă, apăru Cantemir pe mal sus, și dădu drumul din arc unei săgeți care țipă scurt. Lîngă Alioșa, celălalt cazac îmbrîncă, lovit de moarte. Și ca-ntr-o mută înțelegere, în fața morții fără cruțare, Vasca și Alioșa, singuri

rămași în viață, zvîrliră lîngă fată, unul săneața și celălalt sabia. Bătrînul ridică amîndouă mîinile în sus, răcnind un singur cuvînt de desnădejde : «Rob !», și vatamanul făcu semnul de supunere deplină cu brațul sănătos ; din celălalt izvora sînge îmbielșugat, care se prelingea pe blana scumpă a fetei. Și cu ochii închiși, domnița, care uimise într-o clipă pe Șoimaru, căzuse iar în zdrobirea unui leșin, de cînd izbucnise gura săneței îndreptată asupra ei.

Cantemir își dădu drumul de sus, Șoimaru și Bîrnovă se repeziră la vale și puseră tălpile picioarelor pe armele învinșilor. Dumitru Lie și Ispas, coborîți și ei la poruncă, ridicară pe brațe pe copila leșinată ; iar de pe mal, între capete de cai, privea c-un zîmbet liniștit Ilun tatarul, cu fața palidă și cu ochii tainici.

Șoimaru se plecă cu grijă și ascultă răsuflarea fetei ; apoi, punînd mîna pe jungherul dăruit de bei, aruncă o privire crudă asupra cazacului. Avea fața crîncenă și mînioasă.

— Șoimarule ! zise Bîrnovă. L-ai iertat !...

— L-am iertat ? întrebă c-un glas tremurător de întărîtare răzășul.

Cazacul îl privea cu ochi neclintiți.

— Dacă nu mă lovești, zise el, avem să ne-ntîlnim altădată ! Ori, dacă vrei, ucide-mă, căci eu n-am să te cruț !...

Parcă nu-și simțea brațul împușcat și privea cutezător spre cei trei prietini.

Șoimaru stătea în cumpănă ; izbucnise în el o mînie repede ; voia să lovească fără milă. Dar fata deschisese deodată ochii și-l privea neclintită. Cînd o văzu, apăsă jungherul în teacă și se alătură de ea, să-i desfacă legătura de la gură.

— Ai vrut să te desleg, domniță, zise el cu supunere. Poruncește ce să facem și unde să te ducem!

Fata era zdrobită, nu putea răspunde cu glas; își adună numai blănița pe umăr și-și potrivi la tîmplă o șuviță de păr, cu degetele subțirele și albe. Apoi zîmbi obosită, cu zîmbetul care știa ea că-i șade bine.

Alioșa lega rana lui Vasca și mormăia în barbă:

— Iaca vezi tu, vatamane! S-au împlinit veștile inimii mele. De-acuma ca fiarele, fără cai și fără arme, avem să rătăcim pînă ce-om ajunge în Ucraina noastră.

Dar cazacul cel tînăr nu-i răspunse; oftă numai și privea cum se depărtează blănița cea albastră pentru care era el să moară.

IX

Orheianu se împacă cu moș Chirilă

La han în urmă, boierul Orheianu ieșise la soare sprijinit de subsuori de doi slujitori. Mînia nopții îi trecuse; acuma necontenit își îndrepta cu grijă ochii lui mari și bulbucați pe șleah, spre răsărit. Făcea doi pași și șchiopăta ușor, ș-atunci trăsăturile feței i se răsuceau. Alte două slugi cercetau și orînduiau boclucuri într-o căruță ușoară cu roțile nalte. Boierul își aruncă și spre ei ochii; și începu a vorbi scuturîndu-și barba mare.

— Iaca, nemernicilor, ați întîrziat pe drum, v-ați ascuns prin tufe, nu știu ce-ați făcut... De-abia acuma mi-ați adus căruța și caii. Dacă erați pe urma mea astă-noapte, mă repezeam și eu după ticălosul acela, după hoț... Chiar am crezut că v-a tăiat beregatele, ș-a luat trăsura cu toate cele tîrguite în Țara Leșască!

— Dă, stăpîne, răspunse vătaful cu umilință, am făcut și noi cum am putut. Bine c-a dat Dumnezeu ș-am scăpat!

— Ce face? Ați făcut cum ați putut? M-ați lăsat singur cu ceilalți pe jos, — m-a zvîrlit calul în pulbere; — acu cine urmărește pe cazac? Cine-mi scapă copila? Așa? Ați făcut cum ați putut? Am să vă arăt eu, păcătoșilor, dac-ați făcut cum ați putut!

— Stăpîne, după atîta nacaz și oaste, cu toate cîte am pătimit, bine c-a dat Dumnezeu și te-am găsit...

— Așa? Ei, da, bine că m-ați găsit; altfel vă găseam eu pe voi și-n borta șerpelui... Hm! La urma urmei bine că m-ați găsit... Da' lucrurile-s toate? Neatinse? Nimica nu lipsește?

— Toate, stăpîne, după rînduiala cu care mi le-ai dat...

— Ei bine, bine, macar atîta... Da' ce-mi folosește? Oare boierii aceia care mi-au făgăduit ajutor se țin de cuvînt? Asta-mi roade mie inima! Parcă mă arde în măruntaie neliniștea!...

Chirilă ieșise în prag și-și steclea în soarele dimineții nasul roș. Și lui îi trecuse mînia nopții; fără vorbă multă se împăcase cu boierul ș-acuma îl privea cu ochi plini de veselă viclenie; mai ales că vedea că-n buzunările adînci ale oaspetelui se zăresc galbini adevărați, cu zimți și cu chipul craiului leșesc.

— Cucoane! strigă el cu glasu-i gros; să nu-ți fie cu bănat! Da' ce credință poți avea în niște flăcăi? Bine, boieri or fi fiind ei, da-și au și ei drumul lor; mai ales dacă ticălosul cel de cazac a apucat pe drumul lui! Parcă drumurile oamenilor se-ntîlnesc numaidecît!

— Ce spui? întrebă boierul întorcînd peste umăr capul.

— Spun, boierule, că în ziua de azi e greu să ai credinţă în oameni...

— Aşa ? Ai dreptate. Eu pe boierii aceia nici nu-i cunosc.

— Degeaba ai lăcrimat dumneata şi i-ai rugat... stărui Chirilă c-un zîmbet abia văzut.

— Ei, omule ! răspunse boierul bărbos ; astă-noapte eram tulburat tare. Eu îs om cu mînia repede... Hm ! Poate că ai dreptate... Am cugetat şi eu că poate să fie aşa, de cînd stau ca pe jaratic şi mă frămînt. Dar am şi hotărît ce am de făcut... Trec şi eu Nistrul, şi în Lehia am prietini slavă Domnului... Am pe domnul Vladislav Dumbrovschi, voievodul Sandomirului, cunosc şi pe castelanul Braslaviei... Ei pot da poruncă şi mi-l aduc în fiare pe cazac. Cu boierii leşilor nu-i de glumit... E adevărat, avem şi noi averi ca şi dînşii ; am dobîndit în viaţa noastră pămînturi şi sate ; din mila lui Dumnezeu avem cu ce trăi ; da-i vorba că ei au şi putere... La noi, cu schimbările domniei, întruna trebuie să păzeşti drumul hotarului...

— Hei, cinstite jupîne, strigă Chirilă, înţelegînd cum stau lucrurile ; schimbarea domnilor bucuria nebunilor... Dar nu-i nimica. Toate trec ; noi rămînem pe loc.

— Apoi, omule — temelia ţării n-o fac domnii ; tot boierii se chiamă că ţin obiceiurile şi rînduiala. Domnul, ca cel ce nu-i. Prostimea, ca şi vita, stă cu botu-n pămînt. Da' neamurile boiereşti sînt cap şi minte pentru Moşie...

— Asta-i numaidecît ! răspunse cu pătrundere Chirilă. Şi-şi făcu în gînd socoteală că o vorbă înţeleaptă care place boierului poate să-i sporească c-un ban rotund cîştigul. Ca hangiu cuminte, Chirilă ştia să se folosească şi de ghioagă ţintată şi de cuvînt dulce.

— Prea cinştite boierule ! zise el iar, aducîndu-şi aminte de vorbele-i nesocotite de la miezul nopţii ; în adevăr, noi, prostimea, ce putem şti ? Nu ştim nici sama vorbei, nici nimica ; avem şi noi ştiinţă cît păr pe broască... Noi cu ghioaga şi cu vorba proastă !... Nu zic de mine, — eu în adevăr am greşit, dar îndată ce-am văzut cu cine am de-a face, am văzut boier cu greutate şi cu bani, mi-am dat cu palma asta peste gură şi m-am certat cum se cuvine... Da' cunosc pe alţii, care nu ştiu, cinstite jupîne, cum să se poarte cu lumea...

Boierul nu răspunse : încruntă din sprîncene şi mai făcu doi paşi spre şleah ; iar şchiopătă şi i se încreţi obrazul de suferinţă. Vătaful, ţigan, cu obrazul plin de şiretenie şi de linguşire, grăi cu mîndrie îndreptîndu-se spre crîşmar :

— Bade Chirilă, măria sa are pămînturi la Orhei cît poţi cuprinde cu ochii de pe un munte. Cine le mai ştie sama ?... La boierul nostru numeri douăzeci de prisăci, şi vite de nu le mai ştie nimeni sutele... Şi mori, şi hanuri... phii ! lucru mare !

— Apoi am aflat noi puţintel din toate... răspunse blajin hangiul. — Chirilă, om înţelept, după ce-şi arătase ghioaga, din două vorbe descususe pe servitor, şi cînd se întoarse boierul prăbuşit de pe cal, amenînţările şi le înghiţise şi ghioaga se mistuise în întunecoase funduri. Hangiii în toate veacurile sînt oameni cu socoteală !

Boierul privea în lungul drumului şi clătina din cap cu nerăbdare :

— Nu vine nimeni, nu se vede nimica... zise el şi se-ntoarse în loc...

Şi nădejdea şi curajul pe care le avusese acuma-i slăbiseră.

— Ce fac eu aicea ? vorbi el mai mult către sine, dînd din mîini ; de ce stau ? pe cine aştept ? În ziua de azi numai în tine să ai credinţă... Pregătiţi căruţa ! strigă el cu ochii înflăcăraţi spre servi ; aşezaţi blană moale ca să nu mă zdruncine tare... Trecem Nistrul cît om putea mai repede, ş-acolo pun eu mîna pe hoţ. Am să mi-l spînzur în cîrlige în faţa mea şi cu mîna mea am să-l ştichiuiesc cu harapnicul... Am să-i arăt eu lui ! Cum să cuteze el a pune mîna pe o copilă ca o floare ? El e un păcătos nemernic, pulbere, un om de rînd, care trăieşte alături cu caii şi cu porcii, ca toţi ceilalţi, în cocioabele lor din ţara Ucrainei... Cum să-ndrăznească el să-şi ridice ochii spre o cneaghină ? A, dar copila noastră se junghie mai bine, decît să sufere atingerea lui... Am trăit ş-am crescut-o noi între oameni aleşi, am fost cu ea şi la petrecerile lui Crai, în palat cu marmură şi aur, unde au venit boieroaicele leşte numai în mătăsuri îmbrăcate şi cu juvaeruri gătite... Şi copila noastră avea veşmînt ca şi ele, numai că era mai frumoasă... Copila noastră-i neam de voievod. Cum îndrăzneşte el ? Să vie, dacă vrea, să-i dau dintre ţărancele noastre de la Orhei una şi încă ş-aceea nu-i de nasul lui, pentru că-i din servele mele !...

In mînia lui, boierul îşi scoase în afară pieptul şi parcă se asculta vorbind. Privindu-l cu ochi şiret, moş Chirilă îşi aduse aminte de fala şi mîndria unor şleahtici dintre cei mulţi care se abătuseră pe la hanul lui.

— Apoi, prea cinstite jupîne, grăi el cu umilinţă, se cunoaşte bine că ai sălăşluit între boierii leşi, la curtea lui Crai.

— Am sălăşluit, da, răspunse semeţ boierul, pentru că, din mila Ziditorului şi a Maicii preciste, am

avut cu ce mă înfăţişa. Pămînturile de la Orhei toate sînt ale mele. Cînd au cutezat nemernicii ţărani să se ridice, cerînd ocini, i-a bătut Aron-Vodă cu buzduganul... Şi noi, ca şi strămoşii noştri, avem urice şi îndreptări de la domni. Nouă ni se şi cuvin, căci sîntem neamuri alese...

Moş Chirilă se plecase din şele cu smerenie.

— Aţi adus caii ? strigă cu glas mare boierul... Irimie ! unde eşti ?

— I-am adus, stăpîne ! răspunse vătaful ţigan. Pregătim totul...

— Trebuie să plecăm pe dată ! rosti cu hotărîre boierul. În fala lui leşască şi-n supărarea lui, prea cinstitul pan Orheianu nu uita că Domnia nouă se aşează şi că el trebuie să se puie la adăpost în hotarul prietinilor lui.

Dar ochiul cel ager al lui moş Chirilă, obişnuit cu lungul drumului, desluşise în depărtare călăreţi.

— Jupîne ! strigă el cu capu-ntors spre răsărit, mi se pare că te grăbeşti. Văd venind călăreţi ; poate-s boierii noştri de astă-noapte !

— Unde-s ? ţipă boierul repezindu-se iar la marginea şleahului. Unde-s ? — şi parcă-şi uitase durerea piciorului. Doamne-Dumnezeule ! Ei să fie ? Mi-au găsit fata ? Se vede ceva ? Parcă se zăreşte. Are blăniţă albastră, oameni buni ! Ai, dar grozav de iute vin. Irimie Ţigane, caută repede în răcliţa ştiută şi dă-mi lanţul de aur care-l pun eu pe după gît... Să vadă că-i primeşte un boier mare cu toată cinstea.

— Jupîne ! strigă iar hangiul. Dacă domniţa măriei tale are blăniţă albastră, apoi atuncea o aduc... Acu înţeleg bine că s-au purtat cu vrednicie. Apoi se

și cunoaște că sînt voinici cu braț de criță ! Cată să ne bucurăm tare pentru isprava lor !...

Înfășurîndu-și în pripă pe după gît lanțugul de aur, pan Orheianu grăbea șchiopătînd ușor în calea celor trei oșteni. O bucurie mare îi umplea fața, mînile începură să-i tremure de mișcarea năvalnică a inimii.

Din goana cailor, cu tropote scurte, șase călăreți se opriră. Descălecară, și Șoimaru coborî de pe grumazul fugarului, de subsuori, palida și trudita odraslă boierească. Orheianu o prinse în brațe cu lacrimi adevărate ; o sărută pe obraji, pe frunte, îi grămădi capul pe pieptul lui și o legăna c-un glas gîngav de tulburare :

— Draga tatei ! draga tatei ! te socoteam prăpădită și moartă... Și iar începu s-o sărute. Apoi prinse a-și șterge lacrimile cu mînica largă a hainei.

Hangiul Chirilă mormăi în prag foarte bucuros :

— Acuma-i cu inima lui adevărată ; nu mai face ca șleahticii leșești...

Iar cei trei prietini zîmbeau cu puțină înduioșare și bucurie.

X

Bucuria lui jupîn Stroie

După ce fata Orheianului ridică de la pieptul părintesc obrazul zîmbitor și dulce îmbujorat, boierul întinse mînile spre Șoimaru și spre tovarășii lui. Îi cuprinse cu dragoste și le grăi cu căldură :

— Mi-ați dăruit copila ! Spuneți : să vă dau inima, să vă dau bogățiile mele ? Spuneți-mi cine sînteți, ca să mă bucur și să vă rostesc numele pînă la moarte, cînd m-oi ruga lui Dumnezeu...

— Eu sînt de neamul meu tatar, răspunse beiul, arătîndu-și dinții albi, și mă chiamă Cantemir !

— Cum ! strigă cu uimire mare boierul, dumneata ești cel care ai adus hoarda Bugeacului ca să pui domn pe Tomșa ?

— Eu sînt, jupîne, răspunse tatarul. De ce te miri ? Socoți că necredincioșii n-au inimă și nu te pot ajuta la nevoie ?

— Ah ! strigă boierul ridicînd ochii la cer ; fapta ta să fie primită la scaunul dreptului judecător. De asemenea ajutor al unui om de neam străin, pe care l-aș fi socotit mai curînd vrăjmaș, eu numai istorisindu-se am auzit, cum că ar fi fost la neamurile Apusului...

— Boierule, grăi Simeon Bîrnovă cu liniște, așa oameni se găsesc și-n țările Răsăritului ; precum vezi, Dumnezeu miluiește c-o inimă bună pe cine crede el de cuviință. Voința lui e plină de taine !

— Adevărat ! adevărat ! întări boierul grămădindu-și de două ori în piept barba stufoasă.

— Să nu te miri, jupîne, cuvîntă tot surîzînd Cantemir, că eu am frăție cu doi viteji din legea dumnitale. Eu pe om îl caut după inimă, nu după lege ! Și ei nu s-au uitat că slăvesc pe Mahomet, cînd mi-au scăpat viața !

— Ți-au scăpat viața ? strigă iar cu uimire boierul.

— Mi-au scăpat viața, jupîne. Dumnealui Simeon Bîrnovă și dumnealui Tudor Șoimaru.

— Simeon Bîrnovă ? grăi Orheianul înturnîndu-se spre boier. Dumneata vei fi fiind feciorul lui Mihăilaș. Eu pe părintele dumnitale l-am cunoscut. Se vede că ești om tare și de ispravă ca și el ! Și ce bucurie mi-ai pricinuit ! Bine, însă dumneata ești neam cu Doamna

Irimiei... Iartă-mă, dar cum se face?... Ai venit cu Tomșa-Vodă...

— In ziua de azi oamenii se deosebesc după rudenii și se adună după prietinii... răspunse zîmbind înțeleptul Simeon.

— Așa-i, așa-i, oftă boierul. — Dar pe dumnealui, urmă el întorcîndu-se spre răzăș, pe dumnealui nu-l cunosc după nume...

— N-ai de unde mă cunoaște, jupîne, răspunse Tudor. Eu sînt orheian de pe apa Răutului, și de neamul meu îs răzăș. Dar am umblat mult prin străinătăți...

Fața boierului se încruntă ușor deodată, la aceste vorbe. Privi cu luare-aminte spre oștean. Din tăcerea ei izbucni însă fata, privind țintă pe cel ce-o scăpase din brațele cazacului:

— Tată! dumnealui e din părțile noastre. E orheian! Și de pe apa Răutului, pe care și eu am văzut-o în pruncie... Ce potrivire! urmă ea cu gingășie, împreunîndu-și mînile. Dumnitale ți-a fost dat să mă smulgi din brațele cazacului Vasca!

— Dumnealui te-a scăpat? vorbi boierul privind lung la Șoimaru.

— Atuncea mi-au fost plătite toate trudele! zise domol Șoimaru, stăpînit de privirea albastră a fetei. Asta a fost ca o minune și ca o rînduire cerească!

Boierul privea cu stăruință și cu luare-aminte spre Tudor.

— Șoimaru? Șoimaru? îngînă el.

— Da, boierule. Satului meu îi zice Șoimărești, după bătrînul nostru. Dar de douăzeci de ani nu l-am văzut. Ai mei au pribegit cu mine de pe cînd eram un prunc, au pierit prin străinătăți, și-acu am rămas singur pe lume... Dar mi-am adus aminte și vreau să mai

văd locul copilăriei. Pe urmă, cine știe unde m-or purta valurile vieții!...

Privirile boierului dobîndiră deodată tărie.

— A! strigă el cu glas mare; vrednic oștean a ieșit din pămînturile noastre, căci și noi tot pe Răut ne-am trăit veleatul. Pe mine mă chiamă Stroie Orheianu! N-ai mai auzit de numele meu?

— Poate să fi auzit, jupîne, dar nu-mi aduc aminte...

— Nu-i nimica, ai plecat crud printre străini. N-ai știut nici de năcazurile, nici de zbuciumele, nici de valurile de pe la noi. Au fost destule; dar vremea le-a tămăduit pe toate și toate s-au liniștit... Să-ți aduci aminte de vorbele mele, căci eu îți vreau binele... Ești un oștean vrednic, jupîne Tudore Șoimaru, și vreau să te strîng în brațe căci mi-ai scăpat copila din ghiarele dușmanului!...

Șoimaru nu înțelegea bine vorbele Orheianului, dar primi cu voie-bună îmbrățișarea lui; apoi iar își întoarse căutătura spre fată: ea îl ațintea din vreme în vreme c-o privire care i se părea plină de luminile raiului.

Și tatarul și Bîrnovă privegheau privirile acestea zîmbind.

Scoțîndu-și la iveală pe piept lanțugul de aur și mîngîindu-și barba, pan Orheianu se întoarse deodată spre Chirilă hangiul, care privea din prag la asemenea întîmplare puțin obișnuită chiar la un han de pe șleahul cel mare domnesc:

— Chirilă! strigă Orheianul; astăzi sînt vesel ca-n ziua în care răposata mea muiere mi-a dăruit odorul acesta! Caută tu un vin bun, prietine Chirilă, și vezi de ne cinstește, și ospătează cu ceva pe drumeții

trudiți. Au umblat noaptea toată ș-acuma le cată ochii a foame...

— Boieri dumneavoastră, cît îți zice *tatăl nostru* toate-or fi pregătite! cuvîntă moș Chirilă răsucindu-și în loc pîntecele cu greu stăpînit de chimir. Și ducîndu-se spre beciul lui, hangiul adăogi către Irimia vătaful:

— Acu, boierul nostru s-a făcut moldovan adevărat!... Se vede că la voie-bună își cîntă omul cîntecul!

Pan Orheianu, în bucuria lui adevărată, avea totuși cugetul neadormit. Trei prietini, oșteni fruntași ai lui Tomșa, erau un sprijin mare pentru el. Nu mai avea a se teme de cercetași domnești, putea să-și vadă puțintel și de interese la Orhei. O întrebare a lui Bîrnovă nu-l găsi deloc nepregătit.

— Boierule, îi zicea Simeon, dumneata erai pribeag la leși cu văduva lui Irimia?

— E prea adevărat, răspunse Stroie Orheianu cu hotărîre. Am fost cu văduva Irimiei; i-am ținut partea; am și venit cu Constantin-Vodă și cu Potocki pînă la Iași; dar cînd am văzut, boieri dumneavoastră, toate cîte cad pe biata Moșie, mai rele decît focul și apa, cînd am văzut că pogheazurile pradă și din pricina lor vin și alte oști pe capetele noastre, m-am bătut cu pumnul în piept ș-am spus așa, că cel mai tare are dreptate, și dacă Tomșa-Vodă se așează cu ajutorul Porții în scaun, se alină și nacazurile Moldovei. Hai să-l primim pe el cu toții. Așa am zis eu, boierule!

— Ai cugetat prea bine, jupîne Stroie, grăi Simeon. Impărecherile boierilor și oștile megieșilor au dus țara în risipire...

— Acesta e cel mai sfînt adevăr! întări cu mare glas boierul orheian.

Și cu pieptu-i de uriaș, întinzînd în laturi brațele, luă înainte pe oșteni, rîzînd cu voie-bună:

— Prietinii mei cei buni! strigă el. Poftiți să cinstim un pahar pentru veșnică aducere-aminte!...

Apoi întrebă, ca în treacăt:

— Incotro vi-i drumul, boierilor? Pe cît am înțeles, mergeți chiar pe drumul meu... Și eu aveam treabă puțină la Orhei, și pe urmă voiam să mă înfățoșez la Domnia nouă.

— Mergi la Orhei, jupîne? întrebă iute Șoimaru, cu ochii scăpărători.

— Mergem... dădu din cap boierul. Noi avem la Murgeni, pe Răut, casă mare de piatră... Și în fața casei noastre Răutul face iaz și se găsește în mijlocul lui un ostrov minunat care mult îmi era drag în tinerețile mele... Mergem, căci avem puțină socoteală de luat pentru mori, prisăci și hanuri.

— Atunci mergem tovărășie, jupîne Stroie, zise Cantemir cu zîmbetul lui subțire.

— Pentru asta mă bucur nespus!... grăi Orheianu.

— Bucuria e și de partea noastră... răspunse tatarul și privi țintă spre Șoimaru.

Magda lui Orheianu pornise visătoare înainte; schimbase două vorbe cu Irimia vătaful și intrase într-o camară, ca să-și cerceteze straiele și obrazul într-o oglindă cu cerc de argint, pe care un slujitor, după ce scotocise îndelung, o descoperise între feluritele boclucuri din căruță. Cu ochii lui aprigi, răzășul o urmărise pînă în pragul hanului.

Iar boierul cel bătrîn, văzîndu-și orînduite toate treburile, fără grijă și cu sufletul deschis numai spre bucuria acelui ceas, duse ca-ntr-o îmbrățișare pe prietini la vinul cel vechi al lui moș Chirilă.

XI

Lui jupîn Stroie îi plac chefurile cu soții

În ograda cu zid de piatră a hanului, era o zarvă de gospodărie mare. Țipau găișe și cotcodăceau găini; zburdau prin soare viteluși porumbi; și doi slujitori trebăluiau în lemnărie subt un șopron. O gură neagră de gîrlici se căsca în coasta clădirii; pe trepte de stejar urca acum a doua oară moș Chirilă din hruba cu poloboace, ducînd în mînă o oală mare smălțuită, plină de vin învechit la întuneric, la adîncime de patruzeci de trepte spre măruntaiele pămîntului.

Intră pe ușa scundă de dindos. Baba Maria, nevasta lui din tinereță, ieșea de la o vatră de jar, c-o țigla lungă de fier în care erau trecuți străpunși prin mijloc o jumătate de duzină de pui rumeniți.

Chiar atuncea se arăta în tinda strîmtă și Orheianu, vesel și roș la față, răcnind c-un glas mare:

— Vinul este, moș Chirilă?

— Este! răspunse hangiul, ridicînd cu grijă pînă la barba boierului oala smălțuită roș.

— Dar puii pe care mi i-ai făgăduit?

— De sama lor știe baba!... și Chirilă împinse pe mătușa Maria înainte, cu țigla ei uriașă.

— Dar de fetiță ați avut grijă? răcni iar boierul.

— Măria ta! răspunse atunci cu glas tînguitor baba; am fost eu la puicuță și i-am descîntat de deochi... avea ca o sfîrșeală, o dureau tîmplele... S-au aținut ochi mulți asupra ei... Ce să faci? O fată mîndră e ca o floare rară. Acuma se odihnește puținței. I-am dat ș-o leacă de friptură. O aripioară de pui. Abia a gustat-o... abia a ciugulit ca o vrăbiuță, măria ta...

— Vreau s-o văd și eu! vorbi boierul mai tare decît trebuia.

— Mi se pare că doarme, măria ta... dar nu te teme, n-are nimica... n-are nimica... și eu știu că-i trebuie după descîntecul meu numai o leacă de hodină...

— Așa!

— Așa, măria ta, fii fără grijă!

— Atunci dă țigla cu pui să-i duc eu la prietinii mei, și tu, Chirilă, vină după mine cu aghiasma creștinească... Bea boierul cel tatar, oameni buni, de-mi place să mă uit la dînsul... Haide după mine!...

Ușor amețit, Stroie Orheianu intră în odaia unde era întinsă masa, cu sulița plină de pui ridicată sus ca o armă răzbunătoare, ș-un hohot vesel de rîs îl întîmpină. Moș Chirilă, c-o mișcare ușoară, scoase ca din pîntecele-i uriaș oala ș-o așeză pe masă.

— Halal de tine, Chirilă! — strigă boierul Stroie, și cu mîna, lingîndu-și din cînd în cînd degetele, împingea de pe țiglă puii într-o strachină mare.

Beiului tatar îi sticleau ochii ca jaraticul. Cu mîna pe pahar, zîmbea necontenit, arătîndu-și dinții ascuțiți ca de lup tînăr. Era însă senin la față, și slujitorul lui cel tăcut și palid sta în picioare în dosul lui, și parcă-l priveghea. Lie și cu Ispas se împărtășeau și ei din mila stăpînilor, intrați numai pe-o clipă de la cai și arme.

— Boierilor! zise tatarul cu voce limpede, așa înțeleg eu prietinia: legată cu vin moldovenesc. Are țara voastră lucruri bune, de aceea îi cunoaștem noi așa de bine drumul...

— Atuncea bea un păhărel proaspăt! strigă boierul Stroie.

— Beau, căci încă nu mi-am ajuns măsura... răspunse tatarul. Cît oi stăpîni eu băutura aceasta aleasă, nu e rău. — Apoi, pe cînd boierul orheian rupea în două un pui, se plecă la urechea lui Șoimaru:

Ei, frate Tudore, văd că taci şi asta nu-i lucru bun... Tu nu bei ?

— Nu mi-e sete...

— Frate, zise tatarul, eu cetesc în inima ta ca într-o carte...

— Trebuie să iasă la vînt să se răcorească... strecură o vorbă înţeleptul Simeon ; dar el se părea că nimica n-auzise.

Ca şi cum ar fi ascultat de-o poruncă, Şoimaru se ridică uşor din locul lui şi se strecură în umbra tindei. După el ieşi şi Lie.

— Stăpîne, şopti slujitorul, ca şi cum ar fi primit o întrebare, jupîniţa se odihneşte în cămăruţa din partea cealaltă a tindei...

— Bine, răspunse Şoimaru fără să se mire de asemenea cuvînt ; şi-i puse mîna pe umăr. Intră înlăuntru şi priveghează...

Faţa rotundă a lui Dumitru Lie se întinse într-un zîmbet de mare mulţămire. Se strecură iar în odaia unde boierul Stroie îşi ridica glasul răsunător c-o jumătate de pui într-o mînă şi cu pocalul de vin chilimbariu în alta.

— Eu ştiu sama petrecerilor şi-a prietiniilor ! striga el. Eu am petrecut cu şleahticii la curtea lui Crai !... Eu am băut din toate vinurile lumii !...

Vocea liniştită a lui Bîrnovă începu să-l aţîţe, cu întrebări felurite ; şi boierul, îndemnat de fala lui obişnuită, îşi scutura barba şi umplea încăperea c-un glas detunător.

Şoimaru dădu în capătul tindei de baba lui moş Chirilă. Fără îndoială că femeia avusese vreme să înţeleagă de la soţul ei multe lucruri, căci se opri şi-şi ridică ochii mititei aşteptînd o întrebare.

— Unde-i jupîniţa ?... întrebă şoptit oşteanul.

Şi aducîndu-şi aminte de aurul dăruit de Tomşa, vîrî două degete într-un loc anume al chimirului şi scoase un zlot tătărăsc. Banul luci numai o clipă, şi bătrîna îl mistui în ghiara ei. Şoimaru mai voi să întrebe ceva, dar simţi că uşa cămăruţei s-a deschis. Baba se strecură spre cuptorul ei cu jar, nesimţită, şi răzăşul, întorcînd privirea, văzu cu uimire pe fata Orheianului. Parcă era mai albă în îmbrăcămintea-i de catifea ca mura. Părul castaniu îi era lins pieptănat, cu cărare la mijloc. Ochii albaştri, cu gene lungi negre, îl priveau c-un fel de lucire tainică.

— Ţi-am auzit glasul, pan Tudor, şopti ea. Am vrut să-ţi mai mulţămesc o dată...

Şi se trase îndărăt în umbra cămăruţei.

Şoimaru făcu un pas înainte. Apoi îndrăzni ; trecu pragul, închise uşa şi se aşeză cu spatele în ea. Nu spusese nici o vorbă, dar în coşul pieptului îi ardea o flacără năprasnică şi inima îi bătea, cum nu-i bătuse niciodată la primejdii.

— Ce faci ? zise fata punîndu-şi o mînă la obraz. Dacă vine tata ?

— Nu te supăra ! răspunse rugător Şoimaru, vreau să-ţi spun numai o vorbă...

Atunci fata zîmbi. Sta dreaptă în mijlocul cămării şi se uita la el ţintă.

— Ce vorbă vrei să-mi spui ?...

Şoimaru tăcu şi-şi înfipse ochii învăpăiaţi în privirile ei dulci. Ea clipi şi-şi plecă pleoapele, apoi deodată începu a rîde :

— Te uiţi la mine fioros, ca atuncea cînd ţi-am văzut întăi ochii, în rîpa pîrăului...

— Atuncea te-am văzut şi eu întăia oară, grăi blînd Şoimaru. Eu poate te-am spăriat. Dar tu, jupîniţă, de-atunci îmi eşti dragă...

Şi deodată Şoimaru îşi scutură capu-nfierbîntat. Intr-o clipă rostise vorba cea grozavă. Intr-o clipă se petrecuse ceea ce de atîtea ceasuri îl chinuia şi părea fără scăpare şi ieşire. I se înegură privirea, — dar pe urmă văzu limpede pe fată. Nici nu ţipase, nici nu se trăsese tremurînd într-un colţ! Numai îşi plecase din nou ochii şi i se îmbujoraseră obrajii.

— Nu te-ai supărat! rosti Tudor Şoimaru cu blîndeţă. Cînd te-am văzut, parcă mi s-a înfăţişat o domniţă ca-n istorisirile cele frumoase şi de demult... De-acuma viaţa mea nu mai însemnează nimica. O pun la picioarele tale... Porunceşte-mi să mor...

Ea dădu din cap zîmbind:

— Nu! asta nu se poate!...

— Intr-o clipă, urmă oşteanul, s-au răsturnat toate în jurul meu... înţeleg care-i pricina. Ar trebui să mă mîhnesc, şi sînt ca nebun de bucurie. Văd că taci. Spune-mi un cuvînt...

Ea nu-i răspundea; îl privea numai pe sub gene, cu fruntea puţin aplecată. Şoimaru dădu trist din cap; îşi aduse aminte de porecla pe care i-o dăduse Cantemir: îi spusese *Limbă-dulce;* şi-acuma nu găsea cuvinte destule ca să cucerească pe fata care-i era dragă.

— Răspunde-mi un cuvînt... grăi el iar, cu glasul stîns.

Ea nu-i răspunse nici acum; el o privi cu sprînceana încruntată.

— Nu te uita aşa la mine, zise ea zîmbind şi clătinînd capul.

— Mă uit, căci vremea trece, şi cine ştie cînd o să mai fim singuri!

— Atunci nu mai mergeţi cu noi la Murgeni? îl întrebă ea cu prefăcută grijă.

Lui Şoimaru iar începu a-i bate inima cu grăbire.

— Voia să mai spuie ceva, dar afară, la uşă, cineva începu să zgîrie lemnul. Glasul lui Lie se auzi vorbind către cineva: «Caut pe stăpîn!»

Magda Orheianului întinse spre el o mînă, cu capul puţin ferit în laturi. El cuprinse degetele subţiri, le sărută de două ori, le simţi că-i scapă, — şi repezindu-se îndărăt se strecură pe uşă în tindă, unde dădu peste Dumitru Lie.

Era singur. Rîdea.

— Ce este? îl întrebă cu asprime Şoimaru.

— Boierul cel bărbos strigă să plecăm! îi şopti Lie, şi vine să-şi caute fata... I s-a pus în uşă boierul Bîrnovă şi-l ţine c-o pildă din sfînta evanghelie.

— Atunci pregăteşte caii şi carăle! vorbi cu însufleţire răzăşul. Mergem la Şoimăreşti, la noi acasă...

Pe cînd Lie se furişa afară, oşteanul se gîndea şi parcă-şi zicea cu glas: — De-acuma toate s-au tulburat în jurul meu... Trece peste mine un vîrtej mare!... — Mergem la Murgeni, îşi zise el iar cu bucurie. Acolo se alege de sărmana mea inimă!... Şi se repezi spre odaia tovarăşilor lui.

XII

Codrul şi tinereţile

Se apropiau, după cîteva popasuri, de apa Răutului. Carul împovărat rămăsese cu mult în urmă; Magda lui Orheianu, care se odihnise mult în blănile întinse în el, acuma ceruse cal înşeuat şi întremată de somnuri dese, zburdalnică din pricina frumuseţii apusului de cireşar, pornise înainte printr-o margine de pădure,

chemînd după ea c-o vorbă şăgalnică pe Tudor Şoimaru.

Boierul, bucurat şi el că se apropia de stăpînirile lui fără năcaz, fără să-i fi sosit vreun olăcar năprasnic de la Domnie, îşi grăbea calul. O vreme istorisise tovarăşilor despre minunatele lui petreceri la curtea lui Crai, apoi cu durere îşi amintise de pierderea în ţară străină a soţiei, care fusese aşa de scumpă inimii lui.

— Ah ! boieri dumneavoastră... zicea el cu voce mişcată. Eu în viaţa mea am adunat multe bunuri ale pămîntului, dar toate sînt zadarnice dacă n-ai mulţămirea sufletească... Soţia mea a fost muiere frumoasă. Era leaşcă de neamul ei şi eu o botezasem în legea noastră şi mă unisem cu ea înaintea lui Dumnezeu... Aţi văzut-o pe Magda mea ; era tot aşa de frumoasă şi tot aşa o chema. Nu-i vorbă, fetiţa îmi samănă puţintel şi mie. Dar altfel toate ale maicei ei le are, şi umbletul, şi graiul şi toate cîte mi-au făcut nacazurile şi bucuriile... Căci trebuie să ştiţi dumneavoastră, — vă spun ca la nişte prietini, — am şi cu copiliţa asta o leacă de nacaz. Îşi are încăpăţînările ei, şi hotărîrile ei, şi cîteodată parcă-i o căpriţă fără astîmpăr şi fără hodină...

Aşa grăia boierul cu glasul lui neistovit, pe cînd călăreau printr-un ţinut minunat. Codrii apropiaţi, în valuri negre, cei ai depărtării învăluiţi în pîclă, dealurile şi văile unduioase, apele curgînd în făgaşuri adînci de pămînturi văroase, toate, prevăzute prin lumina cea din urmă a soarelui, alcătuiau o icoană a vechii Moldove cea plină de daruri. Era o singurătate desăvîrşită ; nu se vedeau încă fumuri de sate, şi, în fînaţurile fără hotar, trebuiau să iasă sara la păşune zimbrii şi cerbii, nesupăraţi de desimea oamenilor.

Simeon Bîrnovă grăi încet către Cantemir bei :

— De cînd am dat de Orheian, prietinul nostru Şoimaru tace şi-i ard ochii. E bolnav.

— Fără îndoială, răspunse tatarul ; la noi se zice de aşa om că a intrat în luna cea oarbă. Fiecare dintre noi trebuie să aibă un nacaz ca el, şi i-a venit şi lui rîndul. Iar fata e frumoasă ca o georgiană, stăpînă de serai... Dar se deşteaptă el curînd, căci un om ca dînsul, cu inimă tare şi cu patimă năprasnică, se izbeşte cu fruntea de multe stînci ale vieţii.

— Am vrut să schimbăm numai o vorbă, Cantemir, răspunse zîmbind boierul. Are şi el un ceas fericit, dacă trece o fată frumoasă prin viaţa lui... Să-l lăsăm să se depărteze şi să îndemnăm la vorbă multă pe Stroie...

Pe cînd prietinii tăbărau cu întrebările pe capul Orheianului, Şoimaru şi Magda lui Stroie coborau în trap ţăcănit un drumuşor lin de costişă. In lucirile amurgului, oţelele oşteanului fulgerau. Cu fusta largă şi încreţită de lînă vişinie revărsată în juru-i pînă la scările de argint, fata călărea bărbăteşte şi tunica de catifea strînsă pe mijloc, cu puf de blăniţă la gît şi la mînici, o ţineau dreaptă în şa, cu sînii mici bulbucaţi uşor ; în mersul calului se înmlădia pe şolduri ; cu obrajii îmbujoraţi, cu ochii lucind, părea îmbătată de fuga calului, de mireasma marginei de codru şi de lumina fumurie care scădea cu cît înaintau şi parc-o chema înspre un vis al umbrei.

Pădurea de fagi se isprăvea şi marginea ei cotea pe văi. După făgeţelul tînăr care urma, se ridica spre fundul văii o pădure tînără de mesteceni, în care deodată parcă se făcea lumină. Îşi înălţau trunchiuri albe şi-şi răsfirau rămurele subţiri cu frunziş mărunt. Peste valul uşor al mestecenilor se zăreau alte pă-

duri și poieni, și iazuri, care arătau că oamenii și-au făcut acolo așezare.

Magda își opri calul și ridică o mînă :

— Vezi colo în fund ? Acolo-i Răutul ! zise ea.

Șoimaru o privea c-un fel de sălbătăcie.

— Văd, răspunse el ; ca prin vis mi-aduc aminte de toate. Mai cu samă sticlirea aceea de ape mi-a rămas parcă în luminile ochilor... Văd c-am ajuns repede...

— Cum repede ? strigă rîzînd fata. Doar am apucat o noapte cu lună...

— Atuncea te odihneai în căruță...

— Ș-acuma răsare luna iar, plină, și sînt alături cu dumneata calare... Ori în căruță, ori aicea, pentru dumneata e tot una cred... Și pentru mine, — căci văd c-ai tăcut și ieri, taci și azi.

— In adevăr, vorbesc prea puțin... zise rîzînd Șoimaru. Aș vrea eu să-ți spun multe, dar glasul e nevrednic...

Fata zîmbi vicleană și clătină gingaș din cap.

— Să mergem ! să mergem !... strigă ea iute.

Intr-adevăr, glasul lui Șoimaru era nevrednic. Tăcut mai mult și c-un fel de îndărătnicie în privire, răzășul își petrecuse pînă acuma ceasurile. In el crescuse deodată iubirea ca o floare de sînge ; și sta ca-ntr-un vis încă, nedumerit, încoltit de dorinți.

Se repeziră la vale prin dumbrava de mesteceni. Și deodată începură să se legene crengile fine deasupra lor, purtate parcă de cea din urmă lumină a zilei. Fata le privea călărind săltat și sorbea cu capu-nălțat și cu nările tremurătoare mireasma văii.

Deodată privi c-un ris fugar pe Șoimaru și cu pintenii de la cizmulițele ei de marochin roș lovi calul și

zvîcni înainte. Osteanul simți ca o lovitură în piept ; își îndemnă și el fugarul.

Dar la o cotitură fata se oprise sub crengile unui mesteacăn bătrîn. Intoarsă în șa, îi făcu un semn de taină cu degetul la gură. Il privea șireată, cu ochii aprinși, și gîfîia, cu buzele puțin deschise, ațintindu-și urechea.

Se opri și Șoimaru, simțind, în tăcerea care-i împresură deodată, ca o înfiorare tainică cuprinzîndu-i pe amîndoi. O privighetoare își ascuți parcă de cîteva ori glasul într-o tufă din apropierea lor ; apoi, în tăcerea văii, rămase ca o bătaie surdă și depărtată, necontenită, ca și cum lucrători necunoscuți băteau pămîntul cu maiurile în adîncimile singurătății.

— I-am mai auzit... șopti Șoimaru înălțat în șa și ascultînd... Cînd eram odată cu bunicul, i-am și văzut bătînd cu coada în vizuniile lor...

— Cînii de apă !... zise fata rîzînd și privindu-l țintă. Și eu i-am văzut... Și i-am auzit de multe ori din locul acesta... Aici e frumoasă și tainică pădurea de mesteceni...

Fără îndoială că frunzișul gingaș, și ecourile, și răsuflările pădurii aveau un îndemn, dar și fata, cu înmlădierea-i de ramură și cu privirea-i de șarpe, visase clipa aceasta pe cînd în blănuri moi o legăna căruța. Cum stăteau alături, deodată osteanul o cuprinse scurt cu brațul și ea se abătu la pieptul lui. Sta înlănțuită ca o liană de el, și primea cu ochii închiși sărutările lui pătimașe. Un braț o strîngea s-o frîngă și ea ofta biruită de iubirea furtunoasă a bărbatului și de bolnava ei curiozitate de fecioară.

Răzbătură pe sub mesteceni mai departe în umbră, se făcu pe urma lor tăcere ; și tainica bătaie a castorilor iar începu a suna în adîncimi.

XIII

Crucea răzăşilor

Cînd Tudor intră în satul strămoşilor lui, la Şoimăreşti, parcă i se luă un văl de pe frunte. Toată noaptea stătuse ca ameţit, cu icoana fetei Orheianului înaintea ochilor. După ce tatăl şi fiica intrară în curtea lor de piatră, oşteanul, ca să poată revedea pe Magda cît mai curînd, se despărţise de ei ca să facă un ocol grabnic în satul lui. Hotărîse să se întoarcă cu calul aburind încă de fuga dusului. Pentru el iubirea cea mare a vieţii lui era mai presus de toate. Ce-i mai păsa acum de celelalte? Aplecată puţin în şaua ei, fecioara îl privise cu ochii umezi, arşi de sărutările lui. Cu zîmbetu-i neclintit şi viclean, parcă-i spunea că-l aşteaptă şi-l chiamă; îi zîmbea întocmai ca-n umbra mestecenilor, cînd, frîntă de la mijloc, se agăţa de grumazul lui, lăsîndu-se biruită pe iarba moale, umezită de roua înserării.

Acum, vîntul dimineţii îl deştepta încet-încet. Îl deşteptau şi amintirile vechi.

— Fraţilor, zise el cuprinzînd mînile tovarăşilor lui, acesta-i satul meu!

— E un sat ca oricare altul... îi răspunse Cantemir.

— Se poate, dar acesta-i al meu şi nu l-am văzut de douăzeci de ani.

— Totuşi, Tudore, adă-ţi aminte de cuvîntul meu: cît de tare schimbă Dumnezeu şi întîmplările toate hotărîrile noastre...

Şoimaru se încruntă uşor.

— Vreau să-ţi spun că ai pornit aprig într-acoace. Dar drumul ţi-a schimbat tare gîndurile...

Şoimaru privi cu luare-aminte spre tovarăşii lui, dar taina o ascunse în fundul sufletului ca pe un lucru scump.

— Vă înşelaţi, prietinilor, răspunse el cu linişte... Iată biserica. Iată ţintirimul. Aicea zac mulţi de-ai mei. Mai încolo e casa în care m-am născut...

Satul cu casele mari acoperite cu stuh, case curate, răzăşeşti, se întindea într-o vălcică, sub poală de pădure. Apa Răutului curgea pe vale, subţire şi limpede, scăzută de secetele verii. Nuci mari se ridicau din vii, şi un grangur cînta în pacea satului, în lumina dimineţii. Era o zi de duminică şi toaca începu să sune în clopotniţa bisericii albe c-o duruire melodioasă.

Şoimaru se opri, îşi descoperi capul cu plete scurte creţe, şi-şi făcu încet cruce.

— De învăţătura aceasta veche a bunicului uitasem... zise el încet.

Apoi descălecă, şi prietinii punînd şi ei piciorul pe pămînt, porniră tustrei pe cărarea din marginea drumului, lăsînd slujitorilor frîiele.

Femei şi fete cu caţaveici de vulpe şi cu fuste de lînă, dungate cu vrîste galbene şi roşe pe fund negru, veneau la leturghie. Femeile aveau broboadă cafenie pe cap; fetele erau cu capetele goale gătite cu flori de grădină. Unele erau frumoase şi spionau cu priviri agere pe cei trei oşteni.

Veneau şi răzăşi în urma lor, îmbrăcaţi în straiele cu care aveau obiceiul să iasă la oaste: ciubote de piele roşă, pantaloni largi şi încreţiţi în jurul mijlocului dintr-un şiac cafeniu şi ilice negre cu nasturi rotunzi de argint şi cu mînicile largi. Toţi priveau curioşi la străinii care intraseră în sat. Se uita şi Şoi-

maru cu luare-aminte la ei, dar nici un obraz nu-i era cunoscut.

Cînd apucară pe poteca bisericii, unul dintre răzăşi, om cărunt cu obrazul brăzdat, se abătu spre ei şi le porti ziua-bună. Apoi grăi :

— Domnilor, să nu vă fie cu bănat. Eu sînt vataman în sat aicea. V-aş întreba pe cine căutaţi...

Şoimaru stătu în loc zîmbind. Apoi zise către vataman :

— Ai să înţelegi îndată ce caut în sat la dumneavoastră, cînd ţi-oi spune cum mă chiamă... Dumnealor sînt numai prietini ai mei...

— Dar dumneata cine eşti ?

Femeile şi bărbaţii se opriseră curioşi şi aşteptau.

— Pe mine mă chiamă Tudor Şoimaru ! zise osteanul privind în juru-i.

Indată se stîrni zarvă între răzăşi ; oamenii se apropiară cu murmur.

— Dar cine-i fi dumneata şi de unde ? întrebă cu neîncredere vatamanul. Noi ne cunoaştem toţi ; cu toţi sîntem Şoimăreşti şi neamuri şi ştim unul de altul...

Deodată însă îşi făcu loc prin îngrămădeală un bătrîn mărunt, îndesat, cu barba scurtă şi ţăpoasă, cu ochii ascuţiţi şi aspri.

— Osteanul acesta se dă drept din neamul nostru... zise el c-un glas îndesat. Să mă uit şi eu la el...

Cu îndrăzneală apucă mîna lui Tudor, îl trase spre el şi-l privi în ochi.

— Nu eşti tu, zise el scurt, dintre ai lui Ionaşcu, care au pribegit peste Nistru ?

— Sînt Tudor, feciorul lui Ionaşcu... răspunse mişcat Şoimaru ; dintre toţi pribegii, eu singur mă întorc înapoi...

— Atuncea eu îţi sînt moş drept, frate cu tatăl tău... strigă bătrînul. Uită-te la mine şi mă cunoaşte !

— Te cunosc, moşule Mihu ! îngînă Şoimaru.

Deodată glasurile răzăşilor, a tuturor neamurilor lui, se ridicară, şi braţe multe se întinseră spre el ca să-l îmbrăţişeze. Deodată osteanul îşi simţi pieptul înfierbîntat de o căldură necunoscută.

— E feciorul lui Ionaşcu ş-al Anisiei... grăiau şi femeile cu glasuri tînguitoare. Şi dintre cele mai bătrîne porniră a boci încet.

Clopotele bisericii cîntau. Fără să ştie de ce, în mijlocul oamenilor adunaţi deodată din toate locuinţile satului, în mijlocul glasurilor, care întrebau şi răspundeau, Cantemir şi Bîrnovă se simţeau mişcaţi. Şoimaru era cuprins de mîni, îmbrăţişat de veri şi de mătuşe, şi glasuri rosteau nume : toţi erau ai unui Şoimar ; dar unul era Gavril a lui Ion a lui Vasile Neculai Şoimaru ; altul era Grozav a lui Dumitru, a lui Matei Neculai Şoimaru ; alţii se trăgeau dintr-un Vasile, alţii dintr-un Mihai, — din bătrîni vechi care luptaseră pentru moşie şi dobîndiseră pămînt pe vremurile lui Ştefan-Vodă cel Bătrîn.

— Vină cu mine ! zise cu glas aspru bătrînul Mihu.

Il apucă de mînă şi-l trase între mormintele ţintirimului. Clopotele bisericii tăcură ; se alinară şi vocile oamenilor ; şi sub cireşii sălbatici, care-şi coborau rădăcinile între oasele morţilor, se făcu în lumina diminetii tăcere.

Bătrînul îl opri dinaintea unei cruci de piatră, lîngă un mormînt plivit cu îngrijire, acoperit cu flori răsădite.

— Aicea, băiete, grăi Mihu îndesat, odihneşte pă-

rintele tău Ionaşcu! La mormîntul lui noi îngenunchem cu toţii...

Ca prin farmec, clopotele porniră iar, a treia oară — şi răzăşii îngenunchiară. Cu ochii împînziţi de lacrimi, Tudor cetea slovele săpate pe crucea de granit:

Aici este groapa
unde zace robul lui Dumnezeu I o n a ş c u
din neamul Ş o i m ă r e ş t i l o r
care s-a strămutat la veşnicele lăcaşuri
la anul de la zidirea lumii 7102...

— Aici este îngropat părintele tău! îi strigă la ureche bătrînul Mihu. A pierit ucis de buzdugan mişelesc, pentru că s-a ridicat pentru drepturile şi ocinile noastre strămoşeşti, sculînd la război toate neamurile şi toate aşezările orheienilor!...

Clopotele tăcură iar.

— Tu nu-ţi mai aduci aminte? îl întrebă bătrînul. Erai un copil cînd s-a întîmplat aceasta; pe urmă, printre străini, ai uitat de toate!

Amintiri crîncene răscoliră deodată mintea şi sufletul lui Tudor. Cu ochii încruntaţi cetea necontenit slovele mari de pe crucea tatălui său, — şi-i veni în minte dintrodată dintre icoanele înegurate de uitare chipul palid, stropit de sînge, al unui oştean mort. Acela era tatăl său. Şi ciolanele lui se odihneau înainte-i, sub pămînt.

— Priveşte şi-n vale, dincoace, în livada părăginită, casa voastră! îi strigă răzăşul cel bătrîn. Suflă prin ea vînturile iernii şi bat peste dînsa puhoaiele ploilor. Ca ea s-au risipit, — duse de valuri şi vînturi, odraslele lui Ionaşcu. Iar cel ce ne-a despoiat pe noi de pămînturile de bătrîni cîştigate, de la Alexandru-Vodă şi de la Ştefan-Vodă, se îngraşă şi rîde nepedepsit, şi şi-a pus piciorul pe grumazul nostru...

— Cine-i? strigă Tudor sărind în sus cu ochii mînioşi.

— Cine-i? rînji bătrînul. Cine nu-l ştie? şi copilul din leagăn îi aude numele cu blăstăm! căci ne-a sărăcit şi ne-a umilit! ne-a bătut şi ne-a sîngerat! Şi pe tine te-a lăsat orfan!

— Cine-i? strigă înăbuşit Şoimaru.

— E boierul cel mare de la Murgeni! Stroie Orheianu cel plin de averi şi fală!... zise răzăşul Mihu întunecat şi aspru.

La aceste vorbe, Cantemir şi Simeon se repeziră înainte. Tudor Şoimaru rămăsese ca fulgerat, cu ochii rotunziţi, înfricoşaţi de groază lăuntrică. Abia avu putere să se stăpînească, înghiţi greu de cîteva ori şi rămase privind întunecos spre mormîntul de dinaintea lui.

XIV

Tudor Şoimaru se arată om care şovăieşte

In sufletul lui Tudor Şoimaru bîntuia într-adevăr o furtună grozavă. Plecînd de la mormîntul părintesc, înconjurat de prietini şi de toate rudeniile, în nourii care i se frămîntau în minte întrezărişe o lucire: se gîndise să se repeadă la Murgeni: dragostea lui cu fata Orheianului poate era împăciuirea şi liniştea. El era neam bun şi oştean tare; fata era a lui; poate ura din ochii bătrînului Mihu se va alina; poate umbra mortului din ţintirimul bătrînesc se va împăca. Pădurile şi imaşurile, şi fînaţurile, cu vîrtute cîştigate în războaie vechi, se vor întoarce după dreptate neamurilor; iar pentru sînge vărsat va veni zălog o copilă; şi amestecul va potoli dihoniile şi zavistiile, statornicind pace pentru

un veac viitor. — Dar la Murgeni, unde se repezise într-un suflet, neliniştit şi bolnav, toată nădejdea i se risipi ca năsipul în vînt. Boierul împlinise cîteva datorii de pe mori şi hanuri, încărcase cîteva căruţe la cai odihniţi, — şi repede venise, repede plecase pe un drum necunoscut.

— Ce fac eu? întrebă el înspăimîntat pe Bîrnovă.

Boierul şi tatarul îl priveau serioşi, cugetînd şi ei la năprasnicile întorsături ale vieţii. Stăteau, numai ei, într-o chilie din casa curată a bătrînului Mihu. Ospătaseră puţintel, — ş-acuma trupurile trudite ar fi cerut hodină; dar suferinţa care lucea ca o nebunie în ochii lui Tudor îi ţinea pe tustrei treji.

— Ce fac eu?

— Mai întăi de toate, răspunse Simeon Bîrnovă, nu înţeleg ce-ai căutat la Murgeni.

— Eram încredinţat că am să găsesc pe fată... zise încet Şoimaru.

— Ei, şi ce era dac-o găseai?

— I-i dragă fata... cuvîntă de la locul său Cantemir bei. E lucru lesne de înţeles!

— Poate tu, beiule, cugeţi că ceea ce s-a întîmplat azi la ţintirim e lucru fără rost? N-ai înţeles tu că neamul lui Tudor ţipă împotriva Orheianului? N-ai auzit pe Mihu strigînd că Ionaşcu, tatăl prietinului nostru, a pierit ucis de buzdugan, de mîna lui Stroie?

— Ba da. Dar eu socot că el se trăgea spre dragostea lui, — şi-şi părăsea neamurile! rosti limpede tatarul.

Tudor Şoimaru ridică ochii rătăciţi şi-i îndreptă pe rînd asupra prietinilor lui. Dădu încet din cap în semn de împotrivire:

— Asta nu se poate! murmură el.

Cantemir îl privi zîmbind:

— Nu se poate? Mormîntul lui Ionaşcu l-ai văzut întăia oară; glasul lui Mihu pînă azi nu l-ai auzit, pînă azi toate neamurile tale ţi-au fost străine. Dar dragostea a intrat în tine ca un cui de foc!

— Asta nu se poate! asta nu se poate! murmura îndărătnic Tudor Şoimaru. Eu m-am tras spre Răut şi spre neamurile mele pentru că mă chemau amintiri şi un dor năprasnic. Sînt fraţii mei cu toţii. Şi-n pămîntul nostru dorm strămoşii mei cu toţii. I-am văzut azi întăi, dar eu de ei sînt legat din veci, cu sînge şi durere! Şi cînd mi-a spus unchesul Mihu că tata zace mort la picioarele mele, m-au zguduit fiori de moarte şi mi-au venit lacrimi! Nu se poate!

— Atuncea ce-ai căutat la Murgeni? întrebă iar Simeon Bîrnovă.

— Nu ştiu. Mi-i dragă fata. Am avut o nădejde de însoţire — care să împace vrăjbile...

— Apoi, frate, între tine şi neamul lui Stroie este sînge! grăi răspicat Simeon. Cînd ar afla Mihu şi neamurile voastre numai de gîndul tău, te-ar prigoni cu blăstăm...

Tudor Şoimaru privi ţintă la prietinul lui; se făcu galben şi strigă răguşit şi brusc:

— Atuncea ce fac eu?

Bîrnovă dădu din umeri. Cantemir tatarul zîmbi arătîndu-şi dinţii.

— După cît înţeleg, grăi-el, Tudor pleacă după fată. In el fierbe dragostea.

— Se poate, răspunse Bîrnovă, dar asta trece.

— Nu trece! nu trece! gemu c-un fel de turbare Tudor. A căzut ca un trăsnet în sufletul meu. Nu ştiu ce voi face! nu înţeleg ce se petrece cu mine! mi se pare c-am să nebunesc! Am venit la mormîntul părinţilor mei, — ş-acuma o vijelie mă mînă în altă

parte, cine știe unde! Văd că trebuie să părăsesc toate, au să mă urmărească toți cu ură și blăstăm că-i las, că nu mă ridic pentru dreptatea lor și nu plătesc singele celor morți! Dar ce pot să fac, prietinilor mei dragi, dacă Magda Orheianului mi-i dragă și nu-mi mai pot afla loc și stare din pricina asta?

— Atunci să mergem s-o căutăm! zise tatarul cu același zîmbet ascuțit.

— Dar unde?

— Alah are să ne îndrepte... Ș-ai să ne îndrepți și tu, — căci vei fi ca un copoi pe urmele căprioarei: vei adulmeca urma dragostei tale...

— Atunci merg și eu cu voi!... rosti Simeon Bîrnovă. Așa-i voința Celui-de-sus, precît văd. Cînd vor trece toate și se vor limpezi toate ale sufletului tău, atunci te vei trezi și vei urma calea de la care nimica nu te poate întoarce. Tu ai, Tudore, suflet prea pătimaș: și ast'dimineață, la crucea lui Ionașcu, m-am îngrozit cînd am văzut ochiul tău sălbatic și obrazul ca de mort. Au să te cheme înapoi amintirile și morții!

— Deocamdată să-l lăsăm să meargă după vînt! grăi rîzînd Cantemir. Acesta e lucru prea înțelept.

Tudor Șoimaru sta cu fruntea rezemată în palme și cu coatele pe genunchi. Ridică iar capul. Parcă nici nu înțelegea bine vorbele care se rosteau lîngă el. Dintrodată se zvîrli de la locul lui în picioare.

— Trebuie să mergem! trebuie s-o caut! strigă el. Văd că ce cugetam eu nu se poate! văd că pentru mine zile de liniște nu pot fi! Din lume am venit, în lume mă duc: trebuie s-o găsesc!...

Văzu că prietinii lui nu spun nimica, că-i zîmbesc și-l înțeleg; — se lăsă la locul lui pe laița de plop așternută cu scorțuri.

— Vra să zică plecăm? întrebă el cu trudnic glas.

— Da, răspunse Cantemir. Ne odihnim și plecăm...

Șoimaru avu o clipă de destindere din încordarea și durerea lui. — Se liniști, se lăsă pe-o coastă, și-n scurtă vreme un somn de plumb îi amorți mădulările zdrobite. Adormiră pe lăiți și Bîrnovă și Cantemir. Și tîrziu, cînd da soarele în asfințit, se deșteptară cu capetele grele.

Din mijlocul chiliei îi privea zîmbind bătrînul Mihu. Pe-o măsuță cu trei picioare aburea mîncarea.

— Eu socot că v-a deșteptat mirozna bucatelor... zise răzășul. Poftiți și ospătați din ce s-a milostivit să ne dăruiască Domnul!... Dacă ar fi fost dreptăți în lume și n-ar fi fost asupra noastră hrăpiri și moarte, — ospățul ar fi fost mai ales!...

Tudor privi tulbure la bătrîn. Se trase într-un colț, dădu cu apă rece pe ochi, apoi se așeză pe un scăunaș cu trei picioare. Bîrnovă se răcorea și el. Cantemir, cu fața spre Meca, își făcu spălatul legiuit și rugăciunea șoptită.

Cînd începură a mînca din mîncarea de oaie, Mihu îl iscodi pe Tudor, cu glasu-i aspru și îndesat:

— Vra să zică, nepoate, acu ai să te-ntorci la Iași.

— Fără îndoială, răspunse oșteanul.

— Da' la Domnia nouă este vreo nădejde de dreptate?

— Este. Vodă Ștefan ține cu norodul.

— Ei, și pe urmă, adăogi răzășul, după cît știu, Orheianu e boier de-a Movileștilor.

— Da!

— Îl cunoști?

— Îl cunosc...

Moșneagul cel mititel părea mirat de răspunsurile scurte și înghețate ale lui Șoimaru. Privirile i se în-

tunecară, obrazul i se încreți de o parte și de alta a mustății tușinate.

— Băiete, rosti el domol, ți l-a scos Dumnezeu în cale, dar nu știai că el e prigonitorul nostru și ucigașul tatălui tău. Acuma să-l cauți — și să faci dreptate!...

Ochii căprii ai lui Tudor se înegurară. — Bătrînul clătină din cap și-l privi c-un fel de îndîrjire. Oșteanul nu îndrăzni să puie cuvînt de împotrivire.

— Dintre copiii mortului, grăi Mihu, tu singur ai rămas. Casa pustie și mormîntul sînt diata lui și moștenirea ta. Cată și privegheză, căci altfel, pe ceea lume, sufletul lui se zbuciumă. Și dintre toate neamurile, tu te-ai ridicat căpitan de oști, ca și Ionașcu; tu trebuie, ca și el, să ridici pe orheieni, să ceri dreptate, ori cu pace ori cu arma. A venit vremea; Dumnezeu te-a trimes între noi, și ai de îndeplinit o datorie!

Cantemir și Bîrnovă priveau la fratele lor de război. Se îngălbenise ca la marginea mormîntului, în țintirim. Vorbele tari ale răzășului îl străpungeau și-l usturau.

— Moșule Mihu, zise deodată oșteanul, am să cer dreptate lui Vodă Ștefan, — și neamurile noastre au să intre în stăpînirea pămînturilor vechi.

— Așa este: să-ți ajute Cel-de-sus! Și pe urmă caută pe cel care a pus în mormînt pe părintele tău.

— Dumnezeu are să-mi hotărască drumul! răspunse Tudor cu ochii înfrigurați.

Înțeleptul Simeon îl privi țintă și-și făcu socoteala în gînd: «Căile prietinului meu sînt încurcate. Tomșa va face dreptate Șoimăreștilor. Pe Magda, el se gîndește s-o răpească pentru dragostea lui. Iar pe Orheian, dacă-i va sta în cale, îl va călca în picioare...»

Și într-adevăr acesta era gîndul lui Tudor Șoimaru: îi venise la glasul aspru al lui Mihu, — și i-l îndreptățea pornirea lui de oștean pribeag și crîncen. Sufletul lui altfel nu putea găsi liniște: era ca o fiară flămîndă care se domolește numai lîngă pradă.

— Vra să zică mergem să căutăm întâi pe Orheian la Iași? întrebă Cantemir și-și arătă dinții albi.

— Mergem întâi la Iași... răspunse Șoimaru și oftă adînc.

XV

Cum urcă Tomșa în scaun domnesc

Cei trei prietini și slujitorii lor ajunseră alaiul lui Tomșa aproape de vama Iașilor. Boierii de toată mîna ieșiseră întru întîmpinarea lui Vodă cel nou, îi sărutaseră mîna și i se plecaseră cu umilință. Iar cînd ajunseră la Vamă, Domnul dădu poruncă de popas, cum era obiceiul vechi, ca să împlinească toată gătirea de intrare în scaun.

Acolo se așeză oastea. Darabanii își lustruiră curelele și alămurile, călărețiii își încingară caii. Domnul pofti la o cafea și la sfat pe boierii cei mari. Un diac scrise toată rînduiala și Nicoriță Armașul primi poruncă s-o facă cunoscută tuturora, fețelor alese, breslelor și orășenilor de toată mîna. Tomșa lămuri și lui Husein aga *ferémonia* care se face la domniile nouă ale Moldovei, iar turcul, grav, clipi numai din ochi și arătă printr-un semn, punînd mîna la piept, că are asupra lui lucrul cel mai de căpetenie: hatișeriful măritului Sultan. — După ce toate fură puse la cale, Vodă ieși ca să vadă tabăra. Era mulțămit și zîmbea. Insfîrșit, ajungea la Iași în scaun; zdrobise pe Mo-

vileşti şi, prin dreaptă orînduire a lui Dumnezeu, se aşeza în locul care i se cuvenea, de unde poruncise ţării şi părintele său Aron-Vodă! Îşi mîngîia barba rotunjită din proaspăt, frumos, de bărbierul lui grec, Nicola, — şi, privind la cerul albastru, se bucură în sine-şi de vremea frumoasă care avea să scoată a doua zi, duminică, tot norodul Iaşului întru întîmpinarea lui. Aşa, vesel şi mulţămit era cînd dădu cu ochii de Şoimaru şi de Bîrnovă, care-i pîndeau trecerea.

— Aha! zise el oprindu-se şi punîndu-şi mînile la spate. Te-ai întors, boier Simeoane? Ţi-ai văzut ocina părintească, căpitane Şoimarule?

— M-am întors, răspunse Bîrnovă, ca să fiu faţă la aşezarea în scaun a măriei tale!

— Aha! prea bine. Dar Şoimaru ce-a făcut?

— Doamne! grăi Şoimaru înălţînd capul. Mi-am găsit neamurile sărăcite şi casa părinţilor mei pustie. Am să vin cu toţi ai mei ca să îngenunchem la dreptatea măriei tale.

— Vom face dreptate, căpitane, căci pentru asta am venit în Moldova... răspunse cu bunătate Tomşa. Apoi, apropiindu-se, bătu cu bunătate pe oştean pe umăr.

— Doamne, îndrăzni Şoimaru, nădăjduiesc întru dreptate, chiar cînd va fi s-o dai împotriva unui sfetnic al măriei tale!

— Cum? cum? zise scurt Tomşa, ridicînd în sus barba. Cine v-a călcat hotarul?

— Măria ta, pricina noastră o avem cu boierul cel mare de la Murgeni, cu Stroie Orheianu!

— Ei? cum sfetnic al meu? Orheianu e al muierii lui Irimia, nu e al meu! Unde-i, — ca să-l spînzur în cîrlige!

— Măria ta, răspunse Tudor, am oblicit cum că jupîn Stroie a venit să cadă în genunchi la măria ta şi să se roage de iertare.

— Aşa? unde-i? nu-l văd; n-a venit!

— Atunci ne-am înşelat noi. Am auzit numai zvon.

— Vrea să se plece la mila mea? Să vie, să vedem. Unde-i Nicoriţă? Să vie el, poate are Nicoriţă ştire că jupîn Stroie Orheianu vrea să se plece. Nicoriţă!

Un slujitor domnesc de aproape se repezi, şi-n scurtă vreme aduse pe Nicoriţă. Boierul aţinti pe Vodă şi cu ochii vicleni şi cu vîrful lustruit al nasului lui ascuţit: voia, ca de obicei, să-i prindă gîndul. Cînd îl văzu vesel pe Tomşa, zîmbi şi el, ajuns parcă de o veste bună.

— Ce ştii, armaşe, despre jupîn Stroie Orheianu? întrebă Domnitorul.

— Măria ta, ce să ştiu?

— A trimes veste că se pleacă la îndurarea domniei mele?

— Nu, măria ta; Orheianu e de partea Movileştilor şi a leşilor, şi e fugar cu toţi ceilalţi.

— Aşa? Ştii bine? Atunci nu-i adevărat, căpitane Şoimarule, şi cînd va fi să-l vedem la scaunul domniei mele, avem să-l vedem amîndoi înălţat foarte sus, unde i se cuvine. Iar pentru toate durerile răzăşilor, să ridicaţi jalobă, ca să se facă dreptate!...

Nicoriţă îşi purta ochii de guzgan cînd la Vodă, cînd la Şoimaru, necontenit, — şi cînd auzi că e vorbă de jalobă şi de dreptate, crezu de cuviinţă să zîmbească iarăşi, pătruns de o mare fericire.

— Vezi? grăi Bîrnovă, după ce plecă Vodă Tomşa; vezi că Orheianu şi fata nu-s la Iaşi?

— Văd, răspunse întunecos Șoimaru. Avea dreptate Cantemir. Va trebui s-o căutăm în hotarul leșesc...

Amîndoi trecură prin zvonul taberei, — și găsiră curînd pe bei, între nohaii lui. Tatarii hodineau cu capetele pe șele, iar caii, în șiraguri lungi, ronțăiau orz din trăisti aninate cu baierile pe după urechi. Gherei mîrzacul asculta, cu brațele încrucișate pe piept și cu capul înclinat, poruncile Domnului său.

— Ce-ați făcut? întrebă vesel Cantemir, întorcîndu-se în loc.

Bîrnovă zîmbi:

— Văd că înțelegi, beiule, fără să-ți mai spunem. Șiretenia lui Tudor a fost de prisos, căci Orheianu a trecut hotarul în Lehia.

— Fără îndoială. Chiar cînd s-a întîlnit cu noi, întorcea spatele Domniei nouă.

— Așa este, zise și Șoimaru; numai eu nădăjduiam că Magda îl va face să rămîie în țară.

Tatarul zîmbi:

— De ce?

Tudor nu răspunse. Beiul îl privi lung.

— Să ședem, zise el scurt.

Bătu în palme și unul din servii rași pe cap întinse un covor pe iarbă. Se așezară la sfat; și Cantemir, zîmbind, întrebă iar pe răzăș.

— De ce?

— A fost o socotință a mea... răspunse Șoimaru, privind într-o parte, în pămînt.

— Pentru că socotea că i-i drag fetei... zise din locul lui Simeon Bîrnovă.

— Într-adevăr, credeam, — rosti cu îndoială Șoimaru. — Credeam! urmă el cu înviorare, căci am avut amîndoi un ceas de dragoste!

— Așa? îngînă cu dulceață tatarul. De aceea îți fierbe în clocot sîngele. Bine. Atunci mergem!

— Unde?

— Cum unde? Doar am mai vorbit. Ascultă, frate! Tu să mă crezi c-o fac și din dragostea pentru tine, dar o fac și pentru mine, și pentru nohaii mei. De vreme ce am răzbit pe leși la Prut și în calea noastră nu mai avem pe nimeni, se cade, cum e obiceiul nostru, să prădăm olatul lui Crai cît vom putea și pînă unde ne-a purta norocul! Pe oamenii mei cată să-i duc la dobîndă, iar pe tine către dragostea ta. Poate s-avem a doua oară norocul s-o furăm altora, cum am răpit-o cazacului!

Tudor Șoimaru sări în picioare, apoi se lăsă asupra beiului, îmbrățișîndu-l și sărutîndu-l de două ori pe amîndoi obrajii.

— Bine, zise Cantemir, știam c-ai să te bucuri. Mă bucur și eu că merg în Lehia c-o sabie ca a ta...

— Și ca a mea! glăsui cu mîndrie Simeon, ridicînd în sus un deget.

— Atunci rămînem legați pe viață! strigă vesel tatarul. Putem pleca îndată ce s-așează Tomșa în scaun, Gherei al meu îmi spune că a trimes olac în privirea lui Constantin-Vodă, feciorul Irimiei, — că pleanul și robii trec în liniște spre Bugeac. Îmi mai rămîn destui oșteni ca să facem o leacă de hart pește Nistru, în Podolia...

Șoimaru avea o privire înfrigurată. Dragostea fetei Orheianului ardea în el ca o otravă dulce. Icoana Magdei, a singuraticei lor tovărășii, calare, pe sub mesteceni, cînd se apropiau de apa Răutului, a arzătoarei lor îmbrățișări, în farmecul pădurii și al singurătății, îi stăteau în luminile ochilor. Lumea, to-

varăşii, toate cîte erau în juru-i, le privea prin aburul acestor umbre.

— Of, Doamne, gemu el încet, cu înfiorare; eu cred c-avem s-o găsim!

Simeon Bîrnovă dădu din cap şi zise cu filosofie cătră bei:

— Eu sînt cel mai în cîştig; n-am grija oştenilor, n-am durerea dragostei. Umblu prin lume cu doi prietini. Dar, vezi dumneata, beiule, cum naşte furtuni şi dureri un căpşor de fată care a şi uitat poate pe acel care a scăpat-o din ghiarele lui Vasca!

— Cine ştie! zise şi tatarul; fata Orheianului are ochii neliniştitori; pare schimbătoare ca zilele de april...

— Hm! azi poate-i pare rău după Vasca! mormăi Bîrnovă. Asta poate să fi ascultat şi ea şoapta şarpelui, de care se vorbeşte în cartea cea sfîntă!

Cufundat în visul dragostei lui, în picioare şi privind în zarea răsăritului, Tudor Şoimaru nici n-auzea aceste cuvinte.

A doua zi, în sfînta duminică, alaiul domnesc se tocmi, cu boierii mari şi mici înainte, călări pe cai aleşi, şi cu darabanii şi călărimea în leafă pe urmă. La mijloc venea Vodă, pe calul lui alb, cu Husein aga în stînga şi Cantemir bei în dreapta, înconjurat de paici şi slujitori domneşti. Hoarda şi ienicerii rămăseseră tăbărîţi în afara tîrgului, cu strașnice porunci de linişte. — Prostime multă din toate satele apropiate şi toţi mahalagiii Galatei şi Tătăraşilor umflau peste samă, pe o lungime nemăsurată, convoiul domnesc: toţi holbau ochii la oştenii cu straie colorate roş şi albastru, la hainele strălucite ale feţelor alese, şi ascultau cu gura căscată meterhaneaua cu multe fluiere, surle şi tîmpene. Era o pulbere pînă la nouri,

răscolită de atîtea mii de oameni, şi un murmur greu, prin care abia răzbătea cîntarea muzicii. — Şi cum intrară în tîrg, răsăriră pe la toate zaplazurile şi pe toate casele alte figuri uimite, bucuroase totdeauna de priveliştile şi petrecerile domneşti. In mijlocul tuturora, Ştefan-Vodă Tomşa stătea măreţ pe calul lui arăbesc şi nu vedea pe nimeni, orbit şi înfierbîntat. Prostimea şi oamenii spînzuraţi pe acoperişuri ţipau din vreme în vreme: «Trăiască măria sa!»; el dădea din cap şi zîmbea privind un punct dinaintea lui. In mîna dreaptă purta schiptrul voievozilor, în cap cucă şi peste hainele scumpe cabaniţa împărătească, mărginită cu samur alb. Cu pieptul scos, drept în şa, cu privirea încruntată şi mîndră, feciorul din flori al lui Aron-Vodă avea ceva din măreţia zilelor de odinioară; dar în stînga lui, Husein aga, simplu îmbrăcat şi cu privirea dreaptă şi aspră, arăta adevărul înşelătoarei măriri şi rana veacului.

Printre case mărunte şi pe uliţi întortochiate alaiul mergea foarte încet. Acum la fiecare răspîntie se adăogeau alţi privitori, şi ieşeau la iveală mai ales multe muieri, îmbrăcate frumos şi împodobite la cap, — vorbareţe ca nişte ţărci şi înveselite peste măsură de privirile piezişe şi de zîmbetele pe sub mustaţă ale oştenilor tineri. In toate nenumăratele clopotniţi ale Iaşului vuiau clopotele: cele mici bătînd repede şi mărunt, cele mari c-un vuiet tremurător, gros şi adînc. — Iar la Sfîntul-Neculai «cel bogat», cum vesti un slujitor apropierea Domnului, ieşi în pridvor mitropolitul, cu toţi vlădicii şi egumenii mănăstirilor ieşene, toţi în veştmintele cele mari şi-n odăjdii. Un crainic domnesc, alergînd înainte cu toiagul înălţat, ceru loc; boierii împinseră cu caii mulţimea în laturi, şi Vodă înaintă falnic spre scara bisericii, singur, — căci că-

piteniile Impărăției se trăseseră spre curtea domnească. Cum descălecă Domnul și făcu un pas pe scara de piatră, mitropolitul coborî o treaptă și-i înfățișă sfînta evanghelie cu scoarțele înflorite cu argint și cu iconițe de smalț albastru. Cu evlavie și rar, Tomșa făcu trei cruci și sărută cartea sfîntă cu ochii închiși. Îndată trei psalți începură a cînta pe nas, cu glasuri înalte, axionul... Intrînd în biserică, împresurat de boieri și cler, Vodă înalță brațele ca să-și scoată din cap cuca ; meterhaneaua bubui și tipară fluierele ; iar Bîrnovă și Șoimaru, care se opriseră afară, începură a privi la mulțimea care se înghesuia, cu strigăte și sudălmi felurite, în uliță și-n jurul bisericii.

Pentru Tudor Șoimaru toate alaiurile și toate sărbătorile nu însemnau nimic. De și toate pentru el erau o priveliște nouă, ca pentru un străin, îl stăpînea numai dorința aprigă a plecării, pe fior de furtună, spre dragostea de peste hotar. Simeon Bîrnovă îi lămurea ce se petrece în biserică, cum se închină Vodă, cum e purtat prin altar și i se pune pe cap nebederniță, cum e binecuvîntat și uns, și sărutat pe frunte de mitropolit, cum se așează în strana domnească, — cum înalt prea sfinția sa îl blagoslovește de domnie și diaconul cu braț înalt începe rugăciunea «Și încă ne rugăm», — și pomenește, la rînd, numele noului voievod... Tudor nu-l auzea ; el se gîndea că a doua zi, în zori, își va lua zborul, cu Cantemir și cu hoarda, spre Hotin.

Se gîndea încă și visa treaz pe cal, între ceilalți oșteni și căpitani, — cînd clopotele turnurilor începură a bate de iznoavă și de sîrg, și trăsniră puștile în apropiere, la curtea domnească. Poporul începu a răcni : «Trăiască măria sa Vodă Ștefan !» ; călăreții

făcură iar loc la scara bisericii și Tomșa, ieșind în pridvor, își așeză iar în cap cuca. — De-aici alaiul se îndreptă spre Curte, — și Tudor îl urmă în neștire. Acolo, la scara cea mare, descălecă și el și văzu cum vătaful de aprozi așează scaun pentru Vodă și pentru fețele Impărăției ; simți o clipă privirea Tomșei ațintită cu zîmbet asupra lui ; îi surîse apoi, c-un semn ușor de înțelegere, și beiul nohailor, — și vremea trecu iar peste el ca peste o piatră, pînă ce înaltul hatișerif fu cetit și tălmăcit și se încheie toată rînduiala după izvod și după datină.

Era încă devreme ; mai erau două ceasuri pînă la amiază, cînd căpiteniile și boierii mari urmau să întovărășească pe Domn la cea dintăi gustare în palatul lui. Mulțimea împresura zidurile Curții, oștenii erau tăbărîți și descălecați înlăuntru, iar Domnul intrase cu Husein în spătărie și rînduia cele întăi afaceri ale stăpînirii. Era încă huiet și meterhaneaua nu mai contenea.

Tudor simți o mînă pe umăr. Se întoarse, în colțul de gang în care se afla, și cunoscu pe Cantemir.

Îi zîmbi cu bucurie.

— Ce faci, prietine ? îl întrebă beiul. Te uiți cum se așează Tomșa ?

— Ba aștept să plec în curînd ! răspunse Tudor.

— Bine, vom pleca mîne în zori ; ori chiar la noapte, dacă vrei.

— Pînă atunci, grăi deodată Bîrnovă în dosul lor, face să privim cum se țese o mărire, care mîne se va destrăma și va putrezi ca o pînză netrebnică...

— Hm ! de ce vorbești așa ? zise tatarul ; și eu sînt neam de domn ; îmi amintești că sînt pulbere și ticăloșie ?

Bîrnovă prinse a rîde.

— Văd că cunoşti şi tu adînc din cărţi, beiule, — dar tu te-ai ridicat şi te ţii sus, cu braţul tău ; şi vitejii au în lumea asta altă soartă...

— Nu ; căci singur ai spus, şi o ştiu şi eu : în lumea noastră totul e deşertăciune. Numai Tudor Şoimaru are dreptate, căci el urmăreşte o clipă de dragoste care face mai mult decît o viaţă de mărire.

— Of, Doamne... murmură Şoimaru, strîngînd braţul beiului ; amar şi aspru e acest dar dumnezeiesc !... Pe dinaintea lor trecu Nicoriţă Armaşul şi le zîmbi prietinos. Îşi făcură loc apoi şase oşteni care aduceau între spăngi doi boieri.

— Acestea sînt rămăşiţi de-ale Movileştilor... murmură Simeon Bîrnovă.

Tudor, cu gîndul la altele, tot putu băga de samă cum iese Vodă Tomşa în uşa spătăriei şi cum rîde cu răutate către cei prinşi :

— A ! voi sînteţi Iancu Flor şi Gheorghieş Ciudin ! zise el ascuţit. Prea bine. Voi v-aţi închinat Movileştilor, pentru ei veţi muri. Dumnezeu să vă bată, ş-acest buzdugan !

Trăgînd pe sub mantie, de la spate, din chimir, buzduganul de argint, făcu trei paşi şi bătu pe nemernicii boieri în frunte şi-n piept.

— Să vie Iancu Ţiganul să înjunghie berbecii !... se răsti el apoi, şi privi cu ură şi cu cruzime pe prinşii sîngeraţi. — După asta se îndreptă spre Nicoriţă şi-l înţepă cu ochiul cel fugar :

— Ai pus la popreală pe cei care ţi i-am dat eu pe izvod ?

— Măria ta, toţi sînt aproape şi ţi-i aduc cînd poruncesti ! răspunse grăbit Nicoriţă.

— Ai, berbecilor, berbecilor ! strigă Tomşa întorcînd capul şi aruncînd o căutătură grozavă în juru-i. Multe

necredinţe şi ticăloşii aţi săvîrşit ; acuma, la domnia Tomşei, v-a sosit şi vouă veleatul !...

Mitropolitul şi vlădicii, şi boierii cei mari, care ieşiseră şi împresuraseră pe Vodă, rămaseră neclintiţi, fără să mai privească unul la altul. Glasul ascuţit şi rău al lui Tomşa îi bătuse parcă peste obraz şi le alungase sîngele la inimă. — Iancu, ţiganul cel mare negru şi buzat, îşi făcea loc în cămaşa lui roşă printre oşteni. — Vodă rîdea în barbă şi strecura în juru-i privirea-i ascuţită ca un vîrf de jungher.

— Îşi începe Tomşa domnia, ş-are să curgă sînge boieresc ; aşa nu-i bine !... grăi moale Simeon.

— Cum ? tresări Tudor. A, da ! — şi privi spre Cantemir zîmbind, ca şi cum acesta i-ar fi şoptit ceva despre plecarea pe drumul Lehiei.

XVI

Drum peste Nistru

La începutul lunii august, domnul Stanislau Lancoronski, voievodul nou al Podoliei şi căpitan al Cameniţei, mare magnat al Lehiei şi credincios al lui Crai, repezi o ştafetă căzăcească, cu scrisoare, către Sbignev Osolinski, voievodul Sandomirului.

«Prea luminate şi prea milostive pan voievoade ! scria el. Cea mai proaspătă ştire din partea moldovenească este năvălirea tatarilor lui Cantemir în hotarul Republicii noastre. Iată cel dintăi rezultat al politicii femeilor şi al necugetării unora din şleahticii noştri. Fără învoirea Craiului şi fără un scop hotărît, trec şi se războiesc într-o ţară străină, întărîtă pe necredincioşi, şi la urmă trebuie să suferim pagube nesfîrşite noi nobilii de la hotar. Străjile noastre de la

Nistru ne-au pus în cunoştinţă acum o săptămînă că tatarii se pregătesc să treacă apa. Într-adevăr, în curînd, răzbind prin trei locuri, au împuns ş-au alungat puţinii noştri oşteni, ş-au pornit pe acelaşi drum pe care, numai cu o săptămînă înainte, se retrăseseră în grabă spre Leopol doamna Elisabeta lui Movilă cu curtea ei şi cu fugarii. Ce putem face noi, — căci pan Potocki, care a cîrmuit înaintea noastră acest olat, a risipit toţi oştenii în războaiele Moldovei, pînă ce-a ajuns să cadă chiar el singur în mînile necredincioşilor! Rogu-te, prea luminate, trimete-mi în grabă ajutorul ce vei crede de cuviinţă şi pregăteşte-te şi măria ta singur a face faţă sălbaticilor nohai, — căci, după obiceiul lor, pe unde trec, pradă şi ard, şi norodul îngrozit întoarce spatele şi fuge lăsînd ţinuturile pustii. Ci dacă luminăţia ta şi măria sa pan Zolkiewski, hatmanul coroanei şi voievodul Chievului, pe care deasemenea l-am înştiinţat, — veţi repezi oşteni buni într-ajutorul meu, vom putea cît de degrabă curăţi ţara de această ciumă a pustiului. Şi iarăşi m-aş ruga, prea luminate voievoade, să stăruieşti printre magnaţi, ca toţi să se ridice şi să ceară, ca noi nobilii cei vechi să nu fim neliniştiţi şi săraciţi din pricina muierilor ş-a cumnaţilor! Încă o dată nădăjduind la un ajutor al îndurării tale, te rog a primi salutarea mea frăţească!»

Scrisoarea aceasta a fost numai un început şi a fost urmată de altele. Cum era şi firesc, voievozii de la hotar îşi păstrară puterile pentru apărarea lor şi Podolia fu lăsată în sama lui Dumnezeu şi a tatarilor. Aprigii călăreţi ai Bugeacului, purtaţi de Cantemir şi Gherei, risipiră puţina împotrivire a leşilor, găsiră şi răscoliră şi cele din urmă rămăşiţi din oastea lui Potocki; apoi, cu suliţa într-o mînă şi cu şumuiacul uns cu păcură în alta, se împrăştiară asupra satelor, a tîrguşoarelor ş-a curţilor. Era tocmai în vremea cînd ţăranii ruteni treierau cu caii orzul şi hrişca. Vestea năvălirii tătărăşti izbucni şi se risipi ca tunetul. Îngroziţi, gospodarii înhamau la căruţe, trînteau claie peste grămadă boclucurile şi copiii ş-o apucau în goană spre miazănoapte, către ţinuturi mai liniştite. Unii umpleau codrii şi păpurişurile bălţilor. Puţini aveau vreme să îngroape pînea treierată. Lăsau casă şi holdă la voia întîmplării, a faclelor necredincioşilor, ş-a vîntului.

Aşa, în fuga cailor, crunţi şi zbîrliţi, tatarii lui Cantemir îşi împlineau menirea pe acest pămînt. Iar Simeon Bîrnovă şi Tudor Şoimaru căutau, în ţară străină, urma fetei Orheianului.

La două popasuri de la Nistru, între Hotin şi Camenița, cei trei prietini, descălecaţi la o margine de sat, se sfătuiseră asupra drumului de urmat.

— Eu, zise Cantemir, nu-mi pot lăsa aşa, în voia întîmplării, oştenii mei. Cată să-i ţin strîns, căci dacă se răsfiră e primejdios. Nu vă pot întovărăşi pînă la Leopol. Dar vestea intrării mele are să sloboadă toate drumurile, are să deschidă toate tîrgurile. Aveţi să puteţi trece unde voiţi şi pînă unde veţi găsi de cuviinţă, fără nici o supărare.

— Drept cuvînt, răspunse Simeon Bîrnovă; suliţa şi focul de data asta sînt chei bune.

— Fără îndoială, grăi rîzînd şi Şoimaru. Atuncea eu şi cu Simeon mergem la Liov. Limbile leşeşti pe care le-am prins la Nistru spuneau aşa, că sînt rămăşiţi din oastea lui Potocki; că Moviloaia a pornit drept spre Liov, hotărîtă să ceară ajutoare nouă rudelor şi magnaţilor.

— Asta spuneam, zise Cantemir bei ; vi-i deschis drumul la Liov.

— Lucru prea lesne, răspunse Tudor, cu înfrigurarea care nu-l mai părăsea. Eu am trăit şi m-am ridicat în Lehia ; fratele Simeon şi el multă vreme printre leşi a sălăşluit ; amîndoi umblînd ca-n ţara noastră. Bani avem, ceartă nu căutăm nimărui ; trebuie s-ajung teafăr în cetatea aceea, s-o văd pe Magda, să-i vorbesc, şi să se aleagă într-un fel de viaţa mea...

— Ce ? Nu cumva crezi că de dragoste piere omul ? îi strigă rîzînd înţeleptul Simeon.

Şoimaru îl privi fără să clipească şi fără să zîmbească. Avea ochi pătimaşi şi plini de foc.

— Hei, îi zise domol Bîrnovă ; dacă ai fi tu cărturar ca mine, ai fi pătruns de adevărul eclesiastului care zice că şi aceasta este o deşertăciune, că şi dragostea piere şi se scutură ca florile primăverii...

După ce mîncară şi se înviorară cu cîte-o cupă de vin, îşi făcură planul de drum. Lie şi Ispas ascuţiră săbiile şi jungherele, stăpînii cercetară cu amănunţime caii, — apoi se culcară şi hodiniră pînă ce lumina zorilor bătu în pleoapele lor închise.

Atunci se sculară, se îmbrăcară cu straie leşeşti anume pregătite, şi se spălară la fîntîna cu cumpănă din bătătură. Pe vale, spre iazul acoperit de aburi lăptoşi, oştenii Bugeacului se pregăteau şi ei de plecare. Cantemir îi îmbrăţişă şi-i sărută frăţeşte şi le zise la despărţire :

— La vreme de primejdie aveţi încredere în jungherele cele de mine dăruite, mai mult decît în săbii. Sînt bătute dintr-un fier minunat ; sfarmă încuietori şi taie ca bricele !

Tudor şi Simeon încălecară.

— Pe lîngă junghere, vă dau şi pe Ilun, zise iar beiul. E credincios ca un cîne, viclean ca un şarpe şi viteaz ca leul ! Îl cunoaşteţi : să vă încredeţi în el !

Ilun tatarul primise poruncă şi, îmbrăcat în straie leşeşti şi el, venea pe calul lui mărunt. Nu zicea nimic. Privea ţintă numai cu ochii lui vii şi zîmbea cu zîmbetul lui misterios.

Porniră la asfinţit, urmînd linia Nistrului. Se deschidea din urma lor o zi mohorîtă şi leşietică. Soarele se arătase o clipă în zarea răsăritului, numai ca o linie de sînge, pe urmă nouri posomoriţi astupaseră totul. La două ceasuri după ce se luminase deplin, începu să ploaie mărunt.

— Văd că sîntem buni la Dumnezeu... grăi Şoimaru. Ploaia măreşte pustietatea...

Într-adevăr, în drumul lor, pînă la amiază, nu întîlniră ţipenie de om. Se vestise la mare depărtare că nohaii au trecut Nistrul, după războiul Tomşei, şi hotarele se bejeniseră. Satele zăceau în văgăuni şi sub poale de pădure ca-ntr-un văl fumuriu de moarte. Ici-colo, la o răspîntie, îi privea de la o fîntînă, într-o margine de crîng, vreun moşneag nevolnic, cu părul zbîrlit şi cu ochii rotunzi. Ar fi vrut să-i întrebe veşti şi nu îndrăznea ; se strecura iar prin ploaie spre cătunul lui, unde rămăseseră numai mîţele flămînde, paserile împrăştiate şi prisăcile lăsate la voia întîmplării.

Pe ploaie, ajunseră tîrziu, după amiază, la cel dintăi tîrg plin de oameni, la Vieluşca. Traseră la un han urît, alcătuit dintr-o casă leproasă şi dintr-o şandrama lăsată pe o coastă. Hangiul era ovrei, după obicei, şi se înfăţişă înaintea domnilor care-i făceau cinstea să-i aducă bun cîştig. Cai frumoşi, haine scumpe şi slujitori : semn bun, dobîndă grasă !

— Poftiți, măria voastră! zise hangiul ploconindu-se cu mînile la piept. Aici avem și ospătărie: cea mai bună ospătărie din ținut, și niște odăi de hodină, cu chilote de puf, ca-n palatul voievodului nostru!

— Bine, bine! răspunse Tudor, fără să-l privească.

Tîrgușorul întindea în toate părțile, ca o caracatiță, ulicioare întortochiate și pline de glod, căsuțe tupilate și șandramale în risipire. Numai biserica ortodoxă, cu turn bulbucat, era clădire de piatră și se ridica deasupra, spre cer. Dezbrăcați de mantii, tovarășii intrară în casa scundă a negustorului.

— Poftiți o mîncare bună? întrebă ovreiul ploconindu-se. Eu sînt vestitul Avramicu, poate ați auzit de mine; toți domnii ținutului mă cunosc; la mine se face mîncare gustoasă și se găsește vin bun de la Moldova...

— Așa? îl întrebă Tudor zîmbind. Dumneata ești vestitul Avramicu?

— Da, eu sînt, sărut mîna, măria ta. Să fac o friptură? Cît vin să scot?...

— Adă ce vrei, zise oșteanul, căci ni-i foame și ni-i sete...

Vinul într-adevăr era bun, și friptura ca pentru cameni flămînzi. Iar negustorul deveni deodată om cumsecade și făcu pe cei doi prietini să-și ridice capetele, cînd, plesnindu-și palmele una de alta și văitîndu-se, începu a vorbi despre lucrul cel mai de samă din lume.

— Vai de viața mea! gemea bietul hangiu. Nu de multe zile au trecut pe la noi spre Liov boieri mari și oșteni aleși cu Doamna de la Moldova. Cîte parale au lepădat la mine, și la alți negustori... — numai Dumnezeu din cer să le deie sănătate și bine... Atunci m-am gîndit că se întorc vremuri bune pentru negus-

toria noastră... Dar a venit o veste că au să pustiască țara tatarii cei nelegiuiți. Dumnezeu să ne păzească! Dacă vin și la noi, rămînem calici lipiți pămîntului! Ce ne facem? Vai de noi! Dumneavoastră n-ați auzit nimic? Mi se pare că veniți dinspre partea Cameniței...

— Cum? întrebă Tudor ridicîndu-se în picioare, Doamna de la Moldova a trecut pe-aici?

— Da, măria ta, a trecut prin Vielușca.

— Se ducea la Liov?

— Nu știu, măria ta, eu știu că s-au pornit toți, cu magnații noștri, la tîrgul cel mare, la Ianev.

— La Ianev?

— Da, au apucat tot drumul mare. Hei, cîți bani au lăsat și-n sărăcia noastră!...

— Bine, zise Șoimaru, mai dă-ne o cană de vin...

— Da mărite stăpîne; dar ce ne facem noi? Dumneavoastră ce-ați auzit dinspre partea tatarilor?

— Dă, Avramicule, — din ce s-aude, am aflat și noi vești rele!

— Au intrat nohaii și pradă?

— Au intrat și pradă!

— Ai, Doamne, Doamne! cum îi mai rabdă Dumnezeu și nu dă peste ei o ploaie de pucioasă și foc! cum nu se deschide pămîntul să-i înghită! Cum nu se ridică un Macaveu să le sfarme măselele și să le deie măruntaiele la cîni și la corbi! Vai de noi! Au să ne ardă ș-au să ne sărăcească!

Negustorul aduse într-adevăr alt ulcior cu vin, dar o clipă se opri la gura pivniței ca să vorbească două vorbe dureroase cu vecinul, — și-n curînd, prin ploaia măruntă și cenușie, tîrgușorul începu a furnica. Vestea alergase ca focul din prag în prag. Cînd Simeon și Tudor isprăviră vinul, ulița era plină de ovrei uzi de

ploaie şi spărieţi. Avramicu se văita, cu mînile la tîmple; apoi, cu degetele răşchirate, arăta spre muşteriii lui din prăvălie; şi lămurea şi tălmăcea vestea cea proaspătă c-un glas tînguitor şi răguşit.

XVII

Un şleahtic subţire

După ce plecară înainte, fiind pe drum, în cîmpie goală, Simeon Bîrnovă zise:

— Dar ştii, frate Tudore, că dragostea începe să te îndrepte la ţel?

— Ah! răspunse oşteanul, că n-am aripi, s-ajung mai repede unde s-au cuibărit Movileştii...

— Mai va, cuvîntă Simeon, căci eu cred că tot la Liov avem să dăm de ei; şi pînă la Liov mai avem cale lungă! — Dar cum plouă, cum plouă fără oprire! adăogi boierul scuturîndu-şi contăşul larg.

Caii mergeau acuma mai greu pe drumul desfundat; zările erau închise de pretutindeni în zăbranic. Cu toate acestea, Tudor era împăcat, căci putea intra înlăuntrul Lehiei neobservat. Dacă trecea în colo, către Galiţia, se chema că nu mai era om de margine, şi nici un ochi nu l-ar mai fi cercetat şi privegheat.

Dar drumul era anevoios şi prin sate găseau răscoală, — parcă vîntul adusese veste despre ordia lui Cantemir bei.

Noaptea o petrecură la un gospodar rutean, la o margine de sat. Tot ploua, — şi, la cina întinsă pe măsuţa scundă cu trei picioare, omul, mirosind a ploaie ş-a paie umede, le mărturisi îngrijorările lui.

— Toată ziua am muncit azi, boieri dumneavoastră; am pus la loc adăpostit pînea pe care am

izbutit s-o string în vara asta. La noi, poate nu ştiu luminăţiile voastre, e tare greu. Stăpînul nostru de-aici e bun şi ne împăcăm cu el, dar ne strică prea mult zilele cu vînătoarea, cu clăcile şi cu podvezile... Ce să faci? Nu vă supăraţi, căci văd că şi dumneavoastră veţi fi fiind boieri... E adevărat că şi magnaţii trebuie să trăiască şi să petreacă pe lumea asta, dar se cade să poată răsufla şi nişte bieţi oameni mişei şi proşti cum sîntem noi! — Acuma dacă dau peste noi necredincioşii, cum au mai călcat pe părinţii noştri în zilele cele vechi, — ce facem? E adevărat că stăpînii trebuie să se îngrijească, să strîngă oşti şi să ne deie arme... Dar eu ştiu? Nu vă supăraţi, dar domnii noştri anul acesta numa-n bencheturi şi-n petreceri o duc...

Aducîndu-le căniţi cu mied şi ospătîndu-i din sărăcia lui, omul spunea că-l chiamă Maftei, că are muiere şi şase copii numai ca ulcelele. Se scărpina la ceafă, vorbind de năcazuri, şi se îngrijea de ziua de mîne, — care totdeauna vine c-o picătură de amărăciune pentru omul cel umilit!

Tudor îl asculta cu luare-aminte şi-i aţiţa sporul la vorbă. Apoi îl cercă cu citeva întrebări şi putu să afle ceva nedesluşit despre trecerea unor boieri străluciţi pe drumul cel mare de la marginea satului.

— Am auzit că voievodul nostru, pan Botocki, lămurea ţăranul, a fost înfrînt de ţurci în pămîntul moldovenilor şi chiar l-au prins... Iar şleahticii care au trecut erau dintre tovarăşii lui... Dar nu erau supăraţi... urmă cu oarecare uimire Maftei; nu! şăguiau şi se veseleau, cum i-i dat boierului cînd umblă la drum cu muieri şi copile...

— Vra să zică erau cu ei şi femei?

— Erau, da, — şi-ncă mîndre groaznic! şi-mbrăcate numa' cu matasă şi cu aur...

Tudor tăcu. Deci era pe drumul cel bun! Omul iar îşi începu tînguirile lui, scărpinîndu-se în cap, ca cel ce era aşa de năcăjit, dar acuma-l asculta numai Bîrnovă, căci oşteanul îşi repezea gîndul cu dorul înainte, departe.

A doua zi soarele le luci în dreapta printre nouri încreţiţi, — şi parcă umblau printr-o ţară nouă sub lucirile lui. Urmau un drum mai larg, pe malul unei ape care se chema Podoreza. Grăbeau către Ianev, tîrg întemeiat, cu iarmaroace multe la sărbătorile împărăteşti, într-o parte a Lehiei, pe care Şoimaru începea s-o cunoască. Un vînt subţire zbicea pămîntul, — şi popasul de amiază i se păru lung răzăşului.

— Trebuie să plecăm, grăi el; azi numaidecît vreau să ajungem la tîrg!

In soarele după-amiezii, cei doi tovarăşi se încrucişau cu oamenii care umblau la treburile şi nevoile lor.

— Aici e ţinutul mai aşezat... — băgă de samă Simeon Bîrnovă.

Iar întîmplarea, care e cel mai bun prietin şi învăţător cîteodată, — le scoase în cale ştirea care urma să frămînte pînă în măruntaie pe Tudor Şoimaru.

Coteau pe lîngă o costişă trăgănată. In fund, în văi, lucea un iaz. Dincolo, se ridica la deal o pădure. La poalele pădurii şi la marginea iazului, departe încă, se înălţa o curte boierească albă, împresurată de plopi subţiri. Era o curte de boiernaş sărac, ori holtei: căci era clădită numai c-un singur rînd şi părea a fi din bîrne şi lipitură de lut. Satul de colibe zbîrlite era grămădit dincolo, într-o rîpă. Pe întinderi munceau oamenii: treierau cu cai şi tăvălugi de piatră clăi mari de orz.

In stînga, cum mergeau ei în trap întins, — deodată zăriră un vînător. Era călare pe un roib mărunt şi venea către drum urmat de servul său, tot călare, pe-o mîrţoagă slabă.

— Acesta trebuie să fie stăpînul curţii ş-al moşiei... zise Simeon Bîrnovă. Are să ne oprească în loc...

— N-avem vreme, n-avem vreme! răspunse neprietinos răzăşul.

— Cu toate acestea îţi spun c-are să ne oprească şi nu ne putem împotrivi. Poate găsim în el chiar un prietin!

Tudor Şoimaru mormăia nemulţămit, — cînd boierul care suia costişa spre ei îi chiui cu voie-bună:

— Ehei! prietinilor dragi, aşteptaţi-mă puţintel...

— Na! asta-i beleaua! gemu răzăşul scuipînd cu ciudă într-o parte.

Dar n-avea ce face. Opri Bîrnovă, opri şi el, — şi se întoarseră spre cel ce venea. Era un om uscat, cu ochi arzători, îmbrăcat simplu, cu straie mohorîte. In cap purta o pălărie mare de paie, largă şi pleoştită ca un clopot, cum poartă şi azi în vremea verii ţăranii Mazoviei. Cu stînga strîngea dîrlogii căluţului, iar dreapta o ţinea ridicată la înălţimea pieptului şi ţapănă: pe pumn sta neclintit şi drept eretele, cu care boierul ieşise la vînătoare. Inaintea călului umblau cu boturile în pămînt doi prepelicari cu pete albe şi cărămizii.

Străinul era ca la trei sute de paşi depărtare, pe mirişte, şi dintrodată struni frîul şi privi cu ţală şi mîndrie spre cei doi drumeţi opriţi cu slujitorii lor în şosea. Intoarse capul şi spuse un cuvînt servului care sta umilit şi trenţeros pe gloaba lui, împodobit cu

straiele cele mai vechi şi cu şapca cea mai soioasă a stăpînului său. Cînd întoarse iar capul spre ei, cei doi tovarăşi înţeleseră lămurit că leahul doreşte să le arate vrednicia eretelui. Intr-adevăr, servul sări de pe cal şi despărţi cu grabă cînii împărechiaţi la acelaşi lanţug. Ii aţîţă cu vorba stăpînul, — şi amîndoi porniră prin mirişte adulmecînd şi mişcîndu-şi cozile drepte. Curînd unul căzu în oprire, neclintit şi c-un picior întors în laturi. Stăpînul locului făcu două copce cu calul, se opri scurt şi ţipă ascuţit un cuvînt de poruncă. Cînele zvîcni înainte şi prepeliţa sări în aer şi porni sfîrîind în zbor, la înălţimea omului. Vînătorul, cu vioiciune înălţă braţul, — şi paserea de pradă, fîlfîind repede şi mărunt din aripi, pluti o clipă, apoi porni ca o săgeată într-un zbor drept şi şuierător. Ajunse prepeliţa, o rupse din zbor cu cîngile şi se întoarse lin la vînător. Leahul îşi înălţă pălăria de paie în semn de salutare; cei doi tovarăşi crezură de cuviinţă să se închine şi ei în acelaşi fel; şi, cînd vînătorul ajunse la drum, se găsiră buni prietini.

— Eu sînt Nicolai Zubovski... le zise uşor şi în chip firesc vînătorul. Trebuie să fi auzit dumneavoastră de mine, căci nimeni n-are cîni ca mine şi erete ca al meu... Mă costă o avere! adăogi el cu fală, înălţînd spre ei braţul cu eretele.

Tudor şi Bîrnovă se înclinară, cu ochii plini de admiraţie neprefăcută.

— Dumneavoastră cine sînteţi? grăi iar Nicolai Zubovski. Trebuie să fiţi din părţile Chievului, căci nu vă cunosc... Altfel eu sînt prietin şi rudă cu toată Podolia, Sandomirul şi Pocuţia... Noi sîntem casă veche!...

De ce trebuiau să fie numaidecît din părţile Chievului, Şoimaru nu-şi dădu socoteală; însă nu găsi nici o pricină de împotrivire.

— Aşa este, pan Zubovski, răspunse el; de unde ai ghicit? Sîntem într-adevăr din părţile Chievului.

— Şi pot avea cinstea să ştiu numele domniilor voastre? întrebă boierul.

— Da! se grăbi să se amestece Simeon. Sîntem doi fraţi din neamul Barnovski. Eu sînt Simeon şi pe fratele meu îl chiamă Tudor.

— Sînt nesfîrşit de fericit! grăi cu o politeţă aleasă leahul.

Tudor îi privea nerăbdător, cu toate acestea nu putea să plece mai departe fără schimb de vorbe, ceremonii şi vederi politice, şi fără a cinsti un pahar de vin: asta o înţelegea din privirea veselă şi faţa deschisă a lui pan Nicolai Zubovski şi din grozava lui mîncărime de limbă. Crezu că-i mai nimerit să se plece fatalităţii, — şi se gîndi să facă o plăcere acestui prietin cu sila, admirîndu-i cu foc eretele.

Intr-adevăr, pan Zubovski, lovit în cea mai delicată slăbăciune, îl privi c-o neţărmurită recunoştinţă.

— Eretele meu! zise el. Văd eu că dumneata, pan Tudor, eşti cunoscător... Acest erete, pe care-l chiamă Ali, e o pasere măiastră. Ştiţi cîţi ani l-am învăţat? Doi ani, domnilor, în fiecare zi! — Şi ştiţi de unde mi-a fost adus? — Domnilor, acest erete a fost furat, ca să zic aşa, pe cînd se învăţa la zbor, de la hanul Crîmului! Şi ştiţi cît mă costă?...

Se opri la această întrebare şi aşteptă rece şi nepăsător. Tudor şi Simeon nu ştiau cît costă; mărturisiră asta cu sinceritate.

— Domnilor mei, mă costă o avere! declară cu pătrundere pan Zubovski. Dumneavoastră, dacă sîn-

teți în adevăr cunoscători, trebuie să băgați de samă, și chiar vă rog să băgați de samă, că Ali are cap lat, ciocul bine întors și ghiare negre!

— Așa este! grăi cu mirare Tudor.

— Acuma veți înțelege ce fel de om sînt eu! sfîrși leahul. Eu sînt un om care petrec vara pe pămînturile mele și am o singură patimă: vînătoarea. Iar iarna petrec la Liov ori la Varșovia, — unde pot să spun că mi-am ruinat tinerețile! Eu, domnilor, nici nu m-am însurat și nici n-am să mă-nsor, căci din pricina vînătorilor, a chefurilor și a mazurcei, mi-a rămas fruntea cam pleșuvă!...

Rîzînd, domnul Zubovski își dădu pe ceafă pălăria și arătă o frunte naltă, care se prelungea într-un început de chelie.

Simeon prinse a rîde cu voie-bună.

— Oi, pan Zubovski, strigă el, fii vesel și petrece, — căci învățătura cea din veacuri spune că pulbere sîntem și-n pulbere ne vom întoarce!

— Așa? strigă șleahticul strîngîndu-i mîna. Tot astfel mi-am zis și eu, — și rosti fraza cu măreție în latinește: *Pulvis es!*... Ce mult mă bucur, domnilor mei, adăogi el, că am să vă ospătez și am să vă cinstesc cu vinul meu. Căci trebuie să știți că în pivnița mea se găsește cel mai bun vin al Lehiei: Tokay din vremea craiului Sigismund!

După acest modest cuvînt, se grăbi să poftească pe drumeți în castelul său.

— Am să vă fac cinstea, grăi el, să vă dau la masă și prepeliți, pe care azi cu eretele meu le-am vînat pentru înălțimea sa Vladimir Coribut, marele sfetnic al regelui nostru...

— Așa? întrebă pătruns de uimire Bîrnovă.

— Da, precum vă spun. Mîni le primește prin ser-

vul acesta al meu. Iar mîne-sară, dacă Isus și Maica Precistă ne vor ajuta, mă voi înfățișa și eu în strai de gală la masa cea aleasă și la serbarea care se dă în palatul lui de la Ianev, unde a venit să petreacă puțină vreme și să așeze pacea între magnați...

— Cum se poate?

— Da, și mi-a făcut cinstea să mă poftească și pe mine. Are pentru mine o deosebită prietinie pan Vladimir Coribut. E vorba să se puie la cale o unire a lui Samoil Corecki cu domnița Ecaterina a răposatului Irimia, prințul moldovenesc!

Tudor Șoimaru tresări ca izbit în piept pe calul lui și obrazul deodată i se lumină. Bîrnovă îi aruncă o privire plină de înțelesuri.

— Cum se poate, nobile domn? întrebă el cu prefăcută mirare. După științele mele, curtea doamnei Elisabeta Movilovna, care a fugit din Moldova după războiul cu necredincioșii și cu Tomșa, a trecut spre Liov.

— Da, așa este, precum spui, încuviință cu obișnuita-i siguranță pan Zubovski; însă trebuie să vă mai spun că pe drum s-a întîlnit doamna lui Movilă cu pan Vladimir. Ei sînt rudenii destul de apropiate, cum veți fi știind; și-ndată au pus la cale ceva în privința domniței și a lui Pan Samoil, care venea cu armele și oamenii lui în tovărășia nobilului nostru prietin Coribut! Deci au poposit cu toții la Ianev, — și acolo va trebui să mă înfățișez și eu mîni.

In fața acestei descoperiri neașteptate, rămășița de îndîrjire a lui Tudor Șoimaru pieri ca printr-un farmec. Deodată limba lui se înmuită și găsi complimente pentru toate cîte împresurau și priveau pe domnia sa domnul Nicolai Zubovski. Bîrnovă spori și el această tămîie de cuvinte. Și șleahticul, fericit de noua prie-

tinie care-i aducea atîtea drepte şi cuvenite laude, — îşi înalţă pieptul în şa şi se jură pe toţi cuvioşii sfinţi ai calendarului, că el înţelege să găzduiască şi să ospăteze asemenea prietini într-un chip regesc şi vrednic de strămoşii lui!

Deci porniră cu toţii însufleţiţi şi veseli, spre curtea împresurată de plopi subţiri, — unde ajungînd, Zubovski întinse braţul drept şi-i pofti ceremonios şi cu dragoste:

— Poftiţi, nobilii mei prietini, în această colibă a liniştii mele!

XVIII

Calea întîmplării

A avut loc un chef la toartă, cum zic moldovenii, în castelul lui pan Zubovski. Vinul din pivnicioara lui, de şase coţi de lungă şi patru de largă, de şi nu va fi fost chiar de pe vremea gloriosului rege Sigismund, se dădea cu înlesnire la băut în nişte pocaluri mari, albastre. Cătră miezul nopţii şleahticul îşi săruta oaspeţii şi începu a le vorbi cu durere despre micimea timpurilor în care era sortit să trăiască. Nimenea, zicea el, în acele vremi de decadenţă, nu mai pricepea gustul pentru adevăratele şi marile vînători care au desfătat pe strămoşi; nimenea nu mai era în stare să înveţe un şoim, ori un erete, şi trebuia să se găsească el, un boier destul de sărac dintr-un fund al Poloniei, care să amintească pigmeilor de gusturile curate şi de petrecerile epocilor de slavă! Dar pentru asta şi-a cheltuit averea şi şi-a îndatorat patrimoniul! Pan Nicolai era melancolic şi entuziasmat. Era entuziasmat de generozitatea sa şi se întrista peste samă de relele care bîntuiau

Republica. Nimenea nu mai înţelegea datoriile care leagă pe un cetăţean de mărirea patriei. Au uitat să creadă, au uitat să lupte. In nefericita Polonie cei din urmă eroi subt ochii lui se stîngeau şi domnia sa îi putea număra cu uşurinţă pe cele zece degete ale mînilor.

— Vai nouă! striga cu lacrimi nobilul. Am ajuns în veacul din urmă. Turcul ne umileşte, tatarul ne calcă hotarul, ticălosul cazac ridică cerbicea! Ce vom deveni? Pînă cînd ne va roade politica? Pînă cînd neînţelegerile se vor rezema pe trufia personală? Vom pieri, domnilor mei! vom pieri! gemea cu durere pan Zubovski, şi umplea grabnic cupele cu vin chilimbariu.

Dar la această petrecere aleasă, leahul, vorbind necontenit, rupse şi vălul care ţinea încă în nelinişte şi nehotărîre inima răzăşului de pe Răut. Cu multă fereală şi foarte pe departe Bîrnovă întrebîndu-l despre alesele obraze care întovărăşeau pe Elisabeta Movilovna, — pan Nicolai aşeză deodată, între cuvinte necunoscute, şi răsunătorul nume al boierului Stroie Orheianu!

— Cum? domnia ta cunoşti pe pan Orheianu? izbucni, de la locul lui, Şoimaru.

— O, da! răspunse moale şleahticul; noi ne-am împrietinit acu două ierni la Varşovia şi ne-am înţeles de minune. De multe ori am petrecut împreună. E un om gras; are o barbă cum n-are nimeni pe lume. Ş-afară de asta cine să nu-l cunoască? V-aş întreba dacă se poate să nu fie cunoscut tatăl celei mai frumoase fete din Lehia! Fata moldovanului, pe cinstea mea, a spăriat pe toţi nobilii Republicii! Nu ştiţi asta? Grozav lucru! Şi eu m-aş fi amorezat de ea, dac-aş fi avut numai cu zece ani mai puţin decît am!...

Strașnic ar fi vrut Tudor Șoimaru să mai întrebe o dată pe pan Zubovski dacă într-adevăr fata Orheianului, Magda lui, se va înfățișa la petrecerea din Ianev! Parcă nu-i venea să creadă; i se umeziră ochii, se învîrtea odaia cu el. Ce înseamnă asta? Prin ce încîlcitură a împrejurărilor și a întîmplărilor, pornind de la Iași pe urmele dragostei, a ajuns așa de repede la pragul fericirii? Cum s-au orînduit un hangiu ovrei, un țăran prost ș-un șleahtic, în cărarea vieții lui, ca să-l lumineze, să-i arate calea, să-l ducă așa de aproape de Magda Orheianului! Aici s-a așezat numaidecît degetul nepătrunsului orînduitor ceresc! Zîmbea, așa de fericit de vestea cea bună, așa de cufundat în lumea lui, încît pan Zubovski trebui să-l tragă de două ori de mînică și să-i puie cupa-n mînă.

— Vra să zică mergi? îi strigă el.

— Unde? tresări Șoimaru.

— Cum unde? Te întreb a doua oară, frate dragă! Te întreb dacă mergi și domnia ta la Ianev! Fratele domniei tale stă la îndoială! Eu tare vă rog să mergeți. Așa de tare vă iubesc și vă socotesc așa de buni prietini ai mei, încît fără domniile voastre nici nu vreau să mă înfățișez la petrecerea lui Coribut! Haideți, dragilor mei, cu mine. Vă duc eu. Îmi faceți o mare plăcere!

Șoimaru îl privea cu gura căscată.

— Mergeți? strigă Zubovski. Așa-i că mergeți?

— Mergem... izbuti să îngîne răzășul.

Șleahticul fu prea fericit de bunătatea pe care o arătau noii lui prietini: îi făceau lui un gust ș-o plăcere; se cuvenea să mai ridice în cinstea lor o cupă de vin, și să le mai încredințeze și alte nobile dureri ale sufletului său! Dar Șoimaru părea spăriat și se uita înainte-i cu ochii țintă. Nu mai rosti pînă tîrziu

nici o vorbă, și pan Zubovski rîdea tainic, și făcea din ochi către Bîrnovă, — arătînd prin aceasta că cel mai slab dintre ei într-ale vinurilor a trecut în lumea celor cu ochii painjeniți și limba amorțită...

Tîrziu, rămînînd singuri în odăița lor, la lumina unei făclii de seu, — Șoimaru rosti cu glas tînguitor către Simeon:

— Spune-mi, frate iubite, dacă sînt treaz...

— Asta nu pot s-o știu... răspunse rîzînd boierul.

— Spune-mi dacă nu visez, și dacă am auzit bine! Ce se-ntîmplă?

— Ce să se întîmple? taci și așteaptă să se desăvîrșească rînduiala care ne poartă pe acest drum... Pînă acum tu ești ca unul care a găsit o comoară... Se uimește, nu-i vine a crede, se gîndește că așa lucru e cel mai rar în lume și-n viață, cu toate acestea e adevărat!...

— E adevărat, e adevărat... îngînă Tudor Șoimaru. Parcă mă tem de-o nenorocire!

— Se poate să vie și asta, grăi Bîrnovă. Scrie la carte că era la elini un rege care s-a înfricoșat așa din pricina necontenitelor lui noroace. Fii cu inima tare, așteaptă, și culcă-te, ca să fii hodinit mîni... Cine știe! poate trebuie să răpim pe fată!...

Șoimaru tresări. Murmură:

— Da, acesta a fost gîndul meu...

Bîrnovă rîdea:

— Vezi? — Dar tu te-ai mai gîndit c-avem să dăm cu ochii de boierul Stroie? Ce-are să zică el? El ne cunoaște!

— La asta nu vreau să mă gîndesc! strigă Șoimaru. Ce are să facă? Are să ne deie pe mîna gîdelui? Doar i-am scăpat copila de la primejdie. Aș putea

spune că i-am scăpat viaţa... Pe urmă eu numai două vorbe vreau să schimb cu Magda...

— Bine, bine, fă-ţi tu toate prepusurile şi toate planurile... mormăi Bîrnovă, învălindu-se cu pătura de lînă. De ce ni-i scris, n-avem să scăpăm...

— Cum va da Dumnezeu!... zise senin Şoimaru, făcîndu-şi cruce. Şi suflînd în lumînare, se întinse în aşternut şi închise ochii fericit. — Nu se trezi decît după şase ceasuri, în ziua albă, cu sufletul hotărît şi tare, căci visase toată dulceaţa şi fericirea lumii.

XIX

O întîlnire de dragoste

In palatul de la Ianev al marelui şleahtic Vladimir Coribut ardeau mii de lumini de ceară parfumată cînd, după revărsarea serii, pan Zubovski şi prietinii lui îşi făcură loc printre domni şi servi. Lie şi Ilun Tatarul rămaseră la scări, iar Ispas, după porunca lui Bîrnovă, scoase caii din curte, şi-i grămădi aproape, în dosul zidului, în ulicioara strîmtă care dădea deodată în mahalaua ovreiască. Lumini şi fînare nu erau acolo, oamenii nu umblau, străjerii toţi slujeau la palat, — aşa încît caii şi cotlonul erau la îndemînă, pentru orice împrejurare.

Tudor şi Simeon se gătiseră cum putuseră pentru petrecerea domnească în care intrau. Îşi scuturaseră de pulbere catifelele şi dăduseră lustru nou săbiilor şi jungherelor celor dăruite de Cantemir bei. Bietul pan Nicolai nu ştia cu ce vine în urma lui; nici nu bănuia ce furtună împinge zîmbind în sălile petrecerii; vorbea vesel şi înfăţişa cîtorva prietini vechi, boiernaşi de prin colţuri, pe cei doi nobili străini din părţile

Chievului. Bîrnovă salută adînc; Şoimaru, cu bătaie de inimă, cerceta cu ochii în juru-i şi aştepta.

Slugi începură a umbla cu băuturi răcoritoare. Nobilul domn şi stăpîn al locului, un om cărunt cu înfăţişare măreaţă, îşi făcu intrarea, iar Zubovski, ca toţi ceilalţi rînduiţi pe lîngă pereţi, îşi plecă adînc spre duşamele fruntea pleşuvă. Se aplecară şi cei doi prietini, apoi căutară umbra unui colţ. Dar Coribut era prea falnic şi prea din apropierea regelui, iar boiernaşii de ţară erau prea mulţi; le făcu numai semn de dragoste cu degetele înmănuşate, le zîmbi şi se opri între patru sau cinci şleahtici de sama lui. De şi om în vîrstă, credinciosul regelui îşi purta sprinten anii, şi, ca unul ce toată viaţa se învîrtise la curte, ştia să fie galant şi curtenitor cu toate femeile în mătăsuri: de aceea cum strigă un slujitor în livrea roşă numele văduvei lui Irimia, — el îşi îndreptă pieptul, puse mîna stîngă pe spadă, şi cu dreapta îşi pipăi şi-şi îndreptă grabnic gulerul drotat de horbotă. Unii din nobili, după pilda regelui, urmau, în acel timp, moda franţuzească.

Doamna Elisabeta intră cu paşi rari şi cu bărbia înălţată. De şi călca spre treizeci şi opt de ani, văduva Irimiei era încă frumoasă şi părea tînără. Mijlocu-i era strîns în corset de coarde de fier, şi haina de catifea neagră îi strîngea sînii, fugea ca un val larg în josul mijlocului, şi se prelungea într-o coadă grea, purtată de un copil de casă. Ii luceau zalele unui lanţ greu de aur la gît; atîta podoabă avea, — şi cercei mari de ametistă în urechi. Pieptănătura îi era îngrijită, în vălurele nesfîrşite, sprîncenele arcuite negru, buzele uşor rumenite, obrazul de-o albeaţă fără lucire. Deasupra catifelei negre, obrazul acesta frumos şi energic avea pecetea stăpînitorilor. Ochii negri

numai îi erau ascuţiţi şi neprietinoşi. — La dreapta ei intră Alexăndrel, al doilea fecior al Irimiei. Pe acea vreme coconul avea numai paisprezece ani. Era subţirel şi balan, blînd la înfăţişare ca răposatul voievod, şi purta cu gingăşie strălucitul strai leşesc. Îndată după ei, înaintară două din cele patru fete ale Elisabetei, cele mai tinere: Caterina şi Ana. Cea dintăi mai ales, de şi purta straiul mohorît al pribegiei, era de o frumuseţă nespusă; era maica ei, mlădie, fină, plină de focul tinereţii. Pentru ea se făcuse această primire regească, — şi-n preajma ei căta să se aşeze nobilul şi viteazul Samoil Corecki. — Coribut, cu paşi grăbiţi ieşi înaintea Doamnei, se închină după toate regulele etichetei, se socoti fericit de cinstea ce i se făcea, — şi dîndu-i mîna o duse ş-o aşeză într-un jilţ aurit.

Tudor şi Bîrnovă, fără să-şi dea sama pentru ce, erau mişcaţi. Femeia aceea mîndră era soaţa Domnului moldovenesc; şi copiii aceia erau odraslele lui. Umblau în ţară străină pribegi şi despărechiaţi. Unul lipsea şi pierea la Nistru în valuri; altul pribeag; fetele celelalte, măritate după papistaşi, grăiau limbi străine în ţări depărtate. Erau goniţi din ţara lor, de şi către ea îi îndrepta cu îndîrjire Doamna. Pentru aprigul ei dor de domnie se risipea sînge şi curgeau lacrimi. Cu toate acestea Bîrnovă, mai amestecat în luptele lăuntrice ale Moldovei, nu simţea în suflet ură. Iar Şoimaru parcă era străbătut de o mişcare de dragoste către copiii aşa de gingaşi, aşa de senini şi aşa de nefericiţi.

Cum se aşeză Doamna în scaunul ei, şi cum o împresurară şleahticii cei mari, — porni în odaia de alături o muzică lină de viori şi viole, întovărăşite de bătăile moi de strune ale harfei. Erau muzicanţi aleşi

de la Varşovia, cîntînd pe instrumente cu forme ciudate, o melodie dulce şi subţire ca o tremurare de ape cristaline: ceva blînd, ceva gingaş şi străin, — cum n-auziseră în viaţa lor asprii moldoveni.

— Acesta-i Corecki... zise deodată cineva lîngă ei.

Viteazul leah care a cutreierat Moldova era un bărbat spătos de treizeci de ani, palid şi cu ochii mari, negri. Se înclina zîmbind asupra domniţei Ecaterina. Îi sărută mînuţa albă, apoi îşi ridică ochii de foc ş-o aţinti. Ea rîdea sfioasă şi-şi ferea privirile, răspunzînd ceva din vîrful buzelor la o întrebare îndrăzneaţă.

Dar deodată viorile şi harfa conteniră şi Şoimaru se cutremură şi îngălbeni în colţul lui. Zărise lîngă Doamnă şi lîngă fetele Irimiei pe Magda Orheianului. Cînd venise? Pe unde se strecurase? Cum de nu băgase el de samă? Ea era. Avea zîmbetul ei copilăros şi ciudat, şi era cea mai frumoasă, singura lumină între toate luminile stînse.

Bîrnovă îşi simţi braţul strîns ca-ntr-un cleşte de fier.

— Ce este? întrebă el în şoaptă.

— Iat-o! îi suflă la ureche Tudor Şoimaru.

Sîngele îi năvăli în faţă şi inima-i bufnea cu grabă în coşul pieptului.

O urmărea şi o sorbea cu ochii. O văzu depărtîndu-se cîţiva paşi de grupul Doamnei şi trecînd spre o perdea grea de postav care acoperea fereastra. Căuta cu privirile pe cineva. Apoi zîmbi şi-şi clătină capul cu o tremurare dulce, ştiută prea bine de Şoimaru. Bîrnovă apucă pumnul stîng al răzăşului şi-l strînse la rîndul lui cu putere, căci spre Magda înainta zîmbitor un tînăr cu părul balai şi buclat, cu ochii albaştri. Numai nasul drept şi bărbia adusă înainte arătau energie pe obrazul lui frumos. Purta un dolman uşor,

aninat numai pe un umăr şi ţinut de un şnur de aur. Mănunchiul săbiei întoarse era bătut în pietre scumpe. Mîna rezemată pe sabie ţinea şi cuşma cu pană prinsă cu bumb de rubinuri care fulgerau roş.

Şoimaru îşi înăbuşi un gemăt. Inchise ochii. Cînd îi deschise, văzu sînge. Totuşi avu putere să întrebe cu linişte pe vecinul necunoscut care sta şi privea lîngă el.

— *Panie!* rogu-te să nu te superi. Eu sînt străin şi nu cunosc lumea de aici. Ai putea să-mi spui, luminăţia ta, cine-i tînărul din dosul Doamnei, lîngă perdea?...

— Acel care spune vorbe dulci fetei celei năltuţe?

— Da.

— Acela-i om de soi, e un nepot al Radzivililor: îl chiamă Pavel Minski. E litvan şi are moşii de nu le mai ştie marginile... Hm! vorba lui cu fata trebuie să aibă un înţeles... Am auzit eu zvonindu-se ceva... Fata e a unui boier moldovan. In adevăr, frumoasă, precum am auzit. Trebuie să fie om deştept şi şiret boierul acela, de vreme ce vrea să izbîndească a avea un aşa ginere ales!...

Vecinul se trase înapoi. Şoimaru întorsese spre el o privire cruntă. Bîrnovă simţi că mîna pe care o ţinea tremură, — apoi se răsuci şi se smunci năprasnic din încătuşare. — «A venit clipa primejdiei!» cugetă ca-ntr-o fulgerare înţeleptul boier. Privi în juru-i: nu vedea nicăieri pe pan Nicolai Zubovski. Măsură depărtarea pînă la ieşire şi văzu că are de făcut zece paşi. Se trase mai aproape de uşa aceea care era scăparea la primejdie, — şi-şi căută alene şi nepăsător un loc îndămînos.

In vremea asta, ca şi cum nimic n-avea să se întîmple, urmărea cu ochii foarte liniştiţi pe tovarăşul

său. Şoimaru îşi făcu greu loc cu coatele. Nu mai cerea iertare, nu mai asculta mormăirile şi înjurăturile care-i izbucneau pe urme.

El avea un singur scop: să se apropie de Magda.

Cînd fu la doi paşi de ea, viorile şi violele începură iar...

Auzi glasul dulce al fetei Orheianului într-un uşor tril de rîs:

— Imi place... îmi place muzica, pan Minski!

— A, nu, zicea tînărul, mie nu-mi place, căci mă împiedică s-aud glasul tovarăşei mele!

Incet şi cu obrazul ca de piatră, Şoimaru se apropie şi atinse cu umărul, ca din nebăgare de samă, pe litvan.

— Mă rog, ce-nsemnează asta? întrebă şleahticul scurt, întorcînd capul.

Magda, dînd în această clipă cu ochii de răzăş, deschise gura şi ar fi slobozit un ţipăt, dacă uimirea nu i-ar fi fost aşa de cumplită. Părea împietrită, şi se făcu albă ca varul. Şoimaru se temu chiar o clipă că va cădea moartă la picioarele lui.

— O greşală, pan Minski, zise cu linişte oşteanul; am vrut să spun un singur cuvînt domniţei.

— Poftim!

— Un cuvînt tainic...

Litvanul privi nedumerit la Şoimaru — apoi la fată.

— Un cuvînt tainic? vorbi el cu dispreţ, şi-l privi din creştet în tălpi. Eu văd că domniţa nu răspunde. Nici nu te cunoaşte!...

Răzăşul se simţi umilit de privirea mîndră a şleahticului, de înfăţişarea lui bogată, frumoasă şi sigură. Pentru întăia oară în viaţă se simţi mai mic lîngă altul şi asta din pricină că judecător era o femeie

care tăcea. — «De ce tace?» se gîndea Tudor cu moartea în suflet.

O clipă ochii Magdei fulgerară spre el. I-au îndreptat o rugă? O rază de dragoste? O săgeată de nepăsare?

— Domniță, zise litvanul, cine este domnul acesta?

— Nu-l cunosc...! răspunse cu glas dulce și gingaș fata Orheianului.

Șoimaru nu-și dădea sama că lîngă el stătea poate un logodnic, și încă unul din cei mai frumoși și mai bogați logodnici ai Lehiei. El primi ca o lovitură de măciucă în creștet răspunsul fetei, — și tremurarea ei de pleoape i se păru clipire de fulger în furtună. În sufletul lui se răsfrîngea aceeași fulgerare și începea să bîntuie vijelia. Pipăi mănunchiul paloșului, apoi strînse cu stînga jungherul lui Cantemir. Nu știa ce face. Credea că stă în loc de-o veșnicie, și nu trecuse decît o clipă de la răspunsul fetei. — Cînd în fața lui s-a așezat ca un nour greu boierul Stroie? De unde a răsărit și el? — Minski întreba ceva și-l arăta zîmbind cu bărbia lui adusă înainte. Iar Orheianu, rîzînd larg și scoțîndu-și burta în afară, striga cu nedumerire:

— Cu ce împrejurare pe la noi, pan Tudor? L-ai văzut, Magdă, pe dumnealui?...

— Domniță, — se amestecă litvanul, nu cunoaște pe acest străin.

— Nu-l cunoaște? a! da! de unde să-l cunoască! strigă Orheianu rotind între cei trei o privire vicleană. Și chiar dacă l-ar fi văzut undeva, de unde își mai poate aduce aminte? Și nici nu înțeleg la urma urmei ce caută dumnealui aici, — căci eu îl știam căpitan în simbria Tomșei!...

După felul cum s-a ridicat de la locul ei Doamna Irimiei la acest cuvînt, — Bîrnovă înțelese că s-a prăbușit sabia primejdiei asupra răzășului.

— Atunci e un spion! rosti cu dispreț litvanul, și trase repede sabîa.

Se iscă învălmășeală, și Simeon înțeleptul se alătură de ușorul ușii privind cu luare-aminte.

Viorile tăcură. Șoimaru își lăsă brațele în jos ca la o trudă mare. După vorbele înfrigurat șoptite ale Doamnei Elisabeta, Vladimir Coribut se întoarse și strecură o poruncă fulgerătoare unuia dintre copiii de casă. Îndată, după o clipă, pătrunseră slujitorii îmbrăcați în roș ai nobilului, smunciră străinului de la șold paloșul și-l luară între piepturi. Șoimaru abia avu vreme, c-o mișcare scurtă, să tragă sub chimir, la spate, jungherul. Era o mișcare de care nu-și mai da socoteală, — căci în inimă i se abătuse disperarea morții.

XX

Visurile lui pan Coribut

In sala de petrecere se făcu o tăcere ciudată. Oaspeții se uitau unii la alții, așteptînd o lămurire, presimțind ceva grav. Pan Vladimir Coribut se întoarse de către ușă și dădu cîteva deslușiri Doamnei Elisabeta.

— Spionul va fi pus la oprire și mîni îl vom cerceta... sfîrși el.

Atunci unul din cei mai mari boieri moldoveni din suita Doamnei, vornicul Nistor Ureche, om nalt cu ochii vii, cărunt și bărbos, — se apropie aducînd de braț pe Orheianu.

— Se pare că vom descoperi lesne cheia întîm-

plării, luminată Doamnă, cuvîntă el, c-o voce groasă, rară şi adîncă. Şi se întoarse şi spre Coribut, cu care era prietin : Pan Vladimir, ascultă şi dumneata! Ştiţi ce spune dumnealui jupîn Stroie Orheianu ? Din vorba lui m-am lămurit deplin...

Stroie îşi făcu loc, cu trupul lui mare, înclinîndu-şi pletele lucitoare spre Doamna Irimiei.

— Iată despre ce-i vorba, măria ta, grăi el. Intr-o împrejurare oarecare, după lupta cu vicleanul Tomşa şi cu păgînii, am văzut pe acel oştean în tovărăşia lui Cantemir...

— Se poate ? zise Coribut înălţînd sprîncenele.

— Pre cinstea mea, măria ta, şi domnii mei! adăogi grabnic Orheianu. N-am putut atunci să le arăt mînia şi dispreţul meu, căci eram la o strîmtoare, dar i-am cunoscut, ş-a trebuit să-i sufăr, măria ta şi domnii mei, de şi eram dezgustat ş-aş fi vrut mai degrabă să-i văd înălţaţi în furci!...

Nimeni n-avea vreme să întrebe de amănunţimi pe pan Orheianu. Toţi ridicară capetele şi-şi aţintiră ochii asupra vornicului Nistor, căci glasul lui greu răspundea parcă bănuielii tuturor :

— Eu socotesc, vorbi el, că spionul a venit cu rost între noi. Cantemir, după cît ştiţi cu toţii, a trecut hotarul şi pradă cu nohaii lui. Ce caută aici un oştean în leafă la Tomşa şi legat cu beiul din Bugeac ?...

Toţi tăcură. Doamna Irimiei avu o înfiorare şi privi spre coconul Alexandru. Ochii ei spuneau limpede teama pentru viaţa lui. Cei din jur înţeleseră această privire dureroasă. Coribut zise cu tărie :

— Doamnă, îl voi cerceta eu singur...

Iar jupîn Stroie pufni şi privi c-o mîndrie îndreptăţită în jur, căci toţi trebuiau să înţeleagă că dumnealui era cel care scăpase de aşa grozavă primejdie

adunarea. Magda se apropiase şi ea şi îngenunchiase lîngă văduva Irimiei ; era acuma rumenită de sîngele care-i zbucnise în faţă, ochii îi erau însufleţiţi şi se strecurau des spre frumosul şi falnicul Minski : parcă el o scăpase teafără dintr-o cumpănă mare. Aşa părea mai frumoasă, şi tînărul litvan simţi nebunia în sînge, pentru ochii aceia ca două flori stranii. Numai domnul Zubovski nu se găsea nicăieri. O fericită rînduială a zeilor îl făcuse să se despartă de cum intrase în sală de oaspeţii lui din părţile Chievului, pentru care, treaz şi teafăr, nu mai avea admiraţia şi dragostea ce i le insuflase vinul contimporan cu craiul Sigismund ; aproape nimeni nu-l văzuse în tovărăşia lor. Totuşi era prudent să fie cît mai departe de o afacere aşa de gravă şi de neplăcută, care-i arăta cît de înşelătoare sînt feţele şi cît de duşmane şi de trădătoare inimile omeneşti! Prilej de jalnice tînguiri în castelul lui singuratic dintre plopi!

Cînd văzu că slujitorii cu livrele roşe au cuprins pe Tudor şi i-au smuls sabia, înţeleptul Simeon se năpusti pe uşă şi pe scările de piatră. Doi copii de casă coborau şi ei odată cu el, strigînd cătră cineva pe care-l chema Onesim că stăpînul porunceşte oştenilor de pază să vie să ridice şi să puie în lanţuri pe un spion prins în palat. — «Stroie Orheianu nu m-a zărit, se gîndea boierul ; pan Zubovski sînt încredinţat că nu va sufla un cuvînt ; cată să mă pun la adăpost şi să văd ce-i de făcut...» Prin învălmăşeala care se iscase pe scara largă de piatră, coborî, şi jos dădu cu ochii de Lie şi de Ilun. — Servul lui Cantemir, cu ochii lui mici ca de păcură, înţelese slova care era scrisă pe obrazul lui Simeon Bîrnovă. Lie întrebă şi el bănuitor:

— L-au prins ? El e spionul de care a venit zvon de sus ?

— Da ; tăceți ; stați liniștiți la o parte...

Haiducii leșești sosiră cu pași grăbiți sunîndu-și pintenii și șpăngile. Iar pe scări, strîns ținut ca o fiară primejdioasă, coborî între slujitori căpitanul Tudor. Fruntea lui goală și fierbinte fu izbită de răcoarea nopții ; armele sunară în juru-i ; cătușele îi prinseră brațele. Atunci, ca printr-un farmec, se desmetici ; și omul aspru care era în el, bătut de atîtea focuri și primejdii, se deșteptă. Era prins într-o capcană, era la o mare primejdie. Începu să se liniștească, — trebuia să se gîndească fără preget la scăpare ! — Deodată înțelese limpede ce s-a întîmplat. Și gîndul lui izbit și amorțit, atunci, acolo, lîngă Magda, deodată se răsucea și sclipea : ah ! acuma îi veneau în minte o mulțime de vorbe pe care ar fi trebuit să le rostească, vorbe ascuțite de mîndrie către nobilul litvan, cuvinte amare către fata Orheianului, pentru dragostea lui călcată în picioare... Hm ! ar fi putut să-i amintească și de Vasca vatamanul zdrobit pentru ea, — și-ar fi putut s-o facă să înțeleagă, rînjindu-i, că pentru dragostea ei are și el soarta cazacului... Dar ar fi putut-o privi adînc în ochi, și-n luminile lui ea ar fi văzut deslușit icoana celei mai arzătoare clipe din viața lui de oștean, — cînd erau amîndoi, alături, pe iarba poienii, și susura ușor pădurea în juru-le ! Toate le-ar fi putut face, toate-i veneau acuma limpede, ș-atuncea, în fața ei, rămăsese zdrobit și neputincios!

Privi lanțurile de la mîni, se uită la chipurile haiducilor leși, care-l luaseră între șpăngi. Pe lîngă haiduci mai erau și boiernași, slujitori ai lui Coribut, — și tresări, zărind la lumina unei facle cum umblă cu liniște între aceștia Ilun, tatarul lui Cantemir. Atunci își înăbuși cu desăvîrșire turbarea și gîndurile, și mintea-i rămase limpede și atentă ; căci pentru un om ca

el acuma viața avea un preț nemărginit; împrejurarea voia să i-o scurteze, el deci trebuia să lupte cu îndîrjire, să iasă deasupra !

În palat petrecerea nu se prelungi mult : Doamna Elisabeta era neliniștită, și șleahticii auziseră un nume care începea să fie groaznic și aveau vedenia ticăloșiilor și prădăciunilor tătărăști.

— Domnilor, zicea pan Vladimir Coribut, întîmplarea din această sară, de și a fost foarte displăcută, a fost binevenită : căci ea ne-a amintit că avem o datorie de împlinit față de patria noastră. Fierul și focul nohailor au intrat în pămînturile de la margine. Nenorocirea se poate întinde. Vă rog să aveți în vedere, înainte de toate, interesul demnității noastre și neștirbirea vechii și glorioasei noastre Polonii !... De mîni să adunăm oști și să zdrobim pe dușman !...

Nobilii, ușor de aprins, se strînseră în juru-i cu ochii licăritori și jurară pieirea nohailor ; cu mîna pe străjile săbiilor, făgăduiră ridicarea lor ș-a căzăcimii. Iar Coribut, care a fost totdeauna legat cu Movileștii și era și cuscru Doamnei, — se apropie mișcat de scaunul Elisabetei ș-o mîngîie c-un cuvînt cavaleresc :

— Înaintea domniei tale se vor pune piepturile nobililor Poloniei !...

— Mulțămesc, pan Vladimir, răspunse văduva ațintindu-l cu privirea-i ageră. Totdeauna am găsit scăpare și scut în Republică. Totdeauna în acest pămînt, care pot zice că e patria mea ș-a copiilor mei, — am găsit ajutor de brațe tari pentru dobîndirea drepturilor asupra Moldovei !

Coribut tăcu și se înclină. Elisabeta totdeauna găsea un sprijin în numeroasa ei înrudire leșască, — însă Craiul voia pace cu Padișahul, și nu se cădea ca un sfetnic, față de toată lumea, să facă un legămînt

prea vădit. Totuşi isteaţa văduvă a lui Movilă aceasta voia. La închinarea mută a lui Coribut, îşi strînse buza de sus între dinţi, zîmbi cu graţie, privind în juru-i, şi se ridică de la locul ei.

După ce Doamna, domniţele şi coconul se retraseră, adunarea se sparse, nu fără multă vorbă şi făgăduieli războinice. Elisabeta trimese căpitanului gardei franţuzeşti pe care o avea în leafă cuvînt de plecare la Liov a doua zi în zori. Iar Vladimir Coribut, gînditor, în odaia lui, pe cînd se lăsa alene dezbrăcat de servi, îşi aminti că are de îndeplinit o cercetare.

— Voi supune la caznă pe spion mîni dimineaţă, murmură el. Iar mîni, ziua toată, am destulă vreme să-l spînzur!

Era trudit şi oftă greu, mulţămit că putuse să-şi amintească şi de asta între încurcatele lui treburi şi izbutise a lua o hotărîre. Se lăsă îmbrăcat în halat, îşi lăsă capul pleşuv să fie învălit în scufă şi se întinse c-un gemăt de mulţămire în patu-i cu polog. In lumina celor două lumînări de ceară care ardeau pe măsuţa de lîngă căpătăi, — deschise, cum îi era obiceiul totdeauna înaintea somnului, una din cărţile latineşti, cu scoarţe tari, care nu-l părăseau niciodată; căci nobilul era om cărturar, spirit rafinat şi prietin cu învăţaţii de la şcolile cele mari din scaunul crăiei leşeşti.

Cetea pentru a nu ştiu cîtea oară arzătoarele satire ale lui Decimus-Iulius Iuvenalis. Zîmbea înălţînd sprîncenele, cuprins de un fel de bucurie lăuntrică, văzînd cum descopere în stihurile bătrînului poet asemănări cu începuturile de putreziciune a Republicii. Nobilime crudă şi coruptă, cugeta el, iată-te descrisă de stilul lui Iuvenal, — iată, te văd în senatorii lui, în acei *patres-conscripti* burtoşi şi beţivani, care, în loc

de interesele dureroase ale patriei, dezbat cu gravitate asupra celui mai bun şi mai gustos sos al unui peşte de mare! Puţini sînt astăzi bărbaţii care se pot mîndri că-şi închină viaţa toată binelui public... Şi zîmbind, pan Vladimir Coribut uita micile lui scăderi, înălţîndu-se pe aripa fulgerătoare a poetului roman.

Era tîrziu tare după miezul nopţii, şi lumînările de ceară verzie de Veneţia se topiseră pînă la jumătate. Şleahticul scăpase cartea pe învălitoarea uşoară de păr de cămilă, — şi intra în plăcerile celui dintăi somn, cînd, în curtea palatului, izbucni o larmă năprasnică şi sunară arme. Bătrînul lui serv mazur intră somnoros şi poticnindu-se la prag. Îşi freca ochii şi bîlbîia.

— Ce este? strigă Coribut ridicîndu-se în aşternut. Cum de nu pot ceti în linişte?

— Înălţime! răcni servul cu braţele întinse. Vin tatarii!

Ce se-ntîmplase? Nobilul şleahtic sări desculţ şi gol din aşternutul său şi zvîrli într-un colţ satirele lui Iuvenal.

Cum au îndrăznit necredincioşii să s-avînte aşa de departe? Cum de n-a sosit nici o ştire mai din vreme? Nu s-a văzut mai întăi lumina incendiilor în satele cazacilor ş-a prostimii? Nobilii şi oştenii din Ianev n-au sărit ca să apere pe Domnul lor şi onoarea Lehiei?

— Au pus păgînii foc tîrgului? urlă el către servul mazur.

— Nu ştiu, înălţime; aşa am auzit strigînd jos şi pe uliţi că vin nohaii...

Servul nu era prea înfricoşat, însă era fără straie pe el şi zbîrlit.

— Cum de îndrăznești să te înfățișezi astfel înaintea mea, păcătosule? strigă cu glas mare, deodată mîniat, nobilul. Piei dinainte-mi, spurcatule; du-te și vezi ce este! Nu vine nimeni să-mi deie o știre adevărată?...

Mazurul se poticni îndărăt și dispăru în întunecime, iar șleahticul văzu că și el era într-o stare foarte apropiată de aceea a moșului Adam, căci îi căzuse scufa și i se desfăcuse halatul. Se gîndea să se îmbrace repede, căuta o armă, voia în orice caz să fie găsit c-o înfățișare ceva mai războinică. Aștepta necontenit să intre cineva pe ușă, căci larma de jos nu mai contenea. Dar nu venea nimeni și zvonul încet-încet se potoli.

Atunci, mîniat, magnatul sună clopotul de argint, ceru straiele, porunci să se scoale toată lumea și ieși îmbrăcat să vadă, cu ochii lui, cărei prostii, cărei fapte necugetate se datora neliniștea nopții lui. Servii îl gătiră; — îl simțeau mînios și umblau în juru-i cu o îngrijorată repeziciune.

Dar de mînia lui și de răcnetele și de bătăile lui din picior, și de pedepsele cu biciul pe care le orîndui gardienilor și străjilor, — cei cinci fugari care grăbeau spre Nistru pe cai hodiniți, prin lumina zorilor, nu puteau avea știre. Ei numai își închipuiau că după larmă și cercetări de ceasuri, — măria sa își va revărsa tot puhoiul mîniei; și, cînd va afla care a fost adevărata noimă a zvonului despre năvălirea nohailor, va fi prea tîrziu ca să repeadă gonași. De altminteri goana unor călăreți puțini și singuratici spre ținuturile Podoliei, bîntuite de oștenii lui Cantemir, trebuia să fie cu îndoială, cu încetineală și cu oprire.

Tudor Șoimaru călărea alături de Bîrnovă, încruntat, însuflețit numai de scăparea rîvnită. Turbarea mîniei, durerea inimii rănite, toate le călca deocamdată în picioare cu fugarul. Dezamăgirea în adevăr fusese crîncenă, dar viața avea preț cel puțin pentru clipa cea grozavă și viitoare cînd va ținea-o pe copila aceea cu ochi înșelători sub fulgerul privirilor lui. — «In viață mai putem avea întîlniri!» cugeta răzășul și ațintea răsăritul înflăcărat al soarelui cu priviri învierșunate.

Bîrnovă zîmbea și era fericit de întorsătura lucrurilor, după așa de grabnice peripeții. Zîmbetul lui mai ales era îndreptat spre Ilun Tatarul, care umbla liniștit și fără gînduri pe harmasarul lui de Bugeac. Ilun intrase cu slujitorii care duceau la închisoare pe Șoimaru; Ilun observase gangurile și locul. Iar el, Bîrnovă, cu Lie și cu Ispas, iscaseră larma cea cumplită pe ulițile tîrgului, în puterea nopții, vestind urgia tătărască. In învălmășeala furtunoasă a oștenilor de la palat, Ilun își găsi drumul prin întunecime, ca mîța; — și cu Ilun și cu jungherul de la Cantemir, căpitanul Șoimaru ușor își putu croi o cale grăbită pînă în dosul zidurilor unde așteptau caii. Bîrnovă nici nu mai întrebă dacă fuseseră lovituri și cursese sînge. Jungherul crunt și ochii răi ai răzășului spuneau ceva, — dar picăturile de păcură ale tatarului erau tainice ca totdeauna.

XXI

Cum se întoarce puiul la cuib

Cantemir își ținu hoarda la tomnatic, pe marginile Lehiei, pînă ce dădură cele dintăi înghețuri ale iernii. Bîrnovă și Tudor Șoimaru se despărțiră cu mult mai

devreme de el ; pe cel dintăi îl chema Vodă Tomşa la Iaşi, ridicîndu-l în boierie, iar răzăşul se trase la cuibul de pe Răut, ca un vultur rănit.

Toate ale vieţii lui, tinereţa zburdalnică pe tărîmurile Apusului, bătăliile şi faima ostăşiei, şi furtunoasa lui dragoste, toate fuseseră pulberi la vînt : cu nimica nu rămînea ! Deci îşi plecă întunecos fruntea pe umărul bătrînului Mihu şi-i zise, intrînd în săraca lui gospodărie :

— Uncheşule Mihu, curînd vom merge la Domnie pentru dreptatea noastră. Pînă atunci am venit să mă odihnesc de rănile şi durerile mele !

Bătrînul îl sărută pe frunte şi nu-l întrebă deocamdată nimic. Îl lăsă trei zile, îl lăsă o săptămînă în chilia lui, ca-ntr-un întuneric, după aceea îl apucă de mînă şi-l trase afară, în livada din coasta casei.

— Băiete, îi zise, aşezîndu-l alături de el pe un scaun de stejar. Ieşi la lumină şi priveşte soarele cu lucire de toamnă... Eu cunosc oamenii. Tu ai avut, copile, un năcaz de dragoste...

Şoimaru nu răspunse nimic.

— In adevăr, porni iar bătrînul, tu ai fost un pribeag şi neamurile nu le-ai cunoscut. Noi ţi-am fost şi-ţi sîntem poate încă străini. Dar cît ai petrecut tînăr, ai fost ca mînzul cel sălbatic şi neştiutor. Acuma, la cele dintăi dureri, trebuie să simţeşti şi tu că omul nu poate trăi singuratic pe pămînt.

— Vă am pe dumneavoastră... rosti cu greutate Şoimaru.

— Tu vorbeşti din vîrful buzelor, nu din inimă, îi răspunse Mihu zîmbind ; dar aşa este ! Ş-un fir de iarbă îşi are rădăcina lui. Tu nici nu bănuieşti cîte legături ai în pămîntul acesta pe care-l calci. Noi avem

sub brazdă, în ţărîna neagră, mai mulţi Şoimăreşti decît cei care trăiesc astăzi. Bunii şi străbunii noştri toţi sînt dedesubt, — şi dacă ai venit la pămîntul tău, să ştii că mîna cea fără greş a lui Dumnezeu te-a îndreptat !...

Căpitanul Tudor ridică ochii şi văzu într-o pînză de lacrimi privirile aspre ale moşneagului.

— Ce braţ de criţă şi ce suflet neîntinat ai tu, copilule ! Eu te-am înţeles dintr-o privire, cînd te-ai arătat între noi întăia oară. Dar tot atunci am înţeles că încă nu eşti al nostru. O furtună te sufla pe alte căi. Dar eu ştiam c-ai să te întorci !

Bătrînul Mihu oftă şi-i apucă mîna dreaptă între palmele lui.

— Singuratic şi mîhnit, urmă el, să ştii că am trăit eu pe lume ! Eu nu m-am însoţit cu nimeni şi copii n-am avut. De-aceea Dumnezeu te-a trimes la mine, ca să fii braţul meu ! Îţi aduci tu aminte din pruncie de codrii noştri, şi de apele noastre, şi de turmele pe nesfîrşite imaşuri ?...

— Îmi aduc aminte... răspunse încet Şoimaru.

— Toate au fost cîştigate cu sînge vitejesc de Şoimaru cel bătrîn şi de cei patru feciori ai lui, acu două sute şi mai bine de ani, în domnia lui Alexandru-Vodă cel Bun ! Noi avem uric de la el, cu pecete domnească, ş-avem întăriturі de la Ştefan cel Bătrîn şi de la Vodă Rareş, de cînd stăpîneam şi peste tatarii din Bugeac... Tu nu te-ai gîndit niciodată la toţi cîţi au trăit înaintea noastră ?... Nu te-ai gîndit. Erai un copil, şi erai un străin...

— Aş mai vrea să văd mormîntul tatei... răspunse Tudor oftînd.

Deodată îşi simţi şi el glasul mişcat ca al unchеşului Mihu. Şi un timp tăcură amîndoi, fără să se privească, cu ochii aţintiţi în lumina de toamnă. Se cernea o linişte dulce din cer, printre frunzişurile merilor, şi albinele bîzîiau moale în prisaca de-aproape. Fluiera în guşă o mierlă, într-un nuc cu frunză arsă de brumărel. Şi se vedeau departe cîmpii în ceaţă; şi-n altă parte păduri pe coastele cărora parcă alergaseră suflări înflăcărate. Satul, cu casele răzăşilor curate şi albe, se revărsa pe coastă în livezi. Intr-un ochi de verdeaţă sclipea crucea bisericii : acolo, subt ea, era şi ţintirimul, cu mormîntul părintesc ! .

În sufletul oşteanului pătrundea pe furiş un simţimînt necunoscut. Deodată îi apăru în amintire icoana unui bărbat trist, cu faţa prelungă, — acela era tatăl lui ; şi văzu şi ochii albaştri şi duioşi ai mamei care l-a strîns la sîn şi l-a legănat şi i-a murmurat cîntarea moale a leagănului. Fusese departe şi se trezea în pămîntul prunciei, fusese străin ş-acuma deodată privea cu ochi îmblînziţi la unchеşul Mihu, pe care-l cunoştea.

Şi c-un glas care lui Tudor i se părea că-i intră în inimă, bătrînul răzăş din neamul Şoimarului începu a pomeni de bătrîni, fiecare unde a sălăşluit, şi de feciorii bătrînilor, care lui i-au fost strămoşi, — şi de toţi cei vechi care dorm sub cruci în ţintirim. Şi de pămînturi vorbea, cărora el tot «bătrîni» le spunea — şi le împărţea şi le arăta pe fiecare, întinzînd mîna în toate părţile zării ; şi înşira nume de oameni din neamul lor. Pe urmă tăcu şi privi cu luare-aminte spre nepot.

Tudor oftă iar. Soarele de toamnă era prietinos şi mîngiietor. — Şi dintrodată, fără să-şi dea samă cum,

simţi nevoia să-şi descarce sufletul către bătrînul Mihu. Şi-i spuse simplu, în puţine cuvinte, cum a avut o dragoste care i-a rănit inima, şi dragostea aceea întîmplarea şi Dumnezeu au voit să fie chiar fata Orheianului.

— Dar m-a călcat şi m-a umilit, unchеşule... grăi el cu glas greu.

Bătrînul îl privi şi clătină din cap. Il întrebă cînd a cunoscut pe fată, şi cînd s-a întors de către ea. Apoi stătu tăcut vreme multă, cugetînd. Iar cînd soarele era aproape de zare şi toaca începu a bate în turnul bisericii, se sculă şi zise lui Tudor :

— Scoală, copilule, să mergem la biserică... Astăzi avem slujbă pentru sufletele morţilor...

Tudor se sculă în picioare, îşi strînse chimirul şi-şi trase dinainte jungherul argintat. Privi în juru-i; îşi coborî ochii spre unchеşul pitic de lîngă el. Moşneagul tăcea, cu ochii lui pătrunzători şi cu barba-i tuşinată : părea că ascultă cîntarea gravă a clopotului din turn, care se revărsa tremurînd în întinderi.

— Cînd eram noi stăpîni pe toate pămînturile noastre, grăi el rar, — apoi clopotul acesta nu se auzea de la hotarele moşiei... Haide să mergem !...

Ieşiră în drum şi apucară spre biserică. Răzăşii ceilalţi avuseseră cuvînt de la Mihu, căci se întorseseră mai devreme de la treburi şi acuma ieşeau şi ei la rugăciune. Lăsară pe Tudor să treacă înainte ; tăceau ; şi cînd conteni clopotul, rămaseră sunînd pe drum numai ciubotele lor de piele roşă, cu turetcile răsfrînte.

— Ei pe tine te-au aşteptat ca pe Domnul Hristos ! îi şopti Mihu, ridicînd ochi sclipitori. Şi Tudor simţi suindu-i-se în creştet un fior de semeţie.

XXII

Umbra Ionaşcului

In toamna aceea, moşul şi nepotul au străbătut toate hotarele răzăşiei de odinioară. Tudor pe calul lui de oaste, Mihu pe-un mărunţel roib prins din ceair, cu Lie după ei, umblau în trap moale pe cărări, printre imaşuri şi fînaţe şi pe margini de păduri. Se scuturau frunzele în vîntul toamnei, şi semincerii cei bătrîni de sute de ani oftau aspru şi se pregăteau pentru o nouă iarnă. Bătrînul arăta oşteanului în ce locuri sînt semnele de hotar şi-n ce copaci vechi au fost bătuţi odinioară bourii. Brumele scînteiau sub pîcla cîmpiilor ; şi Tudor sta privind în largul cuprins al moşiei părinteşti şi-n trecut...

Peste sufletul lui greu izbit şi sîngerat se aşeza o linişte şi-o hotărîre. Dragostea lui îi părea o rătăcire, — şi hotărîrea era să clădească iar casa risipită şi să ridice din paraginâ livada lui Ionaşcu. Fără să-şi deie samă, veşnicile tînguiri ale răzăşilor, pentru încălcarea şi hrăpirile Orheianului, îi sfredeliseră urechile şi inima : durerea tuturora începea să fie şi durerea lui.

In cea dintăi zi de ninsoare, în postul Crăciunului, Mihu îi desfăşură înainte şi uricele îngălbenite, — scrise de mîni de mult putrezite, şi înflorite cu peceţile voievozilor celor mari ai Moldovei. Stătură mult de vorbă şi alcătuiră jaloba către Domnie ; — după aceea, bătrînul, într-o lumină fumurie, răspunse cu întreaga lui durere la o întrebare a oşteanului :

— Vrei, copilule, zicea el c-un glas scăzut, — să-ţi istorisesc cum a pierit părintele tău pentru dreptul nostru ? Ascultă. — Tu n-ai suferit sub domnia lui

Vodă Aron căci erai un prunc neştiutor, dar află că atunci cu toţii, în toată ţara, am petrecut crunt nacaz.

Nu ştiu ce va fi avut Domnul. Poate haznaua lui era săpată pînă-n adîncimile Tartorului şi nu se mai putea umple ; ori poate el era ca lupul cel nemilostiv, care voia să ieie şapte piei de pe-o biată oaie. Ştiu că birurile s-au îngreuiat deodată, şi vatamanul nostru, cînd ne-a scos la cislă, a pus toiagul deoparte şi-a spus aşa : «Fraţii mei ! eu nu pot jăcui norodul !...»

Atunci era vremea cînd Vodă Aron a poruncit să ieie de tot omul cîte un bou ; şi dacă n-avea un sarac bou, dădea unul chiabur pentru el. Atunci a fost crîşcarea, căci s-au revărsat ca lăcustele asupra ţării ilicarii, birarii, dăbilarii şi podvodarii. Atunci au ieşit în ţară oamenii răi care tăiau gospodarului punga de la brîu, care ridicau în cângi şi-n furci pe săriman ! Vai nouă !...

Bătrînul oftă greu şi privi neguros spre oştean.

— Ştii de ce s-a iscat pricină între noi şi Orheianu ? urmă el cu glas înăbuşit. Căci tabunul nostru de cai a fost găsit într-o bună dimineaţă păscînd lîngă curtea Orheianului. Toţi haidăii lui s-au ridicat cu ciomegele, au bătut caii şi i-au închis în ocoale, — iar boierul a scris carte la staroste, la vornic şi la Domnie.

S-au iscat mărturii precum că noi de ani de zile împingem vitele noastre la păşune pe hotarul Murgenilor. Au şi jurat oameni, — care pe urmă au pierit, după fapta şi jurămîntul lor! Toţi erau slugi ale Orheianului, venetici de prin pustietăţile de peste Nistru. — Şi s-a făcut o dreaptă judecată, fătul meu, — ca să plătim noi răzăşii gloabă ca pentru moarte de om o jumătate întreagă din moşia noastră ! Aceasta a fost

dreptatea lui Aron-Vodă, pentru care l-au blăstămat neamurile să nu putrezească şi veşnic să-i roadă inima viermii cei neadormiţi !

Ionaşcu era oştean, ca şi tine. Îşi începuse anii subt Ion-Vodă cel Cumplit şi-i sîngeraseră multe răni la Roşcani ! Atunci, în nemila acelei vremi, s-a ridicat el, şi-a desprins sabia din cui şi s-a încins cu ea. Ne-a chemat pe tot neamul la biserică şa cuvîntat astfel : «Fraţilor dragi ! (ia aminte, copilule, s-auzi ce-a spus părintele tău !) fraţilor dragi ! noi am fost totdeauna oşteni de margine, şi ne-am bătut cu toate neamurile pămîntului. Noi ogoarele noastre le-am dobîndit cu braţul nostru, şi le-am îngrăşat cu sînge. Cum vine un om al Domniei, care-i boier de ieri — şi ne hrăpeşte drepturile noastre, nouă care stăm aici de la descălecătoarea voievozilor celor de demult ?» Aşa fel a grăit! Ş-a mai spus : «Fraţilor ! mai bine să ne-acopere ţărna mormîntului, decît să ne plecăm !... »

Atuncea au jurat toţi în biserică pe sfînta evanghelie, ş-au bătut mătănii înaintea lui Dumnezeu. Şi mai întăi am mers la Vodă ş-am cerut dreptate. Iar Vodă a spus că atunci cînd vine înaintea lui o pricină între un răzăş ş-un boier de mîna întăia, dreptatea nu poate să fie decît de partea boierului ! Ai auzit ? Aşa ne-a răspuns Vodă ! Atunci ne-am ridicat în primavară cu plugurile ş-am tras o brazdă pe unde era hotarul nostru cel vechi...

Au venit călăraşi de la Bîrlad. Noi am prins caii, ş-am încins săbiile. Şi s-au sculat cu noi multe sate către Soroca, pentru jacurile şi ticăloşiile dăbilarilor...

Atunci Vodă singur a venit să facă rînduială : Măria sa Vodă Aron... Şi-a pus coiful cu bold ş-a încălicat pe-un cal cu frîu bătut cu argint, ş-a repezit asupra noastră dărăbani şi călărime. Ne-am tăiat în săbii, ne-am împuns cu suliţile ; ne-au răzbit !

A trebuit să ne plecăm la mila lui, — şi el ne-a chemat la dreptate domnească.

S-a aşezat în scaun în curte la Murgeni ş-a adus înainte-i pe oamenii noştri cei mai bătrîni.

A zis scurt : «Să le taie capetele !» Şi oştenii, cu săbiile, le-au retezat capetele.

După aceea Orheianu a strigat :

— Doamne, fă-mi şi mie dreptate !

— Ce dreptate, jupîne Stroie ?

— Dreptate pentru nacazurile mele, pentru risipa averii, pentru încălcări, pentru toate valurile care le-am suferit cu aceşti nemernici răzăşi !

— Drept este, răspunse Domnul. Mai întăi se cuvine să ţi se întoarcă hotarul pe care ţi l-am dat noi...

— Măria ta ! acela-i pămîntul nostru drept ! a strigat atunci cu îndrăzneală şi îndîrjire Ionaşcu.

— Aşa ? grăi Vodă cu bunătate. Cine eşti tu ? Apropie-te !

— Acesta-i căpitenia, măria ta ! a strigat Orheianu. Şi tatăl tău s-a apropiat.

— Bine, zice Vodă cu linişte. Cum te chiamă ? Ionaşcu ? Foarte bine ! Află, Ionaşcule, că pentru nacazurile lui, pentru risipa averii, pentru încălcări şi pentru toate valurile care a avut a le suferi din pricina voastră, i se cuvine lui jupîn Stroie, pe lîngă ce i-am dat noi odată, încă o jumătate din ce v-a rămas vouă!

— Mărite Doamne ! a strigat atunci cu tărie Ionaşcu : pentru această dreptate, Dumnezeu din cer îţi va plăti !...

Stroie s-a repezit spre el :

— Mişelule ! i-a răcnit ; cum cutezi a vorbi cu Domnul tău ?

— Foarte adevărat, a zis Domnul; pentru cutezarea lui, bate-l cu buzduganul...

Ş-atuncea i-a repezit Aron lui Stroie buzduganul persienesc în chip de diavol cu coarne ascuţite. Orheianu din zbor l-a prins de coadă, şi a împuns cu el în piept pe tatăl tău; apoi l-a trăsnit în frunte de trei ori de l-a sîngerat, şi iar l-a împuns cu coarnele ascuţite în luminile ochilor, — şi iar l-a bătut cu măciuca în moalele capului!

Aşa a căzut părintele tău, copilule, pentru dreptate...

Bătrînul Mihu suspină amar şi tăcu.

Tudor Şoimaru, care zăcea într-un fel de neclintire, zvîcni dintrodată din locul lui, cu privirile înfrigurate şi galben la obraz. Prinse de braţ pe moşneag, îl strînse, şi grăi c-o tulburare pe care nu şi-o mai putea stăpîni:

— Uncheşule Mihu, iartă-mă!...

Bătrînul îi mîngîia fruntea muiată de sudoare; nu-i răspunse, căci era de prisos. Copilul fusese deplin întors cu faţa către adevăr: aceasta o simţea răzăşul.

Iar oşteanul, de şi ar fi voit să-şi mai reverse în cuvinte simţirea aprigă, care-i bîntuia sufletul cu aripi zimţuite, sta fără putere de vorbă. Sta încremenit, i se aţintiră ochii, şi-n umbra chiliei strîmte, i se arătă ieşind ca dintr-un mormînt răzăşul care-i era tată, sîngerat la frunte şi cu ochii închişi. Era o umbră: plutea nedesluşită, cu mînile încrucişate pe piept ca un Hristos. — Şoimaru gemu ca de suferinţă la vedenia aceasta, îşi scutură capul, îşi trecu mîna pe frunte şi pe ochi, — şi şi-o trase în jos muiată de lacrimi, ca de un sînge al mortului...

XXIII

Hîrţoagele cele vechi

Şoimaru se înfăţişă cu bătrînul Mihu la Domnie cu trei săptămîni înainte de sărbătorile de iarnă ale anului 1613. Acolo ridicară plîngerea şi înmînară lui Tomşa jaloba răzăşimii. Apoi, după ce din bunătatea Domnului se hotărî soroc apropiat, uncheşul şi feciorul se întoarseră la Şoimăreşti cu mare nădejde, pentru a întruchipa credinţile şi mărturiile de trebuinţă. — Cu bătrînii şi cu preotul Ştefan, ţinură în biserică sfat, făcură cislă şi strînseră banii pentru cheltuieli.

Cu trei zile înainte de praznicul celor trei mari ierarhi, sfîrşit de ianuarie, — Mihu, preotul şi Tudor vîrîră zloţii tătărăşti în chimiruri, îşi făcură cruce, se suiră în sănii şi porniră spre scaun, din mijlocul tuturor neamurilor adunate în preajma bisericii.

— Să vă întoarceţi sănătoşi şi cu veste bună! le strigau cei mai bătrîni.

Era o vreme lină, nu prea aspră, ş-un omăt de iarnă fără viscole. Cerul era senin şi codrii plini de promoroacă. Slujitorii aşezară bine sănetele încărcate şi dădură drumul celor trei săniuţe uşoare, cu cai iuţi, pe calea lucie. Învălit în cojocu-i de oaie, Tudor îşi făcea socoteală dacă şi-a luat toate îndreptările în taşca de piele, şi cugeta ce vorbe alese să rostească în faţa măritului divan: căci pricina era mare şi cuprindea averea tuturor Şoimăreştilor de faţă şi celor ce aveau să vie: erau mulţi şi astăzi şi aveau să fie cu mult mai mulţi în viitor: era vorba de o încălcare de şase mii de fălci. — Clopotele de aramă ale cailor sunau cu putere, pe o întindere nemărginită şi albă, care părea pustie ca o ţară din visuri.

După sfaturi la conace, îndoieli şi nădejdi întru dreptate, oamenii Şoimăreştilor ajunseră la Iaşi chiar în ziua de sărbătoare şi se înfăţişară în ceasul al treilea al dimineţii, la curte.

Tudor găsi numaidecît pe Bîrnovă, care era în mare cinste la Tomşa, şi, după ce se îmbrăţişară, îi aminti în scurt pentru ce a venit.

— Aţi căzut bine... zise Bîrnovă celor trei răzăşi, căci Vodă azi e în toane bune ! Acuma ascultă slujba la biserica Sfîntul-Neculai !

Şi poftindu-i în camara lui din Curte, le puse dinainte o gustare uşoară, ca de dimineaţă, şi începu a povesti lui Tudor ce întîmplări au mai avut loc în scaunul Iaşului şi ce schimbări s-au mai făcut.

— Uită-te pe ferestruică, îl îndemnă el, ai să vezi oşteni proaspeţi.

Intr-adevăr, în ograda împresurată de ziduri a palatului sur, pe sub bolţi, umblau oşteni noi, cu straie strîmte cu ceaprazuri şi căciuliţi cu pene.

— De aceea mă vezi şi pe mine aici... urmă Simeon. Aceştia sînt siimeni ungureni şi Vodă mi-a încredinţat mie toată rînduiala lor. Le-a dat şi lor odăi lîngă spătărie, şi, precum vezi, straie foarte mîndre...

Popa Ştefan şi Mihu ascultau cu luare-aminte.

— Vra să zică, întrebă răzăşul cel bătrîn, Vodă Tomşa se găteşte de domnie lungă !

— Dă ! răspunse cu obişnuita-i filosofie înţeleptul Bîrnovă ; parcă cine poate şti întîmplările ceasului ce vine ? Domnia lui Vodă Ştefan e-n mîna lui Ahmet sultanul.

— Va da Dumnezeu şi va sta... cuvîntă preotul ; căci după cît se zvoneşte în ţară, e om cu priinţă pentru norod...

— Da, aşa este... întîmpină Simeon, însă e crunt, părinte ; şi dintr-un cuvînt varsă sînge... De multe ori şi la ospeţe răpune capete boiereşti. Asta nu-i bine.

— Aşa-i voia lui Dumnezeu... îngînă preotul clătinîndu-şi barba mare, albă.

— Aşa s-aude c-a fost şi Lăpuşneanul... rosti Mihu bătrînul îndesat. Aşa a fost şi Ion-Vodă. S-au pus cu paloşul asupra boierimii !...

In curînd s-auzi afară zvoana alaiului domnesc. Răzăşii ieşiră cu Bîrnovă, şi grăbiră întru întîmpinare.

Pe poarta deschisă intră Vodă, între boieri, falnic. Blana-i scumpă se revărsa pe crupa calului ; gugiumanul de sobol cu trei pene de struţ scînteia în soarele de iarnă. Cu mîna înmănuşată galben ţinea frîu de matasă albastră, cu lanţ şi zabale de argint. — Siimenii şi darabanii, înşiraţi înaintea bolţilor, stăteau drepţi ca nişte stane de piatră. Domnul îi privi cu mulţămire. Apoi, între boieri, zări pe Bîrnovă şi înţelese că are a-i spune ceva.

— Ce este, jupîn Simeoane ? îl întrebă vesel.

— Măria ta, zise boierul ; a venit căpitanul Tudor cu doi răzăşi din neamul lui şi se pleacă la mila şi îndurarea măriei tale, rugîndu-se de ascultare.

— Unde-s ? strigă Tomşa, şi repezindu-şi ochiul cel scînteietor în laturi, zări pe Şoimaru. Acolo eşti, căpitane Tudore ? grăi el. Apropiaţi-vă !...

Răzăşii se apropiară.

— Acesta-i uncheşul meu Mihu, măria ta ; ş-acesta-i părintele Ştefan... grăi Tudor. Şi pe rînd, alăturîndu-se de scară, sărutară mîna Domnului. Măria ta, urmă cu îndrăzneală oşteanul, ne-am înfăţişat, căci măria ta ai hotărît pe azi sorocul !

— Bine. Noi n-am uitat, căpitane Tudore, vrednicia

ta, şi am credinţă că la nevoie vei şti să-ţi pui pieptul iar...

— Cu toate neamurile mele, măria ta!... rosti cu însufleţire Şoimaru.

— Noi am mai ridicat steaguri pentru domnii noştri, întări, cu glasu-i aspru, Mihu.

— Mazilii şi neamurile la domnia mea sînt în cinste... le zise Tomşa, zîmbind. Te poftesc, căpitane Tudore, la masa mea, cu soţii. Şi să poftească şi toţi cinstiţii boieri care i-am însemnat în izvod...

Boierii din juru-i descălecară. Doi paici ţineau de frîu calul Domnului, şi armaşul Nicoriţă se înfăţişă la scară.

— Pricina voastră merge bine... îi şopti lui Tudor la ureche Simeon Bîrnovă.

Şi trecînd pe sub gang intrară în odăile palatului. Tomşa avea Doamnă şi era om cu gusturi. Toată toamna intraseră la el, cu lucruri scumpe şi alese, negustori raguzani, greci din Levant, nemţi de la Liov şi Cracovia, saşi din Bistriţa şi Sibiu. — Ş-acuma răzăşii treceau prin odăi frumos împodobite cu divanuri, măsuţe încrustate, covoare persieneşti şi oglinzi de Veneţia.

Sufrageria cea mare n-avea podoabe. Avea numai icoane la răsărit. O masă lungă de stejar acoperită c-o faţă albă de pînze încheiate cu horbote se ridica în mijloc, şi-n juru-i erau rînduite scaune cu spătare. În capătul de apus sta jîlţul Domnului, mai larg, mai bogat şi dăltuit cu înfloriturі.

Cînd se umplu încăperea, intră şi părintele mitropolit cu Vodă. Tomşa se încredinţă dintr-o privire că răzăşii lui sînt de faţă, apoi porunci să se aducă la masă. Boierii, de la logofăt, vornic şi hatman, fiecare după rang, se aşezară în dreapta şi-n stînga domni-

torului, — iar mitropolitul, ridicîndu-se, se închină la icoane şi blagoslovi pînea albă şi cele dintăi gustări reci de pe masă. — După rînduială, spătarul, care era Irimia Suceveanu, se aşeză lîngă Vodă, cu sabia domnească atîrnată de gît; şi armaşul Nicoriţă, la o poruncă, ceru mîncările calde, — şi medelnicerul se şi înfăţişă cu tigăile acoperite cu capace...

Era în cîşlegi, deci era vreme de petrecere. Şi pentru că Domnul avea gust să se veselească în ziua aceea, un taraf de lăutari începu a cînta cu alăute, cobze şi naiuri. Cînd stătură ei, înălţară glas psalţii de la Sfîntul-Nicolae cel domnesc.

Bătrînul Mihu nu spunea nici un cuvînt. Privea numai această masă bogată pe care el în viaţa lui încă n-o văzuse, era peste samă de uimit, însă se stăpînea şi stătea ţapăn şi semeţ la locul lui.

Vodă întinse pocalul şi armaşul turnă vin. Cînd stăpînitorul duse băutura la gură, — trăsni năprasnic o puşcă în ograda Curţii, de se cutremurară zidurile. Siimenii şi darabanii hăuliră şi urară sub ferestre. Boierii se sculară şi rostiră cu umilinţă: — Să-ţi fie de bine, măria ta!... — Apoi începură a bea vin cu toţii.

«De aceea-i puţină dreptate în lume... se gîndea răzăşul cel bătrîn; că cei mari o mînîncă ş-o beau cu vinurile... Şi prostimea rabdă şi însetează...»

Mesele lui Tomşa nu erau lungi. Domnul nou nu era nici mare mîncău, nici beţiv. Se mulţămea c-o plaohie de păsat şi c-o bucată de berbece fript, şi bea vin o singură cupă. Se sculară după un ceas de vreme, se închinară, şi Vodă se trase în odaia lui la puţintică hodină.

— Ei, ce zici, unchieşule Mihu? întrebă Tudor. Te bucuri c-ai ospătat la o masă domnească?

— Nu prea, băiete, căci am rămas flămînd... răspunse răzășul. Acuma aștept pe Vodă la divan; poate dreptatea lui m-a sătura.

— Vodă-i om ager... le zise Bîrnovă. Dreptate vă va da, și pentru că o aveți, și pentru că Orheianu e fugar, și pentru că vrea să aibă la apa Răutului un steag de călăreți credincioși.

— Ai lui vom fi, rosti bătrînul; numai să ne aline amărăciunea!

— Va fi lesne, căci eu văd că-i de partea noastră! zise bucuros căpitanul Tudor.

— Nu așa! grăi bătrînul. Nu dreptate cu părtășie. Eu vreau să ne judece divanul și Domnul după urice, după mărturii, după toată rînduiala, cu toată credința, căci dreptatea-i numai una pe pămînt, cum în cer e numai un singur Dumnezeu...

In adevăr, cînd Domnul, după hodină, intră în spătărie și ceru boierilor să ieie parte la judecata pricinii, zise privind spre marele logofăt Ion Stîrcea care ședea din a dreapta lui:

— Nu-i așa, cinstite jupîne, că cel ce nu se înfățișează la judecata Domnului său, arată el singur prin aceasta că este vinovat?...

— E foarte adevărat! șopti repede, în dosul Domnului, armașul Nicoriță.

— Deci, zise Tomșa, pentru ce nu s-a înfățișat la acest județ dumnealui jupîn Stroie Orheianu?

— El e hiclean către Vodă și hain către Moșie... grăi bătrînul Stîrcea, fără să privească la ochiul cel rău al Domnitorului.

— Va fi judecat și osîndit! strigă Tomșa.

Boierii dădeau din cap în scaunele lor. Nu era de față nici un neam al Orheianului; toți fugiseră, ori fuseseră tăiați din porunca noului Domn. Pe ei judecata intereselor altora nu-i durea. Așteptau îndreptările răzășilor, în liniște, și știau că vor trebui să spuie și ei ce va zice Vodă.

Mihu și Tudor ieșiră înainte și lămuriră iar, — cum de la domnia lui Vodă Aron, pămîntul lor pe nedrept a fost răsluit de boierul Stroie Orheianu. Domnul asculta cu barba rezemată în palmă, — și cînd tăcu Șoimaru, rămaseră scîrțiind în condici numai penele de gîscă ale diacilor.

Vornicul de Țara-de-jos, Iosif Murgoceanu, ridică dintre umeri capu-i de leu cărunt. Era un boier bătrîn care fusese voinic și tare în zilele lui.

— Doamne! zise el; boieri dumneavoastră!... pricina aceasta mie nu-mi este necunoscută, căci răzășii de pe Răut au mai pornit judecată ș-au mai venit cu jalobe, dar totdeauna au fost alungați... Este adevăr ce spun ei.

Mihu aținti uimit și mișcat asupra boierului ochii lui străpungători.

— Atuncea să le facem dreptate, grăi Vodă privind pe rînd pe boieri.

Dar răzășul cel bătrîn înțelegea să-și dovedească altfel dreptatea lui cea tare. Făcu un pas înainte și, desprinzînd de la șoldul lui Tudor tașca de piele galbenă, o așeză încet pe masa divanului. O desfăcu și scoase cu luare-aminte și c-un fel de evlavie uric după uric și hîrtie îngălbenită după hîrtie îngălbenită.

— Mărite Doamne, strigă el cu îndrăzneală, și cinstiților boieri! Vă rog în genunchi să deschideți și să cercetați aceste îndreptări ale noastre. Aici este uricul nostru cel mai vechi, dincoace sînt întăriturile altor domni. Vrednicul logofăt de slovenie să le cetească și să le mai tălmăcească o dată! Intindeți mînile și pipăiți pecețile și le vedeți neștirbite, și vedeți

și mărturiile scrise și întărite de vlădica de la mănăstirea Comana, — ale unor oameni vechi, dintre care unii au răposat, iar alții nu se mai pot purta. Din ele se vede că la cea dintâi pricină, cînd s-a pus grozav hatalm asupra noastră, pentru herghelia prinsă, — au venit mărturii minciunoase ș-a ridicat neadevăruri boierul împotrivă-ne! Iar pentru a doua răşluire, poate-și amintește și cinstitul boier care s-a milostivit să ne ieie apărarea!

— Atuncea răzășii s-au sculat cu armele! zise cineva.

— Cel ce s-a ridicat a fost părintele meu Ionașcu, grăi deodată, înălțîndu-și capul, Tudor. Pentru dreptate s-a ridicat; și boierul Stroie l-a bătut cu buzduganul și l-a vîrît în pămînt!

— Și oare noi nu sîntem neamuri? se amestecă Mihu. Și moartea lui Ionașcu n-a răscumpărat neascultarea noastră? Și dreptul nostru nu rămîne tot curat?

— Bine, grăi Tomșa, cu bunătate, să cercetăm toate hîrtiile răzășilor.

— Doamne! zise iar Murgoceanu. Tot ceea ce spun răzășii e curat adevăr. Boierul Stroie le-a luat cu sila moșia!...

— In fața lui Dumnezeu cel mare! zise și popa Ștefan cu pătrundere, înălțînd ochii la icoane; încredințez, măria ta, că mărturiile scrise și legate sînt făcute după știință și după adevăr!...

Cărturarii cercetară pergamentele, Vodă își întinse capul spre ele și se grăbiră și boierii să-și strîngă buluc pletele în jurul lui Tomșa. Apoi se făcu sfat cu glas încet și un diac, cu nas mai lung și mai subțire decît al lui Nicoriță, și slab de părea că-i piele întinsă pe oase, — scrise cu slove mari și cu cerdacuri hotărîrea de dreptate a răzășilor din neamul lui Șoimaru. Această hotărîre fu înșirată pe hîrtie scorțoasă și o iscăli Vodă chiar pe loc. In ea scria toată pricina și se arăta lămurit că se întoarce răzășimii tot pămîntul, pînă dincolo de Murgeni, cu tot cu curtea boierului, care, de și a fost clădită cu cheltuiala lui, pe vremea lui Vodă Aron, tot răzășilor se cuvine.

Mihu asculta cu luare-aminte și era mulțămit mai ales de lungimea hotărîrii și de pomenirea hotarelor, după uricul cel de la Alexandru-Vodă bătrînul. Pipăi șnurul și pecetea verde, și cel dintâi îngenunche și sărută mîna lui Ștefan-Vodă Tomșa.

XXIV

Răzășul prinde rădăcină

Cînd se întoarseră cei trei răzăși între neamuri, la Șoimărești, bătură din sănețe în semn de bucurie, și popa Ștefan dădu poruncă dascălului să se suie în turnul bisericii și să tragă clopotele. Oamenii se adunară în grabă și aflară pe părinte în odăjdii, slujind. Primiră vestea cea bună cu sufletele înfiorate de bucurie, — ș-apoi îngenunchiară, cînd preotul își înălță brațele și murmură, cu fruntea plecată, o umilită rugă.

— Oameni buni! Dumnezeu ne-a izbăvit! grăi el după aceea oftînd.

Și toată răzășimea, nebună de bucurie, cuprinse în brațe și-ntre inimi pe Mihu și pe Tudor și-i purtă la casa cea mai încăpătoare, ca să prăznuiască cu toții, cu vin și bucate, asemenea izbîndă.

Niciodată Tudor n-a așteptat cu atîta nerăbdare o altă primăvară a vieții lui. Dar veni austrul cel ră-

sunător și topi zăpezile ; și după ce sosiră cocoarele, căzu un călăreț vestitor de la Domnie, înștiințînd satul că Vodă a rînduit pe starostele de Bîrlad să cunoască hotarele de demult după urice și să așeze iar bourii sfărîmați.

A venit starostele cu călărimea, a împlinit porunca Domniei și s-a întors încărcat de daruri, ca o albină de miere. Iar răzășii au dat drumul vitelor în locurile cele vechi, au tăiat lemne de case din pădure, ș-au brăzdat locurile cele bune de lîngă ape, din care dobîndise avere și osînză jupîn Stroie Orheianu.

— Doamne, copilule ! grăi într-un rînd moșneagul, călărind alături de Tudor pe-un drum lăuntric al moșiei. Acuma poate să mă sloboadă Cel-de-sus : căci am ajuns ziua întru care am nădăjduit !

Șoimaru privea gînditor întinderile, înghițea mireasma jilavă a pămîntului — și părea dus pe gînduri.

— Nepoate ! zise Mihu ; eu te-aș întreba un lucru, dar să nu te superi...

— Întreabă-mă, unchișule... răspunse încet oșteanul.

— Copilule, întoarce-ți ochii spre mine și spune-mi dacă n-ai nici o părere de rău în inima ta.

— Părere de rău ? Pentru ce ?

— Pentru dragostele tale. Cine știe ! Poate odrasla Orheianului a fost prea frumoasă, ca s-o poți uita...

— Într-adevăr era frumoasă... vorbi zîmbind Tudor.

— Și poate dragostea ta învie ca floarea după ger. Poate-i mai tare decît tot ce-ai putut găsi între noi. Căci patimile tinereții lasă urme ca de foc...

Tudor își opri calul și privi țintă la bătrîn.

— Unchișule Mihu, grăi el, de ce-mi vorbești așa ? N-ai avut credință în mine ?

— Ba da.

— Unchișule Mihu, dacă inima nu m-ar asculta acuma pe mine, cum am ascultat-o altădată eu pe ea, — mi-aș smulge-o din piept ș-aș zvîrli-o la cîni !

— Cuvîntul tău e tare... zise Mihu zîmbind. Însă văd că trece vremea și tu n-ai ochi pentru alte buze rumene, de care s-or mai fi găsind pe lume, și de care se mai află poate și-n jurul tău...

— Asta-i mare greu, unchișule... Altă femeie nu-mi va mai fi dragă...

— Hm ! atunci, copilule, încă nu te-ai tămăduit deplin...

— Ba da, strigă c-un fel de mînie oșteanul. Inima e-a mea ; o simt ș-o cunosc. Ce-a fost a trecut !

Bătrînul plecă fruntea și suspină, cum îi era obiceiul la gînduri de amărăciune.

Tudor strecură o privire neliniștită spre el. — Va fi avînd oare dreptate bătrînul ? Încă n-a prins destulă rădăcină între ai lui ? Îl cearcă încă dorurile lui de pribegie ? Îl împunge încă în inimă amintirea dragostei ? Se temea parcă el singur să-și dea samă ce vînt începe să adie peste el. Simțea numai, după ce se deschisese asupra lumii lumina primăverii, că-l cuprinde o neliniște nedeslușită. — Cu toate acestea parcă-și da destul de bine sama că o întîlnire nouă cu Magda n-o dorea decît ca s-o ardă cu ochi de mînie. Începea s-o amestece în inima lui pe fată cu tatăl ei, care era mare și umflat numai de păcate și de venin !

Și-n cugetul lui, amintindu-și de cuvîntul de îndoială al bătrînului, — deodată se ivi o înțelegere. De

asta-i bănuise Mihu că nu mai are ochi pentru altă femeie: pentru că adesea, pe la pîrleazul din fundul livezii, de cînd înmuguriseră merii, intra o fată mărunță, cu pielița smadă și cu ochii negri. Avea sprîncene codate. Gura-i era cam mare, dar plină și rumănă, înflorită totdeauna de dinți mărunți și albi, ca de-o veselie. — Asta-i o strănepoată... zisese Mihu. E copila lui Savin...

Șoimaru se întoarse în șa către uncheș și-l întrebă deodată:

— Cum o chiamă?

— Ce este? răsări bătrînul. De cine vorbești?

— Intreb de fetița lui Savin, care trece din cînd în cînd pe la noi...

— Așa? grăi bătrînul și începu a rîde pe sub mustață. Vorbești de Anița... Nici nu înțelegeam ce vrei să spui.

— Anița o chiamă?

— Da. Pe asta erau s-o fure odată tatarii, cînd era de cinci ori șase ani, și cînd s-au abătut ei prin părțile noastre la pradă... dar s-au răzgîndit pentru că era urîtă ș-avea o gură cam mare...

— După cît am văzut eu, zise Șoimaru, n-au avut cuvînt: ar fi trebuit s-o fure...

— Aș! nu! răspunse bătrînul. E-o urîtă!...

Atunci băgă de samă Tudor zîmbetul viclean al moșneagului și tăcu.

— Hm! se gîndea el totuși; de ce-o fi trecînd așa de des fetița lui Savin prin livada noastră?...

A schimbat în două rînduri cu ea cîte două vorbe. O dată se ducea să caute niște boboci rătăciți... Acuma se-ntoarse Mihu și-l întrebă:

— Ai vorbit vreodată cu dînsa?

— Da, răspunse Șoimaru aproape fără să-și deie sama ce spune. A doua oară zicea că se duce să întrebe de-o sită deasă la nînașa...

— Cum?

— Îmi spunea unde se duce, răspunse Șoimaru cu nepăsare.

— Ce au și fetele acestea cu sitele dese și cu drumurile la nînașa!... îngînă moșneagul.

Cînd se întoarseră în sat, se opriră la casa bătrînească și risipită a lui Ionașcu, unde cărăuși adunau lemn nou. Descălecară și stătură o vreme de vorbă cu meșterii care-și pregăteau bărzile, sfredelele și cuiele de lemn. Un fîntînar, cu picioarele goale și încins peste cămașa udă cu frînghie de tei, curăța fîntîna părăsită.

— Eu socot că la toamnă ai să te poți așeza în casa părintească... îi spuse Mihu.

Pe urmă intrară în livadă, unde bătrînul încă din mustul omătului hultuise cu mlăzi bune pădureții de măr și de păr risipiți în toate părțile. Amîndoi cercetară mugurii, care porniseră, — și, stînd cap lîngă cap, se bucurau de creșterea vieții într-un sîmbure de verdeață și de roada viitoare a unui pom uriaș, închisă numai într-un muguraș.

De ce ridicarea casei părintești ș-a livezii părăginite îl înduioșau astfel ca pe un copil? Și de ce uncheșul Mihu îi vorbea întruna de ele și-l aducea necontenit acolo, ca la un izvor de viață vie? Vicleșugul moșneagului deodată i se lămuri cu desăvîrșire, — dar vedea în el atîta adevărată dragoste, încît îl cuprindea o milă nespusă!

— Îți place cum se ridică toate, copilule? întrebă încet moșul.

Tudor răspunse dînd din cap. N-avu cînd vorbi: căci în fundul paraginei, între plete de cătină, deodată zări pe Aniţa, cea care era să fie furată de tatari. Sta neclintită şi-l privea cu luare-aminte.

XXV

Boierii se burzuluiesc împotriva Tomşei

Uitarea este leac al multor dureri pe pămînt; dar nu toate sufletele oamenilor sînt ca apele care se tulbură, fac creţuri şi se zbuciumă în furtună, iar apoi s-alină şi-ntind un luciu curat, ca şi cum în veci nimic nu le-ar fi răscolit. Uneori durerile aprige lasă pe urma lor o drojdie de otravă: sînt suflete care cu greu se lămuresc. Aşa era sufletul lui Tudor Şoimaru.

Era încă în el o nehotărîre şo suferinţă. Cînd vedea în lumina amintirii pe Magda, se încrunta, şi era bine încredinţat că, dacă i-ar fi răsărit din pămînt, ar fi ridicat pumnul s-o zdrobească. Uneori însă Magda aceasta îi zîmbea. Vremea, cu toate acestea, ajutată de moşneagul cu barba tuşinată, îl scotea la un liman nebănuit de el.

Ogorul lui rodea şi livada înflorea. Vitele lui murgi sunau din tălănci la imaş, şi mînzii zburdau în ceair. Cunoştea acuma bine toate hotarele mîndrei moşii bătrîneşti. Era în frunte totdeauna la adunările răzăşimii şi la cislele lor.

Asculta cu luare-aminte slujba cu voce înceată a părintelui Ştefan, şi adeseori se oprea în picioare, cu capul plecat adînc, lîngă mormîntul lui Ionaşcu şi al Anisiei. Se amesteca în certurile şi împăcările neamurilor, şi c-o îndîrjire de adevărat răzăş se scula

împotriva pribegilor hoţi de vite care treceau Nistrul în nopţi furtunoase.

Petrecu la cläci, la nunţi, la botezuri şi se întristă cu rudele la căpătăiul morţilor. Se ridicase în el boiernaşul de ţară, răzăşul care ţine de neamurile lui ca albina de matcă. Şi nici nu-şi da încă el bine samă cum, trecînd vremea, ajunsese stăpînit, de şi era căpitenie a tuturor răzăşilor de la Răut, şi cum mortul cel ucis de buzdugan subt Aron-Vodă, de şi era îngropat şi putrezise în sicriul lui, se înălţa ca o umbră din mormînt, nesimţită, dar stăpînitoare.

In jurul lui umbla ş-o dragoste îndrăzneaţă care, de şi nu-i tulbura somnul şi zilele, îl învăluia într-un farmec plăcut. Aniţa se încrucişa totdeauna cu drumurile lui. Era o dragoste îndîrjită şi stăruitoare. — Tudor socotea pe fata lui Savin drept o copilă, dar copila aceea avea o pieliţă smeadă şi ochi adînci, şi visa în toate nopţile la el.

Domnia lui Tomşa se prelungea; căci pe vremea aceea, dacă petrecea un an de linişte, Vodă se socotea fericit şi benchetuia, şi socotea anul nou ca o facere de bine a soartei. Şoimaru, la porunca stăpînirii, de multe ori se repezi călare pînă la Iaşi. De-acolo îl trimetea Domnul la hotarul muntenesc, ori către Hotin, în fruntea unui steag de curteni. Iar către iarna anului 1614, căpitanul Tudor Şoimaru se înfăţişă la porţile Iaşilor cu călărime răzăşească, ridicată de pe Răut. Şoimăreştii voiau să împlinească o datorie către Vodă Tomşa: şi veneau să facă trei săptămîni în slujba Domniei, pentru împliniri de biruri şi podvezi.

In acel timp Tomşa stătea bine în scaun, însă boierii erau în suferinţă şi în mare nemulţămire. Asemenea Domn fără priinţă pentru drepturile lor, şi fără cinste pentru obrazele lor alese, încă nu pomeniseră

ei. Prea mulți oftau acuma după plăcuta vreme a domniei lui Irimia, care a fost cu fală, cu laude pentru boieri și cu cinste, cu nici o scădere în drepturile lor. Căci fiecare își ocîrmuia satele și pămînturile după socotință, — și nu îndrăznea prostimea să se obrăznicească într-atîta, ca în această vreme de scădere. Și mai ales le era lor înfricoșare de năravul cel rău pe care-l avea acest Ștefan-Vodă : că la el viața unui boiarin era ca a unui om de rînd. Suduia și zdrobea cu mare ușurință. Și pe lîngă asta moartea cea fără dreptate era și rușinoasă peste samă : înțepa pe un boier alături a c-un mojic de rînd, tălhar la drumul mare.

Cu multe scrisori viclene trimese peste hotar la leși, izbîndise să aducă din boierii fugiți la văduva Irimiei. Dar cum se împlini o duzină de berbeci, cum avea el obicei să zică, Iancul Țiganul ieși în curte ascuțindu-și cuțitul și, cam ametit de băutură, strigă de jos rînjind către Vodă, care sta la fereastră : — Doamne ! ai adunat berbeci grași. Nu poruncești să-i înjunghii ? — Și vorba gîdelui s-a împlinit curînd, căci ochiul cel fugar al lui Tomșa iubea să sclipească spre sînge.

In drumurile lui la Iași, Șoimaru simți și auzi de la Bîrnovă că boierii se frămîntă, și că Tomșa rămîne tot cu mai puțini credincioși în preajma lui.

Vești umblau pe la boierii care stăteau la țară, poftindu-i la sfaturi la Bîrlad, la Focșani ori la Suceava. Unii pribegiră și peste hotar și ajunseră cu lacrimi la picioarele Doamnei lui Irimia, cerîndu-i ajutor.

La începutul primăverii anului 1614, cînd se încheiau codrii, căzu la Șoimărești oaspete grabnic de la Iași.

Șoimaru tocmai ieșea de la biserică, între răzăși, căci se nimerise să fie într-o duminică : Lie îi sosi întru întîmpinare chiar lîngă morminte, unde se aprindeau candele morților.

— Stăpîne, îi zise el încet, a sosit de la Domnie, trudit și frînt de drum, boierul Simeon.

— Ce este ? De ce ? întrebă răsărind Tudor.

Dar Lie nu putea ști nimic. Oșteanul se uită în juru-i să vadă dacă-l bagă în samă cineva, apoi se trase către poartă și porni repede spre gospodăria lui. Doi cai albi de spumă răsuflau încă greu la cheutoarea casei și Ispas sta pe prispă dinaintea lor.

— Ce este, Ispas ? întrebă Tudor neliniștit.

— Bine, pace... — răspunse slujitorul, luînd cu palma de pe frunte sudoarea și scuturînd-o la pămînt. Am venit ca vîntul. Am socotit c-au să crape caii... Dar n-au crăpat... adăogi el rîzînd.

Șoimaru se repezi în pridvor ; și-n ușă îl întîmpină cu brațele deschise Bîrnovă. Se sărutară, apoi intrară tăcuți în odaia îmbrăcată cu scorțuri și ștergare. Acolo deodată se întoarseră unul către altul, — și Șoimaru, apucînd pe prietinul lui de mînă, îi zise scurt :

— Ce este ? Vine Moviloaia, cu leșii ?

— Incă nu, răspunse Bîrnovă.

— Atunci se burzuluiesc boierii.

— Da. Asta este !

Șoimaru își așeză prietinul pe divanul cu saltea moale de lînă și strigă spre Lie să scoată vin din pivniță. Apoi stătu gînditor și zîmbind către Bîrnovă, pînă ce Lie așeză ulciorul și paharele mari verzi.

— Vezi de-ți cinstește și tu pe Ispas... îi zise el rîzînd. Apoi, turnînd vin în pahare și ciocnind, grăi :

— Ei ? acuma am rămas singuri. Răcorește-te cu acest pahar și spune.

— Ce să-ți spun ? îl întrebă înțeleptul Simeon. Ce am avut de spus, ți-am spus. Mai întâi trebuia să răsuflu și să mă bucur că te-am văzut. — Ah ! urmă el oftînd. În lumea asta sînt puțini oamenii în care poți avea credință. Eu socot că un om în viață nu-și poate face decît trei prietini. Unul poate moare. Pe altul poate-l apucă nebunia dragostelor. Dar unul tot îi rămîne. Așa, eu îndată ce am ajuns la tine, mă simțesc mai împăcat, căci am ajuns la prietinul meu cel adevărat...

— Ce este, frate ? îl întrebă cu oarecare mirare Șoimaru. Nu-i fi și tu prigonit de Tomșa și nu te vei fi ridicînd împotriva lui ?

— Nu. Va fi fiind Tomșa om spulberatic și sîngeros, dar a făcut multora dreptate și mi-a făcut și mie. Mi-a dăruit pămînt și m-a acoperit de daruri și bunătăți... Și tocmai, văzînd eu acuma că se stîrnește un vînt rău de cătră miazănoapte, căci boierii sînt legați cu Doamna Elisabeta, — m-am uitat în juru-mi și n-am găsit nici un om în care să am credință... Am venit la tine.

— Cum ? Domnul e chiar așa de singur ?

— Nu, dar are să rămîie singur. Și pe prostime nu se poate bizui.

— Și de-aceea ai venit ?

— De-aceea...

Șoimaru rămase gînditor. Apoi se sculă, cu fața gravă, și sărută pe Bîrnovă.

— Frate, ai făcut bine... îi zise el cu tărie.

După ce mai băură un pahar de vin, Simeon lămuri cum stau treburile.

— Noi am avut știre, grăi el, încă de la Crăciun, că boierii țin sfaturi. Dar Vodă rîdea. Zicea că el nici grijă n-are : că i-a făcut miei, așa de strașnic a băgat groaza într-înșii. Zicea : I-am cumințit ! — Eu i-am spus cuvînt înțelept, pe care l-am auzit și de la tata, că boierii nu se liniștesc și nu se cumințesc niciodată... Și-ntr-adevăr, alaltăieri ne aduce știre Nicoriță Armașul cum că boierii se sfătuiesc în taină să dea jos pe Vodă...

— Nicoriță ? El de unde știe ?

— Hm ! Armașul s-a făcut că-i de partea lor. Nicoriță e șiret mare — și vrea să steie la loc bun, ori de-a izbîndi Vodă, ori de-or izbîndi boierii. Dar face rău ; el nu cunoaște că stă în locul unde se bat munții în capete !

— Ei ?

— Ei, Vodă, cînd a auzit asta, a ridicat din sprînceană, pe urmă s-a supărat grozav. Striga cu turbare și se bătea cu pumnu-n piept și nu-i venea să creadă că boieri mari de casa lui, pe care i-a miluit, vor să-l dărîme și să-l piardă. Căci se află printre ei Beldiman logofătul și hatmanul Sturza, oameni pe care Tomșa îi socotea cu credință în veci. Și-ndată m-a chemat pe mine în taină și m-a pus să-i jur credință pe evanghelie... Eu i-am zis așa : Doamne ! sînt doi oameni în țară, în care poți avea credință deplină : eu și căpitanul Șoimaru, care-i stăpîn pe părțile Orheiului.

— Și ce-a zis Vodă ?

— Vodă m-a îmbrățișat și m-a crezut, căci cunoaște el glasul care pornește de la inimă. Și îndată mi-a poruncit să iau darabanii și siimenii cu căpitanii lor, să calc și să prind pe toți boierii din Iași. Dar ne-am trezit tîrziu. Boierii se sculaseră și fugiseră. Și

Nicoriță mi-a adus răspuns cum că s-au întrulocat la Hîrlău, la vistiernicul Boul, ș-acolo așteaptă pe alți boieri de țară și mazili și tot adună oameni... Cînd am purces într-acoace, am auzit că ar fi tras de partea lor cu bani și pe căpitanii lui Mihai-Vodă. Am făcut eu socoteală că pînă într-o săptămînă n-au să se poată ei întări, i-am spus lui Vodă, și m-am repezit în taină la tine... Trebuie să vedem ce-i de făcut.

— Dar oștenii vor fi cu credință? întrebă Șoimaru.

— Deocamdată da, — pentru că Domnia are bani și-i îmbracă în straie bune. Ș-apoi Tomșa s-a purtat totdeauna bine cu dînșii și ei îl țin de oștean bun. Cînd am plecat, sfîrși Bîrnovă, Vodă pusese crainici să strige în tîrg și prin sate că chiamă pe tîrgoveți și pe mojici în leafă...

Tudor îi luă vorba din gură:

— Precît văd, grăi el, nu-i loc de întîrziere.

— Nu. Mai zăbovim cît oi dormi eu un somn.

— Așa. Și eu trebuie să grăiesc două vorbe cu unchеșul Mihu și să bucium oamenii. Mîni în zori pornim la Iași cu toată călărimea noastră orheiană...

Ca și cum ar fi dat el un semn, se văzu ceva umbrind la ferestre și glasul îndesat al bătrînului Mihu se auzi chemînd pe Lie. Îndată intră bătrînul în odaie și se închină cu bun-venit către boierul Simeon.

— Oaspeți de la Iași, grăi el; ne bucurăm căci ne sînt frați... Dar de ce sînt caii în spumă?...

Cei doi prietini schimbară o privire de înțelegere zîmbind de pătrunderea moșneagului. Apoi Șoimaru îndată lămuri pe bătrîn despre buntul boierilor.

— Așa? îngînă bătrînul și începu a-și mînca repede cu dinții fire mai lungi din barba-i tușinată. Așa? se scoală boierimea împotriva Domnului său?

Ridicîndu-și ochii împungători, îi ațintі asupra lui Tudor.

— Ce-ai hotărît, fiule? întrebă el.

— M-am gîndit să scol satele noastre și să bucium și către alți orheieni. Vodă Tomșa ne-a fost ca un părinte...

— Drept cuvînt... zise moșneagul plecînd capul. Poruncește și se vor scula... Mă duc să dau de veste...

Simeon privea cu oarecare mirare la supunerea lui Mihu. Supunerea aceasta poate era părută; dar moșneagul înțelegea că vine vremea să se dea în laturi, deoarece Șoimaru prinsese adîncă rădăcină pe groapa Ionașcului.

Curînd se auzi bătînd la biserică clopotul de primejdie, rar, numai într-o dungă. Și cînd, după o jumătate de ceas, cei doi prietini ieșiră în uliță, văzură răzășimea sosind de pretutindeni. Clopotul avea o chemare sinistră și oamenii, răsărind către biserică, se priveau cu ochi mari și întrebători: cunoșteau ei din vechi semnul acesta.

Șoimaru, încins cu sabia, își înălță capul dinaintea ușilor împărătești și vorbi rar, arătînd spre Bîrnovă, despre vestea sosită de la Iași.

— E-n primejdie, strigă el apoi ațițat, — Domnitorul nostru, care ne-a făcut dreptate și ne-a întors moșia bătrînilor! Deci să ridicăm steagurile noastre de răzăși credincioși și să batem peste măsele pe cei care calcă în picioare credința jurată!...

Bîrnovă îl cunoștea de oștean bun și viteaz pe Șoimaru, — dar acum îl auzea grăind c-un glas greu și-l vedea privind cu ochi ca de oțel: avea ceva din îndîrjirea lui Mihu bătrînul...

— Trăiește între răzăși colțoși și aprigi ca mistreții, și-i din neamul lor... se gîndi boierul zîmbind.

Oamenii murmurau cuvinte de încuviințare. Unul întrebă : — Cînd vom pleca ?

Șoimaru ridică mîna dreaptă în sus :

— Fraților ! strigă el. Dacă se surpă Ștefan-Vodă, care-a fost cu priință către norod și dacă vine văduva lui Movilă, cu toți boierii ei și cu jupîn Stroie al nostru, — apoi e vai și amar. Au să țipe și pruncii din sînurile maicelor lor ! De mai dinainte putem să ne săpăm mormintele !...

— Mergem ! mergem ! urlară deodată răzășii cu mînie, înălțînd în sus cușmele. Du-ne la Iași !

— Atunci coborîți sulițile din coardă, strigă Șoimaru și încingeți săbiile ! Prindeți caii și puneți la oblîncuri merinde pe o săptămînă. Am să numesc eu olăcari care să vestească și satele celelalte. Să se știe : dacă se duce Ștefan-Vodă, e primejdie ! Tot Orheiul și Soroca trebuie să-și puie capetele pentru el. Să se aprindă focurile și să se deie șfară în ținut...

Răzășii ieșiră fierbînd. Toți purtătorii de arme se repeziră să se gătească. Pe movilele cele mari din zări aprinseră focuri, cum căzu amurgul, și Mihu cu alți bătrîni porniră călări spre alte sate ca să le scoale și să le facă vînt după Tudor, spre scaunul lui Tomșa.

XXVI

Ce poate spune o fată neștiutoare

Bîrnovă căzuse de oboseală într-o odaie și dormea. Tudor Șoimaru ieși să-și vadă calul și porunci lui Lie să-i ascută paloșul și junghe-rul și să revizuiască toate curălăriile. Trecu apoi în livadă, ca să mai vadă pomii cei tineri în lumina asfințitului, căci, cine știe, își cunoaște plecarea, dar pe

ceasul sosirii numai Dumnezeu era stăpîn. Putea chiar să nu se mai întoarcă.

Fusese o zi caldă de început de aprilie și paseri încă zburau și țîrîiau sub cerul senin. La asfințit, erau aburi și pulberi de foc.

Șoimaru stătu un timp privind la toate. Se gîndea la cele ce-i spusese Bîrnovă, — și parcă avea o teamă că ajutorul lui va veni prea tîrziu. Înțelesese că de stăruința în scaun a lui Tomșa și de zdrobirea și de alungarea desăvîrșită a Movileștilor atîrna liniștea lui viitoare și așezămîntul neamului șoimăresc, așa cum voise pieritul de buzdugan, cel ce i se arăta din cînd în cînd, ca o fantasmă, în pîclă de sînge.

Se auzeau în sat din vreme în vreme izbucniri de glasuri și nechezări de cai. Pe movila Braniștei un foc se aprinsese și lucea ca un luceafăr în liniștea amurgului.

Oșteanul se îndreptă spre casă. Dar cînd să calce pragul, îi răsări înainte Anița, fata lui Savin.

— Bădiță Tudore, te-am căutat, îi zise ea gîfîind ușor. Am intrat în odaia cea mare ș-am găsit pe boierul de la Iași dormind. Dincoace nu era nimeni...

— Ce vroiai să-mi spui, Aniță ? întrebă Tudor, fără s-o privească. Eu eram în grădină.

— Da, mi-am închipuit. Nu voiam să-ți spun nimica. Dar ți-am adus pitele de drum și brînza. Noi am copt azi. Și a trecut pe la noi moș Mihu și ne-a spus că ridici călărimea ca să bați război la Iași cu boierii care au viclenit pe Vodă. Văzînd pitele proaspete, mi-a poruncit să îngrijesc de merindea dumnitale. Eu ți-am adus din bielșug : Lie are să găsească toate în trăistile pe care le-am așezat sub masă...

Vorbind, cu capul puțin înclinat pe un umăr, se uita c-un fel de teamă la Șoimaru.

— Bine, zise oșteanul, întorcînd ochii spre ea. Îți mulțămesc, Aniță.

— Trebuie să te îngrijim, îl lămuri fata, căci ești singur și n-are cine...

Voia să plece. Șoimaru-i zise :

— Nu intri puțin în casă ?

— Credeam că-ți fac supărare... răspunse cu blîndețe fata. Acu ai alte treburi.

— Tot plec mîni în zori... vorbi Tudor. Și trebuie să te îmbrățișez și să te sărut pentr-o facere de bine.

El începu a rîde. Fata îngălbeni ; dar umbra înserării începea să se întărească și Șoimaru nu putu băga de samă tulburarea ei.

Intrară în odaie și fata zise încet :

— Atunci sărută-mă, bădiță Tudore...

Tudor o cuprinse de umeri și-i sărută ochii cu gene moi.

Ea oftă și se așeză pe-un scăunel cu trei picioare, lîngă vatră. Tudor se așeză mai în lumină, lîngă fereastră.

— Acolo am pus merindea... — zise fata, arătînd cu degetul masa. Pe urmă îndată adăogi : Cît ai să stai la oaste, bădiță ?

— Asta nu se poate ști... răspunse oșteanul. Poate mă-ntorc săptămîna viitoare, și poate nu mă mai întorc...

Ea suspina în colțul ei. Apoi întrebă iarăși :

— Îți pare rău că pleci de la noi ?

— De ce să-mi pară rău ? răspunse Șoimaru. Ne ducem la datorie.

— Așa este ! Vodă Ștefan ne-a făcut dreptate : așa zicea uncheșul Mihu.

— Dar ție-ți pare rău că mă duc ? o întrebă Tudor zîmbind.

— Îmi pare rău... șopti copila, dar ce pot face ? Trebuie să te duci...

Șoimaru știa de dragostea fetei de multă vreme, dar o copilă neștiutoare are totdeauna visuri care pier. Și el pe Anița o socotea ca pe o păsărică, cu puțină minte, care se învăța la zbor subt ochii lui.

— Bădiță Tudore, grăi deodată fata din umbra ei. E adevărat că pîn' a nu te întoarce la noi, dumneata ți-ai petrecut anii prin străinătăți ?

— Așa este.

— Acolo sînt, cum s-aude, cetăți mari păzite de soldați îmbrăcați în fier.

— Și asta e adevărat.

— Ș-ai fost pînă la sfîrșitul pămîntului ?

— Într-adevăr, la marea cea nemărginită, în țara talienilor ș-a franțujilor, se sfîrșește pămîntul.

— Atunci ai fost departe... murmură fata... Eu auzeam așa, cînd mă ridicam copilă, că este un neam al nostru prăpădit prin lume și umblînd pe la toate limbile pămîntului, ca Alexandru Machedon...

Șoimaru începu a rîde.

— Nu rîde, bădiță, zise repede fata. Bunicile mele mi-au povestit multe și știu și eu ceva... Spuneau că și la noi odată era țara mai așezată și erau voievozi care au biruit pe turci și tatari. Se zice că din neamul nostru a fost demult un oștean vestit, Mîrza, înaintea căruia și Vodă se închina... Spuneau bătrînii ce războaie a purtat, cum a stat închis la Cetatea Albă, ș-a tăiat pe ieniceri ș-a fugit... Toate le știu, ș-am să ți le spun eu odată... Și eu cugetam așa la el și-mi închipuiam că tot așa vei fi fiind și dumneata care umbli pe la toți craii, și ai văzut lumea largă, și te-ai bătut într-o sută de războaie... Eu am auzit că într-o sută de războaie te-ai luptat. Așa este ?

— Așa este, încuviință Tudor zîmbind.

— De-aceea ai fost atît de întunecat și crunt..

— Cum ? Așa ai crezut ? A fost o părere.

— Ba nu. Dumneata pe mine mă socotești o copilă neștiutoare, dar eu toate le bag în samă. Știu eu că nu din pricina războaielor erai întunecat.

— Atuncea de ce ?

— Dumnitale, bădiță, ți-a fost dragă o fată frumoasă. Așa am auzit !...

Tudor ar fi vrut să rîdă ; dar era izbit de ciudatul glas al fetei : spusese ușor cuvîntul, dar parcă sunaseră în el lacrimi.

— Nu-i adevărat ! zise el tare. Cine ți-a spus ?

— Nu mi-a spus nimeni. Am înțeles eu...

In odaie se făcuse întuneric, și Tudor vedea lucind în umbră ochii Aniței. Se sculă în picioare nedumerit și păși către ea.

— Apoi eu mă duc ! zise fata ridicîndu-se din colțul ei.

Așteptă o clipă.

Șoimaru era mișcat.

— Vină să te mai sărut o dată pe ochi pentru merindea ta, vorbi el.

— Vin, răspunse ea ; ca să nu mă uiți cît vei fi departe !...

Se lipi de pieptul lui ; dar își feri ochii ; și-l arse prin întuneric gura ei, pe care fata i-o dădu scurt și din fugă. Oșteanul se trezi singur, rîzînd, căci Anița se strecurase pe ușă ca un șarpe.

In odaia tăcută, umplută de întunericul serii, stătu multă vreme gînditor. După aceea începu a se plimba domol de la ușă către fereastra care da în livadă. Din cînd în cînd se oprea și asculta un vînt ușor ce se strecura pe sub streșina casei și susura la cercevele.

— Într-un timp se trezi rîzînd, și-ndată se opri ca spăriat, de sunetul unui glas străin.

Lie intră c-un cărbune-n clește și aprinse lumînările. Ieși și se-ntoarse iar, cu armele, pe care le rîndui pe masă.

— Uită-te sub masă... îi zise Tudor. Sînt două trăisti cu de-ale gurii. Să le legi la oblîncul tău...

Lie trase trăistile și se minună de greutatea lor.

— Aici trebuie să fie lucruri bune... rînji el. Cine le-a adus ?

— Dar tu n-ai văzut ?

— Nu. Eu trăgeam cuțitul și sabia pe piatră... Mai nainte am isprăvit !

— Le-a trimes uncheșul Mihu... răspunse cu liniște Șoimaru.

După ce plecă Lie, nu simți deloc nevoia să se culce și ieși în pridvor.

Se auzea, departe, către Nistru, un bucium cu jalnice și moi adieri, — și focul de pe movila Braniștei clipea, creștea, părea că se apropie și se depărtează. Uneori învăluirea vîntului stîngea sunetele de bucium, — și Șoimaru le simțea numai în gînd și-n suflet, pînă ce iar năsteau în văzduhul depărtării.

Adormi tîrziu și greu. — Și abia se cufundase în somn și simți pe umăr brațul lui Lie.

— Stăpîne, scoală, zise el ; se adună la poartă călărimea !

Răcorit de apa rece și de vîntul zorilor, se sărută cu bătrînul Mihu, apoi privi în juru-i, ca și cum ar fi căutat pe cineva.

— Ce te uiți ? Sînt gata toți, îi răspunse uncheșul, dar ceilalți te așteaptă în hotarul Murgenilor. Cînd se face ziuă, îi poți număra după izvod. Au să-ți mai

iasă-n cale şi de la Roşia, de la Nagîţeni şi Valea Lungă şi din alte părţi. Alţii au făgăduit să te calce pe urme... Eu socot c-ai să duci lui Vodă Ştefan un ajutor de două mii de oameni.

— Vodă are să-i răsplătească pe toţi din haznaua lui ! observă Bîrnovă.

— Le-am spus, grăi Mihu. Aşa mai uşor am ridicat satele, — căci am trimes vestea din unu-n altul !

Şoimaru strigă dintrodată : — Tăceţi ! — Murmurul conteni. El îşi scoase cuşma din cap şi-şi făcu cruce ; apoi dînd pinteni calului, trecu înainte, — şi călăreţii se urniră într-un ropot greu, pe drumul Iaşilor.

Cînd ajunseră în poiana cea mare din codri, de unde se vedea Răutul cu satele, — soarele lucea sculat de-o suliţă. Bîrnovă îşi aminti de-o împrejurare din trecut cînd veneau ei, odată, cu Cantemir bei, şi-ncă şi cu alţii, spre Şoimăreşti. Era pentru boier poate o amintire plăcută ; dar Tudor Şoimaru puse pinteni în coastele murgului şi trecu repede, cu ochii aţintiţi înainte, ca şi cum nici n-auzea glasul înţeleptului Simeon.

XXVII

Neliniştile lui Vodă

Boierii răsculaţi se urniră de la Hîrlău, unde înarmaseră oameni şi strînseseră călărime, — şi veniră mai aproape de Iaşi, la Cucuteni. Tăbărîră acolo, deasupra Bahluiului, şi trimeseră un răspuns lui Ştefan-Vodă, precum că să lase scaunul şi să iasă din ţară, deoarece boierii toţi nu-l mai voiesc domn.

Serghie Murguleţ, mazil mîndru şi din neam bun,

se înfăţişă la marginea tîrgului cu această poruncă şi o strigă către străjerii din margine. Bătură spre dînsul cîteva focuri de săneaţă, dar el răcni cuvîntul boierilor a doua oară, şi chiar sudui pe Vodă, cu cuvinte grele.

Luni, a cincea zi după plecarea tainică a lui Bîrnovă, — Ştefan Tomşa coborî în spătărie şi trimese să cheme pe Nicoriţă Armaşul.

Căpitanul de darabani Petrea Armăşel, un om scund, grozav de lat în spete, intră la Domn şi-i dădu ştirea că armaşul Nicoriţă nu se află nicăieri.

— Ce fel de vorbă-i asta ? strigă Vodă. Cum de nu-i aici cînd am eu nevoie de el ? N-aţi fost acasă la dînsul ?...

— Măria ta ! se grăbi să răspundă Armăşel ; eu de la dînsul vin. Nu-i acasă.

— Cum aşa ? Atuncea unde-i ? Poate iscodeşte înspre partea boierilor. Muierea lui nu ţi-a spus ?

— N-am găsit nici pe jupîneasă, măria ta. Casa era pustie !...

Vodă se opri din umblet şi se întoarse cu ochii mînioşi spre căpitan.

— Ce vrei să spui tu, Armăşel ? îl întrebă el cu glas răspicat.

— Să nu te superi, măria ta, grăi cutezător căpitanul de darabani. Bănuiala mea nu-i de azi şi văd că s-a împlinit. Îmi pare rău că s-a împlinit prea peste măsură ; căci armaşul s-a hainit, — ş-a tras cu el pe cei mai mulţi din curteni...

Tomşa rămase într-o tăcere ameninţătoare şi grozavă. Ochiul lui fugar fulgera. Pufni pe nas de cîteva ori, parcă se înăbuşea ; pe urmă iar începu să se plimbe prin odaie.

— Şi armaşul ! glăsui el înăbuşit ; cu toate că s-a

tîrît ieri în genunchi ș-a sărutat de nouă ori sfînta evanghelie ! — Dar voi ? Ce fac darabanii mei și siimenii ? strigă Vodă.

— Noi sîntem în leafa măriei tale și sîntem oșteni buni... răspunse liniștit Armășel.

Domnul îl privi țintă multă vreme.

— Armășel ! Să se știe că am să dau o pildă grozavă. Amar de dînsul !

Îi fremătau buzele subțiri de tulburare, și scrîșni din dinți.

După ce se mai liniști, întrebă ce-au făcut crainicii cu chemările norodului în leafă.

— Vin din tîrgoveți, măria ta, răspunse Armășel. Și mai fug și vin într-acoace și din haidăii pe care i-au strîns boierii la Cucuteni... Dar puțini !

— Aha ! vin și dintre-ai lor ! Să bată dobele și să strige cu glasuri mari !

— Măria ta, bat dobele și strigă oamenii noștri ; dar tot sîntem puțini. Ei au strîns lume puzderie.

— Ce spui, căpitane ! Nu cumva ți-i frică ? strigă mînios Tomșa. Nu te tragi și tu-nspre ei ? Sînt mulți ? Vom vedea, cînd îmi vor sosi steagurile de răzăși, cu căpitanul Șoimaru !

— Vine călărime, cu Șoimaru ? întrebă uimit Armășel. Atuncea eu socot, măria ta, c-ai să-i răzbești lesne, căci Șoimaru e oștean mare. Chiar Cantemir, care-i războinic vestit, a stat cu mirare înaintea lui și, după cît am auzit s-au înfrățit...

— Bine, Armășel, du-te și vezi străjile și ia sama la toate... grăi îmblînzit Tomșa. Eu numai în oștenii mei cei adevărați am credință...

Armășel se retrase, și Tomșa, îndată, neîncrezător, își puse în spate o burcă proastă, pe care o avea pregătită de cînd începuse buntul, — ceru calul și

încălecă. Se duse să vadă străjile de la Sărărie, și oastea lui, bulucită la fîntîna Păcurarului. Toate erau liniștite, și dinspre Cucuteni nu se zărea pulbere răscolită, nu venea nici o veste.

Dar Domnul era neliniștit. Prea mulți, și încă dintre cei în care avea mai statornică credință, îl părăsiseră. Se frămînta fără somn, și se strecura din palat și-n puterea nopții, înarmat c-o sabie ușoară și tăioasă ca briciul, și cu două pistoale — arme pe care încă nimene nu le avea și lui i le adusese în taină, pe preț de aur, un negustor genovez. Umbla prin preajma adunărilor de la crîșme, care toate stăteau deschise din porunca lui, și cerca să audă glasul prostimii. Într-un loc auzi o închinare la un pahar, care-l răsplăti de tot năduhul din ziua aceea.

— Măi! striga un haidău răgușit, eu zic așa, că Vodă dacă-i Vodă, trebuie să taie boieri. Ce să-și bată el capul cu noi ! El trebuie să petreacă cu obraze alese... Eu zic să-i deie Dumnezeu sănătate !

— Da' ați auzit de armașul Nicoriță ? întrebă alt glas. S-a dus și el după ceilalți : corb după corb.

— Doamne, măi ! strigă iar cel răgușit, ce i-aș face eu să fiu ca Vodă ! Eu nu l-aș tăia, nu ! Eu l-aș calici, ca să trăiască o viață și să se canonească.

— Acesta-i bun cuvînt... șopti în barbă Tomșa, și trecu mai departe.

Socotea că nimene nu-l cunoaște în straiul lui mohorît. Dar după douăzeci de pași, se alătură de dînsul căpitanul Armășel, și-și puse în pas calul.

— Măria ta, zise el încet, — chiar acum am prins un om dintre ai lor. Mîni vor să lovească Iașii. Ce facem ?

— Trebuie să le zdrobim capetele ca la năpîrci ! strigă Tomșa nestăpînit.

Alt călăreț venea în goană din urmă. Cînd fu aproape se opri, înclină capul și cercă să străbată întunericul cu privirea. Tomșa îl cunoscu îndată și opri calul.

— Bîrnovă ! strigă el. Te trimete un sfînt în cararea mea. Ce veste ?

— Bună, măria ta ! șopti boierul, aplecîndu-se pe oblîncul șelei. Șoimaru-i poposit sub dealul de la Răpedea c-o mie șapte sute de oameni !...

— Buni ?

— Săbii tari, măria ta. Sînt oameni aleși !

— Atuncea, căpitane Armășel, s-au gîndit tocmai la vreme boierii să bată Iașii. Ei nu știu că noi mai avem o codiță, sub Răpedea. Nicoriță credinciosul n-a avut de unde să știe și să le dea ș-această veste ! — Doamne-Dumnezeule, de-aș ajunge zorile mai curînd, să mă bucur de ajutorul tău !... Ah ! scrîșni el iară, vreau să-i văd zvîrcolindu-se la picioarele mele !

Ca într-o înfrigurare de bucurie, căci își simțise scaunul clătinîndu-se, Tomșa își întoarse calul; și trecînd pe la Curte chemă slujitori, îi luă cu el, și porni spre călărimea tăbărîtă la Răpedea. Apoi, cînd se îngînau zorii cu noaptea, sosi, cu Simeon Bîrnovă, la poarta dinspre asfințit a tîrgului, unde toată lumea era trează și siimenii și darabanii își găteau puștile și sănețele sub privegherea lui Armășel.

XXVIII

Arată un crîncen județ

Boierii cei mari hotărîseră, îndemnați de armașul Nicoriță, să nu mai zăbovească de-a surda la Cucuteni. Strigările în leafă ale Domniei rupeau necontenit din țărănimea adunată de ei. Oamenii cei proști juraseră pe sfînta cruce, în genunchi, și-i legaseră preoți cu grozav blăstăm ; dar, după obiceiul timpului, mojicii erau porniți spre necredință și ușor își călcau legămîntul. De altminteri și boierii și-l călcau tot așa de lesne.

Deci, sunînd din buciume, boierii își urniră gloatele de la Cucuteni, marți, în ziua sfîntului Simeon. Mazilii și neamurile tinere boierești, sub căpitenia lui Bărboi cel tînăr, feciorul vornicului, zvîcniră înainte, sunînd din suliți și săbii, într-o pulbere grozavă. După ei, în capul mulțimii pedestre, care înălța în lumină sănețe și coase,urmau boierii cei în vîrstă cu Botoșan, fratele Doamnei Elisabeta, cu Bărboi cel bătrîn, și cu neamurile Bouleștilor, a Sturzeștilor ș-a lui Beldiman. Erau călări pe cai vechi și potoliți, care umblau după pasul mulțimii.

Bătrînii erau tăcuți și îngrijorați, dar țăranii cei mulți și curtenii ridicau un murmur greu : unii rîdeau, alții aveau glasuri de harță, căci toată noaptea, cît se pregătiseră, boierii îi cinstiseră și le făcuseră coraj cu antalele de băutură, trase de cîte șase boi după oaste, de la Cotnari. Și mai ales se lăudau că vor tăia cumplit și vor împunge ca pe boi pe tîrgoveții lui Tomșa și pe siimenii lui cei venetici.

— Au oamenii chef de harț... zise armașul Nicoriță, către Bărboi bătrînul.

— Mie mi-i în grijă, răspunse vornicul ; căci Tomșa-i viclean. Noi nu-i voim pieirea, — dar de ce nu înțelege să se ducă ? Nu-l mai putem suferi ! Și-mpotriva boierilor nu se poate pune : căci țara fără boieri e ca trunchiul descăpățînat...

— Are să se ducă, că n-are-ncotro ! strigă rîzînd Nicoriță, așa ca să-l audă și soții din jur.

Bărboi bătrînul privi însufleţit spre călăreţii care mergeau cu fală înainte, cu Niculăieş al lui : numai într-aceia îi era nădejdea, căci erau viteji şi iuţi la harţ, precum e firea moldovenilor. Îşi mîngîie barba căruntă şi privi zîmbind în jur.

— Acolo-i puterea ! strigă el ridicînd braţul şi arătînd înainte-i.

Pe la al treilea ceas al dimineţii, zăriră tîrgul Iaşilor şi furnicarea oştenilor lui Tomşa. Veneau bulziş de cătră vii. Sunau darabane şi trîmbiţi, — şi zbucniră cu sunet greu trei puşti de aramă.

Călăreţii din frunte se îndemnară la harţ, înălţară săbiile şi suliţile şi se repeziră cu răcnete. Dar la marginea viilor îşi potoliră fuga, căci printre butucii proaspăt încordaţi era greu să răzbată în goană cu caii. Iar oştenii în leafă, cu meşteşug îndrumaţi pe acolo de Domn, începură a bate din sănete.

Tîrgoveţii şi celelalte gloate veneau grămadă pe drum drept, pe sub deal. Călăreţii boierilor lăsară în vii pe siimeni şi darabani, şi cercară să izbească în prostime. Dar acolo era mulţime multă, şi avea poruncă să ţie piept fără să se desfacă, puşcînd şi împungînd înainte cu suliţile şi coasele.

Se iscase un zvon mare pe cîmpul Bahluiului, — şi gloata boierilor, îndîrjită, venea cutezătoare, cu răcnete de îndemn : — Hai, măi, să-i tăiem ! hai să-i răzbim !

Trecuse un ceas şi încă nu s-alegea nimica, pentru că sănetele ţineau viile şi gloata lui Tomşa astupa valea. Călărimea boierilor mai dădu o izbire, cercînd să tragă în risipă gloatele dinspre tîrg.

În harţul acesta cu oşti puţine, în care Tomşa stătea neclintit cu şiretlic, iar boierii căutau ca apa, trăgîndu-se şi iar venind, să rupă iezătura unde se va

întîmpla mai slabă, — intră deodată, pe neaşteptate şi ca trăsnetul, călărimea răzăşească a lui Şoimaru.

Cele trei bătăi ale puştilor de aramă fuseseră o vestire pe care o poruncise Tomşa. Şi Tudor Şoimaru, îmbulzit cu steagurile lui în rîpile dinspre Şorogari, se mişcase, îşi căutase pe furiş loc de ieşire, ş-acuma cădea cu săbiile în spatele gloatei boierilor.

Lovirea a fost scurtă şi spaima mare, căci, — după obiceiul codrenilor care aveau dese învăluiri cu tatarii, — Şoimaru poruncise să urle tot omul ca fiara pustiei, şi să izbească cu săbiile şi suliţile înălţate în vînt. Aşa încît de urlete , şuierături, zăngăniri şi ropot, — înfiorîndu-se şi înspăimîntîndu-se, glotaşii luară pe boieri în piepturi, se năpustiră între călărimea lor, apoi zvîrliră armele ş-o porniră la fugă spre mlaştina Bahluiului.

Îndată se mişcară şi darabanii şi siimenii din vii ; şi prinseră a striga, a hăuli ş-a goni spre boieri şi gloatele tîrgului.

Tomşa apăru la vedere, cu penele de cocor la gugiuman. Privea cum sînt bătuţi dindărăt proştii ţărani şi împinşi în mlaştina văii, — şi cum cad în genunchi şi se întorc spre el cerînd cu glasuri mari iertare. Apoi văzu pe orheieni alungînd, supunînd cu sabia şi prinzînd cu arcanele pe boieri. Cătră soarele-n amiază, trimese un slujitor, să vie Iancu Ţiganul la datorie, — apoi, după ce pipăi pentru a suta oară buzduganul în ziua aceea, îl desprinse de la şa şi începu a-l frămînta în mîna dreaptă.

Bătaia se linişti. Prostimea, cîtă nu putuse scăpa, sta cu fruntea-n pulbere, nădăjduind la mila Domnului. Dintre boieri, mulţi scăpaseră, croindu-şi drum cu săbiile şi năpustind îndărăt. Scăpaseră, bătînd din vreme laturile chiar şi din cei mai bătrîni, pe care

mai ales Tomşa ar fi vrut să-i vadă îngenunchiaţi la judeţul lui.

Gîfîind şi plini de pulberi, călăreţii lui Şoimaru şi oştenii ceilalţi ai Domniei făcură roată, — cu capetele descoperite, şi Tomşa-Vodă îşi începu judecata.

Mai întăi sărută pe obraji, cum niciodată nu făcuse în viaţa lui, pe Tudor Şoimaru şi pe Bîrnovă şi strigă în auzul tuturora :

— Aceşti doi boieri şi căpitani mi-au fost mie cu adevărată credinţă !

După aceea zise, întorcîndu-se către oaste :

— Vouă, bunilor mei oşteni, care aţi stat cu piepturile şi cu credinţa voastră pentru mine, am să vă plătesc cu dreptate. Şi am să rînduiesc şi fiecăruia parte din toate averile boierilor vicleni şi fugari !

Oştenii ridicară glasuri de mulţămire şi strigară într-un cuvînt :

— Să trăieşti întru mulţi ani, măria ta !

— Iar acuma, — strigă Tomşa făcînd semn cu mîna ; să-mi aducă pe viclenii prinşi !

Siimenii împinseră înainte cu suliţile pe boieri. Era între ei şi mazilul cel mîndru, Serghie Murguleţ, şi Bărboi cel tînăr, şi vornicul cel bătrîn Bărboi, şi adînc umilit, cu nasul îndreptat spre pămînt, armaşul Nicoriţă. Erau toţi bătuţi, rupţi şi stropiţi de sînge.

— Vai vouă, mişeilor ! strigă Vodă pufnind şi fulgerîndu-i cu ochiul lui cel rău. Mi-aţi voit pieirea, şi acum aţi venit voi înainte-mi, la un înfricoşat judeţ ! — Tu, bătrîne vornice Bărboi ! Ştii că vei pieri pentru nelegiuirile tale ?

— Doamne ! zise bătrînul ridicînd fruntea şi ochii învineţiţi şi bătuţi de pumnii oştenilor de rînd ; eu nu mi-am încărcat sufletul cu nici o nelegiuire în viaţa

mea. Sînt bătrîn. Pe nimeni n-am prădat ; pe nimeni n-am tăiat.

— Aşa ? Dar n-ai călcat jurămînt şi nu mi-ai pus la cale căderea ?...

— Doamne ! ai spîrcuit ca lupul boierimea, şi asta nu se cuvine, căci noi am întemeiat această ţară !

— Prost cuvînt, strigă Tomşa rîzînd. Află, vornice Bărboi, că pentru fapta domniei tale te voi înţepa din nădragi pînă-n moalele capului, şi-ţi voi rîndui loc sus, ca să fii pradă corbilor !...

Bătrînul boier tăcu şi-şi plecă îngrozit fruntea în piept.

— Pe Bărboi cel tînăr, strigă iar Tomşa, am să pun să-l spînzure în poarta casei tătîne-său, ca să fie de pildă în tîrgul Iaşului !

— Părintele meu, iartă-mă pentru toate cîte ţi-am greşit ! strigă tînărul boier. Şi bătrînul îşi duse mîna la frunte şi suspină greu.

Tomşa îşi răsuci buzduganul în mînă şi iarăşi vorbi :

— Iar tu, Serghie, cap fără minte din neamul nebunilor Murguleţi, care ai venit la poarta tîrgului şi ţi-ai destrăbălat gura, suduind pe Domnul tău...

— Eu, Tomşa, nu mă tem de tine, nici de buzduganul tău ! strigă cu fudulie mazilul.

Furios, Tomşa îşi repezi capul înainte şi gemu încruntat :

— Aduceţi-l la mine !

Mazilul stătu pe loc, dîrz ; dar un daraban îi puse între umeri îndărăt şpanga, şi-l împinse doi paşi. Domnul dădu pinteni şi-l izbi cu calul. Apoi feri în laturi, şi scrîşnind, cu toată mînia pe care-o frămînta între dinţi, şi şi-o înăbuşea, şi o rînjea de un sfert de

ceas, icni și ridică buzduganul, și bătu cu el peste fălci pe Murguleț. Doi oșteni se repeziră cînd văzură pe bătut șovăind. Îl ținură de subsuori, pînă ce Vodă îl zdrobi și-i făcu măselele grăunțe ; — după ce-l lăsară la pămînt, începură să-și șteargă de sînge obrazele împroșcate.

— În curteni să intrați cu săbiile ! strigă Tomșa gîfîind, și să-i tăiați pînă la unul. Să-i înșirați la pămînt, ca să-i văd eu...

Apoi deodată, — de și de mult îl pîndea c-un ochi, — păru a vedea, dosit între alții, pe armașul Nicoriță. Începu a rîde cu veselie.

— Dar pe tine, Nicoriță dragul meu, slugă credincioasă, cu ce te pot plăti ?

Armașul se prăbuși la pămînt și bătu mătanie înfingîndu-și nasul ascuțit în pulbere.

— Doamne, fie-ți milă de mine și nu mă tăia !

— Nu, Nicoriță, n-am să te tai, răspunse Tomșa rînjind. Dar nu știu dacă cunoști cuvîntul pe care l-am auzit eu astă-noapte, de la un mojic, care grăia cu laude despre tine...

Armașul gemea la pămînt, fără să se clintească.

— Mai întăi, urmă Tomșa, acel om m-a învățat să dau armășia celui căruia i se cuvine : lui Armășel ! care se cuvine să fie drept armaș pentru credința lui.

— Să trăiești, măria ta ! strigă căpitanul Petrea, cercînd să-și înalțe pieptul lat de la locul lui, din fruntea darabanilor.

— Da ! Și pe urmă m-a învățat, rîse Domnul, m-a învățat să te las cu viață pentru toate zilele cîte-ți vor mai rămîne...

Nicoriță își ridică neîncrezător capul și privi spăriat la Tomșa, ca să afle ce cazină îi va porunci.

— Scoateți-i ochii de vulpe și dați-i la cîni ! strigă scurt și c-o mînie grozavă Domnul.

Iancul Țiganul trase cuțitul de la brîu, îl netezi pe palmă, veni la armașul țintuit de mînile oștenilor, îl apucă de chică și-i ridică fruntea și, punînd cuțitul, scoase și zvîrli globii sîngerați în țărînă. Pe urmă își făcu datoria, mergînd cu țeapa pîrlită și ascuțită bine la vîrf ca să împungă în ea ca într-o frigare pe Bărboi cel bătrîn, și împlini și toate celelalte porunci ale judecății lui Ștefan, a cărui mînie părea în creștere, ca a taurului, la vederea sîngelui roș. — Șoimaru și cu răzășii lui răsuflau, descălecați lîngă cai, și priveau cu nepăsare la această crîncenă judecată.

XXIX

Sfaturi la doamna Irimiei-Vodă

Tăierea lui Botoșan, cumnatul răposatului Irimia-Voievod, și surparea atîtor case boierești, a făcut vîlvă și sunet mare, și-n țară, dar mai ales peste hotar, la leși, unde Doamna Elisabeta de trei ani aștepta cu feciorul și fetele ei. — Cu stropituri de lacrimi a scris ea răvașe către prietini și către rude și a rugat pe soții fetelor sale Regina și Ana, voievozi strălucițí și cu trecere. Mihail Visniovecki și Maximilian Pjerebski, să arate craiului Sigismund marea ei durere : un cocon ucis, alții pribegi și domnia țării sale în mîna unui tiran așezat de păgîni. «Moldova întreagă plînge și geme... spunea ea. Chiamă pe domnul ei adevărat, căci nu mai poate răbda atîtea prădăciuni, atîta nedreptate și atîta sînge. Fug boierii peste hotar și se pustiește țara. Ș-ar trebui generoșii nobili să n-o lase pe ea, văduvă de voie-

vod, şi să aibă milă şi de biata Moldovă, care-i chiamă cu jalnic glas».

La una din adunările care aveau loc în palatul ei din Liov, — după povestirile înfricoşătoare ale boierilor fugari, ridică glas jupîn Stroie Orheianu şi prinse a arăta cu mare fierbinţeală că nu mai este vreme de întîrziere ş-a sosit ceasul din urmă.

— Iată, zicea el, cinstiţii boieri care sînt de faţă, Vascan Furtună şi Nasta, şi Alexa Hulpe, care chiar acuma au căzut la picioarele Doamnei, arată că ţara nu mai poate răbda... Tomşa îşi face de cap : taie şi spînzură ; globeşte averile noastre muncite şi-şi face rîs de ţara noastră cea blagoslovită...

Doamna Elisabeta privea în juru-i cu ochii ei mîndri. Primise o scrisoare bună de la nobilul Vladimir, cuscrul ei, prin care-i arăta că mila Craiului a fost nespusă auzind de lacrimile ei, dar că pacea Republicei nu poate fi tulburată : Turcul e prea îndrăzneţ şi tare. Totuşi, zicea în taină Coribut, — Regele va închide ochii şi se va face că n-aude, dacă ginerii Doamnei şi prietinii ei ar găsi de cuviinţă s-o ajute cu armele. «Numai să dea Dumnezeu să fie norocul mai prielnic decît în trecut!» sfîrşea scrisoarea.

— Cinstiţilor boieri! grăi ea cu glasu-i metalic. Nici noi nu mai putem îndura cîte auzim. Ni se rupe inima de milă pentru Ţară, şi ne-am hotărît! Iată, chiar azi aştept pe ginerele meu Mihai şi pe viteazul magnat Samoil Corecki care, de se va milostivi Dumnezeu, se va însoţi în curînd cu copila noastră Ecaterina. Trebuie să ne înţelegem şi să ridicăm în scurt oaste...

Doamna mai vorbi multe şi întrebă de multe pe boierii pribegi. Iar pan Stroie Orheianu umbla de la unul la altul, îşi scotea pîntecele în afară şi purta cu

mîndrie la braţ pe ginerele dumnealui, şleahtic bogat, dar cam stătut, chel şi cu barba căruntă: Anton Ludno. Nu mai era tînăr pan Anton, dar moşiile lui se întindeau cît ţinuturi întregi ; şi, — Minski, tinerelul balan, zburînd, — vrednicul boier găsise un mire care putea să îmbrace numai în aur şi pietre scumpe pe mîndra lui copilă!

— Acesta-i om mai cu scaun la cap, şoptea el totdeauna către boieri. Eu mă aflu mîndru că am ginere un magnat, bogat cît nici el singur nu-şi ştie măsura averii. Pe lîngă că-i înţelept şi mie cu prilnţă, apoi la Magda mea ţine ca la ochii din cap. I-a cumpărat caretă, cu cai albi ca omătul şi c-un harap negru care sare de pe capră şi-i deschide portiţa... E om straşnic, boieri dumneavoastră!

Intr-adevăr, Ludno era un om cunoscut prin deşteptăciunea lui. Era grozav de bogat ; umblase mult prin lume şi fusese la Paris. In tinereţă îşi făcuse faimă prin petrecerile şi destrăbălările lui. Iar acuma, dintrodată, după ce toată lumea îl ştia cuminţit, căzuse la năprasnică dragoste pentru Magda Orheianului, o ceruse de la tatăl ei şi se şi însurase cu dînsa cu trei luni de zile în urmă.

— Prea luminată Doamnă! grăi deodată Orheianu oprindu-se înaintea scaunului Elisabetei. Porunceşte, şi noi ne vom da cel din urmă ban de nafură ca să plătim oşteni buni!

— Cunosc credinţa domniei tale, jupîn Stroie, răspunse Moviloaia. Ne-om aduce aminte, cînd va aşeza Dumnezeu pe Alexăndrel la locul lui, — de toţi cei care s-au jertfit!

— Şi mai ales, adăogi Stroie, nu trebuie să întîrziem! Ţara nu-l mai poate răbda pe Tomşa!

Elisabeta aruncă o privire pătrunzătoare asupra Orheianului, apoi se întoarse grăind şi zîmbind către ceilalţi boieri.

Anton Ludno trase de mînică pe socrul său şi-i zise împingîndu-l încet în laturi :

— Pan Stroie, dacă ţara nu-l mai poate răbda pe Tomşa al dumneavoastră, de ce nu-l alungă ? Ce nevoie este să-ţi cheltuieşti domnia ta şi banul de nafură ?

Ludno zîmbea şiret : banii de nafură ai lui Orheianu ştia el cine-i va plăti.

— Apoi, vezi dumneata, ginere, răspunse boierul, — ţara-l urăşte, dar nu-l poate alunga.

— Înţeleg... răspunse Ludno.

— Fireşte, zise repede Stroie, ce pot cei slabi ? Trebuie să ridicăm ajutor noi. Altfel cum îmi voi putea dobîndi îndărăt moşiile mele pe care Tomşa mi le-a răpit şi le-a dat la nişte răzăşi calici !

— Da, da... oftă Anton Ludno. Fiecare cu durerea lui. Pe Doamnă aşa de cumplit o ustură durerea ţării, încît abia aşteaptă să puie în scaun pe cocon şi să înceapă a porunci ea. Doamna Elisabeta e vrednică muiere ! Dar aveţi dreptate. Şi dacă-i vorba s-avem dobîndă, lesne îţi voi putea da banii de nafură, pan Stroie.

— Ehe ! ce ginere am eu ! vorbi încet Orheianu, lăsînd pe Ludno şi trecînd între boierii moldoveni. Pot spune că din cuvîntul meu nu iese. Şi eu îl voi face să adune el singur, pe socoteala lui, cu toate straiele şi armele, cinci sute de oameni, cînd va fi să năvălim în ţară !

Intrau fetele Doamnei, Caterina şi Ana, întovărăşite de Magda ; şi Ludno se grăbi să le iasă întru întîmpinare. Indată după ele sosiră nobilii Mihail Visniovecki şi Samoil Corecki, — şi marele boier moldovan Nistor Ureche. — Cu toţii împresurară pe Elisabeta, cu vorbe de ţeremonie, întrebînd-o de sănătate şi de veştile de la Moldova.

Doamna suspină cu amar.

— Pătrunsă sînt de mîhnire, ca de moarte, răspunse ea. Boierii pribegiţi, care au sosit acum, din nou mi-au povestit cum s-a întîmplat pieirea dragului meu frate !...

Caterina şi Ana se aşezară de-a dreapta şi de-a stînga ei ; iar Mihail Visniovecki cuvîntă astfel :

— Eu, Doamnă, cunosc de mult durerea care te asupreşte ; şi înţeleg că a venit ceasul să liniştim lucrurile deplin, şi să aşezăm pe cumnatul Alexandru în scaunul tatălui său. De la cine vei putea dobîndi o mînă de ajutor, dacă nu de la noi ?

— Fără îndoială ! strigă Corecki, aţintind pe frumoasa Ecaterina. Ce ne pasă nouă, domni peste pămînturile şi servii noştri, de ce crede Regele şi de ce poate spune el ! Mai întăi el nu-i din neamul nostru, şi l-am ales ca să ne păstreze privilegiile... C-un rege care se teme aşa de grozav de Turc, ce putem face ? La curte la Varşovia, ei ştiu numai să petreacă. Au ajuns şi preoţii să iasă îmbrăcaţi la mascarade, şi să danţeze, pentru că maiestatea sa Regina a avut bunăvoinţa să dăruiască Poloniei un prunc...

Ludno, care era într-un colţ, începu a rîde ; şi nimeni nu înţelese dacă vorbeşte într-adins :

— Îmi place mult, nobile pan, neatîrnarea domniei tale ! Craiul niciodată nu trebuie să treacă peste noi ; altfel zadarnic s-au luptat, cu atîtea rînduri de regi, glorioşii noştri strămoşi !...

Boierii moldoveni nu se mirau prea mult de îndrăzneţele cuvinte ale lui Corecki, deoarece şi ei aveau obicei să sfîşie din cuvinte pe Domni, ba chiar să-i şi suduie.

— Luminăţia sa Craiul, grăi Elisabeta, are pricini pentru care doreşte pacea. Nu se cade să cercetez eu planurile sale. Totuşi ştiu că are către mine o nesecată bunătate şi se va bucura cînd vom putea dobîndi ce-am pierdut!

Văduva zîmbi cu dulceaţă şi cu şiretenie spre pan Samoil, apoi îl rugă să arate ce planuri are. — Şi tînărul nobil arătă îndată că s-a înţeles cu Visniovecki să ridice oşteni din servii lor şi să ia în leafă căzăcime. — Nistor Ureche, sfetnic foarte înţelept al răposatului Irimia, foarte priceput în treburile ţării şi în schimbările pe care le orînduia Cel-de-sus în ţara Moldovei, intră şi el în sfat cu adînci cuvinte şi arătă scrisori de la mazili care stăteau la moşiile lor în ţară şi chiar de la boierii care se mai puteau aciua pe lîngă Tomşa, de şi tremurau în fiece ceas de groaza lui; şi lămuri că şi aceste înţelegeri cu cei dinlăuntru trag mult în cumpăna dreptăţii.

— Ei toţi vor fi coada toporului cu care vom tăia copacul de la rădăcină! sfîrşi el cu tîlc.

Ureche era bărbat încercat şi cărturar, şi Doamna nu făcea un pas fără sfatul lui, de şi era mîndră şi ahtiată cumplit de domnie, nu atît pentru coconul ei, cît pentru ea. Şoptea Orheianu, care nu tăcea cum nu tace izvorul, că Doamna chiar ar fi căzut la slăbăciune pentru Nistor; dar tot el adăogea că acest zvon nu poate fi adevărat; că văduva se va fi arătînd cu zîmbet şi bunătate numai fiindcă un om ca vornicul preţuia singur cît o oaste, — pentru sfaturile care le da şi legăturile pe care le avea cu boierii ţării.

Lovirea lui Tomşa şi intrarea cu alte oşti în săraca ţară moldovenească se punea la cale într-o încăpere bogată, înflorită cu podoabe apusene. Şi boierii care încă nu văzuseră strălucita Lehie priveau cu uimire spre florile de aur şi pietre rare care împodobeau şi pe femei şi pe nobili. Vorbele alese şi înflorite pe care magnaţii aceia subţiri le rosteau cu uşurinţă, parcă erau tot ceva de preţ, ca şi tot ce-i înconjura. Ei veneau dintr-o sălbătăcie, şi Iaşii lor era un nevrednic tîrg de maghernite şi căsuţe. Cum era cu putinţă ca o Doamnă care trăia într-aşa averi, cu asemenea prietini şi rude, şi cu o oştire ca cea a leşilor, să nu biruiască pe sîngerosul Tomşa? — şopteau încet între ei, împărtăşindu-şi mirările şi ascultînd cînd pe Corecki, cînd pe Ureche vornicul; iar fata boierului Orheianu se apropie uşor de dînşii şi se aşeză pe-un scaun. Era îmbrăcată c-o rochie grea de catifea vişinie şi la gît avea un rîuşor de mărgărintare... Boierii se traseră puţin, ca şi cum ar fi vrut să-i facă loc, şi se uitară unii la alţii ciudat: căci în ţară muierile n-aveau scaun în sfaturile bărbaţilor. Dar ea venise, mlădie şi frumoasă, pentr-o pricină, şi se întoarse spre ei c-un glas dulce:

— Boieri dumneavoastră, nu vă supăraţi dacă vă-ntreb cînd aţi venit din ţară...

Boierii zîmbiră. Era aşa de albă şi cu strai ales, şi ei o crezuseră leaşcă.

— M-aţi crezut străină? vorbi ea şi începu a rîde cu gingăşie. Eu sînt fiica Orheianului şi sînt măritată după Anton Ludno, magnat al Lehiei. Imi spuneţi cînd aţi venit?

— Am căzut în Liov asară, domniţă! se grăbi să răspundă boierul Vascan Furtună.

— Şi aţi fost faţă cînd s-au sculat boierii de s-au lovit cu Tomşa, pe cît am auzit ?

— Da, ş-am scăpat de la grea primejdie, mulţămim lui Dumnezeu !

— A avut Tomşa într-adevăr atîta oaste ? Eu am înţeles că i-au fost de mare ajutorinţă răzăşii de la Orhei...

— E prea adevărat. I-au sărit în ajutor orheienii c-un căpitan al lor Tudor Şoimaru...

— Da-da, îngînă Magda ; am mai auzit de el.

— Trebuie să fi auzit, o încredinţă Vascan. Fără el, noi răpuneam pe Tomşa !

Magda mai făcu şi alte uşoare întrebări, apoi iar se întoarse la orheieni. Dar boierii nu ştiau să-i spuie mai multe, şi nici n-apucaseră a vedea la ochi pe înfricoşatul Şoimar. — Ea tăcu şi rămase gîndindu-se pe scaunul ei, pînă ce pan Anton Ludno, văzîndu-i ochii umbriţi de tristeţă, se grăbi să se apropie şi să se închine înaintea ei.

— Spune-mi, sufletul meu, la ce te gîndeşti ? o întrebă el c-un glas plin de dulceaţă.

Ea îl privi ca într-o mare depărtare, îl cunoscu după pleşuvie şi după ochii obosiţi, şi-şi feri în laturi capul ; dar cînd îi vorbi a doua oară, îşi veni în fire şi-i cuprinse braţul înălţîndu-se în picioare. Apoi se aplecă asupra lui şi-l întrebă :

— Te rog să-mi răspunzi, soţul meu, dacă vei ajuta pe Doamna noastră şi vom merge şi noi la Moldova...

— Dacă poruncesti, de ce nu ? răspunse galant Ludno. Pot merge şi pîn' la scaunul Sultanului !

Ea oftă şi-l privi clătinîndu-şi căpuşorul, apoi fugi iar cu gîndul departe.

XXX

Se întîlnesc prietini vechi

Un an şi mai bine Tomşa primi veşti după veşti de la marginile Lehiei cum că Moviloaia cu feciorii şi ginerii strîng oşti. Repezi în mai multe rînduri olăcari cu plîngeri la prietinii lui de la Stambul, arătînd că la hotarele Împărăţiei, despre leşi, se iscă tulburători ; dar Sultanul îşi petrecea viaţa în seraiurile lui cu cadînele şi se bucura de clădirea celor mai frumoase moschei şi cişmele din scaunul marei lui împărăţii, iar sfetnicii unui aşa moale stăpînitor nu se tulburau cu grăbire pentru tot ceea ce li se putea năzări raialelor moldoveneşti. Tomşa mai mînă o fierbinte rugare, ca măcar să se trimeată un cuvînt de luare-aminte lui Cantemir bei din Bugeac ; dar oamenii lui se întoarseră iar fără nici o izbîndă.

— Atuncea ce facem ? întrebă Domnul pe Bîrnovă, boierul lui cel mai de credinţă. Păgînii ştiu numai lăcomia să şi-o sature. În fiecare an slujitorii lor de la Cetatea Albă, unde-i legat birul Împărăţiei, ştiu să vie şi să ridice glas pentru drepturile măritului Sultan ; dar la nevoie, cînd chiar oştile lui Crai se pregătesc într-ascuns să ne lovească, nu văd, nici n-aud nimica...

Erau singuri în spătărie, şi-n ograda întinsă a Curţii oşteni noi din Ţara Ungurească învăţau mustrul pedestrimii : glasurile de poruncă răzbăteau lungi şi răsunătoare pînă la ei.

— Eu fac ce pot, vorbi iar Domnul, şi cheltuiesc cu leafa ostirii şi banii de comînd, — dar parcă pot înţelege ce furtună va veni asupra noastră ? Şi chiar în oştenii noştri eu ştiu ce credinţă pot avea ? Ei nu

sînt ostaşi de ţară cum era în vremea veche; şi batîr că le-am făcut straie nouă verzi şi le-am dat lăduncă şi pene argintate la cuşmă, de sînt mai mîndri decît haiducii leşeşti, — oare la nevoie vor muri ei pentru mine?

— Să sculăm ţara la nevoie, măria ta... răspunse Bîrnovă, mai mult ca să mîngîie pe Vodă.

— Cînd s-o scoli? Nu poţi să ţii prostimea cea multă în picioare în vremea verii. La nevoie îi vom chema, dar cîţi vor veni? Ce credinţă pot eu avea în staroştii noştri de ţinuturi?... Toţi sînt răi şi toţi vor să mă vîndă. Am tăiat atîtea capete ca să vîr groaza, — şi degeaba! căci boierimea-i totdeauna duşmănoasă Domnului, şi capetele tăiate, ca balaurului celui din poveste, îi cresc iarăşi la loc!

Bîrnovă stătu un timp gînditor.

— Vra să zică, de la Turc nu-i nici o nădejde. Cu puţinii ieniceri de la cetăţile mării nu putem face ispravă. Atuncea numai la Cantemir mai putem avea nădejde.

— Cantemir fără porunca Porţii nu se mişcă.

— Ba eu socot, răspunse boierul, că va veni. Să-i trimetem pe Şoimaru, şi nu e nevoie de poruncile Împărăţiei. Avem noi o prietinie veche, măria ta: eu, Şoimaru şi beiul Bugeacului. Şi dacă vin tatarii, avem un ajutor bun, pe lîngă steagurile noastre de răzăşi...

Domnul dădu cu întristare din cap. Cuvîntă cu glas greu:

— E blăstămat, boier Simeoane, acest pămînt al Moldovei! Credinţa oamenilor lui e ca o floare rară. Zadarnice sînt bunătăţile Domnului, zadarnice îngrozirile lui! Cîteodată stau şi mă gîndesc că mai bine ar fi să-mi iau lumea în cap şi să mă tot duc! Au să mă vîndă toţi... — Vesteşte, boier Simeoane, sfatul,

sfîrşi oftînd şi gînditor Vodă; să vie boierii să începem judecăţile...

Bîrnovă ieşi singur în curtea plină de ostaşi, trimese poruncile şi făcu vestire la poartă că Domnul eurînd începe judecarea pricinilor. Apoi trecu singur spre chilioara lui de sub ganguri şi cugetă zîmbind la înfricoşarea lui Tomşa. — Şi de mine se îndoieşte, murmură boierul... Din sînge creşte la vedere o floare otrăvită!

Tudor Şoimaru primi după o săptămînă un răvaş lung în care Bîrnovă îi lămurea veştile de la Lehia şi nepăsarea Turcului. «Vodă te îndeamnă, după sfaturile mele, îi mai spunea Simeon, să faci un drum pînă la nohai şi să ceri lui Cantemir să sară într-ajutor, la nevoie... Du-te. Beiul va veni, pentru prietinia noastră...»

Această scrisoare o asculta, cu fruntea plecată şi cu sprîncenele încruntate, şi bătrînul Mihu în odaia lui Tudor, în sat la Şoimăreşti. Erau numai ei singuri, şi căpitanul ţinea înălţată în lumină hîrtia vînătă cu peceţile rupte. — După ce sfîrşi de slovenit şi vorbele de la urmă de dragoste şi frăţie, Şoimaru întoarse capul şi privi pe bătrîn.

— Ce zici, uncheşule?

— Trebuie să te duci, răspunse bătrînul.

— Ştiu, şi mă voi duce. Dar te întreb cînd se va stîrpi buruiana aceasta care creşte în Lehia? Abia s-a aşezat ţara şi iar se scoală văduva. Iar vor veni leşi şi cazaci. Fără linişte şi fără tihnă vom fi; şi dacă Moviloaia răpune pe Tomşa, Orheianu şi el ne va răpune pe noi!...

Şoimaru se înălţă în picioare.

— Ce vrei să faci? îl întrebă bătrînul ridicînd spre el ochii.

— Mă duc să-mi gătesc calul! Vara-i sfîrşită, şi-i vremea cînd se adună oştile...

Bătrînul, rămas singur, întinse mîna spre răvaşul lui Bîrnovă şi-l ceti, încă o dată, cu luare-aminte, numai el. Apoi clăti din cap c-o simţire de îngrijorare şi oftă din adîncul rărunchilor.

Tudor intră după o vreme şi începu a trage, din lăzi şi din cuiele de lemn bătute în pereţi, straie şi arme. Îşi scoase şi botforii cei nalţi de modă nemţească şi pinteni de fier cu colţi mari...

După patru zile, la Sîntămăria cea mică, a cărei slujbă cade în 8 ale lunii brumărel, — Tudor Şoimaru găsi pe Cantemir bei în tîrg la Căuşeni, lîngă Nistru. Turcii, moldovenii, tatarii şi toată amestecătura de neamuri din părţile Muncastrului şi din unghiul Mării pe care-l stăpîneau nohaii se aflau adunaţi la iarmaroc, deoarece la această zi de început de toamnă neguţătorii levantini şi maltezi aveau obicei să desfacă mărfurile aduse de departe în corăbii cu vîntrele.

Cantemir bei, cînd văzu pe Şoimaru înaintea lui, descălecat, stînd drept şi zîmbindu-i, — ridică amîndouă braţele în sus şi se repezi la el. Se sărutară de trei ori, şi se priviră în luminile ochilor, căci se despărţiseră de patru ani.

Tatarul se întoarse apoi spre slujitorii lui şi le dădu porunci, — şi apucînd pe Şoimaru de braţ îl trase după el.

— Haide cu mine, frate, îi zise, — am în tîrg aici un văr: totdeauna găzduiesc la casa lui. Te vei hodini la el. Mîni mergem unde am şi eu salaş bun, cu zid de piatră...

În drumul lor erau întinse numai tărăbi subt adăposturi de pînză, — şi tîrgul statornic, ca toate aşezările tătăreşti, n-avea decît căsuţe joase de ciamur, fără pomi, fără împrejmuiri.

— Ce te uiţi aşa mirat? grăi rîzînd Cantemir. Satele şi tîrgurile noastre sînt tabere. Abia ne-am aşezat aici, şi mîni poate le dărîmăm şi poposim în altă parte...

— Poporul tău are altă fire... răspunse Şoimaru; e mişcător ca năsipul.

— Aşa-i, aşa-i! încuviinţă rîzînd beiul. Voi sînteţi ca şi codrii de la Orhei, care stau în locurile lor de-o mie de ani...

— Şi vor mai sta! grăi c-un oftat Şoimaru, dacă se va milostivi Dumnezeu de noi...

Cantemir îl privi cu luare-aminte, apoi îl trase către o căsuţă joasă şi lungă, împărţită în locuinţă pentru bărbaţi, harem pentru femei şi grajd pentru vite. Erau toate subt un singur acoperiş, şi Şoimaru simţi pătrunzîndu-i în nări mirosul iute al gunoiului de cai; dar intrînd în camara joasă, cu ferestre mici, găsi curăţenie desăvîrşită şi covoare de preţ, şi perne de matasă pe divanurile joase de pămînt bătut şi lipit cu îngrijire. Stăpînul locului, un om cărunt la barbă, cu turban în cap, — îi primi şi se închină înaintea lui Tudor, arătîndu-i cu mîna locuinţa şi spunîndu-i, în grai tătărăsc, că toate sînt ale oaspetelui: patul de hodină, blidul de mîncare şi vorba bună!

— Acuma spune-mi, frate, grăi Cantemir aşezînd pe Şoimaru lîngă el, — de ce-ai oftat aşa de greu mai nainte?... te ameninţă vreo primejdie? Asta nu se poate. Te văd teafăr şi sănătos; eşti lîngă mine; aici nu te poate ajunge nici cel mai mare duşman al tău!

— Slavă Domnului, sînt tare, grăi răzăşul.

— Inima ţi s-a tămăduit?...

— De mult, beiule, de mult.

— Atuncea ce este ?

— Tomşa e primejduit dinspre partea Movileştilor ş-a leşilor, răspunse Tudor.

— Aşa ? Şi-mi ceri ajutor pentru Tomşa ? N-am primit nici o carte de la Stambul, şi Voievodul vostru e un om în care n-am credinţă, şi pentru care n-am dragoste...

— Carte-ţi va veni de la Impărăţie, întîmpină răzăşul, dar mă tem să nu fie pera tîrziu.

— Şi ce te doare pe tine ?

— Mă doare, căci, — cum spuneai tu, frate, mai nainte, de codrii de la Orhei, — am prins şi eu rădăcină adîncă pe moşia bătrînească. Acu patru ani, cînd ne-am împrietinit, eram singur pe lume. Astăzi mă doare inima pentru mulţi. Şi mai ales mă doare gîndindu-mă că cel ce-a buzdugănit pe părintele meu şi a ucis atîţia de-ai noştri, se va întoarce de iznoavă şi va prăpădi şi cîtă răzăşime a mai rămas. Dacă poţi da un ajutor, beiule, dă-l !

— Eu n-am înţeles niciodată, răspunse încet tatarul, îndîrjirile voastre pentru pămînt, certurile şi sîngele vărsat pentru un colţişor de grădină, cînd lumea lui Dumnezeu e aşa de mare...

— Ştiu... tu nu poţi pricepe... grăi cu glas mişcat răzăşul. Nici eu mai înainte nu pricepeam ; dar a fost în sîngele inimii mele această durere, — şi s-a vădit curînd. Inainte nu mă temeam : eram singur. Astăzi mă tem : sînt legat de lucrurile statornice !

In umbra cămării, pe divanurile moi stînd, Şoimaru îi povesti lui Cantemir cum stau lucrurile şi-i arătă şi răvaşul repezit de Bîrnovă.

— Bine, zise beiul, cată să mă gătesc, poate să

ai mai curînd nevoie de mine. Vom pleca amîndoi chiar pe loc, să vestesc aulele mele, şi să le ridic. Vei vedea şi cum pregătesc şi lasă tatarii noştri hrană pentru muieri şi pentru copii...

In adevăr, amîndoi prietinii, chiar în sara aceea, plecară pe cai, pe dreapta stepă a Bugeacului, în care fîşîiau, cît vedeau ochii, ierburile uscate şi necosite. Era o singurătate ca pe-o mare şi tremurau întinderile sub lumina nehotărîtă a amurgului ca vălurele fără sfîrşit şi fără hodină. Şi ei cu slujitorii se duceau grăind încet despre amintiri şi povestiri războinice.

Intr-un tîrziu, mergînd aşa pe cărarea abia bănuită în ierburile pustiei, printr-un cotlon necunoscut al lumii, Cantemir, rîzînd ca de nişte minuni, începu a povesti lui Şoimaru ce-a aflat în zilele acelea de la negustorii străini, care călătoresc pe mări.

— Imi spuneau corăbierii, grăia domol, că umblă cu corăbiile nouăzeci de zile şi ajung la lumea cea nouă pe care au descoperit-o spaniolii... Acolo sînt oameni sălbatici şi ape de zece ori mai late decît Dunărea, şi codri care nu mai leapădă frunza niciodată... Şi după acele ape şi codri, în pustietăţi de piatră, unde cad izvoare în prăpăstii ca-n nişte cupe, din veci s-au strîns, s-au frămîntat şi s-au cernut în stropi năsipurile, şi s-au ales bulzi de aur mari de nu-i poate ridica omul în braţe... Şi ei zic că iau hrană pe un an, şi arme, şi se duc, trec apele, dau foc la păduri, se bat cu oamenii sălbatici şi-i omoară, şi cîteodată ajung la aurul acela care scînteiază ca un soare printr-o perdea de apă...

— Vra să zică, după mări, sînt alte uscaturi... zise cu uimire răzăşul, şi pămîntul niciodată nu se sfîrşeşte !

— Eu știu? Dar parc-aș vrea cîteodată să pornesc și eu într-acolo... Și-mi mai spuneau ei că la țara Franțuzului este un crai ș-un vlădică... Craiul se duce la biserică și la petreceri, iar popa bate războaiele crăiei...

— Cum văd eu, vorbi rîzînd Șoimaru, lumea veche de-aici se sfîrșește, — ș-are să trebuiască să ne mutăm în cealaltă...

Astfel mergeau vorbind și trapul cailor aproape nu făcea zgomot; numai întinderile susurau ca apa în întunericul nopții. Și ei erau fericiți, sub stele, ca buni prietini care se revedeau.

După ce ajunseră a doua zi la tabăra nohailor, căzură la hodină; dar mai nainte avusese grijă beiul să trimeată poruncă în toate părțile la aulele războinicilor. Și-ndată ce se strînseră călăreții tatari, Șoimaru fu de față la vînătoarea cea mare de toamnă a lor, după care-și pregătesc la fum pastrama tare de cal.

Porniră cu toții, cale de-o zi la umblet, către smîrcurile cele mari de la miazănoapte, unde oblicise ră ei că se țin caii lăsați slobozi în stepă și sălbătăciți de ani și ani de zile. Seceta verii îi adunase încet-încet către mlaștinile de la Cortal.

După ce ajunseră și dădură de ei, îi sculară din toate părțile și-i împresurară pe întindere de-o poștă, cu larmă mare, și chiote; și spăriindu-i necontenit și tot strîngînd hăituiala, îi grămădiră în smîrcuri unde sălbaticii se înglodară cu copitele lor mari, fornăind, tremurînd, și privind cu spaimă la vînători. Cînd începură a-i ucide nohaii cu săgețile și cu sulițile lor, — se văzu semnul cozii de cal fugind pe vînt în lungul pustiei și grăbind spre ei.

— Mi-au trimes bătrînii veste! strigă Cantemir întorcînd calul către miazăzi. Ce este oare?...

Șoimaru căuta să pătrundă depărtarea și se gîndea că pentru el vestea nu poate fi bună: ori e veste de la crîmleni pentru război la alte hotare ale Impărăției, ș-atunci Cantemir îl lasă; ori e veste de la Moldova, ș-atuncea a intrat sabia în țară, asupra lui Tomșa!

Tatarul, copil al pustiei, avea priviri mai pătrunzătoare. Își puse mîna streșină, la frunte; apoi se întoarse zîmbind spre fratele lui de arme.

— Omul nostru nu vine singur! zise el. Aleargă după dînsul doi călărești cu cușme nalte... Să știi că vestea-i pentru tine!...

Acuma începea a deosebi și Șoimaru cușma naltă a orheienilor lui. Veneau repede cei trei călări, parcă-i împingea de la spate vîntul mării. Curînd steagul tătărăsc căzu în jos fluturînd și călăreții se opriră, cu caii gîfîind de trudă, la cinci pași.

Tatarul zise scurt, închinîndu-se lui Cantemir:

— Au venit doi trimeși de la Moldova...

Cei doi flăcăi orheieni își urniră caii spre Șoimaru, își scoaseră cușmele, și unul zise:

— Căpitane Tudore! Ne-a trimes unchesul Mihu să venim într-o întinsoare pînă unde te-om găsi: să-ți spunem că au intrat pe la Hotin leșii, cu Doamna Irimiei și cu multă oaste!

Tudor își ținuse sufletul, pînă ce trimesul își isprăvi cuvîntul. Se întoarse răsuflînd adînc spre Cantemir bei. Acesta-i puse mîna pe umăr și-i zise: «Mergem!» — Apoi își repezi calul înainte și începu a-și chema mîrzacii, poruncindu-le să întoarcă oamenii pe loc la tabără și să-i gătească de război.

XXXI

Cum și domniile sînt trecătoare, ca toate

Movileștii intraseră cu oaste tare în țară.

Tomșa le ținea calea pe drumul Iașilor ; și toată călărimea răzășească de la Orhei și Soroca pornise ca o furtună în ajutorul Domniei, cu Tudor și cu tatarii pe care în fugă îi putuse ridica beiul Cantemir.

Satul Șoimăreștilor rămase trist, apăsat de îngrijorări, ca de un nour. O vreme bătrînii și femeile nu știură nimica despre întîmplările din sus, dar aveau nădejde că Dumnezeu va fi cu dreptatea lor și nu va îngădui să-i calce iar nemila și aspra lăcomie a lui Orheianu. Părintele Ștefan în fiecare amurg făcea o slujbă de vecernie, și cu toții intrau cu inima înfrîntă și cu capetele umilite în biserică. Și-n serile frumoase ale începutului de toamnă, după ce se întorceau lucrătorii din vii și de la treier, — se strîngeau cu toții în larga ogradă a bătrînului Mihu, vorbeau încet despre lucruri trecute și așteptau ceva, un semn, o veste.

După ce se scuturară deplin frunzele, — porni a cînta un vînt fioros de la miazănoapte, și, ca niște paseri spăriate de apropierea înghețului, slujbași domnești trecură spre cetățile de la Marea. Din ce spuneau ei, nu se putea ști nimica hotărît : harțurile dintru început fuseseră în folosul leșilor și cazacilor. Pîrcalabul de la Hotin vînduse pe Domn și trecuse de partea năvălitorilor. Dar Domnia striga întruna gloatele și făgăduia leafă, — și se strîngea țărănime multă. Cu pămîntenii nădăjduia Tomșa să poată da o izbire mare și să fărme pe dușman.

Dar dintrodată, într-o noapte, pe vifor de ploaie, — căzură în sat, uzi pînă la os, flămînzi și zdrobiți de trudă, călăreții plecați la război. Veneau împuținați, erau mohorîți, și vesteau căderea Tomșei. Ieși satul cu țuhali în cap și cu lumini în tătărci scobite; fără lacrimi, fără răcnete, primiră muierile și bătrînii pe cei ce soseau întregi, și-și șoptiră ca pe-un cuvînt de taină numele celor căzuți sub săbii și rămași în cîmpii depărtate. — Șoimaru coborî lîngă Mihu cu greutate și trecu în căsuța lui, fără să rostească nici o vorbă. Acolo Lie aprinse lumînarea de seu și aținți un foc de vreascuri în sobă. C-o mînă Tudor își descheie contășul greu de apă, îl lepădă la pămînt și rămase palid în tremurul luminii, cu brațul stîng înfășurat în pînză și cu pumnul legat cu curele de chimir.

— Sînt împușcat la mînă ! grăi el către bătrînul Mihu.

Uncheșul își aținti asupra lui ochii lucitori ; stătu așa ca încremenit și cufundat într-un gînd grozav. Apoi vorbi încet, ca și cum îi era teamă de ceva :

— Îți va fi fiind foame... Să trimet pe Lie la Savin...

Ieși din odaie, dar nu zăbovi, și se întoarse îndată, umblînd în vîrful degetelor.

— Brațul ți-i frînt ? întrebă el cu blîndețe.

— Nu, mulțămesc Domnului, dar e slăbit și are nevoie de hodină...

Se așezară amîndoi pe scăunașe înaintea focului.

— Uncheșule, grăi deodată Tudor, cu ochii țintă în flacări. Ne-au biruit Movileștii. Ne-au tăiat, ne-au spîrcuit, ne-au alungat !

Bătrînul oftă. Afară fîșîia necontenit ploaia pe vînt.

— Trebuie să te desleg și să te caut la rană... vorbi

Mihu. Te-ai zdruncinat, te-ai înfierbîntat. Să nu faci carne vie.

— Nu, uncheşule, nu sînt eu întunecat din această pricină. Eu am un ir bun pentru aşa răni, precum ştii. E o doftorie pe care am învăţat-o demult, cînd am început întăi ostăşia, şi o port totdeauna asupra mea. M-am uns bine cu dînsa, m-am legat strîns şi cred că nu mi-a mai fi nimica... Dar mă gîndesc la ce ne aşteaptă, — şi parcă văd negru înaintea ochilor. Judecăţile vechi se sfarmă, dreptul îl taie sabia, şi nu vom avea domn şi divan care să ne sprijine...

— Cum am trăit pîn-acum ş-am izbîndit, vom trăi ş-om mai izbîndi... zise bătrînul şi prinse a-şi frămînta în dinţi mustaţa sură. Norocul armelor e schimbător: se poate să se întoarcă Vodă Tomşa asupra duşmanului cu putere proaspătă şi să-l răpuie... Îi va trimete ajutor Impărăţia...

— Se poate... îngînă cu îndoială Tudor. Totuşi trebile Impărăţiei sînt cu mare încetineală. Pe urmă Moviloaia e şireată, va trimete daruri la Sultan şi va făgădui haraci sporit... Turcului nu i-i atît de Tomşa, cît de lîna pe care o tunde de pe saraca ţară, ca de pe-o oaie!

— Cuvînt drept!... încuviinţă Mihu şi dădu încet din cap, cu sufletul pătruns de amarnică durere.

In pridvor, afară, cineva îşi scutură picioarele; fîşîi o mînă pe uşă căutînd clampa prin întuneric. Şi intră în odaie, cu ciubote grele de glod, Aniţa.

— Aşa, zise ea rîzînd; tătuca nu mai are cu ce veni; i-am furat ciubotele lui ca să pot răzbate pîn-aici! Afară e-o mişelie ş-un potop, de parcă vine sfîrşitul lumii!...

Puse jos, foarte încet, traista pe care o aducea cu mare fereală; pe urmă, rezemîndu-se de uşorul

uşii, îşi trase una după alta, repede, încălţămintele de împrumut. Rămasă în colţuni, făcu un pas la o parte, se aplecă şi scoase încet o ulcică, o tigaie, o lingură, şi pită învălită într-un ştergar. Cu ele se înfăţişă la Şoimaru şi i le aşeză pe vatră, la foc. Îşi încrucişă după aceea braţele pe piept şi privi lung la oştean, uimită deodată de înfăţişarea lui.

Se îngălbeni şi clipi din ochi. Ingînă:

— Eşti rănit, bădiţă!

Şoimaru prinse a rîde, şi-i făcu semn cu braţul cel sănătos:

— Nu te spăria, Aniţă, că nu mor din asta...

Ea zîmbi îndată, cu ochii în lacrimi. Privi cu îndoială spre uncheşul Mihu; dar tot îndrăzni, se apropie de Tudor şi-şi aplecă fruntea pe pieptul lui ca s-o sărute.

— De bine ce-ai venit! şopti ea închizînd ochii. M-am spăriat într-adevăr...

Trăgîndu-se la o parte, privi iar pe rînd la obrazurile întristate ale celor doi bărbaţi şi întrebă:

— E adevărat că Vodă a fost biruit şi alungat?

— Da, Aniţă, şi noi împreună cu el...

— Atunci e rău... zise ea sfioasă. Atunci înţeleg... Dar eu nu vă tulbur sfatul... Mînîncă, bădiţă Tudore, — şi vorbiţi ce-aveţi de vorbit. Eu stau cuminte într-un colţ, tac, şi nu vă supăr cu nimica...

Oricît de mîhnită încerca să pară fata lui Savin pentru vestea cea rea de la război, totuşi bucuria îi răzbătea în ochi şi-n glas, deoarece se întorsese cel pe care-l visa în toate nopţile. — Se aşeză cuminte într-un colţ, în umbră, cu mînile subpuse, pe cînd rănitul gusta din pita frîntă şi din sorbitura de carne. Şi cu o deosebită luare-aminte, pîndind pe sub sprîn-

cene pe oștean, ascultă istorisirea războiului de la rîpa Tăuteștilor.

— Leșii au venit pînă la o bătaie de pușcă de noi, grăia Șoimaru înviorat de gustarea caldă. Din limbile pe care le-am putut noi prinde cu șireclic, am aflat că ei vin cu cincisprezece mii oaste: între aceștia era căzăcime multă și pedestrime ungurească, oameni de țară aduși de boieri, de cum au pătruns leșii pe la Hotin, și mai ales husarii care umblau în mare rînduială sub cîrmuirea lui Corecki, — viteaz ostaș după cît îl cunosc eu...

— Și Vodă avea mai puțin? întrebă bătrînul Mihu.

Fata fugi cu ochii spre bătrîn, apoi iar spre Șoimaru.

— Nu. Noi am fost mai mulți, — dar pe lîngă călărimea noastră și tatari, și pe lîngă oastea în leafă, era îmbulzită multă prostime fără arme bune și fără rînduială. — Am avut chiar de la început pagube, din pricină că ai noștri s-au semețit prea mult ș-au pătruns fără nici o socoteală pînă între cazaci și leși. Chiar și Vodă, simțind că are gloată tare și văzînd că a sosit și Cantemir cu mine, — a trimes o scrisoare către coconul Alexandru, în care-i zicea așa: «Fugi, băiete, la învățătură înapoi, la leșii tăi, și ia și pe mă-ta cu tine, căci altfel am să te bat peste ceafă ș-am să te mîn cu harapnicul înaintea mea!... Nu îndrăzni, căci ești încă pui, și ai caș la gură...» Și alte multe cuvinte de ocară-i scria, căci Vodă Tomșa-i aprig precum îl știi, și rău de colț...

Și ajungînd ei aproape de noi, Visniovecki și Samoil Corecki, care ei erau cei mari și rînduiau totul, au ieșit în larg de și-au jucat puțin caii ș-au privit, apoi au poruncit să lege tabăra după rînduiala și

obiceiul căzăcesc. Ș-au stat așa noaptea în apărare și s-au frămîntat la focuri ș-au zvonit întruna... Iar cum s-a făcut ziuă, s-au rînduit grabnic, ș-au pornit cazacii de-au lovit pe oamenii lui Cantemir și i-au răzbit, pe urmă oastea cealaltă a năzuit la cele douăzeci de puști de aramă ale noastre, — și cum au dat izbire, siimenii și darabanii au făcut îndărăt pînă la rîpă, au lepădat armele și s-au dat supuși...

— Numai vînzarea răpune capetele orailor... mormăi frămîntîndu-se bătrînul Mihu.

— Așa este precum spui, uncheșule... Veneticii, cu straiele lor mîndre și cu pană argintată, nu și-au pus viața, căci n-aveau pentru ce; asta am mai văzut-o și la alți domni și crai; numai noi oamenii de țară, năcăjiți și amăriți, în ceasul acela greu cînd ne răzbea puterea, am tras săbiile. Atuncea am strigat eu către toți răzășii și le-am spus un cuvînt pe care n-au să-l uite... Ș-am început a bate, ș-am tăiat pedestrime, ș-am risipit cazacii, pînă ce Corecki, odihnit, și-a năpustit pînza lui de husari, bulziș, ca vîntul; și-n calea lor n-am mai putut sta... Ne-am frînt, ne-am risipit și noi, după ce nu mai era nimene nici la dreapta, nici la stînga noastră, și rămăseseră numai ticăloșii siimeni deasupra rîpei Tăuteștilor... Îi vedeam pe cînd mă trăgeam cu ai mei, cu brațul sîngerat: intraseră leșii în ei, și le plăteau pentru că s-au plecat ș-au lepădat armele: și-i tăiau, de socot că i-au clădit pe toți, unii peste alții, în rîpă...

Of! uncheșule Mihu, otrăvit e ceasul înfrîngerii! L-am mai încercat eu în viață, dar atuncea nu-mi păsa, și mă băteam ca siimenii pentru simbrie: eram vesel că scap cu viață! Dar acum ne alunga sabie iute. — Și înțelegeam că toate ale noastre, străduințl

și nădejdi, tot ce-am așezat aici la Șoimărești, toate sînt prăpădite!

Vodă Ștefan fugea între noi; i-am apărat pînă-n drumul Vasluiului viața cu săbiile. Era la dreapta mea, negru ca pămîntul la obraz; clănțănea din dinți cu turbare și fura cu ochii îndărăt; și blăstăma și pămînt, și Dumnezeu! Părea nebun, la popas. A coborît de pe cal și s-a învîrtit în loc rînjind. Pe urmă m-a văzut lîngă el, m-a privit lung cu lacrimi, și-a plecat capul în piept și s-a așezat pe ghizdelele unei fîntîni. Sta așa, prăpădit, și nu spunea nimica...

Bătrînul Mihu ridică ochii și, în tăcerea care se întinse, păru că ascultă zbuciumul vîntului. Zise după aceea:

— A fost Tomșa om crunt: Dumnezeu să-l ierte pentru greșalele lui. Dar pentru noi, Șoimărești, a fost ca un părinte...

Și fata, bătrînul și oșteanul rămaseră în tăcerea odăiții ca într-o singurătate; făclioara feștilei de seu răsfrîngea luminiți în ochii lor; păreau a se gîndi la ceasul de cumpănă; și toamna cînta cu ciudate glasuri la ferestre.

— Dar beiul ce-a făcut? întrebă deodată unchesul Mihu.

Șoimaru zîmbi:

— Cantemir? El știe cum să-și poarte tatarii... Oștenii lui nu țin mult piept; de la cea dintăi izbire își dau sama ce trebuie să facă... S-au tras înapoi și s-au risipit ca pulberile; ei au cai iuți care parcă zboară. Mîni se vor întoarce și vor fi ei mai tari, și-atunci, prădînd și arzînd la dușman, tot ei se vor găsi în cîștig... Asta-mi spunea Cantemir, cînd ne-a ajuns din urmă, în amurgul serii, la al doilea popas.

Tatarii lui descălicaseră, rupeau în dinți carne și pită, după obiceiul lor, vorbeau și rideau; pe cînd răzășii noștri parcă prohodeau un mort. Ei n-aveau merinde, ori nu le mai venea să mînînce; înconjuraseră cele șaptesprezece șipote care izvorăsc în budăie, fiecare subt o răchită, la Racovăț în vale, și tot se rînduiau la apă și iar se întorceau, parcă erau căptușiți cu jaratic pe dinăuntru...

Iar Cantemir și Bîrnovă s-au așezat lîngă noi și se uitau la Vodă cît e de amărît.

— Ce este? a zis Cantemir ș-a zîmbit; de ce se întristează Domnul? ca să se poată bucura mai tare mîni?...

Tomșa-Vodă a răsărit și s-a uitat la bei, parcă nici nu-l cunoștea.

— Așa sînt războaiele, a grăit iar tatarul, și mai ales în Moldova. Aici și furtunile se întorc năpraznic pe crîngul lor; acu vin din jos cu pulberi, și peste o clipă se întorc și se prăvălesc din munte cu puhoaie...

Atunci, la așa cuvînt bun, și Simeon, prietinul nostru a început a mîngîia pe Vodă Ștefan și a-i spune că oștenii din nou se vor aduna.

— Și vom hărțui pe venetici, măria ta, zicea el, precum făceau Domnii cei vechi, pîn-or ajunge la istovire...

— Dacă izbîndesc să-mi adun iar oamenii, a strigat Tomșa privindu-ne, atuncea nu-i las, — căci tot trebuie să ne trimeată Impărăția ajutor...

Șoimaru tăcu o clipă.

— Așa este, vorbi bătrînul Mihu. El se gîndea la turci... Azi turcul, mîni Leahul; trec peste noi și ne calcă; unul rînduiește o lege și celalalt o sfarmă.

— Asta mă gîndeam şi eu... răspunse încet oşteanul. Trăim într-o vreme de mare amărăciune...

Fata zise deodată din colţul ei :

— Dacă ar fi mulţi ca bădiţa Tudor, atunci altfel ar umbla treburile în ţara noastră !...

— Aici erai, puşchiule ? răsări moşneagul şi scuipă uşor către ea...

— Aici, uncheşule... Am aşteptat să isprăvească de mîncat bădiţa, — şi acuma am să-i întind pînză curată şi am să-i aşez pernă şi pocladă pentru hodină... Mîna legată poate-l doare ; după atîta umblet, poate-i trudit !...

— Bine, bine... îngînă răzăşul cel bătrîn. Aşa este ; trebuie să ne ducem. Şi acu ce-ai să faci, Tudore ?...

— Acu, răspunse oşteanul, am să mă hodinesc zece zile. După aceea cred că mîna iar mi-a fi tare. Şi-mi iau oamenii şi mă duc să găsesc pe Domn : ori la Bîrlad, ori la Galaţi, ori la Brăila, după cum vor fi întîmplările...

Aniţa începu a umbla prin casă, rînduind. Bătrînul, înainte de a pleca, iar se îngriji de rană.

— Poţi să te duci, uncheşule, fără grijă, îi zise Şoimaru. Doftor bun sînt şi eu, şi am şi pe Lie, în odaia de peste tindă !

Cum rămaseră singuri cei doi tineri, — Aniţa se strecură spre vatră, cuprinse cu un braţ pe oştean de după grumaz şi-şi lipi fruntea de tîmpla lui.

— Bădiţă ! suspină ea cu lacrimi, eu nu mă duc de-aici... Acuma pot să-ţi spun cît îmi eşti de drag. Dacă m-alungi, stau afară în zloată pînă ce-oi pieri.. Să mă reped acasă să spun că vin să te păzesc, — şi lasă-mă să-ţi priveghez la căpătăi... Iţi fac o legătură nouă, îţi dau un pahar de apă ; şi nu-mi spune nimica,

nici nu te uita macar la mine ; ştiu că sînt o urîtă, dar lasă-mă, bădiţă... căci eu am ştiut c-ai să vii supărat ; te-am văzut astă-noapte în vis, şi erai înveşmîntat cu negru, fără cal şi fără arme...

Oşteanul simţi lacrimi fierbinţi pe obrazul lui. Ridică mîna dreaptă şi cuprinse mijlocul fetei ; o trase la piept şi o sărută ; şi se simţi înduioşat cum nu fusese niciciînd în furtunoasa lui viaţă.

XXXII

Durerea lui jupîn Stroie

Bătălia în care Tomşa fusese înfrînt, cu toţi tatarii şi răzăşii lui, se dăduse dimineaţă tare, în cea dintăi zi a lui octomvrie. Izbirea fusese scurtă şi crîncenă ; curînd dispărură călăreţii Domnitorului risipiţi în stoluri în zarea Tătărănilor. Rămaseră pe loc numai morţii şi răniţii, pe care-i sfîrşeau de zile săbiile şi suliţile ; şi deasupra rîpii de la Tăuteşti, darabanii şi siimenii în care leşii au tăiat fără contenire, pînă ce le-au căzut braţele de trudă.

Şi azi răscoleşte plugul acolo oasele morţilor.

Nemernicii oameni de ţară, îngroziţi, lepădaseră ghioagele, coasele şi topoarele şi îngenunchiaseră, cu cuşmele în mînă şi cu pletele în ochi. In ei intrase urlînd călărimea şi i-ar fi potopit dacă, la porunca lui Corecki, nu li s-ar fi pus în cale cu lăncile lor lungi husarii, oaste aleasă de nobili.

— Pace ! strigă Samoil înălţînd în sus sabia. Daţi-vă îndărăt, păcătoşilor ! Nu ucideţi oamenii care se dau robi !

Apoi alergă în goană spre hatmanul Visniovecki, şi, pe cai stînd, se sărutară amîndoi pentru bucuria

biruinţii, — şi plecară în urmă să îmbrăţişeze şi să firitisească şi pe Vodă Alexăndrel.

Îndată, după semnul de adunare al trîmbiţilor şi după porunca hătmăniei, — pedestraşii desprinseră chervanele legate, le rînduiră cu caii înhamaţi şi se pregătiră de intrare în scaunul Domniei. Husari leşi porniră pe dată la Hotin ca s-aducă, în carîte grele, pe Doamna Elisabeta, pe domniţa Ecaterina şi celelalte subţiri şi gingaşe obraze femeieşti. — Iar Visniovecki, rînduind oastea şi tot alaiul, dădu poruncă de înaintare spre Iaşi chiar asupra amiezii.

Boieri călăreţi sosiseră din partea unora din bătrîni, ş-a părintelui mitropolit; drumul era slobod: tîrgul aştepta domn nou şi privelişte mare. Vestea înfrîngerii lui Tomşa trecuse prin Iaşi ca furtuna de grindină, cu boierii şi călăreţii năprasnic fugind pe cai, cu plete şi coame spulberate.

Cînd alaiul fu rînduit, pan Visniovecki veni la Alexandru şi-i zise mîndru, plecîndu-şi sabia:

— Primeşte scaunul părintelui tău, Voievoade!...

Tinerelul cocon zîmbi cu faţa lui prelungă şi albă şi-şi dădu pe spate pletele bălăi. Subţirel şi drept pe cal, în strai de domn moldovan, cu contăş scump şi gugiuman de sobol, era frumos la vedere şi părea mai degrabă o domniţă în straie bărbăteşti.

După obicei, cînd ajunseră la margine, le ieşiră întru întîmpinare tîrgoveţii, deprinşi cu toate schimbările domniei, ca şi cu schimbătoarea vreme a ţării; şi în turnuri clopotele de aramă prinseră a cînta slava celui mai nou biruitor.

Şi intrară cu mare fală şleahticii cei mari, Visniovecki şi Corecki, avînd la mijloc, între ei, pe fiul lui Irimia, — iar după ei păşea pe cai mîndru împodobiţi garda franţuzească a căpitanului Montespin,

care era în leafa Doamnei Elisabeta: erau în ea cincizeci de cavaleri cu platoşă şi coif, — oameni vechi de război, cu săbii grele. Priveau mîndri în jurul lor şi cu nepăsare: mai treceau printr-o ţară şi mai vedeau un tîrg nenorocit. Tot aşa de bine rînduiţi şi în straie scînteietoare trecură husarii leşi. După pasul tăcut al acestora, — amestecaţi şi gălăgioşi veneau boieri moldoveni şi leşi, şi altă multă oaste cu miile de robi ţărani, mînaţi cu bice: au curs înlăuntrul tîrgului două ceasuri încheiate. Şi tocmai la urmă, după ce sloboziseră pe mărgini pîlcuri de pradă, intrară buluc mazurii, cu cojoacele lor stropite şi mînjite de sînge.

Cum se apropiară de Curtea Domnească, trîmbiţile fluierele şi dobele începură a suna fără întrerupere. In acest zvon ascuţit şi biruitor, Alexandru intră în biserica domnilor, — apoi ieşi şi trecu la palat unde îl aştepta tronul împodobit cu covoare. Oastea umplu ograda şi toate uliţile din jur pînă la mari depărtări, şi boierii şi leşii se îmbulziră în sala cea mare.

Acolo s-au firitisit cu toţii şi s-au îmbrăţişat din nou şi Alexandru s-a urcat pe tronul părintelui său, — pe cînd nu mai conteneau şi tremurau ascuţit bucuroasele flaute. In vremea asta, se pregătea masă mare, iar oştenii cazaci şi leşi au început a împunge pe tîrgoveţi, a năzui spre dugheni şi spre neveste: toţi biruitorii, şi cei de frunte şi cei de rînd, erau flămînzi de mîncare şi petreceri.

La această masă mare, în grabă aşezată, jupîn Stroie Orheianu zise către pan Ludno, ginerele său:

— Acuma, între două pocaluri, dragul meu, să vorbim puţintel şi despre rînduiala pe care o poate face măria sa Alexandru în trebile ţării... Vei vedea atuncea, pan Antonie, că nu degeaba ai înarmat dumneata

cinci sute din servii domniei tale şi i-ai deprins la război...

— Mazurii mei s-au purtat într-adevăr straşnic... grăi Ludno, întinzînd îndărăt, spre cupar, paharul.

— Da; de asta te bucuri, dar mai tare te vei bucura, cînd cu adevărat te vei folosi de vitejia lor...

— Ce vrei să spui, socrule? întrebă leahul rîzînd.

Orheianu trase mai întăi către sine un taler mare, în care se afla întins un crap de trei ocă. Îl ţinu între palmele întinse, parcă l-ar fi umbrit, şi-l gustă poftitor cu ochii. Încetinel după aceea începu să-l spintece cu cuţitul pe la spinare, ca s-aleagă carnea bună, rumenită-n undelemn, de ţesătura de oase.

— Hof! oftă el purtîndu-şi limba în gură şi înghiţind în sec; că bun lucru ştiu să gătească monahii noştri... Dacă nu erau ei, şi iazul lor din vale, — nu mi s-ar fi bucurat ochii de-aşa bunătate! Nu pofteşti, pan Antonie?...

Antonie îşi întinse talerul; începu a gusta din peşte mai mult din vîrful buzelor, şi privea uimit şi zîmbitor la Orheianu cum mînca de pripit şi de grozav. Boierul se îndeletnici o vreme cu crapul monahilor, apoi oftă adînc, răsturnîndu-se în scaun, şi-şi sorbi cu ochii închişi paharul mare de vin.

— Ei, amu să vedem ce mai face Vodă! pufni el.

În capul mesei, între nobili şi boieri moldoveni, Alexăndrel sta drept pe un jilţ mai înalt. Îl bucurase cel întăi pahar de vin. Rîdea şi vorbea cu Samoil, hatmanul leah, şi cu marele vornic Nistor şi le amintea, cu un zîmbet de dispreţ, despre proasta şi lăudăroasa scrisoare ce-i trimesese Tomşa înaintea bătăliei.

— Noi i-am scris răspunsul pe spate! zise el vesel, acuma ceteşte şi înţelege că semeţia lui a fost prea grabnică! — Şi cu degetele lui delicate, Vodă cel

tînăr îşi mîngîie haina trandafirie de atlaz şi-şi potrivi la piept ceasornicul de aur în chip de ou, — care-i arăta că numai de patru ceasuri e stăpîn vremelnic al Moldovei.

Orheianu crezu nimerită clipa, — şi se sculă în picioare, mare, gros şi bărbos.

— Măria ta! milostive Doamne! strigă el c-un glas tare, şi se întoarseră către el nenumărate capete de oaspeţi; noi cu dragoste te-am împresurat, şi ne-am luptat ca să dobîndeşti ocina pe care ţi-a lăsat-o milostivul şi viteazul tău părinte! Acuma te vom ruga în genunchi noi toţi boierii cei buni de ţară... să faci măria ta rînduială, să pliveşti neghina, să îngrozeşti pe răi şi să ne fii nouă părinte bun! Căci noi cu toţii am pătimit de pe urma mişelului de Tomşa: la toţi ne-a răpit averile, ne-a împărţit moşiile, şi-am rămas calici în ţară străină, măria ta...

— Bătrînul a grăit cuvînt drept... glăsui grav de la locul lui vornicul Nistor. Se cade să se întoarcă boierilor tot ce au pierdut! Şi să fie iertată şi miluită şi prostimea; căci şi ea are loc sub soare!

— Vom împărţi dreptate tuturora... zise Alexăndrel, ridicînd mîndru capul. Vom chibzui cu boierii şi sfetnicii noştri, să aducem în ţara noastră iarăşi mărirea cea de demult!

Privirile tînărului voievod se înflăcărară şi leşii se grăbiră să-l laude pentru frumoasele lui cuvinte.

Orheianu se aşeză mulţămit în scaun şi se-ntoarse spre ginerele său, clipind şiret din ochi.

— Voiai, pan Antonie, să afli la ce-ţi va folosi cu adevărat vitejia mazurilor domniei tale? Ştii că eu am în Ţara-de-sus patru moşii cu păduri mari, cu iazuri, crîşme şi mori. Dar în Ţara-de-jos am de două

ori pe atîtea, — ş-acolo creşteam vitele mele cele bune, pe care le trimeteam la vînzare în Lehia şi la nemţi. Acuma îţi voi spune numai atita, că cel mai mare şi mai bun pămînt al meu, care ţine de Murgeni şi se-ntinde şase ori şapte mii de fălci, e cel despre care-ţi grăiam odată, şi pe care mi l-a rupt Tomşa şi l-a dat obraznicilor răzăşi de la Şoimăreşti... La acest pămînt am ţinut eu, pentru că a fost averea mea... Acolo mi s-au înmulţit vitele, acolo am vii, acolo, între sate, am rateşe bănoase şi mori care-mi aduc greu uium ; şi iazuri cu peşte, şi cinci mii de ştiubeie în prisăci... Toate le-am avut, căci mi le-a hrăpit tiranul... Acuma cată, pan Antonie, să le dobîndim îndărăt. Aceasta-i averea mea. Celelalte moşii, pe lîngă asta sînt nişte pustietăţi !

— Cum ? strigă rîzînd Ludno ; eu te-am crezut, pan Stroie, bogat mai mult în vorbe şi-n pofală ! Şi văd că eşti cuprins cît şi noi, în Lehia...

— Ai crezut asta ? strigă Orheianu cu supărare.

— Da, mărturisesc, vorbi cu bună-voie pan Anton, şi te rog iartă-mă !... Eu nu-ţi sînt ginere pentru c-am socotit că vei fi avînd averi ; eu m-am închinat Magdei mele. Pentru ea am îmbrăcat zale ; pe ea am urmat-o !... Dar de vreme ce spui că ai bunuri, se cade să le apărăm şi să le cîştigăm îndărăt...

— Tot ale Magdei ş-ale domniei tale vor fi !... strigă cu înduioşare Stroie, şi iar sorbi o cupă de vin. Şi-n juru-le vuia sala de un murmur greu, iar din ogradă şi din alte încăperi veneau cîntecele şi chiotele cavalerilor şi oştenilor care închinau şi ei băutură şi se săturau cu mîncări, în scurt împlinite de la localnici.

— Las' să se veselească ! grăia către Domn vornicul Nistor. Atîta bucurie pe lume are şi oşteanul !

Orheianu se plecă spre urechea lui pan Ludno.

— Ginere ! spuse el cu veselie. Ştii ce-am cugetat eu, cît am stat şi am băut acest pocal de vin ? Mult mi-a plăcut mie în Lehia un lucru : Servu-i serv ; boieru-i boier ! Ai cu cine munci pămîntul, ai cu cine ieşi la război ! Omul tău l-ai aşezat, l-ai legat de pămînt, e-al tău ! Pe cînd la noi, iubite, din pricina asprelor vremi, se risipesc proştii ţărani şi ţi-i apucă toţi din toate părţile... Şi sînt locuri cu popor des, mai ferite, mai apărate, — ş-acolo sînt răzăşi care-s mai fuduli decît noi, boierii... Tare-aş dori eu să-i îmblînzesc şi să-i aduc la cumineţenie, să fie ei ai mei şi să mă cunoască de stăpîn !...

După această dulce vorbire către leah, jupîn Orheianu întinse iar cupa peste umăr.

— Căci eu, începu el iar, eu, boierule, totdeauna am stat ş-am cugetat cu jale la risipa moşiei noastre... Era odată mare, era odată tare, — chiar şi pe craii voştri i-a bătut Ştefan-Vodă cel Bătrîn şi alţii... Aşa se găseşte însemnat pe letopiseţul cel vechi slovenesc... Întreabă pe vornicul Nistor, să-ţi spuie şi el. Şi pe turci i-am bătut, şi pe unguri, şi pe toţi... Aşa era în vremea veche... Şi de ce, iubite ? Să-ţi spun eu de ce. Pentru că poporul era ascultător, se scula ca un singur om la glasul lui Vodă, ş-al boierilor... Aşa să fie ş-acuma, — şi iar ne-om ridica unde am fost... Pe mine mă doare inima, pan Ludno, cînd văd cît de jos am căzut !...

Pan Ludno zîmbi :

— Atunci s-aşteptăm pe Magda, care soseşte cu Doamna Elisabeta, şi să ne ducem cu mazurii mei să facem rînduială unde spui şi cum spui. Aşa este ?... Bun cuvînt ?

— Da, aşa este ! grăi cu duioşie Orheianu. Mult

mă bucur că mă aflu iar cu Domnul meu, la ţara mea, şi voi vedea iar prisăcile şi morile, şi grădinile, şi toate, care la noi îs mai frumoase, boierule, decît oriunde pe pămînt !...

XXXIII

Se pregăteşte ceas rău

Tomşa, aşezat în ţara muntenească, începu să lovească ţinuturile moldoveneşti din margine, răzbind pînă la Bîrlad. Armata leşilor şi-a Domniei nouă prinse a cunoaşte ş-a supune oraşe şi sate, aşezînd pîrcalabi noi şi staroşti, ridicînd biruri şi hrană pentru oameni şi cai. Doamna Elisabeta, aspră şi tare-n dorinţile ei, voia să ţină închinată ţara creştinilor leşi, şi să scape odată de ruşinea şi jugul necredincioşilor osmanlîi. Oşti proaspete trebuiau adunate, biruri nouă pentru plata lor trebuiau orînduite, şi Nistor vornicul şi hatmanii leşi o ajutau întru izbîndirea acestui vis îndrăzneţ. Dar ţara, pînă la împlinirea dorurilor ei, era zdrobită ; oştile începeau în sate un iernatic silnic, luînd cu hapca pînea, vita şi muierea omului ; şi ţărănimea îngrozită se mişca, hotărîtă să fugă iar peste hotare.

Nerăbdător, Orheianul, cu Magda şi pan Ludno, urmat de mazuri, — coborî către Răut, spre locurile după care cu dragoste suspina de atîta vreme. — Ştirea sosirii lor o primi Şoimaru îndată. Paznicii de la Murgeni năvăliră în sat călări, alungaţi parcă de cineva din urmă. Era într-o după-amiază, — şi soarele de toamnă lucea pe-un cer senin.

Cei doi oameni se opriră, descălecară şi se repeziră în ogradă. Tudor, cu mîna încă legată, le ieşi înainte.

— Ce este ? întrebă el încruntînd sprînceana.

— Jupîne Tudore ! grăi unul din ţărani, Gavril Lostun ; am zărit din foişor pe boierul Stroie, venind cu slujitori mulţi...

— Era uşor de bănuit... vorbi încet Tudor. A pornit fără întîrziere. L-aţi însemnat ? L-aţi văzut bine ?

— Doar îl cunoaştem ! strigă Lostun. Numai el îi aşa de mare şi are un bărboi aşa de groaznic ! Încă s-au oprit în locul unde face Răutul iaz ş-au privit înspre ostrov...

— De ce ? Nu era singur ?

— Nu. Era şi cu alţi boieri de-ai lui...

— Bine, grăi Şoimaru, după o clipă de gîndire. Duceţi-vă şi chemaţi în grabă aice pe bătrîni, la sfat... Şi daţi semnul de clopot ; trebuie să steie oamenii gata asupra armelor ş-a cailor. Parcă eu pot şti gîndurile Orheianului ?...

Călăreţii încălecară în grabă şi porniră să îndeplinească porunca. — In sat se iscă zvon, deodată. Şoimaru auzi în vecinătate glasuri spăriate de femei care-şi chemau copiii ; oamenii se adunau pe-acasă şi-şi grămădeau în staule vitele ; copilandri adunau în goană, călărind pe deşelate, grămezi de cai care nechezau. — Era o vreme limpede şi dulce de toamnă şi toate zgomotele se auzeau desluşit...

Şoimaru chemă pe Lie şi-i porunci să-i gătească murgul şi să-l ţie înşeuat. Apoi numai c-o mînă îşi prinse sabia la chimir şi-şi îndesă în cap cuşma de oaie. — Pe poartă intră, dîrz şi morocănos, bătrînul Mihu ; veni apoi părintele Ştefan ; şi după el alţi bătrîni, cărunţi şi albi, — cei mai vechi şi mai mari ai neamului şoimăresc. Îl înconjurară pe oştean, îşi dădură căciulile brumării pe ochi, şi se rezemară în toiege.

— Ați auzit ? strigă deodată Tudor, privind aprig în juru-i. A venit Orheianu la Murgeni.

— Da, vorbi rar și îndesat Mihu, a venit să stăpînească iar pămîntul răpit.

— Nu știu de ce-a venit ! grăi Șoimaru înălțînd capul. A venit cu slujitori să ieie cu sila ce era tot al nostru și ce ne-a întors judecata cu dreptate ? E al lui, ori e-al nostru ?

— Nu-i al lui ! nu-i al lui ! gemu cu tărie Mihu : e-al nostru ș-al strămoșilor noștri morți !...

— Atunci îl apărăm ?

Ca într-o înfiorare, Tudor îi petrecu pe toți cu privirea-i scăpărătoare.

Bătrînii tăcură. Chiar Mihu, cu spinarea aplecată, își frămînta obrajii zbîrciți, și cugeta ce răspuns să deie.

Preotul își ridică privirile asupra oșteanului și grăi domol :

— L-om apăra cu hîrtiile noastre ; acuma se cuvine oare să tragem sabia ?

— Bine, mormăi nemulțămit Mihu. Dar el cu dreptate vine să ni-l ieie ?...

— Eu vă întreb un lucru : încă o dată ! vorbi scurt Șoimaru. Al cui e pămîntul ?

— E-al nostru, drept, răspunseră bătrînii ridicînd bărbile.

— Atunci de ce rîvnește boierul cu arma la el ?

— Stați... vorbi iar preotul... Să așteptăm, oameni buni ! De ce să ne-nchipuim că vrea să-l ieie cu arma ? Ce ? e țara în pradă, pe mîna turcilor ? Doar e și el creștin ca și noi. Am mai trăit la un loc cu dînsul și ne cunoaște. Și vom mai trăi, căci și el are moșie dreaptă a lui în coasta noastră... Să-i cerem judecată nouă, oameni buni, să mergem iar la Domnie, — și

să puie pe masa divanului fiecare îndreptările lui ! Și oare vor fi ochii oamenilor așa de orbiți să nu vadă ? și Dumnezeu, chiar, ne va lăsa pieirii ? Pentru pacatele noastre n-am suferit destul pîn-acuma ?...

Bătrînii se întoarseră spre preot, mulțămiți de cuvîntul lui cel bun.

— Înțeleaptă vorbă... rosti încet și cu stăpînire Șoimaru. Suflete bune și împăcate din pricina bătrîneții !... Ați uitat răutățile de altădată ? Pentru dreptul nostru, pe care de la dumneavoastră l-am învățat, eu am să întreb pe gospodarii mei cei tineri, cu care am fost la oaste și m-am luptat pentru Vodă. Pe dumneavoastră, unchеșilor, care-mi sînteți părinți și rude bune, — tot am a vă mai întreba, a doua oară, ceva : cine-a zdrobit cu buzduganul ș-a ucis pe tatăl meu, care a luptat cu dumneavoastră alături, cînd erați tineri ?

— Copilul are dreptate ; voi ați îmbătrînit ! grăi cu tărie Mihu.

— Am dreptate, zise domolit deodată Șoimaru, căci de la dumneata am învățat să iubesc moșia... Cînd au intrat mai dinioarea vestitorii în sat, și mi-au dat știrea sosirii Orheianului, ș-au risipit-o apoi tuturora, — nevestele și copiii mai bine au înțeles că vine un vînt de primejdie ; și tot freamătul care s-a deșteptat în sat a arătat inimii mele că nu se înșală !...

— Are dreptate nepotul ! vorbi mai tare Mihu.

— Cu toate acestea să stăm pe dreptatea noastră, — și să așteptăm... încheie Șoimaru, dar cu caii și armele gata...

Bătrînii își plecară frunțile, apoi îmbrățișară pe oștean : simțeau și ei a cui e dreptatea ; dar peste apa sufletului lor, odată tulburată, acuma se întinsese lu**ciul uitării ș-al iertărilor.**

Clopotul prinse a suna în turnul bisericii ; Șoimaru se îndreptă spre țintirim, tăcut și cu sufletul zbuciumat. Stătu înaintea pietrei pe care era scris numele lui Ionașcu, și părea a se gîndi. — Visa la întîmplările care se puteau isca, ș-o neliniște grea îl cucerea clipă cu clipă. Totuși, cu mișcări hotărîte și cu ochii aspri, intră în adunarea oștenilor lui, cerîndu-le să fie gata pentru orice ceas de primejdie.

— Să ție fiecare om mîna pe sabie! grăi el cu străşnicie.

Dar după-amiaza trecu liniștită, fără întîmplări, și soarele se cufundă într-o pîclă ușoară, ca-n niște mări de pace, ce se întindeau dincolo de zări...

Străjerii trimeși spre Murgeni aduseră cuvînt bun : liniște !

— Ce gînd are boierul ? întrebă Mihu, privind cu îndoială spre fecior.

Șoimaru înălță din umeri și oftă ; strînse mai bine chinga care-i ține brațul legat la chimir și nu răspunse.

Indată ce se întinse umbra serii, — răsări luna către pustietățile Bugeacului, mare și sîngeroasă, pe un cer fără nici un nour ; și la poartă se opri un străjer, aducînd pe un slujitor călare de la Murgeni.

Șoimaru se așeză pe prispă, ca și cum n-avea nimica de ascultat. Bătrînul Mihu aștepta să înainteze omul boieresc pîn-aproape și-l întrebă cu prefăcută liniște :

— Ce veste, voinicule ?

— Bună pace, jupîne... zise slujitorul. Boierul nostru a venit la Murgeni.

— Știm.

— Și m-a trimes să vă spun cuvînt bun : domnia lui vra să se împace cu dumneavoastră...

— Așa ?

— Da, precum vă spun. Zice boierul : Domnia nouă s-a așezat pentru multă vreme ; țara nu mai trebuie bîntuită ; să punem la cale treburile noastre : fiecare cu drepturile lui și Dumnezeu cu toți...

— Ai grăit cuvînt bun, Costandine... vorbi cu glas mai îmblînzit moșneagul.

Nădejdea îl făcea mai blajin, — și cunoștea și chema pe nume pe slujitor, care era un țăran, așezat de mult vecin, pe Murgenii boierului Stroie.

— Ce răspuns să dau ? întrebă omul.

Bătrînul privi spre Șoimaru.

— Nici un răspuns ; să vedem... mormăi oșteanul.

Slujitorul plecă, pe drumul luminat de lună. In sat părea că s-a întins deplină liniște. Dar la fîntîna lui Grozav, către pădurile Murgenilor, erau adunați și treji, cu cai înșăuați, răzășii.

Tudor chemă pe Lie și porunci să-i aducă murgul și să încalece și el, cu săneața încărcată. Își cercetă sabia și porni către Murgeni, să se încredințeze singur, cu ochii lui, ce se pregătește și se fierbe la curtea Orheianului.

XXXIV

Magda se arată a treia oară

Luna se ridica în singurătatea cerului, pălită, ca o foaie rotundă de cositor, — și risipea în întinderi, spre văi, spre codri, spre imașuri și ape, un fel de ceață de lumină, care ștergea marginile hotărîte ale lucrurilor.

Tudor își duse în buiestru calul o vreme, apoi îl lăsă în pas moale, și, apucînd drumul cel mare al Murgenilor, se gîndea în trista liniște de toamnă.

Vedea limpede în gîndul boierului; căci acuma îl cunoștea și-l înțelegea pe Orheianu. — Ce căutau slujitorii prea mulți cu el? De ce trimesese un răspuns blajin răzășilor? Un boier mare și cu trecere la Domnie, cînd rostește o vorbă ca aceasta bună, răzășii trebuie să cadă în genunchi de bucurie, și să se ducă cu mare grabă la curte, la Murgeni, ca să mulțămească pentru milă și pentru cuvintele împăciuitoare! Dar odată acolo, fără larmă, fără pricină, boieru-i poate supune, îi trimete la Iași, ori îi ține la oprire. Fără căpitenii, satul poate fi călcat, dovezile și uricele pot arde odată cu toate gospodăriile răzășimii. Căci acum nu mai poate fi milă. Șoimărești au fost trup și suflet ai lui Tomșa, — și la domnie nouă nu pot avea nici intrare, nici îndurare. Pentru deplină și veșnică împăciuire, un om ca Orheianu, care mai făptuise și altele, poate pune o cruce peste satul unde vor fi sălășluit odinioară oștenii vechi și apărătorii de hotare!

Și trista istorisire a uncheșului Mihu îi veni din nou în minte, cu cea dintăi ridicare pentru dreptate a neamurilor lui, și cu pieirea celui mai bun dintre ei, a părintelui lui, — pe care parcă-l purta mort în suflet, cu neînduplecatul cuvînt al răzbunării.

Cum de-a putut el șovăi odată?

Și la acest gînd de întrebare, i se arătă nebuna și trecătoarea lui dragoste pentru Magda. Era așa de tînără, de gingașă și de frumoasă, și mestecenii tremurau asupra lor atîta taină, pe cînd suna ușor codrul în adîncimi, — încît tinerețile lor neștiutoare s-au legat ca pentru vecie. Dar s-au despărțit după o clipă, — și despărțite au rămas!

A iubit-o el oare cu adevărat?

A iubit-o; dar încet-încet s-a strecurat, ca din pămînt, prin mădulări, o ghiară în el, și s-a urcat și i-a

cuprins inima. Și-un glas ca o chemare, picurîndu-i veșnic în urechi, l-a făcut să-și întoarcă auzul spre mormîntul celui fără hodină. Și-ntre dragostea lui prăpădită și el, s-a așezat ca o pîclă, — și s-a ridicat în pîclă umbra sîngerată...

— Între noi e sînge... șopti ca-ntr-o nălucire oșteanul.

Lie îl întrebă din urmă:

— Ai spus ceva, stăpîne?...

— Nu; mă gîndeam la un lucru de demult.

— Stăpîne, grăi iar Lie după o clipă, știi că ne apropiem de Murgeni și întîlnim oameni?...

Răzășul își scutură pletele și cercă să-și alunge gîndurile. Tot acest vis al dragostei de altădată i-a venit pentru că era încredințat de un lucru: Magda era aproape de el, la curtea din Murgeni. Zîmbi de slăbăciunea și de visurile lui.

— Cine-i pe drum înaintea noastră? șopti el apoi deodată, stăpînindu-și calul.

Și se opri fără teamă în lumina lunii, așteptînd.

Curtea de la Murgeni, cu lumini aprinse, trebuie să fi fost la o fugă de cal, de coasta de sub codrul cel mare. Răutul se împrăștia chiar înaintea lui în iaz larg, cît bătea ochiul; și spre ostrovul cu sălcii aplecate și desfrunzite pluteau puncte negre și mărunte: — erau rațele sălbatice, ieșite pe podul argintiu al lunii.

Prin lumina nehotărîtă, veneau pe drum doi călăreți. Înaintau; sosiră aproape; și deodată în fața ochilor lui Șoimaru se așeză pîcla și se ridică umbra sîngerată. Parc-ar fi fost un vis. Dar era aeve: și cunoscu la cîțiva pași de el pe fata Orheianului, urmată de aproape de un bărbat. Întăi socoti că-i jupîn Stroie; dar era un străin.

Cum o văzu inima i se strînse ca-n cleşte. Apoi o aţinti şi simţi că despărţirea lor era veşnică. Cum o văzu că l-a cunoscut şi-i zîmbeşte, mînia pe care i-o jurase, şi furtuna vorbelor, şi fulgerul ochilor pieriră. Se simţi departe şi despărţit de ea.

Magda ţipase uşurel cînd îl cunoscuse; apoi îi zîmbi cu bucurie.

— Ce întîlnire ciudată! zise ea cu glasu-i dulce.

Şi întorcîndu-se spre Ludno îi zise în grai polonez:

— E un prietin de altădată... Ingăduie-mi, soţul meu, să-l întreb două cuvinte. Nu ştie limba leşască...

Şoimaru o privi cu uimire. Ce gînd avea? Pan Anton înaintă cu calul şi salută din cap pe oştean, mormăind un cuvînt leşesc: *Dobro vecer!*

— E boier? întrebă el încet pe domniţa lui.

— Fără îndoială... ciripi ea dulce... E un prietin al tatălui meu...

Şoimaru sta neclintit, fără cuvînt, pe cal. Lie căsca ochii mari şi nu pricepea nimic.

Vorbind moldoveneşte, Magda se îndreptă către Şoimaru:

— E lună plină, zise ea, ş-am ieşit cu soţul meu... Văd că întîlnirile noastre sînt totdeauna foarte ciudate: aceasta e a treia... Şi ştiu că eşti amărît şi supărat pe mine...

— Nu sînt amărît, nici supărat... răspunse Tudor.

— Atunci ai înţeles împrejurarea de la Ianev... şopti ea.

Tudor nu răspunse. Ea zîmbi, căci o privea Ludno, dar rosti cuvinte grele:

— Pan Tudore, îţi aduci aminte cînd coboram prin codru şi vedeam din poiană acest ostrov dinaintea noastră?

Ea tăcu şi-l privi ţintă. Păru înfiorată de răceala nopţii; îşi trase la gît şi la obraji guleraşul de blăniţă albă.

— Nu, n-ai uitat!... zise ea repede.

Şi-ndată adăogi, ca şi cum Lie nici n-ar fi fost lîngă ei:

— Şi eu te-am iubit; dar cărările noastre au trebuit să se despărţească!...

Avea glasul dulce de odinioară.

Şoimaru tresări, parcă l-ar fi izbit o sabie.

— Da, zise ea iar, rîzînd către Ludno, ca de-o glumă; şi ştiu că ţi-am fost dragă...

— Acuma între noi e sînge... vorbi Şoimaru, ca şi cum şi-ar fi urmat visul lui singuratic.

— Ştiu, răspunse ea, am aflat de la tata; a vorbit azi chiar cu barbatul meu şi a hotărît lucruri grele împotriva răzăşilor... Chiar voiam să-ţi trimet mîni în zori cuvînt: fugi, că ţi-i ameninţată viaţa...

— Cum? strigă deodată îndîrjit răzăşul. Socoate stăpînul Murgenilor că mă va ucide pe mine cum a ucis pe tatăl meu? Ah, domniţă Magdă, mi-ai lămurit deplin sufletul şi mi-ai adus aminte că zadarnic stăm sub lună, că toate ale noastre sînt deşărtăciuni! N-a fost nimic între noi decît blăstămul! Nu-i nimic între mine şi părintele tău decît sîngele! Du-te; te-am iertat pentru umilire...

Şi fără nici un cuvînt şi furtunos, Şoimaru îşi întoarse calul şi se depărtă, pînă ce el şi slujitorul părură umbre în pîcla de lumină. Ludno înălţă din umeri şi dojeni cu dragoste pe Magda:

— Ce vorbe i-ai spus, de ce l-ai certat, sufletul meu? De ce-a plecat, parcă n-ar fi în toate minţile?

— I-am spus o veste însemnată... răspunse Magda, stăpînindu-şi greu tulburarea.

XXXV

Morții poruncesc celor vii

Șoimaru nu s-a arătat pînă a doua zi în sat. Pe după miezul-nopții trecuse pe la fîntîna lui Grozav și avusese tainic sfat cu oștenii lui; după aceea nimeni nu știa pe unde rătăcise. Nu știa nici Lie, care se întorsese singur acasă, îngrijat și uimit, — dar cu strașnică poruncă de la stăpîn să nu crîcnească nimic nimănui de cele ce văzuse și auzise.

Un soare blînd răsări a doua zi, într-o duminică, ș-o lumină prietinoasă se împînzi peste sat, asupra căsuțelor albe ș-a livezilor desfrunzite. Clopotul sună în turnul bisericii vechi prelung, și tremura cîntarea lui pînă la mari depărtări, unde s-amestecau cerul și pămîntul într-o brumă alburie și-ncepea spre Mare sălbatica stepă.

Oamenii fuseseră îngrijorați, dar vestise Costandin, slujbașul de la Murgeni, pacea boierească, — și acuma, împreună cu preotul, mulțămeau lui Dumnezeu, «că-i scăpase de tot vrăjmașul, mînia și primejdia...»

— Poate tot aveau dreptate moșnegii... șopteau muierile cu mîna la gură. Sîntem și noi și boierul de-o lege și ne închinăm lui Hristos!... Ne ferește Cel-de-sus să ne vedem feciorii sîngerînd subt ochii noștri. Destule suferinți au fost în trecut!

Slujba, după tipicul cel mare, se petrecu în liniște și gospodarii ieșiră în țintirimul larg. Pe morminte căzuseră florile și putrezeau. Femeile umblau, își căutau morții și le aprindeau candele. Iar bătrînii, rezemați în toiegele lor, grăiau încet, privind cum trec peste locașurile veșnice fire lungi și argintii de matasa-morților.

În liniștea aceasta a satului, deodată se făcu un ușor zvon. Lostun, care fusese pîndar la Murgeni, se repezi în ograda bisericii și vesti pe cei adunați că boierul Stroie Orheianu a intrat în sat cu puțini slujitori, și vine să steie de vorbă cu fruntașii Șoimăreștilor.

— Vine fără sfială... grăi Lostun. Se leagănă pe cal și-și mîngîie barba mare... Se uită la unii și la alții pe care-i întîlnește, și rîde...

— Ciudat lucru și foarte de mirare!... mormăi clătinînd din cap Mihu.

Dar Lostun parc-ar fi vestit și pe Tudor Șoimaru: căci neamurile lui îl văzură venind încet pe poarta bisericii. Era tăcut, îi ardeau ochii, dar părea foarte liniștit. Privi spre femei și spre copiii strînși la o parte; după aceea se alătură de sfatul bătrînilor, fără să zică nici o vorbă. Cu brațul drept își pipăi mîna stîngă, să vadă dacă stă bine în chinga ei, — apoi își rezemă pumnul de straja săbiei și scoase un picior înainte

— Ai auzit? îi șopti cu oarecare îngrijorare unchеșul Mihu. Vine la sfatul nostru boierul Stroie...

— Da, răspunse Tudor; să așteptăm!

Măreț în straiul lui bogat, călare pe un roib nalt de Lehia, Orheianu se arătă în uliță, urmat de slujitorii lui înarmați. Erau mazuri voinici, cu ochii verzi și cu umerii obrajilor roșcovani și ieșiți în afară. Boierul coti la podeț și intră călare în ograda bisericii. Răzășii îl priveau venind, ridicară capetele, dar nu-și scoaseră cușmele.

Orheianu se opri și zise c-un fel de mulțămire, rotindu-și ochii asupra tuturor celor care erau de față:

— Bine v-am găsit, oameni buni!

— Îţi mulţămim, boierule... răspunse preotul cu bunătate şi cu privire bună, făcînd un pas înainte. Ceilalţi murmurară încet salutarea şi priveau cu luare-aminte la vechiul lor duşman.

— Aţi auzit, oameni buni, grăi deodată cu glas gros boierul, — că domnia Tomşei s-a petrecut din lumea asta ş-a venit în scaunul ţării Alexandru-Vodă, pe care şi noi l-am ajutat şi l-am apărat...

— Am auzit! răspunse îndesat uncheşul Mihu.

— Acest Domn al nostru a auzit de toate cîte s-au petrecut aici. Ştie că Orheiul a dat oşteni lui Tomşa, ştie că Şoimăreştii au dat şi căpitan de steaguri, şi cu toate acestea m-am milostivit eu ş-am pus cuvînt să ierte toate...

Răzăşii nu răspunseră. Boierul dintrodată dădu cu ochii de Şoimaru şi-ncepu a rîde c-o veselie ciudată.

— Cum, căpitane Tudore? şi dumneata eşti aici? te-ai întors de la oaste?

— Da, boierule... răspunse liniştit răzăşul.

— Foarte bine se nimereşte atunci întîlnirea, şi mă bucur, căci eu am venit aicea la împăcăciune...

— Dumnezeu îţi va ajuta pentru tot binele ce-l vei face... grăi popa mulţămit; şi moşneagul ar mai fi spus ceva dacă privirea aprigă a lui Şoimaru nu i-ar fi îngheţat vorba pe buze.

— Bătrînii ajung o vreme rea, şopti oşteanul la urechea lui Mihu, cînd nu înţeleg nimica şi, ca şi copiii, nu se pricep s-aştepte!...

Mihu îşi încruntă sprîncenele şi-şi întoarse o ureche cătră boier.

— Eu vă rog, gospodarilor, zise cu umilinţă Orheianu, aveţi bunătate şi mă răsplătiţi pentru toate ostenelile mele... Daţi-mi mie de bună-voie moşia

voastră, — căci eu mi-am pus obrazul pentru voi şi v-am cerut iertarea de la Vodă!...

Răzăşii deodată se priviră înfioraţi ş-apoi începură să se frămînte. Acuma pricepeau rîsul cel bun al Orheianului!

— Nu-mi răspundeţi nimica, oameni buni? întrebă cu aceeaşi înmlădiere moale de glas boierul.

— Cum, boierule? întrebă Mihu, azvîrlindu-i o privire ageră. Dumneata ne ceri moşia pe care-ai stăpînit-o şi noi am cîştigat-o prin dreaptă judecată acu patru ani?

— Nu, moşule, răspunse zîmbind Orheianu. Cer toată moşia voastră: daţi ce-a mai rămas, ca să-mi întregesc ce-i al meu!

— Şi noi ce să facem?

— Ce vă va lumina Dumnezeu!...

Bătrînii rămaseră înmărmuriţi. Femeile prînseră a plînge.

— Ce te miri aşa de tare, căpitane Tudor? strigă apoi deodată boierul cu semeţie. Ce mă priveşti astfel? Îţi pare ciudat? Ieri ai fost tu tare şi astăzi sînt eu!...

Şoimaru făcu doi paşi şi grăi:

— Boierule, eu nu te-nţeleg!

— Ce nu-nţelegi? strigă Orheianu privindu-l ţintă. Iată judecata mea. Asta-i! Care din voi va îndrăzni astăzi să ridice un deget asupra mea? Astăzi nu mai este mişelul vostru Tomşa, şi Domnia v-ar spulbera de pe faţa pămîntului de-aţi îndrăzni... De aceea eu am venit în mijlocul vostru, şi nu va cuteza unul să mişte braţul! Ha-ha!

— Boierule, te-nşeli, zise cu linişte Şoimaru.

— Aşa? Ha! mă-nşel? Nu mă-nşel, căci dacă mazurii mei vor răcni numai o dată, cu străşnicie, în limba lor, — vor veni toţi ceilalţi şi vă vor pune pe

toți cu fețele la pămînt! Îndrăznești tu poate, Șoimarule? Nu îndrăzni, că ți-i brațul frînt. Și te iert pentru cuvîntul tău prost, căci o dată, în viață, mi-ai făcut un bine...

— Boierule, strigă Șoimaru cu ochii scăpărînd, ai greșit dac-ai venit în vizunia lupului! Eu mai am un braț tare, și te voi așeza cu pieptul pe mormîntul părintelui meu, pe care tu l-ai ucis cu buzduganul lui Aron! Ai ucis: ți-a venit ceasul pedepsei!

Boierul atunci smunci năpraznic frîul calului. Mazurii chiuiră deodată prelung, și le răspunseră răcnete cumplite la marginea satului.

— Să nu cutezați, mișeilor! urlă Orheianu. Să nu cutezi, mișele! rînji el către Șoimaru. Te voi bate peste fălci, ca pe tatăl tău, și voi spulbera pe toți nemernicii ca tine...

Izbucnind într-o mînie grozavă, de mult stăpînită sub vorbe blajine și rînjite, — Orheianu își repezi din șa trupu-nainte, scuipă pe Șoimaru și ridică asupră-i buzduganul, pe care-l scoase de sub cingătoare.

Dar oșteanul trăsese sabia. Atunci îl văzură întăi neamurile lui, turbat ca fiara, cu ochii crunți și cu obrazul ca de var. Se schimbase într-o clipă și nu-l mai cunoșteau. Cu brațul drept ridică fierul, se repezi ca scăpat dintr-un arc, și lovi în creștet pe Orheian. Și-nălțînd a doua oară sabia, răcni așa de cumplit, încă mazurii, înfricoșați, smunciră frînele și se năpustiră pe poartă.

Urletul lui Tudor era o chemare. Pe ulița satului, din rîpa din dosul bisericii, se repeziră toți flăcăii Șoimărești lor călări, cu săbiile și sulițile. Lie venea în frunte ducînd de căpăstru calul căpitanului. O clipă se opriră, îmbulziți în uliță pînă departe, în urmă, așteptînd. Iar pe Șoimaru îl priveau neamurile lui cum

c-o mînă trage de barbă trupul greu al boierului și-l leapădă lîngă piatra de mormînt pe care era însemnat numele lui Ionașcu și anul cumplit al morții lui...

Fără să mai privească în urmă, Tudor se prăpăstui pe poartă; Lie îl prinse de subsuoară și-l ajută să salte în șa; și la țipătul de năvală cunoscut de ei, călărețiii porniră în ropot spre Murgeni, spre mazuri și spre curtea boierească.

În urmă, numai unchești Mihu se urni din loc, se apropie de boier, îl privi cum zăcea în balta-i de sînge, își scoase domol contășul din spate și i-l așeză cu grijă peste piept și peste față.

Se întoarse apoi la ceilalți și cuvîntă cu voce răgușită parcă de trudă:

— Să-l ierte Dumnezeu!

Iar Șoimaru își duse într-o întinsoare călărimea întărîtată ca și el spre curtea boierului. Izbiră pe mazuri, îi întoarseră în loc, și începură a-i bate și a-i tăia pînă ce-i năruiră în iazul Răutului. Și trecură mai departe și se opriră cu caii în răsuflet greu la curtea boierească.

— Aici e ghizunia dușmanului! zise Șoimaru arătînd cu sabia. S-o risipim și s-o dăm vîntului!

Ludno și cu domnița lui, înspăimîntați de neașteptata năvală, ieșiră în pridvor, coborîră scările; — apoi, văzînd săbii sclipind spre ei, se răsuciră ca să scape îndărăt. Femeia țipa cu glas sfredelitor și ascuțit. Leahul trase pala. Flăcăii năvăliră asupra lor. Dar Șoimaru se repezise, și acoperi pe Magda cu sabia.

— Fraților, nu ucideți! strigă el.

Cînd ceilalți se traseră îndărăt, el zise gîfîind celor căzuți în genunchi.

— Sculați, luați-vă caii și plecați. Vă vor întovărăși oameni de-ai mei pînă-n tîrg la Soroca!

Dar numai Magda-i înțelegea graiul lui moldovenesc. Și din mînia stăpînită, din tulburarea lui, din ochii sticloși ca de fiară, ea pricepu o parte de adevăr, — și gemea cu mînile la tîmple, îl privea cu groază, și se lăsa dusă de subsuori de flăcăii răzășilor.

Atunci porunci Șoimaru să s-aducă șumuioacele de paie și tăciunii, și dădu foc curții de la Murgeni el singur cu mîna lui. S-au zbătut și s-au răsucit flacările toată noaptea. Ș-a poruncit pe urmă răzășilor s-o dărîme și s-o împrăștie în patru părți. Și, pînă luni la amiazi fiind curtea asemănată cu pămîntul, a hotărît să vie pluguri.

Era un cer fără soare și mohorît deasupra și soseau de la munți, pe vînturile înălțimilor, nouri zdrențuiți. Tudor sta drept pe cal și neînduplecat; și ieșiseră și toți Șoimărești, bătrîni, muieri și copii; și priveau cum trec fără încetare brăzdare cu șase boi și apasă pe cormane oșteni, înegrind și asemănînd încet bătătura unde sălășluise stăpînirea Orheianului.

XXXVI

Orice istorisire are sfîrșit

Priveghiul conteneşte; cartea se-nchide. Se cuvine, după rînduiala bunilor povestitori de odinioară, să arătăm că sfîrșitul văduvei lui Irimia-Vodă a fost cel mai nenorocit dintre al tuturor doamnelor Moldovei, căci după un an, în 1617, turcii și tatariii și gloatele pămîntenilor, pătrunzînd pînă la Iași, i-au zdrobit oastea așa de frumos întocmită de ginerii ei, — și pe ea au prins-o ș-au rușinat-o păgînii, cum spune cu durere cronicarul. Casa ei în țara moldovenească a fost risipită și feciorii înjosiți. Numai domnițele ei, în Lehia, s-au bucurat de averi și nume; dar, după firea mamei lor, semețe și poftitoare s-ajungă tot mai sus, la puterile lumii, au stîrnit zîzanii, certuri și războaie, — pînă ce s-au stîns, și numele le-au rămas pomenite cu blăsteme de șleahtici.

Cînd Tomșa, tîrziu, a venit în țară, într-a doua domnie, — a lăsat să cadă un ban de argint celui dintăi calic orb de la scara bisericii domnești. După glas, nevolnicul, care era Nicoriță, fost armaș odată, l-a cunoscut, și a bătut cu umilită mulțămire mătanie Domnului său. Iar Vodă, cuminții acuma și mult îmblînzit, a suspinat — aducîndu-și aminte cît de schimbătoare sînt toate ale oamenilor.

Bîrnovă, precum se știe, a venit domn în țara lui și-l chema Barnovschie; iar în vremea lui niciodată nohaii lui Cantemir n-au călcat pămîntul nostru.

Domnița Magda și-a purtat lumina ochilor ei prin țări străine și pribeagă a rămas pînă la mormînt; ci totuși ceva din visul ei de tinerețe a rămas pentru totdeauna în taina poienii de unde se vedeau satele și apele Orheiului.

Au pierit codrii; s-a stîns și această rămășiță a ei, ca mireasma unei flori.

Iar Tudor cu soața lui Anița, și Mihu, și toți ceilalți răzăși au fost urgisiți și prigoniți, dar s-au ținut cu tărie. Pe urmă cei ce-au venit după ei au fost călcați și supuși de alții; și vremea necontenit i-a lovit pînă ce le-a plecat frunțile adînc spre pămînt.

Bunicii mei sînt strănepoții acelor oameni. Și această istorisire de acum trei sute de ani, din vremea cînd strămoșii erau încă dîrji, am scris-o în liniștea unei prisăci, avînd în inima mea răsunetul durerii lor.

NOTE

Noul proprietar al locului din capul străzii Rădăşenilor, de la numărul 78, pusese pe Neculai Prună şi pe Vasile Blană să-i împrejmuiască grădina cu gard de scînduri cu acoperiş de şindrilă şi să-i dureze o poartă ca de cetate, cu hulubărie deasupra şi cu-o băncuţă de popas pentru drumeţii osteniţi. Mai toată vremea şi-o petrecea acolo „la livadă", gospodărind şi plănuind. Lucrătorii erau doi gospodari dintr-un sat megieş, Lămăşeni, care mai cîştigau un ban cu lemnăria, avînd prea puţin pămînt ca s-o scoată la capăt numai cu plugăria. Îi place să stea de vorbă cu ei şi să-i asculte povestind de multe şi de toate. Le notează gesturile, înseamnă povestea cu inelul şi află de sfaturile de sub nucul din ogradă. *(Un instigator* [1]).

Tot cu săteni din împrejurimi îşi pusese în minte cuconu Mihai să-şi dureze casa de bîrne. El e megieşul de care vorbeşte în *Un meşter şi oamenii lui* [2].

A încredinţat lucrarea lui Ghiţă-a-Andrioaiei, gospodar dintr-un sat de aproape. Făcuse rînduială în livadă, punînd altoi printre copacii scorburoşi cu bărbi mari şi-şi durase în partea din vale a grădinii o stupărie sistematică la care trebăluia singur c-un şu-

[1] *Cumpăna,* 1909, nr. 5; *Un instigator,* Minerva, 1912.

[2] *Viaţa Romînească,* 1911, nr. 3; *Un instigator,* Minerva, 1912.

muiag de cîrpe aprinse şi-o pălărie cu sită. Işi pusese şi-un paznic, om de încredere; îl chema Ştefan şi pe nevastă-sa Mădălina; locuiau în căsuţa veche din fund. Acolo intrau copiii să se încălzească la vatră, osteniţi de cît încălcaseră pragurile de lemn ale casei ce se înfiripa. De Costan îşi aduc bine aminte: nalt, slab, c-un creion mare de lemn după ureche; pe Ghiţă-a-Andrioaei nu şi-l mai amintesc decît din nume. Le răsună şi acum în urechi lătratul neîntrerupt al ciocanelor şi glasurile ce sunau vesel în tăcerea livezii...

In gospodăria asta care se întemeia intrau cu păsuri mulţi din sătenii satelor de primprejur. Asupra păsurilor ţărănimii năcăjite s-a aplecat întotdeauna cu dragoste scriitorul. La cine să se ducă păgubiţii cu pămînturile din valea Călugărului dacă nu la cuconu Mihai Sadoveanu? *(Şase sute de lei*[1]*)*. Rădăşenii aceştia, gospodari harnici şi destoinici, fercheşi în straiul lor alb cu negru, purtînd ciubote şi pălării de pîslă, de-o zgîrcenie proverbială, veneau adesea la cules mere în livada „din deal". Mult trebuie să fi rîs cuconu „Archium Golovei" — Artur Gorovei, distinsul folclorist — cu rîsul lui cu suişuri şi scoborîşuri, cînd a auzit de istoria cu cele şase sute de lei. Dar s-a şi întristat, căci şi el era un părinte pentru lumea nevoiaşă.

De neîncrederea asta a ţăranului, urmare firească a multor suferinţi, s-a izbit prozatorul şi-n calitatea lui de inspector al Cercurilor culturale *(Neîncrederea*[2]*)*; în negura din ochii lui moş Ifrim Tulbure vede acelaşi lucru *(Pe drumuri încurcate*[3]*)*. De altă natură e portretul acelui sărman întîlnit la o moară, într-o margine de tîrg, a cărui împăcare şi umilinţă aminteşte de cei dintăi creştini *(Ion Rusu Ungureanu*[4]*)*.

[1] *Viaţa Romînească*, 1911, nr. 5; *Un instigator*, Minerva, 1912.

[2] *Viaţa Romînească*, 1911, nr. 3; *Un instigator*, Minerva, 1912.

[3] *Viaţa Romînească*, 1910, nr. 12; *Un instigator*, Minerva, 1912.

[4] *Viaţa Romînească*, 1910, nr. 5; *Un instigator*, Minerva, 1912.

Drumul sătenilor spre tîrg trecea pe la poarta cu hulubărie deasupra şi cu băncuţă de popas într-o lature. Aici „la Sadoveanu", obişnuiau să-şi scoată ori să-şi puie încălţările rădăşencile, — după cum se duceau ori se întorceau din Folticeni. Ca să le scutească drumul tocmai hăt în celălalt capăt al tîrgului, pe dealul Tîmpeştilor, cu căruţele încărcate de saci cu grăunţe ori cu grîne, a adus cuconu Mihai, în tovărăşie cu cuconu Artur Gorovei, o moară de foc, pe care a instalat-o în capătul livezii din deal.

Asta era prin 1908. In toamna anului următor, cînd toată gospodăria din vale se mută în deal, în casa din proaspăt gata, pe locul unde se înălţase moara nu mai rămăseseră decît cele două gropi în care fuseseră cazanele, şi un pociumb de fier, îndărătnic, ce nu vroise să se zmulgă din pămînt. Moara se desfăcuse şi plecase spre alte zări, dovedindu-se şi costisitoare şi inutilă; rădăşenii preferînd să bată cale lungă pînă pe dealul Tîmpeştilor, ca să plătească un ban mai puţin la moara veche de acolo.

Dragostea pentru ţărănime l-a făcut la aceeaşi epocă, 1907, să scoată *Răvaşul poporului,* publicaţie bilunară apărînd la tipografia locală Saidman, în condiţii tehnice excelente, — fără nici o greşală de tipar. Işi asociase pe Artur Gorovei şi pe doctorul Iliescu-Lespezi; cel dintăi dădea sfaturi în legătură cu constituţia, cel de-al doilea sfaturi medicale; iar el scria foiletoane, articol-prim, snoave şi aducea la cunoştinţa gospodarilor din sate preţurile tîrgului. Articolele nu erau semnate. Revista — de care spune G. Ibrăileanu că-i poate cea mai bună publicaţie pentru popor — n-a fiinţat decît un an, din păcate: în afară că era un dezastru financiar, îi lua prea multă vreme lui Sadoveanu.

*

Pe Artur Gorovei, de care se legase încă din 1903, îl cerceta destul de des în casa lui de pe Strada Mare, fostă a nuvelistului Nicu Gane. Intîlnea aici pe cîţiva intelectuali ai Folticeniului; unii din ei muzicanţi. A

făcut parte și din cercul cultural, care ținea ședători în localul primăriei. In general însă, se ținea deoparte; pînă la el ajungeau doar ecourile întîmplărilor de care huia cîteodată tîrgul.

Atmosfera meschină și apăsătoare a orășelului de provincie, de care voia să scape instalîndu-se „la livadă", o descrisese în *Floare ofilită*, apoi în *Insemnările lui Neculai Manea*. Cel ce n-a locuit niciodată un tîrg de sub munte, nu cunoaște nici ploile monotone care înecă ca-ntr-o negură case și oameni; și nici nu-și poate da sama de strălucirea uimitoare a soarelui care răzbate prin spărtura norilor ce se destramă. Aici, după ploi vinete sub care putrezesc livezile, zîmbetul luminii e ca un filfîit de pasere măiastră. Și sufletul acestor oameni care trăiesc sub ploi palpită la fel ca tresăririle soarelui prin ceturi.

Fantoma jalnică a năzuinților omenești gonind prin bură și ploaie spre orizonturi luminate, l-a urmărit întotdeauna pe prozator. Apare în multe încercări de-a zugrăvi mizeria tîrgușoarelor moldovenești, în care cele mai frumoase elanuri mor, înăbușite. O primă încercare e bucata *In liniștea pădurii*, scrisă în 1900 și reluată în 1902 sub titlul *Un foc în negură*. De-aici a ieșit în 1906 *Floare ofilită*.

Dar, fantoma năzuinților omenești urma să-l tulbure pe scriitor. Din ceața în care plutea, ieși într-o bună zi la iveală sub forma unui suflet sensibil — Maria — personagiu creat de imaginația autorului. De data asta tîrgul de provincie nu mai e Pașcanii, ci Folticeniul. Subiectul e legat de un tip abject ce-a existat, Vasile Popazu, ce-și trata cu sălbătăcie feciorul epileptic. Alte figuri, maiorul Stahu, răzășul Dumbravă, Voinea, birjarul evreu, sînt luate din regiune. Prisaca bunicului e stupăria lui Sadoveanu din livada în care avea să-și clădească curînd casa tihnei. Prăpastia în care cad încleștați Popazu și Panaite se află pe drumul de munte dintre Mălini și Suha.

Cu nădejde, punînd toată experiența de care dispunea la acea epocă, scrie Sadoveanu *Apa morților*, în 1909, în strada Rădășeni, tot în căsuța lui de la numărul 42. O publică în *Viața Romînească* și o editează la Minerva după doi ani, în 1911 [1].

I s-a părut, desigur, că și-a deșertat însfîrșit sufletul. Peste întreaga carte plutește fîlfîitul de aripi. Zările necunoscute par a se deschide, departe, undeva dincolo de ceturi. Ploile, evenimentele lumii întristate, cad, monotone. Prin întuneric, înoată, cu aripi îngreuiate de apă, paserea iluziei. Înaintează. Se zbate. N-a ajuns aproape de țintă? Dar cînd lumina visată pare că o îmbrățișează, iată, a ajuns la marginea unei prăpăstii de unde nu se mai poate întoarce. Un gol imens o înghite. Apa morților a călăuzit-o spre pierzanie și din visul ce tremura în aer n-a mai rămas decît o amărăciune grea.

Sfîrșind a doua încercare, scriitorul înclină să creadă că Maria va soluționa problema punîndu-și capăt zilelor. Icoana tulbure din ultimele rînduri ale cărții e genuna unui adînc de apă ce se deschide ca să primească o viață fără rost.

Străfulgerarea acestui sfîrșit care e numai o posibilitate va rămîne în subconștientul scriitorului ca o sămînță care rodește. Nemulțămit și de această a doua versiune, Sadoveanu va relua tema în *Locul unde nu s-a întîmplat nimic*, descriind, de data aceasta cu multă măiestrie, din nou Folticeniul, punînd în mînile Dariei Mazu, soră mult evoluată a Mariei Popazu, rezolvarea problemei. De data asta, fantoma jalnică a năzuinților omenești intră în genuna din care s-a născut. Nu este loc pe lume, credea atunci scriitorul, pentru paseri măiastre. Trec ca o umbră cenușie, se oglindesc o clipă în geamul luciu și se pierd în neființă, înghițite de neguri.

*

Apăruse în 1909 — 1910, revista *Cumpăna*, avînd colaboratori pe: M. Sadoveanu, D. Anghel, St. O. Iosif și Il. Chendi. Chiar din primul număr, Mihail Sa-

[1] *Viața Romînească*, 1909, nr. 9, 10, 11, 12; 1910, nr. 1 și 2; *Apa morților*, Minerva, 1911.

doveanu iscălește o bucată de impresii, intitulată: *Reflexiile unui explorator.*

Vorbea acolo, în acel articol și-n alte trei care apar în numerele 2, 3 și 4 ale revistei, despre un ținut din jurul Dorohoiului, pe care îl cunoscuse fiind oaspete în mai multe rînduri la moșia Ichimeni a boierului George Mortun, așezată pe malul Prutului. Proprietarul Ichimenilor realiza venituri importante, lucrînd ogoarele cu oameni veniți din toată lumea și aciuiați în bordeie preistorice. *Bordeienii* [1] aceștia au atras numaidecît atenția scriitorului, care i-a studiat, notîndu-le numele și fizionomia.

Dar lucrul care l-a izbit în primul rînd a fost situația administrativă a acelui ținut despărțit de civilizație. Acolo, jandarmul nu se arăta, judecățile erau departe. Primarul venea ca mosafir și moșierul stăpînea peste toate ca un adevărat despot. Și cum rigorile legii nu se manifestau în acel colț de lume, boierul putea primi pe pămînturile sale pe orice venetic din toată lumea, — chiar și pe urmăriții de justiție — dacă aveau brațe tari și se dovedeau vrednici muncitori. Așa, Faliboga a trăit prin acele locuri de pe malul Prutului; îl chema Codău și-și făcuse osînda la ocnă înainte de a fi vătaf de moșie.

La fel se aciuiaseră și alți venetici la Ichimeni și cu mulți dintre dînșii a stat de vorbă scriitorul. Așa a aflat de iernile cumplite din partea locului, de întîmplarea cu prăbușirea saivanelor și viața nespus de grea pe care o duc acei năcăjiți de bordeieni.

A cunoscut pe călugăriță, pe humelnic, pe Irimia Izdrail, Gheorghe Barbă și aproape toți care apar în povestire; pînă și Coltun, cînele în care aruncă moșneagul Tentea cu paie și surcele (gest autentic) a trăit cîndva la Ichimeni. Numai Niță Lepădatu e introdus din afară, pentru nevoia povestirii.

*

Ca să rotunzească volumul *Bordeienii,* îi mai trebuiau cîteva bucăți. Din Bucureștiul pe care-l părăsise, păstrase vie amintirea crîșmei de pe strada Romană, colț cu Tunari, în care se bea vin bun și se ascultau povești din alte vremuri *(Crîșma lui Taica Pascali, Despre Balta Icoanei* [1]).

C-o sanie ușoară, în mai puțin de două ceasuri erai în munte; urcai dealul Băii și coborai în Valea Rîștei, lăsînd în mîna dreaptă satul Bogdănești. Pădurile se întindeau înainte, albăstrii, ținîndu-se lanț cît vedeai cu ochii. Aici, în munții Rîștei, a cunoscut pe pădurarul Anania, moșneag înalt și spătos cu plete albe *(Drum la moș Anania* [2]).

Tot aici ascultase povestea cu porcii care au doborît lupul *(Într-o poiană* [3]).

Întors acasă, în biroul lui căptușit cu cărți, amintiri de altădată, din Pașcaniul copilăriei, ieșeau la lumină, căutînd o formă potrivită. Era bunduc balan, — așa ca băiatul lui, Mitică, cînd a simțit întăia oară milă și nedumerire pentru comedianții care știau să joace așa de frumos și care totuși răbdau de foame și de frig *(O amintire* [4]).

Și cum a venit primăvara și două berze s-au aciuiat pe acoperișul căsuței vechi din livadă și Lia le privește cu uimire, povestea e gata *(Povestea cu privighetoarea* [5]).

Un bun cunoscut al autorului e Toader Licea. Eroul, pe numele adevărat Toader Cicea, răzăș din valea Moldovei, a fost nașul povestitorului; aventura lui, celebră în partea locului, a prilejuit una din cele mai reușite bucăți de atmosferă, viu și divers colorată *(Rătăcirea lui cuconu Toderaș* [6]).

*

Pe același Toader Cicea, rudă a lui după mamă și nînașul său ortodox, avea să-l zugrăvească mai sumbru scriitorul în uncheșul Mihu, răzășul de pe apa Răutului.

[1] *Viața Romînească,* 1911, nr. 3 și 4; *Bordeienii,* Minerva, 1912.

[1] *Bordeienii,* Minerva, 1912.
[2] *Luceafărul,* 1911, nr. 10; *Bordeienii,* Minerva, 1912.
[3] *Luceafărul,* 1911, nr. 15—17; *Bordeienii,* Minerva 1912.
[4] *Viața Romînească,* 1910, nr. 9; *Bordeienii,* Minerva, 1912.
[5] *Luceafărul,* 1912, nr. 33; *Bordeienii,* Minerva, 1912.
[6] *Viața Romînească,* 1911, nr. 1; *Bordeienii,* Minerva, 1912.

În liniștea prisăcii lui, avînd în inimă răsunetul durerile trecute, — după cum mărturisește singur — se gîndește că a venit vremea să scrie *Neamul Șoimăreștilor,* [1] roman cu caracter istoric și social, bazat pe fapte întîmplate, lucrat după metoda realistă, — primul dintr-un ciclu care avea să meargă mai departe cu *Zodia Cancerului, Frații Jderi, Nicoară Potcoavă.*

Tema cărții, dimpreună cu Șoimaru, răzășul Mihu și boierul Stroie zăceau de mulți ani în inima scriitorului — și despre proiectul lui de a ataca genul istoric vorbise în mai multe rînduri cu G. Ibrăileanu, care se arătase destul de sceptic în ceea ce privește reușita acestei încercări. Criticul îi lămurise că de cînd citise *Salammbô* a lui Flaubert, nu mai prețuiește romanul istoric, deoarece construirea unei epoci după documente, duce la o proză rece, lipsită de viață. Sadoveanu îi replicase că procedeul lui este cu totul altul: el nu se gîndește la documente, se gîndește la oameni și-i tratează ca oameni, ținînd seamă de timpuri și de împrejurări; e o chestie de intuiție.

Ș-așa, în vara anului 1912, Sadoveanu s-așează la masa de lucru și scrie într-o lună povestea răzășilor din ținutul Orheiului. Apoi, luîndu-și manuscrisul sub braț, pleacă la Iași și i-l cetește lu Ibrăileanu, care se mărturisește învins. Iată, Sadoveanu a izbutit să scrie o povestire simplă și vie a unor oameni care au trăit în altă epocă decît a noastră. Cu ochii plini de lumină, criticul încurajează pe prozator să-și urmărească ciclul lui de romane istorice avînd ca temă vechimea neamului și cîntarea poporului.

Iar în ce privește *Neamul Șoimăreștilor,* să-l lase la redacția *Vieții Romînești,* ca să apară în cîteva numere la șir. Și să nu uite că i-a mai făgăduit atîtea povestiri și nuvele și că le așteaptă cu nerăbdare la sorocul hotărît...

*

[1] *Viața Romînească,* 1912, nr. 9—12; 1913, nr. 1—9; *Neamul Șoimăreștilor,* Minerva, 1915.

Și Sadoveanu scrie, scrie necontenit...

Iată, a venit iar o carte poștală iscălită G. Ibrăileanu *„Te rog trimite cît poți mai* răpede *bucata pentru noemvrie..."* Se scoală și începe a se plimba cu pași mari pe parchetul lustruit. Pasul lui greu prinde a răsuna cadențat...

— Ssst! Tata lucrează!...

Copiii se feresc să țipe pe la geamuri și să trîntească ușile.

Altă dată, uriașul iese pe cerdacul larg din dosul casei, părînd a cerceta sever fiecare pom și fiecare fir de iarbă...

O întîmplare auzită, un portret, un peisagiu au intrat în el ca niște semințe vii care așteaptă momentul prielnic ca să crească și să iasă la lumină. Iată, Ibrăileanu așteaptă, nu e vreme de pierdut. Ia condeiul în mînă și începe a acoperi foaia de hîrtie cu scrisoarea-i măruntă și deasă, ca o horboțică...

Ce va fi de data aceasta?

PROFIRA SADOVEANU

31 ianuarie 1955

CUPRINSUL

APA MORȚILOR . . . . . 7 – 227

UN INSTIGATOR . . . . . 229 – 725

Pag.

Un instigator 233
Un meșter și oamenii lui 242
Un poet și un filosof 253
Povestea cu Dumitrache Cazacu 261
Ion Rusu Ungureanu 269
In amintirea lui Creangă 276
Ulița Rădășenilor 288
Pe o pagină a „Amintirilor" 294
Neîncrederea 301
Șase sute de lei 310
Pe drumuri încurcate 317
Vidra 323
Rătăcirea lui Cuconu Toderaș 331

BORDEIENII

Bordeienii 361
O amintire 434
Povestea cu privighetoarea 443
Crișma lui Taica Pascali 450
Despre Balta Icoanei 458
Drum la moș Anania 464
Intr-o poiană 474
Lacrimile 481

Pag.

NEAMUL ȘOIMĂREȘTILOR

I. La Cornul lui Sas 489
II. Cît de repede se cîștigă bătăliile . . . 494
III. Unii cad, alții se ridică 501
IV. Se leagă o frăție de sînge 506
V. Sfat de drum 512
VI. La popas, se arată boierul Stroie . . 518
VII. O pradă scumpă 525
VIII. Alioșa a sfătuit de bine pe Vasca Vatamanul 530
IX. Orheianu se împacă cu moș Chirilă . . 538
X. Bucuria lui jupîn Stroie 544
XI. Lui jupîn Stroie îi plac chefurile cu soții 550
XII. Codrul și tinerețile 555
XIII. Crucea răzășilor 560
XIV. Tudor Șoimaru se arată om care șovăiește 565
XV. Cum urcă Tomșa în scaun domnesc . . 571
XVI. Drum peste Nistru 581
XVII. Un șleahtic subțire 588
XVIII. Calea întîmplării 596
XIX. O întîlnire de dragoste 600
XX. Visurile lui pan Coribut 607
XXI. Cum se întoarce puiul la cuib . . . 615
XXII. Umbra Ionașcului 620
XXIII. Hîrțoagele cele vechi 625
XXIV. Răzășul prinde rădăcină 633
XXV. Boierii se burzuluiesc împotriva Tomșei 638
XXVI. Ce poate spune o fată neștiutoare . . 646
XXVII. Neliniștile lui Vodă 652
XXVIII. Arată un crîncen județ 656
XXIX. Sfaturi la Doamna Irimiei-Vodă . . 663
XXX. Se întîlnesc prietini vechi 671
XXXI. Cum și domniile sînt trecătoare, ca toate! 680
XXXII. Durerea lui jupîn Stroie 689
XXXIII. Se pregătește ceas rău 696
XXXIV. Magda se arată a treia oară 701
XXXV. Morții poruncesc celor vii 706
XXXVI. Orice istorisire are sfîrșit 712

Note 715

T. 881

Responsabil de carte : V. Gaiița și G. Rădulescu
Tehnoredactor : I. Gheorghiu
Corector : V. Vasiliu

Dat la cules 07.03.56. Bun de tipar 26.05.56. Tiraj 20.100 ex. Hîrtie velină mată de 80 gr. m.p. Ft. 840×1080/32. Coli ed. 31,54. Coli de tipar 22,75. Ediția I. Comanda 1974. Planșe tipo 1. A. nr. 04084. Pentru bibliotecile mici indicele de clasifcare 8 R—O

Tiparul executat sub com. nr. 355 la Combinatul Poligrafic Casa Scînteii „I. V. STALIN", București R.P.R.

VERIFICAT